॥ अथबृहज्जातकप्रारंभोयं ॥

न्नेन भाति ध्वंवद्ध्वा विध्वंसनेऽनुहाराय॥ ब्रह्माजशंकररवींदुकुजतज्ज्ञवक्त्रकाव्यपुत्रगणनाथगुरून्प्रणम्य॥ यः संगृही-
र्ध वरांशाम्न विष्णुगुप्तरावंतकस्यतमं विवृणोमि सम्यक्॥ यत्शास्त्रं प्रवितानचकार विपुलिः स्कंधैस्त्रिभिर्ज्योतिषां तस्मा-
च्छित्तिनयात्पुनः कलियुगे संसृत्य योन्यतर्तलं न्वयः स्वल्पतरं वराहमिहिरव्याजेन सर्वं व्यधादित्थं प्रवदंति मोहकु-
शलास्तस्मै नमो भास्वते।२ वराहमिहिरोदधौ सुबहुभेदतोयाकुले ग्रहर्क्षगणनाद्युसिप्रचुरयोगरत्नोज्ज्वले। चमंतिपरि-
तोयनो लघुधियोर्थलब्धास्ततः करोमि ~~हिरोदधौ सुबहुभेदतोयाकुले~~ विवृतिप्लवं निजधियाहमत्रोत्पलः॥३ इह शास्त्र-
कानि संबंधाभिधेयप्रयोजनानि अनवंतीमुच्यंते। वाच्यवाचकलक्षणः संबंधः वाच्योर्थो वाचकः शास्त्रं अर्थवा पायोपे-
यलक्षणः संबंधः उपायमिदं शास्त्रं उपेयो ज्ञानं। अथवा आब्रह्मादिविनिःसृतमिदं वेदांगमिति संबंधः। राशिस्वरूपहे-
राद्रेष्काणनवांशकद्वादशांशत्रिंशांशपरिज्ञानं ग्रहस्वरूपं ग्रहराशिबलाबलं वियोनिजन्माधानपरिज्ञा-
नं जन्मकालविस्मयेन प्रभावकथनं आयुर्दायं दशांतर्दशाष्टकवर्गकर्माजीवराजयोगचंद्रयोगाद्विग्रहादियो-
गप्रव्रज्याराशीलदृष्टिफलभावफलाश्रयप्रकीर्णानिष्टयोगस्त्रीजातकनिर्याणनष्टजातकद्रेष्काणगुणरू-
पमभिधेयं लोकानां प्राक्कर्मविपाकविज्ञानं प्रयोजनं। यस्मात् शुभाशुभकथनादिह लोकसिद्धिरिति प्रयोज-
नं। किमभिरुक्तैरित्यत्रोच्यते। यस्मात् नृणां संबंधाभिधेयप्रयोजनकथनात् शास्त्रविषये प्रवृत्ति-

र्यत इति। तथा चोक्तमत्रार्थे॥ सिद्धिः श्रोतुःप्रवृत्त्यंगसंबंधकथनाद्यतः। तस्मात्सर्वेषु शास्त्रेषु संबंधः सद्भिरुच्यते॥१॥
किमेवात्राभिधेयं स्यादिति पृष्टस्तु केनचित्। यदि न प्रोच्यते तस्मै फलं स्यान्न तु तद्भवेत्। सर्वस्यैव तु शास्त्रस्य
कर्मणो वापि कस्यचित्। यावत्प्रयोजनं नोक्तं तावत्केन गृह्यते इति॥ कस्यास्मिन् शास्त्रे अधिकार इत्युच्य-
ते। द्विजस्यैवाध्ययनेत्र षडंगो वेदो ध्येतव्यो ज्ञातव्यश्च। कान्यंगानीत्युच्यंते। शिक्षा कल्पो व्याकरणं निरु-
क्तं ज्योतिषां गतिः। छंदसां लक्षणं चैव षडंगो वेद उच्यते। तथा चोक्तं अंगे। वेदा हि यज्ञार्थमभिप्रवृत्ताः का-
लानुपूर्वा विहिताश्च यज्ञाः। तस्मादिदं कालविधानशास्त्रं यो ज्योतिषां वेद स वेद यज्ञं। ज्योतिःशास्त्रं प्रवेदांग-
मेव। ननु कुतो ज्योतिःशास्त्रस्य वेदांगत्वमुक्तं तदुच्यते। चंद्रसूर्योपरागसंक्रांतिव्यतिपातवैधृतिगजच्छाय-
कादर्शमावास्यादिपुण्यकालबोधो यतः ~~स्माद्वेदांगत्वं ज्योतिषस्योक्तमस्मात्~~॥ कथनीव यज्ञानां कालव्यंज-
नात्। अन्येषां श्रुतिस्मृतिपुराणोक्तानां पुण्यकर्मणां कालकथनाच्चास्य वेदांगत्वमेव। तथा च भास्कर सिद्धां-
ते॥ वेदास्तावद्यज्ञकर्मप्रवृत्ता यज्ञाः प्रोक्तास्ते तु कालाश्रयेण। शास्त्रादस्मात्कालबोधो यतः स्याद्वेदांगत्वं ज्यो-
तिषस्योक्तमस्मात्॥१॥ शास्त्रमुख्यं ज्योतिषं चक्षुषी श्रीविश्रोत्रमुक्तं च कल्पः करो। या तु शिक्षास्य घ्रा-
णं पादपद्मं छंदं आद्यैर्बुधैः।२ वेदचक्षुः किलेदं स्मृतं ज्योतिषं मुख्यतांगमध्येस्यात तेनोच्य-

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 11 June, 2017

ते। अयुतोपार्त्तत्कर्षं नामादित्यस्त्रिसहस्रेषांगेन हीनो न किंचिन्नरः॥२ तस्माद्द्विजैरध्ययनीयमेतत्पुण्यं
रहस्यं परमं च तद्वै॥ याज्ञोति षं वत्ति नरः समस्यक् धर्मार्थी माद्दोन लभते यशस्व॥ ४ मतामयमा
चारो यत्तशास्त्रारंभे षष्ठिनिमत्तदेवताप्रसादासन्नमस्कारेणतथुत्यातद्भक्तिविशेषेण चानित्रेता
र्थमिद्धं वांछंति। तदयमाचार्योऽपि एवं तकाचार्थमगधद्विजोवराहमिहरोः धर्मलब्धवरप्रसादोज्यो
तिःशास्त्रसमुद्रसद्गुणेन मंथादनेतरं होरास्कंधे विविक्षुरशेषविघ्नोपशांतायजगवतः सूर्यादात्म
गामिनी वाक्यमिद्धिं शाह्लविक्रीडितेनाह॥ ७॥ मूर्त्तित्वे परिकल्पितः शशीन्नत्यावर्त्मापुनर्जन्मनामात्मे
त्यात्मविदां क्रतुश्चयजतां जर्तामिरज्योतिषां॥ लोकानां प्रलयोद्भवस्थितिविभुश्चानेकधायः श्रुतोवा व
चं नः स ददात्वनेककिरणस्त्रैलोक्यदीपो रविः॥१ स रविर्भगवानादित्योनोऽस्मभ्यं वाचं गिरं ददातु त्र
यं छत्तु। को दृशो रविः। अनेककिरणः। न एकः किरणो यस्याभावे ककिरणः। बहुतररश्मि। सहस्ररश्मि
रित्यर्थः। पुनः किं जूतः। त्रैलोक्यदीपः त्रयोलोकास्त्रैलोक्यं जूर्भुवस्वराख्यं तत्र दीपः प्रकाशस्तस्माधर्मात्
तथामूर्त्तित्वे परिकल्पितः शशिन्नत्यश्चंद्रमा सामूर्त्तत्वे शरीरत्वे परिकल्पितः। शशिनो मूर्त्तिरादित्य इति
पर्यवस्थापितः। यतो जलमयश्चंद्रः प्रकाशश्चान्यस्तस्मिस्तरणिः किरणैः प्रतिकलानां दाता रश्मि

ज्योत्स्नाप्रसरं विस्तारः। यस्मादुक्तमाचार्यपादेवबृहत्संहितायां नित्यमधः स्थस्येंदोर्भाभिर्भानोः सितंभ
वत्यर्धं स्वकलानां शतारश्मि स्वच्छाययान्यदसितं कुंभस्येवातपः स्थस्य॥ १ सज्ञातार्कतलं शशि
नः पश्चादवलंबते यथा शोक्लां। दिनकरवशान्नथेंदोः प्रकाशते धः प्रत्युदयः॥ २ सलिलमये शश
शिनीरवेर्दिधितयो मूर्छितास्तमोनैशं ल्पयंती दर्पणोदरविहिताइवशास्त्रेषु स्यां त। ३ तथाचभास्क
रसिद्धांते॥ तरणिकिरणसंगादेष पीयूषपिंडो दिनकरदिशिचंद्रश्चंद्रिकाभिश्चकास्ति॥ तदितरदिश
बालाकुंतलश्यामलश्रीर्घट इव निजमूर्त्तिछाययेवातपस्थः॥ इति। तथा च वेदे। सुषुम्नः सूर्यरश्मि
श्चंद्रमा इति। अथवा शशिन्नतोयं प्रतिपाठः। शशिन्नतो महादेवस्य मूर्त्तित्वे परिकल्पितः। असौ भग
वान् अष्टमूर्त्तिः क्षितिजलपवनहुताशनयजमानाकाशसोमसूर्याख्याः इत्यष्टौ मूर्तयस्तस्य महादे
वस्य। अतो माहेश्वरा मूर्त्तिरादित्य इति। शशीन्नदितिसाधुपाठः। तथा वर्त्माप्युनर्जन्मनां। न पुनर्जन्मवि
द्यते येषां ते पुनर्जन्मानः। मुक्तास्तेषां मार्गः मोक्षद्वारमित्यर्थः। यथो द्विविधो मार्गो देवयानाख्यः पितृयान
ख्यश्च। तत्रापि पितृयानमार्गद्वारं ततश्चंद्रमाः॥ यन स्वर्गगामिनः स्वर्गं गच्छंति मोक्षद्वारं सूर्यः। यतः स्
र्यमंडलभिन्नामे न्नाजोभवंति। मोक्षद्वारं गच्छंति। तथा च भारते व्यासः॥ स्वर्गद्वारं प्रजाद्वारं

मा सहस्रधा रश्मिविष्टपं। इति। आत्मेत्यात्मविदां। आत्मानं जानन्तीत्यात्मविदो योगिनः तेषामयमेवात्मा। चिन्त्यं
तेजोरूपी प्राणरूपेण हृदयान्तरस्थितः। तथा च श्रुतिः। सूर्य आत्मा जगतस्तस्थुषश्च। जगतो जंगमस्य
तस्थुषः स्थावरस्य सूर्य एव आत्मा। क्रतुश्च यजतां। यजमानानां स एव क्रतुर्यज्ञः। यत उक्तं मनुना। अग्नौ
प्रास्ताहुतिः सम्यगादित्यमुपतिष्ठति। आदित्याज्जायते वृष्टिर्वृष्टेरन्नं ततः प्रजाः। इति। भर्ता। अमरज्योतिषां।
अमरा देवाः। ज्योतींषि ग्रहनक्षत्राणि तेषां भर्ता प्रभुः। पोषक इत्यर्थः। यतः सर्व एव देवा योनयस्तस्योप
स्थानं कुर्वन्ति। ग्रहनक्षत्राणां वै बलं तद्दत्तो नित्योदयास्तमायाः। यत उक्तं। तेजसां गोलकः सूर्यो
ग्रहर्क्षाण्यम्बुगोलकाः। प्रभावन्तो हि दृश्यन्ते सूर्यरश्मिप्रदीपिताः। एवं गुणाधिक्यादमरज्योतिषां प्रभुः।
लोकानां प्रलयोद्भवस्थितिविभुः इति। लोका भूरादयः तेषां प्रलये विनाशने उद्भवे उत्पत्तौ स्थितौ पालने
प्रभुर्विभुः। भगवतः अतीतवर्तमानानागतकालत्रयपरिच्छेदचिह्नभूतत्वात्। चशब्दोऽवधारणे। अ
नेकधा यः श्रुतो वेदे अनेकधा अनेकप्रकारैः पठ्यते। तथा च श्रुतिः॥ इन्द्रं मित्रं वरुणमग्निमाहुरथो
दिव्यः स सुपर्णो गरुत्मान्। एकं सद्विप्रा बहुधा वदन्त्यग्निं यमं मातरिश्वानमाहुः। इति॥ ४॥ अधुना
अस्य शास्त्रस्य परप्रणीतत्वादानर्थक्यपरिजिहीर्षुरन्यशास्त्रेभ्यो गुणवत्त्वं प्रदर्शयन्नाह। विक्री ३

तेनाह। भूयोभिः पटुबुद्धिभिः पटुधियां होराफलज्ञप्तये शब्दन्यायसमन्वितेषु बहुशः शास्त्रेषु दृष्टे
ष्वपि॥ होरातन्त्रमहार्णवप्रतरणे भग्नोद्यमानामहं स्वल्पं वृत्तविचित्रमर्थबहुलं शास्त्रप्लवं प्रारभे॥ २
होरायास्तन्त्रं होरातन्त्रं अथवा होरैव तन्त्रं होरातन्त्रं तदेव महार्णवो दुःपारत्वात्। तन्त्र्यते विस्तार्यते
येनार्थस्तत्तन्त्रं। अहं होरातन्त्रमहार्णवप्रतरणे भग्नोद्यमानानां शास्त्रप्लवं प्रारभे। होरातन्त्रमिव महा
र्णवो महासमुद्रस्तस्य तरणे प्रतरणविषये भग्नोद्यमानां भग्नोत्साहानां अहं शास्त्रप्लवं प्रारम्भं
करोमि। शास्त्रमेव प्लवः शास्त्रप्लवः तं शास्त्रप्लवं। तितीर्षूणां परिगमनमाशु संपादयामि। तथेदमपि
होराख्यं तन्त्रमहार्णवप्रतरणे भग्नोद्यमानामपीत्यस्य प्लवेनेव सा धर्म्यके नल्पे होरातन्त्रमहार्णवप्रत
रणे भग्नोद्यमानामित्यत्राह। भूयोभिरिति भूयोभिर्बहुतरैः किंभूतैः पटुबुद्धिभिः। पटुः प्रज्ञा बुद्धिर्ये
षां ते पटुबुद्धयः। चतुरप्रज्ञास्ते शास्त्रेषु दृष्टेषु विचारितेषु सत्स्वपि किंभूतेषु। शब्दन्यायसमन्वितेषु।
शब्दानां न्यायः। मीमांसाः। तदुक्तं। शब्दानामेव सा शक्तिस्तर्को यः पुरुषाश्रय इति। अथवा शब्दाश्च न्याय
श्च। शब्दन्यायः। शब्दोऽर्थवान्। न्यायो मीमांसा। तैः समन्वितेषु संयुक्तेषु। किमेकवारं दृष्टेषु। नेत्याह। ब
हुशः॥ बहून्वारान्। आ समासमाप्तेर्बहुप्रकारैरतितेष्वित्यर्थः। किमर्थं दृष्टेषु। पटुधियां होराफल

ह ?या। चतुरबुद्धिना होराफलार्थावबोधनाय। प्राक्कृतकर्मविपाको होरा होरायाः फलं होराफलं
?यलघ्रिः। तत्फलं शुभाशुभं तस्य ज्ञानया॥ किंभूतं शास्त्रमल्पं। स्वल्पं लघुग्रंथं। पुनः किंभूतं। वृत्तविचित्रं॥
वृत्तैः शाईलचेष्टितवृत्तैर्विचित्रं। रम्यं। तस्मात्स्वल्पतायैवास्य गुणवत्त्वं। यतस्तेषामत्राप्यु
धमत्तंगोमान्दित्यनेन ग्रहणाधमरणसुखतां प्रदर्शयति। तथा च हस्तिविघके करीवारसोमः। पाग
सोक्तस्य शास्त्रस्य सुखं ग्रहणाधमरणे। वृत्तविचित्रमित्यनेन सूक्तितां प्रदर्शयति। ननु स्वल्पशास्त्रता
स्यार्थतायेव वचनविष्यतीत्याह। अर्थबहुलं। बहुनिधेयं। अत एव पूर्वविरचितशास्त्रस्योऽस्य गौरवं। अ
न्यर्थाहितशास्त्रार्थमित्यनवत्वात्। योनः शैदाचिदल्पप्रज्ञातया तेन यो घमास्तत्कुतो जन्यते। यथापूर्व
शास्त्राणां महत्वात् नग्नोघमास्तदर्थमिदमल्पमित्य इदमपटुधियामित्यनेनैतत्प्रतिपादितं भवति
नहि बुद्धिहानत्वात्। तेषु शास्त्रेषु नग्नोघमाः॥ किं तर्हि शास्त्रदोषात्। अन्यथात्रापि तेषामुघमनंग
स्मात्। ध्रुवमिति। स्वल्पं लघुवृत्तमदीर्घवृत्तं। विचित्रं रम्यं। अर्थबहुसेवितपरिपूर्णसुखावहं॥ ७॥ अ
धुना शास्त्रस्य प्राक्तनकर्मविपाकव्यंजकत्वं वर्णद्वयपरिहारेण शाष्टाघु ~~वृत्तमदीर्घवृत्तं। विचित्रं रम्ये~~ ५
त्पत्तिपरप्रतिज्ञादर्शनेद्भवतयाह॥ होरेत्यहोरात्रविकल्पमेके वांछंति पूर्वापरवर्णलोपात् कर्मार्जि

तं पूर्वजन्मनि सदादि यत्तस्य पक्तिं समभिव्यनक्ति॥ होराशास्त्रं होरा तामाहोरात्रविकल्पतामाहोरात्रविकल्प
मेके वांछंति। अहश्च रात्रश्च ~~[illegible]~~ अहोरात्रं। होराशास्त्रे नोच्यते। तस्य विकल्पो विकल्पना। एके अन्ये होरात्रं वांछं
ति इत्यर्थः। कथमुच्यते पूर्वापरवर्णलोपात् अहोरात्रशब्दस्य पूर्वो वर्णः अकारः अपरस्त्रकारः तयोर्लोप
मदर्शनं कृत्वा होराशब्दो वशिष्यते किमर्थं पुनरहोरात्रं। एतदाचार्यस्याप्यभिप्रेतं। यतः परमतमप्रतिषि
द्धमनुमतमिति। अहोरात्रांतर्भूतालग्नस्य च कालवशात् ज्ञानं। तेनैव होराशब्देनोक्तत्वाद्धातं। एतदाचार्य
स्याभिप्रेतं। यतः परमप्रतिषिद्धमनुमतमिति। तथा च सारावल्यां आद्यंतवर्णलोपात् होरास्माकं न वत्य
होरात्रात्। तत्प्रतिबद्धः मवैग्रहजनगणश्चिंत्यात यस्मात्। किमस्य प्रयोजनमाह। कर्मार्जितमिति। पूर्व
जन्मविप्राकुलन्मनियत सदा। [illegible]दिशुभमशुभमाश्रं कर्मार्जितं तस्य पक्तिं पाकं सम्यगभिव्यनक्ति। प्रकटीकरोत
·था वस्खल्पजातके। यदुपचितमन्यजन्मनि शुभाशुभं तस्य ~~[illegible]~~ कर्मणः प्राप्तिं व्यंजयति शास्त्रमेत
·नसिद्ध्याणि दीप इव। ननु शुभस्याशुभस्य च रूपं नाविनः किं व्यक्तं। उच्यते। द्विविधं शुभाशुभं। दृढकर्मो
पार्जितं। तत्र [illegible] दृढकर्मोपार्जितस्य दशाफलपाकक्रमेण व्यक्तिः। अशुभं दशाफलं ताराशांत्यादिभिरु
पशमं नायाति। तथा च यवनेश्वरः यद्यद्विभक्तं नियतं प्रजानां ग्रहाद्ययोगप्रभवं प्रसूतौ। तापग्रानिता

नाताम्निशाष्टयंति वाज्ञानियोगेति दर्शीनराणां ॥३॥ तदप्यनिति द्विविधनिरूक्तं स्थिराख्यमौत्पातिकसं
ज्ञितं। च। कालक्रमाज्ज्ञातकनिश्चितं यत्क्रमो पंमर्घ्यस्थिरमुच्यते तत्सर्वं अस्मत्तग्रहाणां प्रथितानियान
स्थानानातन्मत्रनावानीमङ्किः। ते स्फुटं चारग्रहक्रमस्थादघुर्यदौत्पातिकसंज्ञितं तत्॥ उच्यते नास्थि
रस्यशांत्यादिनिरूपणक्रमायदितिप्रदर्शितं भवति॥ उक्तं च। हन्यते दुर्बलं दैवं पुरुषेण विपश्चिता॥ इति
॥३॥ अधुना व्यवहारार्थं कालाख्यपुरुषस्यामस्तकादि पूर्वकं शिरःप्रभृतं पंच विनागं शाईलविक्रीडि ग ५
तेनाह॥ कालांगानि वरांगमाननमुरो हृत्क्रोडवासोभृतो बस्तिर्व्यंजनमूरुजानुयुगले जंघे ततोऽङ्घ्रिद्वयं।
मेषाश्विप्रथमा नवर्क्षचरणाश्चक्रस्थिता राशयो राशिक्षेत्रगृहर्क्षभानि भवनं चैकार्थसंप्रत्ययाः॥४॥
कालस्यांगानि कालांगानि तानि च मेषप्रभृतिराशयः। नवर्क्षचरणाश्चक्रस्थिता भवन्ति नवभिर्नक्ष
चरणैर्नक्षत्रपादैः प्रमाणं येषां ते अश्विप्रथमाः अश्विनीतः प्रभृति नक्षत्रनवनवपादाः एकैकस्यप्र
माणं। मेषप्रथमराशायाश्विप्रथमे नक्षत्रपादैर्युक्ता इत्यर्थः। तथान्ये तारा राशयास्तनुरवयवाः तथा
च यवनेश्वरः। द्वेद्वेसपादे भवनं गतेति। तथा च भगवान्गार्गिः अश्विनी भरणी मेषः कृत्तिकापादएकश्च ५
तस्यापादत्रयं शेषं वृषः सौम्यं दलं तथा। सौम्यार्द्धमार्द्रा मिथुनमादित्यचरणत्रयं। तस्यादत्पुष्यमश्लेषा

राशिः कर्कटकः स्मृतः। पित्र्यं भाग्यमर्यम्णः पादः सिंहः प्रकीर्तितः। तदन्त्रितयं कन्या हस्तश्चित्रार्द्धमेव
च तुला चित्रार्द्धं दलं स्वातिर्विशाखा चरणत्रयं। तस्यादं मित्रादेवत्यं ज्येष्ठा वृश्चिक उच्यते। मूलमाप्यं तथा
धन्वी। चक्रास्थिता चक्रे स्थिताः अथवा चक्रावस्थिताः। अनेकस्थानामेषां प्रदर्शितं भवति। तत्र काला
ख्यस्यस्य वरांगं शिरो मेषः। आननं मुखं तद्वृषः। उरो वक्षो मिथुनं। हृदयं कर्कटः। क्रोडमुदरं सिंहः। वा
सोभृत् कटी कन्या बस्तिर्नाभिरंतारं तुला। व्यंजनं। व्यंजनं यन पुंस्त्वं व्यज्यते लिंगं स वृश्चिकः॥ ऊरुयुगलं
धनुः। जानुयुगलं मकरः। जंघे द्वेऽप्युंभः। अंघ्रिद्वयं पादयुगलं मीन इति। तथा च बादरायणः। मस्तकः शिरो
५ थवदनं वृषभो विधत्ते हृत्स्यं निवेशमिनं हृदयं कुलीरः। सिंहस्तथोदरमथो युवतिः कटिश्च वास्तिस्तुलाच
द्रथामेहनमष्टमः स्यात्॥ धन्वी रापुरुयुगं ~~वृषभो विधत्ते हृत्स्यं निवेशमिनं मिथुनं हृदयं~~ मकारः जानुद्वयं भ
वति धनुः। जंघाद्वयं च कुंभः पादौ मसद्वयं चेति। प्रयोजनं। जन्मकालेया राशिः पापग्रहाक्रांतः स काला
ख्यस्य पुरुषस्य यस्मिन्नंगे स्थितः। तदंगजातस्योपघातो भवति। यत्रास्योम्यस्तत्रपुष्टिरिति॥ तथा च सार
वल्यां। कालनरस्यावयवाः पुरुषाणां कल्पयेत्प्रसवकाले। सदसद्ग्रहसंयोगात्पुष्टान्सोपद्रवांश्चापी
इति॥ राशिक्षेत्रमित्यादिः। एषां च राशिरिति संज्ञा तस्ये वपर्यायनामानी॥ क्षेत्रं गृहं। ऋक्षं। राशिश्च क्षेत्रं च

तिर्द्वंद्वः॥ तानि राशिक्षेत्रगृहर्क्षभानि॥ भवनं च। गृहं चाद्भवनग्रहणे सिद्धे यत्पुनर्भवनंग्रहणं तत्तत्र स
र्वेषां ग्रहपर्यायाणामर्थः। रूढत्वाद् यदि नग्रहणात् सिद्धे यत् पुनर्भग्रहणं तन्नैतं दृश्यति। यत्र यत्र होरा
शास्त्रे भग्रहणं कृतं तत्र तत्र सर्वेषां सद्ग्रहणं भानं तत्र तत्र राशेरेव ग्रहणं स्यात् पुनर्न नक्षत्रस्य। एते राशयः द
यशब्दाः एकार्थसंप्रत्यये एकार्थाभिधायका इत्यर्थः॥ ७॥ अधुना राशीनां स्वरूपविज्ञानं वसंततिलकेना
ह॥ मत्स्यौ घटी नृमिथुनं सगदं सवीणं चापी नरोऽश्वजघनो मकरो मृगास्यः। तौली ससस्यदहना प्लवगा च
कन्या शेषाः स्वनामसदृशाः स्वचराश्च सर्वे॥ मीनो राशिर्मत्स्यौ मत्स्यद्वयमन्योन्यपुच्छाभिमुखं। एतत्
कुतो लभ्यते। तस्योवाभ्ययोदयत्वात्। वक्ष्यति च लग्नं समेत्युभयतः पृथुरोमयुग्मं। इति ॥ घटी कुंभः स्कं
धसक्तरिक्तघटः पुरुषः कुंभः। मिथुनं मिथुनमेव। स्त्रीपुमांसौ संमिलितौ। नृमिथुनं। सगदं सवीणं। पु
मान् सगदः स्त्री सवीणा वा। चापी नराश्वजघनो धन्वी राशिश्चापी विद्यमानधन्वी नराऽश्वजघनो। स्वखुरगो
जघनं पादाय यस्या वश्वजघनः। चतुष्पद इत्यर्थः। मकरो मृगास्यः। मकरराशिर्मकर एव। स च मृगा
स्यो मृग[illegible]मुखः। तौलीत्यादि। तुला विद्यमानस्तुलापुरुषः। कन्या कुमारी प्लवगा नौस्था सस्यदहनस
स्यं च दहनश्च सस्यदहनौ। हस्तौ तौ विद्येते यस्याः सा। शेषाः स्वनामसदृशाः। शेषा राशयो मेषवृषकर्कट ६

सिंहवृश्चिकाः स्वनामसदृशाः। संज्ञा वेदितव्या नतया। तद्यथा। मेषो मेष एव। वृषो दांतः। कर्कटः कुलीरो जलचरः
प्राणी। सिंहः केसरी। वृश्चिको वृश्चिकः कीटजातिः। तथा च सत्यः॥ ७॥ गोवृषमेषो वाणगदाधरमिथुनमंभसि कु
लीरः। सिंहः शैले कन्या नौस्था दीपकसस्यकरा। पुरुषा सुजाधरो वृश्चिकोऽथ धन्वी हयांत्यांघ्रिः। मकराद्यमृग
पूर्वकुंभः पुरुषोऽजषौ मीनाः। स्वचराश्च सार्वसार्वद्वादश राशयः स्वचराः स्वेषु स्वेषु स्थानेषु चरंतीति इष्टस्था
ननिवासान इत्यर्थः। (मकराद्यमृगपूर्वकुंभो) मेषवृषावारण्यौ दिवारात्रौ। ग्राम्यौ। मिथुनं ग्राम्यः॥ कर्कटो बु
चरसिंहश्चारण्यः। कन्या दर्शितादशविभागा। तुलाचापणवाचिस्थः। वृश्चिकश्चित्राश्चित्रवारी। धन्वी ग्राम्यः। मक
रस्य पूर्वभागश्चारण्यः। अन्यो जलचरः। कुंभो ग्राम्यः। (कि...) मीनो जलचर इति। तथा च यवनेश्वरः॥ आ
द्यः स्मृतो मेषसमानमूर्तिः कालस्य मूर्द्धादिगदितः पुराणैः। स्थानं ऽजाविकासंचरकंदराद्रिस्तेनाग्निधात्वाक
ररत्नभूमिः॥ १॥ वृषाकृतिस्तु प्रथितो द्वितीयः स वक्त्रकंठायतनं विधातुः। वनाद्रिसानुद्विपगोकुलानां कृषीब
लानामधिवासभूमिः॥ २॥ वीणागदाभृन्मिथुनं तृतीयं प्रजापतेः स्कंधभुजांप्रदेशः। प्रवीणगायनशाकल्यिके ६
स्त्रीक्रीडारतिद्यूतविहारभूमिः॥ ३॥ कर्की कुलीरस्तु निरंबुसंस्थो वक्षःप्रदेशो विहितः स्वधातुः। केदारवापीपुलि
नानि तस्या देवांगनारम्यविहारभूमिः॥ ४॥ सिंहस्तु शैले हृदयं प्रजापतेः पंचममाहुराद्याः। तस्मा

टवी दुर्गं गुहा वनादि व्याघ्रवनी दुर्गवने प्रदेशाः ॥ ५ ॥ प्रदापिंगलघकारणकन्या ॥ नौस्थानतले स्व इति ब्रवंश
कालार्थं धीराजठरं विधत्तुः सशाद्वलस्त्री ग्रामलिन्नमिः ॥ ६ ॥ वीथ्यां तुला सूर्पधरो मनुष्यः स्थितः सनाभिकटि
वस्त्रि देशे श्वलार्थवीथ्या विवासोऽन्नतसस्यन्नमिः ॥ ७ ॥ स्वच्छे श्वभ्रो वृश्चिकविग्रहस्तु प्रोक्तः प्रचोमें दगुदश्र
देशे ॥ ...ा बिलाश्वभ्रविषाश्मगुप्तिः वल्मीककीटाजगरादिरुन्नमिः ॥ ८ ॥ धन्वी मनुष्योऽथ हयपश्चिमाई स्तम
ऊरूरूं तु वं न प्रणेतुः ॥ समस्थितव्यस्त्रवाजिसुरास्त्र यन्तरथाश्वन्नमिः ॥ ९ ॥ मृगादि पूर्वो मकरो ...द्वी
प्रतुष्प्रदे शांतसुमुखांतो धनुर्नदिवनारण्यसरोधनेष्व पश्चाद्दिवासो दशमप्रदिष्टः ॥ १० ॥ स्कंधेतुरिक्तः पुरु
षस्य कुंभो जलघताभिकादशमाद्धरार्यः शुष्कोदकाधारकुशास्यपक्षी स्त्री ॥ गोष्ठकोधृतनिवासन्नमिः ॥ ११ ॥ ज
लेतु मीनद्वयमंत्य राशीः कालस्य पादौ विहितौ वरिष्ठौ गण्यपाद वाहिनतीर्थजलमानदी समुद्रांबु वया
घिवासः ॥ १२ ॥ प्रयोजनं नष्टादिषु स्थानपरिज्ञानं ॥ उक्तं च ॥ राशिरूपः कालदिग्देशा इति ॥ ७ ॥ अधुना दशिन
वांशकद्वादशाधिपानकुं दकेनाह ॥ क्षितिजसितशशिचंद्ररविसौम्यसिताविनिजाः सुरगुरुमंदास्सोरिगु
रवश्चगृहांशकपाः ॥ अत्र मृगतौलिचंद्रनवनादिनवांशविधिर्नवनसमांशकाधिपतयः स्वगृहात्क्र
मशः ॥ द क्षितिजा...योग्रहीग्रहाधिपाः ॥ अंशकपाः स्युः ॥ गृहाणां राशीनां मेषादीनां पतयः क्षितियों

गारकः स मेषस्याधिपतिः ॥ सितः शुक्रो वृषस्य ज्ञो बुधो मिथुनस्य ॥ चंद्रः कर्कटस्य रविरादित्यः सिंहस्य सौ
म्यो बुधः कन्यायाः सितः शुक्रस्तुलस्य ॥ अवनिजो भौमो वृश्चिकस्य ॥ सुरगुरुर्बृहस्पतिर्धन्विनः ॥ मंदः शनि
श्चराः मकरस्य ॥ गोरिः शनिश्च कुंभस्य ॥ गुरुर्बृहस्पतिर्मीनस्येति ॥ प्रयोजनं च ॥ होरास्वामिगुरुज्ञविक्षितयु
तेस्यत्र ॥ एत एव नवांशकाधि...पतयः ॥ नकेवलं भौमो मेषाधिपतिः ॥ यावद्यस्मिन्राशौ मेषनवांशकोद
यो भवति तस्यापि भौमोऽधिपतिः ॥ एषामप्येवमेव ॥ ते च नवांशकाः कथं भवंतीत्याह ॥ अत्र मृगतौलिचंद्र
नवनादि नवांशक ~~... भवतीति~~ विधिरिति ॥ अजो मेषः ॥ मृगो मकरः ॥ तौली तुलः ॥ चंद्रभवनं कर्कटः ॥ अ
दिनवांशकविधिरिति ॥ प्रत्येकमभिसंबध्यते ॥ तत्रैवमभिसंबंधो ज्ञायते ॥ अजादि ॥ मृगादि ॥ तुलादि ॥ चं
द्रभवनादिनवांशकविधिः सर्वराशीनां भवति ॥ तत्र अजादिनवांशकविधिर्मेषस्य तेन मेषवृषमिथु
नकर्कसिंहकन्यातुलवृश्चिकधन्विनां संबंधिनो नवांशका मेषस्य भवंति ॥ मृगादि वृषस्य ॥ तेन मकर
कुंभमीनमेषवृषमिथुनकर्कसिंहकन्या ~~तुलावृश्चिक~~ नवांशकाः वृषस्य ॥ तुलादि मिथुनस्य ॥ तेन तु
लावृश्चिकधनुमकरकुंभमीनमेषवृषमिथुनानां संबंधिनो नवांशा मिथुनस्य ॥ कर्कादिक कर्कस्य
तेन कर्कसिंहकन्यातुलवृश्चिकधनुमकरकुंभमीनानां संबंधिनो नवांशकाः कर्कटस्य ॥ एवं सिंहस्य

ट वा दुर्ग गुहा वनादि व्याघ्रवनी दुग्रवने प्रदेशाः ॥ ५ प्रदीपिंगल्पकारणा कन्या ॥ नौस्थानतुले ष्ट इति प्रवं
कार्यार्थ धी राजठरं विधनुः स शाद्दलस्त्री नाल्पित्र्य मिः ॥ ६ वीथ्यां तुला पुरण्यधरो मनुष्यः स्थितः सनान्निकटि
वस्त्रि देशे ॥ शुल्कार्थ वीथ्या विवासो ऽन्नतस स्पत्त्र मिः ॥ ७ श्वभ्रे ष्टमो वृश्चिक विग्रहस्तु प्रोक्तः प्रचो में दगुदष्ट्र
देशं ॥ गुहा बिलाश्वभ्र विषाश्मगुप्तिः वल्मीकको टा जगरा दित्त्र मिः ॥ ८ धन्वी मनुष्यो ऽथ हयपश्चिमार्द्ध स्तम
ऊरूकूस्तु वंन प्रलोत्तुः ॥ समस्थित व्यस्त वाजिसुरास्त्रन्त्य न रथाश्वन्त्र मिः ॥ ९ मृगार्द्धपूर्वो मकरो द्रो प२
प्रतुप्र दे शांत सुमुशं ता धनुनादि वना रण्यसरो ऽन्त्य पश्चचादिवासो दशम प्रदिष्टः ॥ १० स्कंधे तु रिक्तः पुरु
षस्य कुंभो जं घतार्मिका दशमाद्ध रायश्शुद्धोदका धनरक्त शास्य पत्नी स्त्री ॥ नौजा को घ्रत निवासत्त्र मि ॥ ११ ज
लितु मीन द्वयमंत्य राशीः कालस्य पादौ विहितौ वरिष्ठौ यस्तुण्यादवाद्विजतीर्थन्त्रमाने दी समुद्रां बुचयो
धिवासः ॥ १२ प्रयोजनं नष्टादिषु स्थानपरिज्ञानं । उक्तं च ॥ राशिस्वः कालदिग्देशा इति ॥ छ ॥ अधुना रविन
वांशक द्वादशाधिया नकुं दकेनाह ॥ क्षितिज सित तल चंद्र रविसौम्य सिता वनिजाः सुरगुरु मंद सौरिगु
रवश्च गृहांशकपाः ॥ अज मृग तौलि चंद्र नवनादि नवांश विधिर्भवन समांशकाधिपतयः स्वगृहाक्र
मशः ॥ १३ क्षितिजा ~~[illegible]~~ योग्रही गृहाधिपाः ॥ अंशकपा २ स्व ॥ गृहाणां राशीनां मेखा घानां पतयः क्षितियो

गारकः स मेषस्याधिपतिः ॥ सितः शुक्रो वृषस्य ज्ञो बुधो मिथुनस्य । चंद्र कर्कटस्य रविरादित्यः स सिंहस्य सौ
म्यो बुधः स कन्यायाः सितः शुक्रस्तुलस्य । अवनिजो भौमो वृश्चिकस्य । सुरगुरुर्बृहस्पतिर्धन्विनः । मंदः शनि
श्चरो मकरस्य सौरी शनिश्चर कुंभस्य । गुरुर्बृहस्पतिर्मीनस्येति ॥ प्रयोजनं च । होरास्वामिगुरुज्ञ विक्षितयु
तस्य च । एत एव नवांशकाधिपतयः न केवलं भौमो मेषाधिपतिः । यावत्तस्मिन् राशौ मेषनवांशकोद
यो भवति । तस्यापि भौमो ऽधिपतिः । शेषाणामप्येवमेव । ते च नवांशकाः कथं भवंतीत्याह । अज मृग तौलि चंद्र
नवनादि नवांश ~~[illegible]~~ विधिरिति । अजो मेषः । मृगो मकरः । तौली तुलः । चंद्र भवनं कर्कटः । आ
दि नवांशक विधिरिति । प्रत्येकमभिसंबध्यते । तत्रैवमभिसंबध्यते । अजादि । मृगादि । तुलादि ॥ चं
द्र भवनादीनि नवांशक विधिः । सर्वराशीनां भवति । तत्र अजादि नवांशक विधिर्मेषस्य तेन मेष वृषमिथु
न कर्क सिंह कन्या तुल वृश्चिक धन्विनां संबंधिनो नवांशका मेषस्य भवंति ॥ मृगादि वृषस्य । तेन मकर
कुंभ मीन मेष वृष मिथुन कर्क सिंह कन्या ~~तुला वृश्चिक~~ नवांशकाः वृषस्य तुलादि मिथुनस्य । तेन तु
ला वृश्चिक धनु मकर कुंभ मीन मेष वृष मिथुनानां संबंधिनो नवांशा मिथुनस्य । कर्कादि कर्कस्य
तेन कर्क सिंह कन्या तुल वृश्चिक धनु मकर कुंभ मीनानां संबंधिनो नवांशकाः कर्कटस्य । एवं सिंहस्य

वृश्चकादि

मेषादिवता। कन्यायां मकरादिवत्। तुलस्य मिथुनादिवत्। वृश्चिकस्य कर्कटादिवत्। पुनरपि धनुषो मेषा
दिवत्। मकरस्य वृषवित्। कुंभस्य मिथुनेवत्। मीनस्य कर्कटादिवत्। एतद्युक्तं च॥ मेषके सरिधन्वि
नां मेषाद्याः त्र्यंशकाः स्मृताः। वृषकन्यामृगाणां च मकराद्यानवांशकाः। तुलमिथुनकुंभानां तुलाद्यानवकी
र्तिताः। कर्कवृश्चिकमीनानां कर्कटाद्यानवांशकाः इति त्रयोजनं चास्मिन्नोनांशापंक्तिनाद्याइत्यादि॥ नवनु
म्मांशकाधिपतयश्च। स्वगृहकाक्रमात्॥ ३॥ नवनसमांशकान्नवनान्। द्वादशांशसमा। अंशा द्वादशाइथ्य
र्णी। ते च प्रत्येकस्य राशेः स्वगृहादारभ्य गणनीयाः। तद्यथा। मेषस्य॥ मेषवृषमिथुनकर्कसिंहकन्यातुलवृ
श्चिकधनुमकरकुंभमीनानां संबंधिनो द्वादशांशा भवंति॥ तेषां मेषाद्यधिपतयः। एवं वृषस्य वृषाद्या
मेषांताः। एवं मिथुनस्य मिथुनाद्या वृषांताः। कर्कटस्य कर्कटाद्या मिथुनांताः। सिंहस्य सिंहाद्याः कर्कांताः। क
न्यायाः कन्याद्याः सिंहांताः। तुलायास्तुलाद्याः कन्यांताः। वृश्चिकस्य वृश्चिकाद्यास्तुलांताः। धन्विनो धनुराद्या वृ
श्चिकांताः। मकरस्य मकराद्या धनुरंताः। कुंभस्य कुंभाद्या मकरांताः। मीनस्य मीनाद्याः कुंभांता इति॥
प्रयोजनं चैषां तात्कालिकेंदुसहिताद्द्विरसांशको य इतित्र्यादि॥ ७॥ अधुना त्रिंशांशकाधिपतीन्पु
ष्पिताग्रयाह॥ कुंजरविजगुरुज्ञशुक्रभागाः पवनसमीरणकौर्प्यजूकलेयाः॥ पा॥ ८॥ ७॥ प॥ अयु ८

जि युजि चात विपर्ययस्थाः शशिभवनालिझषांतमृक्षसंधिः॥ ७॥ कुजो भौमः। रविजः सौरः। गुरुर्जीवः। ज्ञो बु
धः। शुक्रो भार्गवः। एवं कुंजरविजगुरुज्ञशुक्रभागाः पवनसमीरणप। कौर्प्यजूकलेयाः। तद्यथा। पवनाः वाय
वः पंच पंच एव भागाः कुजस्य। ततऊर्द्धं समीरणाः पंचैव रविजस्य। एवं दश १०। ततऊर्द्धं कौर्प्यसंज्ञाः अ
ष्टौ गदकौर्प्याख्यो वृश्चिकः। स च गणनया एवमष्टादश॥ १८॥ ततः परं यूकसंज्ञाः सप्त भागाः बुधस्य
यूकसंज्ञा तुलस्य स च गणनया सप्तम॥ एवं पंचविंशतिः। ततऊर्द्धं लेयसंज्ञाः पंच॥ शुक्रस्य लेयसंज्ञा सिं
हस्य स च गणनया पंचमः। एवं त्रिंशत्। त्रिंशांशामान्येत्यादि॥ अयुजि विषमराशौ कुजादयो ग्रहाः पवनादीनां
भागानां यथाक्रमेणाधिपतयः। तत्र मेषमिथुनसिंहतुलाधन्विकुंभा विषमराशयः॥ युजि तु विपर्ययस्थाः
युजि समराशौ त एव भागाः ग्रहाश्च विपर्ययस्था व्यत्ययेन तिष्ठंति। तद्यथा। प्रथम पंच भागाः शुक्रस्य। तत
परं सप्त भागा बुधस्य। ततः परं अष्टौ गुरोर्भागाः। एवं विंशतिः। ततः परं पंच भागाः शनेः॥ एवं पंचविंशति
ततः परं पंच भागाः कुजस्य। एवं त्रिंशद्भागाधिपत्ययः। पंचता राग्रह॥ अत्र केचिदाशु ढूर्यथा। पविपर्यय
स्था इत्यनेनानंतराणामेवा पवनादिसंख्यानां भागानां विपर्ययेणान्वितव्यं॥ तेव्यवहातानांकु
जादीनां तथा युक्तं। यस्मात्तु शास्त्रे त्रपद्यते॥ स च कुजादिसमुद्भवार्थः। तथा च श्रुतिकारिः॥ पंचापंच

शेषमन्त्र च पंचिव वीजन्त्र वनेषु॥ धरणीसुतमंदसुरगुरुबुधशुक्राणां क्रमेणांशाः॥ पंचेव सप्ताष्टौ पंच पंचाथ यु
ग्मभवनेषु भागा व्यस्तं व शशिसुतसुरेज्यशनिकुजसितपुत्राणां इति॥ राशित्रिभवनालिझषांतमस्य संधिः यस्मात्तस्मादेषां
ते कर्कीतः॥ अपेशं ते वृश्चिकांतैः॥ रेवत्यांत मीनांत इति॥ एतादेव लोके गंडांतमिति प्रसिद्धं॥ उक्तं च॥ अश्विनी पुत्रम्
लाघा मेषसिंहहयादयः॥ विषमर्क्षांते वर्तंते॥ पादद्वयाय यो त्तरमिति॥ प्रयोजनं च॥ संधिपापैः शशिनि वज
ऊःस्यान्नाशोयम्य दृष्टिः॥ इति॥ ७॥ ७॥ ॥ अधुना लोकव्यवहारार्थमिखादीनां संज्ञा पर्यायार्थ याह॥ क्रय तावुरि
यत्तुमकुलीरलेयपार्थोनतूककोप्याख्याः॥ तौक्षिक आकोकेरो ऊहद्रोगशैच्यनंवेच्छो॥ ७ इत्थमेवं प्रकारेण नामा
नो मिस्वाघाराशयो ज्ञेयाः॥ ज्ञातव्याः॥ तद्यथा॥ क्रियो मेषः॥ तावुरि वृषः॥ जितुमो मिथुनः॥ कुलीरः कर्कटः॥ लेयः सिं
वृ हः॥ पार्थोनः कन्या॥ जूकस्तुला॥ कोप्याख्यो वृश्चिकोयं॥ तौक्षीको धन्वी॥ आकोकेरो मकरः॥ हृद्रोगः कुंभः॥ अंत्यस्तु मी
नः॥ इति प्रयोजनं च॥ गोसिंहौ जितुमाष्टमौ क्रियतुले त्यादिः॥ ७॥ ॥ अधुना षड्वर्गा होराद्रेष्काणनवांशद्वा
दशांशत्रिंशानां वर्गसंज्ञा व्यवहारार्थं इंद्रवज्रयाह॥ द्रेक्काणत्रिंशनवभागसंज्ञा त्रिंशांशकद्वादश मतिताश्च॥ होरेते च
यद्यस्य स त्वस्य वर्गो होरेति लग्नं भवनस्य चार्द्ध॥ ७ द्रेष्काण इत्यतः षड्पदार्थाः ग्रहस्य वर्गसंज्ञाः॥ तत्र द्रेक्का ५
णो राशित्रिभागः॥ होरा राशेरर्द्धं नवमो भागो नवांशकः॥ एषां संज्ञा यथा तथा त्रिंशांशस्त्रिंशद्भागाः द्वादशांशोद्धा

होरा

दशभागः॥ एतत्संज्ञितानां तथा यद्यस्य ग्रहस्य क्षेत्रं राशिः स तस्य वर्गः॥ एते सर्व एव ग्रहस्यात्मीय एव संज्ञा॥ एवं षड्वि
कल्पो राशिः॥ षड्भागेषु स्थितो वर्गस्थितो भवति॥ ननु ग्रहवर्गस्य षड्विंशकल्पाः संभवंति न कस्यचित्॥ यतस्तं
द्रोर्द्धं यास्त्रिंशांशकाभावः॥ सोमादीनां होराभावः॥ तस्मात्संभवंति॥ तेन पंचस्वात्मीयेषु स्थितो वर्गस्थः॥ एत
दप्युपलक्षणार्थं॥ अतो यथासंभवं आदिविकल्पस्थो ग्राह्या वर्गस्थ उच्यते॥ यस्मा भवनशब्दात्राशिः॥ क्षेत्रे हो
रा द्रेष्काणनवांशो द्वादशांशकः॥ त्रिंशांशकश्च वर्गोयं सर्वस्य समुदाहृतः॥ आदिष्वपि पदार्थेषु स्थितः स्वेषु
स्ववर्गगः॥ पंचवर्गगतोप्येवं ग्रहो भवति नान्यथा॥ इति प्रयोजनं च॥ एकोपि वर्गोपगतो नराणां शुभोशुभो वा
पि चतुष्टयस्थः॥ वर्गोपि वा स्योदयगो विनाशं बहुप्रकारं कुरुते धनानां॥ इति॥ होरालग्नयोः स्वरूपार्थमाह॥ हो
रेति लग्नं भवनस्य चार्द्धं होरेति लग्नमुच्यते॥ प्रयोजनं च॥ होराः स्वामि गुरु ज्ञ वीक्षित युतेति भवनस्य राशे
रर्द्धं होरा॥ प्रयोजनं च॥ मार्त्तंडहेंद्वो रयुजि समभे चंद्रभान्वोश्च होरे॥ इति॥ ७॥ ॥ अधुना राशीनां रात्रिदिन
संज्ञां पृष्ठोदयशीर्षोदयान् दिनबलांश्च भवंति॥ गाथा॥ लग्नं समे त्वनयतः पृष्ठाराम युग्मं॥ ७॥ गोजा
श्वि कर्कि मिथुना इति॥ गोशब्देन वृष उच्यते॥ अजो मेषः॥ रात्रिबलसंज्ञाः पृष्ठोदयाः इति॥ त एव रात्रिसंज्ञा
विमिथुना मिथुनरहिताः पृष्ठोदयसंज्ञा भवंति॥ पृष्ठेनोदयं यांतीत्यर्थः॥ मिथुनः पुनः शीर्षोदयः उक्तेभ्यः

नाथासिंहकन्यातुलवृश्चिककुंभाः शीर्षोदयाद्विनिशिचप्राग्भे च संध्यद्वये इति। एवं सत्याचार्यस्य स्ववच
ननिरोधः स्यात्॥ तस्मात् संज्ञामात्रं बलग्रहणं प्रयोजनं च। रात्रिषु संज्ञेषु विलोमजन्मेति। तथाह पृष्ठोन्न
याकोदयर्क्षगा इति यत्रायां वक्ष्यति [illegible]। शीर्षोदयस्समस्तवांछितकार्यसिद्धिः पृष्ठोदयविफलताब
लबिंदवश्च। तथा शास्त्रं दिवादिनबलेनिशानक्षत्रवीर्यसंपन्नो विपर्ययबलेगमनं नशस्तं। अन्यत्रैव सामान
स्य विशेषमाह॥ लग्नमिति। पृथुरोमा मत्स्यास्तु युग्मं मत्स्यमयं मीनो राशिः। कन्यतः पृष्ठशिरोस्यां लग्नमासन्नं
समस्या गच्छति॥ छ॥ ॥अथ राशीनां क्रूरसौम्यविभागं स्त्रीपुरुषविभागं चरस्थिरद्विस्वभावप्रविभागं दिगं
धिपत्वं होराद्रेष्काणपतीनां प्रविभागं च संदर्शयन्नाह। क्रूरसौम्यः पुरुषवनितेते चरागद्विदेहाः प्राग
दीशाः क्रियवृषनृयुक्कर्कटाद्याः क्रमेण। मार्तंडेन्द्वोरयुजि समा नचंद्रभान्वोश्च होरे[illegible]द्रेष्काणाः स्वभवनस्य स्यु
सुतत्रित्रिकोणाधिपानां॥११ क्रूरः सौम्य इति। तत्र मेषादयो राशयो यथाक्रमं क्रूरसौम्यसंज्ञाः। तत्र मेषः
क्रूरो वृषः सौम्यः मिथुनः क्रूरः कर्कटः सौम्यः। एवं सर्वेषां योज्यं। तेन विषमराशिः क्रूरा समराशिः सौम्य
प्रयोजनं च। क्रूरेषु जाताः क्रूरस्वभावाः सौम्येषु जाताः सौम्यस्वभावा भवंति। तथा चाचार्यः। युजाः पुरुषा
ख्याः सौम्यास्त्रीसंज्ञकाः क्रमात् युग्मे। उग्रेषु ग्राः पुरुषाः सौम्यायुग्मेषु भवनेषु वनिता इति। एवं मेषा १०

दयो यथाक्रमं पुरुषवनिताख्यास्तथा। तेन मेषः पुरुषो वनिता स्त्री। एवं सर्वत्र। तेन विषमा राशयः पुरु
षाख्याः समा षट् राशयः स्त्रीसंज्ञाः प्रयोजनं च। पुरुषराशिषु भवंति। तत्र मेषश्चरः वृषः स्थिरः मिथु
नो द्विदेहो द्विस्वभावः। एवं कर्कटादिषु ज्ञेयं। तेन मेषकर्कटतुलमकराश्चराः। वृषसिंहवृश्चिककुंभा
स्थिराः। मिथुनकन्याधन्वीमीना द्विस्वभावाः। प्रयोजनं च। चरराशिषु जाताश्चरस्वभावाः। स्थिरराशिषु स्थिर
स्वभावाः। द्विस्वभावेषु मिश्रभावा भवंति। [illegible] तथा च सत्यः। चरसंज्ञा स्थिरसंज्ञाः द्विप्रकृतिराशय
राशिस्वभावस्तुल्या जातिप्रकृतयः प्रसूतानां। प्रागादीशा इति। क्रियो मेषः वृषः प्रसिद्धः। नृयुग्मो मिथुनं कर्कट
कुलीरः। एते क्रमेण वृषकन्यामकरा दक्षिणस्यां। मिथुनतुलकुंभा अपरस्यां। कर्कटवृश्चिकमीना उत्तरस्यां
इति प्रयोजनमेषां हृतनष्टादिषु। चौरादवादिग्विज्ञानं। सूतिकागृहद्वारविज्ञानं च तथा। जातव्यदिग्मु
खगतस्य मुखे न सिद्धिः। व्यर्थश्रमो भवति दिक्प्रतिलोमलग्ने। मार्तंडेंद्वोरिति। मार्तंडः सूर्यः इंदुश्चंद्रः अ
युग्मराशौ यथाक्रमं मार्तंडेंद्वोर्होरे भवतः। प्रथमा सूर्यस्य द्वितीया चंद्रस्याऽत्र होराशब्देनात्र राशेरर्द्धमुच्यते
समभ इति। समभे समराशौ चंद्रभान्वोर्होरे भवतः। प्रथमा चंद्रस्य [illegible] न सिद्धिः। व्यर्थश्रमो भवति। द्वि
तीया सूर्यस्य। प्रयोजनं च। सूर्यहोरायां जातास्तेजस्विनः। चंद्रहोरायां मृदुश्च स्वभावा भवंति। द्रेष्काण

इति। प्रथमाद्रेष्काणः स्वभवनाधिपतेः। द्वितीयः सुतभवनपंचमस्थानाधिपतेः। तृतीयस्त्रित्रिकोणनवम
स्थानाधिपतेः। मेषस्य प्रथमो द्रेष्काणः प्रथमस्य भौमस्य द्वितीयः पंचमस्थानसिंहाधिपते रर्कस्य। तृती
यो नवमस्थानधनुषोधिपतेर्गुरोरिति। वृषस्य प्रथमः शुक्रस्य। द्वितीयो बुधस्य तृतीयः सौरस्य। किं मिथुन
१ स्य प्रथमो बुधस्य द्वितीयः शुक्रस्य तृतीयः सौरस्य। कर्कटस्य प्रथमश्चंद्रस्य द्वितीयो भौमस्य तृतीयो गुरो
ः। सिंहस्य प्रथमो रवेः द्वितीयो गुरोः। तृतीयो भौमस्य। कन्यायाः प्रथमो बुधस्य द्वितीयः सौरस्य तृतीयः शुक्र
तुलस्य प्रथमः शुक्रस्य द्वितीयोऽर्कसुतस्य। तृतीयो बुधस्य। वृश्चिकस्य प्रथमो भौमस्य द्वितीयो गुरोः तृ
तीयश्चंद्रस्य। धन्विनः प्रथमो जीवस्य द्वितीयो भौमस्य तृतीयो रवेः। मकरस्य प्रथमः शनेः द्वितीयः शु
क्रस्य तृतीयो बुधस्य। कुंभस्य प्रथमः शनेः द्वितीयो बुधस्य तृतीयः शुक्रस्य। मीनस्य प्रथमो जीवस्य द्वितीय
श्चंद्रस्य तृतीयो भौमस्य। प्रयोजनं च। द्विरुक्तमस्य शाकुनादागोरिति॥छ॥ ॥अधुना मतांतरेण होरा
द्रेष्काणमिद्वक्ष्याह॥ केचित्तु होरां प्रथमां लग्नस्य। वाञ्छंति लग्नाधिपते द्वितीयां। द्रेष्काणसंज्ञा
मपि चिन्हयंति स्वद्वादशैकादशराशिपानां॥१२॥ केचिद्यवनेश्वरादयः प्रथमां लग्नस्य राशेरधिपतेर्वा
छंति। इच्छंति। द्वितीयां लग्नाधिपते रेकादशाधिपस्य। यथा मेषस्य प्रथमो होरा भौमस्य द्वितीया एकाद ११

शकुंभपतेः सौरस्य एवं सर्वेषामपि। तथा च यवनेश्वरः। आद्या तु होरा भवनाधिपस्यु एकादशक्षेत्रपतेर्द्वितीया।
स्वद्वादशैकादशराशिपानां द्रेष्काणसंज्ञामपीति। स्वद्वादशैकादशराशिपानामपि द्रेष्काणसंज्ञां वर्णयंति
कथयंति। प्रथमं स्वाधिपतेरात्मीयस्वामीनः द्वितीयं द्वादशपतेः तृतीयमेकादशराशपधिपतेः। यथा मेषस्य
प्रथमो द्रेष्काणो भौमः द्वितीयो जीवस्य तृतीयः सौरस्य एवमन्येषामपि। तथा च यवनेश्वरः। आद्या तु होरा
भवनाधिपस्यु रेकादशक्षेत्रपतेर्द्वितीया। स्वद्वादशैकादशराशिपानां द्रेष्काणसंज्ञा क्रमशस्त्रयाणां एवं य
वनेश्वरमतेन सर्वग्रहाणां होराधिपत्यमस्ति। एतदाचार्यस्य नाभिप्रेतं मत्वा होरामपि लग्नमतः। तुले
षु रावर्दोरा प्रथमा युग्मेषु शीतांशुराशिषा। इंदोः क्रमशो ज्ञेया। जन्मनि चेष्टोस्वहोरास्तो। राशिद्रेष्काणस्त
तां च मन नवमभवनपतयस्तु तेषामधिपतिपतयः स्वस्वद्रेष्काणाग्रहा बलिनः। इति॥छ॥ ॥अथग्र
हाणामुच्चनीचविभागं पुष्पिताग्रयाह। अज वृषभमृगांगनाकुलीराः झषवणिजौ च दिवाकरादितुंगा
॥दशशिखिमनुयुक् २८ तिथी १५ द्रियांश त्रिनवक २७ विंशतिभि २० श्चतेऽस्तनीचाः॥१३॥ अजादयो रा
शयो यथाक्रमं दिवाकरादीनां ग्रहाणां तुंगाख्याः उच्चसंज्ञा भवंति। तद्यथा। अजो मेषस्य आदित्यस्योच्चं वृषभस्तु वृष
श्चंद्रस्योच्चं। मृगो मकरः सोऽगारकस्य। अंगना कन्या बुधस्य कुलीरः कर्कटो जीवस्य। झषो मीनः शुक्रस्य व

णिकुंभे तुलायां सौरस्य। एत एव राशयो दशादिषु भागेषूच्चाः। तत्रादित्यस्य मेषस्य दशमे भागे उच्चं। चंद्रस्य वृषत्रि
त्रिंशते। ३ तृतीये भागे परमोच्चः। भौमस्य मकरे मनुयुक्। २८ संख्ये अष्टाविंशतिमे भागे परमोच्चः। मनवश्चतु
र्दश तिथयः शुभे द्विगुणाश्चतुर्दश इत्यर्थः। बुधस्य कन्यायां तिथि। १५ संख्ये पंचदशे भागे परमोच्चः। गुरोः कर्कस्ये
ंद्रिय ५ संख्ये पंचमे भागे परमोच्चः। शुक्रस्य मीने त्रिनव २७ संख्ये सप्तविंशतितमे भागे परमोच्चः। सौरस्य तुला
यां विंशतितमे भागे। ननु मद्वे एव राशय उच्चसंज्ञाः। सच त्रिंशकं दशांकः तद्दशादानां तदंतर्गतानां किं द्वे
उच्चसंज्ञा तारे किं दशाधुपादानं परमोच्चसंज्ञाज्ञापनार्थं दशादीनां ग्रहणं। अन्यथाप्येते एव राशयो मौ उच्च
संज्ञाः। तन्नोक्तराशि दशांशस्थाः कथितग्रहाः परमोच्चस्था इत्युच्यते। पंचमोच्चसंज्ञा तेन ज्ञातव्या। प्रयोजनं २
मस्ति च। तथा च भगवान् गार्गिः स्वोच्चगौरविशीतांशुजनायतां नराधिपं। उच्चांस्थो धनिनां ख्यातं स्वत्रिकोण
गतावपि। तथा च यवनेश्वरः। स्वोच्चेषु सर्वे परिगृह्यमाणा नृतिष्ठसुसर्वेषु बलाधिकेषु। लग्नेषु नेष्ट
र्ण वपुष्मतो दोत्रिंशो लोका राजाधिपतिः प्रसूते। अथैव दशा एवं विधाः सूर्यादयो दृ
ष्टव्याः। अत्र लग्नेन यात् प्रकरणप्रत्ययात् दशा दयमाचार्येण नत्ता। प्रकरणप्रत्य १२
यां त व मेतेषां यवनेश्वरवाक्यात् ज्ञायते। तथा व यवनेश्वरः। सूर्यस्य भागा दशमे

०	१	९	५	३	११	६
९	२	२७	१४	१८	४	१९
र	चं	भौ	बु	वृ	शु	श

तृतीये सोमस्य जीवस्य तु पंचमे ंशे। सौरस्य विंशे। विधिसप्तके तु विधान भागेः पंचदशे बुधस्य। भौमस्य
विंशे १ष्ट युते तु उच्चं विंशांशे च सूर्यतस्य उच्चं। तेऽस्तनीचा इति। आदित्यादयोऽस्तनीचाः। अस्तनीचा यषां
ते। अस्तः सप्तमः। प्रबलत्वात् स्वोच्चात् सप्तमः। प्रत्येकस्य नीचांत् तथा आदित्यस्य मेषात् स्वोच्चान्मेषात्
सप्तमस्तुलः। स नीचसंज्ञः। एवं चंद्रमसो वृश्चिकः। भौमस्य कर्कटः। बुधस्य मीनः। गुरोर्मकरः। शुक्रस्य कन्या। शने
र्मेषः। अत्रापि दशादिषु भागेषु परमनीचस्था द्रष्टव्याः। तथा च यवनेश्वरः। स्वोच्चात्सुजा मित्रसुरांतिनां च
त्रिंशल्लवो यश्च स मान संख्या। अथैव दशाः एवं विधस्य दयः पनेश्व परमन
चस्था भवंती। परमनीचस्था नाम निष्फलं नगवता गार्गिणा दर्शितं। अर्धद
गांबरं मूर्षं परीपीजो प जाविनं कुर्यात् मत नीचस्थो पुरुषं शशिनां स्करा वि
ति॥ ७॥ ॥ अधुनाग्रहाणां वर्गोत्तमं मूलत्रिकोणपरिज्ञानं च वसंततिलकेनाह। वर्गोत्तमाश्चरगृहादिषु
पूर्वमध्यपर्यंतगाः शुभफलान्नवभागसंज्ञाः। सिंहो वृषः प्रथमषष्ठहयांगतौलि कुंभास्त्रिकोणभवना
नि नवंति सूर्यात्॥ ८॥ चरगृहादिषु चरस्थिरद्विस्वभावेषु यथासंख्यं पूर्वमध्यपर्यंतस्थादिमध्यमवसना
गायेन भागास्ते वर्गोत्तमसंज्ञा भवंति वर्गांशकसमूह उत्तमा प्रधाना वर्गोत्तमाः। तद्यथा। चरेषु मेषक

र	चं	मं	बु	वृ	शु	श	रा
६	७	३	११	९	५	०	८
९	२	२७	१४	४	२६	९	९

धितुलामकरेषु प्रथमो नवांशो वर्गोत्तमाख्यो भवति। स्थिरेषु वृश्चिकसिंहवृषकुंभेषु मधमः पंचमः द्वि
स्वभावेषु मिथुनकन्याधन्वीमीनेषु पर्यंतगो नवमोंऽशको वर्गोत्तमः। एतदुक्तं भवति। प्रत्येकस्मिन्न रा
शौ स्वनवांशका वर्गोत्तमा भवंती। तथा च यवनेश्वरः स्वास्वगृहेषु स्वनवांशका ये वार्गोत्तमास्तथ नावे
निरुक्ताः। शुभफला नवनागसंज्ञाः। तथा वर्गोत्तमाख्या नवनागसंज्ञा जन्मनि शुभदा फलदाः स्तनप
लंद दति। वन्हपति। शुभं वार्गोत्तमेन नभेति। तथा च सत्याचार्यः नवने बाधंशाः। स्थिरेषु मध्यमस्त्विषु तथांस्व
::वर्गोत्तमाः प्रदिष्टास्त्वषिहजाताः कुलोमुख्याः इति। प्रयोजनं स्वचतुर्गवक्रो पगात त्रिसंस्थुणां द्विरुत्तमस्व
शकं नत्रिभागे रिति॥ सिंहा वृषइत्यादि॥ सिंहादयो राशयो यथा पाठक्रमेण सूर्यादीनां ग्रहाणां त्रिं
णं भवनानि भवंति। तद्यथा। सूर्यस्य सिंहः। वृषश्चंद्रस्य। प्रथमोमेषोऽङ्गारकस्य षष्ठः कन्या बुधस्य हयांशो
धन्वी बृहस्पतेः। तौली शुक्रस्य कुंभ सौरस्येति। प्रयोजनं। उच्चत्रिकोणगो बलिस्थिरस्याधिपतिवंशो
जातः। इत्यादि। अधुना लग्नादीनां द्वादशानां तन्वाद्या देशसंज्ञाः। तृतीय[redacted] षष्ठ दशमैकादशानां चो
पचयसंज्ञा वसंततिलकेनाह॥८॥ ॥होरादयः स्तनुकुटुंबसहोत्थबंधुपुत्रारिपत्निमरणानि शुभ
स्पदायः। रिष्पाख्यमित्युपचयान्यरित्रि[redacted] कर्मलाभदुश्चिक्यसंज्ञितगृहाणि न नीत्यमे

८।

के।।५ होरादयो लग्नादयः। तेषां यथाक्रमेण तन्वादीनि नामा[redacted]नि। तत्र लग्नस्य तनुरित्याख्या द्वित
यस्य कुटुंबं तृतीयस्य सहोत्थः सहोत्थो भ्राता। चतुर्थस्य बंधुः। बंधुशब्दो जातिवाची। पुत्राख्यः पंचमः। अ
रिः षष्ठः। शत्रुसंज्ञः। पत्न्याख्यः सप्तमः मरणाख्योऽष्टमः। शुभाख्या नवमः। आस्पदाख्यो दशमः। आयएकाद
शः। रिष्पाख्यो द्वादशः। इति नाम्नां प्राथकाशार्थः। तनोर्होरादीनां तन्वादिपर्यायाः संज्ञाऽन्तरा इत्यवगंतव्यं। उपचयो
न्यरि कर्मलाभदुश्चिक्यसंज्ञितगृहाणि। अरिः षष्ठः। कर्म दशमं लाभमेकादशं। दुश्चिक्यसंज्ञं तृतीयं। ए
तानि गृहाणि स्थानानि उपचयसंज्ञानिति। एकेके चित्तन नित्यमुपचयानि तिवर्णयंति। तेषामयमभि
प्रायं यदि पापग्रहेण स्वामी शत्रुणा वद्दृष्टा भवंति तदानापचया गर्भादयस्थिताः। अथ पापचयसंज्ञास्थि
तं। यथा तास्थ सर्वदिवोपचयीख्या वदंति। मत्पदयोप्येवं। तथा च सत्यः दशमैकादशषष्ठतृतीयसंज्ञा
नां जन्मलग्नात्स्या उपचयभवनानि स्युः शेषाण्यपचयानि इति यवनेश्वरः। षष्ठं तृतीयं दशमं च
राशिमेकादशं चोपचयं च माहुः॥ होराग्रहस्थानशशांकनेभ्यः ताषाणि चान्योपचयात्मकानि। प्र
योजनं। उपचयग्रहमित्रस्यो ग्रहः पुष्टमिष्टं तपचयगृहनिचारातीगे नष्टं संपदित्यादि। पुनरपि

१३

मंज्ञात राशिद्वादशानां वसंततिलकेनाह॥८॥ कल्पस्वविक्रमगृहप्रतिभान्हतानि। चित्तोत्थं धर्मगुरुमान
[redacted]नवव्ययानि। लग्नाच्चतुर्थनिधने चतुरस्रसंज्ञे द्यूनं च सप्तमगृहं दशमर्क्षमाज्ञाः॥१६॥ एषामपील
ग्नादीनां द्वादशानां यथाक्रमं कल्याद्याः संज्ञा। तद्यथा लग्नं कल्याख्यं। स्वं द्वितीयं। विक्रमं तृतीयं चतुर्थं पंचमं
प्रतिभा षष्ठं क्षतं। सप्तमं चित्तोत्थं। अष्टमं रंध्रं। नवमं गुरुः। दशमं मानं। एकादशं भवः। द्वादशं व्ययं। लग्नाच
तुर्थनिधने। इति। लग्नाच्चतुर्थं निधनमष्टमं च॥ ते चतुरस्रसंज्ञे। चतुरस्राख्ये लग्नात् सप्तमं गृहं द्यूनं।
दशमर्क्षं दशमराशिमाज्ञाख्यं। एताः संज्ञा व्यवहारार्थं ज्ञेयाः॥८॥ अथ केंद्राणां संज्ञा तत्स्थानराशिबलं च
[redacted]दोधकेनाह। [redacted] केंटककेंद्रचतुष्टयसंज्ञा सप्तमलग्नचतुर्थ
खमानां। तेषु यथानिहितेषु बलाढ्याः कीटनरांबुचराः पशवश्च॥१७॥ सप्तमलग्नचतुर्थनिधानि २४
खनं दशमं खमध्ये आकाशमध्ये तत्कालं यद्वर्तते तस्य खमेति संज्ञा। एतेषां सप्तमलग्नचतुर्थ
त्नानां राशीनां। प्रत्येकस्य कंटक केंद्र चतुष्टय मस्यास्तित्रः संज्ञाः। तेषु स्थानेषु यथानिहितेषु यथानिर्दिष्टेषु क
टनरांबुचराः पशवश्च बलाढ्या भवंति। कीटो वृश्चिकः सप्तमस्थाने बली। नरा नरराशयो मिथुनकन्यातुलध
न्विपूर्वार्द्धकुंभाः। एते लग्नस्थिता बलवंतः। अंबुचरा राशयः कर्किमीनमकरापरार्द्धाश्चतुर्थस्थाने बलि

नः। पशवश्चतुष्पदा मेषवृषसिंहधन्वपरार्द्धकुंभमकरपूर्वास्ते दशमस्था बलिनः। तथा च भगवान्
गार्गिः। नृयुक्तुलाघटः कन्या पूर्वमर्द्धं च धन्विनः। लग्नस्था बलिनो ज्ञेयाः एते हि नरराशयः॥ चतुर्थे कर्कि
टो मीनो मकरार्द्धं तु पश्चिमं। विज्ञेया बलिनो नित्यमेते हि जलराशयः॥ सप्तमे वृश्चिकः कीटो बलवान्परि
कीर्तितः। धन्वांते हरिगोमेषा बलिनः खे चतुष्पदाः। अत्रार्द्धं हि राशेः पृष्ठेन मकरपूर्वार्द्धमपि गृह्यत [redacted]
इति॥८॥ अथ परिशिष्टस्थानानां संज्ञात राशा वसंततिलकेनाह॥ केंद्रात्परं पणफरं ततश्च सर्वमापो
क्लिमं हिबुकमंबुसुखं च वेश्म जामित्रमस्तभवनं सुतभं त्रिकोणं मेषूरणं दशममत्र च कर्म विद्यात्॥१८॥ णफरंप
सर्वस्मात् केंद्रात् द्वितीयस्थानं पणफरं। तेन द्वितीयपंचमाष्टमैकादशस्थानानां पणफरसंज्ञा। परत
श्च सर्वमापोक्लिमं। सर्वस्मात्पणफरात्परं सर्वस्थानं आपोक्लिमं। तेन तृतीयषष्ठनवमद्वादशानामापोक्लि
मति संज्ञा। हिबुकमंबुसुखं चापि वेश्म॥ वेश्म गृहपर्यायौ। वेश्मेति चतुर्थस्य प्राक् संज्ञा निहिता। तस्ये
व हिबुकसंज्ञा। अंबुसंज्ञा सुखसंज्ञा च। जामित्रमिति॥ अस्तभवनं सप्तमं। स्थानं जामित्रसंज्ञं। यतः सर्वोपि
ग्रहः उदयराशेः सप्तमराशावस्तमेति। ततः सप्तमस्यास्तसंज्ञा। तच्च जामित्रमिति॥ अ[redacted]
स्थानं जामित्र[redacted] सुतभं त्रिकोणं सुतभं पंचमं स्थानं त्रिकोणं मेषूरणं दशमं। दशमस्थानं मेषूरणं

यं तं। अत्रस्मिन्न दशामेकर्मेत्यपरा संज्ञा विधाज्ञानीयात्॥ ७॥ ॥ अथाहोरादीनां राशीनां बलं व्यवहारार्थं च प्रमा
णं श्लोकद्वयेनाह ॥ होरास्वामिगुरुज्ञवीक्षितयुता नान्ये च वीर्योत्कटाः केन्द्रस्था द्विपदादयोऽह्नि निशि च
प्राप्ते च संध्याद्वये। पूर्वार्द्धे विषयादयः कृतगुणा मानं प्रतीपं च तद् वृश्चिकाः सहिमं तपश्च नमं आदि त्रिको
णं च ततः॥ ७॥ १८॥ होरास्वामीति। होरा लग्नं॥ तत्स्वामिना तत्पतिना वीक्षिता दृष्टा वा या राशिः। अथ यु
क्तान्ये शुभैर्मिश्रैर्युतदृष्टा भवति तदा मध्यबला। अथ देवस्वामी गुरुः तद्वीर्यमानैर्युतदृष्टा बलहीना भव
ति। तथा च बादरायणः। जीवज्ञनाथशशिजैर्युतदृष्टा बलवती होराशेषैर्बलहीना स्यादेवं। मिश्रैः सुमध्य
बला। बलहीनाऽथदिमार्वेन विज्ञाता॥ सेवर्युक्ता वा। केन्द्रस्था इति। वीर्योत्कटा इत्यनुवर्त्तते। अत्र केचित्र कं
द्रफणफरापाक्लिमानां द्विपदचतुष्पदकीटानां यथाक्रमं स्वबलत्वं व्याचक्षते। तदयुक्तं। तथा च बादराय
णः। केन्द्रस्थाधिबलाः सुमध्यबलाः पणफराश्रिता ज्ञेयाः। आपोक्लिमगाः सर्वहीनबला राशयः कथिताः।
द्विपदादयोऽह्नि निशि च प्राप्ते च संध्याद्वय इति। वीर्योत्कटा इत्यनुवर्त्तते। द्विपदादयः द्विपदचतुष्पदकी
टा यथाक्रमम् अह्नि निशि च प्राप्ते च संध्याद्वये वीर्योत्कटा भवंति। अह्नि दिने द्विपदा बलिनः निशि रात्रौ
चतुष्पदाः। संध्याद्वये कीटा। अत्र न केवलं वृश्चिको यावदाप्याः॥ सर्वत्र कीटग्रहणेनात्र याः। अत्र च प्र १५

दवका ज्ञैः॥ मिथुनतुलकुंभाकन्या द्विवाबलाधन्विनश्चाद्यर्द्धं। अज वृषाटसिंहा रात्रौ मृगहयोः पूर्वपश्चार्द्धं
वृश्चिकमीनकुलीरा मकरोत्यार्द्धं च संध्ययोः पूर्वार्द्धे विषयादयः कृतगुण इति। विषया इंद्रियाणि। तानि पं मा
पंच तदादयः पंच षट् सप्ताष्ट नव दशाया वता। एते सर्वे एव कृतगुणाश्चतुर्गुणिताः। पूर्वार्द्धमानं। कस्य प्र
ह्रतत्वाद् वृषभस्य पूर्वार्द्धे प्रथमराशिषट्क इत्यर्थः। प्रतीपं च तत। याद्येव चतुर्गुणिता जाताः॥ २०।२४।२८।३२॥ गु
३६। ४०। एते प्रमाणं मेषादीनां व्युत्क्रमया वतुलादीनामिति तथा च सत्य। चतुर्णां राशुर्विंशतिनागा भवंति
मेषाद्याः। नानामाद्यपूर्वेमीनाद्येत्क्रमाद्व्योक्रमादन्ये। नागव्यवहारांश्च क्षेत्रे नागेनिकेन कालेदशचष
का भवंति॥ यस्याद्याकालाक्षेत्रसाकालेप्रमाणइति। यस्माद् ब्रह्मगुप्तेनोक्तं। लंकासमपश्चिमगं प्राणैन
कलां नं मंडलाद्भवंति एवमेते नागा दशगुणिता श्चषका भवंतितत्रैवज्ञातं। कालेया घटिका साब्ध्याधिकेन
शतत्रयेणगुणिता प्रमाणा भवंति। क्षेत्रे च ता एव विलिप्ताः। तास्यां षष्ट्यानागमपकृत्य षड्भागा क्षेत्रे भवंति।
एवमेषादीनां प्रमाणं नागादशगुणिताश्चषका भवंति। तेन चषकशतद्वयं मानमेषयोः प्रमाणं। एवं
चत्वारिंशदधिकं शतद्वयं वृषकुंभयोः शतद्वयमशीत्यधिकं मिथुनमकरयोः शतत्रयं विंशत्यधिकं क
र्कटधनुषोः शतत्रयं षष्ट्याधिकं सिंहवृश्चिकयोः शतचतुष्टयं कन्यातुलयोः एतद्दैर्घ्यं च चषकादशवि

नक्षत्राणां गत्वेन परिकल्पिताः। यतः क्षेत्रदृशा निश्चषकेर्गोगो भवति। न चरदलवशात् प्रतिदेशमन्यत्वमे
षु। राश्युदयगणितस्कंधः सिद्धेषु किमर्थीमकरूपं तदुदयप्रमाणमाचार्येणात्रोच्यते। नष्टचिंतादिषूप
परिज्ञानाय पुरुषावयवानां ह्रस्वदीर्घज्ञापनायोपयुज्यंते। तथा च यवनेश्वरः। आद्यं तु राशेरुदयप्र
माणं द्वौ द्वौ मुहूर्त्तौ नियतं प्रदिष्टौ। क्रमोक्रमात्सामधिपं च मात्स्यात्र कार्द्धयो विद्युदयप्रमाणं। एवं प्रमाण
ग्रहाणां तु द्वादश ह्रस्वानि मध्यानि तथायतानि। चक्रांगादात्रादिः स्मदृशोन्नताग्निमार्यप्रमाणानि विलोकयेत्रा
अंगविनाशकल्पनाव्यत्यति। कादिविजग्तविनष्टा गात्र इति। तत्र यस्मिन्नंगे दीर्घराशिर्भवती। दीर्घाधिप
वा ग्रहः। तदंग दीर्घं भवति। मध्ययोर्मध्यं। ह्रस्वयो ह्रस्वमिति। तथा च सारावल्यां। ह्रस्वास्तिमिगोविघटा मिथु
न धनुः कर्कि मृगमुख्याश्च समः वृश्चिक कन्यामृगपति वीणिजो दीर्घाः समाख्याताः। एभिर्लग्नादिगतैः शीर्ष
प्रभृतानि सर्वजंतूनां सदृशानि च जायते। गगनचरेष्वेवं तुल्यानि। तथा च सत्यः दीर्घाधिपति दीर्घे ग्रहे स्थि
तो वयव दीर्घत्वं भवति एवमादिष्वर्थेति विकल्पनाकार्य लग्नोदयनिरूपणगतितस्कंधसिद्धौरवका
र्येति। नवमस्थानस्य तु तपः संज्ञा आद्यत्रिकोणं च तत्तस्मादवनवमस्थानं त्वाद्यं त्रिकोणं त्रिशष्टौ आद्या
आस्यत्रि त्रिकोणमित्यर्थः। त्रिकोणं च तदवनवममिति॥ ७॥ अधुना राशीवर्णान्मंदाक्रांतयाह॥ रक्तः १९

७

श्वेतः शुकतनुनिभः पाटलो धूम्रपांडुश्चित्रः कृष्णः कनकसदृशः पिंगलः कर्बुरश्च बभ्रुः स्वच्छः प्रथमभवनाद्ये
षु वर्णाः प्लवत्वं स्वस्थो शास्त्र दिनकरयुताद्गात्र हिता यं च वेदिः॥ २०॥ प्रथमभवनं मेषस्तदाद्येषु मेषादिषु यथ
क्रममेते वर्णाः। तत्र मेषो रक्तो लोहितवर्णः वृषः श्वेतः शुक्लः। मिथुनः शुकतनुनिभो हरीतः इत्यर्थः कर्कटः
पाटलः। पाटला पुष्पः वर्णः। ईषद्रक्तश्वेतरक्त इत्यर्थः। सिंहो धूम्रपांडुरो षत्शुक्लः। कन्या विचित्रनानावर्णा इत्य
र्थः। तुलः कृष्णः। वृश्चिकः कनकसदृशः। सुवर्णवर्णः। धन्वी पिंगलः। मकरः कर्बुरः शुक्लकपिलो घामिश्रवर्णः
कुंभो बभ्रुः कपिलः पिंगलः। मीनः स्वच्छवर्णो मिश्रवर्ण इति प्रयोजनं च। वियोनिजन्मलग्ने। लग्नांशकादिव्य
त्यति। प्लवत्वं स्वास्यांशाख्यमिति। स्वामिनः आशा स्वाम्याशा आशादिक्। तत्र प्लवत्वं प्लवस्य भावः। प्लवत्वं
मर्वस्य राशेः स्वाम्याशा स्वं स्थानं प्लवत्वं निम्नतेत्यर्थः। यथा मेषवृश्चिकयोस्तो मोधिपतिः। तस्यो त
राधिक्। तत्र तो प्लवसंज्ञो। कर्कस्य चंद्रोधिपतिस्तस्य वायव्यदिक् तत्र स प्लवसंज्ञः। सिंहस्यार्कोधिप
२ तिस्तस्य पूर्वादिक् तत्र स प्लवसंज्ञः। धन्वीमीनयोर्जीवाधिपतिः। तस्यैशानी दिक्। तत्र तो प्लवसंज्ञौ। मकरकुं
भयोः सौराधिपतिः। तस्य पश्चिमादिक् तत्र तो प्लवसंज्ञौ। एवं राशीस्वामिनो यादिक् प्लवो राशेर्ज्ञेयः। ह
तनष्टादिषु तद्दिग्मुखं चौरादर्मुखं अन्यत्र यात्रायामुपयुज्यते। तथा च सारावल्यां। नवनाधिपातना

नक्षत्रानां गत्वेन परिकल्पिताः। यतः क्षेत्रदृशानिश्चयकेन्द्रे गोन्न भवति। न चरदलवशात् प्रतिदेशमन्यत्वमे-
षु। तत्र उदयगणितस्कन्धः सिद्धेषु किमर्थीमकरूपं तदुदयप्रमाणमाचार्येणात्रोच्यते। नष्टचिंतादिष्वप-
परिज्ञानाय पुरुषावयवानां ह्रस्वदीर्घज्ञापनायोपयुज्यंते। तथा च यवनेश्वरः। आद्यंतराशेरुदयप्र-
माणं द्वौ द्वौ मुहूर्तौ नियतं प्रदिष्टौ। क्रमोत्क्रमास्यामधिपं च मात्स्याद्वक्रार्द्धयोर्विद्धि उदयप्रमाणं। एवं प्रमाण-
ग्रहाणां त्रुट्या ह्रस्वानि मध्यानि तथायतानि। चक्रांगनादेरादिः समदृशोऽन्त्याग्निमाद्यप्रमाणानि विलोकयेत् त्रु-
अंगविनाशकल्पनावाप्स्यति। कादिविजगत्विनक्षत्रा गात्र इति। तत्र यस्मिन्नंगे दीर्घराशिर्भवति। दीर्घाधिप-
वा ग्रहः। तदंगं दीर्घं भवति। मध्ययोर्मध्यं। ह्रस्वयोर्ह्रस्वमिति। तथा च सारावल्यां। ह्रस्वास्त्रिमिगोविघटामिथु-
नधनुः कर्किमृगमुख्याश्च समः वृश्चिककन्यामृगपतिर्वीणाजो दीर्घाः समाख्याताः। एभिर्लग्नादिगातैः शीर्ष-
प्रभृतानि सर्वांगेन्नां समदृशानि च जायते। गगनचरैश्चैव तुल्यानि। तथा च सत्यः दीर्घाधिपतिर्दीर्घे ग्रहे स्थि-
तो वयव दीर्घत्वं भवति एवमादिष्वर्थेति विकल्पनाकायलिग्नोदयनिरूपणगणितस्कंधसिद्धेरवका-
र्येति। नवमस्थानस्य तु तपः संज्ञा आद्यत्रिकोणं च तत्तसादवनवमं स्थानं त्र्याद्यं त्रिकोणं त्रिशष्ठो आद्या-
नस्य त्रित्रिकोणमित्यर्थः। त्रिकोणं च तदवनवममिति॥ ७॥ अधुना राशीवर्ण्णानि मंदाक्रांतयाह॥ रक्तः १६

७

श्वेतः शुकतनुनिभः पाटलो धूम्रपांडुश्चित्रः कृष्णः कनकसदृशः पिंगलः कर्बुरश्च बभ्रुः स्वच्छः प्रथमभवनाद्ये-
षु वर्णाश्च बलं स्वम्यो शास्थे दिनकरयुतांशाद्दिता यं च वेदाः॥ १० प्रथमभवने मेषस्य द्याघेषु मेषादिषु यथा-
क्रममेते वर्णाः। तत्र मेषो रक्तो लोहितवर्णः वृषः श्वेतः शुक्लः। मिथुनः शुकतनुनिभो हरीत इत्यर्थः कर्कटः
पाटलः। पाटला पुष्पः वर्णः। ईषद्रक्त इत्यर्थः। सिंहो धूम्रपांडुरीषत्शुक्लः। कन्या विचित्रनानावर्ण इत्य-
र्थः। तुलः कृष्णः। वृश्चिकः कनकसदृशः। सुवर्णवर्णः। धन्वी पिंगलः। मकरः कर्बुरः। शुक्लकपिलो द्यामिश्रवर्णः।
कुंभो बभ्रुः। कपिलः पिंगलः। मीनः स्वच्छवर्णो मिश्रवर्ण इति प्रयोजनं च। वियोनिजन्मसाने। लग्नांशकादिव्य-
स्यति। प्लवत्वं स्वाम्याशाख्य मिति। स्वामिनः आशा स्वाम्याशा आशा दिक्। तत्र प्लवत्वं भवस्य नावः। प्लवत्व-
मर्वस्य राशेः स्वाम्याशाख्यं स्थानं प्लववर्वं निम्नते त्यर्थः। यथा मेषवृश्चिकयोर्भौमोधिपतिः। तस्याप्त-
राधिक् तत्र तौ प्लवसंज्ञौ। कर्कस्य चंद्रोधिपतिस्तस्य वायव्या दिक् तत्र स प्लवसंज्ञः। सिंहस्यार्काधिप-
८ तिस्तस्य पूर्वादिशं तत्र स प्लवसंज्ञः। धन्वीमीनयोर्जीवोधिपतिः। तस्येशानी दिक्। तत्र तौ प्लवसंज्ञौ। मकरकुं-
भयोः सौरोधिपतिः। तस्य पश्चिमा दिक् तत्र तौ प्लवसंज्ञौ। एवं राशीस्वामिनायादिक् प्लवो राशिर्ज्ञेयः। ह-
तनष्टादिषु तद्दिग्मुखं चौरादर्मुखं अन्यच्च यात्रायामुपयुज्यते। तथा च सारावल्यां। भवनाधिपातना-

सप्तवइहयवानेः प्रबंधतः कथितः तत्स्तवगाविनिहन्यादचिरेणमहीपतिः शत्रूनिति। दिनकरयुताश्च
त्रद्वितीयंचाववेः। इतिदिनकरः सूर्यः तद्युतायोराशिः तस्मात्द्वितीयाववेः। प्रयोजनंयात्रायांव
क्ष्यति। ववेर्विलग्नोपगतोयियासोरितितथाचवेषिस्थमेवसंग्रह इत्यादि। अत्रसंज्ञाध्यायेयास्संज्ञा
उक्तास्ताद्विःप्रकारास्तत्रकाश्चित्संज्ञामात्रप्रयोजनास्तत्रेमाः संज्ञामात्रप्रयोजनाः यथालग्नस्याह
रातृतीयस्यदुश्चिक्यंचतुर्थस्यहिबुकंपंचमस्यत्रिकोणं। सप्तमस्यद्यूनं। नवमस्यत्रित्रिकोणं। दश
मस्यमेषूरणं।। द्वादशस्यरिष्फं। चतुर्थाष्टमायाश्चतुरस्रसंज्ञा। लग्नचतुर्थसप्तमदशमानांकेंद्रकवे
द् वचतुष्टयसंज्ञाच। तथाचद्वितीयपंचमाष्टमैकादशानांपणफरसंज्ञा। तृतीयषष्ठनवमद्वाद
ज्ञानामापोक्लिमसंज्ञा। ताः संज्ञामात्रप्रयोजनाः। ईमास्वफलनिर्देशप्रयोजनास्तत्रलग्नस्यतनुसंज्ञा
कल्यसंज्ञाच। लग्नाच्छरीरवृद्ध्यन्वेषणमारोग्यान्वेषणंकार्यं। द्वितीयस्यकुटुंबसंज्ञा। तेनतस्माज्ज्ञा
तिधनान्वेषणंकार्यं। तृतीयस्योमदनसंज्ञा। तेनतस्मात्भ्रातृणांसुरुषार्थस्यचान्वेषणंविक्रमसं १८
ज्ञत्वाचकार्यं चतुर्थस्यबंधुविवरम्। सुखसंज्ञा तेनतस्माद्बंधुसुखगृहाणांचान्वेषणंकार्यं। पंचमस्य
पुत्रसंज्ञाबुद्धिसंज्ञाच। तेनतस्मात्पुत्रभार्यान्वेषणंकार्यं। षष्ठस्यारिसंज्ञा। क्षतसंज्ञाच। तेनतस्मा

दशातिव्रणान्वेषणंकार्यं। सप्तमस्यदारसंज्ञा। चित्तोत्थसंज्ञाच। जामित्रसंज्ञाच। दारशब्दोनार्यार्थःवि
तोर्थशब्दःकामवाची। जामित्रशब्दोविवाहवाची। तेनतस्माज्जायाकामविवाहान्वेषणंकार्यं। अष्ट
मस्यमरणरंध्रसंज्ञा मरणंमृत्युः। रंध्रशब्दः पापपर्यायः। तेनतस्मान्मरणपापान्वेषणंकार्यं।।
नवमस्यशुभसंज्ञागुरुसंज्ञातपःसंज्ञाच। शुभशब्देनात्रतेत्रधर्मोलक्ष्यः। गुरुशब्दोमां। तपितृपूर्वक।
तपोव्रतादि। तेनतस्माद्धर्ममातृपितृपूर्वकाणांगुरूणांतपसांचान्वेषणंकार्यं। दशमस्यास्पदसंज्ञा
कर्मसंज्ञाच। आस्पदशब्दःकर्मवाची स्थानवाची वा। कर्मात्रशुभप्रसिद्धं। तेनतस्मात्क्रियाज्ञावान्वे
षणंकार्यं। दशमस्यास्पदसंज्ञा। नवशब्दोत्रविद्यादिगुणसंपत्प्राप्तिवाची। आयशब्दोऽर्थवाची। ते
नतस्मात्तयोरन्वेषणंकार्यं। व्ययइतिद्वादशस्याख्या। तेनतस्माद्व्ययान्वेषणंकार्यं। तृतीयष
ष्ठदशमैकादशानामुपचयसंज्ञा। उपचयकरत्वात्। अन्येषामुपचयकरत्वाद्यदितत्रस्थाःपाप
अपिशुभफलदाभवंति। तथाहिषष्ठस्थानंविनासौम्याःसर्वत्रैवावृद्धिकराः। षष्ठस्थाःपुनररिहा
निंकुर्वंति। कुतः हानिंचकुर्वंति। पापाःस्थापचयस्थाभावबृद्धिंकुर्वाणाः। अपिषष्ठमुपचयास्थान
प्राप्यतश्चित्यदुष्टभावायारिहतयोरपिहानिंकुर्वंति। यतस्तेषामुपचयकराइत्यन्वयसंज्ञा।।

अपचयस्थानस्थैवमापदाभावहानिः। कुवर्णाऽधि अष्टमद्वादशस्थानं विचिंत्यमनिष्टभावं भावस्यानिष्टत्वा
त् वृद्धिं प्रापयंति। तथा चभ्रादवकाणिः। सोम्याः षष्ठे पापस्ते न्यर्थं सुखारिधर्मधीधुनगाः। कुर्युर्भावविपत्तिं दो
षेषु गता भ्रवतद्वृद्धिं। दोष वच...। विना सर्वत्रोपतिष्ठतइति॥ ८॥ ॥इति नंदिसूत्पलविरचितायां बृहज्जात
कविवृत्तौ राशिप्रभेदो नाम प्रथमोऽध्यायः॥ ८॥ ॥अथातो ग्रहयोनिभेदाध्यायो व्याख्यायते। तत्र च रा
वरं ग्रहमयाम वप्राक्का नाख्यस्य पुरुषस्य कालो गानीत्येवमादिना वृत्तेन राशीनक्षत्रमयोऽंगविभागः
प्रदर्शितः। तस्य दर्शनेन ग्रहमय एव। सोष्पादर्शितो भवति॥ यतो राशीस्वामीना ग्रहाएव। अधुना तस्मात्म
दीन् तावद्ग्रहमयान्येव जगत्यालकांस्तथा राजादीन् ग्रहमयान्येव शाईलविक्रीडितेनाह। कालात्मादिनं। हि
न्मस्तुहिनगुः सत्वं कुजो ज्ञो राजा वो ज्ञानसुखेसितश्च मदनो दुःखं दिनेशात्मजः। राजानौ रविशीतगू क्षि
तिसुतो नेता कुमारो बुधः सूरिर्दानवपूजितश्च सचिवौ प्रेष्यः सहस्रांशुजः॥ कौ कालात्मादिनकृदिति॥ का
लस्यात्मा कालात्मा दिनकृत् सूर्यः तस्ये वतुहिनगुश्चंद्रो मनः। सर्वं कुजो भौमः। सत्वस्य लक्षणः। अधिकार
करं सत्वं वा मनाभ्युदयागामा। सत्व राष्ट्रो त्रशौर्य पर्यायः॥ यत्र यिहादीनामस्तित तथा वाएका किनिवन
वासिनि अराजस्य पुनि ति शास्त्रतो। सत्वाश्रये मृगपतौ राजेति गिरः परिणमिंति। ज्ञः श्रतरस्य भावः १८

इत्यर्थः। ज्ञो बुधो गिरो वाच॥ जीवो बृहस्पतिर्ज्ञानसुखे ज्ञानं च सुखं च ज्ञानसुखे। सितः शुक्रो मदनः कामः॥
दिनस्येशो दिनपः सूर्यः तत्पुत्रः शनैश्चरो दुःखं। अत्र कालग्रहणं। कालस्य सर्वगतत्व प्रदर्शनार्थं तेन केव
लं कालपुरुषस्यमेषाद्या राशयः शिरः प्रभृत्यंगविभागेन स्थिता यावदादित्यादय आत्मविभागेन सर्वस्य
जगतः स्थितौः प्रयोजनं। पिडिते ग्रहादवतेपितदंगभावात्मगुणपाडेनं वक्तव्यं। पुष्टे पुष्टिरिति। न केवलंया
वजन्मिबलवद्ग्रहा रतास्थितोः प्रयोजनं। पिडिते ग्रहदेवते पितदंगभावात्मगुणे एवभावात्मादय
शुभा भवंति। दुर्बलैर्दुर्बला किंतु सोरस्य विपरीतं। तथा वसारावल्यां। आत्मादयो गगनगैर्बलिभिर्ब
लवत्तराः। दुर्बलैर्दुर्बलाः ते या विपरीतं शनेः स्मृतमिति। राजानाविल्यादि। रविरादित्यः शीतगुश्चंद्रः। एतौ
राजानौ नृपो। क्षितिसुतो मिस्तस्या सुतो भौमः स नेता। सेनापतिः। कुमारो बुधः। कुमारो युवराजराजपुत्र इ
त्यर्थः। सूरिर्बृहस्पतिर्दानवपूजितः शुक्रः। एतौ सचिवौ मंत्रिणौ। सहस्रांशुः सूर्यः। तज्जन्मा शनैश्चरः
प्रेष्योदासः प्रष्यः कि मत्रोच्यते। यत्राखापि स्वकर्मणां पालक इत्यर्थः। प्रयोजनं। जन्मनि प्रश्नका
लेवाबलेवानुपचयस्थो ग्रहो भवति। न दुक्तो राजादिकस्तस्य साधको भवति। अन्यथा हानिकरः॥ ८॥
अधुनाव्यवहारार्थं सूर्यचंद्र बुध भंगारक शनैश्चराणां संज्ञान्तरा आलिन्याह॥ हेल्यास्तसूर्यश्चंद्र इमाः शीतरश्मिः

DR. BHAU DAJI

हेम्नावित्तो बोधनश्चेंदुपुत्रः॥ आरो वक्रः क्रूरदृक् चावनेयः। कोणो मंदः सूर्यपुत्रोऽसितश्च॥ सूर्य
आदित्यो हेलिसंज्ञः। चंद्रमाः शीतरश्मिसंज्ञः। इंदुपुत्रो बुधः। स हेम्नावित्तः बोधन एतास्तस्य संज्ञाः॥
अवनी पृथ्वी तस्या अपत्यम् आवनेयो भौमः स आरः। वक्रः क्रूरदृक्। सूर्यपुत्रः सौरः। स कोणः। असि-
तः॥३॥ अधुना गुरुशुक्रकेतूनां संज्ञा वसंततिलकेनाह॥ जीवोंऽगिराः सुरगुरुर्वचसांपतीज्यौ शुक्रो
भृगु र्भृगुसुतः सित आस्फुजिच्च। राहु~~स्तमो। अगुः। न विधंते गावो यस्य अरश्मिरित्यर्थः। असुरो~~
[redacted]स्तमोऽगुरसुरश्च शिखी च केतुः पर्यायमन्यमुपलभ्य वदेच्च लोकात्॥३॥ जीवो बृहस्पतिः। सं अं-
गिराः। सुरगुरुः। वचसांपतिः। यथा ईज्यः। एता बृहस्पतेः संज्ञाः। शुक्रो भार्गवः स एव भृगुः। स भृगुसुतः। अ-
स्फुजिच्च शास्त्रः समुच्चयार्थः। एता शुक्रस्य। राहुस्तमोऽगुस्तमः। अगुः। न विधंते गावो यस्य अरश्मिरि-
त्यर्थः। असुरो दैत्यः। एता राहोः संज्ञा। शिखा तिकेतुः। केतोः शिखिति संज्ञा शिखा विद्यते यस्य स शिखी॥
अन्यं पर्यायं लोकादन्यशास्त्राद् उपलभ्य वदात् ब्रूयात्। यथा रविस्तीक्ष्णांशुः दिवसकरो भास्वांस्तीक्ष्णर- ~
श्मिर्भानुर्विवस्वानित्यादिकाः सूर्यस्य। शशांकः सुहिनगुर्मृगांकः शशी निशाकरो नक्षत्रपतिरिति
चंद्रस्य। कुजो लोहितांगो। महीसुत नयः इत्याद्या भौमस्य। बुधस्तारासुतो यथा चांद्रिर्मृगांकतनयश्च १८

[illegible] ३

त्याद्या बुधस्य। सूरिः सुरेज्यो वाक्पतिर्देवपूज्य इंद्रमंत्रीत्याद्या गुरोः। भार्गव उशना दैत्येज्यो सुरगुरुर्दैत्य-
विगित्याद्याः राहोरिति॥४॥ ॥ अधुना ग्रहवर्णान् शालिन्याह॥ रक्तःश्यामो भास्करो गौर इंदुर्नात्युच्चांगो
गौरश्च वक्रः। दूर्वाश्यामो ज्ञो गुरुर्गौरगात्रः श्यामः शुक्रो भास्करिः कृष्णदेहः। रक्तश्यामो भास्करः पाट-
लपुष्पवर्ण इत्यर्थः। एवंविधो भास्करः सूर्यः। इंदुश्चंद्रो गौरः श्वेतप्रायः। वक्रो भौमः रक्तः सन् नात्युच्चो नातिदीर्घः
पद्मपत्राभः। ज्ञो बुधः स दूर्वाश्यामः। दूर्वांकुरपत्रनामवर्णः। गुरुर्बृहस्पतिः। स गौरगात्रो गौरशरीरः। शुक्रः श्या- स्य
मवर्णो नातिगौरो नातिकृष्णः। भास्करिः सौरः कृष्णदेहोऽसितवर्णः। वर्णज्ञानप्रयोजनं। सर्वग्रहेषु यो
बलवांस्तद्वर्णस्तत्कालजो भवति। प्रश्नकाले चौरादेरपि॥५॥ ॥ अधुना ग्रहाणां वर्णस्वामिनो ग्रहाद् देवता- ना
श्चदिकुस्वाम्यं पापत्वं च शार्दूलविक्रीडितेनाह॥ वर्णास्ताम्रसितातिरक्तहरितव्यापीतचित्रासिताः
रा वह्न्यंबुग्निजकेशवेंद्रशचिकाः सूर्यादिनाथाः क्रमात्॥ प्रागाद्या रविशुक्रलोहिततमःसौरेंदुवित्सूर-
यः। क्षीणेंदुर्कमहीसुतार्कतनयाः पापा बुधस्तैर्युतः॥ वर्णाः इत्यादि॥ ताम्रादयो वर्णाः सूर्यादिग्रह-
नाथाः। सूर्यादयो ग्रहा नाथाः स्वामिनो येषां ते। ताम्रवर्णस्यादित्यः स्वामी॥ सितस्य श्वेतस्य चंद्रः। अ-
सितस्य कृष्णवर्णस्य सौरः। प्रयोजनं। बलवति ग्रहे नष्टादिद्रव्यवर्णज्ञानं। जन्मनि प्रश्न

कालेचोक्तद्रव्यलाभः। अन्यथा हानिः॥ ~~असितस्य~~पक्षवर्णस्य ग्रहपूजायां तद्वर्णकुसुमपूजा। तथा च
याज्ञवल्क्यः। वासांसि मंडलकेषु वेति। वह्न्यादिः सूर्यादिनाथा इत्यनुवर्त्तते। सूर्यादीनां नाथाः सू
र्यादिनाथाः॥ आदित्यस्य वह्निरग्निर्नाथः स्वामी। चंद्रस्याम्बु जलं। भौमस्याग्निजः कुमारः। बुधस्य केश
वो विष्णुः। गुरोरिंद्रः। शुक्रस्य शची इंद्राणी। सौरस्य कः प्रजापतिः। प्रयोजनं ग्रहपूजायां ग्रहोक्तदेवताः पूज्याः
तथा च यवनेश्वरः। देवा ग्रहाणां जलवह्निविष्णुप्रजापतिस्कंदमहेंद्रदेव्यः। चंद्रार्कजास्तोमजा बभ्रुका
श्यपर्क्षेषु जाताः जलराशिनी तथा चोरनामानयने बलवान् ग्रहोक्तदेवतापर्याय नाम। तथा यात्रायां
ग्रहदेवतासंप्रश्नः। तद्दिशं यायात् तथा च सारावल्यां। ताम्रसितरक्तहरीतकपीतविचित्रासिता इना ब
दीनां। पावकजलगुहकेशवशक्रशचीवेधसः पतयः॥ पूर्वादिग्रहदेवताः स्वनंभोः समनिरूजिता
माशां कुर्वन्ति यद्वादिनाशमत्प्राप्नोतीति। शीघ्रं प्राशिधा इत्यादि प्रागाद्याः पूर्वप्रथमादिशाता
सां सूर्यादयो नाथाः॥ तत्र पूर्वस्या मादित्योधिपतिः। पूर्वदक्षिणां शुक्रः। दक्षिणस्यां लोहितो भौमः
दक्षिणपश्चिमायां शनिः। पश्चिमोत्तरस्यामिंदुः चंद्रमाः। उत्तरस्यां वित् बुधः। उत्तरपूर्वस्यां सूरिर्बृ २०
हस्पतिः। प्रयोजनं केंद्रस्थग्रहस्तत्तिकागृहेद्वारवज्ञानं। कृतनष्टादिषु चोरादागमनं चान्हीतं

द्वं किंकेति। ग्रहाणां ग्यसा विदुंसूरीणां दुः। तस्मात्प्रमादीया वक्ष्यमाणश्चंद्रः पर इति। आयुर्दायविधौ तु लग्नपक्षच्छाया द
र्पणात्प्रभृति या वदम। वास्यां ते सूर्यमंडलानो हृतम्ना वह्नीणां इति। यस्माद्यवनेश्वरः। चंद्रस्य पापत्वं न
कदाचिदपीच्छंतित द्वाविंशः। भास्यैत्युक्तो प्रतिपत्स्वरते। आद्यैराशौ मध्यबलो दशाहात्। ग्रेश्चोक्षितोयत्यबल
स्तृतीयसौम्यदृष्टो बलवान् सदैव। तथा च। क्रूरग्रहोर्कः कुजसूर्यजौ च पापोक्षनाः शुक्रशशांकज
वाः। सौम्यस्तु सौम्यैः॥ क्रूरत्वात् मुक्तः ~~पापसंयुक्तः~~ तस्मादवतानन्हीणा इति। यत्र अर्क आदित्यः महासु
तोऽङ्गारकः। अर्कतनयः सौरः। एते सदैव पापाः॥ बुधास्तैर्युतः। तेषामेकतामनयुक्तः पापः एवाक्षीषाः। सौम्या
सुक्ष्मपक्षाष्टमष्टंया वज्रं इः। सौम्यो ~~युक्तः~~ बुधः पापवियुतः। सौम्य एवाजीवशुक्रौ सदैव सौम्यावितिप्रयो
जनं। पापसौम्यग्रहबलाक्रांतः पापात्मकः। सौम्यस्वभावश्च भवति॥ ७॥ अधुना ग्रहाणां प्रकृतिविभागं मतां
त्तताधिपत्यं चोपक्षं दस्मिफेनाह। बुधसूर्यसुतौ नपुंसकाख्यौ शशिशुक्रौ युवती नराश्च शेषाः। शिखिभूख
पयोमरुद्गणानां वशिनो भूमिसुतादयः क्रमेण॥ ८॥ बुधसूर्यसुतावितिबुधश्चंद्रिः। सूर्यसुतः शनिः। एतौ
नपुंसकौ नामानौ। शशी चंद्रः। शुक्रो भार्गवः। एतौ युवती स्त्रीणामानौ। शेषा रवि भौमजीवा नराः। पुरुषसं
ज्ञाः। प्रयोजनं जन्मनि चिंतायां। हृतनष्टादिषु बलवंतः स्वपक्षमेव कुर्वंतीति। एषामुपतापलदाम्रितानां

सुपतापः। शिखिन्नखपयाम रुडुलानामिति। शिखादीनां पंचादीनां महान्तानां पंचग्रहान्तमित्त्रताद
यः क्रमेण वशिनः। तद्यथा॥ शिखिनोऽग्नेर्भूमिसुतोऽंगारको वशी नाम स्वामीत्यर्थः। एवं क्रमेण बुधः।
खस्याकाशस्य जीवः। पयसोऽंभसः शुक्रः। मरुतो वायोः शनिः। तद्यथा॥ गणग्रहणमत्र ... रणार्थं। तथा दि
ध्यवं द्रायाः कस्मान्नोक्तमित्युच्यते। तयोः पूर्वमेवोक्तं॥ वक्ष्यति वा येवप्रसादो। खदशायां महान्त
तन्कां छायां व्यंजयति। व्यत्यतीन॥ ॥ यां महान्तं तत्त्वतां च सर्वे इति॥ ॥ ॥ अधुना ग्रहाणां ब्राह्मणानां
दिवर्णाधिपत्ये गुण विनागांवा पजातिक याह। विप्रादीतः शुक्रगुरू कुजार्कौ शशी बुधश्च धश्चेत्यसाता
तरां। चंद्रार्कजौ व तसितोऽकुनाङ्कयियो त्वरं सतवरजस्तमांसा॥ विप्रादितः ब्राह्मणवर्णादः वर्णस्यानुष्ठ
पस्य स्वामिनो ग्रहाः अधिपतयः। शुक्रो भार्गवः। गुरु बृहस्पति। एतौ ब्राह्मणाधिपती। कुजो भौमः अर्क आदि
त्य। एतौ क्षत्रियाणां। शशी चंद्रो वैश्यानां। शूद्राणां बुधः। असित शनैश्चर उत्तराणां। वर्णप्रतिलोमनवा
नां चंडालमाद्यधानि ... दादीनां। अयोजने हुतन शादिषु ग्रह बला खेरादीनां ग्रहोक्तवणप्रचाकः। एषा
मुपघाते तदूर्ध्वोपघातः। तथा च सत्यः। गुरुभृगू कुजार्कौ रविवक्रौ चंद्रः स्योम्यः शनैश्चरश्चेति। विप्रक्षत्रविट्
शूद्रसंकराणां। अथ बकरा। अजरोजाराथत्रुष्टा वचानौ विज्ञानाशने ... उच्यते। तेभ्यस्सत्वः कुर्युगुणांश्चदो २१

षांश्चप ... चंद्रोर्कजीवाऽस्यादि॥ चंद्रः शशी अर्क आदित्यः। जीवो बृहस्पतिः। एते सत्त्वसंज्ञाः। बुधः सौ
म्यः शुक्रः। एतौ रजःसंज्ञौ॥ कुजोऽंगारकः आर्किः शनैश्चरः। एतौ तमःसंज्ञौ। एते यथाक्रमं गुणाधिपतयो ग्रहा
त्र ... रजस्तमोधात्रिं ... रतादृगिति॥ अन्येषु पुनर्यद्दबलाढ्यं स्यादिति। तथा चश्रा
दवकोर्ह्हि॥ बलवद्गिरतुल्य नवेक्षानकरति। अत्राचार्यस्य यवनेश्वरेण सह मतं तद्भेदोऽंगीकृतं स्वमत
मतमपि। अथ पूर्वमविहितं स्वव्यं कृतं॥ चंद्रार्कजीवाः पुनः किमित्युक्तं। उच्यते। इह गुणवचनः सत्वशब्दः
तत्र शौर्यपर्यायः यः कार्यकार्ये प्रवर्त्तिनां सिंहादीनामप्यस्ति॥ ... एकाकिनोपि वनवासिनः। तथा च। ए
काकीनोऽपि वासात् ... तिशास्त्रसंमत ... तमृगपतौ ... तिगिरः परिणमंति। अथ गुण
स्वरूपं। यः सात्विकत ... यास्मिरवं ... ज्ञानं वं ब्राह्मादिवत्नक्तिः। राजोऽधिकः काव्यकलाकृत्युस्यास्यंस्म
विन्नः पुरुषोतिशूरः। तमोधिको वंचयिता परपीडांसूषोलिसः क्रोधपरोतिनिदुः॥ ॥ ॥ अधुना चंद्रा
र्कयोः स्वरूपं होरकेनाह। मधुपिंगलदृक्चतुरस्रतनुः पित्तप्रकृतिः सविताल्पकचः। तनुवृत्ततनुर्ब
वातकफः प्राज्ञः शशी मृदुवाक्शुभदृक्॥ मधुपिंगलदृगिति। मधुवत पिंगला दृष्टिर्यस्य। इषत्पी
तरक्तः। चतुरस्रतनुः। ... रितनु तत्र य प्रमाणेन समो द्वाय पित्तप्रकृतिः पित्ताधिकः। अल्पकचाति

रक्तकेशः॥ एवंविधस्सपिता आदित्यः॥ तनुह्रस्वतनुरिति॥ तन्वी या यष्टी वर्त्ता च तनु ह्रस्वतनुः। यस्य सतनु
ह्रस्वतनुः॥ कृशावर्तुलाङ्गइत्यर्थः॥ कफवातकफप्रकृतिमारुतश्लेष्मप्रान्तो मेधावी मृदुवाक्यो मिलनाक्ष
शुभदृक् दर्शनीयाक्षः॥ एवंविधश्चन्द्रः॥ छ॥ अथाङ्गारकबुधयोः स्वरूपं स्वागतयाह॥ क्रूर दृक्त
णमूर्तिः॥ उदारः पैत्तिकः सुचपलः कृशमध्यः॥ श्लिष्टवाक् सततहास्यरुचिः पित्तमारुतकफप्रकृ
तिश्च॥ क्रूरदृगङ्गारकः॥ अचलतरुणमूर्तिः नित्ययौवनोपेतः॥ उदारो दाता॥ पित्तात्कपित्तब
हुलः॥ सुचपलो तीवास्थिरचित्तः॥ कृशमध्यस्तनूदरः॥ एवंविधोऽङ्गारकः॥ श्लिष्टवागीत्यादि॥ श्लि
ष्टवाग्गद्गद्भाषी॥ सततहास्यरुचिः नित्यं परिहासशीलः॥ पित्तमारुतकफप्रकृतिः। दोषत्रयोल्बण
स्वभावः॥ एवंविधो ज्ञो बुधः॥ छ॥ अथ जीवशुक्रयोः स्वरूपं वंशस्थेनाह॥ बृहत्तनुरिति॥ बृहत्तनु
स्थूलशरीरः॥ पिङ्गजाः केशा ईक्षणे नयने च पिङ्गलं यस्य कपिलकेशाक्षश्चेत्यर्थः॥ प्र
मतिः॥ धर्मानुगश्चासौ कफात्मकः॥ श्लेष्मात्मा॥ एवंविधो बृहस्पतिः॥ गुरुरित्यादि॥ सुखी नित्यं सुख
सक्तः॥ कान्तवपुर्दर्शनीयशरीरः॥ सुलोचनः॥ शोभननेत्रः॥ कफानिलात्मा श्लेष्ममारुतप्रकृतिः॥ अ
सितवक्रमूर्द्धजः॥ असिताः कृष्णा वक्राः कुटिला मूर्द्धजाः केशा यस्यासाविति॥ कृष्णकुंचितकेश इत्यर्थः॥ २२

एवंविधो गुरुस्त्वयं शुक्रः॥ छ॥ अधुना शनैश्चरस्य स्वरूपं स्वाताद्यादिसारवं च ग्रहाश्रयं च वसन्ततिलके
नाह॥ मन्दोलसः॥ कपिलस्सः कपिलदृक् कृशदीर्घगात्रः स्थूलद्विजः परुषरोमकचानिलात्मा॥ स्नाय्वस्थ
सृक्त्वगथ शुक्र वसा च मज्जा मन्दार्कचन्द्रबुधशुक्रसुरेज्यभौमाः॥ ॥ मन्द इति॥ अलसः क्रियास्वपटुः॥
कपिलदृक् पिङ्गाक्षः॥ कृशं दुर्बलं दीर्घमुच्चतरं गात्रं यस्य स गात्राणि वा दुर्बलादीर्घदः॥ स्थूलद्विजो ब
हद्दन्तः॥ परुषा रोमकचाः रूक्षतनूरुहकेशः॥ अनिलात्मा वातप्रकृतिः॥ एवंविधो मन्दः शनैश्चरो भव
ति॥ स्नाय्वस्थीति॥ मन्दादीनां ग्रहाणां स्नाय्वादिसारवः॥ स्नाय्वस्थिसिरा प्रसिद्धार्थाः॥ तद्देवता शनैश्चरा
दित्यौ स्नाय्वस्थिसारौ॥ शनैश्चरः स्नायुसारः॥ अस्थ्यन्यर्क आदित्यः॥ असृक् रुधिरं तच्चन्द्रमाः॥ त्वक् चर्म त
द्बुधः॥ अथ शुक्र आनन्दतायी॥ शुक्रं रेतः स शुक्रः॥ वसा मेदस्तत्सुरेज्यो गुरुः॥ मज्जा अस्थ्यन्तरगता धातुवि
शेषः॥ स भौमः॥ प्रयोजनं॥ ग्रहरूपज्ञानेन लग्ननवांशपतितुल्यतनुः स्यादित्यत्रोपयुज्यते॥ जन्मका
ले यो ग्रहो बलवांस्तत्स्थितरूपस्य काल ज्ञातो भवति॥ तद्धातुसारश्च॥ इत्थं नष्टादिषु प्रश्नकाले
प्येवं विधस्त्वनुरूपश्चौरादयः॥ बाधितप्रश्ने यल्लग्नं यश्च नवांशको लग्ने वर्तते॥ ततस्स्वामिनोव
शात् अभिहितदोषन्नवापाठ॥ छ॥ ॥ अधुना ग्रहाणां स्थानानि द्रव्यप्रमुखं शार्दूलविक्रीडितेनाह॥

ादेवांबुवह्निविहारकोशशयनक्षितिसुक्वेरशाः क्रमाद्द्रव्यं स्थूलमसुक्षमग्निकूटं तमध्यं ददपारितं। ताम्रं।
स्यान्मणिहेमयुक्तिरजतान्यर्कान्चसुक्ताय सीदेवगोणाः शिशिरादयः शिसुरुचसग्वादिषु घसुचा॥ श
दिवां ध्वक्षव्गोति। अर्कात्स्वचलितदानां ग्रहाणां क्रमाद्देवादिनिस्थानानि। तत्रादेवस्थानमादित्य
स्य अंबुस्थानं चंद्रमसः। अग्निस्थानं भौमस्य: विहारस्थानं क्रोडास्थानं बुधस्य। कोशो भांडागारं तत्
स्थानं बृहस्पतेः। शयनस्थानं शुक्रस्य। क्षितिस्थूलः अवकाररात्रिः तत्स्थानं शनैश्चरस्य। एषां स्थाना
नामेते ईशाः स्वामिनः प्रयोजनं। बलवति ग्रहे ग्रहो क्तस्थानेजनस्य प्रसवज्ञानं। हृतनष्टादेश्चोरादे
वद्रव्यस्य च। वस्त्रमित्यादि। अर्कादितिसर्वत्रानुवर्तितत्र स्थूलतं त्रुलतमादित्यस्य। बं
स्त्रं अहुक्तेन वचं इस्या। अज्ञीनाहतमेकदेशो दग्धः भौमस्य। केनाबुनाहतं क्लिन्नं बुधस्यास
मध्यं नातीनवं नातीजीर्णं बृहस्पतेः दृढं कालांतरस्थायि शुक्रस्य स्फारितं जीर्णं शनैश्चरस्य। प्रयोजनं
सुताकावस्त्रं। हृतनष्टादिचिंतायां बलवतग्रहवशात् वस्त्रज्ञानं। ताम्रं स्यादिति। आदित्यस्ता
वंद्रमसो मणयः। भौमस्य हेमसुवर्णं। बुधस्य युक्तिर्युक्त इति युक्तिः रितिः। कांस्यादिः रजतं रूप्यं बृ
हस्पतेः। स्वस्थानस्य सुवर्णमपि मुक्ताः शुक्रस्य। अयः लोहं शनेः। शाशात्र पुराणशतेः। तथा तेनैव लघु २३

ज्ञातके उक्तं। अर्कादितास्रमणिहेमयुक्तिरजतानि मौक्तिकं लोहं। वक्तव्यं बलवद्भिः स्वस्थाने हमजाबु
वा। इति। तथा च बादरायणः। अर्कस्य ताम्रं मणयो हिमांशोर्भौमस्य हेमेंदुसुतस्य युक्तिः। जीवस्य रौ
प्यं स्वगृहे स्थितस्य तस्यैव हेमो शनस्य मुक्ता। तीक्ष्णं सुदृढप्रभवस्य शौ सं लब्धाय संतत्स्व वदंति तत्
प्रयोजनं। स्तृतिकागृहे बलवद्ग्रहद्रव्यस्य ज्ञा। हृतनष्टादिचिंतायां द्रव्यनाशादिपरिज्ञानं। तद्भुज दशा
यां तस्मिन्नुपचय गते दाप्तिः। तत्र विपरीते हानिः। द्रेकाणेरिति। अत्र शाकरादि निर्गुपर्यंतिवार्धि
संज्ञाघिः शनैश्चरप्रभृतीनां वृत्तानुरोधान्निर्देशः। शनैश्चरशुक्ररुधिरचंद्रसगुरुसूघसुलग्न गते
षु शाशिरादयः षड्तवः लेतेयाः। तत्र शकारोपलक्षितः शनैश्चरः तस्मिन्लग्नगते शिशिरः शुका
रोपलक्षितः शुक्रः तस्मिन्लग्नगते वसंतः। रुकारोपलक्षितो रुधिरस्तस्मिन् ग्रीष्मः। चकारोपलक्षित
श्चंद्रस्तस्मिन्वर्षा। बुधस्तस्मिन्शरत्। गुकारोपलक्षितो गुरुस्तस्मिन्हेमंतः। आदित्योदयति ग्री
ष्मः। तथा च बादरायणः। ग्रीष्ममथ प्रवदंति कुजार्काविति। द्रेकाणे ... रित्यस्य वा। ह्यस्य न्यवहि
तेन संबंधः। द्रेकाणोश्चोदयद्भिः शनैश्चरादिसंबंधिभिः। शशिरा ... दयो ते यः॥ एतदुक्तं भवति
लग्ने ग्रहाभावे शनैश्चरद्रेकाणेरिरना वंद्रेकाणो हमंतः। अत्र चमुखाग्रहो दयेन ज्ञानिदेशः। तदाद

कर्णेन। बहूनामुदयेपिकारणानिवकेचित्। बहूनामुदयेचंद्रवद्रदणेति। व्याचक्षते। तथाचम
णित्थः। आधिर्लग्नोपगतिर्यो बलवांस्तदुद नि र्देश्यः। इति। तत्रितजातं। लग्नेयोग्रहो बलिष्ठित
तद्रुक्ररुतुवाच्यः। बहुषुलग्नगतेयोबलवांस्तदृदर्तुनिर्देश्यः। इति। तत्रितजातं। लग्नेयोग्रहो
बलिष्ठितस्तदृतौ ऽनुग्रहाभावेदर्षकेणपतेरृतुनिर्देश्यः। प्रयोजनं। नष्टजातके ऋतुनिर्देशः
कृतनष्टचिंतायां चेति। अत्राचार्येणग्रहाणांशाखाधिपत्यंनोक्तं। उक्तं चस्वल्पजातके। ऋगथर्व
सामयजुषामधिपागुरुशुक्रभौमसौम्याः स्युः। ऋग्वेदाधिपतिर्गुरुः। अथर्ववेदपतिः सौम्यो बुधः
सामवेदाधिपोभौमः। यजुर्वेदाधिपः शुक्रः। प्रयोजनं। बलवतिशाखाधिपे ब्राह्मणोजातस्तच्छा
खापाठकोभवति। ब्राह्मणोवाऽजातेशाखाविज्ञानं अनिष्टः। स्थानेस्थेग्रहेतन्मंत्रैः शांतिरिति
॥ ८ ॥ अथग्रहाणां दृष्टिस्थानानिसमग्रदृष्टिफलानिचप्रदर्शयन्नाह। त्रिदशत्रिकोणचतुरस्रस
प्तमान्यवलोकयंति चरणाभिवृद्धितः। रविजाऽमरेज्यरुधिराः परेचयेक्रमशोभवंति किलवाल्प
तोधिकाः॥ १२ यस्मिन्स्थानेग्रहाः स्थिताः स्थितास्तस्मादृशादीनि स्थानानि चरणाभिवृद्धितः पा
दवृद्ध्याऽवलोकयंति। ग्रहोयस्मिन्राशौ स्थितस्तस्माद्यस्तृतीयोग्रहोराशिस्त्वदशमश्चतेयावृत्ते २५

उ यदृशमस्ते राशिपादेनचतुर्भागदृष्ट्यावलोकयंति। एवं त्रिकोणस्थे नवमपंचमस्थानगतावर्द्धदृष्ट्या। चतुर
स्त्रेष्टमचतुर्थेअ ष्टमचतुर्थस्थानगतोपादोनदृष्ट्यावलोकयंति। सप्तमगाः संपूर्णदृष्ट्यावलोकयंति
चरणाभिवृद्धितः इत्यभिशब्दोवीप्साघोतयति। पादवृद्ध्यापादवृद्धेत्यर्थः। यावत्पाददृष्ट्यापश्यंति
तावत्फलंप्रयच्छंति। अर्थादेवग्रहोनुक्तस्थानं नपश्यंतिसाराव्ल्यां। पश्यंपश्यंतिसदाग्रहान्ग्रहाश्चर
णवृद्धितः। सर्वेत्रिदशत्रिकोणचतुरस्रसप्तमगताः क्रमेणैवातथायाचार्यएवस्वल्पजातकेदशम
तृतीयस्थानगताः परिहृत्यराशीन्। ताषान्ग्रहः पश्यतिपादवृद्ध्याफलानिचैवंप्रयच्छंति॥ तथायव
नेश्वरः। द्विपश्चिमोद्भवष्टमथद्वितीयंस्थानगताः परिहृत्यराशीन्। ताषान्ग्रहः पश्यति। सर्वकालमीषे
षुचेषांसदितोदगिष्टा॥ जामित्रनेदृष्टिफलंसमग्रंस्वपादहीनंचतुरस्रयोश्च। त्रिकोणयोर्दृष्टिफ
लार्द्धमाहुश्चिक्यसंज्ञेदशमेचपादे। रविजामरेज्यरुधिराइतिकालेत्यागमस्तवने। चरणाभिवृद्धि
तईत्यनुवर्तते। रवि जादयश्चरणाभिवृद्धितः पादोपचयाविशेषेणदर्शनेनकमात्राधिफलप्र
दाभवंति। रविजाःसौरःसदर्शनेपाद फलप्रदः। अमारज्योबृहस्पतिः अर्द्धफलप्रदः। रुधिराङ्गा
रकः। पादहीनफलप्रदः। अपारअर्कचंद्रबुधशुक्रास्तेवाल्पतोसमग्रफलप्रदाः एतानेसग्रिकंग्रदा

स्था०

णां दृष्टिफलं। स्थानबलादेतेषां यथास्वं दृष्टिफलं सद्यं। एवं व्याख्यास्यते॥ अपरं चाहुः। स्थानफलमेतत्
तेन त्रिदशादिस्थानगतान्ग्रहराशीन्पश्यंते रविमादयो भवति। परिपूर्णं पश्यंतीत्यर्थः। एवं
त्रिकोणस्थानबलं। चतुरस्रौ नाम भौमः॥ सप्तमस्थानसूर्यचंद्रबुधशुक्राः॥ एतच्च बहूनामाचार्या
णां मतं। तथा च भगवान्गार्गिः। दुश्चिक्यदशगानसौरः त्रिकोणस्थानं वृहस्पतिः। चतुर्थाष्टमगान्
भौमः शेषाः सप्तमगान्प्रदाः। भवंति विलग्ने नित्यमुक्ताधि ,कफलाग्रहाः॥ ८॥ ॥ अधुना ग्रहाणां
कालनिर्देशं च वितालीयनाह॥ अयनक्षणवासरर्तवो मासार्द्धं च समाश्च भास्करात्। कटुकलव
णतिक्तमिश्रिता मधुराम्लौ च कषाय इत्यपि॥१४॥ भास्करादादित्यात्। अयनं त्वयनादि ,क कालनि
र्देशाः। तत्रायननिर्देशो भास्करात्सूर्यात्। क्षणो मुहूर्तस्तन्निर्देशश्चंद्रात्। वासरो दिवसस्तन्निर्दे
शो भौमात्। ऋतुर्मासद्वयात्मकः तन्निर्देशो बुधात्। मासनिर्देशो जीवात्। मासार्द्धं पक्षस्तन्निर्देशः
शुक्रात्। समाः संवत्सरास्तन्निर्देशाः सौरात्। प्रयोजनं प्रश्नलग्ने यस्य लग्नग्रहस्य नवांशकोदयः भ
ग्रहस्तस्मान्नवांशकाद्यावत्संख्येन वांशो भवति। तावत्संख्ये अयनादिको ग्रहोपलक्षितकालस्य शु
भाशुभफलपाको वाच्यः। अन्येत्वेवं व्याचक्षते। लग्ने यावत्संख्यो नवांशउदितस्तावत्संख्योऽय २५

नादिकालो ग्रहकपतिवशाद्वक्तव्यः। तथा मणित्थः। लग्नांशकपतितुल्यः कालो वाच्योदितांशसमसंख्यः।
वक्तव्यो रिपुविजये गमनाधनेथकार्यसंयोगे। कटुकलवणेत्यादि॥ तत्र भास्करादादित्यात्कटुका .दि
रसनिर्देशाः। तत्रादित्यात्कटुकरसनिर्देशः। चंद्राल्लवणस्य। भौमात्तिक्तस्य। तिक्तं निंबादि। कटुकं म
रिचादि। बुधान्मिश्रस्य षड्रसस्य। जीवान्मधुरस्य। शुक्रादाम्लस्य। सौरात्कषायस्य। प्रयोजनं। आधानकाले
यो बलवांस्तदुक्तरसदोहदो गर्भिण्या भवति। तथा च सारावल्यां। मासि तृतीये स्त्रीणां दोहदकांक्षा यात
नित्यं। सरसाधिपस्वभावैर्विलग्नयोगादिभिश्चिंत्यं। भोजनाश्रये च प्रश्ने ग्रहोदायतन्नवांशकादाय वा तद्रस
समन्वितं भोजनं ज्ञानमिति॥८॥ ॥अधुना मित्रामित्रविधिं शार्दूलविक्रीडितेनाह। जीवा जीवबुधौ सितें
दुतनयौ व्यर्का विभौमाः क्रमाद्वींद्वर्का विकुजेंद्विनाश्च सुहृदः केषांचिदेवं मतं। सत्योक्ते सुहृदस्त्रिको
णभवनात्स्वात्स्वांत्यधीधर्मपाः स्वोच्चायुः सुखपाः स्वलक्षणविधेर्नान्ये विरोधादिति॥१५॥ सूर्यादीनां ग्रहा
णां क्रमाज्जीवादयः सुहृदः। तत्रादित्यस्य जीवो वृहस्पतिः सुहृन्मित्रं। जीवबुधौ चंद्रस्य। सितः शुक्रः। इंदुतन
यो बुधः। एतौ भौमस्य। अधिगतोऽर्कः सूर्यो येभ्यस्ते व्यर्काः सूर्यवर्जिता एवं बुधस्य विकुजा विगतोऽंगा
रको येभ्यस्ते भौमरहिताः सर्व एव वृहस्पतेः। वींद्वर्का विगतचंद्रार्काः सर्व एव शुक्रस्य। विकुजेंद्विनाः कु

जीवोत्तमः इंदुजश्चंद्रइनः सूर्यः। एते विकुजं द्विना॥ भवत एव सौरस्यापरं केषांचिन्मतं। न बहूनां। अत्र च तेषां
शत्रुमित्रव्यवहारपरावृत्तौ नोदाम्यान व्यवहारांस्तस्मात्तन्मित्रेभ्योन्यत्रामित्राणि इति केचि [illegible] यवनेश्व
रादयः। तथा च [illegible] यवनेश्वरः। गुरू रविर्मित्रमतोऽन्यथान्ये गुरोस्तु सोमं परिहृत्य सार्वे। चांद्रेरनर्कोज्झितगुरुं
दनस्य तवार्कें दुसुहृदः प्रदिष्टाः॥ सोमस्य शुक्रः श[illegible]शिजश्च मित्रो इंदोर्बुधादवगुरुं च विधात्॥ सौरस्य मि
त्राण्युक्तेनेंदु सूर्यौ शेषा नरा यश्चि द्विनृणां च तद्वत्॥ सत्योक्ते इति॥ सत्योक्ते होराशास्त्रे स्वत्रिकोणभवना
द्यात्मा यमूलः त्रिकोणराशेः स्वांत्यधीधर्मपाः स्वोच्चायुः सुखपाश्च तेग्रहस्य सुहृदो भवंति। तत्र त्रिकोणं त
स्मात् स्वपो द्वितीयरा[illegible]श्यधिपः। तस्माद् द्वितीयपो द्वादशः स्थानाधिपः धीस्थानस्य पंचमस्याधिपः। धर्मपा न
वमाधिपः स्वोच्चपो ग्रहो तस्योच्चस्य स्वामी॥ आयुषोऽष्टमस्थानाधिपः सुखिनागः कस्यनाथः विरोधस्तदसु
हृत्त्वं। स्वं च तल्लक्षणं। स्वलक्षणो विधिः। तेन विरोधस्तस्मादितदुक्तं भवति॥ यायं स्वविधिमित्रलक्षणवि
प्रदिशितः। अतो अन्यस्थानाधिपा ये ग्रहास्ते ग्रहस्य सुहृदो न भवंति॥ तथा च सत्यः॥ सुहृदस्त्रिकोण
भवनात् ग्रहस्य तपान्त्यायधनेन भवने। स्वजनैर्निधनेधर्मे स्वोच्चे च भवति नो शेषाः॥ स्वजनसंसं च २६
तुर्थस्थाने। तत्र द्विशरप्यधिपो मित्रसंज्ञ एकराश्यधिपो मध्यमः। अनुक्तराश्यधिप शत्रुः। वक्ष्यति च।

द्वीकानुक्तभपान्सुहृत्समरिपून्। संचिंत्यान्नैसर्गिकानिति॥ एकराश्यधिपो मध्यस्थ इति। यदुक्तं। तथा चेंद्रीका
त्वेकराश्यधिपात् मित्रसंज्ञो भवति॥ तयोर्द्विराश्योर्द्वयस्याधिपत्याभावात् राशिद्वयस्य योधिपतिर्ग्रहः स
एव उक्तराश्यधिपत्वात् न भवं त्राप्नोति॥ तथापीह्यिन्नप एव ज्ञातव्यः। तस्य स्वराशिव्यतिरेकातिरेकाते। एत
न्मंदबुधिव्युत्पादनार्थस्य षतरं व्याख्यायते। तद्यथा॥ आदित्यस्य सिंहस्त्रिकोणं तस्माद्द्वादशस्थानस्य कर्क
टस्य चंद्रोधिपतिः। स एकराश्यधिपोपि भिन्नं द्वितीयस्य राशौराधिपत्याभावादादित्यस्य [illegible]
[illegible] मित्रं। सिंहाच्चतुर्थो वृश्चिकः। नवमो मेषः। तयोर्भौमोधिपतिः। आ
दित्यस्योच्चं मेषस्तस्याधिपो भौमो मामस्व सिंहनवमः। आदादित्यस्य स्वोच्चत्वादेकराशिपतित्वं। [illegible] चास्ये
कत्वाद्वृश्चिकस्य द्वितीयत्वाद् भौमो द्विराश्यधिपो जातः॥ तेनादित्यस्य मित्रं। सिंहाच्च माष्टमो धन्विमीनौ तयो
रधिपतिर्जीवः। स चान्यस्थानद्वयस्याधिपत्यादादित्यमित्रं। सिंहाद्द्वितीयैकादशौ कन्यामिथुनौ। तयोः
र्बुधः स्वामी। तत्र द्वितीयस्थानस्योक्तत्वादेकादशस्यानुक्तत्वात्पठितैकराश्यधिपो [illegible] तेनादित्यस्य
[illegible] त्वात्। बुधो शावर्मध्यस्थः। सिंहात् षष्ठसप्तमस्थाने मकरं कुंभे तयोराधिपत्वादादित्य
स्य शनैश्चरः शत्रुः। सिंहाद्दशमतृतीये वृषतुलयोरनुक्तयोराधिपत्याद्भृगुसुतः। आदित्यस्य शत्रुः। एवं राव॥

अथ चंद्रस्य । ते तद्यथा। चंद्रस्य वृषस्त्रिकोणं तस्माच्चतुर्थस्थानस्य सिंहस्याधिपः सूर्यः स एक राश्यधिपो द्वितीय
राशाराधिपत्याभावाच्चंद्रस्य मित्रं। वृषात् द्वितीया मिथुनः पंचमः कन्या। एतयो बुधमधिपतिः। सा चांक स्थान द्वय
स्याधिपत्याच्चंद्रस्य मित्रं। वृषात् सप्तम द्वादशो वृश्चिकमेषौ तयोः स्वामी भौमः। तत्र द्वादशोक्तत्वात् सप्तमस्या
नुक्तत्वात् पठितेकराश्यधिपत्वात् भौमश्चंद्रस्य मध्यस्थः। वृषाद् दशमैकादशो धन्विमीनौ। तयोर्गुरुः स्वामी॥
तत्रैकादशस्योक्तत्वाद् दशमस्यानुक्तत्वात् पठितेकराश्यधिपत्वाज्जीवश्चंद्रमध्यस्थः चंद्रस्य तृषउक्तः। वृषात् ष स
ष्ठसप्तमगतयोः शुक्रोधिपतिस्तत्र वृषस्योक्तत्वाद् दशमस्यानुक्तत्वात् पठितेकराश्यधिपत्वात् शोरश्चंद्र
स्य मध्यस्थः। एवं चंद्रस्य। अथ भौमस्य तद्यथा। भौमस्य मेषत्रिकोणं मेषाच्चतुर्थस्थानस्य कर्कटस्याधि
पश्चंद्रः। स एकराश्यधिपो पि द्वितीयस्य राशाराधिपत्याभावाद्भौमस्य मित्रं। मेषात् पंचमस्य सिंहस्याधि
सूर्यः स एकराश्यधिपो पि द्वितीयराशेराधिपत्याभावाच्चंद्रस्य मित्रं। वृषान्नद्विषात् द्वितीया मिथुनः पंचमः
कन्या तयोरधिपो बुधः सा चांक स्थान द्वयस्याधिपत्याच्चंद्रस्य मित्रं। वृषात्सप्तमद्वादशौ वृश्चिकमेषौ। तयोर्भौमः
स्वामी। तत्र द्वादशोक्तत्वात् सप्तमस्यानुक्तत्वात् पठितेकराश्यधिपत्वाद्भौमश्चंद्रस्य मध्यस्थः। वृषाद् दशमै
कादशो धन्विमीनौ तयोर्गुरुः स्वामी तत्रैकादशस्योक्तत्वात् दशमस्यानुक्तत्वात् पठितेकराश्यधिपत्वाज्ज २७

वश्चंद्रस्य मध्यस्थः। वृषान्नवमदशमौ मकरकुंभौ तयोः शुक्रोधिपतिस्तत्र वृषस्योक्तत्वादनुक्तत्वात्प
ठितेकराश्यधिपत्वाच्चंद्रस्य शुक्रो मध्यस्थः। वृषान्नवमदशमौ मकरकुंभौ तयोः सौरिरधिपतिस्तत्र वृषस्यो
नवमस्योक्तत्वात दशमस्यानुक्तत्वात् पठितेकराश्यधिपतित्वात् सौरश्चंद्रस्य मध्यस्थः एवं चंद्रस्य। अथ
भौमस्य। तद्यथा। भौमस्य मेषस्त्रिकोणं। मेषाच्चतुर्थस्थानस्य कर्कटस्याधिपश्चंद्रः। स एकराश्यधिपो पि
द्वितीयश्चंद्रस्य शुक्रो मध्यस्थः। वृषान्नवमदशमौ मकरकुंभौ तयोः सौरिरधिपतिस्तत्र नवमस्योक्तत्वाद्दशस्यानुक्त
राशेराधिपत्वात् भौमस्य मित्रं। हस्याधिपः सूर्यः॥ स एकराश्यधिपोपि द्वितीयराशेराधिपत्याभावाद्भौमस्य
मित्रं। मेषात्तृतीयषष्ठौ मिथुनकन्ये तयोर्बुधस्याधिपत्वाद्भौमस्य बुधः शत्रुः। मेषान्नवमद्वादशौ धन्वि
मीनौ तयोर्जीवोधिपतिः स चोक्तस्थानद्वयस्याधिपत्याद्भौमस्य मित्रं। मेषाच्च द्वितीयसप्तमौ वृषतुलौ तयोः
शुक्रः स्वामी। तत्र द्वितीयस्योक्तत्वात् सप्तमस्यानुक्तत्वात्पठितेकराश्यधिपतित्वाद्भृगुः भौमस्य मध्यमः। मेषा
ऐकाद दशमैकादशौ मकरकुंभौ। तयोः सौरोधिपतिः। भौमस्य मकरउक्तस्तस्योक्तत्वादन्यस्यानुक्तत्वात् पठितेकराश्य
धिपत्वात्सौरो भौमस्य मध्यः। एवं भौमस्य। अथ बुधस्य। बुधस्य कन्यात्रिकोणं तस्मात् तस्माद्वादशस्था
नस्य सिंहस्याधिपः सूर्यः। स एकराश्यधिपो द्वितीयराशेराधिपत्याभावात् बुधस्य रविर्मित्रं। कन्यास्तु त

याष्टमौ वृश्चिकमेषौ तयोर्भौमाधिपतिः। तत्राष्टमस्योक्तत्वात्तृतीयस्यानुक्तत्वात्पठितिकराश्यधिपत्वात्
भौमा ज्ञौ वा बुधस्य मध्यस्थः। कन्यायाश्चतुर्थसप्तमौ धन्वीमीनौ। तयोर्जीवोधिपतिस्तत्र चतुर्थोक्तत्वात्सप्तमस्या
नुक्तत्वात्षष्ठस्यानुक्तत्वात्पठितिकराश्यधिपत्वात्सौरो बुधस्य मध्यस्थः। कन्याया एकादशस्य कर्कटस्या
धिपतिश्चंद्रस्तस्यानुक्तत्वात्बुधस्य चंद्रः शत्रुः। एवं बुधस्य॥ अथ गुरोः॥ जीवस्य धन्वी त्रिकोणं तस्माद्दष्टमस्था
नस्य कर्कटस्याधिपतिश्चंद्रः। स एकराश्यधिकोपि पिशन् द्वितीयराशेराधिपत्याभावात्जीवस्य मित्रं। धनु
षः पंचमद्वादशौ मेषवृश्चिकौ। तयोर्भौमोधिपतिः। स चोक्तस्थानद्वयस्याधिपत्वाज्जीवस्य मित्रं। धनुषो द्वि
यष्टतीयौ मकरकुंभौ तयोः सौरोधिपतिः तत्र द्वितीयस्योक्तत्वात्तृतीयस्यानुक्तत्वात्पठितेकराश्यधि
पत्वात्सौरो जीवस्य मध्यस्थः। धनुषः षष्ठैकादशौ वृषतुले। तयोः शुक्रोधिपतिः ~~तत्र द्वितीयस्योक्तत्वात्तृतीय~~
स्यानु) स च स्थानेद्वयस्यानुक्तत्वात्। [illegible]रा शुक्रः शत्रुः। धनुषः सप्तमदशमौ मिथुनकन्ये। तयोर्बुधोधिपतिः
स चानुक्तद्वयस्याधिपत्वाज्जीवस्य बुधः शत्रुः। एवं गुरोः। अथ शुक्रस्य॥ शुक्रस्य तुला त्रिकोणं तुलाया मिथु
नकन्ये नवमद्वादशौ। तयोर्बुधोधिपतिः। स चोक्तस्थानद्वयस्याधिपत्वात् शुक्रस्य मित्रं। तुलाया वृश्चि २८
कमेषौ द्वितीयसप्तमौ तयोर्भौमोधिपतिस्तत्र द्वितीयस्योक्तत्वात्सप्तमस्यानुक्तत्वात्पठितेकराश्यधि

भक्तो मित्रं। कुंभस्य मीनधनुषोर्द्वितीयैकादशस्थानद्वयस्याधिपतिर्गुरुस्स चैकस्थानप्राप्तत्वा ८ ऊं

पत्वात्भौमः शुक्रस्य मध्यस्थः शुक्रस्य मीनतृतीयं [faded] तुलाधन्वीतत
या। तयोर्गुरुः स्वामी। तत्र मीनस्योक्तत्वाद्धन्विनोनुक्तत्वात्पठितिकराश्यधिपत्वाच्छुक्रस्य गुरुर्मध्य
स्थः तुलासिंहे एकादशमस्तस्याधिपः सूर्यः। स एकराश्यधिपोपि सन् द्वितीयराश्याधिपत्याभावात्
शुक्रस्य शत्रुः। तुलाकर्कटस्य दशमस्थानस्याधिपश्चंद्रः। स एकराश्यधिपोपि सन् द्वितीयराश्याधिपत्या
भावात्चंद्रः शुक्रस्य शत्रुः। अथ सौरस्य। सौरस्य कुंभस्त्रिकोणं। कुंभात्पंचमाष्टमौ मिथुनकन्ये। तयोर्बु
धोधिपतिः। स चोक्त[faded]तिकराश्यधिपत्वात्सौरस्य जीवो मध्यस्थः। कुंभात्षष्ठस्य कर्कटस्याधिपत्यं चंद्र
[faded]स्यानुक्तत्वात्सौरस्य चंद्र) स्थानद्वयस्याधिपत्वात्सौरस्य मित्रं। कुंभात्द्वितीयैकादशौ धन्वी[illegible] सौरस्याद्यु
ना। कुंभाच्चतुर्थनवमौ वृषतुले। तयोः शुक्रोधिपतिः। स चोक्तस्थानद्वयाधिपत्वात्सौरस्य जीवो मध्यस्थः। कुं
भात्षष्ठस्य कर्कस्याधिपत्यं चंद्र तस्यानुक्तत्वात्सौरस्य चंद्रः शत्रुः। कुंभात्सप्तमः सिंहस्तस्याधिपः सूर्यस्त
स्यानुक्तत्वात्सौरस्य रविः शत्रुः। कुंभात्तृतीयदशमौ मेषवृश्चिकयोस्तयोरधिपतिर्भौमः। तयोरनु
क्तत्वात्भौमः। सौरस्य शत्रुरिति॥ ७॥ ॥ अधुना सत्याचार्यवाद्यकानुक्तं नपानग्रदस्य सुहृन्म
ध्यस्थशत्रून् शार्दूलविक्रीडितेद्वयेनाह। शत्रू मंदसितौ समश्च शशिजो मित्राणि शेषा रवेस्ती

हूांशुर्हिमरश्मिजश्च सुहृदो शेषाः समाः शीतगोः। जीवेंदूष्णकराः कुजस्य सुहृदो ज्ञोऽरिः सिताकी। समौ मि
त्रे सूर्यसितौ बुधस्य हिमगुः शत्रुः समाश्चापरा॥१६॥ सूरेः सौम्यसितावरी रविसुतो मध्योऽपरास्त्वन्यथा सौम्या
र्कौ सुहृदौ समौ कुजगुरू शुक्रस्य शेषावरी। शुक्रज्ञौ सुहृदौ समः सुरगुरुः सौरस्य चान्येऽरयः। ये प्रोक्ताः स्व
त्रिकोणभादिषु मया ते मया पुनः कीर्तिताः॥१७॥ शत्रू मंदसिताविति॥ रवेरादित्यस्य मंदः सौरः सितः शुक्रः एतौ शत्रू
रिपू। शशिजो बुधः समः मध्ये मध्यस्थः न मित्रं न च शत्रुः उदासीन इत्यर्थः। शेषाश्चंद्रांगारकगुरवो मित्राणि
तीक्ष्णांशुरित्यादि। शीतगोश्चंद्रमसः तीक्ष्णांशुः सूर्यः हिमरश्मिजो बुधः एतौ सुहृदौ मित्रे शेषाः समाः। एवमात्नोमुज
वसुक्रः ~~एतौ बुधस्य मित्रे~~ सौरः समा मध्यस्थाः उदासीना इत्यर्थः। जीवहूष्णकरा इति। कुजस्य त्वाम
स्यता जीवो बृहस्पतिरिंदुश्चंद्र उष्णकर आदित्य एते सुहृदो मित्राणि। ज्ञो बुधोऽरिः शत्रुः। अपार अन्ये सौमगुरू सौ
राः समा मध्यस्थाः। सूरेरिति। सूरेर्गुरोः सौम्यो बुधः सितः शुक्रः एतावरी शत्रुः रविसुतः सौरो मध्यस्थः। अपार
राः समा मध्यस्थाः। ... अन्यथा मित्राणीति सौम्या र्कौ यादि। शुक्रस्य सौम्यार्कौ बुधसौरौ सुहृदौ मित्रे कुजो भे
अन्ये रविश्चंद्रश्च नो माः। अन्यथा मित्राणीति सौम्या र्कौ यादि। शुक्रस्य सौम्यार्कौ बुधसौरौ सुहृदौ मित्रे कुजौ भे
मः गुरुजीवः एतौ समौ मध्यस्थौ। शेषावादित्यचंद्रावरी शत्रू शुक्रज्ञाविति। सौरस्य शनेः। शुक्र लौ सि २५
तबुधौ। सुहृदौ मित्रे सुरगुरुर्जीवः समो मध्यस्थः। अन्ये अपार रविशशिभौमाः। अरयः शत्रवः। यत्प्रोक्त

मित्रे सर्वसुताविति। बुधस्य रविः शुक्रो ... हिमगुः शत्रुः शेषा मध्याः॥४

इत्यादि॥ ये मया स्वोच्चत्रिकोणभादिषु स्वत्रिकोणान्नवमात्स्वोच्चात्स्वायधर्मपा इत्यादिना ग्रंथेनोक्तास्ते
एवेह प्रविभज्य पुनर्न्न्यूयः प्रकीर्तिताः॥ उदाहरणेनेव प्रदर्शिताः। इति। एवं नैसर्गिकाक मित्र मध्यस्थ विभा
गमुक्ताधुना तात्कालिक मित्रामित्र विभागं शार्दूलविक्रीडितेनाह॥ अन्योन्यस्य धनव्ययायसहजव्यापा
रबंधुस्थितास्तत्काले सुहृदः स्वतुंगभवनेप्येके रिपुस्त्वन्यथा द्व्येकानुक्तभपान्सुहृत्समरिपून्संचित्य
ह नैसर्गिकांस्तत्काले च पुनस्तानधिसुन्मित्रादिभिः कल्पयेत्॥१८॥ अन्योन्यस्येति। परस्परामातषुधन
दिषु ग्रहस्य व्यवस्थिता। तत्कालेजन्मनि यात्रायां विवादप्रश्ने वा। तत्समये सुहृदो मित्राणि भवंति। ध
नस्थानं द्वितीयं। व्ययस्थानं द्वादशं। आयमेकादशः। सहजं तृतीयं। व्यापारस्थानं ~~चतुर्थं~~ कर्माख्यं दशमं
बंधुस्थानं चतुर्थं। एतेषु योग्रहः स्थितः स यस्माद्ग्रहाद्व्यवस्थितः तस्य सुहृन्मित्रं भवति। स च तस्यापिय
त उक्तमन्योन्यस्येति। स्वतुंगभवनेप्येक इति। एके अन्ये पुनराचार्या ग्रहस्य यस्योच्चायाग्रहस्थि
तः स तस्मादवस्थितं तत्कालमित्रमिच्छंति। ते च यवनेश्वरादयः। तथा च तद्वाक्यं। मूलत्रिकोणे धनधर्मबंधु
पुत्रव्ययस्थानगता ग्रहेंद्राः। तत्कालमेते सुहृदो भवंति। स्वोच्चे च यो यस्य विलग्नश्च वीर्यः। इति। एतदाचार्यस्य
नाभिप्रेतं यस्मादनेनैव स्वल्पजातके उक्तं। तत्काले च दशायबंधुसहजस्वांत्येषु मात्रं स्थिता इति॥

अरयस्त्वन्यथा। अन्यप्रकारेण ग्रहस्य ग्रहव्यवस्थितास्तत्काले अरयः शत्रवो भवंति। अन्योन्यमिति। एक
राशिस्थं पंचमषष्ठमसप्तमनवमस्थानस्थस्तत्काले शत्रुर्ग्रहस्य ग्रहो भवति॥ एकानुक्रमेणापि नित
र्वामेव प्रदर्शितं। द्विपानेकमेणापि नानुक्रमेण पांश्च मित्रमध्यस्थशत्रून् निसर्गिकान् शत्रूमंदसिता
मेशादिना। वित्यादिना ग्रंथेनोक्तान् संचिंत्य तावत्तत्काले जन्मादौ तान् व्याधिसुहृन्मित्रादि निरूपल
क्षितान् कल्पयेत्। तत्र धनादिनिमित्रस्थानानीतेषु। निसर्गिकः सुहृत्स्थितो धिमित्रं भवति। मध्यस्थो
मित्रं शत्रुर्मध्यस्थ इति। धनादिवर्जितेष्वन्येषु स्थितो निसर्गसुहृन्मध्यस्थो भवति। मध्यस्थः शत्रुः। शत्रु
रिति शत्रुरिति॥ ८॥ ॥ अधुना ग्रहाणां चतुर्विधं बलं भवति॥ स्थानदिक्चेष्टाकालबलाख्यं तावत्स्था
नदिग्बलं दोधकेनाह। स्वोच्चसुहृत्स्वत्रिकोणनवांशैः केंद्रे स्थानबलं स्वगृहोपगते वा। दिक्षु बुधांगिरसोर
विभौमौ सूर्यसुतः सितचंद्रौ च॥ १९॥ स्वगृहाणामिति प्रा... मत्रिसंबध्यते। तत्र स्वोच्चे स्थितो ग्रहो बलवा
न् भवति। चाप्नोबलवानेव। एतेषामन्यतमे भव्यवस्थितो ग्रहः स्थानबलयुक्तो भवति। अत्रार्कस्य सिंहं
त्रिकोणं तादवस्वगृहं। चंद्रस्य वृषउच्चः स एव त्रिकोणं। भौमस्य मेषः। त्रिकोणं तादवस्वक्षेत्रं। बुध 30
स्य कन्या त्रिकोणं तादवस्वक्षेत्रं। उच्चं च। धन्वा गुरोः क्षेत्रं। तादृश् मूलत्रिकोणं। शुक्रस्य तुला त्रिकोणं ताद

वस्वक्षेत्रं शनेः कुंभस्त्रिकोणं तादवस्वक्षेत्रं। एतेषामाचार्येण विशेषो नोक्तः। अस्माभिरन्यशास्त्रादान
यित्वाथ द्विरहेतावलिख्यते। तथा च सारावल्यां॥ विंशतिरंशाः सिंहे त्रिकोणमपरे स्वभवनमर्कस्य। उ
च्चं भागत्रितयं वृषइंदोः स्यात् त्रिकोणमपरांशाः॥ द्वादशभागा मेषे त्रिकोणमपरे स्वभं तु भौमस्य। उच्च
फलं कन्यायां बुधस्य तिथ्यंशकैश्चिंत्यं। परतस्त्रिकोणतं पंचभिरंशैः स्वराशिउर्जं परतः। दशभिर्भागै
र्जीवस्य त्रिकोणफलं स्वभेपरं चापे। शुक्रस्य तु त्रयोंशाः त्रिकोणमितरं स्वराशिश्च॥ कुंभे
त्रिकोणनिजे तस्य रवितस्य रवेर्यथा सिंहः। एतदाचार्यविचिंत्य सुबोधं॥ दिक्षु बुधांगिरसावित्यादि॥ प्राग्
घास्तु चतुर्षु दिक्षु क्रमात् बुधगुरू द्वयो बलिनो भवंति। तत्र पूर्वस्यां बुधांगिरसो ज्ञजीवौ बलिनौ भवतः।
लग्नस्थौ इत्यर्थः। दक्षिणस्यां रविभौमौ सूर्यांगारकौ दशमस्थावित्यर्थः। पश्चिमायां सूर्यसुतः शनिः।
सप्तमस्थ इत्यर्थः। उत्तरस्यां सितशीतकरौ शुक्रचंद्रौ चतुर्थस्थावित्यर्थः। यो ग्रहो यत्र बली भवति तस्मा
त् सप्तमस्थो विबलो भवति। मेध्येनुपाततः कल्प्यमिति। सर्वत्रायं परिभाषा॥ ग्रहाणां सुधनीवद्र विनागप
तथा च यवनेश्वरः। गुर्विंदावो पूर्वविलग्नसंस्थौ भस्तलस्थौ च दिवाकरारौ। सुरोथवा शुक्रनिशाकरौ
तु जलस्थिता वाग्मबलौ भवेतां इति। अग्रबाले ग्रहाणां तारअनुपात इत्येव मुक्तं। एतेन त्र ग्रहाणां दि

ज्वलमुच्यते॥८॥ अधुना चेष्टाबलं दोधकेनाह॥ उदगयने रविशीतमयूखौ वक्रसमागमगाः परिशेषाः
विपुलकरा युधि चोत्तरसंस्थाश्चेष्टितवीर्ययुताः परिकल्प्याः॥२०॥ उदगयने इति। मकरादिराशिषट्कमु
त्तरमयनमिति। तदगयने उत्तरायणे रविशीतमयूखौ सूर्याचंद्रौ बलिनौ भवतः॥ परिशेषाः कुजबु
धगुरुशुक्रशनयः वक्रगा विपरीतगतयो बलिनो भवंति। तथा च समा मगाः। चंद्रसहिता बलिन
एव। चांद्रणसह समागमो ग्रहाणां समागमश्शाष्टवाच॥ रविणा सह अस्तमयः। भौमादीनां परस्परं यु
द्धं। उक्तं चाचार्यविष्णुगुप्तेन दिवसकरेणास्तमयः समागमः शीतरश्मिसहितानां। कुसुतादीनां युद्धं
निगद्यतेऽन्योन्यसक्तानां। इति विपुलकरा इति। विपुलकरा विस्तीर्णरश्मयो बलिनो भवंति। शीघ्रकें
द्रद्वितीयपदस्थे ग्रहस्य विपुलकरत्वं प्रायः संभवति। वक्रासन्नत्वात्। युधि संग्रामे चोत्तरदिक्स्था ब
न एव। कुसुतादीनां युद्धमित्युक्तं। तत्र य उत्तरदिग्भागस्थः स जयी बलवान्। तत्रेतरजितलक्षणं। द
क्षिणादिक्स्थः पुरुषो विपथुरश्माप्यसंनिवृत्तोऽणुः। अविरूढो विम्लातो निष्प्रभो विवर्णश्च यः स जितः॥
उक्तविपरीतलक्षणसंपन्नो जयगतो विनिर्दिष्टः। विपुलः स्निग्धो द्युतिमान् दक्षिणदिक्स्थोऽपि जययु ३१
क्त इति। एतच्छुक्रस्य प्रायः संभवति। यस्मात्पुलिशाचार्यः। सार्वनियि न उदक्स्थाद्दक्षिणदिक्स्थोऽज

यः शुक्रः। एते चेष्टाबलं। एषामन्यतमेन युतश्चेष्टाबलयुक्तो भवति॥८॥ अधुना कालबलं नैसर्गिकबलं
च मालिन्याह॥ निशि शशिकुजसौराः सर्वदा ज्ञोऽह्नि चान्ये बहुलसितगताश्च क्रूरसौम्याः क्रमेण। द्व्ययन
दिवसहोरामासपैः कालवीर्यं शकुबुगुशुचवृद्ध्या वृद्धितो वीर्यवंतः॥२१॥ निशीति। शशिकुजसौराः। चंद्र
भौमशनयः निशि रात्रौ वीर्यवंतो बलिनः। ज्ञो बुधः सर्वस्मिन् काले निशि दिने च बली। अन्ये अपरे रविगुरु
सिताः अह्नि दिने बलिनः। क्रूराः पापाः प्रायुक्ताः बहुलपक्षे बलिनः। सौम्याः शुभग्रहाः सितगताः शुक्लपक्षे
बलिनः। कृष्णपक्षे चंद्रमा अपि क्रूरो बलवान् भवति। यस्माद्यवनेश्वरः। मासे तु शुक्लप्रतिपत्प्रवृत्ते पूर्वे
शशी मध्यबलो दशाहे। श्रेष्ठो द्वितीयेऽल्पबलस्तृतीये सौम्यैस्तु दृष्टो बलवान् दशाहे वा इति। द्व्ययनेति। प्रमाणं य
स्य अयनं वर्षं वत्सरं वर्षेश आत्मीयवर्षे यो ग्रहो यत्र वर्षे अधिपतिः स तत्र बलवान्॥ स्वदिवसे आत्मीयवास
रे। स्वहोरायां तथा स्वमासे यस्मिन् मासे योऽधिपतिः स तत्र बली। द्व्ययनदिवसहोरामासानां ये अधिपतय
स्ते ग्रहाः कालबलसुपलक्षणीयं ते कालबलोपेता इत्यर्थः। किंचित्त्र्ययनदिवसाहोरामासापैरिति पा
ठंत्यन्ये। स्वदिवसहोरामासगैरिति पठंति। एष सापराधः पाठः। एतेषु कालेषु सर्व एव बलिनो भवंति॥
एतत् ग्रहाणां कालवीर्यं। एषामन्यतमेन संयुक्तः कालबलोपेतो भवति। शकुबुगुशुचवृद्ध्या इति। शा

दयो बलाय षांतशकारश्चापस्ते [illegible] शाधाः। शकाराघः। निष्करः सर्वेभ्यो हीनबलः। रुकाराद्घोरो रुधिरश्च
निष्करा इवान्। षुकाराद्घाबुधः सत्तोमा इव वान् इति। एतत् ग्रहाणां नैसर्गिकं बलं। यस्मादनेनै
व स्वल्पजातके उक्तं। सेमंदारसौम्यवाक्पतिसितचंद्रार्का यथोत्तरं बलिनः। नैसर्गिकबलमेतद्बलसा
म्यस्मादधिकत्विनाः॥ इति यत्र ग्रहो ग्रहाणां वा बलसाम्यं तत्रास्माद्बलाधिक्यमधिकमधीवीर्यता ते
या। इति। अत्राचार्येण चतुःप्रकारस्य ग्रहाणां बलस्य बलं नोक्तं। तद्वास्माभिः शिष्यहितार्थं तावअन्य
शास्त्राल्लिख्यते॥ तथा च सारावल्यां। उच्चबलेन समेतः परां विभूतिं ग्रहः प्रसादयति। स्वत्रिकोणबल
पुंसां साचिव्यं बलपतित्वं च। स्वर्क्षबलेन च सहितः प्रमुदितधनधान्यसंपदाक्रांतं। मित्रक्षबलसंयु
क्तो जनयती कीर्त्यन्वितं पुरुषं तेजस्विनमतिसुखिनं सुस्थिरविभवं तपाबलअधनं। स्वनवांशक
बलयुक्तं करोति पुरुषं प्रसिद्धं चाश्व स्वल्पजातके उक्तं। बलवान्मित्रस्वगृहोच्चनवांशकेष्वान्वितः स
नेष्टायां। चंद्रसितौ स्त्रीक्षेत्रे पुरुषक्षेत्रे परगा शेषा इति॥ तत्र प्रसून दृष्टस्य फलं ता वसुन दर्शनफल
प्रदितः पुरुषं कृत्यधनान्वितं ख्यातं। सुनगं प्रधानमखिलं सुरूपाद्दं वा सौम्यं च। पुंस्त्रीभवनब
लेन च करोति। जनप्रजितं कलाकुशलं पुरुषं प्रसन्नचित्तं कल्यं परलोकनीरुं च। आसावलस्य ३२

मावलो जनयति। सुदिशिग्रहक्षे रपुरुषं नीचावस्त्रविभूषणवाहनसौख्यान्वितं कुरुते। दृक्विद्वांसं दृक्वि
स्त्रजां दृक्विद्व्यं दृक्विघशं ददाति विशाधिवेत्रे स्वशवीर्यस्य समन्वितः। [illegible] वक्रिणस्तु महावीर्या
शुभराज्यप्रदा ग्रहाः। पापा व्यसनदाः पुंसां कुर्वंति च वृथाटनं। स्वशरीरसमागमसुखमाहियजय
बलेन विदधाति। सुनमतुलं विहगो दूराज्यं च विनिर्मितारावि। रात्रिदिवाबलप्रासेन्दुगजलानन्सौ
र्यपरिवृद्ध्या। मलिनपतेत्रिपक्षं भुजंतिलक्षं नरपुरुषः क्रूरः। द्विगुणं द्विगुणं दद्युर्वर्षाधिपसमास्त
दिवसहोरशाः। कुर्युर्वृध्या सौख्यं स्वदशासु धनं कीर्तिं च। पक्षबलाद्विपुनाशं रत्नांबरदन्तिसंभ
वं दधुः स्त्रीकनकं कमिलाभं कीर्तिं च शशांकधवलां च। सकलबलेना रविरतिनिर्मलकरजालनास्तं
गं सततं। राज्यं ग्रहा विदध्युः सौख्यं मनोरथातीतं। आचारा सेन्यसुभशौचयुता सुरूपास्तेजस्विनः
कृतविदा द्विजदेवभक्ताः। सद्वस्त्रमाल्यतनवूषणसंप्रियाश्च सौम्य [illegible] ग्रहे बलियुते पुरुषा भ
वंति। लब्धाः कुकर्मनिरता निजकार्यनिष्ठाः पापान्विताः सकलदाश्च तमोभिभूताः। क्रूराः शठा व
धरता मलिना [illegible]। कृतघ्नाः पापग्रहे बलियुते। पिशुनाः कुरूपाः पुरानि पुग्राद्वद्वेश्च राः संग्रा
मकाल्हिणो बलिनः। निस्नेहास्तु कठोराः क्रूरा मत्स्वाश्चिवा ये तो। सुवतिसुवनस्थितेषु मदवः स

ग्रामसिंरवःपुरुषाञ्जलकुसुमवस्त्रनिहंता॥सौम्याःकलदासमंयुक्ताः इति॥ ८॥ इतिसद्यालविरचितायांबृ
हज्जातकविवृतौग्रहयोनिभेदाध्यायोद्वितीयः॥ ८॥ ॥ ८॥अथातोवियोनिजन्माध्यायोव्याख्यायते॥
कःपुनरर्थोवियोनिजन्मेत्युच्यते।विविधवियोनिजन्मनांतिर्यक्पक्षिस्थावरादीनांउत्पत्तिर्वियोनिज
न्मेत्युच्यते।तत्रप्रष्टुःसकाशाज्जातककालंप्रश्नकालंवाविज्ञायवियोनिजन्मनिश्चयात्ज्ञानंभवतितत्र
वसंततिलकेनाह॥क्रूरग्रहैःसुबलिभिर्विबलैश्चसौम्यैःक्लीबेचतुष्टयगतेतदवेक्षणाद्वा।चंद्रोप
गद्विरसभागसमानरूपंसत्त्वंवदेद्यदिभवेत्सवियोनिसंज्ञः॥चंद्रोपगोद्विरसभागःसमानरूपमि
तिचंद्रमाउपगतोव्यवस्थितोयः यस्मिन्द्विरसभागेतत्समानरूपंतस्यसदृशरूपंसत्त्वंप्राणिनं
वियोनिजन्मानांवादेत्।सच।द्विरसभागोयदिवियोनिसंज्ञोभवति।मंचंद्राक्रांतोद्वादशभागोयदि
वियोनिसंज्ञस्तस्मादेवंवादेन्नान्यथेति।तत्रमेषद्वादशभागव्यवस्थितेचंद्रेमेषाख्यस्यवियोनिजन्म
ज्ञातव्यं।एवंवृषद्वादशभागव्यवस्थितेवृषाख्यस्यमहिषादेश्चकर्कटद्वादशभागव्यवस्थितेकु
लीरादेः।सिंहद्वादशभागव्यवस्थितेसिंहादेःसिंहद्विपशृगालमार्जारादिसत्त्वजन्म।वृश्चिकद्वाद
शभागेसर्पकीटादेः।धनुर्द्वादशभागव्यवस्थितेद्वितीयार्द्धेव्यवस्थितेअश्वगर्दभादिजन्म॥ ३३

मकरद्वादशभागव्यवस्थितेपूर्वार्द्धेमृगजन्म।अपरार्द्धेमकरादिजलप्राणिनइच्छंति।मीनेमीनास्येवाकि
मेतावतैववियोनिजन्माध्यायोनेत्याह॥क्रूरग्रहैरित्यादि॥क्रूरग्रहैरादित्यांगारकशनैश्चरैर्बुधेन
वतादकतमेनयुक्तेनज्ञाएनचंद्रमसाएतैःसुबलिभिःबलयुक्तैः।सौम्यैःशुभग्रहैःक्रूरपरिशिष्टैर्विब
लैर्वार्यरहितैःक्लीबेशनैश्चरबुधयोर्वाचतुष्टयगतेकेंद्रस्थेएकेवियोनिजन्मायोगःतदवेक्षणाद्वा
चंद्रमसिप्रदर्शितवियोनिजन्मद्वादशभागस्थेक्रूरैर्बलयुक्तैःसौम्यैर्बलरहितैःयत्रतत्रावस्थितेन
बुधेनशनैश्चरेणवालग्नेदृष्टेवियोनिजन्मेतानेद्वितीयोयोगः।अर्थादवद्विपदद्वादशभागव्यवस्थि
तेचंद्रमसिपूर्वोक्तयोगाभावेद्विपदजन्म।तथाचसारावल्यां।क्रूरैःसबलैःसमस्तैर्विबलैःसौम्यैर्वि
योनिभागगते।चंद्रेलग्नेकेंद्रेतदाश्रितेचोदयेवियोनिःस्यात्।मेषेशशीतदैशेष्ठगादिप्रसवमाहुः
राचार्याः।गोमहिषानांगोशोनररूपाणांतृतीयेंशो।तत्रचतुर्थेभागकूर्मादीनांभवेदुदकजानां।व्याघ्रादी
नांपरतःपरतालोपंनराणांच।वणिगंशोनररूपावृश्चिकभागेतथाभुजंगाद्याः।खरतुरगाद्यानव
ममृगशिखिनांस्यात्तदादशमे।।तथाचतत्रविविधाःवृषाःजलजातयश्चैकादशोचपुरुषा
जलजानानाविधाश्चान्ये।अश्वमार्जारमूषकादीनांसंख्यासंख्यातानंचप्रवृत्तानांप्रचवेयावंतोद्वा

शां दशांशकालग्ने।तावंति वा दत्वा ततः पुंस्त्रीसंज्ञान्यपत्यानि॥ ॥ अथ वियोनिजन्मज्ञाने योगांतर विता
ल्लायनाह। पापा बलिनः स्वभागगाः पारांशके विबलाश्च शोभनाः॥ लग्नं च वियोनिसंज्ञकं दृष्ट्वात्रापि वियो
निमादिशेत्॥ एवं चंद्रोपगद्विरसभागसमानरूपमित्यनुवर्त्तते। पापाः क्रूराः प्रागुक्ताः बलिनः बलान्
केवलं यावत्। भागगाः स्वनवांशस्थाः भागग्रहणादिह नवांशक एव ज्ञातव्यः। शोभनाः शुभग्रहाः प्रागु
क्ताः पारक्ये परनवांशके विबला वीर्यहीनाश्च व्यवस्थिताः॥ लग्नं तात्कालिकं च यदि वियोनिसंज्ञकं भवति
तदा अत्र अस्मिन्नपि योगे चंद्रोपगद्विरसभागसमानरूपं जातमिति। वदेत्॥ ॥ ॥अथ वि
योनावपि चतुष्पदानां प्राधान्येनो पयोगित्वात्तदंगविभागं राशिरूपाण्यकमुपजातिकया
ह॥ क्रियः शिरो वक्त्रगले वृषोन्ये पादांसकं पृष्ठमुरोथ पार्श्वे। कुक्षिस्त्वपानोंघ्र्यथमेढ्रमुष्कौ स्फिक्पुच्छ
मित्याह चतुष्पदांगे॥ ॥ क्रियो मेषः स चतुष्पदानां शिरः। तदुपलक्ष्य तमित्यर्थः वृषो वक्त्रगले। वक्त्रं मु
खं गलः कंधरं वृषः। अन्ये मिथुनादयो यथाक्रमं पादादि॥ मिथुनः पादांसकं। पादौ पूर्वपादौ अंसौ स्कंधौ
पृष्ठं कर्कटकः। उरो वक्षः सिंहः। अथ शब्दः आनंतर्ये। पार्श्वद्वयं कन्या। कुक्षिर्द्वयं तुला। अपानं गुदा वृश्चिकः। ३४
अंघ्रिः पश्चिमपादौ धन्वी॥ अथ शब्दः पादपूरणे। मेढ्रं लिंगं मुष्कौ वृषणौ मकरः। स्फिजौ कुंभः। पुच्छं लांगूलं मीनः॥

इति शब्दः प्रकारार्थः। इति चतुष्पदांगे राशिविन्यासः॥ आदेति ब्रुवंतीत्याचार्याः। इति वाक्याध्याहारः। चतुष्प
दाग्रहणमुपलक्षणं पक्षिणामप्येवं। तेषां पूर्वपादस्थाने पक्षपाली शेषं समानं प्रयोजनं। राश्यु
पलक्षितांगवर्णार्थं॥ तादृग्विलानं। इति। अथ वियोनिवर्णज्ञानं वैश्वदेव्याह। लग्नांशकादिति। लग्नं
ये नग्रहेणायोगस्तत्र व्यवस्थितस्तस्य यो वर्णः प्रागुक्तो वर्णस्ताम्रसितातिरक्तहरित इत्यादि। तद्व
र्णं वियोनौ संभवे जाते वदेत्। अथ लग्नं न केनचिद्युतदृष्टं भवति तदा लग्नांशकात् लग्ने यद्राशिन
वांशको दयो भवति तद्राशिवर्णः रक्तः श्वेत इत्यादिना वदेत्। दृष्ट्यादि समानीति। अथ बहुनिर्ग्रहैर्ल
ग्नं युतं दृष्टं भवति। तदा बहुनेव वदेत्। तत्रापि यो वीर्यवान् सबलस्तद्वर्णबाहुल्यं। अत्र च यो ग्रहो वियो
नौ यस्मिन्नंगे स्थितः तत्रात्मीयवर्णं करोति एतदुक्तं लक्ष्यते। सप्तमस्थानगतैर्ग्रहैः बलवर्णात् पृष्ठ
वियोनौ रेखां वदेत्। तथा च सारावल्यां मेषादिनिरुदयसंस्थे रंध्रे वा ग्रहयुतैः स्वदृष्टे वा स्वगदृ
शाकसंयोगाद्विंध्या द्वर्णास्पराशके रुक्षान्तः। सप्तमसंस्थाः कुर्युः पृष्ठे रेखां स्ववर्णसमां। वीन्द्वंते यावं
तो वियोनिवर्णाश्च तावंतः। बलवान्योगागनचरः करोति वर्णं वियोनीनां पातं करोत्यजीवः। शशी सितं
मार्ग्यावाविचित्रं च। रक्तं दिनकररुधिरोरविजः कृष्णं बुधः शबलं। स्वेरा शेषं परभागे पर राशेः स्वनवां

शकेतिष्ठन्पश्यन्ग्राह विलग्नस्थवर्गविशेषितदाकृते ॥ ८ ॥ अधुनापल्लजन्मलानवस्थेनाह ॥ खगद्
काणेबलसंयुतेनवा। ग्रहेणयुक्तेचरभांशकोदये। बुधांशकेवाविहगास्थलांबुजाः शनैश्चरेंद्वीक्षि
तयोगसंभवाः ॥ ५ ॥ खगेदृक्काणेति खगद्रेष्काणाः पक्षिद्रेष्काणाः। तत्रपक्षिद्रेष्काणामिथुनद्वितीयः सिं
हप्रथमः तुलाद्वितीयः कुंभःप्रथमः। एतेषामन्यतमद्रेष्काणेदृष्टेवास्थलजानांजन्मवक्तव्यं। पक्षिणां
एवमिंदुयुतदृष्टेजलजानामिति। एकोयोगः। अत्रलग्नेप्रथमभागेनवांशकेयोग्रहस्थितः। सप्रथ
मद्रेष्काणस्थः। ततःपरमन्यस्मिन्नंशकेद्वितीयद्रेष्काणस्थे ततःपरमन्यस्मिन्नंशकेतृतीयाद्रेष्काणस्थ
इति। एवंत्रयोभागाविंशतिश्चकलानवांशकप्रमाणंपरिकल्प्यग्रहस्थितिरन्वेष्या सर्वराशिष्वियंप
रिभाषा। बलसंयुक्तेनवाग्रहेणयुक्तेचरभांशकोदयेयस्यतस्यलग्नस्यचरनवांशकोदयेबल
संयुक्तेनयेनग्रहेणयुक्तेतथान्तशनैश्चरयुतदृष्टेस्थलजानांचेंद्रयुतदृष्टेजलजानांद्वितीयो
योगः। बुधांशकेवेति। बुधनवांशकेमिथुनकन्ययोरन्यतमस्थैतात्कालिकस्यलग्नस्योदितेतस्मि
श्चबलवद्ग्रहसंयुक्तेशनैश्चरयुतदृष्टेस्थलजानांचेंद्रयुतदृष्टेजलजानामितितृतीयोयोगः॥ एते ३५
शनैश्चरस्येंदोर्वायोगेनवीक्षणेनवाभवंतीति। तथाचसारावल्यां। विहगोदितदृक्काणेग्रहे

णबलिनायुतेथचरभांशे। बौधेंशेवाविहगाःस्थलजलजाःशनीशशीक्षणयोगात्॥ ८ ॥ अधुनातरु
णांजन्मज्ञानंवसंततिलकेनाह॥ होरेंदुसूरिरविभिर्विबलैस्तरूणां। तोयेस्थलेतरुभवोंशकृतःप्र
भेदः। लग्नाद्ग्रहःस्थलजलर्क्षपतिस्तुयावांस्तावंतएवतरवःस्थलतोयजाताः॥ होरालग्नंइंदुश्चंद्र
सूरिर्गुरुःरविरादित्यः। एतैर्विबलैर्वीर्यरहितैःप्रश्नतरूणांजन्मपृच्छतीतिवक्तव्यं। तत्रायंविशेषः।
तोयेस्थलेइति। तत्रतरुभवोवृक्षजन्मकिंतोयायांजातःस्थलेनिर्जलेदेशेवेति। तत्प्रभेदस्तद्विक
ल्पोंऽशकृतोनवांशकविहितः। तत्रतोयराश्यंशकोदयेतोयसमीपजातवृक्षाःअनूपजाताः तोय
राशयःकर्कटमकरपश्चार्द्धमीनाः। एतैरनूपजन्मज्ञानं। इतरराश्यंशकोदयेस्थलजन्मज्ञानं
तत्रापिसंदेहे। लग्नाद्ग्रहइति। उदितांशःस्थलवारीजलयोर्वाभवतितदाधिपतिर्यावत्संख्या
राशौलग्नात्। व्यवस्थितस्तावंतएवसंख्यास्तरवोवृक्षाःस्थलजाजलजावक्तव्याः। अत्राप्यंशकपति
वशात् वृक्षाणामायुर्दायविधिनाद्वित्रिगुणंवाच्यं। स्वतुंगवक्रोपगतैस्त्रिसंगुणंद्विरुत्तमस्वांशकत्र
त्रिभागगैरिति। अत्रयावंतोगुणनाभवंतितावंतःकार्याः। इत्यागमविदः। तथाचसारावल्यांजन्मा
र्कवंइज्यैरबलैः। सेषेश्वरलग्नोनिःस्यात्स्थलजलभवनविभागोवृक्षादीनांप्रवक्तव्यःकराःस्थ

लग्नलग्नद्रेयोर्लग्नाधिपावपि शशीशुभे पितावंतः। द्वित्रिगुणं ते आमायुर्दीर्घं यत्प्रकारान्तं ॥ ॥ ॥
अधुनाग्रलग्नांशस्वामिवशात् वृक्षाणां विशेषस्थानं मंदक्रांतयाह ॥ अंतःसारान् जनयति रविर्दुर्भगा
नस्तर्यंस्तनुःत्वचासारोपेतांस्तुहिनकिरणः कंटकाढ्यांश्च भौमः। वागीशज्ञौ सफलविफलान् पुष्पवृक्षांश्च
शुक्रः स्निग्धान्निंदुः कटुकविटपान् भूमिपुत्रश्च भूयः ॥७॥ अंतःसारानिति। रविः सूर्योंशकपतिरंतःसा
रान्मध्यदृढान् शिंशिपादीन् जनयति। उत्पादयति। सूर्यस्तनुत्वचोऽपि दुर्भगान् दृग्मनसोरप्रियान् कु
कुसमप्रभृतीन् जनयति। तुहिनकिरणश्चंद्रस्त्वचासारोपेतान् मद्वीरान् इक्षुप्रभृतीन् जनयति। भौमसु
तः कंटकाढ्यान् कंटकबहुलान् खदिरप्रभृतीन्। वागीशज्ञाविति। वागीशो बृहस्पतिः। ज्ञो बुधः
एतौ यथासंख्यं सफलविफलान् वृक्षान् जनयतः। तत्र बृहस्पतिः सफलान् नानाप्रभृतीन् जनयति। भू
मिपुत्रोंऽगारकः कटुकविटपान् निम्बातकप्रभृतीन् जनयति। अत्रोभयत्र निरवनिर्देशात् वंङ्गौ
समयोर्विकल्पेनाशः ॥७॥ अथ भूतितुल्यास्तरवस्तथाविधाः ॥८॥ शुभोऽशुभर्क्षे इति। स एव लग्नांश
पतिर्ग्रहः शुभस्तत्कालेऽशुभर्क्षे पापराशौ व्यवस्थितो भवति। तदा रुचिरं तरुं वृक्षं कुभूमिजं कुत्सिता
यां भूमौ जातं वक्तव्यं। अन्यथा विपर्यये विपरीतं वृक्षं करोति। अंशकपतिरशुभस्तत्कालं शुभग्रह ३६

राशिस्थो भवति। तदा अशोभनं वृक्षं शोभनभूमिजातं वदेत्। अथ यदि शुभग्रहेऽशुभर्क्षेऽत्रस्थः शुभं वृक्षं शो
भनभूमिजं वदेत्। अशुभेऽशुभर्क्षे त्वास्थे अशोभनं वृक्षं अशोभनभूमौ जातं वदेत्। परांशके यावतितम
स्थलग्नांशस्तु शपतिर्ग्रहः। स्वकादात्मीयादंशकादिभ्यस्तु चलितो यावत्संख्यापरनवांशव्यवस्थितः। स्व
मंशकमतिक्रम्य यावत्संख्ये परनवांशके वर्तते। तत्तुल्यास्तत्संख्यास्तज्जातियास्तरवो वृक्षा भवं
ति। तत्र पुनः संख्याकरणाद्विकल्पेनादेश इति ॥ तथा च सारावल्यां। स्वांशात्परांशगामिषु याव
संख्या भवंति तावंतः जलस्थलजा वा स्थलजा वा तरवः प्राक्संख्यया द्ववदेदिति ॥८॥ इति भट्टोत्पलवि
रचितायां बृहज्जातकविवृत्तौ वियोनिजन्माध्यायः ॥ तृतीयः ॥ ॥ अथातो निषेकाध्यायो व्याख्या
यते। तत्रादावेवर्तौ सति गर्भाधानमित्यत ऋतुनिरूपणमतावत्स्त्रीपुरुषप्रयोगलक्ष
णं च शास्त्रेनाह ॥ कुजेंदुहेतुः प्रतिमासमार्तवं गतं तु पीडर्क्षमनुष्णदीधितौ। अतोऽन्य
थास्थे शुभपुंग्रहेक्षिते नरेण संयोगमुपैति कामिनी ॥१॥ कुजेंदुहेतुरिति। कुजो भौ
मः। इंदुश्चंद्रः। तौ हेतुः कारणं निमित्तं यस्य तत्कुजेंदुहेतुः। प्रतिमासं मासि मासि प्रति
[illegible] आवर्तं वं कुजेंदुहेतु प्रतिमासमग्रहगोनप्र

थमोद्भूतरजो निवृत्तिं दर्शयन् गर्भग्रहणं स्तनमात्रत्वं प्रदर्शयति। ततो न बमात्रत्वं। कथमित्या
ह। गतेषु पञ्चदशसु मनुष्यदीधितौ अनुष्यदीधितौ वा। तम अथ पूषेचं द्वेपा वर्षेगते प्रवृत्तेव त्वसबा
लस्त्रीणां मनुपचयग्रहाश्रित आ त्वं कारणं भवति॥ अर्थादवयदिवेंद्र कुजसंदृष्टो भवति।
एतदुक्तं भवति। स्त्रियो जन्मलग्नादनुपचयस्थश्चंद्रमास्तयथंगारकेणादृश्यतातदागर्भग्र
हणात्स्तमात्रत्वहेतुर्भवति। अन्यत्र बालवृद्धा बरबंध्यवृद्धाग्न्यः। अत्र च बादरायणः स्त्रीणां गतोऽनु
पचयेन्दुः मनुष्यैरश्मिः संदृश्यते यादिधरातनयेन तासां। गर्भग्रहात्त्वमुशंपतित दान बंध्यवृ
द्धातुरास्वबयसामपि वैतदिष्टं॥ तथा च शारावल्यां॥ अनुपचयराशिगते कुमुदाकरबांधवे
रुधिरदृष्टे प्रतिमासं युवतीनां भवत्तीह रजो ध्रुवं स्रवेत्॥ इंदुं गर्भलं कुजो भिन्नजल मसत्र्च भिरव
पित्तं स्यात्॥ एवं रक्तेषु भितेपित्ते न रजः प्रवर्त्तेत स्त्रीषु। एवं यदुद्भवति रजो गर्भस्य निमित्तमाम
वकथितं तत्। उपचयसंस्थे विफलं प्रतिमासं दर्शनं तस्य। एवं गर्भग्रहणायोग्यमात्रत्वं प्रद
र्शयस्त्रीपुरुषसंयोगसंभवो प्रदर्शयति। ततो अन्यथास्थ इति॥ अतो अन्यथोक्तप्रकारादन्य
थास्थैं राशिनि तत्रोक्तं पुरुषं विपर्ययस्थः पुरुषजन्मराशेरुपचयस्थश्चंद्रमा यदि भवति॥ ३६
विपर्ययस्थो।

तस्मिन् सुतेन सौम्येनान पुंस्कग्रहेण गुरुणान्वितेन वृषकामिनी स्त्री नारं पुरुषेण सह संयोग
मिथुनमुपैति गच्छति। इति वक्तव्यं॥ अतो अन्यथास्थ इति। स्त्रियः उपचयस्थः कस्मान्न व्याख्यायते अ
युक्तमितत्। न तु अधमन्ये पुरुषास्येव। यतो बादरायणः॥ पुरुषाउपचयग्रहस्थो गुरुणा यदि द
श्यते हिममयूखः। स्त्रीपुरुषसंप्रयोगं तदा वादेदन्यथा निधमिति॥ सारावली कारणसामान्येनो
क्तं। तथा च। उपचयनवनेशान्त दृष्टो गुरुणासु। इज्ञिरथ वासो। पुंसां करोति योगविशेषतः शु
क्रसंदृष्टः। कास्मिन् काले विचार उच्यते। ऋतुर्थे दिने स्नातायां। तथा च मणित्थः। ऋतुविरमे स्नाताया मुप
चयसंस्थो यदा शशी भवति। बलिना गुरुणा दृष्टो भवति सह संगमं हितदा। [redacted] स्मृत
दा। रागपुरुषरणतदारविणा। विटनचौमेन वान्वितेवंदे॥ सौम्येन वपलमिति नान्य गुरुणाकांते
नरूपवता। न स्येन स्मर्यपुत्रेण याति स्त्रीसंगमं हितदा। एकैकेन फलं स्यात् दृष्टेनान्येकुजादिभिः
पापैः। स बैंश्चिन्त्र दृस्यकागच्छति। वरपापदं युवतिः॥ ३॥ अथामैथुनप्रकारमिंद्रवज्रयाह॥ यथास्त
राशि मिथुनस्य मेलितथैव वाच्यो मिथुनप्रयोगः। असद्ग्रहालोकित युते ऽस्तसाराषमिष्टिः सवि
लासहासः॥ २ अधमन लग्ना त्प्रश्नलग्नाद्वायोस्त राशिः सप्तमो स्तस्तअंशितो यो जंतु स्तन्मिथुनं स्त्री

पुंसो यथा येन प्रकारेण समेति संयोगं सुरतं याति। तथा तेनैव प्रकारेण तस्य नरस्य मिथुनस्य प्र-
योगः। संयोगो वाच्यो वक्तव्यः॥ तस्मिन्नेवास्ते सद्मस्थाने असद्ग्रहालोके। तत्संयुति पापग्रहे दीप्ते
वा युक्ते वा सरोषः सकलहो मिथुनप्रयोगो वाच्यः॥ सौम्यैर्युतदृष्टे सविलाससहासः। स .आसौ दा-
ससाकारादि संयुतो मिथुनप्रयोगो वाच्यः। अथादिवनके न विद्युतदृष्टेन सारोषा नापि कलह
इति। मिश्रदृष्टे युते सरोषः सकलहस्सविलासश्च। तथा च सारावल्यां। द्विपदादयो विलग्नास्सुरतं कु-
र्वंति स्वधर्मेयथवत्। तद्वत्स्वरूपाणामपि गंन्तीधनंनं समार्दरूपं। अस्तेस्तु न युतदृष्टे सारोषकलहं नाव-
ड्राम्पस्पास्मो स्पैः सौम्यं सुरतं वात्स्यायनसंप्रयोगिका ख्याता॥ ठा॥ अथ गर्भसंभवासंभवज्ञानं वृंशा-
स्ते नाह॥ रवींदुशुक्रावनिजैः स्वभागगैः गुरौ त्रिकोणोदयसंस्थितेपि वा। भवत्यपत्यं हि विबीजिना-
मिमे करा हिमांशोर्विदृशामिवाफलाः॥१ रविः सूर्यः इंदुश्चंद्रः शुक्रः सितः अवनिजो भौमः। एते स्वभाग-
गैर्यत्र राशौ स्वनवांशकस्थितैरपत्यं भवति। गर्भसंभवो भवति। यदि वसवे स्वभागगा न स्युः। त-
तदा पुरुषोपचयर्क्षगास्त्वां सूर्यसितास्त्वां स्वनवांशकगास्यामेवं गर्भसंभवो वा वाच्यः। एवं भौमचं-
द्रास्त्वां नार्युपचयर्क्षगास्त्वां स्वनवांशस्थास्त्वां आधानकाले वरयमेवापत्यं भवति। गर्भसंभवो वा भव- ३८

तीत्यर्थः। यस्मादनेनैव त्व्यज्ञातकं उक्तं। बलयुक्तं स्वगृहांशेष्वर्कसिताबुपचयर्क्षगा पुंसां। स्त्रीणां वा कुज-
चंद्रौ यदा तदा संभवति गर्भः॥ गुरौ त्रिकोणोदयसंस्थितेपि वा। गुरौ बृहस्पतौ त्रिकोणयोर्नवपंचमयोरुदये ल-
ग्ने पि वा संस्थिते एषामन्यतमस्थानस्थेपि अपत्यं भवति। गर्भसंभवो वा गर्भग्रहणं। विबीजिनामिमेति। हि-
यस्माद्दर्थ एते हि योगा विबीजिनां खंढानां विगतं [illegible] वीर्यं येषां स्त्रीपुरुषाणां। तेषामफला विघमा-
ना अपि न संभवंति। अत्रोदाहरणं। कारा हिमांशोरिति। यथा हिमांशोः शशांकस्य कराः किरणाः विघमाना
पि विदृशामंधानां अफलानि निष्फला भवंति। विगता दृष्टिर्येषां ते विदृशास्तेषामिवेति॥ ठा॥ ॥अधुना स्त्रीपुंसोरा-
धानकालवशाद्दाप्तसवावधियावच्छुभाशुभज्ञानं वंशास्तेनाह। दिवाकरेंद्वोः स्मरगौ कुजार्किजौ गदप्र-
दौ पुंगलयोषितोस्तथा। व्ययस्वगौ मृत्युकरौ युतौ तथा तदेकदृष्ट्या मरणाय कल्पितौ॥४ दिवाकरात्
सूर्यात् स्मरगौ सप्तमस्थानस्थौ कुजार्किजौ कुजोंगारकः आर्किजः सौरिः। यदि भवतः। तदा पुंगलस्य म-
नुष्यस्य गदप्रदौ रोगप्रदौ भवतः। एतदुक्तं। आधानकाले यत्रार्कः स्थितः तस्मात् सप्तमे यदि अंगा-
रको भवति सौरो वा तदा पुंसो रोगप्रदो भवति। स्वमासे एव मिंदोश्चंद्रात् सप्तमो भौमः सौरो वा
भवति। तदा योषितः स्त्रिया रोगप्रदो भवति। स्वमासे एव। व्ययस्वगौ मृत्युकराविति। तावेव कुंभौ
दो

ऽशोऽथ यस्य गोद्वादशाद्विती यस्थौ तयोर्दिवाकरेंद्वोर्भवतः॥ सूर्याचंद्रौ द्वादशद्विती यो द्विती येतदा तयो
र्मध्यात् यो बलवान् स्वस्वमासस्य कारो न रस्य भवति। चंद्रा द्यद्येवं व्यावस्थितौ स्त्रियो मस्तु युतौ
तिष्ठेति। तदितिशुक्लाऽसौ रयो रुनयो र्मध्यमद्यादेकेनादित्यो युतो भवति। चंद्र घे अन्येन दृश्यते तदा
न रस्य मरणाय कल्पितौ॥ निश्चित्यः। एवं चंद्रो यद्येके न युक्तो नवत्यपारेण दृष्टस्तदा स्त्रियो मरण
यकल्पितः। द्वयोर्यो बलवांस्तस्य मास्य इति॥ ७॥ अथ निषक्तस्य पितृ पितृव्य मातृ मातृष्वसृणां शुभा
शुभं ज्ञानं वंशास्थ नाह॥ दिवार्कशुक्रौ पितृमातृसंज्ञितौ शनैश्चरेंदू निशि तद्विपर्ययात्। पितृव्य
मातृष्वसृ संज्ञितौ चतावथोजयुग्मर्क्षगतौ तयोः शुभौ॥ दिवा निषिक्तस्य जातस्य वार्कौ तौ यथा। मौ
क्रमे पितृमातृसंज्ञितावर्कशुक्रौ भवतः। रात्रौ निषक्तस्य जातस्य वार्किः पितृव्यसंज्ञः शुक्रो मातृष्वसृ
संज्ञः। तत्संज्ञयोः प्रयोजनं। तथा तावथोजयुग्मर्क्षगतौ तयोः शुभावितौ। तावेव यथोक्तौ यदे। त
योरोजयुग्मर्क्षगतौ तयोः अजा विषमराशयो युग्माः समाः तत्र दिवार्को विषमर्क्षगा मेषमिथु
नसिंहतुलाधन्विकुंभानामन्यतमस्थः पितुः शुभकृत्। रात्रौ शनिरपि पितृष्वस्यु। दिवा शुक्रः समर्क्षगो वृष ३९
कर्ककन्यावृश्चिकमकरमीनानामन्यतमस्थो मातुः शुभकृत् रात्रौ मातृष्वसुः। समर्क्षाद

चोक्तविपर्ययस्थः। एवोक्तयोपि समर्क्षत्रगतः शनैश्चरः शुभः। यथा दिवा समक्षेत्रगतोर्कः पितुरशुभो रा
त्रौ विषमर्क्षगतश्चंद्रमा मातुरशुभो दिवा मातृष्वसुः। रात्रौ समर्क्षेत्रगतः शनैश्चरः पितुरशुभो भवति।
दिवा पितृव्यस्य। रात्रौ विषमर्क्षगतश्चंद्रमा मातुरशुभो दिवा मातृष्वसुरिति॥ ७॥ अथाधानप्रश्नमध्ये
आधानकाले वस्मात्मातुर्मरणं योगद्वयमाह॥ अन्तिलषद्विरुदयर्क्षमसद्भिर्मरणमेति शुभदृ
ष्टिमयाते उदयराशिसहिते चयामस्त्रीविगलिताउपेतिनृशुतदाष्ट। ६ उदन्यर्क्षे उदयलग्नाद
नंतरं तदुभयस्य प्रत्यासन्नतया निर्षि तदुदयर्क्षमिति। अन्ये पुनर्लग्नाद्द्वादशस्थानस्थस्य ग्रहस्य
दयानिर्षि कथयंति। यस्मात् द्विहायोदयराशिगमनं ग्रहः करोति एवं लग्नात् द्वादशस्थैः पापै
लग्ने शुभदृष्टिसौम्यदृष्टि अयाते अत्राप्याभ्यग्रादेर्दृश्यमाने। स्त्री या अंङ्गिसंतिनी मरणमत
स्तु प्राप्नोति। अत्र च भगवान् गार्गिः अशुभैर्द्वादशार्क्षस्थैः शुभदृष्टिविवर्जितैः आधानलग्ने म
रणं व्याषितः प्रवादबुधः। या गांतरमाह॥ उदयराशि सहिते च यमेति। यामिन शनिश्चारमिति॥
॥ ६॥ उदयराशिसहिते लग्नस्थे तु स्मिश्चविगलिते न उडुपतिनादृष्टे नष्टेनांगारकेण च
दृष्टवलोकिते स्त्री नैगर्निणी मरणमेति॥ ७॥ अथ योगांतरं वितालायनाह॥ पापद्वयमध्यसंस्थि

तो लग्नेंदू भवतो सौम्यवीक्षितौ। युगपत्तदृष्ट्यगे वा वा वादन्नारी गर्भयुता विपद्यते॥७ लग्नं उदयरा
शिरिंदुश्चंद्रः। एतौ लग्नेंदू पापद्वयमध्यसंस्थितौ लग्नस्थे चंद्रे सितयघे कः पापग्रहो द्वादशस्थो
भवतिः। द्वितीयस्थोपरः। तदा लग्नेंदू युगपत्तुल्यकालं पापद्वयमध्यमावुच्येते। अथवा लग्नेंदू विद्व
ष्टिंशांतरितौ भवतः तत्रैकः पापग्रहस्तावतस्त्रं प्रस्थितः परस्तावतिक्रम्य स्थितस्तथापि लग्नें
दू पापमध्यगावुच्येते। अथवा द्वादशस्थाने एकः पापोऽपरो द्वितीयस्तृतीयश्चंद्रश्चतुर्थेच पापा भव
ति। तदापि लग्नेंदू पापद्वयमध्यगावुच्येते। एवं लग्नेंदू यदि युगपत्पापद्वयमध्यगौ तौ न वा सौम्यवी
क्षितौ शुभग्रहावलोकितौ न भवतस्तदा नारी स्त्री गर्भयुता विपद्यते म्रियते। युगपत् वा ग वा वेति। अथ
वा पृथक्स्थौ लग्नेंदू भवतः तयोर्मध्यादकतमोपि पापद्वयमध्यगतो भवति सौम्यग्रहादृष्टश्च
तथापि नारी गर्भयुता विपद्यते। अथवा लग्नास्थलाये वंद्रो द्वितीयचतुर्थद्वादशमस्थाः पापास्तथापि
स्तथापि लग्नेंदू पापामध्यगौ भवतः॥ युगपद्ग्रहणं पादपूरणार्थं विस्पष्टार्थं वा तदर्थमेषः पृथग्भ
वति सामर्थ्यलब्धत्वात् अत्र योगकर्तृणां मध्ये यो बली तन्मासि गर्भिण्या मरणं भवतीति सर्वत्र ४०
परिभाषा॥ ८॥ अन्ययोगांतराण्युवितालीयनाह॥ क्रूरवा शिनस्थ चतुर्थगे लग्नाद्वा निधनाश्रिते कुजे।

बंधंत्यगयोः कुर्याद्वियोः हर्षोरिंदुदौ निधनाय पूर्ववत्॥८ शशिनश्चंद्रात् क्रूरे[illegible]पापग्रहे चतुर्थस्थे नि
धनाश्रिते कुजे एको योगः। अथवा लग्नाच्चतुर्थे पापश्च अष्टमः नोमस्तद्वितीयो योगः। बंधंत्यगयोरिति। ल
ग्नाद्बंधुगते चतुर्थस्थानस्थे कुजे भौमे। अंत्यगते द्वादशस्थानस्थस्तार्ययत्र तत्रास्थ परिक्षीण
श्चांदृतीयो योगः एषामाधानकाले कृतमस्यसंभावि मरणं पूर्ववन्नारी गर्भयुता विपद्यते इति।
॥८॥ अधुना मातुः शस्त्रनिमित्तमरणयोगं गर्भस्थितिं चाधानगर्भवशाद्वैतालीयेनाह॥ उदयास्तगयोः
कुजार्कयोः निधनं शस्त्रकृतं वदेत् तदा। मासाधिपसो निपीडिते तत्कालं श्रवणं समादिशेत्॥९ निषेकका
ले कुजार्कयोर्भौमसूर्ययोर्यथासंख्यमुदयास्तगयोर्लग्नसप्तमस्थयोर्लग्ने भौमे सप्तमस्थे आर्के ग
र्भयुताया नार्याः शस्त्रकृतं शस्त्रहेतुकं मरणं वदेत् ब्रूयात्। तथा तेनैव प्रकारेण गर्भयुता विप
द्यत इत्यर्थः। मासाधिपताविति। गर्भमासेषु मासाधिपान् वक्ष्यति। कललघनेत्यादिना। तत्र निषेक
कालेयाग्रहोयनग्रहेण विजितो भवति। केतुना वधुमितउल्कया चाभिहतः पिनापीडित इत्यु
च्यते। तस्यापि निपीडिते ग्रहस्यायामासोभवति मासाधिपत्यं तस्य भवत्कालं तस्मिन् काले गर्भस्य श्र
वणं च्युतिं समादिशेत् वदेत्॥ ९॥ अधुना गर्भपुष्टिस्थानं वंशास्थेनाह॥ शशांकलग्नोपगतैः शुभग्रहै

त्रिकोणजायार्थसुखास्पदस्थितिः॥ तृतीयालाभं द्वीगतेष्वपापाक्षैः सुखीति गन्नैर्नरविणा निरीक्षितः॥१०॥ यत्र
राशौ शशांकस्थं दृष्टितस्तत्रैव स्वस्तनग्रादेर्व्यवस्थिते बुधगुरुशुक्रैरित्यर्थः। अथवा लग्नास्थैः शुभग्रहैर्ल
ग्नव्यवस्थितैरथवा केश्चिन् शशांकोपगतैः केश्चिच्छुभोपगतैरेवं शशांकोपगतैः शुभग्रहैरुदयोप
गतैर्वा अथवा त्रिकोणजायार्थसुखास्पदस्थितिः त्रिकोणं नवपंचमं जायास्थानं सप्तमं अर्थस्थानं द्विती
यं आस्पदं स्थानं दशमं एतेषु त्रिकोणजायार्थसुखास्पदेषु यथासंभवं द्वयोर्वा स्थितैः रविणास्वर्येणाय
दि निरीक्षिता दृष्टः शशी लग्नं वा भवति। यस्मादवयोगः सौम्यैस्त्रिकोणधनार्थस्वांबुमांस्थैर्वा। पापैस्त्रि
लाभयातैः सुखी च गन्नैर्निरीक्षितो दृष्ट रविणा॥८॥ अथ निषेकस्य निषेककालाज्जातस्य जन्मकालात
ज्जातस्य उभयोरपि त्र्यस्रकाला द्वापुंस्त्रीविनागतानं शार्दूलविक्रीडितेनाह॥ युजाख्यपुरुषांशकेषु बलि
भिर्लग्नार्कगुर्विंदुभिः पुंजन्मप्रवदेत्समांशकगतैर्युग्मेषु तैर्योषितः। गुर्वर्कौ विषमे नरं शशिसितौ वक्रश्च
युग्मे स्त्रियं द्व्यंगस्था बुधवीक्षणाद्यमलकं कुर्वन्ति पक्षे स्वके॥११॥ युजाख्यपुरुषांशकेष्विति। लग्नं मुदयलग्नं
अर्क आदित्य गुरुर्जीवः इंदुश्चंद्रः एतैर्लग्नार्कगुर्विंदुभिरोजक्षेत्रस्थैर्विषमराशिव्यवस्थितैर्न केवलं यावद्वि
षमराशिष्ववस्थितैर्विषमनवांशकगतैर्बलिभिः पुंसो जन्म वदेत्। न चात्र विषमनवांशग्रहणं नास्ति। ४१

कथं व्याख्यातं विषमनवांशकगैरिति उच्यते केष्विति वचनात्। पुरुषराशीनामंशका इत्यर्थः। यतं एव विषम
राशयस्त एव पुरुषराशयः। समांशकगतैर्युग्मेष्विति। तैरिव लग्नार्कगुर्विंदुभिर्युग्मराशिस्थितैः समराशि
व्यवस्थितैर्न केवलं यावत्समांशकगतैर्युग्मराशिनवांशकेष्विति वचनात्कस्थैर्बलिभिर्योषित
स्त्रीयो जन्म प्रवदेत्। आद्ये तेषां यथाभिहितानां लग्नग्रहाणां शुभयविकल्पकाणां बाहुल्यात्पुंस्त्रीनिर्दे
शः। साम्यबलाधिकत्वात् गुर्वर्काविति। गुरुर्जीवः अर्क आदित्य एतावुभावपि विषमे विषमराशौ गतौ या
वत्तत्र नवांशकास्थो नरं मनुष्यं कुरुतः। बलग्रहणमप्यत्रानुवर्त्तते। शशी वांद्रसितः शुक्रः वक्रोऽङ्गा
रक एते यदि सबला युग्मे समराशौ गता यत्र तत्र नवांशकस्थाः स्त्रियं जनयंति। अत एव ग्रहा व्यंग
स्था यत्र तत्र राशौ द्विशरीरनवांशकगता बुधवीक्षणात् बुधदृष्टा यमलौ द्वौ स्वपक्षे कुर्वंति। आत्मी
यपक्षे पुरुषनवांशकाद्वित्यर्थः। एतदुक्तं भवति। चत्वारो द्विस्वभावा मिथुनकन्याधन्विमीनाः। तत्र मि
थुनधन्विनौ पुरुषांशकौ कन्यामीनौ स्त्र्यंशकौ। तेन यथासंभवं मिथुनधनुरंशकगता वा दृष्टजा
तौ। यदि बुधेन यत्र तत्रावस्थितेन दृश्यंते। तदा यमलौ द्वौ कन्ये वाच्ये। अथ द्वावेव वर्गो यथासंभवं
कन्यामीनांशगता राशिशुक्रभौमा यत्र तत्रावस्थितेन बुधेन दृश्यंते। तदा यमलौ द्वे कन्ये वाच्ये॥

अथ द्वावेव बलाग्रौ यथा दर्शितास्तथोच्यते। अनेनैव स्वल्पजातके उक्तं। बलिनो विषमेऽर्कगुरू नरं स्त्रि
यं समभेषु कुजेंदुसिताः। यमलौ द्विशरीरांशस्थिता बुधं दृष्ट्वा स्वपक्षसमाविति। अन्यथा पु
नरुक्ता स्यात्। कुजार्कपुरुषांशकेष्वित्यनेनैवावगतार्थत्वात्। बलग्रहणमत्रानुवर्त्तनीयमिति
॥७॥ अथ पुंजन्मयोगांतरमुपेंद्रवज्रयाह। विहाय लग्नं विषमर्क्षसंस्थः सौरोऽपि पुंजन्मकरो
विलग्नात्। प्रोक्तग्रहाणामवलोक्य वीर्यं वाच्यः प्रसूतौ पुरुषोंगना वा॥१२ उक्तायोगस्यावसारो नान्य
था। आधानलग्नं पृच्छाकालिकं वा लग्नं विहाय यत्र क्वापि सौरः शनैश्चरो लग्नाद्विषमर्क्षगतः तृतीयपंचम
स सप्तमनवमैकादशानामन्यतमस्थः पुंजन्मकरः पुरुषजन्मकरो भवति। प्रोक्तग्रहाणां कथितयो
गकर्तॄणां वीर्यं बलमवलोक्य विचार्य प्रसूतौ प्रसवकाले पुरुषो नारी अंगना स्त्री वा वक्तव्या। एतदुक्तं
भवति। यत्र स्फुटपुरुषजन्मयोगसंभवस्तत्र पुरुषो वाच्यः। यदा योगद्वयसंभावो भवति। तदा योगयो
बलवद्ग्रहाश्रितनिर्मितस्तद्वशात् पुंस्त्रीजन्म वक्तव्यं॥८॥ अथ क्लीवयोगान् शार्दूलविक्रीडितेनाह॥
अन्योन्यं यदि पश्यतः शशिरवी यद्यार्किसौम्यावपि वक्रो वा समगं दिनेशमसमे चंद्रोदयौ चेत्स्थितौ
युग्मौजर्क्षगतावपींदुशशिजौ भ्वात्मजेनेक्षितौ ~~[illegible]~~ पुंभागे सितलग्नशी ४२

त~~[illegible]~~किरणाः स्युः क्लीवयोगाः स्मृताः॥९॥ अन्योन्यमिति। शशी चंद्रः रविरादित्यः एतौ शशिरवी यथाक्र
मे युग्मौजर्क्षगतौ पुं~~भागे सितलग्नशीतकिरणाः स्युः क्लीवयोगाः स्मृताः~~ समविषमराशिस्थावन्योन्यं परस्प
रं यदि पश्यतः। समराशिस्थश्चंद्रो विषमराशिगतमर्कं पश्यति अर्कश्च शशिनं पश्यति तदा क्लीवयोग एकः
यद्यार्किसौम्यावपि। आर्किः सौरः सौम्यो बुधः एतौ वार्किसौम्यौ यथाक्रमं युग्मौजर्क्षगतावन्योन्यं यदि प
श्यतस्तदा द्वितीयो योगः॥ वक्रो वा समगमिति। वक्रोऽङ्गारकः विषमर्क्षगतः समगं समराशिस्थं दि
नेशं सूर्यं पश्यति। सूर्यश्चांगारकं पश्यति तदा तृतीयो योगः॥ असमे चंद्रोदयौ चेदिति। चंद्रः शशी उद
यो लग्नं एतावसमे विषमराशौ अवस्थितौ भ्वात्मजेनांगारकेन समराशिगेन ईक्षितौ दृ
ष्टौ तदा चतुर्थो योगः॥ असमे युग्मौजर्क्षगतावपीति। इंदुश्चंद्रः शशिजो बुधः एतौ यथासंख्यं युग्मौ
जर्क्षगतौ भ्वात्मजेन यत्र तत्रावस्थितौ दृश्येते तदा पंचमो योगः॥ पुंभाग इति। सितः शुक्रः लग्न
मुदयः शीतकिरणश्चंद्र एते सितलग्नशीतकिरणाः यत्र तत्र राशौ पुंभागे विषमनवांशके अव
स्थिता भवंति। तदा क्लीवजन्मयोगः षष्ठः तथा च बादरायणः॥ अन्योन्यं रविशशिनौ विषमावि
षमर्क्षगौ निरीक्षेते। इंदुज रविपुत्रौ वा तथा ये च नपुंसकं कुरुतः॥ वक्रो विषमे सूर्यः समगो

वेपरस्परालोकात्। विषमर्क्षे लग्नेंदुः समराशिगतः कुजोवलोकयति। बुधचंद्रौ कुजदृष्टौ विषमर्क्षे
समर्क्षे गतौ तथैवोक्तं। कुजनवांशकसंस्थौ लग्नेंदु सितौ तथैवोक्तौ॥ इति। एते योगाः पूर्वयोगा
नामभावे व्यक्तव्याः। तेषां योगानामेतेषां च संभावात् तेषामेव बलवत्वं॥८॥ अथधुना द्वित्रिगर्भसंभ
वयोगान्शार्दूलविक्रीडितेनाह॥ युग्मेचंद्रसितौ तथौजभवने स्युर्ज्ञारजीवोदया लग्नेंदू नृनिरी
क्षितौ च समगौ युग्मेषु वा प्राणिनः। कुर्युस्ते मिथुनं ग्रहोदयगतान्द्व्यंगांशकान्पश्यति स्वांशे
ज्ञस्त्र्यंते तलगांशकवशाद्युग्मं च मिश्रैः समं॥१४॥ युग्मेचंद्रशुक्राविति। चंद्रशुक्रौ राशिषु युग्मे
समराशौ व्यवस्थितौ तथा तानि च प्रकारेण ज्ञारजीवोदयाः। ज्ञो बुधः आरो अंगारक जीवो बृहस्पतिः।
उदयं लग्नं। एतत्सर्वं एवौजभवानविषमराशौ स्थितास्युः। एवमेते मिथुनं कुर्युः। दारिकादारक
द्वय। लग्नेंदू उदयं चंद्रो समगौ युग्मराशिव्यवस्थितौ नृनिरीक्षितौ नरग्रहेणायनाकेनचित् दृ
ष्टौ भवतः। तथापि मिथुनं गर्भस्थं वाच्यं। युग्मेषु वा प्राणिनः। त एव पूर्वोक्ता ज्ञारजीवोदयाः सर्वे
व युग्मेषु समराशिषु स्थिताः प्राणिनो बलिनो भवंति। तान्यग्रहोदयगतान्द्व्यंगांशकान्स्वांशस्थ
नवांशकस्थो ज्ञः पश्यति सति मिथुनं वक्तव्यं। तत्रायं विशेषः। ज्ञोगांशकसंस्थः। वशाद्युग्मं तु। ता ४३

बुधेगतो व्यवस्थितो यस्मिन्नवांशके तदंशाद्युग्मं। बुधे यस्मिन्नवांशके व्यवस्थितः सयल्लिंगांशकः तल्लिं
गं तत्र गर्भे वक्तव्यं। एकस्तद्विपरीतः। एतदुक्तं भवति। मिथुनांशकस्थो बुधो यदा ग्रहोदयगतान्द्व्यंगांशका
न्पश्यति तदा दारकद्वयं दारिकाचैका वक्तव्या। अथ कन्यानवांशकस्थो बुधः पश्यति तदा दारिकाद्वयं एको
दारकश्च वक्तव्यः। मिश्रैः सममिति। ते ग्रहोदयाः बुधेः मिश्राः स्थिते द्विस्वभावसमानलिंगस्थिते
समं त्रितयं वक्तव्यं। एतदुक्तं भवति मिथुननवांशकव्यवस्थिता मिथुनधन्व्यंशकन्यांशकव्यवस्थितान्
ग्रहोदयान्पश्यति तदा गर्भे दारिकात्रितयं वक्तव्यं। तथा च सारावल्यां। समराशौ राशिसितौ या विषाम
गुरुसौम्यलग्नेषु योगे गर्भगतं विद्धि मिथुनं तु वक्तव्यं। लग्नेंदू वा समगौ पुंग्रहदृष्टौ च मिथुनकरौ।
उदयज्ञवक्रगुरवो बलिनः समराशिगाश्चदेवोक्तं॥ द्विशरीरांशकयुक्तान्ग्रहान्रवि लग्नं च पश्यंति
दुःसुते। कन्यांशाद्वकन्यौ पुरुषश्च निषिच्यते गर्भे मिथुनीस्सकन्यैका द्वौ पुरुषौ नृ तथा समवं स्यात्तामि
थुनधनराशिगतान ग्रहान्वि लग्नं च पश्यतौ दुसुतः। मिथुनांशस्थश्च यदा पुरुषत्रितयं तदा गर्भे।
यथासंभवं द्विस्वभावमिथुनकन्याधनुर्धरमीनसंबंधेषु नवांशकेषु स्थितान्स्वनवांशकस्थे
न कन्यामिथुनयोरन्यतमनवांशकास्थबुधेन यदि दृश्यते। तदा गर्भे ते ग्रहा समनयं कुर्युः। ब

सप्रदात् कन्या स्त्रीनांशकस्थान् विदुगानुदयं च युवतिमागतेऽगतः। पत्रपतिर्निशि रगुतनयः कन्या
त्रितयं तदा गर्भे॥ ७॥ अधुनाऽधिकसंभवयोगमाह॥ धनुर्द्धररस्यांत्यगते विलग्ने ग्रहे
स्तदंशोपगते बलिष्ठैः॥ ज्ञानार्किणा वार्यसुतेन दृष्टेऽस्मेति प्रसूता अपि कोशसंस्थाः॥ ८ धन्विवि
ग्ने धनुरंशके चोदयमुपगाते। यत्र तत्र राशौ व्यवस्थितैः सर्वग्रहैर्धन्वांशोपगतैर्बलवद्भिश्च ते न बुधेन ज्ञा
र्किणा शनैश्चरेण वा वार्यसुतेन बलवता दृष्टे बलोकिते प्रसूता बहवः कोशसंस्था जरायुवेष्टि
ता विग्रहा गर्भे संतिष्ठं च वयम्प्र दशायावत्। एवमुक्तं मासाधिपतौ निपीडिते तत्कालं श्रवणं समा
दिशेदिति॥ ७॥ तदधुनाग्रहस्य मासाधिपान् कुटकेनाह॥ कललघनांकुरास्थिचर्मांगजाचेतनताः
सितकुजजीवसूर्यचंद्रार्किबुधाः परतः उदयपचंद्रसूर्यनाथाः क्रमशो गदिता भवंति शुभाशुभं
मासाधिपतेः समदशां॥ १६ सितादयो गर्भस्य प्रथममासाद्यन्तिके कललादीनि वर्द्धयंति। तद्यथा गर्भ
स्य प्रथमे मासि कललं भवति। शुक्रशोणिते घनेऽस्मिन्नाच्छातं तत्र गर्भस्य तस्मिन्मासेऽधिपतिः शुक्रो
ऽधिपतिर्भवति। द्वितीये घनता काठिन्यं। तत्र कुजोऽङ्गारकोऽधिपतिः। तृतीयेऽंकुराः स्युः शिरहस्ताद्य
वयवजन्म। तत्र जीवो बृहस्पतिरधिपतिः। चतुर्थे स्थिसंभवस्तत्र सूर्योऽधिपतिः। पंचमे चर्मसं ४४

भवस्तत्र चंद्रोऽधिपतिः। षष्ठेऽङ्गजसंभवो रोमजन्म तत्रार्किः सौरो भवति। सप्तमे चेतनासंभव
ति। चेतनता स्वत्वनावस्तत्र स्वतंत्रं बुधोऽधिपतिः। बुधमासात्परतोऽन्येषां मासानां गर्भस्याशनोद्वे
गप्रसवकरास्त्वावादयचंद्रसूर्यनाथाः स्वामिनः क्रमशो गदिताः उक्ताः। तत्राष्टम मासि गर्भस्थो
जंतुरशनं करोति। मात्रापीतं भक्षं रसादितस्य नाभिनालेन लग्नतनालेन संक्रमते। तत्र गर्भाधान
लग्नाधिपति। पतितो योऽग्रहः सोऽष्टमाधिपतिः॥ नवमे गर्भस्थस्योद्वेगो भवति। तत्र चंद्रोऽधिपतिः। दशा
मे गर्भप्रसवो भवति। तत्र सूर्यो रविरधिपातिः। तथा च स्वल्पजातके। कललघनाङ्कुरास्थित्वग्रो
मस्मृतिमसुद्भवाः क्रमशः। मासेषु शुक्रकुजजीवसूर्यचंद्रार्किसौम्यानां। अशनोद्वेगप्रसवाः पर
तो लग्नेशचंद्रसूर्याणां इति॥ अत्र प्रथमद्वितीयमासाधिपतये यवनेश्वराणामहमतासिद्धः। तथा च
तद्वाक्यं। कुजास्फुजिज्जीवरवीन्दुसौरशशांकलग्नेंदुदिवाकराणां। मासाधिपत्यप्रभवो नवेषां जयो
पघाते ग्रहवद्भवंति। आद्यतु मासे कललं द्वितीये मासे स्तूनायपि भवंति शाखाः। आस्थीन्यथ स्नायु
शिराश्चतुर्थे मज्जात्वचर्मापि च पंचमेऽभूत्। षष्ठे तु सृयोमनखोपपन्नः। मोस्मृदंशाम चेतनत्वितास्य ममा
सि चेतः त्वया शनास्वादनमष्टमे स्यात् स्पर्शोपरोधम नवमाऽरतिश्च। मातिनिरुध्य दिन प्रसीदते

गर्भोऽर्द्धमासे दशास्रस्तते। आचार्यस्य बहुमतस्य मानमसिमतमिति॥ भवति शुभाशुभं च मासाधिमते
स्य दशायां। गर्भस्य मासाधिपतिस्य दशायां शुभं शुभं फलं भवति। एतदुक्तं भवति। आधानकाले यो ग्रहो निपि
डितो भवति स तन्मासे गर्भस्य मासाधिपः। एते कलुषे मंदरश्मो विवर्णे पीडनं निर्मलं सुजालसंप
न्ने बलवति पुष्टिरिति। तथा च स्वल्पजातके। कलुषैः पीडा पतनं निपीडितैर्निर्मलैः पुष्टिः। अन्ये शास्त्र
कारे विशेषमुक्तः। तद्विचित्र प्रदर्श्यते। तत्र च सारावल्यां। तत्र तत्र शुभाशुभमिश्रैः कर्मभिरधिवासि
विषयवृत्तिः। गर्भावस्थो निपतति संयोगे शुक्रशोणितयोः। मिथुनस्य मनोभावो यादृग्मदलालस्य
संभवति। श्लेष्मादिनिस्वादाधिक्यत्तुल्यगुणनिषक्तस्या याद्रूपति। सोम्यस्तत्तुल्यगुणं सुतं समा
धत्ते। पितृजननीमादृशां दावः शशांकस्यबलयोगात। सुबोधमेततत॥ ठ॥ अधुना आधिकां गमूक विर
लगिरां संभवाया गात्वं शास्त्रे नाह॥ त्रिकोणगात विबाले स्तथा पापैर्मुखांघ्रि द्विहास्तैद्विगुणस्तया॥
भवेत्। अवाग चांदाव सुनिर्भन्मं धिगोस्थ भेक्षितश्चेत् कुरुते गिरं विरात्॥ ७॥ बुधे त्रिकोणगल
ग्नात्रवमस्थे पंचमस्थे वा ततस्तस्मात् बुधादन्यैरपापैः सर्वग्रहैर्यत्र तत्रावस्थिते विबाले वा ध
हीते मुखांघ्रिहस्तद्विगुणो गर्भो वाच्यः॥ द्विशिरश्चतुष्पादश्चतुर्भुज इति त्रिकोणगत इत्यत्राकविन्द ४५

स त्रिकोणगबुधे कन्यागाता। इत्याद्यं। तत्रायुक्तं। यस्माद्भगवान् गार्गिः। बलहीने शुभदैः सार्वैर्नवपंच
मन्नागबुधाद्द्विगुणांघ्रिहस्तो द्विशिरा राजवात्यको दरस्तदा। अथवा गिति। गवि वृषस्थिते इंदौ चंद्रे अम्सु
न्तःपापैर्न्यांघ्रिगोः। कर्कटवृश्चिकमीनांतगातेः अमषांशस्य नवांशगातेः यथासंभवं पापैर्वरिवां
सस्थैः अथवा कूमूको गर्भस्थो वाच्यः। शुभैर्न्हित इति। चच्छुष्टोपधार्य एवं विधे योग यदि शुभैर्न्हित
त्सोम्यग्रहदृष्टश्चेद्रो भवति। तदा जातस्य चिरात्। बहुना कालेन गिरं वाचं कुरुते। अर्थादेव पाप
वाल्हतेवाधीनः। इति मिश्रग्रहैर्वीक्षिते यदा सोम्या बलिनस्तदा चिरेण कालेन लब्धवाग्भवति। यदा पा
पा बलिनः स्तदा नैवेति। अत्र भगवतान् गार्गिः। कुलिरालि झषांतस्थैः पापैः श्चंद्रे दृष्टो पागोह
कः पापैर्न्हिते सौम्यैः चिरेणालभते गिरं। मिश्रदृष्टे ग्रहबलान्मूकोऽवाक्किरादपि॥ ठ॥ अधुना स्तदंत
कुब्जजरन्नम्योगान्मंदाक्रांतयाह॥ सौम्यर्क्षांशे रविजरुधिरौ चेत्सदंतोऽत्र जातः कुब्जः स्वर्क्षे शशि
नितनुगे मंदमाहेयदृष्टे पंगुर्मीने यमशशिकुजैर्वीक्षिते लग्नसंस्थे पापयशशिन वजडः स्थे
स्यात्र चेत्सौम्यदृष्टः॥ १८ रविजः शनैश्चरः। रुधिरोऽङ्गारकः। यत्र यत्र राशौ शशिनिश्चरांगारकौ सौ
म्य क्षांशि बुधं राशिनवांशावा भवतः। अथवा बुधात् मिथुनकन्ययोरन्यतमे स्थितो भवतः। चेछशे

यधार्थ। यदेवंतदत्रास्मिन्योगेसदंतोदंतसहितोगर्भस्थोवाच्यः॥ केचनसौम्यहोरेशोमिथु
नेमिथुनांशकन्यायांकन्यांशेवक्तीच्छंति। तत्तांशयोर्युगपद्ग्रहणात्। अंशशब्देनकेवलेनसिद्धि
स्यात्। रूक्षग्रहणमितिरिच्यतइति। एवंविधेयोगेगर्भस्थःसदंतोभवति। नातोवक्तुंशक्यःयदीश
ति। शशिनिस्वर्क्षेआत्मीयेराशौकर्कटस्थितेतथाभूतेतनुगतलग्नगतेतथाभूतेमंदमाहे
यदृष्टेवंदेएवंविधेयोगगर्भस्थःकुब्जोवाच्यः। पंगुमीनलग्नमांत्यमित्रशशीकुजेवाद्धिलेशनि
दंइन्दुमिराराशिर्दृष्टेपंगुःपादविकलोगर्भस्थोवाच्यः। संधवितिपापैःआदित्यकुजसौराणामन्य
तमाःशशिनिवांद्रसंधौकर्करवृश्चिकमीनानांत्यनवांशेगेर्यथासंभवंगर्भस्थोजडाज्ञात्रविद
नोवाच्यः। [illegible] ॥ नात्रसौम्यदृशः। एतेयोगाकर्त्रारोग्रहायथादर्शितानात्रयदिसौम्यैर्युत
गाहेदृष्टाभवंति। तादृतयोगचतुष्टयंध्रुवंविकृत्यां। सौम्यैर्बलिभिर्निरीक्षितायोगाएवनभवंति
मध्यदेवेबलिहीनबलैर्वादृष्टाःअसमग्रफलाभवंति॥ छ॥ अधुनावामनहीनांगयोगौदोधके
नाह। सौरशशांकदिवाकरदृष्टेवामनकोमकरांत्यविलग्नाधानवमोदयगैश्चदृक्काणैःपापयु ४६
तैरभुजांघ्रिशिराःस्यात्॥ २९॥ विकरोत्पदेविलग्नेमकरराशेःपांतनवांशेकविलग्नास्थेनवमनवां॥

शकउदयमानःसचमकरस्येत्यर्थः। तस्मिंश्चसौरसशांकदिवाकरदृष्टेसौरःशनैश्चरःशशांकश्चं
द्रःदिवाकरःसूर्यःएतैरवलोकितोवामनकोगर्भस्थोवाच्यः। नवमोदयगैरिति॥ अत्रकेचिद्व्याचक्ष
ते। तदालग्नेद्वितीयदृक्काणोदयोभवति। तदातस्यपंचमराशिसंबंधित्वाद्वितीयदृक्काणइत्याख्या
तस्मिन्द्वितीयदृक्काणेपापग्रहयुतेउदयमनुप्राप्तेनवमेत्यर्थः। तस्मिन्सौरससीकदिवाकरदृ
ष्टेगर्भस्थोभुजोभुजविहीनोवाच्यः। एवंयदालग्नेतृतीयस्यदृक्काणस्यउदयोभवति। तदातस्यनवम
राशिसंबंधित्वान्नवमदृक्काणइत्याख्या। तस्मिन्नुदयगतेपापयुतेसौरशशांकदिवाकरदृष्टेगर्भे
अनंघ्रिःपाददहीनोवाच्यः। एवंप्रथमस्यद्रेक्काणस्यलग्नसंबंधित्वादुदयदृक्काणइत्याख्या। तस्मिन्नु
दयगतेपापयुते।सौरशशांकदिवाकरदृष्टेअशिराःशिरोवर्जितःगर्भस्थोवाच्यः॥ एतेषुयोगेषुसौ
रशशांकदिवाकराणांदर्शनेयोगात्पापयुक्तइतिकेवलेनांगारकएवयुक्तेयोगोभवति। अत्रांगनि
ष्टानवमोदयगैर्दृक्काणैःपापयुतैःकेवलामवाभुजांघ्रिशिरस्कासंभवंव्याचक्ष्यते। सौरशशांकदि
वाकरदृष्टेइत्यस्यार्थेनेच्छंति। अन्येविभुजादिसंभवेयथासंभवंव्याख्यांत्युक्तान्दृक्काणान्स्रेषिःदृक्का
णतद्भवतिकल्पमाहुः। विभुजोवाच्यंद्विर्वाविशिरावाचेति। अन्येवाव्यचक्षते। यथालग्नेयदाप्रथम

।काणोदयो भवति। तदा पंचमापि राशौ प्रथमाद्द्रेष्काणान्नवमपि प्रथम एव। एतत् द्रेष्काणत्रयं य
दि पापयुतं भवति। तदा गर्भस्थोऽनुजहीनो वाच्यः। अथ यदि लग्ने द्वितीयाद्द्रेष्काणोदयो भवति तदा पंच
मनवमयोरपि द्वितीय एव भवति। एतत् द्रेष्काणत्रयं यदि पापयुतं भवति। तदा गर्भस्थो विशि
रः शिरोहीनो वाच्यः। अत्राप्यन्यथा संख्यं त्र्यंशका त्रिःप्रकारेति यागजनां द्विशिरोहीनानां विकल्पेन ग
र्भस्य भंगं नवमांशः। वयं पुनर्ब्रूमः। निषेककाले यः पंचमराशौ यो द्रेष्काणः। मध्ये गारकेण युतः। सौ
रशशांकदिवाकरदृष्टश्च भवति तदा विभुजो भवति। एवं नवमे स्थाने द्रेष्काणो नवमाद्द्रेष्काणः। त
था निषेककाले नवमराशौ याद्द्रेष्काणः मध्ये गारकेण युक्तः। सौरशशांकदिवाकरदृष्टश्च भव
ति तदा अनंघ्रिर्भवति। तथा निषेककाले लग्नात्स्थाद्द्रेष्काणो यदा सौम्ययुतो भवति। सौरशशांकदि
वाकरदृष्टश्च भवति तदा विशिरा भवति। एषैव व्याख्या साधुः। यस्माद्भगवान्गार्गिः। लग्नद्रेष्काण
गो भौमः। सौरसूर्येंदुवीक्षितः। कुर्याद्विशिरसं दृष्टाः। विभुजांघ्रिमस्तकः स्यात्क्रमनिरविविंदुवादृ
ष्टः॥ ७॥ अथ विकलयजन्मतानां। हरिणाह॥ रविशशियुते सिंहे लग्ने कुजार्किनिरीक्षिते। नयनर
हितः सौम्यासौम्यैः सबुद्बुदलोचनः। व्ययगृहगतश्चंद्रो वामं विहंत्यपरं रविर्नशुभगदितायाः ४७

गा याप्या भवंति शुभेक्षिताः॥ २०॥ रविशशियुते इति॥ सिंहे लग्ने रविशशियुते अर्कचंद्राभ्यां संयुक्ते तथा
ते कुजार्किनिरीक्षिते। भौमसौराभ्यां दृष्टे नयनरहितो नेत्रहीनो गर्भस्थो वाच्यः। अर्थादेव सिंहल
ग्ने रविशशियुते केवले नार्केणायुक्ते सौरांगारकेण दृष्टे दक्षिणाक्षिकाणः। एवं सिंहलग्ने केवले
न चंद्रेणायुक्ते सौरांगारकदृष्टे वामाक्षिकाणः। सौम्यासौम्यैः सबुद्बुदलोचन इति। तस्मिन्नेव सिंह
लग्ने अर्कचंद्राभ्यां युक्ते सौम्यासौम्यैः शुभाशुभग्रहैर्दृष्टे गर्भस्थः सबुद्बुदलोचनः पुष्पिताक्षो वा
च्यः। अत्राप्यकतमयुक्ते प्राग्वत्पुष्पिताक्षिः। व्ययगृहगत इति निषेककाललग्नाद्द्वादशोपरं च
न्द्रो हिनस्ति। अशुभगदितायाया गा इति। य एते योगाः प्रागभिहितास्त्रिकोणगेहेत्यादिना ग्रंथेन अशु
भाशुभफलप्रदास्तेषां सर्वेषामेव योगानां यदा योगकर्त्ताराग्रहा यदा शुभग्रहैर्दृष्टा भवंति। तदा
ते योगा याप्या भवंति। प्रसंख्यफलं न प्रयच्छंति किंचित्प्रयच्छंतीत्यर्थः॥ ७॥ अथाधानकालवि
ज्ञानं। प्रसवकालस्थानं वसंततिलकेनाह॥ तत्कालमिंदुसहितो द्विरसांशकोदयस्तत्तुल्यराशिस
हिते पुरतः शशांके। यावानुदेति दिनरात्रिसमाननागस्तावद्गते दिननिशोः प्रवदंति जन्म॥ २१॥
तत्कालं आधानकाले अर्थ्रकाले वा यस्मिन्राशौ चंद्रमा वर्तते। तत्र च यस्मिन्द्वादशभागे व

वस्थितः। तत्कालमिंदुसहितो द्विरसांशको इति केचित्तु तत्कालिकेंदुसहितो द्विरसांशक इति पठंत
तत्काले इंदुर्यावत्संख्यो द्वादशभागः सहितस्तत्तुल्यस्तत्संख्यो मेषादौ गणनया यो राशिस्त
त्रास्थे चंद्रमसि पुरतो दशमे मासि गर्भस्य प्रसवो वाच्यः। इति केचित्। तथा च सारावल्यां॥ य
स्मिन् द्वादशभागे गर्भाधानात् व्यवस्थितश्चंद्रः तत्तुल्ये प्रसवं गर्भस्य विनिर्दिशंत्याचार्याः॥ अन्ये पु
नरेवं व्याचक्षते। आधानकाले यत्र राशौ चंद्रमा व्यवस्थितस्तत्र यावत्संख्यो द्वादशभागो वर्तते तात
स्माद्द्वादशभागराशेस्तावत्संख्य एव पुरतो यो राशिस्तत्रस्थे चंद्रमसि दशमे मासि प्रसवो वक्तव्यः। ए
षैव व्याख्या साधुः। यस्माद्भगवान्गार्गिः॥ यावत्संख्या द्वादशांशा शीतरश्मिर्व्यवस्थितः। तत्संख्ये यस्त
तो राशिर्जन्म तौ तद्वते वदेत्। अत्रापि नष्टजातकानयने यमनुपातः। यदि चंद्राक्रांत द्वादशभाग प्रमा
णेन सकलश्चंद्रराशी रष्टदशशत प्रमाणो लभ्यते। तदा तिन्नलुक्त द्वादशमा ह। यावानुदेति। दि
नरात्रिलग्नाः पूर्वं व्याख्याताः। गोजाश्चिकर्कि मिथुना। इत्यादिः॥ आधानकाले प्रश्नकाले वा यल्लग्नं तस्य
यः प्रविभागो दिनसंज्ञो रात्रिसंज्ञो वा यावानुदेति स्वमानाद्यावत्कालभागो गतस्तावत्येव दिननि ४८
शोः स्वमानात् ऋते काले जन्म भविष्यतीति वक्तव्यं। एवं दिनस्य रात्रेर्गतकालं बुध्वा प्रसवकाले लग्न

ग्नाराद्द्रेष्काणनवांशकद्वादशभागत्रिंशांशका वाच्याः। अत्र ये प्रवदंति। कथयंति। तेषां तद्वाक्यं। सा
रावल्यां॥ तत्कालं दिवसनिशासंज्ञः समुदेति राशिभागो यः। यावानुदयस्तावान्वाच्यो दिवसस्य रात्रे
र्वा इत्याधाने प्रथमं स्मृतिकालस्तु निश्चितं तत्वाजातक विहितं च विधिं विचिंत्य यत्नेन गणितज्ञः॥
॥८॥ अधुना धृतस्य गर्भस्य वर्षत्रय वर्षद्वादशान्तानं मालिन्याह॥ उदयति मृदुभांशे सप्तमस्थे च
मंदे यदि भवति निषेकः सूतिरब्दत्रयेण। शशिनि तु विधिरेष द्वादशाब्दे प्रकुर्यान्निगदितमिह चि
तं सूतिकाले पि युक्त्या॥२१॥ उदयतीति॥ मंदो सौरस्य भांशे मृदुभांशे निषेककाले यस्य तस्य लग्न
श्री उदयो मृदुभांशे नि स्थिरराशिनवांशके मृगांशके कुंभांशके वा उदयति तथाभूते तस्मादपलग्नान्मं
दे शनैश्चरे तत्काले सप्तमस्थे भून गात। एवं विधे योगे यदि निषेको भवति आधानं। तदा धृतस्य
ष्टत्वतये न वर्षत्रये न ये सूतिः प्रसवो वा वाच्यः। शशिनीति। एष। एवं विधिर्यदा शशिनि चंद्रे भवति
तदा द्वादशाष्ट द्वादशे वर्षे प्रसूतिः प्रसवं कुर्यात्। एतदुक्तं भवति। यस्य तस्योदयो यदा क
र्कटांशकोदयो भवति। तस्माल्लग्नात्सप्तमश्चंद्रो भवति। तदा धृतस्य गर्भस्य द्वादशाष्टे प्रसवो
वक्तव्य। निगदितमिदेति। इदास्मिन्नाधानाध्यायेऽ आधानकालाद्यागवशाद् घटीनाधिका ने
॥२२॥

अंगादीनां गर्भस्थं जन्मनो भवति प्रसूतिका॥ ते पितादृग्योगवशात्तथाविधमेव जन्म वक्तव्यं। पितृ
मातृपितृव्यमातृष्वसृणामपि शुभाशुभं जन्मकाललग्नवशात्तदनंतरमपि वक्तव्यं। युक्तमिति। य
त्र संभवति तत्र वक्तव्यं। गर्भश्रवणादि गर्भप्रसवकालनिर्देशादिति एवं आधानकालात्प्रस
वकालाद्वा यथोद्दिष्टं तत्तथा तस्मादि कालादपि वक्तव्यः। उक्तं च जन्माधानकाले भवति॥ ७॥
इति भट्टोत्पलविरचितायां बृहज्जातकविवृतौ निषेकाध्यायश्चतुर्थः॥ ४॥ ॥७॥ ॥ अथातो जन्म
विधिर्नामाध्यायो व्याख्यायते॥ तत्र दावेव पितुः सन्निधानं असन्निधौ वा जात इत्यनुष्टुभमाह॥ पि
तुर्जातं परोक्षस्य लग्नमिंदावपश्यति। विदेशस्थस्य चरभे मध्याद्भ्रष्टे दिवाकरे॥ इंदौ चंद्रे
लग्ने अपश्यति पितुः परोक्षस्य जन्म कस्यासन्निधौ नात स्तत्र पितुरसन्निधाने स्वदेशपरदेश
स्थिते बालानार्थमाह। विदेशस्थस्येति दिवाकरे सूर्ये चरराशिस्थे मध्य दशमस्थानात् भ्रष्ट
पतिते एकादशाद्वादशस्थे नवमाष्टमस्थानस्थिते पितुर्विदेशस्थस्यान्यदेशगतस्य जातः। चंद्र
मसि प्रसवलग्नमपश्यत्येष योगो नान्यथेति। चंद्रे प्रसवलग्नमपश्यति अर्के स्थिरराशौ स्थिते ४९
पितुर्विदेशस्थस्यान्ये मध्यभ्रष्टे स्वदेशस्थस्यैव पितुः परोक्षजातः। अस्मिन्नेव योगेपि द्विस्वभा

यमलौ...

६१

वस्थे अर्के मध्यभ्रष्टे स्वदेशपरदेशयोर्मध्ये पथिस्थितस्य परोक्षे जातः। अर्थादेव चंद्रे प्रसवलग्नमप
श्यत्यर्के चरराशिस्थे स्थिरराशिस्थिते वा द्विस्वभावराशिस्थे वा मध्यभ्रष्टे वापि पितुः स्वदेशस्थस्यै
व परोक्षे जन्म इति वक्तव्यो। तथा च सारावल्यां॥ शमनिषमाह्ने पितरि न गेहस्थे ते शनिनि जातः।
मेषुरामेषु राणामुते वा चरगे भानौ विदेशगते॥ ७॥ अथान्यानपि योगाननुष्टुभाह॥ उदयस्थेपि
वा मंदे कुजे वास्तं समागते। स्थिते वांतः क्षपानाथे शशांकसुतशुक्रयोः॥ २॥ मंदे सौरे उदयस्थे लग्ने
गते पितुः परोक्षस्य जातः। अथवा कुजे भौमे जन्मलग्नादस्तं गते सप्तमं स्थानं समागते तथापि पि
तुः परोक्षस्य जात इति। क्षपानाथे चंद्रे शशांकसुतशुक्रयोर्मध्यस्थे शशांकसुतौ बुधशुक्रौ तयोर्मध्ये
... नागर्वं अन्ययोर्मध्यस्थिते चंद्रे द्वादशको द्वादशो द्वितीयो द्वितीये अथवैकस्मिन् राशिमध्ये
नागेषु चंद्रस्थितेः। आहुस्तन्नागाया बुधशुक्रौ तथापि मध्यस्थ एवंविधे योगे पितुः परोक्षस्य जातः॥
तथा च स्वल्पजातके॥ चंद्रे लग्नमपश्यति मध्ये वा सौम्यशुक्रयोश्चंद्रे। जन्म परोक्षस्य पितुर्यमाद
ये वा कुजे वास्ते॥ ७॥ अधुना सर्पावेष्टितनालानि अनुष्टुभमाह॥ शशांके पापलग्ने वा वृश्चिकेशत्रिभा
गगे॥ शुभैः स्वायस्थितैर्जातः सर्पस्तद्वेष्टितोपि वा॥ ३ वृश्चिकेशो वृश्चिकस्वामी भौमः शशांके चंद्रे

॥अंके यो शस्त्रेनागात्। शुभैः स्वायस्थिते भवति। द्रेष्काणाः मेषप्रथमः। कर्कटद्वितीयः। सिंहे तृती-
यः। वृश्चिके प्रथमः धनुषि द्वितीयः। मीने तृतीयः। एषामन्यतमस्थस्य चंद्रमसः शुभैः शुभग्रहैः स्वा-
यस्थिते द्वितीये कादशस्थानस्थिते सर्पकुरंगो जात इति वक्तव्यं। पापलग्ने वेति एवं पापग्रहसं-
बंधि लग्नोदये यदा सौम्यद्रेष्काणो भवति तत्र पापसंगात् सौम्यद्रेष्काणाः। मेषस्य प्रथमः कर्कट-
स्य द्वितीयः। वृश्चिकस्य प्रथमः। एषामन्यतमस्योदये लग्नात् शुभग्रहैरेकादशस्थितैस्तद्दृष्टि-
सर्पावेष्टितो जंतुर्जायते इति वक्तव्यं॥ अन्ये पुनरेवं व्याचक्षते। चंद्रे पापलग्ने वा सौम्यद्रेष्काणस्थि-
तस्मादवशुभग्रहैः स्वायस्थितैर्विकल्पेन सर्पो वा सर्पावेष्टितो वा जात इति। अत्र पूर्वव्याख्या सा-
धु। यस्माद्भगवान् गार्गिः। सौम्यद्रेष्काणगे चंद्रे सौम्यैरायधनस्थितैः। सर्पस्तद्दृष्टितस्तद्वत्पाप-
लग्ने विनिर्दिशेत्। तथा च सारावल्यां॥ सौम्यद्रेष्काणगतेंदौ लग्ने वा संस्थिते वादज्ञातं द्विकादशा-
गैः सौम्यैरायधनस्थितैः। सर्पस्तद्दृष्टितस्तद्वत्पापलग्ने विनिर्दिशेत्॥ तथा च सारावल्यां॥ सौम्यद्रे-
ष्काणगतेंदौ लग्ने वा संस्थिते वादज्ञातं द्विकादशगैः सौम्यै रहिवेष्टितको भुजंगो वा॥ ५॥ अधुना ५
जरायुवेष्टितयोर्द्वयोर्जन्मज्ञानमनुष्टुभाह॥ चतुष्पदगते भानावन्ये वीर्यसमन्विताः। वितनुस्थैश्च

२५

यमलौ भवतः कोशवेष्टितौ॥ भानौ सूर्ये चतुष्पदराशिगते मेषसिंहधन्वपरार्द्धमकरपूर्वार्द्धाना-
मन्यतमास्थस्ताद्वेरन्यैः सर्वग्रहैर्वितनुस्थैर्द्विस्वभावराशिस्थितैश्च वीर्यसमन्वितैर्बलसंश्च
का॥ शावष्टितावुजन्यायुवेष्टितौ यमलौ जनयेत्॥ ६॥ अधुना नालावेष्टितजन्मज्ञानमनु-
माह। छागस्थितेह वृषे लग्ने तत्स्थे सौरे अथवा कुजे। राश्यंशसदृशे गात्रे जायते नालवेष्टितः॥ छागो
मेषः केसरी सिंहः प्रसिद्धो वृषो वृषभः। एतैः छागसिंहवृषैर्लग्नगतैरेषामन्यतमो यदि लग्नगतो
भवति। तत्स्थे सौरे अथवा कुजे तस्मिन् छागसिंहवृषाणामन्यतमे लग्नगते तत्स्थे तत्रस्थिते सौ-
रे शनैश्चरे अथवा कुजे भौमे तत्रस्थिते नालवेष्टितो जंतुर्जायते॥ नालशब्देन नाभिरभिधीयते॥ कस्मि-
न्नंगे वेष्टित इत्याह॥ राश्यंशसदृशे इति। राशेर्योऽशो नवांशः स राश्यंशः। राशेर्लग्नस्य नवांशस्तत्कालमुदि-
तः भवतु यद्राशिसंबंधी स च राशिर्यस्मिन्नंगे कालपुरुषस्य व्यवस्थितः कालांगानीत्यादिना ग्रंथे-
न निरूपितः। तत्सदृशे तस्मिन्नेवांगे नालावेष्टित इति वक्तव्यं। तथा च सारावल्यां। सिंहाजगान-
रुदाय स्थिते नालेन विष्टितो जंतुः। लग्ने कुजे यसौरे राश्यंशसमानगात्रेषु॥ ७॥ अथ यज्जारजातं वंश-
स्थेनाह॥ न लग्नमिंदुं च निगुरुर्जीवो लग्नमुदयमिंदुं चंद्रं न नीरीक्षते न पश्यति। लग्नं च इंदुश्चापि करा-

गा.त.न.

स्थोऽप्यकस्थो वा यदीनाविगुरुणा न दृश्यते। तदा परेण जात इति निश्चयात् प्रवदंति कथयंति मुन
यः। अत्र यदा लग्नं चंद्रो जीवभागस्थो न भवति तदा न परजात इति वक्तव्यं। यस्माद्यवनेश्वरः अजीव
भागगतो गे पुनरीक्षितो वा प्रस्यंतारव्यनवस्थितेवा। जीवेऽथ चंद्रेक्षित लग्नगे वा जातं पाराज्जनमि
ति ब्रुवंति। वा व्योतज्ञो वा व्यवसायवलोकादिति। नवा शशांकमिति शशांकं चंद्रं रविणार्केण समा
गतं गुरुन निरीक्षते चंद्रार्कौ विकराशिस्थो यदि बृहस्पतिना न दृश्यते तदा परेण जातः। अथवा
शशी चंद्रः सपापः पापयुक्तो द्रेष्काणो म नामा सौरेण वा युक्तस्तथा विधोऽर्केण सार्येण यदि युक्तो
भवति तदा परेण जात इति॥ अत्राप्येके जीवदृष्ट्यानुवर्त्य व्याख्यानं कुर्वंति न दृयुक्तं। यस्माच्चंद्रा व
र्कौ विकराशिगतौ पापयुक्तौ वा युक्तौ वा जीवेनादृश्यमानौ जारजातकजन्मकारौ तत्र चंद्रोऽर्कयो
गः। पापेन समेत्य किं तं भवेत। तस्माच्चंद्रार्कौ विकराशिगतो अपापो जीवेनादृश्यमानो
सपापो जीवेन दृश्यमानो यदृश्यमानो वा जारजातकजन्मकारो निश्चयाद्भवत्येव भवतः। अत्र
चंद्रमा यदि गुरुर्बृहस्पति दृष्काण तत्रवांशक द्वादशभागत्रिंशांशगस्थो न भवति। अन्यत्र वा राशौ
गुरुणा युक्तस्तदा न जारजात इति। यस्माद्भगवान् गार्गिः। गुरुक्षेत्रगते चंद्रे तद्युक्ते वान्यराशिगे। ५१

ताद्दृक्काणे तदंशे वा न परिर्जित दृष्यते॥ ७॥ अथ जातस्य पितृबंधनयोगज्ञानं विज्ञानीयेनाह। क्रूरर्क्षग
तावशोभनौ सूर्याद्द्यूननवात्मजस्थितौ। बद्धस्तु पिता विदेशगः स्ववा राशिवशाद्द्योपथ्यि॥ ७॥ क्रूरक्षी
तावशोभनौ सूर्याद्द्यूननवात्मजस्थितौ। बद्धस्तु पिता विदेशगः लग्ने वा चंद्रे कर्कटः पापयुते बुधेपि कन्य
णि क्रूरग्रहराशयः मेषसिंहवृश्चिकमकरकुंभाः लग्नेपि चंद्रे वा र्यात् स्वर विधूननवात्मजस्थि
मिथुनावशोभनौ पापौ शनिभौमौ क्रूरर्क्षगतौ पापक्षेत्रस्थितौ वसूर्यात्स्वर विधूननवात्मजस्थि
तो द्यूनं सप्तमं नवमं प्रसिद्धं आत्मजस्थानं पंचमं एषामन्यतमस्थो भवतस्तदा जातस्य पितृ नक्षे व
तो द्यूनं सप्तमं नवमं प्रसिद्धं आत्मजस्थानं पंचमं एषामन्यतमस्थो भवतस्तदा जातस्य पितृ
द्धो वाच्यः। तस्यादित्यक्रांतराशितशाद्बंधनाद्देशस्थानमाह॥ स्ववा राशिवशाद्दयोपथ्याति। वर राशि
द्धो वाच्यः। तस्यादित्यक्रांत राशितशाद्बंधनाद्देशज्ञानमाह॥ स्ववा राशिवशाद्यथापथि॥ एवं राशिस्थानपरिज्ञानं॥ अथे
स्थिते धर्षपरदेशोबद्धः स्थिरराशिस्थे स्वदेशे द्विस्वभावे पथि॥ एवं राशिस्थानपरिज्ञानं॥ अथे
इति अयं निपातो विकल्पे क विस्ववा राशिवशात्तथा पथ्याति पठंति॥ ८॥ अधुनापातगतप्रसव स
नं विज्ञानीयेनाह॥ पूर्णे शशिनि स्वराशिगा सौम्ये लग्नगते शुभे सुखे। लग्ने जलाम स्ताग पिवा चं
दे पोतगता प्रसूयते॥ ८॥ शशिनि चाद्दपूर्णेपि परिपूर्णमंडले तस्मिं यस्वराशिगा कर्कस्थ तथा सौम्ये
बुधे लग्नगते उदय शुभे नावेउदयात् सुखे चतुर्थे स्थिते पोतगता नौस्था प्रसूयते। इति वक्तं
तं तत्रान्यशुभैः सुखे इति पठंति। पतिवा विवं वा व्यस्यते। शुभे सुने चतुर्थे भवने शुभैरिति बद्ध

न वनं न घटते। लग्ने बुध उक्तः शुक्रबृहस्पती॥ राशौ॥ शुभाशुभमित्येवं प्राप्नोति यत्क्रियते। तस्मादेवमस
यात। पूर्वं चंद्रमा बृहस्पतिशुक्राभ्यां युक्तो भवति। तदा शुभैरिति भवति॥ एतच्च मेषलग्ने तत्रस्थे बुधप
श्यं चंद्रे शुक्रबृहस्पतिभ्यां युक्ते कर्कटस्थे संवयुज्यते। इति। अयं पाठः सद्व्याख्याने न युक्तः। यस्मान्म
करावस्थितेऽर्के कर्कटस्थे चंद्रमा प्रायो न भवति। मकराद्यवस्थिते चार्के मकराच्चतुर्थे स्ववने मेषे बु
धस्य संभवो नास्ति किं पुनर्मकरात्सप्तमराशौ कर्कटे। कर्कशुक्रस्यावस्थानमिति तस्माच्छुभे चार्के सु
खेति सप्तम्या एकवचनांत एव पाठो न्याय्यः। शुभे सुखे तत्र कथं जीवो व्याख्यातस्तदुच्यते॥ बुधे लग्नगते तत
स्माच्छुक्रस्य चतुर्थस्थाने संभवो न भवति॥ अतो जीव इति व्याख्यातं केचित्तत्सर्वशास्त्रानुसारेण त
शुक्र इच्छंति। अथोपायं पोत। ~~तस्माच्छुक्रस्य~~ गता प्रसवतानयोगाद्द्वितीयः। लग्ने ... न ल इति। लग्नेऽज
ले राशौ वसक्र यथाई कर्कटमीनानामन्यतमे तस्मादस्तसप्तमस्थानस्थे चांद्रं प्राशी वा प्राशीव
योतगते वप्रसूतनैयथते॥ इवा राष्टः प्रकारांतराय॥ अथोदकमध्यप्रसवतानं विताली यनादृ।
अथोदयमाप्यगतः शशी संपूर्णः समवेक्षते न थवा॥ मेषुरणबंधुलग्नगः स्यात्प्रसूतिः सलिले न सं ५२
शयः॥ आप्योदयमिति॥ आप्यराशयो मकरपश्चिमार्द्धं कर्कटमीनाः॥ तेषामन्यतमस्योदये तथा

... अलिके धनुर्धरा ... कुंभस्य ... पतन ...
उष्ट्रीबं धनागारप्रसवे ति वक्तव्या (...) ... ते थवेति। अथवा संपूर्णः
चं ८ ८ ...
मवान्यतमस्मास्थिते चंद्रे तोये प्रसूतिरिति वक्तव्यं। संपूर्णः समवेक्षते थवेति। ... सलिलसमीपे प्रसूतिः। मेषुरणबंधुलग्न
शशी लग्नमाप्योदयं समवेक्षते। पश्यति। तथापि ... मेषूरणादशमे बांधे व चतुर्थे लग्ने
इति। अथवाप्यराशावुदयगते शशांके मेषूरणबंधुलग्नगः। मेषूरणादशमे बांधे ... तथाच सारावल्यां॥ सलिलस्थ
५॥ धालग्ने दास्थित स्याद्भवेत्तथापि सलिले प्रसूतिरिति वादतः। तथाच सारावल्यां॥ सलिलविधा दंधूदयदशमगश्चयदा॥ ८॥ अधुनाव
ग्नस्थे द्रोन लराशौ वीक्षते थसंपूर्णः प्रसवं सलिलविधा दंधूदयदशमगश्चयदा॥ ... गुप्ती पापनिरिक्षिते य
धनागारवटयोः प्रसवतानं वितालीये नाह॥ उदयोडुपयोर्व्ययस्थिते गुप्ती पापनिरिक्षिते य
धनागारवटयोः प्रसवतानं वितालीयेनाह॥ उदयोलग्नं उडुपश्चंद्रस्तयोरुदयोडु
पयो। अलिककर्किंयुते विलग्नगोमोरेक्षितकरेक्षिते वटे॥ १० उदयोलग्नं उडुपश्चंद्रस्तयोरुदयोडु
पयो। ... व्ययगतोसौरेव्ययस्थिते द्वादशस्थे तस्मिंश्च पापानिरीक्षिते चंद्र विलोकि
तेर्वटे श्वत्ते प्रसूतातिवक्तव्यं॥ ८॥ अथ क्रीडागृहदेवालयागृहदेवालयायामाषरत्नपादशेषु॥
प्रसवतानं वितालीये नाह। मांदश्च गात विलग्नागबुधस्तर्यं दुनिरीक्षिते इति। विलग्नगेऽत्रा
मेषे आगूय्स्थेऽक्रमात्परिपाघा बुधस्त्यं दुनिरीक्षिते क्रीडाभवने सुरालये सोषरत्नमिषुस
प्रसूयतशालि वक्तव्य। एतदुक्तं भवति। शनिश्चारजलराशिस्थे लग्नगते बुधनारीक्षिते बुधद
प्रस्तयतशालि वक्तव्य। एतदुक्तं भवति। शनिश्चारजलराशिस्थे लग्नगते बुधनारीक्षिते बुधद

क्रीडानवने रतिगृहे प्रसूतिः। एवं सूर्येण दृष्टे एणनिशान्विते सुरालये देवगृहे इंदुना चंद्रेण निशान्विते
सोषरभूमिषु मनवालुकास्थवनिषु प्रसूते तिवक्तव्यं॥ ॥ अथ श्मशानरम्यप्रदेशशालानृपादवगृह
गोकुलशाल्यालयप्रसवस्थानमुपजात्याह॥ नृलग्नगा पश्यति कुजः श्मशाने रम्ये सितेंदू गुरुरग्निहोत्रे र
विर्नरेंद्रामरगोकुलेषु शिल्पालये ज्ञः प्रसवं करोति॥१२ प्रयश्लोकान्मंद इति अनुवर्त्तते। प्रत्यायमस्या
त्रलग्नेन रराशौ। स्थितो लग्ने प्रसवं ज्ञा न करोति। राशौ लग्ने स्थितः नरराशयो मिथुनकन्यातुलाध
न्विपूर्वार्द्धकुंभाः तत्रगतं शानैश्चरं कुजोंऽगारकः पश्यति दृष्ट्या नो मो यदि पश्यति। तदा श्मशाने प्रसव
जन्म करोति। केचित्तु लग्न दृग्वीक्षितिज इति पठंति नृलग्नं पश्यति तस्थितो नृलग्न दृग्वीक्षितिजः रम्ये
सितेंदू इति। नरराशिलग्नगतं शानैश्चरयुक्तं सितः शुक्र इंदुश्चंद्रो वा पश्यति तदा रम्ये रमणीये प्रदे
शे जन्म। एवंविधं सौरं गुरुर्जीवः पश्यति। तदा अग्निहोत्रे अग्निशालायां एवंविधं सौरं रविरर्कः पश्य
ति तदा नरेंद्रगृहे राजवेश्मनि। अमरगृहे देवागारे गोकुले वा प्रसूतिः। एवमेव बुधे न दृष्टे शिल्पा
लये शिल्पिगृहे विचित्रपुस्तककर्वर्द्धकिप्रभृतीनां शिल्पिनामालये गृहे प्रसूतिरिति वादरा। त
था व सारावल्यां। रविजे जलजे विलग्ने क्रीडागार बुधान्विते प्रसवः। रविणा देवागार न योषारा व ५३

वचांद्रेण। आरण्यं लग्ने गिरिवन दुर्गे तथा न रविलग्ने। रुधिरान्विते श्मशाने शिल्पिकनिलये च सौ
म्येन॥ सूर्येन्विते गोनृपदेववासे शुक्रेंदुजाभ्यां रमणीयदेशे। शक्रेज्य दृष्टे द्विजवह्निहोत्रे नरोद
ये संप्रवदंति सूतिं॥ ॥ ॥ अथ प्रसवादरात्तानं वितालीयेनाह॥ राश्यंशसमानगोचरे। मार्गे
जन्म वारस्थिर गृहे। स्वर्क्षांशगते स्वमंदिरे बलयोगात्फलमंशकर्क्षयोः॥१३ राश्व शिश्चांशश्च तद्रु
रूपे राशिर्लग्नराशिः अंशो नवांशकः लग्नराशिः स्तन्नवांशकस्मवायः समानः स दृशः आत्मीयगोचरे
विषयः स्वव राश्व भावइत्यनेन प्रदर्शितस्तत्र यस्मिन्प्रदेशे यो यो राशिः रूपः प्राणि संचरति तत्र यो
मार्गः पंथास्तस्मिन्जन्म यदि चरादये चरलग्नस्तत्रन्नवांशको वा चरो भवति। अथ लग्न राशि
स्तन्नवांशको वा स्थिरस्तदा राशिरूपतुल्यप्राणिनो यस्मिन्गृहे यत्र सवसः तित्स्थाने राशिरूप
तुल्यप्राणिनो यद्गृहं समीपस्तत्र प्रसवं इत्यर्थः॥ स्वर्क्षांशाइति। वरस्य स्थिरस्य द्विस्वभावस्य राशे
लग्नगतस्य स्वर्क्षांश आत्मीयनवांशकोदयो यदा भवति। तदा स्वमंदिरे आत्मीयगृहे एवं जन्म वक्त
व्यं तत्र राश्यंशसमानागोचारमार्गे जन्म। इत्यादि प्रामान्येनोक्तं। तन्नतायते किं लग्नराशिसमा
नगोचारकिं अंशसमानगोचारमन्यत्र वादकाः क्रियतां तदर्थमयं निश्चयः॥ बलयोगात्फलमंशक

न्द्रयोरिरिः॥ अंशकोनवांशकः॥ अंतं राशिः॥ अनयोर्बलयोगात्फलं प्रसवस्थानतानं एतदुक्तं भवति॥ ल
ग्नराशेर्नवांशकराशेश्च यो बलवांस्तत्समानगोचारे मार्गे गृहसमीपेषु प्रसवो वक्तव्यः॥ अ
त्र च पूर्वोक्तयोगाभावे राशेः समानगोचरे मार्गेनु गृहसमीपेषु प्रसवो वक्तव्यः॥ तेषां संभाव
योगे उक्तप्रसवो वक्तव्यः। अत्र च पूर्वोक्तदेशेषु प्रसवो वक्तव्यः॥ अत्र यस्मिन्योगे जातो मात्रा त्य
ज्यते यस्मिंश्च योगे मात्रा त्यक्तः सुखी भवति दीर्घायुश्च तद्योगद्वयं वितालीयनाह॥ आरार्कजयो
स्त्रिकोणगे चंद्रेस्ते च विसृज्यतेऽबया॥ दृष्टोमरराजमंत्रिणा दीर्घायुः सुखभाक् च स्मृतः॥१४॥ चंद्रे
शनिनिः॥ आरार्कजयोर्भौमसौरेकराशिस्थितयोस्त्रिकोणगे नवमस्थे पंचमस्थे वास्ते च सप्तमस्था
ने स्थिते जातो मात्रा विसृज्यते॥ एवंविधे योगे चंद्रमस्यमरराजमंत्रिणा गुरुणा दृष्टे मात्रा त्यक्तो
पि परहस्तगतोपि दीर्घायुश्चिरंजीवी सुखी भवति॥ ॥ यस्मिन्योगे जातो मात्रा त्यक्तो विन
श्यति तं वसंततिलकेनाह॥ पापेक्षिते तुहिनगावुदये कुजेस्ते त्यक्तो विनश्यति कुजार्कजयोस्त
था ये॥ सौम्येपि पश्यति तथाविधहस्तमेति सौम्येतरेषु परहस्तगतोप्यनायुः॥१५॥ तुहिनगौ ५
चंद्रे पापान्विते पापग्रहदृष्टे सौरेणार्केण वा स्पृष्टः॥ नयान्तरे उदयलग्नस्थिते केंद्रे भौमवास्तस

प्तमस्थानास्थजातिमात्रात्यक्तो विनश्यति। म्रियते। कुजार्कजयोस्तथा ये। तथा तानेव प्रकारेणज
ग्नगते चंद्रे पापान्विते सूर्येण दृष्टे कुजार्कजयोर्लग्नादायएकादशस्थितयोर्जातो मात्रात्यक्तोपि वि
नश्यति म्रियते इत्यर्थः। सौम्येपि पश्यतीति। पूर्वोक्तयोगके चंद्रमसि पापदृष्टे सौम्यग्रहे पश्यति स
ति मा जातो मात्रा त्यज्यते। त्यक्तोपि यादृग्वर्णचतुर्णां सौम्यग्रहेण चंद्रमा दृष्टस्तथाविधस्य हस्तमे
ति तादृग्वर्णस्य ब्राह्मणादेर्हस्तं गच्छति। तेन धार्यते इति जीवति च। अथवास्मिन्नेव योगे स्थितश्चंद्र
पापेन सूर्येण कुजेन सौरेण वा दृश्यते न सौम्यग्रहेण च दृश्यते तदा जातो दृष्टग्रहयोर्याबल
वांस्तादृशस्य ब्राह्मणादेर्हस्तगतोपि विनश्यति। इति अत्रास्ति दितः। तत्र क्षत्रवैश्यशूद्रसंकरादिषु हस्त
गतः सर्व एव विनाशमाप्नोति। बहवश्च मात्रात्यक्ताः क्षत्रियादिहस्तगता वर्णसंकरहस्तगताश्च ज
वमाना दृश्यन्ते। तस्मात्सर्वलोकदृष्टे सुरराजमंत्रिणा दीर्घायुः सुखभाक् च स्मृत इति तदिदं शेषमनूत
मवगंतव्यं। तस्माद्बुधजन्मभुक्तेन वा यथा योगस्थश्चंद्रमा दृश्यते जीवेन न दृश्यते तदा परहस्तगतो
म्रियते। यदा पापेन सौम्येन वा दृश्यमाने जीवे दृश्यते तदा दृष्टग्रहयोर्बलवशाद्वर्णस्य ब्राह्मणाद
र्हस्तगतो जीवति। तथा च सारावल्यां म्रियते च पापदृष्टे शशिनि विलग्ने कुजेस्तगते च॥ लग्ना

स्थलानगतयोर्वसुधमसुतमंदयोरारवा। यद्युपतिसौम्यौ बलवान् यादृग् ग्रक्षाति तादृशो बलवान् जातं सुत।
पापग्रहदृष्टे पार गृहीतो पिमन् म्रियते। सार्वाषवेत यदायोगेषु। शशी सुरज्यसंदष्टः नवति तदादा
र्घायुः दुस्थगतः सर्ववर्षेषु॥ ७॥ अधुना पत्रसंस वगर्द विताध्यायमाह। पितृमातृगृहेषु तद्बलात्तरुशाला
दिषु नीचगेर्ग्रहैः। सुतैः। यदि नेकातिसु वालिंतौ लग्नेंदू विजने प्रसूयते॥ १६ पितृमातृगृहादिवा दिवार्क
शुक्रादिन्यादिनोक्ताः॥ तद्बलात् पितृमातृगृहेषु प्रसूयत इति वादस्व॥ तत्रार्कशुक्रानैश्चरयोरन्यतमेब
लवति पितृगृहं। पितृस्वस्त्पितृव्यादिसंबंधेगृहे प्रसूता। एवं मातृगृहयोश्चंद्रशुक्रयोरन्यतमे बलव
ति मातृगृहे मातृष्वस्रमातुलादिगृहे प्रसूतिः तरुशालादिषु नीचगैः सुतैरिति॥ बहुवचनात् सर्वैर
वसुनग्रहायदि नीचस्थानवंति। तदा तरुषु वृक्षेषु शालेषु प्राकारसमीपेषु प्रसवो वाच्यः। आदिग्र
हणात् नदीकूपारामपर्वतादिप्रवेशेषु नाप्रातिष्विति। यदि नैकगतेरिति। नीचगैः सुतैरित्यनुवर्त्तते। आवी
सुमग्रहैर्नीचगतास्तैर्लग्नेंदू उदयचंद्रावुभावप्येकराशिगतौ ग्राहे बहुवचनात् पृथक्न्ति निर्यदि
न दृश्येते। तदा विजने नरहिते स्थाने अटव्यां प्रसूतिरिति। यदा पुनारकस्थे बहुग्रहे लग्नेंदू दृश्येते
तदा जनाकीर्णे प्रसूतेति। तथा च सारावल्यां। पितृमातृगृहे वार्यतस्वलनगृहेषु बलायागता प्राकार ५५

तरुनदिसु चसूतिनीचाश्रितैः सौम्यैः न संते लग्नेंदू यद्येकस्था गृहान्तदारव्यां॥ ८॥ अधुना दीपसंभवाद्य
वन्नृपत्र देशप्रसवे ताने गर्भपादं मातुः सूतिकालेत्वन्निमित्त केशानमंदाक्रांतयाद्यामंदलांशा। द्वाशि
निहिबुके मंद दृष्टे अजगेवात घुके वातमसिशायनं नीचसंस्थे अस्वापौ। यद्यश्रित्व जति हरिजं गर्भमाहुः
सुल द्वस्या पिश्चद्वाश्मर सुषगतैः कैमाङ्जे नान्याः॥ १७ मंदाक्रांति इति। शशिना चंद्रे यत्र तत्र राशौ मंदत्रिंशांश
निश्वरांशफ नवभाग मकरकुंभयोरन्यतमो शशाकस्थतमस्यंधकारस्तृतिकायाः शायनं वक्तव्यं। हिबुके
लग्नाच्चतुर्थे चंद्रे धकारएव शायनं यत्र तत्रावस्थिते चंद्रमसि मंदेनासोरेण दृष्टे अंधकार एव। अजगावा। अष्ट
राशिः। अत्र कर्कटमीनौ द्विवि ज्ञेयौ। मकरकुंभयोरुक्तावान्मंदत्रिंशा इत्यादिनेति। तेन कर्कटे राशौ यत्र तत्र राशौ
कर्कटनवांशकास्थ चंद्रमस्यंधकार एव। मीन नवांशकस्थे वातमस्यंधकार एव। तद्युक्ते वेति। तदितिसौ
रः परामृशति। यत्रतत्रावस्थिते चंद्रे सौरयुक्ते अंधकार एव। एवं निषेकानां शायनमपि। सार्वेष्वात
षुयोगेषु यदा अर्कदृष्टे चंद्रे मान वति नदा अंधकार एव। यस्माघवनेश्वरः। सौरांशकास्थ शशि
नि त्रलग्ने वक्षेन शाक्यां शाकमाश्रितेवाः तथा च सारावल्यां। बलवति सूर्ये दृष्टे बहुप्रदीपा धरार्धपुत्रेण
ज्ञान्यर्गतवि।यैः सूतो ज्योतिस्त्रा एवं भवति। सौरांशेजलजांशे चंद्रेऽर्कयुते वा हिबुके तदृष्टे वाकु

योत्तमसितिपसवंनसंदत्तः॥ नीचमेषस्थेभ्यस्तमाविति। शयनमित्यनुवर्त्तते। बहुवचनाद्यथासंभवं त्रिश्रुति
त्रिग्रहे नीचस्थे त्रीभोमाशयनं वाच्यं त्र्यमिग्रहणे न त्रयाणां तास्त्रमितिर्या। केचित्तु लग्नस्थे यदुर्थेवा नीच
गे चंद्रस्य शयनं। मिच्छंति। तथा च सारावल्यां। नीचास्थे नं शयनं चंद्रे पापयवासु खे विलग्ने वा। यदद्रिति।
पक्ष च लग्नराशि यद्वद्यं न प्रकारेण हरिजं बृजन्तु दयालश्चो परिसृजति। तद्वत्तोने व प्रकारेण नायगिनी
मान्तोवाच्यः। यत्रा कांशंन्न स्यात्साकं संसक्तं स्नमंतात्र दृश्यात। तद्धरिजंउक्तं च॥ हरिज मितिगगनमस्ते नो
संस्कृत मिवलक्ष्यते यथोक्तेषु। तथाच शीर्षोदायषुलग्नेषु उक्तानदैस्यो दरं दर्शयतो गर्न स्यमो च्योवाद॥
पृष्ठदयोश्वधः मुखस्य परष्टेदर्शयतः। मीनोदाय पार्श्वे दर्शयितः। तथा च सारावल्यां॥ शीर्षोदायविलग्नेस्
दुष्टि सवोन्यथोदायच राणेः। उत्तयोदाय च दस्तैः भुत्त दृष्टेनोत्तनोन्यथा कष्टः। केचिदवं व्याचक्षते। यथा
लग्नाधिपोनवांशकाधिपालग्नस्थोग्रहोवक्री भवति तदा विपरीत्येन गर्भमोक्षः। तथा च माणित्थः। लग्नाधि
पलेशाकपतौ लग्नस्थे वक्रितेग्रहे वापि। विपरीतोगतो मोक्षो वाच्यो गर्भस्य संकेतः॥ धापेरि तिपाप्य
ग्रहेश्वंद्रगतैः शशिनास्मद्व्यवस्थितेः। स्मरगतैर्लग्नौ सप्तमस्थे वा प्रसवकालेजननन्यामातुक्ते। मा ५६
मातुर्दुः। कष्टं कथयंतिमुनयः। तथा च सारावल्यां॥ क्रोशो मातुः कुरेवेधस्तगतेः शशोकयुक्ते वा॥ ८॥

अथ दीपगद्वारमिंदुवज्रयाह॥ स्नेहः शशांकादुदयाश्च वर्त्तिर्दीपोर्कयुक्तर्क्षवशाश्च राधः। द्वारं च तद्वास्तु
निकेंद्रसंस्थाज्ज्ञेयं ग्रहैर्वीर्यसमन्वितैर्वा॥ १८ स्नेह इति॥ शशांकाचंद्रात्स्नेहो वाच्यः। जन्मकाले प्रसवे चंद्रम
सिते तैलप्रसंदीपनाज्ञनं वक्तव्यं। ज्ञाणे हीणस्नेहो लेभ्येमिति। तथा च सारावल्यां। दीपः पूर्णे पूर्णः नाशिनि हीन
र्णिः हीनोल्पतैलश्च। यादवंत दामावास्यायां भर्वस्याकारे प्रसवो भवति तस्मादयुक्तमतत्। तेनयत्र राशौ
चंद्रमाव्यवस्थितस्तत्र यदि राशिप्रारंभे स्थितो भवति तदा दीपनाज्ञनं वैकव्यास्तदेन प्रवीव कव्यं। अत्र राशे
वसानेस्थितस्तदास्नेहाक्षे मध्यत्राश्चेद्ध मन्यत्रानुपाता दिति। उदयाश्चवत्तिः उदयलग्नादीपवर्त्तिनिर्देशा
लग्नारंभे तत्क्षणदग्धवर्त्तिशादश्याम ध्येर्द्धंदग्धमलग्नावसाने वर्त्तिदाहो वा। अंतरे अनुपात इति। तथा च सा
रावल्यां। यावल्लग्नादुदितं वर्त्ति स्ग्धमतुतावतीत्तवति। दीपो र्कयुक्तर्क्षवशादिति। अर्कोरविस्तद्युक्तराशिवशाद्धरा
शिर्घादीपोवक्तव्यः। तत्र चरराशिव्यवस्थिते र्केसंचार्यमाणोदीपश्चादेश्यः। स्थिरस्थे एकादशस्थे द्विस्वभावस्थे स्व
चलितभ्रतिष्ठितइति। केचिद्वदंती। यथा ०यस्मिन्राशाववर्कः स्थितः सराशिर्यस्यां स्थितः प्रागादीशा क्रिय
वृषनृयुगित्यादिनाश्चदर्शितस्तस्यां दिशि दीपश्चादेश्यः। अत्रान्येवदंति। यथोयस्यां दिशि अर्कस्तिमवसे
नतस्त्रहरकल्पनया सदिक्षु स्तमति। तानेवक्रमेण यस्यां दिशिव्यवस्थितः तस्यां दिशि गृहस्य दीपस्थान

मिति। तथा च सारावल्यां। द्वादशभागविभक्ते वास्तुगृहेष्ववस्थिते सदस्यांशो दीपश्चरस्थिरादिषु तथैव वाच्य
श्च सवकाले। अत्र प्राच्यादिगृहे द्वादशधा विभज्य मेषादिगणनया अर्के राशिर्यत्र भवति तत्र दीपस्था
नं भवति। केचिल्लग्नस्य यादृशो वर्णस्तादृग्वर्णं दीपवर्त्तिमिच्छंति। तथा च मणित्थः। लग्नस्यायात्र वाच्या
निर्दिष्टस्तेन वर्त्तिराशिं दृष्ट्वा। द्वारं तद्वास्तुनीति। तद्वास्तुनि सूतिकागृहे लग्नात्राकेंद्रस्थैर्ग्रहैर्द्वारादेशः
कार्यः। तस्य ग्रहस्य यादिक् प्राच्यादिरविशुक्रलोहितादित्तम इत्यादिनोक्ता स्पष्टि गतिमुखं सूतिकागृहं वक्तव्यं
बहुषु केंद्रस्थेषु बलवद्ग्रहवशात्। अन्येषु केषु द्वेषु द्वयमराशिवशात् लग्नस्य यादिक् तदभिमुखं यथा
यदनेन निवस्त्वस्यपदनाताक उक्तं॥ द्वारं वास्तुनि केंद्रोपगाद्ग्रहाद्वदंति वा विलग्नभाद्वा। इति। अन्ये वदंति। य
था लग्नद्वादशभागराशिदिगभिमुखं सूतिकागृहद्वारं। तथा च मणित्थः॥ लग्ने यो द्विरसांशस्तद्दिग
भिमुखं सूतिकागारद्वारं। एतच्च संवादेनापि दृष्टमिति। वीर्यसमन्वितादिस्तु त्वरत्र संबध्यते। केचिद्वदं म
ति। यथा वीर्यसमन्वितादुद्दात्गृहद्वारं वदंत। यथा च सारावल्यां। वास्तुगृहोद्यानगतं द्वारं दिक्पालकाद्व
लोपेतात्। इति॥ ५॥ अधुना सूतिकागृहे स्वरूपलानं शार्दूलविक्रीडितेनाह। जीर्णं संस्कृतमर्कलेहि ५

सुते दग्धेन वंशेन तं गोः काष्ठाढ्येन दृढं रवौ शशिसुते तान्नोकशिल्पयुक्तं वा। रम्यं चित्रयुतं नवं च सुगुरौ जीवे दृढं
मंदिरं चक्रास्थेस्तु यथोपदेशरचनां सामंतपूर्वां वदेत्॥१९॥ जीर्णं संस्कृतमिति। वीर्यसमन्वितादित्य
नुवर्त्तते। सवीर्याद्ग्रहाद्योऽर्कोऽनामोरवीर्यवतिसबले जीर्णमिति चिरंतनं। तत्र यसंस्कृतं सूतिकागृहं
वक्तव्यं। क्षितिसुतान्मोमे बलवत्यग्निना दग्धं। शीतगोर्विंदोर्नवं। शुक्लपक्षे उपालिप्तं वा वदेत्। यस्माद्धवनै
श्वरः। संवर्द्धितां वंद्रुमसोपलेपमिति। काष्ठान्दृढं रवाविति। रवावादित्ये काष्ठाद्यं दारुबहुलं नद
दृढं असारं। शशिसुते बुधे तद्गृहमनेकशिल्पयुक्तं बहुविधशिल्पविरचितं रम्यं चित्रयुतमिति। सुगुरौ
शुक्रे। रम्यं रमणीयं। मनोरम्यं चित्रयुतं चित्रकर्मसंयुक्तं। जीवे गुरौ दृढं चिरकालस्थापि। चक्रास्थे सं
क्रादिरूढे यद्गृहं तद्गृहसमीपास्थैरन्यैर्गेहैः सामंतपूर्वां समंतात्सर्वासु दिक्षु यथोपविष्टं वाद
त। सामंतपूर्वं प्रातिवेश्मिकावेश्मनो सामंता ताक्रामंतोऽन्यर्थः। यथा गृहं दानं गृहस्य पुरः पश्चाद्वाप
र्श्वयोर्वा अन्यग्रहाव्यवस्थिता। स्नाने वक्रमेण सूतिकागृहेस्थानि प्रतिवेश्मगृहाणि वा वानि। अ
न्ये सामंतपूर्वामिति पठंति। सामंता इह पर्यंतं पूर्वविचाररचनामिति। तथा च सारावल्यां। नयगृह
मंयोगेः प्रतिवेश्मसन्निवत्पना। याम्ये देवालयांशुपाकैवककोशाविदाराद्यवस्करस्थानं। स्निग्ध्य गृहे

वभास्कराशिकुजगुरुनार्यवाक्षिबुधायागात्। आचार्येणान्त्यमिकाप्रमाणं नोक्तं। त्रिशालद्विशालतान
तदुच्यते। वृहस्पातकर्कटास्थपरमोपरमोपात्। स्वक्षेलग्नाद्दशमे द्विन्यमिका। उत्तभागभ्नागस्थि
तत्रिन्यमिकं। उत्तभागस्थे चन्द्रे मिकं। धनुषिप्रबले दशमस्थानस्थे गुरौ त्रिशालं॥ तदुक्तं मायु
नकन्यामीनास्थ द्विशालं। उक्तं वसन्तजातके। गुरुरुच्चे दशमस्थे द्वित्रिचन्द्रमिकं करोति गदं। धनुष
मबले त्रिशालं द्विशालमन्येषु यमलेषु॥ ७॥ अथ समस्तवास्तुनि सूतिकागृहमिति तद्दिक्कालोद
धकेनाह॥ मेषकुलीरतुलालिघटैः प्रागुत्तरतो गुरुसौम्यगृहेषु। ७। अथ समस्तवास्तुनि सूति
पश्चिमतश्च वृषेण निवासो दक्षिणभागकरौ मृगसिंहौ। २०। मेषात् यः कुलीरः कर्कटः तुलातुय
एवः अलिवृश्चिकः घटः कुंभ एषामन्यतमे लग्ने वास्तुनि प्राग्भागे सूतिकास्थानं वक्तव्यं। अंगरेषा
उत्तरतो गुरुसौम्यगृहेषु। गुरुगृहे धन्विमीनौ। सौम्यगृहे मिथुनकन्ये। एतल्लग्नेषु तदंशके
वोत्तरतो वास्तुनः सूतिकागृहं वाच्यं। वृषलग्ने तदंशके वा गृहस्य पश्चिमभागे सूतिगृहं। मृगसिंहौ म
कराकसरिणौ दक्षिणभागकरौ विति। दक्षिणभागे सूतिकागृहं कुरुतः॥ ७॥ इदं सूतिकागृहं प्र ५८
शायनमिति तत्स्थानं विनावायनाह॥ प्राच्यादिगृहे कृयादयो द्वौ द्वौ कोणगता द्विमूर्त्तयः शय्या

स्त्वपि वास्तुवद्देल्याद्देः षष्ठनवांत्यसंस्थिताः॥ २१॥ गृहे सूतिकावेश्मनि प्राच्यादिपूर्वाद्याराशयः द्वौ द्वौ व
तस्रषु दिक्षु कोणगता द्विकूस्थाद्विमूर्त्तीया द्विस्वभावाः। तद्यथा मेषवृषयोर्लग्नगतायाः गृहस्य प्राच्यावे
गसूतिकाशयनं। मिथुने आग्नेय्यां। कर्कटसिंहयोर्दक्षिणे। कन्यायां नैरृते। तुलावृश्चिकयोः पश्चि
मधनुषि वायव्ये। मकरकुंभयोरुत्तरा। मीने ऐशान्यामिति। एष एव विधिः शय्यास्वपि वास्तुवद्द्देदिति। कि
त्वयं विशेषः। पादेः षष्ठनवांत्यसंस्थिता इति। इह षड्पादाः षष्ठनवांत्याः राशयः। लग्नात् षष्ठतृतीयनवम
द्वादशा राशयः पादाः परिकल्प्याः तान्येव ज्ञातं। यनलग्ने न प्रसवस्तद्दुक्तदिशि शय्या शिरः। तस्मादथ षष्ठ
त्रिनवांत्याः पादाः। तत्र द्वादशतृतीययोः पूर्वपादौ तत्रापि तृतीयदक्षिणःपादो द्वादशो वामः। षष्ठनवमौ प
श्चिमपादौ। तत्रापि षष्ठो दक्षिणो नवमो वामः। लग्नात्द्वितीयः शीर्षभागः। चतुर्थपंचमौ दक्षिणं गांग
प्रमाष्टमौ पादौ तन्नागः। दशमैकादशौ वामं अंगं। प्रयोजनं। विनतत्वं यमलोर्हैः क्रूरैस्त्रुट्यउपघात
इति। यत्र हि स्वभावराशयस्थितास्तत्र विनतत्वं यत्र पापास्तस्य दशो वोपघातः। एवं स्यादेवानुपघन्तंष
ह्मंगप्रसंगः। यस्मादवश्यं क्वचिदपि यमलद्वयेण पापग्रहेण च भवितव्यं। तस्माद्यत्र यमलत्वैसो
म्यग्रहस्वामियुतत दृष्टं तत्र विनतत्वं। पापग्रहोपिस्वोच्चराशि त्रिकोणहिंरंतस्थक्रादिदिग्या दन्येन्नैव

मित्रक्षेत्रस्थो शुभफलकरो भवतीति॥ ७॥ अधुनोपसृतिसंख्याज्ञानमनुष्टुभाह॥ चंद्रलग्नांतरगतैर्यैः
सुरूपसृतिकाः। बहिरंतश्चक्रार्द्धे तन्यादृश्येन्य थापरे॥ ८॥ लग्नाद्राशस्य यत्र राशौ चंद्रमा व्यवस्थितः।
तदंतरयोर्मध्ये यावंतो ग्रहाव्यवस्थिताः ते च चंद्रांतरगतास्तैरूपसृतिका सुः। तावत्संख्या उपसृतिका
समिपवर्तिन्यः स्त्रियः सुभावयुः। तास्त्र ग्रहतुल्यजातिवयोवर्णरूपाः। तथा च सारावल्यां। राशिलग्न
विवरर्युक्ता ग्रहा तुल्याः सृतिकासु विज्ञेयाः। अनुचितचक्रार्द्धयुते रंतर्बहिरन्यथा पदंश्याक। लक्षण
रूपवित्तवयो गाता सांशुभा नायोगात्। क्रूरेर्विरूपा दहा लक्षणहीनाश्चारोद्र मलिनाश्च। मिश्रैर्मध्यम
रूपा बलसहिताः स्वर्बीमतदवधार्यो बहिरंतश्चेति। तत्र यावंतदंशाश्चक्रार्द्धे व्यवस्थितास्तावत्संख्या
उपसृतिका गृह बाह्ये वक्तव्याः। यावंतश्चादृश्ये चक्रार्द्धे व्यवस्थितास्तावत्संख्या अभ्यंतार मध्ये वक्तव्याः
तत्र लग्नस्य यावंत उदिता भागास्तथा द्वादशो का दशनवमष्टमराशयस्तथा सप्तमराशौ लग्नादि
भागतुल्यो शादृश्य मध्ये अन्यथा पारा। अपारे अन्ये आचार्या अन्येन प्रकारेण दृश्ये विक्रार्द्धे अभ्यंतर
गता वर्णयंत्यदृश्ये बाह्यस्था ज्ञेया॥ एतदाचार्यस्य नाभिप्रेतं। यतोनोनेव स्वल्पजातके उक्तं राशि ५९
लग्नांतरसंस्थ गुणमित्यादिना द्वित्रिगुणात्वंतबाग्रहस्थान वशात् उपसृतिकानिश्चयः कार्य इत्य

र्थः। यतिबहुजनप्रसृतिःया गानभवंति। तथापि ग्रहसंख्याविसृतिकासंभवो यत्र भवति तत्र बहुजन
प्रसूति॥ या॥ गानभविति चामिति॥ ७॥ अथ जातस्य स्वरूपज्ञानं दोधकेनाह॥ लग्ननवांशपतुल्यतनुः स्या
द्वीर्ययुतग्रहतुल्यतनुर्वा। चंद्रसमेतनवांशपवर्णः कादिविलग्नविभक्तगात्रः॥ ९॥ लग्ननवांशपतिः ज
न्मकाले यो लग्ने नवांशकोऽभ्युदितस्तस्य यः स्वामी स लग्ननवांशपः। तत्तुल्यतनुस्तदाकारो जातो वक्तव्यः
यथा मधुपिंगल इत्यादि। अथवा जातककाले सर्वग्रहेभ्यो यो ग्रहो वीर्ययुतो बलवांस्तत्तुल्यतनुर्वक्तव्यः
यदि लग्ननवांशकस्थो राशि बलवान् भवति तदा लदंशतुल्या तनुर्भवत्यन्यथा। सर्वग्रहेभ्यो वीर्यवद्
ग्रहतुल्यतनुरिति। चंद्रसमेतनवांशकपतिः। तस्य यो वर्णस्तद्वर्णा जातो भवति। अत्र च वर्साहिरक्तश्यामो
भास्कर इति। अन्ये चंद्रराशिवर्णमवाहुः। यथा रक्तश्वेतः शुकतनुनिभ इत्यादिः। तत्र शुकवर्णस्यां संज्ञ
वा शुक्रमेतत्। एतद्ववर्णादिज्ञातकुलादेशान् बुध्यश्च यवक्तव्यं। उक्तं च। बलिनः सदृशी मूर्त्तिर्बुधैर्वा
ज्ञातिकुलादेशानिति। किंदिविलग्नविभक्तानगात्र इति। कादिनि विलग्नानैर्लग्नराशिभि विभक्तानि
गात्राणि यस्य स कादिविभक्तविलग्नाभागात्रः। तत्र लग्नाद्या राशिः कादिषु शिरःप्रभृतिषु यानि काल पु
रुषस्य लग्नकालांगानिति। तत्र लग्नं शिरः। द्वितीयो राशिर्वक्त्रं। तृतीय उरः। चतुर्थो हृत्। पंचमः क्रोडः। षष्ठ

कटिः। सप्तमो वस्तिः। अष्टमः शिश्नगुदे। नवमो वृषणौ। दशम ऊरू। एकादशो जानुनी। द्वादशो जंघापादौ। च
च्चराशीनां प्रमाणमुक्तं। पूर्वार्द्धविषय इति। तत्र यत्रांगास्तु दीर्घराशौ दीर्घराश्यधिपाग्रहो वा वस्थितो
भवति। तदंगं तस्य दीर्घं वक्तव्यं। स्वल्पप्रमाणराश्यधिपो दीर्घराशौ व्यवस्थितो। गं मध्यमं तत्र यत्रांगरा
शौ बहवो व्यवस्थिताः। तत्र बलवद्ग्रहवशाद्वाच्यं यत्र न कश्चिद्व्यवस्थितस्तत्र राशिप्रमाणं। तत एवांगवा
च्यं। सूतिकाप्रमाणे। अत्र वस्तुतिकाध्याय जातस्य व्रणमषकादिनिरूपणार्थमंगप्रकारणमार
भ्यते। तत्र लग्नप्रथमद्वितीयद्रेक्काणवशात् प्रथमद्वितीयतृतीयशरीरभागपरिच्छेदः। अत्र शिर
प्रथमोऽंगविभागः। शिरोधस्ताद्यावन्नाभिस्तावत् द्वितीयः। तदधस्तृतीयः। तेषामंगविभागो राशिविभा
गवशाद् द्रेक्काणेनाह॥ कं दृक्श्रोत्रनसाकपोलहनवो वक्त्रं च होरादयस्ते कंठांसकबाहुपार्श्वा
हृदयक्रोडानि नाभिस्ततः। वस्तिः शिश्नगुदे ततश्च वृषणावूरू ततो जानुनी जंघांघ्री त्विति यत्र वाममु
दितैर्द्रेक्काणभागैस्त्रिधा॥ १५ त्रित्रिभिः प्रकारैस्त्रिधा। त्रिभिर्द्रेक्काणभागैस्त्रिधा शरीरत्रिविभागः। प्र
थमद्रेक्काणे उदयति वस्तिपूर्वकः तृतीयः। तत्राप्यंगविभागो दक्षिणवामविषयवतां नं कथमित्याह
स्याह। वाममुदितैरिति राशिभिः उदितैर्दृश्यभागाः। ~~एष भागा उदितेषु।~~ शेषा अनुदिताः। अर्थादनुदितैरदृश्ये ६०

व्यवस्थितैर्वामांगविभागः लग्नस्योदितभागास्तथा द्वादशैकादशदशमनवमाष्टमाः सप्तमस्य राशेरपश्चा
नुदिता दृश्यभागाः संप्र एष भागा उदिताः। शेषा अनुदिताः। अर्थादनुदितैरदृश्ये दक्षिण इति। तत्र लग्नानु
दितभागास्तथा द्वितीयतृतीयचतुर्थपंचमषष्ठाः सप्तमराशेर्भागोदिता दृश्यभागाः एवं स्थिते लग्न
प्रथमद्रेक्काणोदये लग्नराशिकं शिरः कल्पनीयः। लग्नात् द्वितीयद्वादशौ दृक्चक्षुषी। तत्र द्वितीयो द
क्षिणमक्षि द्वादशो वामं। तृतीयैकादशौ श्रोत्रे। तत्र तृतीयो दक्षिणमेकादशो वामं। चतुर्थदशमौ
नासापुटौ। चतुर्थे दक्षिणं। दशमे वामं। पंचमनवमौ कपोलौ। पंचमो दक्षिणो नवमो वामः। षष्ठा
ष्टमौ हनुः षष्ठो दक्षिणमष्टमो वामं। सप्तमे वक्त्रं मुखं। एवं राश्याद्युपलक्षितः। प्रथमोऽंगविभागः। त
कंठांशक इति। अथ द्वितीयद्रेक्काणोदये कंठाद्वद्वितीयेऽंगविभागपरिकल्पनाः। तद्यथा। लग्नं कंठ
गलकः। द्वितीयद्वादशौ स्कंधौ। तत्र द्वितीयो दक्षिणो द्वादशो वामः। तृतीयैकादशौ ~~दक्षिण भागः~~ बा
बाहू तत्र तृतीयो दक्षिणो बाहुरेकादशो वामः। चतुर्थदशमौ पार्श्वे चतुर्थे दक्षिणं दशमो वामं।
पंचमनवमौ कक्षाभागौ पंचमो दक्षिणभागः। वस्तिः नवमो वामः। षष्ठाष्टमौ क्रोडं। उदरभागौ षष्ठो द
क्षिणोष्टमो वामः। सप्तमो नाभिरिति। नाभिग्रहणमुदाराप्लक्षणार्थं। एषा द्वितीयोऽंगविभागः। वस्तिः

शिश्नगुदेति। लग्नाद्द्रेष्काणे तृतीये तु इयति। एवं दारादयस्तृतीयेऽङ्गविभागपरिकल्पना तद्यथा। लग्नं
वस्तिर्नाभिर्लिंगयोर्मध्यविभागः। द्वितीयद्वादशौ शिश्नगुदौ। तत्र द्वितीयः शिश्नगुदयोर्दक्षिणो भागः
द्वादशो वामः। ततोऽनन्तरं तृतीयैकादशौ वृषणौ तृतीयो दक्षिणः। एकादशो वामः। चतुर्थदशमावूरू।
चतुर्थो दक्षिण ऊरुः दशमो वामः। पंचमनवमौ जानुनी पंचमो दक्षिणं जानु। नवमो वामं। षष्ठाष्ट-
मौ जंघे षष्ठो दक्षिणा जंघा अष्टमो वामा। सप्तमः पादद्वयमिति॥२५॥ अथाङ्गज्ञानप्रयोजनं शार्दूलविक्री-
डितेनाह॥ तस्मिन्पापयुते व्रणः शुभयुते दृष्टे च लक्ष्मादिशेत्स्वक्षांशे स्थिरभे युतेषु सहजः स्यादन्य-
थागंतुकः। मंदस्मानिलजोऽग्निशस्त्रविषजो भौमे बुधे भूभवः सूर्ये काष्ठचतुष्पादैर्हिमगौ शृंगाब्जजो-
ऽन्यैः शुभं॥ तस्मिन्पापयुत इति। तत्र प्रथमद्रेष्काणे जातस्य शिरोऽङ्गविभागः द्वितीये जातस्य कंठाद्यंग-
विभागः तृतीये द्रेष्काणे जातस्य बस्त्याद्यंगविभागः यत्र पापग्रहो व्यवस्थितस्तस्मिन्पापयुते व्रणो वाच्यः।
तस्मिन्नेव पापयुतेऽङ्गराशौ शुभयुते दृष्टे सौम्यग्रहेण संयुक्ते वावलोकिते वा लक्ष्माद्युपलक्षितेऽङ्गे ल-
क्ष्म आदिशेत्। मशकादिचिह्नं वाच्यं। स्वक्षांशे इति। स एव यदा व्रणमशकादिकर्ता स्वक्षांशे स्वराशौ
स्वनवांशके वा स्थितो भवति। स्थिरराशौ स्थिरांशके वा स्थितस्तदा व्रणमशकादि सहजोत्पन्नं तस्य जंतो- ६१

र्भवति। अन्यथाऽस्य विपर्ययः स्थित आगंतुको जातस्योत्तरकाले निमित्तेन वक्ष्यमाणेन तस्य दशाका-
ल एव वक्तव्यं। अथागंतुकस्य व्रणादेर्ग्रहवशेन निमित्तमाह। मंदस्मानिलज इत्यादि। मंदेनाने स्थावरव्र-
णकर्तृत्वं प्राप्तेन द्रव्येण घनमना। पाषाणहेतुको निलजो वातव्याधिहेतुको वा वक्तव्यः। भौमे व्रणकर्तृत्वं प्रा-
प्तेऽग्निशस्त्रविषजो अग्निहेतुकः। शस्त्रहेतुको विषहेतुको वा वक्तव्यः। हिमगोश्च दृ शृंगाब्जजः शृंगघाति-
घातहेतुकः। शृंगे विद्येते यस्य प्राणिनः स शृंगी तज्जातो जितात्मा वा जलप्राणिहेतुको वा वक्तव्यः। अ-
न्यैः शुभं। अन्ये ग्रहाः यस्मिन्नङ्गप्रदेशे स्थितास्तत्र भवंति। तत्र शुभं व्रणादिकरा न भवंति। अत्र च शेषो ग्रहो गुरु-
सितौ तत्किं बहुवचनं उच्यते बुधः पापयुतो व्रणकरः। तेषां चैवं इमानान्यथैतानि तेन्यैः शुभमिति युक्तं
॥२६॥ अथ व्रणज्ञानं हरिण्याह। समनुपतिता यस्मिन्भागे त्रयः सबुधा ग्रहा भवंति नियमात्तस्यावा-
प्तिः शुभेष्वशुभेष्वपि वा। व्रणकरः शुभः षष्ठो देहे तनोर्भसमाश्रितो तिलकमशकृद्दृष्टः सौम्यैर्युतश्च
स लक्ष्मवान्॥२७॥ समनुपतिता इति। यस्मिन्भागे वामे दक्षिणे वा त्रयः सबुधा ग्रहास्त्रयोऽन्ये ग्रहाश्च
बुधेन बुधेन सहिताः समनुपतिताः समाश्रितास्तत्र भागे तन्नाम्ना पूर्वोक्तांगस्य व्रणादिर्नियमान्निश्च-
यावदस्य प्राप्तिर्भवति। शुभेष्वशुभेषु वा। ते ग्रहाः सबुधाः शुभाः सौम्याः अशुभाः पापा वा भवति। तथा

पितत्रांशे तस्य पत्रेणाप्यत्रि वल्क्ष्यां। तेषां मध्याद्यो बली। स स्वदशायां करोति लग्नात् षष्ठे स्थाने असुतः पापः प्र
दो व्यवस्थितो दाहशरीरव्रणान्भ्रमवपुकेदाहशरीरं भवति अत्रापि स्वक्षांशस्थइति कस्मिन् स्थाने। तेनोर्भ म
माश्रिते तो लग्नात् षष्ठे स्थाने राशिः कालांगानीत्यनेन दर्शितेऽङ्गविभाग यस्मिन् समाश्रिते राशिरायु
केदाह शरीरे भवति। अत्रापि स्वक्षांशस्थिर संयुतः शुभदृष्टः स्यादन्यथागंतुकः। इत्यनुवर्त्तनीयं। स एव
षष्ठस्थानस्थः पापसौम्येन शुभग्रहेण यदा दृष्टो भवति। तदा तत्रांगे तिलकमषकव्रणं भवति तिलकः
लक्ष्मो बिंदुः। मषको बुद्बुदः। अथ शुभग्रहेण स एवापापो युतः तदा लक्ष्मवान् भवति राज्ञ्युपलक्षितमं
गं भवि कं न वस्य च स्थानघनो लोमनिश्चय इति॥ ठ॥ ॥इति पद्मयोत्पलविरचितायां बृहज्जातक
विवृतौ जन्मविधिर्नामाध्यायः॥ पंचमः॥ ठ॥ ॥ठ॥ ॥अथारिष्टाध्यायो व्याख्यायते॥ तत्र तावज्जातस्य
रिष्टासंभव मतिआयुर्दायाष्टकवर्गादिनादिदशाः कर्त्तव्याः। तस्मात्प्रथमं रिष्टाध्यायं वक्ष्यति। तत्र रि
ष्टयोगद्वयं वनमालयाह॥ संध्यायांहिमदीधिति होरा पापैर्भगांतगाते निधनाय। प्रत्येकं शशिपा
पसमेतैश्चकेंद्रैः सविनाशमुपैति॥ १ संध्यायामिति। संध्यायां लक्षणं संहितायामुक्तं। अर्द्धास्तम
यादसंध्या व्यक्तीभूता न तारका यावत्। तेजःपरिहानमुखाद्भानो रर्द्धोदयं यावत्॥ यस्मिन् संध्याका ६२

ल इति लग्नं जन्म निर्यस्य संध्याकालो भवति। तत्काले हिमदीधितेश्चंद्रस्य होरा भवति। यथासंभवं पापैर्भगांते
र्युक्त राशिस्थानवमनवांशकगताः पापा भवंति। तदेषा योगो जातस्य निधनाय मरणाय भवति। प्रत्येक
मिति। एकमेकं प्रत्येकं। शशी चंद्रः पापाश्चतुर्षु केंद्रेषु व्यवस्थिता भवंति। यथासंभवं चत्वार्यपि केंद्रा
ण्याक्रांतानि भवंति। तदापि यस्य जन्म भवति स विनाशमुपैति म्रियत इत्यर्थः॥ ठ॥ अथान्यान् रि
ष्टान् योगानिंद्रवज्रयाह। चक्रस्य पूर्वापरभागगेषु क्रूरेषु सौम्येषु च कीटलग्ने क्षिप्रं विनाशं समुपै
ति जातः पापैर्विलग्नास्तमयोनिसंस्थैः। यावंतो भागा लग्नस्योदितास्तावंत एव भागा लग्नचतुर्थ
राशिं परित्यज्य शेषभागमारभ्य पंचमषष्ठसप्तमाष्टनवमराशयो दशमराशेर्लग्नोदितभाग
तुल्यांशाश्च चक्रपरार्द्धं तत्र चक्रस्य पूर्वविभागः क्रूरैः पापैरितर भाग पश्चिमभागे सौम्याः। कीटलग्ने वृश्चि
कराशावुदये कर्कटे वोदयस्थिते जातः शिशुः क्षिप्रमाश्वेव विनाशं मरणमुपैति। नन्वत्र पूर्वं वृश्चिक
उक्तः। द्विपदादयो कीनि शीघ्रा न्नेव संध्य द्वये इत्यत्र कर्कटवृश्चिकमकरमीनानां कीटत्वं समुपदि
ष्टं दृढतदत्र वृश्चिककर्कटावेव कथं व्याख्यातौ। विरुद्धो अत्र ते मकरमीनयोर्जलत्वादपि [redacted]
सपक्षित्वादपि संग्रहानानभ्युपगम्यते। यस्माद्वादरायणः पूर्वापरभागगतेष्वलिनि शुभाशुभेष्वलिनि

कर्कटलग्ने जातस्य शिरोमरणं मघः कथयंति यवनेंद्राः। पापैर्विलग्नास्तमयान्वितस्थैरिति। पापैः क्रूरग्रहै
३ र्विलग्नान्वितैः अस्तमयान्वितस्थैश्च स्थितैश्च मघो जातः क्षिप्रं विनाशमुपैति। अत्र केचिद्योगद्वयं व्याच
क्षते। अन्ये तु उदयतः लग्नस्य सप्तमाश्रायद्वादशद्वितीये तत्स्थयोश्च पापयोर्जातो म्रियते। अन्ये
पुनरपि शाष्टमाभिमुख्येनु वर्तते इति वर्णयंति। तत्र लग्नाद्यो द्वितीयराशौ व्यवस्थितो ग्रहः स उदयमभि
लषतीति। लग्नस्याभिमुखो भवति यश्च। लग्नाद्दशमराशौ भवति सोस्तमयमभिलषतीत्यर्थः। सप्तमरा
शेरभिमुखो भवति। तामतन्नाते। लग्नात् द्वितीयाष्टमगतौ सार्वपापौ जातो म्रियते। वयं पुनरभिशाष्ट
माभिमुख्यावृत्तिं ब्रूमः। यस्माद्यवनेश्वरः। पापेषु लग्नाभिमुखेषु सर्वेषु वाप्यवा षष्ठसंस्थेषु स्थितेषु
त्रुयात् लग्नात् द्वादशस्थाने स्थितः स उदयमभिलषति। लग्नाभिमुखो भवति। यश्च षष्ठे स्थितः सोस्ता
भिमुखो भवति। यस्मात् ग्रहाणां प्राङ्मुखी गतिः। उक्तं च। प्रागादयस्तु स्पृशत्व ग्रहाश्च सर्वेश्च मंडलशा
इति। भगवतो गार्ग्यः सर्वाण्येव व्याख्यानान्यभिमतानि। तथा च तद्वाक्यं। रिपुव्ययगातैः पापैर्यदि वाधन
मृत्युगैः। लग्ने वा पापमध्यस्थे द्यूने वा मृत्युमाप्नुयात्॥ ८॥ अथायायागांतरमनुष्टुभाह। पापावुदया
स्तगातौ क्रूरेण युतश्च शशी। दृष्टश्च शुभैर्न यदा मृत्युश्च भवेदचिरात्॥ ९॥ एकः पाप उदये लग्ने स्थितो ६३

MEMORIAL

न्यस्य सप्तमगतः शशी चंद्रमा यत्र तत्रस्थः क्रूरेण पापेन युतो भवति। अथवा यो मे शुभग्रहै र्यदि न दृश्यते। त
दा जातस्य भवाराद्यः। म...मृत्युर्भवति॥ ८॥ अथ योगांतरमनुष्टुभाह॥ क्षीणेंदौ मगो व्ययगे पापैरु
दयाष्टमगैः। केंद्रेषु शुभनाश्चेत् क्षिप्रं निधनं प्रवदेत्॥ ९॥ क्षीणेंदौ मगो चंद्रमाणो लग्नाद्व्ययगे द्वादश
स्थे तथा पापैः क्रूरग्रहैरुदयाष्टमगैः ~~केंद्रेषु शुभाश्चेत् क्षिप्रं निधनं प्रवे~~ लग्नास्थैरष्टमगतैश्च केंद्रे
षु कंटकेषु चतुर्ष्वपि शुभाना भवंति। तदा जातस्य क्षिप्रमाशु एव निधनं मरणं प्रवादेत्। अत्र केचित् पापैरु
दयाष्टमगैः लग्नस्थैरष्टमगतैरिति व्याख्यंति। यस्माद्भगवान् गार्गिः क्षीणे चंद्रे व्ययगते पापैरष्टम
लग्नगैः। केंद्रबाह्यस्थिताः सौम्या जातस्य निधनं वदेत्॥ ॥ अथ रिष्टांतरमनुष्टुभाह॥ क्रूरसंयुतः
शशी स्मरांत मृत्युलग्नगः। कंटकाद्बहिः शुभैरवीक्षितश्च मृत्युदः॥ शशी चंद्रः क्रूरेण पापग्रहेण सं
युतः तथा स्मरांत मृत्युलग्नगः सप्तमद्वादशाष्टमलग्नानामन्यतमस्थः शुभग्रहैः सौम्यैः कंट
काद्बहिः स्थितैः कंटकचतुष्टयमन्यतमस्थानस्थैरवीक्षितो दृष्टो यदि भवति। तदा जातस्य मृत्युदो भव
ति। अर्थादेव सौम्यग्रहवर्तिते षु जातस्य घः कुरुते प्रणाशं॥ ८॥ अथ रिष्टांतरमालिन्याह। शशि
न्यरिविनाशगे निधनमाशु पापान्विते शुभैरथ समाष्टकं दलमतश्च मिश्रैः स्थितिः। असद्भिरवलो

कितेबलिभिरत्र मासं शुभेक्षणैरत्र प्ररहिते च पापवर्जिते च विलग्नाधिपे॥ ६॥ शशिनि चांद्रे अरि विनाश
गे लग्नात्षष्ठाष्टमगे चंद्रे शुभैः सौम्यग्रहैर्दृष्टे पापायैरदृश्यमाने जातस्य निधनं मरणं माशु
शीघ्रं वदत। अथ लग्नात् दशमत इति। लग्नाष्टमगे चंद्रे मिश्रैः पापैः सौम्यैश्च दृष्टे अतो अस्मादष्टमा
ष्टकाद्दशमे इदं वर्षचतुष्टयं स्थितिर्वदत। ततो मरणं वदत। अर्थादिवषष्ठाष्टमास्थे चंद्रे मासिनाके
न चित्तदशमासानेरिष्टयोगाभावः॥ ७॥ अत्र चंद्रमा यदि षष्ठाष्टमस्थः सौम्यक्षेत्रगतः पापैर्युक्तोऽभ
वत् अथ पापक्षेत्रगतः सौम्ययुतो भवति। तदा मरणप्रदः। यस्माद्यवनेश्वरः। लग्नाद्याने धनगोऽशुभ
दृष्टः षष्ठाष्टयवा पापनिरीक्षितश्च। सर्वायुराहरति शुभैरमिश्रैस्तदान्वितो द्वादशकपर्ययेण। तथाय
स्य शुक्लपक्षे दिवा जन्म स्यात् कृष्णपक्षे रात्रौ जन्म। विलग्नात् षष्ठाष्टमगः। शशी शुभाशुभैर्दृष्टोऽपि न भवति।
तस्य न मरणदः। यस्मान्मंत्रस्व्यः। पक्षे सिते भवति जन्म यदि क्षपायां कृष्णे च वाहनि शुभाशुभदृश्य
मानः। तच्चंद्रमा रिपुविनाशगतोऽपि यत्नादापत्सु रक्षति पितेव शिशुं न हंति। अप्यद्रिरिति॥ अत्रा
स्मिन्नेव षष्ठे अष्टमे वा स्थाने शुभेक्षा सौम्यग्रहे बुधगुरुसितानामन्यतमस्थे तस्मिंश्चापद्वि ६४
पापैर्बलिभिर्वीर्ययुक्तैरवलोकिते दृष्टे जातस्य मासं स्थितिर्जीवितं च वक्तव्यं। ततो मरणमेव। अ

निर्दिष्टयोगास्थे चंद्रमसि शुभदा दृष्टे रिष्टयोगाभावः। यस्मादाननेवस्खल्पे जातके उक्तं। शशी वा सौम्याः पा
पैर्वक्रिभिरवलोकिता न शुभदृष्टा मासेन मरणदाः शुभः पापयुतो लग्नपश्चास्तो फलत्रयमहिते इति विलग्ना
धिपे जन्मलग्नपतौ कलत्रयमहिते सप्तमस्थानास्थे पापवर्जीते क्रूरणग्रहेण ग्रहयुद्धे विजितः तर्जितलक्ष
णं दक्षिणदक्स्थः परुषोवपथुरपाप्यसन्निवृत्तोऽणुः॥ अधिरूढो विस्रतो निःप्रभो विवर्णोऽश्चयः स जितः।
परुषो रूक्षः॥ विपथुः कंपायमानः॥ अन्यग्रहमप्राप्य सन्निवृत्तो विपरीतगतिमापन्नः अणुः सूक्ष्मः। अधिरू
ढोऽन्येनाक्रांतः। पिहितोऽपि कारसहितः। निःप्रभो दीप्तिरहितः विवर्णो वर्णरहितः स जित इति। वराहजन्मा
सं स्थितिस्ततो मरणमिति॥ ८॥ अथ विंशतिरात्रिमंदाक्रांतयाह॥ लग्नेन्द्रात् शशिनि निधनं रंध्रकेन्द्रेषु पा
पैः पापांतःस्थे निनहिबुकद्यूनयुक्ते च चंद्रे एवं लग्नेन भवति मरणं दिनच्छिद्रसंस्थे च पापे मत्रा सार्द्धेय दिव
न शुभैर्विक्षितः शाक्तिमद्भिः। ९ लग्नेन्द्रात् इति॥ शशिनि लग्नेन लग्नस्थिते तथा रंध्रकेंद्रेषु पापाक्रांतैः
स्थितैस्तथा यथा मेनवं एवं विधे योगे जातस्य निधनं मरणं वक्तव्यं। तथा चंद्रमसि निधनहिबुक
द्यूनयुक्ते अष्टमचतुर्थसप्तमस्थानानामन्यतमस्थे तत्र च पापांतःस्थे क्रूरद्वयमध्यगते जातस्य म
रणं वक्तव्यं। एवमनेन व प्रकारेण लग्नगे पापांतःस्थे शशिनि तथा मदनच्छिद्रसंस्थे सप्तमाष्टमयोर

स्य तमास्तु पापक्रूर यदि शुभैः सौम्यग्रहैः शक्तिमद्भिः अबले चंद्रमा न वीक्षितो न दृशो भवति। तदा जातस्य
मात्रा सार्द्धं नन्याम सहमरणं भवेत्। अथ निर्दिष्टायोगस्थश्चंद्रमा अशुभैर्दृष्टस्ते बलिभिस्तदा जातस्यैव म
रणं। न मातुरिष्ठ॥ अथारिष्टांतराणि हेंदुवस्त्रो याह। राश्यंतगे सद्भिरवीक्ष्यमाणे चंद्रे त्रिकोणोपगा
तैश्च पापैः। प्राणैः प्रयात्याशु शिशुर्वियोगमस्ते च पापैस्तुहिनांशुलग्ने। ७ चंद्रे शशिनि राश्यंतगे यत्र त
त्र राशौ नवमनवांशकगे तथा तैः सद्भिः शुभग्रहैरविलोकिते त्रिकोणोपगतैर्नवपंचमस्थानस्थैः अतिः
शिशुर्बालः क्षिप्रमेव प्राणैरसुभिर्वियोगं प्रयाति गच्छति म्रियत इत्यर्थः। अस्ते चेति। तुहिनांशौ चंद्रे
लग्नगे अस्ते सप्तमस्थाने स्थितैः पापैश्च शशिशिशुराशु प्राणैर्वियोगं प्रयाति। अत्र तुहिनांशुलग्न इ
ति कर्कटलग्ने केचिद्व्याख्यातं। तदयुक्तं। तथा च सारावल्यां जातके। उदयगते वा चंद्रे सप्तमराशिस्थितैः
पापैरिति॥ ८॥ अथारिष्टांतराणि हिरण्याह॥ अशुभसहिते ग्रहेंद्रे कुजे निधनाश्रिते जननीसुतयोर्मृ
त्युर्लग्ने रवौ तु सशस्त्रजः। उदयति रवौ शीतांशौ वा त्रिकोणविनाशगैर्निधनमशुभैर्वीर्योपेतैः शुभैर्न यु
तेक्षिते। ९ अशुभसहित इति॥ चंद्रे शशिन्यशुभसहिते यद्यपि सामान्येनोक्तं। तथाप्यशुभेन पापेन श ६५
निश्चारेण वा युक्ते तथान्यात लग्नगतेन केवलं यावत् लग्नगते ग्रहे सराहौ राशिगात लग्नाच्चाष्टमेऽङ्गारके

निधनाश्रिते अष्टमस्थानस्थे जननीसुतयोर्मातृपुत्रयोर्मृत्युर्भवति। रवौ तु सशस्त्रज इति। एवंविधेन योगे
न रवावादित्ये स्थिते जननीसुतयोर्मृत्युः शस्त्रजः शस्त्रेण आयुधेन जातो भवति। एतेनैतदुक्तं भवति।
शनिशशिना बुधेन वा युक्ते शर्कग्रस्ते लग्नगे कुजेऽष्टमगे जातस्य मात्रा सह शस्त्रहतत्वकं मरणं वाच्यं। न
त्वशुभ इति सामान्येनोक्तं। तत्केवलेन शनैश्चरेण युक्ते चंद्रे शशिनीति किं व्याख्यातं। शनैश्चरेण बुधेन वा
युक्तेनोक्तं। अत्रोच्यते। असंभवादेव। पौर्णमास्यां चंद्रग्रहणं भवति। तत्र तु वादर्कसहितेन चंद्रमसा न भवि
तव्यं। शनिबुधे वार्कसमीपवर्तिना मादेव न भवितव्यं। अष्टमस्थानस्थे वा भौमेनापि। चंद्रसहितेन भवितव्यं।
शनैश्चरं विना व्यवस्थितेन नैव विद्वबुधेन सौम्येनैव भवितव्यं। तस्माच्चंद्रग्रहण इति व्याख्या। अर्कग्रहणे
तु पुनर्बुधेन यदि युक्तो भवति। तदार्कसहितत्वात्तस्य पापः। ता भवत्येव। अर्कस्य बुधसहितत्वादि
ति व्याख्यातं। ग्रहणेंदुयोगादर्कस्य योग एव मयं मगण्यते। यस्मादवश्यममावास्यां तत्र अर्कग्रहणेन
भवितव्यं॥ तत्र चावश्यमर्केण ग्रहणे चंद्रसहितेन भवितव्यं। यद्यर्कः ग्रहणेंदुना सहितः आचार्यस्याभि
प्रेतः। स्यात्तदा यस्ते स्वर्के। निधनाश्रिते कुज इति केवलमकरोत्। उदयति रवावित्यादि॥ रवावादित्ये उदय
ति लग्नगते शीतांशौ चंद्रे वा लग्नगते तथा अशुभैः पापैः त्रिकोणविनाशगैर्नवपंचम। अष्टमस्थैः सवी

रव यथासंभवामत्वं विधेयो ग्रस्ते रावौ चांद्रे वा अशुभैः सौम्यग्रहैर्वा योपाते बलिभिर्युते दृष्टे दृष्टः
वारिष्टयोगाभावः॥ ७॥ अथारिष्टं लग्नमपरवक्त्रेणाह॥ अशितरविशशांककुजमितैर्व्ययनवमोदयान्
धनाश्रितैः। भवति मरणमाशु देहिनां यदि बलिना गुरुणा न वीक्षिताः॥ १०॥ असितासितारविशादिसोम्
मिजोऽंगारकः शशांकश्चंद्रः। एतैर्यथाक्रमं व्ययनवमोदयान्धनाश्रितैर्द्वादशनवमलग्नाष्टमस्थान
स्थैरेतैर्जातं। शनिश्चारद्वादशोऽर्कोनवमश्चंद्रलग्नगो भौमेऽष्टमस्थ एते स्वर्वैएवं योगकर्त्रीराग्र
हा यदा बलिना गुरुणा न दृष्टास्तदा जातस्य जंतोराश्वेव मरणं भवतीति वादतः। अत्र वदा योगकर्तॄन्ग्र
हान् सर्वान् बालान् गुरुः कांश्चित्पश्यति कांश्चिन्न पश्यति। अथवा बलहीनः सर्वान्न पश्यति। तदा जातस्य
मरणाय प्रवादतः। किंतु आशुः शीघ्रं न वादतः अर्थादवगुरुः पंचमवर्षान्नवपंचमगः पश्यति तदारिष्टयोगा न
वा॥ ८॥ अथारिष्टांतरं पुष्पिताग्रयाह॥ सुतमदनवांत्यलग्नरंध्रव्ययसुभनयुतो मरणाय शीतरश्मिः भृगुसु
त। शशिपुत्रादेवपूज्यैर्यदि बलिभिर्न युतोवलोकितो वा॥ ११॥ शीतरश्मिश्चंद्रः सक्षीणः अशुभनयुतः पापग्र
हेण संयुक्तः सुतमदनवांत्यलग्नरंध्रस्थः पंचमसप्तमनवमद्वादशलग्नाष्टमसंस्थः। अथवा सुत ६६
मदननवांत्यलग्नरंध्रे स्थितिः पाठः॥ एषामन्यतमस्थानस्थः भृगुसुतेन सुक्रेण बुधेन देवपूज्येन गुरुणा

यन्न भवति। अर्थाद्वर्भृगुसुतशशिपुत्रादेवपूज्यनामन्यतामबलवतादृष्टो न भवति युक्तो वा न भवति। तदा
रिष्टयोगाभावः। अत्र क्षीणचंद्रग्रहणं नास्ति तच्च क्रमाद्व्याख्यातमिलत्रोच्यते॥ आगमांतरदर्शनात्। तथा
च सारावल्यां। निधनास्तव्ययलग्नत्रिकोणगाः क्षीणचंद्रसंयुक्ताः। पापाबलिनः शुभादेर्दृष्टमानागता
युषां त्रायः॥ ७॥ अथावनुरुक्तमरणकालानामरिष्टयोगानां कालपरिज्ञानं भ्रमरविलसितेनाह॥ योग
स्थानं गतवति बलिनश्चंद्रे स्वांवतनुगृहमथवा। पापैर्दृष्टे बलवति मरणं वर्षस्यांतः किलमुनिगदितं॥ १२॥
यस्मिन्रिष्टयोगे मरणकालावधिनोक्तः। तस्मिन्योगे जातस्य योगकर्त्रीरा येग्रहास्तेषां मध्ये यो ब
लवान्स यस्मिन्राशौ जन्मकाले व्यवस्थितः। सराशिबलिनः स्थानं। तत्र चारक्रमात्स्वं द्रमसि प्राप्ते जात
स्य मरणं वक्तव्यं। अथवा चांद्रस्वमात्मा यस्थानं गते जन्मकाले व्यवस्थितः। सराशि यत्र राशौ चंद्रमा व्यव
स्थितेस्तमे। वराशिं प्राप्ते चंद्रे तस्य मरणं वक्तव्यं। तनुगृहमथवा। तनुगृहं लग्नं तत्र चारक्रमात् गते चंद्र
मसि जातस्य मरणं वक्तव्यं। कत्तुष्यते। वर्षस्यांतः संवत्सरास्यंतरा। एतदुक्तं भवति। अनुक्तकालजरिष्टजा
तो वर्षं नाक्रमतीति एषु निर्दिष्टस्थानेषु मध्ये यत्र गतश्चंद्रमाः बलवान्भवति पापैश्च दृश्यते। तदा तस्य
मरणं वक्तव्यं। न केवलं गतमात्र एव चांद्रं किलमुनिगदितं। किलेत्यागमस्तत्त्वमेमुनिगदितमदमरिष्टं

...गमित्याशमपारं पापैराभ्र्यत इति। अत्रान्यैराचार्यैररिष्टभंगा उक्तास्तत्र तत्स्वरूपाः। यथा तत्र तवोक्ता ता
अपि च अस्य सविपाया शुभजीवं ता दर्शयति। अतोऽस्माभिः किंचिल्लिख्यते॥ ॥ सर्वाणि हन्ति बलवान्स्फुरदंशुजा
लो लग्नास्थितः प्रशमाय सुरराजमंत्री॥ एको बहूनि दुरितानि सुदुस्तराणि भक्त्या प्रयुक्त इव शूलधरप्रणा
मः॥१ लग्नाधिपोऽतिबलवानशुभैरदृष्टः केंद्रस्थितः शुभफलैरवलोक्यमानः। मृत्युं विधूय विदधाति सुदी
र्घमायुः सार्द्धं गुणैर्बहुभिरूर्जितया च लक्ष्म्या॥२ लग्नादष्टमवर्त्तिपि गुरुबुधशुक्रद्रेक्काणगश्चंद्रः। मृत्युप्राप्त
मपि सुतं परिरक्षत्येव निर्व्याजं॥३ चंद्रः संपूर्णतनुः सौम्यर्क्षगतः स्थितः शुभस्यांतः प्रकरोति रिष्टभंगं विशे
षतः शुक्रसंदृष्टः॥४ बुधभार्गवजीवानामेकतमः केंद्रमागतो बलवान्। यद्यक्रूरसहायः सद्यो रिष्टस्य भं
गाय॥५ रिपुभवनगतोऽपि शशी गुरुशुक्रातचंद्रात्मजद्रेक्काणस्थः। गरुड इव भोगिदष्टं परिरक्षत्येव निर्व्याजं
॥७ सौम्यद्वयांतरगतः संपूर्णः स्निग्धमंडलः शशांकः। निःशेषरिष्टहंता भुजंगलोकस्य गरुड इव॥८ शश
नतिपूर्णशशांकशुक्ले पक्षे निशाजन्मकाले रिपुनिधनस्थे रिष्टं न भवति नैवात्र जातस्य॥९ प्रस्फुरितकि
रणजालो स्निग्धमलमंडलो बलोपेतः सुरमंत्रिणि केंद्रगते सर्वारिष्टं प्रशममुपैति॥ सौम्यत्रवेऽप्यपा ८०
पाः सौम्यांशकद्रेक्काणस्थाः। गुरुकाव्यचंद्रशशिजाः सर्वेरिष्टस्य हंतारः। चंद्राध्यासितराशेरधिपः केंद्रे शुभस्य

दो वापि प्रशमयति रिष्टयोगं पापानि यथा हरिस्मरणं॥ पापा पाय दिशुभवर्गे सौम्यैर्दृष्टाः शुभांशवर्गस्थाः। नि
घ्नंति तदा रिष्टं पतिं विरक्ता यथा युवतिः॥ सराहुस्त्रिषष्ठलाभे लग्नात्सौम्यैर्निरीक्षितः सद्यः। नाशयति स
र्वदुरितं मारुत इव तूलसंघातं॥ शीर्षोदयेषु राशिषु सर्वे गगनाधिवासिनः स्थिताः। प्रकृतिस्थैश्चाभिष्टं वि
लीयते घृतमिवाग्निस्थं॥ तत्काले यदि विजयी शुभग्रहः॥ निरिक्षितो वक्रं। नाशयति सर्वरिष्टान् मारुत इ
व पादपान्प्रबलः॥ शीर्षोदयगगनचरमाणो दृष्टश्चंद्रोपि नाशयति रिष्टं। आपूर्यमाणमूर्त्तिर्यथा नृपः सन्नयो
द्विषां॥ ॥ इति श्रीमान्दोत्पलविरचितायां बृहज्जातकविवृत्तौ रिष्टाध्यायः षष्ठः॥ ॥ अथायुर्दायाध्यायो व्या
ख्यायते॥ तत्र पूर्वोक्तरिष्टाध्याये उक्तरिष्टवर्जितस्यायुर्दायः कर्त्तव्यः। तत्रादावेव मययवनमणित्थपरा
शरमतेन प्रत्येकस्य परमायुःप्रमाणं पुष्पिताग्रयाह॥ मययवनमणित्थशक्तिपूर्वैर्दिवसकरादि
षु वत्सराः प्रदिष्टाः। नवतिथिविषयाश्विभूतरुद्रदशाः सहिता दशभिः स्वतुंगभांसस्थेष्वथ॥१ मयनामा दा
नवः। सूर्यलब्धवरप्रसादः। यवनाम्लेच्छजातीयो विद्वान्। मणित्थ आर्यः। शक्तिपूर्वः पराशरः। शक्तेः पूर्वोस्यात्र
क्तिपूर्वः पूर्वशब्देन पिता उच्यते। तैर्मययवनमणित्थशक्तिपूर्वैर्दिवसकरादिषु आदित्यादिषु ग्रहेषु
वत्सराः परमायुःप्रमाणं शास्त्रे प्रदिष्टाः। नवतिथिविषयाश्वीत्यादि। अत्र नवादिर्दशप्रवर्त्तिर्दशाम

हिता इति भवंति वाराषभ्यूतं। तेन नवतिदशायहिता। एकोनविंशतिः परमायुः प्रमाणवर्षाणां दिवस
करस्यादितस्य। तिथिभिः पञ्चनिर्दशाभिहिता दन्ताः पंचविंशतिश्चंद्रस्य विषये सहितेषु दशा पंचदश
भौमस्य। अश्विन्यां दशाभिहितो विंशतिः सौरस्य। एतानि ग्रहाणां परमायुः प्रमाणवर्षाणि। स्वतुंगेषु
स्वपरमोच्चांशाभिहितेषु भवंति। तत्रेदशा परमोच्चस्थिता विंशतिः सौरस्य। एतानि ग्रहाणां ग्रहा आदित्या
दयो भवंति॥ तद्यथा॥ एवं विधमायुस्तथा यथा निर्दिष्टवर्षाणि प्रयच्छंति॥१९।२५।१५।१२
१५।२१।२०। एतान्यब्दा दिनां परमायु [redacted] वर्षाणि॥ अथ परमनीचावस्थिता माण
नामायुर्हृयिकानां मंदोच्चं तथा हा॥ नावेक्षताईंद्र सतिहि तश्चांतः तरस्ते नुपातो
हो राविंशप्रतिमम पाररात्रि तुल्यं ददंति। हिलावक्रं [redacted] नाव्यताईंद्र सहि
[redacted] रिपुग्रहगतेक्षीयातस्व त्रिनांशं सूर्यच्छन्न घुतिषु दलं प्रोज्यशुक्रा र्की पुत्रौ॥ रमीवे तोदमिति एते दिवा
करादयो नावेस्थिताअर्धं परमायुर्वाषस्योपहरति। अत एवोक्तं। नीचतोऽस्मात्प्रवोक्तात्परमायुषोऽर्धं
ह्रासति ह्रीयते। अथे दशाख्यादयः परमानावेस्थिता [redacted] भवति
[redacted] परमनीचस्था एवं प्रवोक्तादायुषोऽर्धं दलं प्रयच्छंति। तद्यथा। रविसार्द्धानि नववर्षाणि ६८

र	चं	मं	बु	बृ	शु	श
०	१	९	५	३	११	६
९	२	२४	१४	४	२६	१९
०	०	०	०	०	०	०
०	०	०	०	०	०	०

प्रयच्छंति चंद्रा द्वादशासा॥ र्द्धानि॥ भौमसप्तवर्षार्द्धानि। बुधषट्। बृहस्पतिः सप्त
सार्द्धानि। शुक्रो दशसार्द्धानि शनिश्चैव दशार्द्धानि। अंके नापि वर्ष ९ मास ६ र। वर्ष
१२ मास ६ चं। वर्ष ७ मास ६ भौ। वर्ष ६ मास ० बुध। वर्ष ७ मास ६ बृ। वर्ष १० मास ६
शुक्र। वर्ष १० मास ०॥ श॥ तत्र ब्रांतस्थे नुपात इति॥ ततस्तस्मादुच्च नीचांतरस्थे

र	चं	मं	बु	बृ	शु	श
६	७	३	११	८	५	०
९	२	२	४	५	२६	१०
०	०	०	०	०	०	०
०	०	०	०	०	०	०

मध्यवर्तिनि ग्रहे नुपातस्त्रैराशिकः कर्तव्यः तत्र तावत्तस्य वीक्ष्य ग्रहस्य परमोच्च परमनीचांतरा
संतावादवलिप्ताः पिंडकार्यो अथवा --- नीचादधिकं ग्राह्यं एतन्नुक्तं भवति। ते [redacted] दास्तत्र स्वनीचम
पास्यावाराषं लिप्तापिंडाकार्यां तासां ग्रहलिप्तानां ग्रहन्तुक्तिलिप्ताः गणइत्याख्याः। तस्यैव ग्रहस्य प
रमनीचोक्तवर्षाणि मासाः कार्याणि कथमुच्यते॥ वर्षाणि द्वादशभिः संगुण्य तत्र मासान योजयेत्। ता
नि वादिसालिप्तं ते॥ तद्यथा॥ चतुर्दशाधिकं शतं रविः पादशतं चंद्रस्य। नवति भौमस्य। द्वासप्तति
बुधस्य नवतिर्जीवस्य। षड्विंशत्यधिकशतं शुक्रस्य। विंशत्यधिकं शतं सौरस्य। अंके नापि र। ११४
॥चं१५०॥ भौ९०॥ बु७२॥ बृ९०॥ शु१२६॥ श१२०॥ सत्रैराशिकेयद्दिनगणाईं लिप्ताभिः खखाद्रिदिकसं
ख्याभिर्दशाभिः॥ १०८०० ग्रहपरमनीचमासाः लभ्यंते। तद्ग्रहन्तुक्तिलिप्ताभिः क्रियंत इति। अत्र

द्रस्त्रं त्रैराशिकैः प्रमाणे। फलमिच्छा ध्रुवं तयोः सदृशौ राशी॥ इच्छाफलेन गुणितात् प्रमाणेनाप्तं फलं भ-
वति। तदर्थं ग्रहस्योक्तलिप्ता एव ग्रहपरमनीचमासैः संगुण्य भमलिप्ताभिर्विभज्य आवाप्तं घटि-
का इति। एवं मासादिस्थकर्षं तिथिः कालः आगतः। मासानां द्वादशभिः भागमपहृत्य आवाप्तं वर्षाणि तदवशे-
ष मासाः। एवमागतं वर्षादि परमोच्चायुर्दर्शितं वार्षस्यः संध्यसोध्य यच्छेषं ग्रहेण वर्षादिरायुषः कालो द-
त्तो भवति। एवमुच्चादिष्वपि तस्य नीचमपास्य कर्तव्यं। अस्मिन्नीचादिस्थे तस्योच्चमपास्य प्राग्वत् कालमान-
यतस्ये वग्रहस्य परमनीचायुषि संयायाज्य ग्रहस्यायुषः कालो वर्षादिर्भवति। अथवा यदि राशिषट्कलिप्ता-
[illegible]नि रहीयुष वर्षाण्यायचायते तदा निग्रहस्योक्तलिप्ताभिः किमित्यत्र मध्यराशिः सर्वेषां स्वतेना-
केन्यग्रहस्योक्तलिप्तागुणाय न तः। परिवर्त्य तभागहारच्छेदं। शोच्छेदशं गुणः छेदः। अंशाः गुणो भाज्य
भागहारः सवर्णितयोरित्यत्र वर्षाणामथ स्वच्छेद द्विकेन जगणे। द्वे लिप्ता संगुण्य खखषट्‌घने भमलिप्ता
भवंति। २१६०० एताभिर्भागमपहृत्य वर्षाणि लभ्यंते। शेषं द्वादशभिः सविकलं संगुण्य [illegible] भक्तस्य विक-
लस्य षष्ट्या भागमपरीत्यापरीतन राशेर्भयोऽन्यप्राग्वद्दिनस्या वाप्तं मासाः। एवं शेषं सविकलं त्रिंशता षष्ट्या
संगुण्यादिनघटिकाश्चानेतव्याः॥ शेषं प्राग्वत् कर्म। अथ लघुनोपायेन पिंडायुषमानयत्तं प्रदर्शयति। ६९

तद्यथा। दृष्टग्रहात् प्रागुक्तमुच्चध्रुवकं संशोध्य यच्छेषं कर्मस्थाने स्थापयेत्। अथोच्चध्रुवकं न शुद्ध्यति तस्माद्
राशिद्वादशकं दत्वा तस्मादुच्चमपास्यावाप्तशेषं स्थापयेत्। ततस्तदवशेषं राशिषट्कादधिकं भवति तदा राशि-
द्वादशकादपास्य शेषं स्थाप्यं। अथ राशिषट्कादधिकं न भवति तदा तादवग्रहं ततः कर्मस्थो राश्यादि विलिप्ता-
त स्वपरमायुर्वर्षैः संगुण्य स्वच्छेदे विभज्य स्वच्छेदे विभज्य लब्धमुपर्युपरि याजयेत्। अथ यानी स्थाप्यं
लिप्तास्थाने षष्ट्या भागानां त्रिंशता राशीनां द्वादशभिः राशिभ्यो लब्धं वर्षाणि तदवशेषं मासाः लिप्ताशेषं घ-
टिका विलिप्ताशेषं पलकाः। एवमायाते वक्रमीण स्फुटं भवति। तथा च सारावल्यां। स्वोच्चस्थो द्वादशग्रहः शोध्यः प्रज्ञ
स्थूनो भमंडलात् [illegible] गुणितो नक्षत्रादिमाने व वत्सरा इति। १२।३०।६०।६० वत्सरा इति। होरा स्वांशप्रति-
ममिति। होरालग्नं स्वांशप्रमाणानि वर्षाणि ददाति यावंतो नवांशका लग्ने तत्तुल्या तावंत्येव वर्षाणि लग्न-
ददाति। तत्करणं यथा। तात्कालिकस्य राशीनपास्य शेषलिप्ता पिंडीकार्या। तत्र शतद्वयेन भागमपहृत्यावाप्तं
नुक्तेन नवांशकस्तावंत्येव वर्षाणि लग्नमायुर्दायं प्रयच्छति। अथवा प्रकारेण महात्रैराशिकेन वा वर्षाणामधस्ता-
वन्मासाद्यं स्थापयितव्यं। तद्यथा। यदि लिप्ताशतद्वयेन द्वादश मासा लभ्यंते तदा अवशेषलिप्ताभिः किं
ते सविशेषेनावशेषलिप्ता द्वादशभिः संगुण्य शतद्वयेन विभज्य आवाप्तं मासास्ते च वर्षाणामधः स्थाप्याः। मा-

मशेषं त्रिंशतांशगुणं ज्यन्ताग्दिनाद्या वा याब्दिवसास्तेषमासानामधःस्थाप्याः। दिनशेषं षष्ट्यागुणं ज्या
वद्दिनाद्या वा याब्दघटिकादि। घटिकानामधःस्थाप्याः। एवं लग्नायुर्दायः [illegible] राशितुल्यं वदंति। अपरे [illegible]
मणित्थादयः आचार्या राशितुल्यमायुर्दीर्घं इच्छंति। लग्नेन यावंतो राशयो भुक्तास्तावंत्येव वर्षाणि [illegible]
युर्लग्नस्य भुक्तं नवांशादिकं लिप्तापिंडीकृत्य मासाद्यानयने त्रैराशिकं कर्तव्यं। दशदृष्टादशांशलिप्ता [illegible]
द्वादशमासालभ्यंते तदा [illegible] किं यंत इति। प्राग्वर्षाणामधःस्थान्मासाद्यं निहितव्यं। एवं केचिल्लग्नायुर्दायमि
छंति। [redacted] तथाच मणित्थः। लग्नराशिसमाब्दाः स्युः मासाद्यमनुपाततः। लग्नायुर्दायमिछंति होरा[illegible]
विशारदाः। इति। एतद्[illegible] मिन्यस्माकमभिप्रेतं। अन्येत्वेवमिछंति। लग्नांशकपातौ बलवति [illegible]
ल्यं राशयधिपे बलवति राशितुल्यमिति। तथाच सारावल्यां। लग्नदायोत्र लक्षः शतुल्यः स्यादंतरे वानुपाततः। ब
लवतौ बलसंयुक्ते राशितुल्यं न भाविपादिवा वक्रमिति। येन ग्रहेण यावत्संख्यमायुर्दायो दत्त [illegible]
तस्मात्स्वादायुषो [illegible] मादिकस्य ग्रहस्य वक्रे विपरीतगतिं हित्वा वर्जयित्वा यो ग्रहो रिपुगः [illegible]
वति। तेन स्वादायुषस्त्रिभागो हीयते। अथ ग्रहस्त्रिभागमपहरतीत्यर्थः। वक्रिता पुनः [illegible] ७०
रति। तथाच वक्रवारं विना अंशं शत्रुनाशहा रूढ्हः। एतद्दृढ्हं नांमते। आचार्यं [illegible]

अन्यथा हित्वा भौमं रिपुग्रहगते हीयते स्यात्त्रिभागमित्ययरुक्तः। अंते एव लायते। तथा वक्रगा [illegible] आयुर्दद
स बलत्वात्त्रिगुणं ददाति। तथा [illegible] पिनाहरतीति निश्चयः। अन्ये पुनरार्[illegible] यथा वक्रसमागारकं।
हित्वा यो ग्रहो रिपुराशिगते न स्वादायुषस्त्रिभागो हीयते। भौमः शत्रुगतो नापहरतीति। अत्र च बादरा
यणः। अन्यापुनं वर्जयित्वा रिपुस्थो हन्तुः स्वस्वादायास्त्रिभागमिति। सूर्येछिन्नघुतिश्चिति। सूर्येण छिन्ना
घुतयो येषां ते सूर्यपुत्रघुतयः। आदित्यमंडलस्थमितेषु दत्तमर्द्धं हीयते। किंतु। शुक्रार्कपुत्रौ शितप्रनेम्रु
रो। इन्दु वर्जयित्वा। अस्तंगता [illegible] तावपि मा हरतः। अत्र च बादरायणः। अस्तंयाता सर्व एवार्द्धहानिं कुर्यु
हित्वा दैत्यपूज्यार्कपुत्रौ॥८॥ अथ ग्रहाणां स्वादायुषश्चक्रपातेनाह परानिपरर्षिल्याह॥ सर्वार्द्धत्रिचरणपंचषष्ठ
भागः क्षीयंते व्ययभवनाद्वसुवामं। सत्स्वर्द्धं क्रमति तथैकराशिगानामेकोंशं क्रमतिबली तथा दन्तः॥९॥ असत्सुप
पग्रहेषु व्ययभवनाद्[illegible] दारभ्य सप्तमं यावत्। व्ययस्थितेषु वा मसुक्रमेण यथाक्रमं सर्वार्द्धादशयोऽशा हा
यंते॥ तत्र लग्नात्द्वादशस्थः पापः सर्वमात्मीयमायुरपहरति। एकादशस्थस्तुर्जार्गं दशमस्थः षड्भागं। नवमस्थोऽष्टम
भागं। अष्टमस्थो दशमभागं। सप्तमस्थो द्वादशभागं। इति। उक्तस्थाने [illegible] हहृयुं [illegible]। बहवो वा सुत
दास्तेषां मध्ये स्थितानां प्रधानकएव यो बलवान् वीर्यवान्स एव एकोंऽशं भागं अपहरति। अन्ये तत्र स्था अपर

रंति। एतमर्थमाह॥ सत्याचार्यैः कथ्यति। असकृत्सत्योक्तं यथा॥ सं त्वं आयप्रदर्शनार्थं। तथाच सत्यः॥ एकादशांशमात्रमप
दितिग्राह्यहरणकर्मणः। एकद्वित्रिगुणवाधिकः स्वभागांशादकं॥ अर्धं हृतायमथ चतुस्त्र्यंशपंचमं षष्ठं वा। अंशु
पिंडात्पापाहरंति सौम्याप्युवीक्ष्यार्धहानिं। द्वादशसंस्थः पापः स्वादार्थं शोभनस्तेनोर्धं तु॥ अपहरति सर्वमायुर्यथायो
गस्थमपि वक्रस्था। इति वराहस्याप्येवं मतं। इदं सत्यमतोपन्यासं आगमानुसृतिप्रदर्शनार्थं॥ ८॥ अथ लग्नस्थः पाप
ग्रहः पातयदायुषो ऽंशमपहरति तत्स्वांशप्रमाणानां नवसंततिलकेनाह। साध्वाद्वादितादितनवांशाहतासमस्ता
द्वाभं गाष्टयुक्तशतसंख्यतुर्थितिनांशं। क्रूरविलग्नस्य हिते विधिना त्वनेन सौम्येक्षिते दलमतः क्षयं प्रयाति॥ ९॥
उदितानवांशाः सहाद्वादितनवनवांशेन वर्तन्त इति साद्धादितनवांशाः। तात्कालिकं स्फुटं लग्नं लिप्तापिंडीकृत्य
सरत्यद्वयेन भागमते पंकृत्वा तस्मिन्काले चक्रस्य तावंतो नवांशा उदिताः॥ यश्चाद्वादितनवांशः स तत्रोदितनवां
शकसमाहयोज्यः। एवं कृते साद्धादितनवांशसमाहारो भवति। तेन गणिताग्रतं समस्तमवायुः पिंडं गुणयेत्। एव
कृते साद्धादितनवांशाहतं समग्रमायुः पिंडं भवति। तस्माद्दशोत्तरशतेन भागे हृते यल्लब्धं तद्वा पतेत्तद्वर्षादि
दितत्वात्तामुपैति। क्षयं गच्छति। किं सर्वेषां नेत्याह। क्रूरविलग्नस्य हितं इति। यदा लग्नस्थः क्रूर आदित्यो गारकशनै ६१
श्चराणामन्यतमो भवति। तदवाग्रतं वर्षादि समस्तमायुः पिंडे संशोध्यं एवं कृते तत्कालेनोज्ञातस्फुटेनायुर्व

र्षादिस्फुटं भवति किंतु प्रत्येकस्य यशास्येतत्कर्तव्यं। यत्नायुःसंख्यानि दशावर्षाणि सर्वेषां भवति। विधिना त्वनेन सौ
म्येक्षित इति। अनेन विधिना लग्नस्थक्रूरे यदा सौम्येक्षितस्तदुक्तमथ यदा दृश्यते। तदा विधिना त्वनेन साद्धादिते
दितनवांशाहतादायुः पिंडात् दशोत्तरशतेनाप्तं हृते यल्लब्धं तस्मात्तदलमर्धं प्रलयं प्रयाति। तदर्द्धहृत्वा
युः पिंडात्तयेदेवं कृते आयुः प्रमाणं स्फुटं भवति। अन्ये एवं व्याचक्षते॥ तात्कालिके न लग्नेनानुक्तार्थेन नवांश
कास्तसाद्धोदिताग्राह्याः। अथ सर्वे तात्कालिकस्य राशिनपास्य भागालिप्तापिंडीकृत्य शतद्वयेनभागमपहृत्य
वाप्स्यमुदितांशकास्तैः साग्रवर्षाद्याः एतदपि स्थूलं। तेन लग्नभागालिप्तालब्धतान्निः प्रत्येकग्रहदत्तवर्षाद्यायुर्द
यं संगुणय्य [illegible] भागमपहृत्योपर्युपरि योजयेत्। वर्षस्थानेन गणकलानिर्गमपहार ध्रुव वालि
तस्य प्राग्वत्पक्षं कार्यं। तं याचत्सावत्यौ। लग्नांशलिप्तिका हत्वा प्रत्येकं विदिगायुषा। नाप्या मंडललिप्ताति[illegible]व
र्षादिको जायते स्वायुषो लग्नक्रूरसौम्यदृष्टे च तद्दलं। इति। एतत्स्वशोजनमसमाकं प्रतिभाति। नकेवलं सर्व
चक्रपातेप्ययं विधिः। लग्नादिषु ग्रहविशोधनव शेषं यदि [illegible] नं सदा तस्य चक्रपातो नान्यथेति। तेनाव
शिष्टानां ग्रायुपिंडा भागमपरिस्पष्टं प्राग्वदायुः पातस्येत [illegible] पाहृतो भागहारो भवति तदा रूपाद्भागह
रांसं शोधयित्वा शेषेणायुर्दायमानां गुणय्य रूपेण भागमपहृत्य लब्धमेवायुःस्फुटं भवति॥ उक्तं च लग्नं याह

नैषज्ञाद्दूर्नैषक्त्रं यद्यस्मोदयः। आयुर्विडमालत्वेन लब्धं वर्षादि शोधयेत्। रूपाद्येनांशोनांशकं स्याद्रूपा
द्धेनताडयेत्। रूपेण विभाज्य लब्धं तादवायुः स्फुटं भवेत्। अस्मिन्साद्धीदिते कर्मणि लग्ने यदा पा
पासोम्योभवनस्त्रदायालग्नोदितांशकसमीपमेव ग्राह्यं। लेनरइति। अत्र क्रूरशब्देन क्षीणश्चंद्रमा
नग्राह्यः। तथा च बादरायणः। स्फुर्योगारक समानानानामेकस्मिन्लग्नगे हानिः। विधित्वनेन सौम्यदृष्टि
तेदलं पातयेन्नशुभं॥ छ॥ ॥ अथ पुरुषादीनां परमायुःप्रमाणं विषरिणाह॥ समाः षष्टिर्द्विघ्नाः मनुज
करिणां पंचचनिशा हयानां द्वात्रिंशत् खरकरभयोः पंचकल्पतिः विरूपा सा त्वायुर्वृषमहिषयोर्द्वादश
शुनः स्मृतं छागादीनां दशकसहिताः षट् च परमं। पसमाः षष्टिर्द्विघ्ना इति। समाः शब्देन वर्षमुच्य
ते। षष्टिर्द्विघ्ना द्विगुणीकृता विंशत्यधिकं शतं भवति। एवं विंशत्यधिकं वर्षशतं पंचनिप्रंशत्पंच
रात्रयो होराशास्त्रार्थः॥ मनुजानां मनुष्याणां करिणां हस्तिनां परमायुः। हयानामश्वानां द्वात्रिं
शद्वर्षाणि परमायुः खरो गर्दभः करभ उष्ट्रः अनयोः पंचशतिः पंचकस्य कृतिः। पंचानां पंच गुणः
पंचविंशतिः। परमायुः विरूपा सा चायुरिति। सा पंचानां कृतिर्विरूपा विगतरूपा एनापंचतु
विंशतिवर्षाणि वृषमहिषयोः। वृषाणां च महिषाणां च परमायुर्गोमहिष्योरित्यर्थः। शुनां सारमे

याणां द्वादश वर्षाणि श्वग्रहणात् सार्वेषां नखिनां उपलक्षणार्थं। तन सिंहमार्जारादीनां जातानामपि प
रममिति॥ सार्वेषां प्रपन्नतानां घयोजनमश्वादीनां जातानामायुःप्रमाणज्ञानार्थमिति। तद्यथाश्र
श्वादजातस्य पुरुषवदायुःप्रमाणमानीय तत्तास्त्रैराशिकं कर्त्तव्यं॥ यदि विंशत्यधिकं वर्षशतं पं
चदिनाधिकं यस्य पुरुषस्यायुःप्रमाणं तस्येदमायुः। तदा द्वात्रिंशद्वर्षप्रमाणस्याश्वस्य किं स्यादि
ति। एवमागतमायुःप्रमाणमश्वस्य तत्कालजातस्यैवं स्याद्वाच्यं॥ एवं सार्वेषामनिर्दिष्टप्राणिनां स्वायुषा
परमेणा त्रैराशिकं कृत्वा तत्कालजातस्यायुःप्रमाणदिनिर्दिशः। कार्यः। अतएवं वदंति। यथापठितात
तत्कर्मणा भवति॥ तत्स्मात् परमायुःप्रमाणपठनं त्रैराशिकार्थमिव ज्ञातव्यं मिव॥ छ॥ अथ यस्मि
न्योगे जातस्य परमायुर्भवति तत्ज्ञानं पुष्पितायायाह॥ अनिमिषपरमांशकविलग्ने शशि। तन
निमिषो मीनः। तस्य परमांशकोन्तिम नवांशकः समांतः। तस्मिन्ननिमिषपरमांशकविलग्ने शशि
तनये बुधे चगवि वृषे पंचवर्गलिप्ते स्थिते लिप्ताः पंचविंशतिर्युक्ताः बुधे वृषस्थिते। सकलाः समस्ता

अन्यग्रहाः भवेए वयादस्तङ्गतेषु ग्रहेषु ... परमायुर्गतानि भवंति तदा ...

वर्षशतं पंचदिनाधिकमायुर्भवति। तत्र चक्रं। तद्यथा॥ आदित्यादयो ग्रहाः सलग्नाः इदंशाः॥

मं	बु	शु	श	ल
८	३	११	६	११
२७	४	२६	१९	२९
०	०	०	०	५८

अत्रादित्यादीनां बुधवर्जितानां यथापठितानि परमायुः प्रमाणानि वर्षाणि भवंति। बुधस्य पुनः क्रियते तत्र तावत् बुधभुक्तिः चान्या ताद्विधा तस्य स्याशाका लिका बुधस्य स्मात्। बुध १ २५ बुधपरमनीचध्रुवकमिदं ११ १५ ० संशोध्यजातं १ १५ एतल्लिप्तापिंडीकृतं २७२५ एतानि त्रैराशिकं यदि नाड्या ... एषा ईलिप्तानामेतासां २०८० बुधपरम ... च वर्षाणि षट् भवंति। तदाश्चा २७२५ तानाशानी कातवां तानां किं स्यादिति। अत्र फलं ध्राग्व इदर्षादि ६ एतद्बुधपरमनीचषेध्रुवे च परमनीचे बुध इत्याजातं ६ एतद्बुधस्य परमस्तमायुः। तत्र लग्नादकादशस्थि ५ ताज्जोमस्य वक्रे प्रासाद परमायुः परमाणं वर्षपंचदशका ५ दर्घया तवास्याकानि सप्त वर्षाणि ६ सोरस्याष्टमस्थानस्थत्वात् परमायुः प्रमाण द्वयविंशतेः पंचमभागश्चत्वारि वर्षाणि पातयित्वा संजातानि॥१६॥ आदित्यचंद्रबृहस्पतिशुक्राणां परमायुर्लग्नस्य नवनवांशाफ स्थत्वान्न वत्रधाणि पातयित्वा सर्वेषां स्थापनं॥ प्रथा ९ १९ | चं २४ | मं ७ ६ | बु ७ ६ ७

बु	शु	श	गु
२४	२१	१६	८

सर्वेषां योगः॥१२० एवं दर्शितयोगे परमायुः प्रमाणमागतमिति॥ अत्र चक्रं यादि ॥७३॥

आदित्ये मेषस्थे कन्यास्थे बुधस्य नस भवति॥ तेन षड्विंशाद्रे रु घस्थे बुधे वृषस्थे योगो यं ध्रुवं दर्शितः। अत्र च परमोच्चगते सूर्ये बुधस्य वृषभोगचतुष्टयं भुक्ताधिकलिर्भवति। तस्मादधिकं यतो मध्यमार्कोदयराशिस्थाने भ्यंशा गाःषट्पंचाशल्लिप्ता भवति। तदा लग्नस्य स्फुटस्य परमोच्चता भवति। एषए वस्फुटो मध्यम बुधः। अत्र यदा परमार्कफलं परमं तदाचाद्रफलं धनगतं भवति। तदा बुधो वृषभागचतुष्के स्फुटो भवति। तत्र यथा प्रदर्शितं विलग्नं यथावस्थिता ग्रहसंस्थायां वृषे चतुर्भागे इदशो बुधो भवति ४ अस्मान्नीच ध्रुवन्नीचकमीदं ११ ५ संशोध्य जातं १० १९ एतद्विप्तापिंडीकृतं २९४० एतानि त्रैराशिकं यदि नाडीगा ईलिप्तानान्येभिः षड्वर्षाणि तादता सिः २९४० कानीति लब्धं॥ एतद्बुधपरमनीचवर्षेषु दवाजातानि वर्षाणि॥ ७। मास ७ दिन १८ एतदादेषु च यथा दर्शितवर्षेषु संयोज्य जातं॥ १२०॥ मास १ दि २३ एतद्दर्शितपरमायुःप्रमाणादधिकमप्यायुः संभवतीति। तस्मात्परमायुःप्रमाणपठनं त्रैराशिकार्थमेव व्याख्यातं॥ अन्ये पुनः निमिषपरमांशके विलग्ने योगासवामुंच्या चक्ष्यते। यथा मीने वर्गोत्तमगणलग्ने वृषस्थेन बुधेन पंचविंशतिलिप्ताभुक्तेन वंत्यन्ये च ग्रहाः स्वोच्चराशिषु परमोच्चसागवर्तिनाराकुणापि यदा भवति स्थितास्तदा योगशतं च परमायुः प्रमाणं जातो ... भवति। अथ बुधस्य परमनीचध्रुवकमिदं ११ ५ तर्वेप्रदर्शितं सांप्रतं कर्मकाले

थमित्थं प्रदर्शितमित्यत्रोच्यते॥ चतुर्दशभागानुच्चात्पंचदशात्पठितेन परमनीचभागव्यवस्थितो भवति। अतश्चतुर्दशभागाः परमनीचस्य प्रदर्शिताः। तत्रस्थस्य परमनीचप्रदर्शितमायुर्भवति॥ तस्माद्यावत्पंचदशो भागो नच्चुतो बुधेन तावत्तत्र त्रैराशिकोत्पत्तिर्न कर्तव्या॥ ततः कर्मकाले पंचदशभागाः प्रदर्शिताः। इत्येतत्सर्वेषामवग्रहाणां त्रैराशिककाले पठितैर्भागैर्युक्तैः प्रदर्शयितव्यानि। तत्र चात्रैराशिककर्मसु ध्रुवकाः।

र	चं	मं	बु	गु	शु	श
०	१	९	५	३	११	६
१०	३	२८	१५	५	२७	२०
०	०	०	०	०	०	०
०	०	०	०	०	०	०

अत्र त्रैराशिकार्थं परमनीचध्रुवकाः एतैः कर्म कर्तव्यमिति॥ अथास्य परमतस्य परमतदर्शितायुर्दायदूषणं शालिन्याह॥ आयुर्दायं विष्णुगुप्तोपि चैवं देवस्वामी सिद्धसेनश्च चक्रे। दोषाद्येषां जायतेष्टवरिष्टं दृष्ट्वा नायुर्विंशतेः स्यादधस्तात्॥७॥ एतदायुर्दायं न केवलमयमयवनमणित्थशक्तिपूर्वैरुक्तं। यावद्विष्णुगुप्तेनापि चाणक्यापरनाम्नैवमुक्तं॥ आचार्यो देवस्वामी। तथा सिद्धसेनेन च। सिद्धसेनास्यैवं चक्रे कृतवानित्यर्थः। तथा च विष्णुगुप्तः॥ परमोच्चगतैः सर्वैर्मीने मीनांशसंस्थिते। सोम्ये च वृषभे जातः परमायुःसमश्नवति। तथा च देवस्वामी। सूर्यादिषु रुच्चगतेषु मीने मीनांशसंस्थिते लग्ने सोम्ये च वृषभे जाते जातः परमायुराप्नोति॥ तथा च सिद्धसेनः॥ मीने परमांशगतासोम्ये गविपंचवर्गलिप्तस्थे। सर्वैः पर ७५

मोच्चगतैर्जातः परमायुराप्नोति। तस्मादाचार्यैरेवं बहुभिराचार्यैरुक्तं तत्करोमि दरस्य प्रतिलेख्यं॥ अथोस्य दोषः। अतो भगवतस्तु मीनाएं यवनाचार्यमतं प्रदर्शितमायुर्दायं बहुतराणामाचार्याणां मतमिमतमिति। तस्मादाचार्यस्य वराहमिहिरस्य प्रतिलेख्यं॥ यथा। ज्योतिषमागमशास्त्रं विप्रतिपत्तौ न योग्यमस्माकं। स्वयमेव विकल्पयितुं बहूनां मतं प्रन्हो। अस्य परमतस्य बहुतरमं बहुत्वात्तावदास्तां विचारसंबन्धः। दोषोप्यस्ति। दोषश्चैषामिष्वादिः। पुष्णमाचार्याणां मते दोषो जायते। का दश इत्याह॥ अशावत्रिशमिष्वादि॥ वर्षाष्टकं यावज्जातानामनिष्टं रिष्टमुक्तं। वर्षाष्टकं हित्वा त्यक्त्वा वर्षविंशतेरधः स्यादर्शितिप्रकारेणायुर्न। स्यान्नागच्छत्यायुः। एवं वर्षाष्टकादूर्ध्वमनिष्टं नास्ति॥ विंशतेरधस्तान्न पश्चिन्मरणमापद्यते। यावद्व्रियन्ते दृश्यन्ते इत्ययं तेषां प्रथमो दोषः॥ अधुना तेषामाचार्याणां मते आयुर्दायदूषणं शालिन्याह। यस्मिन्योगे पूर्णमायुः प्रदिष्टं तस्मिन्प्रोक्तं चक्रवर्तित्वमन्यैः। प्रत्यक्षोयं तेषु दोषपरोपि जीवन्त्यायुः पूर्णमर्थैर्विनापि॥८॥ अनिमिषपरमांशाक विलग्ने इत्यस्मिन्योगे विंशत्यधिकं वर्षशतमपंचदिनं परमायुः पूर्णं प्रदिष्टं। तस्मिन्योगे षड्ग्रहाः परमोच्चगता भवंति। षड्भिश्च परमोच्चगतैश्चक्रवर्ती भवतीति प्रोक्तमभिहितमन्यैराचार्यैः। तथा च बादरायणः। षड्भिः स्याच्चक्रवर्ती त्रिभुवनमखिलं

शास्ति सर्वे ग्रहाद्द्वारि तथा च यवनेश्वराः षड्राशिराशिदोपक्षापकृष्टं वदंति मानानि शीतांशोः ...न्

परमोच्चगता यावंतः षड्ग्रहा न भवंति तावत्परमायुर्न भवति। यदा परमोच्चगता भवंति तदानीं तेन

चक्रवर्तिना भवितव्यं॥ एवं पूर्णमायुर्विंशत्यधिकं वर्षशतमार्यैर्विना वर्जयित्वा वदंतः पुरुषाणां वंति॥

तस्मादयमपि परो दोषः। एतच्च परमतायुर्दायदूषणं शालिनीछंदसं बद्धं वराहमिहिरस्ते तामेव

न भवतीति प्रतिभाति। तत्र तावत्प्रथमशालिन्या दूषणमुक्तं तस्य दूषणस्य संक्षेपं बधमुच्यते॥ माद्वै

दितोदितनवांशदातास मस्तादिति प्रतिभाति॥ तत्र तावयुघत्र प्रथमशालिन्या दूषणमुक्तं तस्य दूष

णं न्यायेन क्रूरे लग्नगात आयुषः पातनं क्रियते। तस्य प्रतिलग्नप्रत्यंशकवशादियत्तानां संभवती

ति। तत्र प्रायं नयित्वा यदायुषः निःश्यात। तस्यापि इयत्ता नास्त्याति। तस्मा यदुक्तं। नायुर्विंशतेः स्याद

धकात्तदयुक्तं॥ अत्रोदाहरणं॥ यथा कुंभलग्नस्याघंशकोदये आदित्यचंद्रशुक्राः परमोच्चे बुधजीव

शनिश्चराः परमनीचांशो मस्मत्कुंभस्याष्टाविंशतिमं भागं शुक्रास्थितः। तदा तात्कालिकाग्रहाः स लग्नाः

र	चं	मं	बु	गु	शु	श	ल
०	१	९	११	९	११	०	१०
९	२	२८	१४	४	२६	९	०

अत्र लग्नेन न किंचिदुक्तमिति लग्नायुर्दायो नास्ति॥ परमोच्चगतानां ७५

परमनीचगतानां च ज्ञायत एवं नोमस्य क्रियते॥ तात्कालिकात्स्नोमा

दस्मात्र ॥१०/२८॥ जोमस्य परमोच्चगतानां ध्रुवकमिदं ॥९/२८॥ पंशोध्यजातं ॥३/०॥ एतच्चिशापिंजातं १८०० अथ

अथ चैशा ॥२८॥ त्रिकं यदि भगणाद्विलिप्तिकानामेता सा १०० ८०० ओ मनोच मासा न भवतिर्नभवति ए

तदेतासां क्रियं तइ तिलब्धा मासाः १५ एतावर्षे सत्रिमासं व १ मास ३ एते नोम परमोच्च वार्षिव्वे तेषु १

संशोध्यजातं वर्षं ३ मा ९ एषनोमायुर्दायः॥ अथ जीवस्य लग्नात्पादशस्थत्वात् वक्रपाते नार्द्धपातवि

वाजात आयुर्दायः ॥३/०॥ परमोच्चगतानां परमनीचगतानां च शत्रुक्षेत्रस्थत्वाच्छंशमस्तंगतानामर्द्ध

चपात्यते। यस्मात् ॥०/४॥ परमोशके विलग्न इत्यत्र योगे चंद्रमसो वृषस्थत्वात्स यद्यायुषस्त्रिभागः पात्य

ते। तदायुष्यमायुर्न भवतीति। यस्मादन्याचार्यमतमितिमित्रापि धमयुक्तं॥ आमित्र षष्ठाष्टम श

त्रु प्रवृत्तिभिंनत्रिकोणेकरस्थे विनिष्टाः तत्कालमेतेरिपयोभवंति। इतिमित्रचाणरिप्रंश्च वक्ष्ये॥ अनेना

पिशुक्रश्चंद्रस्पता। कालिकमित्रं न भवतितन्मान्मानस्थेशुक्रे वृषस्थश्चंद्रमाः शत्रुगृहगो भवति। त

स्य शत्रुक्षेत्रस्थत्वाद्यायुषस्त्रिभागः प्राप्यते। तदानिमिष परमांमाफयिलग्नद्रत्यत्र पूर्णमायु

र्नाप्नोतीति। राधाचार्येण संगवाहिकरयेवत्र दर्शितं। तेनैनतत्त्वापयति। परमोच्चगतानां पर

मनीचगतानां च शत्रुक्षेत्रेऽस्तमस्तंगतानां चार्द्धं चपात्यते। तेन यथा दर्शितियोगं पृथक् प्रथक्

हायुर्दाय वर्षाणि लिख्यंते । रविपर्यायवर्ष ८ मास ७ ... बुधः ... शनिः ...

किं विद्धुक्ते मितिलग्नायुर्दायो नास्ति ॥ अथैतेषां योगः ॥ वर्ष ९ मास ६ ॥ अथांगारकस्य लग्नगतत्वात् स्मा

र्द्धादितानि कर्म क्रियंते ॥ तत्र लग्नं कुंभोऽरिभत्वात् न वति न वांशकाः कुक्काभवंति ॥ तेन वनवांशकाचक्र

स्यादिदये गत एक भवति । ९ । तेन कन वत्या सर्वायुः पिंड मिदं वर्ष ९७ मास ६ गुणितं घातं ७८९ । ६३ अस्यां

धिकत्वात् तेन नागमय पद्धत्या वाणं वर्ष ८३ अस्मात् संशोध्य ॥ ६ । ६ ॥ जातं १५ मास ६ एवमष्टास्यऊर्द्ध विंशतेरधस्ता

दायुरुत्पन्नमिति । तस्माद्युक्तं नायुर्विंशतेः स्यादरस्तादि ति । अत्रान्ये वदंति ॥ यथाक्रूरवदीनं मीन

लग्नं क्रूद्दिनत्ये ता द्वादशमिहारणोक्तं । अनिमिषपरमांशक इति ॥ अनेनापि प्रकारेण न वैख्यक्तं ॥ य

थामायुर्विंशतेः स्यादधस्तादित्यत्र धनिष्ठ ७ ग्ने नीणं चोद्र विंशतितमे भागे बुधस्तत्रास्तमितः । सार्वेष्वन्येषु

परमनीचस्थेषु पस्यज न्मन वति तस्य चक्रपाते नैवायुर्दायो षड्ः पतति तास्येव तावस्त्रदरपात ॥

तत्र तात्कालिकायद्राः ग्रहस्थाः ॥ तत्र बुधस्य प्राग्वत्तत्वाज्जातं वर्ष १० मास १० अनेषां परमनीचत्वात्स्थाय

ते	र	चं	मं	बु	द	गु	श	लु
प	६	२	३	५	४	२६	१०	६

ते लग्नेन न किं विद्धुक्तमिति तस्मायुर्दायो नास्ति ॥ चंद्रस्य क्षीणस्य पा

पवात्रेत्र पद्वादशस्थत्वाच्चक्रपातेन भवंति दीयुर्दायं नास्ति ॥ आदि ७६

कारशत्वाच्चक्रपातेनार्द्धपातयित्वा जातं वर्ष मास ८ बुधस्यास्तमितत्वात् अर्द्धपातयित्वा वर्ष मास ५ दश

मस्थत्वात् क्रूरस्य दायुः षस्तृतीयमंशमपहरति इति सौम्यत्वात् तस्मात् षड्भागात् वर्ष मे कं नव

मं पातयित्वा जातान्यष्टौ वर्षाणि नव मासाः शुक्रस्य ८ मास ८ सौम्यस्य लग्नादष्टमस्थत्वात् षष्ठमभा

गं सार्द्ध वर्षं पातयित्वा वर्षाणि जातानि षट् वा द्वस वै षं वि षाणि ॥ वर्ष ५ मास ९ र ॥ व ७ मा ५ चं । वर्ष द्वा नौ

म ० वर्ष ५ मास ५ बुधस्य ॥ व ७ मास ६ गु ॥ वर्ष ८ मास ९ भृ ॥ वर्ष १० श ॥ लग्न ० वर्ष ० मा ० ॥ सर्वेषां योगः । वर्ष ५२ मास ५

त्रासंभवष्याजिगम्या क्रमः । एवं विध आयुर्दायः । सर्वेषां संगतायदिन वंति तथापि सुयोछिन्नचतुःतिथुच

दर्शत्राः स्यस्तु काद्य पत्ना विलिख्यता तथापि पंचत्रिंशद्वर्षाणि मासो नानि । यतो बुधस्य धर्मभे वा द्वेपातिते

एवं त्रिंशतस्त्रिंशतोऽधस्तान्नयुर्न गच्छतीति । तथापि विंशतेरधस्तादित्यसंबद्धं ॥ अत्राप्यन्ये वदंति ॥ क्रू

रहीने विलग्ने जातानां अष्टाभ्य ऊर्द्ध विंशतेरधस्तान्नियमाणाद्दश्यंते ॥ नान्याचार्यमतमसंबद्धं अत्रो

च्यते ॥ अन्याचार्यमतं सर्वांपायेण विचार्यैतद्वदंति । योरयाचार्येरानन्माग्येणायुर्दायप्रदर्शिति

स्तोरवापमृत्युयोगोपादितः । स नेदाखलिख्यते ॥ तथा च बादरायणः । षष्ठाष्टमस्थो रिपुदृष्टमूर्त्

तिः पापग्रहः पापदृष्टे यदि स्यात् । स्वांतर्दशामरणयजंतो । तत्र यः स्युद्देविति नो यदान्यैः । तथा च य

वनेश्वरः॥ षष्ठाष्टमस्थोऽशुभदस्त्वरिद्रौ पापासुहृत्स्थानगतश्च दृष्टः॥ स्वांलदीशायां च करोति मृत्युं पा
शाद्वाधमदिपरिच्छया दा॥ तथा वसारावल्यां॥ क्रूरदशायां क्रूरः रंध्रविरूपयां तदृशायदा कुरुते॥ पुंसांस्या
संदेहस्तदा रियोगोहि सोदंदयमदान्॥ रपितनयस्य दशायां स्थितिनस्थांतर्दशायदाभवति। ब
हुकालजीविनामपि मरणं निःसंशयं पुंसां॥ क्रूरराशौ स्थितः पाप एषे वनिनानपि वा। तस्थेन वारिण
दृष्टः स्वपाके मृत्युदाग्रहः॥ यालग्नापि बलैः शत्रुर्लग्नस्थांतर्दशांगतः करोत्यकस्मान्मरणं सत्या
चार्याः प्रभाषते॥ एवं क्रूरहीनलग्ने ये ज्ञातावषष्टिकाद्दूर्ध्वं। दर्शितकालाधस्तामरणं संभवत्येव मृ
त्युयोगे नानेन मृता इति ताः॥ यस्मात्तस्यांतर्दशा। दर्शितग्रहसंबंधिनी कदाचन भवत्यत्रानियमः॥ तस्मा
दन्याचार्यमतेनैवापरशास्त्र उर्द्धं दर्शितकालाधस्तान्मरणं संभवत्येव॥ तस्मादत्र दूषणमसंबद्धं प्र
थमं॥ अथ द्वितीयस्य दूषणंस्यासंबद्धत्वमुच्यते। अत्र चक्रवर्त्तियोगमपि नादीर्घमायुः संभवति॥
अत्रोदाहरणं। यत्र तात्कालिका ग्रहाः सलग्ना वृषे र्कोदितभागान् तुकास्थिलः एवं मिथुने चंद्र मास्त्रीन
कुंभे भौमो ष्टविंशतिमेषे बुधः पंचदशसिंहे जीवः पंचमे मेषे सदाशतिः सप्तिभागाः शुक्रः कुंभे विंशतिर्धोर
धन्विलग्नमेकांशे। तद्यथा

र	चं	मं	बु	वृ	शु	श	ल
१	२	१०	०	४	०	१०	८
६	३	२८	१५	५	२७	२०	२६
०	०	०	०	०	०	०	५६
०	०	०			०	१	

इह दशा ग्रहाश्चत्वारः सर्वे प्रदर्शितक्रमेण गतानिग्र ७

हायुर्दायवर्षाणि लिख्यंते॥ वर्ष १७ मा ५ र॥ व ३॥ मा ११ चं॥ वर्ष १२ मा ५ भौम०। वर्ष ० मा ० भौ॥ बु॥ वा ४ मा ७
२॥ व ७ मास ८। शुक्र। वर्ष १५ शायर्षलग्नं॥ अथ वृहस्पतिवर्षाणां चक्रपातादृष्टभागमपास्यज्ञातं व
१२ मा ९ चंद्रस्य षड्भागमपास्य ज्ञातं व १९ मा ९ रविगुरू मित्रौऽन्यथान्य इति शुक्रः शत्रुः। शर्वाधिकमूलत्रि
कोण लसिंहान्नयमे। स्थितस्तस्मात्तत्कालीमित्रोऽन्तस्तस्मात्तत्कालेमित्रोऽन्तः। तस्मात्तत्कालेमित्रग
तक्षेत्रवृषस्थः शत्रुक्षेत्रे मध्यस्थः। तत्र स्थितस्तेन तस्यायुर्दायं न किंचित्तातत्रि। चंद्रस्यश्च मिथुने मि
त्रक्षेत्रे स्थितस्तस्यापि यथात्र दर्शितान्येवायुर्वर्षाणि यस्मादुक्तं। इंदोर्बुधं दयगुरू च विघात॥ अंगार
कः कुंभे। शत्रुक्षेत्रे स्थितः। यस्मादुक्तं भौमस्य शुक्रः शशिजश्च मित्रमिति। शेषानिष्ट न ५ शाषत्वात्श
त्रुता। तात्कालिकस्यौकग्रहेनिविष्टत्वात् शनैश्चरोऽपि शत्रुः। किं चांगारकस्य शत्रुक्षेत्रगतस्य न पत
ति। यस्मादुक्तं हित्वा वक्रं रिपुगृहगतैर्हीयते स्वात् त्रिभागः। तो॥ तयस्मादंगारकस्य यथागतमाम
यायुः। चंद्रेरनर्काइति वचनात् भौमो बुधस्य मित्रं। तेन तस्यामेषस्थस्य यथागतमेवायुः। बुधस्य
वृहस्पतरप्यादित्यमित्रं यस्मादुक्तं॥ गुरोश्च भौमं परिहृत्य समार्वतस्मात् वृ सिंहस्थस्य बृहस्पते यथा
गतमेवायुः। शुक्रश्च मेषे स्व मित्रक्षेत्रे। यस्मादुक्तं॥ त्रगुर्मंदनयस्य वक्रे दुवर्त्तःघदिष्टाः। तस्मात्तस्या

पि यथागतमेवायुः ॥ एवमायुर्दायवर्षाणि पृथक् पृथक् लिख्यन्ते । वर्षे ८७ मास ५ चं ॥ वर्षे ९ मा ९ र ॥ वर्षे ३ मा ९ मं ।
वर्षे ७ मा ० बु ॥ वर्षे २२ मा ९ गु ० ॥ वर्षे १९ मा ३ शुक्र ॥ वर्षे ९ मा ० श ॥ वर्षे २४ मास ० लग्न ॥ एवं विधेष्वायुर्दशाधिकं
वर्षशतमप्यायुः संभवति । केमद्रुमाख्योऽयं योगः ॥ यस्माद्वक्ष्यति हिबुकार्थसुतफानउरूधुरास्वांत्यो न यस्य ग्र
हैः शशिनां शोः कथितोऽन्यथा त्वबहुतिः केमद्रुमो न्ये स्वसौ । तस्मादेवं विधे योगे जातो दीर्घमायुः प्राप्नोति । के
मद्रुमे जातो दरिद्रो भवति । वक्ष्यति च । केमद्रुमे मलिनदुःखितनीचनिःस्वाः ॥ प्रेष्याः खलाश्च नृपतेरपि वंश
जाताः । केवलं दरिद्रा दीर्घायुषो दृश्यन्ते । न केन चिद्दरिद्रस्य दमायुः प्रमाणं ज्ञातं । दृश्यते यथा था दरिद्रो विंशत्य
धिकेन वर्षशतेन पंचदिनेन मृतस्तस्मात् स्तोकमेव इष्यते ॥ ठा ॥ ज्ञातव्यं ॥ एवमस्य दूषणस्यासंभवत्वं प्रदर्शि
तमिति । असंतावप्यन्ता वाद्दराहमिहिरकृतमेतद्यस्मात् स्तोकमेव दूषणस्य ... यं न संभाव्यते । यद्वदर्शित
वार्यमतेन आयुर्दायं त्यक्त्वा सत्यमतायुर्दायमंगीकरिष्यत्याचार्यः ... सत्यमतस्य बहुतराणामाचार्याणां मतं
गाकरणमेव प्रयोजनं । यस्मात् पूर्वमेवाचार्यप्रतिज्ञा व्याख्याता ॥ ज्योतिषमागमशास्त्रं विप्रतिपत्तौ न योग्यम
स्माकं । स्वयमेव विकल्पयितुं किं बहुना मतं वक्ष्ये । अथ कश्चिदाह । योयं योगस्त्वयाप्रदर्शितः । स केमद्रुम एव न भ ९८
वति । यस्मादाचार्य एव वक्ष्यति । केन्द्रे शीतकरेथवा ग्रहैर्वायुते केमद्रुमो नेष्यते इति । लग्नात् सप्तमस्थः केन्द्र

९

स्थश्चंद्रमास्तस्मादयं केमद्रुमो न भवति । अत्र वच्मः । अत्र चंद्रमा न गण्यते । यस्मात् चंद्रमसः समकाशात् ग्रहेणान्येन यो
गः कर्त्तव्य इति । यद्येवं लग्नात्केंद्रस्थः कथं करोति । इत्यत्रोच्यते । चंद्रलग्नयोस्तुल्यत्वात् । तथा च यवनेश्वरः । मूर्त्तिं विहोरां
शशिनं च विद्यात् । अत्र च गार्गिः । व्ययार्थकेन्द्रगाश्चन्द्रादिनानानुं न वेद्रहा । कश्चित्स्यात्तद्विना चंद्रलग्नात्केंद्रगतोपि
वा । योगः केमद्रुमो नाम तदा स्यात्तत्र हा हि हितः । न वंति निंदितावारा वारिवारि स्यामथ संयुताः इति । तस्माच्चं
द्रात् सप्तमस्थे चंद्रमस्य योगमस्य केमद्रुमसिद्धेवेति ॥ ठा ॥ अथ जीवशर्ममतेन सत्याचार्यमतेन च आयुर्दायमोपचं
द्रस्थि केनाह । स्वमतेनात्मीयमतेन परमायुषो विंशत्यधिकं शतं । ग्रहचतुष्केन वांशराशितुल्यं । बहुमान्यं समुपैति । स
त्यवाक्यं । एतो जीवशर्मानामाचार्यः स्वमतेनात्मीयमतेन परमायुषो विंशत्यधिकस्य वर्षशतस्य सपंचदिनस्य
स्वरांशं समस्तं ताराग्रहत्वेकस्य ग्रहस्यायुर्दायमाह । कथयति । किल लग्नादिग्रहाणां समग्राणां तद्यथा ॥ प
रमायुः ॥ ... अस्य सप्तनिर्गमपद्धत्या वादां वर्षादि । २७ । यथा सत्याचार्येण तिथिविषये त्वेवमाह । निपरमोच्च
गतानामादित्यादीनां वर्षाणि पवितानि । तथैव । १२ । तिपरमायुः स्वरांशाय वर्षाण्येकैकस्य जीवशर्मपवि
तानि । नीचेऽतोऽर्द्ध समतीत्यत्रापि स्थितमेवा अत्रा । ८ । र्द्धमेतत् ॥ ० । एतानि परमनीचस्थस्यैकैकस्य ग्रहस्य
एतैः सप्तदेवत्रैराशिकं त्वा । एकैकस्य ग्रहस्यायुर्दायः कर्त्तव्यः ॥ ६ । अत्रापि । वक्रं विना शत्रुक्षेत्रस्थस्य ग्र

दीप्तिं च रणे आह्निकचक्रपाता प्रहानिः। क्रूरे विलग्ने मार्वोदितो दिनेतिहानिः॥ ... वशमणि य
न्याचार्यैः समानं। तथा वज्रीवर्मा। सप्तदशैकं द्वियमो वसवो पिंडाश्विनो ग्रहेंशाणां वर्षाणि ... स्थानां न च
स्थानाम तो वंस्यात्। मध्ये नु पातनं। स्यादानयनं शेषमत्र यावत्किंचित् पिंडास्तु षड्भवका यं तत्र वंगति त
तन्त्रज्ञैरिति। अत्रानयनं सुखोपायेन प्रदर्श्यते। स्वोच्चस्थो ग्रहः। शोध्यः षड्भाड्योनस मंडलः। हीनतःशागाः स्वविष
ड्भागाहताः। पदान्त्समायेकाः। नक्रादिनादियधिष्टं तदायुःकृ। वज्रवर्मना। दिने स्यस्त्रिंशतामासामासेस्योरपिसि॥ समा
॥ न केवलं ग्रहं दाय परमायुषःस्वरांशमनेनैनोक्तं यावत्तमतेनेति। यनेनैवं प्रतिपादयति। यथैतन्मयाशृषित्र
तेथाचार्यन्नतेषुवानकेचिधाःस्वेच्छदत्तमिति। तस्मादायुर्दायस्य वज्रवर्मणः स्वमनकरणमेव दोषः। एवं सर्वा
चार्यनायुर्दायो व्याख्याता। अत्राचार्येण परमतमेवोपन्यस्तं। मयययवनमणित्थशक्तिपूर्वैरिति। न च यव
नेश्वरसूत्र शास्त्रं तथापि आयुर्दायो दृष्टः। यस्माद्यवनेश्वरेणोक्तं। आयुर्विशाद्यं शकरावायोगादिति। अत्रो
च्यते। यवनेश्वरेण स्फुजिध्वजेनान्य ... शास्त्रं कृतं। शककालस्याद्याक ज्ञायते। अत्र सुयवनाचार्यैः पूर्वं ३९
कृतमिति तदं स्फुजिध्वजोप्याह। यवनाऋतु॥ ॥ येसंग्रहे निजे मज्ञातिमेघःप्रोक्तः पुराणैः क्रमशो ग्रह

स्या। तदेतत् ज्ञायते। यथा वराहमिहिरेण सर्वयवनाचार्यमतमेवोपन्यस्तं। अस्माभिस्तत्र दृष्टं। अस्फुजिध्वजकृतमेव
दृष्टा परासरस्याप्ययमेव कर्त्ता परासरीया संहिता केवलमस्माभिर्दृष्टा न जातकं। श्रूयते चास्या यत्त्रयमपि परासरस्ये
ति। न दर्श वराहमिहिरशक्तिपूर्वैरित्याह। वैवं शोऽप्यपरासरः कथयति। दौर्नाग्य होमोषितामित्येवमादि। मयमणि
त्थयोर्होराशास्त्रं विद्यते। तथा च मयः। एकोनविंशतिः सूर्यश्चंद्रमाः पंचविंशतिः। तिथिसंख्या ऊजः सोम्याद्दाद
र्णोस्वगतो गुरुः। ऊजवद्दैत्यइज्यस्य वर्षाणामेकविंशतिः। एकोना सूर्यपुत्रस्य परमो युगतोऽस्य च। आयुर्दाय
तं प्रोक्तमणाईनावगस्पत। चैंतरे वानुपाताद्यकारयेद्धायसंग्रहः। तथा च मणित्थः। नवरूपाः शरमयमला
स्तिथयोऽर्काः पंरूपकाः। क्रमशः। रूपद्यमाः तिसंख्याः सूर्यादीनां स्वकांगनेथ शधनी वोभस्याहत मन्यत्रानुपा
ततः। कार्यैः आयुर्दायविधानं होरान्तु कांशतुल्यमपि। अथ वराहमिहिरस्य स्वमतायुर्दायो यवनेश्वरमत्यम
तानुसारी धारयायते। ग्रहस्तु क्तनवांशराशितुल्यमिति। यत्र तत्रैराशीय। स्मिन्नवांशके ग्रहो व्यवस्थितः। म
८ वनवांश मकोमेखादेगरस्य यावसंख्यस्य राशेः संबद्धी भवति। तावंति वर्षाणि यदा स्वायुर्दायं प्रयाति। एवं
ग्रहस्तु क्तनवांशाशितुल्यं भवति। यस्मिन्नवांशके वर्त्तते। तस्माद्घडकं ग्रहेण भतेन सह त्रैराशिकं तत्र मासाद्या
तेनतव्यं। त्रैराशिककारणं। वक्ष्यति। एवमायुर्दायानयने। मत्याचार्येणोक्तं। तथा च तदाकाराशंपराकयोगाद्या

…ग्रहसमासमनयेहारहसुणएतसत्यवाक्यं…साम्यमुपातबहनाभावायाणासमतातथापि यवनेश्वरोक्ता-
यु षिराशप्रशकवारयोगादिति। अत्र तावत्सत्ययवनेश्वरवाक्यव्याख्याने केचिदिष्वतिपन्नाः राशेरशकवारभो-
गादिति बाध्यन्ते। यथायम्भिन्नाराशेरोयहोपवर्तते। तत्र तेनयावंशकानुक्तास्तावंत्येव वर्षाणि सप्तग्रहाहर्श-
युर्ददाति। अत्र व्याख्याने परमं ग्रहदायमाध्यमानेन वर्षाणि भवंति। एतद्व्याख्यानं बादरायणादिविरंगी-
कृतं। तथाच बादरायणः। राशयः कलागुणिता बादशानवनिर्ग्रहस्य लग्नस्य। द्वादशाहतावशेषे मासदि-
नघटिकाः क्रमशः। अथ माचार्यवराहमिहरेण विनष्टजातके उक्तः। एतदनुसारेण सत्ययवनेश्वर-
योर्व्याख्यानं क्रियते। अंशैः षिराशयं शकवारयोगादिति। राशीनामंशकाः राशयः शकस्तत्र वारयोगाद्यत्र तत्र रा-
शौ मेषांशकस्थो ग्रहो वर्षमेकं प्रयच्छति। वृषनवांशकस्थो द्वौ एवमुत्तरोत्तरं कविवृध्याय वर्षवृद्धिर्यावन्मीनां-
ते द्वादशेति। एवं व्याख्याने न यवनेश्वरसत्यवाक्ययोः राशिग्रहणमनर्थकं भवति। अवश्यमेव राज्यंशयंश-
कैर्भवत्ययमिति॥ ७॥ अथानेनैव व्याख्यानानुसारेण चार्यद्वादशुदयानयनमार्ययाह। सत्योक्तेयमिष्टलि-
प्ता त्रिवाशातहृद्येनाप्तं। मंडलनागविशुद्धेष्टासुः शेषात्रिंशद्दिवसाद्याः॥१०॥ सत्योक्ते सत्यतापुदयकर-
णेता कालिकमिष्टमभिषेतं यहं लिप्ती ~~नववाशातहृद्येनाप्तं~~ तोत्पलिप्तापिंडं त्रिवाशातहृद्येन लागमपहृ- ८०

त्ययदवाप्तं तदवाप्तांशवं स्थाप्यं। अवाप्तमंडलनागविशुद्धेष्टासु। मंडलनागशाष्टेन द्वादशनागमुच्यते। तेना-
वाप्तस्य द्वादशनिर्लागमपहृत्यावाप्तं त्याज्यं स्यदयादिशिष्यते। तेष्टासु। तावंति वर्षाणि तेन ग्रहेणायुषा दत्तानि भ-
वंति शेषात्रिमासाद्याः। यदवशेषं स्थापितं तस्माद्द्वादशगुणिता त्रिनेवापवृद्धे नविनक्ता मासा मालभ्यंते। तद्दे-
षात्त्रिंशद्गुणितादिनानि। तच्छेषात्षष्टिघ्नात् घटिकाः। पुनरपि षष्टिघ्नान् पलादिनकानू वकषालभ्य-
तइति। एवमागतं ग्रहस्यायुर्दायं भवति। तत्रोदाहरणं। तात्कालिकोयं ग्रहः। १ ० ४५ ० लिप्तापिंडीकृतं। २३२५ अस्य
शातहृद्येन नागमपहृत्यावाप्तं। १। अवशेषं २२५ अवाप्तस्याम्य १२ शादश। निर्लागेन प्रयत्नात्ये तद्देवा-
१८ शेषात्तस्माद्ग्रहेणैकादशवर्षाणि दत्तानि भवंति। अवशेषं द्वादशगुणितं॥ २५०० अस्यशातहृद्येन नाग-
मपहृत्यावाप्तं ७ एवं मासाः। अथमासशेषं १०० त्रिंशतागुणितं ३००० अस्य शातहृद्येन नागमपहृत्या-
वाप्तं १५ दिवसाः पंचदशेति शेषस्याभावात् घटिकानाभावः। एवमागतमेवं विधग्रहाद्दषादि। ११ मा ७
दिनं १५ घटिका ०। अथैतदेव राज्यंशकलागुणितादिति न्यायेन प्रदर्श्यते। तद्यथा। राश्यादिर्ग्रहः ॥ १ ८ ४५ ० ॥ अस्य
राशिनागलिप्ताः पृथक् पृथक् द्वादशाहताजाताः। ~~अथनूयोनद्वाहतां~~ ॥ अथनूयोन द्वाहतांप ॥ ८ ९ ५४ ॥
अत्र लिप्तानां एतासां ५८०४ शतागहते लब्धं ८१ अवशेषं ०। लब्धं … मिदं घटिकाख्यं ८१ नागो

[illegible] हृतलब्धं २ अथ वशेषं १५ एतानि दिनानि । अत्र लब्ध-
मिदं ३ राशिशेषं तेषु १०८ संयोज्य जातं १२९ अस्य द्वादशभिर्भागमपहृत्य वाप्तं १० शेषं ९ एते मासाः । लब्धस्या-
ष्ट ११ द्वादशभिर्भागो नास्तीति एतदेवाब्दशेषं ११ एतानि ग्रहायुर्दाये वर्षाणि । एवं वर्ष ११ मास ९ दिन १५ घटि-
का ० एतत् सूर्यवशतायुर्दाये समविहितमिति । एवं यवनेश्वर सत्याचार्य बादरायण वराहमिहिरमतेनायुर्दा-
यः प्रदर्शित इति ॥ ७ ॥ एवमागतायुर्दायस्य सत्याचार्यमतेनैव कर्मविशेषार्थं शास्त्रेणाह स्वोच्चस्वतुंगव-
क्रोपगतैस्त्रिसंगुणं द्विरुत्तमस्वांशकत्रिभागगैः । इत्यादिविशेषस्तु सदत्तं भाषिते समानमन्यप्रथमे
षु दारितं ॥ ११ स्वतुंगस्थैः स्वोच्चगतैः स्वक्षेत्रस्थैः स्वराश्युपगतैः स्वत्रिभागगैः स्वद्रेष्काणस्थैः एतैर्यद् दत्तमायुस्त-
द् द्विगुणं कार्यं इत्यादिविशेष इति । लग्नदत्तं शास्त्रेण सत्याचार्योक्तं निधीयते । यस्मात् तन्मतमिह प्रमाणं क्रियते । पूर्वो-
क्तविधिना वयवमममाणिकः शास्त्रपूर्वैरित्यादिमतेनायुर्दायः प्रतन्नस्मादायुर्दायादेतावानेव विशेषः । सत्य-
भाषिते यद्दत्तं तत् स्वतुंगवक्रोपगतैस्त्रिसंगुणमिति तत्सत्योक्तमेव समानमन्यादिति । अन्यच्च शेषं तत्प्रथ-
मे प्रदारितं । प्रथमे मय यवनादिमते षड्शीदारितं उक्तं तत्समानमशापितं तुल्यं एतदुक्तं भवति । स- ८२
त्याचार्यमतेनायुर्दायं स्वांशवक्रवर्ज्यं शत्रुक्षेत्रगतस्य त्र्यंशो पातनीयः । उक्तमौरवर्ज्यं अस्तंगतस्यापि

र्विचरणेति वक्रपातार्धहानिः कार्या । एवं सत्याचार्यमतेनायुर्दायमुक्तमधुना लग्नायुर्दायिक-
पातनीयां [illegible] पापहानिः प्राशात् तदपवादार्थमिदं वक्ष्याह । किं वचनांशप्रतिमं ददाति वीर्यान्विता राशिसमं
रणां । क्रूरो [illegible] यत्सनात्र कार्यं चनाहैः प्रथमोपदिष्टैः ॥ १२ ॥ अत्रामिनु सत्याचार्यमतायुर्दाये होरालग्नं
[illegible] संख्यस्य राशेः संबंधी नवांशको लग्ने न तु क्रमेण भवति वर्षा-
वहोरा । क्रूर [illegible] वति । मेषादेरारस्याया वसंख्यस्य राशेः संबंधी नवांशको लग्ने न तुक्तं भवति वर्षाणि लग्न-
सांशमिनमि [illegible] मेषादेरारस्याया वसंख्यस्य राशेः संबंधी नवांशको लग्ने न तुक्तं भवति । सत्योक्ते यह मिष्ठलि-
णिलग्नायुर्दा [illegible] लग्नादिकात् त्रैराशिकेन मासाद्यं नेतव्यं । एतदुक्तं भवति । नवांशराशिसमं ददाति तत्तु
न्नायुर्दायो नव [illegible] एवं यदि वीर्यान्विता बलवती होरालग्नं भवति । तदा राशिसमं ददाति तत्तु लिप्तापिण्डीकृत्य द्वादश-
शोत्तथैव तैर्लग्नायुर्दायः कर्तव्यः । एवं यदि वीर्यान्विता लग्नाद् यावन्तो नवांशाः । कथमुच्यते । लग्नांशलिप्तापिण्डीकृत्य द्वादश-
लग्नादि त्रैराशिकेन समानयनेन । कथमुच्यते । लग्नांशलिप्ता अष्टादशशतैर्भागमपहृत्य वा-
प्तानि वर्षाणि प्रयच्छतीति । लग्नादि त्रैराशिकेन समासाद्यं नेतव्यं । शेषं त्रिंशता संगुण्य तेनैव छेदेन भागमपहृत्य वा-
लिप्तसंगुण्य द्वादशांशा नेर्विभज्य वाप्तं मासाः । शेषं त्रिंशता संगुण्य तथैव विघटिकाः ॥ ल-
ब्धं दिवसाः । तदवशेषं षष्ट्या संगुण्य तथैव शेषात् घटिकाः । पुनरपि शेषं षष्ट्या संगुण्य तथैव विघटिका । लग्नस्य यत्कर्मतद्वीर्यवर्जितस्य नक्र
धमासादि तत्र वर्षेषु योजयेत् । एवं लग्नायुर्दायो नव [illegible] वीर्यान्वितस्य लग्नस्य यत्कर्मतद्वीर्यवर्जितस्य नवांशतुल्यानि । वर्षाणि संप्रयच्छत्यनुपातादा-
नव्यं । अत्र च बादरायणः ॥ होरादयोप्येवं बलयुक्ता [illegible] नवांशतुल्यानि । वर्षाणि संप्रयच्छत्यनुपाताद्धा

...पतवाचार्यवराहमिहिराः स्वल्पजातके ... [illegible] ...त्वानादिता। क्रूरोदय इत्यादिना पद्यवनादिमता
शुभोदये क्रूरोदये लग्नगतः क्रूरो मार्क्षादितोपि तनयांश ... [illegible] ...समुक्ता। इति न्यायेन यदा शुभोपदृष्टा। क्रियते
तदत्रास्मिन् सत्यमतानुशुभोदये न कर्त्तव्यं। अन्यमते किं कर्त्तव्यं। कार्यं विनाशेऽरिति। प्रथमोपदिष्टे पूर्वोक्ते रहेर्नवति
५ थि विषयेति येऽत्र हृष्यवनाद्याचार्यमतेन पठिता जीवशर्ममतेन यदा ... परमांशुषः स्वराशामिति तेर हस्ते
राशिक मुक्तं। तदिह नमन्नवति। यथादित्यस्य द्वादशकानामंशकानामेको नविंशत्यत्रवंति। तदेकस्मि
न्नंशके किमिति। सत्याशुभोदये न कर्त्तव्यं ॥ ८ ॥ अथ मयादिमतमुपन्यस्य जीवशर्मामतेऽपन्यस्य
सत्यमतस्यैव [illegible] ...णामंडव वक्त्र याह। सत्योपदेशो वरमत्र किंतु कुर्वंत्ययोग्यं बहुवर्गणाभिः। आचा
र्यकवंतु व [illegible] ...मेकं वयद्भूरितदैवकार्यं ॥ २ ॥ अत्रास्मिन्मते अयं सत्योपदेशो वरं श्रेष्ठ इत्यर्थः।
किंतु तेत [illegible] ...र्गणाभिर्बहुगुणनाभिरयोग्यं कुर्वंति। कास्ता गुणनाः। स्वतुंगवक्रोपगते स्वि
मं गुणमि [illegible] ...तनयदि स्वगृहे स्वगृहो भवति तदा द्विगुणमायुः कुर्वंति। स एव स्वद्रेष्काणे भवति
तदानू [illegible] ...गुणं कुर्वंति। स एव स्वद्रेष्काणगो भवति तदाप्यायोपि द्विगुणं। वर्गोत्तमांशो यदि स ए ८२
व वक्री न [illegible] ...तदानूयस्त्रिगुणं कुर्वंति। स एव स्वोच्चस्थो भवति तदाप्यायोपि त्रिगुणं कुर्वंति। एवमन

स्वा १

वस्था। अनेनानवंशसंगेन सत्योक्तमप्यायुर्दायमयुक्तं बहुवर्गणाभिः कुर्वंति। तथा च मयः। वर्गोत्तमे स्वरा
शौ द्रेष्काणे स्वनवांशके द्विगुणं। वक्रोच्चगते त्रिगुणं द्विगुणं कार्यं यथा मंरयं। तथा च सारावल्यां। बहुनाडनमंशा
शौ यां करोत्येकवर्गणां। वराहमिहिराचार्यस्मान हृशा ... तदात्र किं कार्यमित्याह। आचार्यकवंतु बहु
घ्नतामिति। एतदाचार्यकवंवन्नागमः। बहुघ्नतायां प्राप्तायामेकं तु यद्भूरि बहुतरं न दैवकार्यमिति। बहुतरा
णना सुप्राप्तास्वेकत्रैव क्रियतइति। बहुवारं यत्र द्विगुणं प्राप्तं तत्र सकृत द्विगुणमायुः कर्त्तव्यं यत्र द्विगुण
वं त्रिगुणवं च प्राप्तं तत्र सकृदेवायहानिः कार्या। नीचेतो र्द्धक्रमतोऽप्यत्राप्यनुवर्त्तनीयं। उक्तं च स्वल्पजा
तके। शत्रुक्षेत्रेऽस्तंगतो नीचे र्द्धमपर्यल्लु ... किरणात्पत्तिपयंति स्वादायात्प्रास्तंयातो नास्तंयातो रविज शुक्रावि
ति। एवं तत्रेसत्याचार्यमतस्यस्फुटतानयनीतयाचार्यस्यमते। अत्रापि हानिः प्राप्ता गुणनावशात् तत्र सकृ
देवापहानिं त्रासकृदपि गुणनात्र कार्या किंवे न हानौ कर्त्तव्या यां वक्रपातिप्रयवति। लग्नस्य सबले
स्तमितापहानिं त्रवातनः शत्रुक्षेत्रादिस्थस्यापहानिः। सकृदेव गुणनात्र कार्या। अत्र सगवानुगामिनी रा
शितुल्यां त्रासंख्यानि यद्दोष्टानि प्रयच्छति। लग्नं च सबलोन्यानि तु क्रराशि समानि तुरमासाद्यानयनं
कार्यमनुपाहृतः परे। सर्वार्द्ध त्रिचतुर्थांशा द्वामं यं वर्द्धमस्मितं। हरंति पापाः स्वदलायात दर्द्धमित्तरेय

शं नीचे ई सूर्यगस्तथा । हंति स्वादाद्विगोन्नमिता दित्यनंदनो । न वा वनिसुतस्यांशमायुर्हे त्रगतस्य यो
द्रवा पहानिः कर्तव्या ततो मुलसेष पि । प्राप्तास्वकेव कर्तव्या या स्यात्तासु महत्तरा । ततो गुणानाकार्या
केवमहत्तो मन्नता । या स्यां वर्गोत्तमस्थांशे स्वदेष्काणे स्वकेगृहे । त्रिभिर्वक्रगतस्याथ स्वोच्चराशिगतस्य च । ग्रहा
दयोत्तवे त्यवं शोध्य द्वेपन्नतन्नतः । अत्र च यद्यप्यावायेणायुः प्रमाणोन्नतं तथापि लग्नोयद्यपि शुदिसम्यग्बली
वभवति । तदात्रं शायुः कर्तव्यं । अथाष्कोषलवांस्तदा पिंडायुः । तथा च मणित्थः । विलग्ने तिषलापेत शुत्तुदृष्टे
श संत्ते । रवो पिंडो न्नव कुर्यादिति अग्रुश्चिरंतनाः । तथा च सारावल्यां । अंशोद्भवं विलग्नाद्यं सानोर्निसर्गजं च
श । अन्येप्येवमाहुः । यथात्र शायुः पिंडायुषी हेत्र पिकार्ये वीत्स्याम मितदात्रैतद्दशाविनागपरिकल्प्य
नाकार्या । तत्र यद्रल्पं तस्यायात मंत ईशासेव यद्यधिकस्य तत्काले वृत्तेतो । तथा दाह्यधिकमायुर्जीवति । शायु
दशा वेत्र दान त्रैम्बमरणं । मित्र दशा वेत्र दाजीवति । मध्यमा दशा चेत्र दापीडा । ततो पि जीवति । अस्माके
मत्यामतम । त्रिमतमिति ॥ ७ ॥ अथ यस्मिन्योगे जातस्यायुः प्रमाणे न ज्ञायते । तद्योगज्ञानं पुष्पिताग्रहाया
वार्षि
हागुरुराशिसहिते कुलीरलग्ने गाशितनये च भृगुजे च केंद्रयातो । नप रिपुसहा जो पगेच शेषेर मितो

मिहायुरनुक्रमाद्दिमो नास्यात् । १८ कुलीरलग्ने कर्कटोदये गुरुराशिसहिते जीवे वंद्रसहिते तथा शशितनये
ये बुधे भृगुजे शुक्रे केंद्रयाते कं वगते शेषैः परिशिष्टैर्विलोमसौरो र्नव रिपुमंदजोपगैर्नवषष्ठानमेकादशं
रिपुस्थानं षष्ठं सहजस्थानं तृतीयं पते ए सव रिपुसहजोपगे श्यस्थिते रिहास्मिन्योगे जातस्यानुक्रमाद्दि
नागणितक्रमं तिरं विनापि अपरिमितायुः स्यात् हवेत् । एतदुक्तं भवति यदा कर्कटलग्नं भवति । तत्रैव वं
द्रजीवो व्यस्थितो भवतः । बुधशुक्रौ सहितौ पृथक्स्थौ वा लग्नलैव उर्थसप्तमदशमस्थानानां संभवं यथा
भवतः । अपरिशेषाश्चादित्यांगारशनैश्चराहृकुं यक सहिता वाय यथासंभवं एकादशषष्ठतृतीयगा भ
वंति । नरा इह योगे जातस्यामितमप्रमाणमायुर्भवंति । अनुक्रमा गणितागतं विनेव । अयमर्थः । एवं विधेयो
गे दृष्टे आयुर्दायगणना न कार्या । यस्मात्स्यासं भवति । अतोन्यथा जातस्य यथागतेनायुषा व्यमेव भ
वितव्यं । नायुः पिंडार्वाक्तस्यमृत्युर्भवति । न वायुः पिंडमतिक्रम्य तेन जीवितव्यति । अस्मिन्योगे जात
स्यानासारस्यवायुषोव्रासो भवतीति । तथा स्मृतिशङ्कः । पारदायमनायुष्यमित्येवमादिके दोषे र्न जीवति
। एतद्योगजातस्य जुर्वेदोक्तविधिसे वितेः रसायनैः । प्रयोगैर्यथानिहिते दीर्घमायुरवाप्नोति । तितदनेन
योगेन जातस्य जीवितमायुः प्रमायुः प्रमाणादधिकं भवतीति ॥ ८ ॥ इति श्रीभट्टोत्पलविरचितायां बृ

हृज्ञातकविवृतौ ...युर्दायाध्यायः समाप्तः ॥ ८ ॥ ॥ अथातो दशान्तर्दशाध्यायो व्याख्यायते । पौर्वजन्म
र्म मस्तायुषः पुरुषस्य जीवितात्यंतरस्थितयोः सुखदुःखयोः परिच्छेदः क्रियते । तत्र च शोध्यक्षेपविशुद्ध
मायुर्यावत्तमानं येन ग्रहेण दत्तं तावत्प्रमाणैव तस्य दशा भवति । तत्र दशाक्रमो न ज्ञायते तो तज्ज्ञानं
मालिन्याह । उदयरविशशांकप्राणिकेंद्रादिसंस्थाः प्रथममवस्थायसि मध्येऽन्त्ये च दद्युः फलानि । न हि न
फलविपाकः केंद्रसंस्थाद्यभावे भवति हि फलपंक्तिः पूर्वमापोक्लिमेति ॥ १ ॥ उदयलग्नं तनुः । रविरादित्यः
शशांकश्चंद्रो मनः । तेषामुदयरविशशांकानां मध्ये यः प्राणी बलवान् तस्य संबंधिनी प्रथमा
दशा भवति । प्राणन्याहेह यतो । तथा च यवनेश्वरः । निशाकरादित्यविलग्नमध्ये तत्कालयोर्दृष्टिकं ब
लं यः । बिभर्ति तस्यादि दशा ष्यते मासो पाकृतः । शेषबलक्रमेण । इति ॥ उदयशशांकस्थरविश्च उ
दयरविशशांकानां प्राणी उदयरविशशांकप्राणी । अमी च केंद्रस्थाः उदयरविशशांकप्राणि केंद्र
द्रादिसंस्थाः एवमेषां मध्ये न प्रथमा दशा दत्ता । तस्यैव केंद्रसंस्थाः । केंद्रपणफरापोक्लिवमेत्स्थितो
ग्रहा वीर्यप्रक्रमेण दद्युः । पूर्वलग्नरविशशांकानां मध्यादेकस्य बलं यत उक्तं प्रथमवयसि मध्येऽ ८४
न्त्ये च दद्युः फलानीति । तथा च यवनेश्वरः । पूर्वं तु केंद्रोपगताः फलंति । मध्ये वयस्याथ परं नि

क्रि॰

विष्टाः । आपोक्लिमस्थाः फलदा वयोत्ये यथा फलं स्वं समुपैति पूर्वं । अथ यदि केंद्रस्था न भवंति । तदा प्रथमे वय
सि फलविपाको न हीयते केन ज्ञायते तत्समर्थगमयतः । पणफरस्थानामप्यभावे मध्ये वयसि फलविपाको न
हि । एतदुक्तं भवति । यदा केंद्रस्था ग्रहा न भवंति । तदा पणफरस्थाः पूर्वं फलं प्रयच्छंति । तदा आपोक्लिमस्था
अथ केंद्रस्थाः पणफरस्थाश्च न भवंति । तदा सर्वस्मिन्नेव वयसि आपोक्लिमस्थाः फलं प्रयच्छंति । यत उक्तं ॥
भवति हि फलपंक्तिः पूर्वमापोक्लिमेति । एवमापोक्लिमस्थानामभावे प्रथमं केंद्रस्थाः फलं प्रयच्छंति । ता
न पणफरस्थाः । आपोक्लिमस्थाः न भवंति न च पणफरस्थाश्च तदा सर्वस्मिन्नेव वयसि केंद्रस्था एव फलं प्रय
च्छंति । एतदुक्तं भवति । लग्नार्कशशांकानां यो बलवांस्तद्दशा भवेत् । प्रथमा दशा कल्प्यित्वा ततस्त्केंद्रग
तानां पूर्वेषां कल्पनीया । तेषां परिकल्प्य पणफरस्थानां कल्पनीया । ततः परमापोक्लिमस्थानां । केंद्रस्थानाम
भावे प्रथमा । प्रथमं दशापतेरनंतरं पणफरस्थानां कल्पनीया ततश्चापोक्लिमस्थानां । केंद्रस्थानामभावे प
णफरस्थानामप्यभावे आपोक्लिमस्थानामेव कल्पनीया । अथ केंद्रस्था भवंति सदा तेषामेव पणफरस्था
न भवंति आपोक्लिमस्था एव भवंति । तदा केंद्रस्थानां कल्पयित्वा आपोक्लिमस्थानामेव कल्पनीया । अथ ना२
केंद्रस्था एव केवलं भवंति तदा तेषामेव । अथ पणफरस्था एव भवंति तदा तेषामेव । अथापोक्लिमस्थाना

मथकल्पनीया। अथ केन्द्रस्था एव न वा तथा तेषामेव तथा च स्वल्पजातकोत्तमार्के दशादशाकानीयो बलवांस्त
द्दशा नवेत्तथा। तत्केन्द्रपणफरापोक्लिमोपगानां सबलाद्येषां॥८॥ अथ दशाकालप्रमाणं केन्द्रादिस्थानानामपि
दशाक्रमस्तु नइंद्रवज्रयाह। आद्युःस्तं येन हि यत्तदेव कल्प्यदेशा सा प्रथमबलस्य पूर्वा साम्ये बहूनां बहुवर्षद
स्यतेषां च साम्ये प्रथमोदितस्य। रन्ध्रो ध्वजो प्य विशुद्ध माद्युर्यावस्तुमाणं तत्केन्द्रगानां मध्यस्तत्सेव दशाप्रब
लस्यापि बलयुक्तस्य पूर्वं प्रथमं कल्प्या अनंतरं। तस्मादूनबलस्य। एवं यथाक्रमेणाऊनबलानं वंति। तथा
पश्चात्तेषां दशा परिकल्प्या। एवं केन्द्रस्थानां दशां परिकल्प्य ततः पणफरस्थानामनेनैव क्रमेण परिकल्प्या
। ततश्चापोक्लिमस्थानामनेनैव क्रमेणेति। साम्ये बहूनामिति। केन्द्रादिस्थानां बहूनां ग्रहाणां बलस्ये समति। बहु
वर्षदत्तस्य बहूनि वर्षाणि येन दत्तानि। तस्य प्रथमं दशा परिकल्प्या। नत्वत्रग्रहाणां बलसाम्यं नवति। य
दि द्वावपि सुहृत्त्रिकोणाद्यगतो नवतस्तदा नैसर्गिकबलेनयोधिकः स एव बली। अस्ये तत्त्विः उत्स्थानदिक्
चेष्टाकालबलग्रहदर्शनादिबलानि यावत्प्राणितविधिने कोक्रियन्ते। तावद्बलसाम्यं नवति। यग्रहाणां य ८५
थासामान्येनोदाहरणं। शनैश्चरो बलत्रयेण युक्तो नवति। नौमौ बलद्वयेन। तदा तत्र - - - - -
त्ये वामवेषां विज्ञेयं। तेषां च साम्ये प्रथमादितस्येति। तेषां वर्षाणां साम्ये वर्षदानऽल्पपि प्रथमोदितस्

स्य दशा परिकल्प्या। प्रथममादावर्कमंडलादुद्गदिगाः। उक्तं तत्र च स्य यदा बलसाम्यं नवति। तदा बहुवर्षदोपि
ग्रहे स्थिते प्रथमोदिते ग्रहेपि स्थिते। बलाधिकस्यैव पूर्वं दशा परिकल्प्या। तेषां च साम्ये प्रथमोदितस्येत्यत्राहाविधउ
दया। प्रत्यहं चक्रभ्रमवशादेकः। आदित्यापि प्रकर्षेणापरः। तत्रेह विप्रकर्षउदयोगणितस्कंधेनोक्तः। कालां
शकवशात् ज्ञेयः। अत्र च नगवानृगार्गिः। बलीलग्नेउ सूर्याणां दशामादौ प्रयच्छति। तस्मात्ततः प्रयच्छंति केन्द्रा
दिस्थाः क्रमेणउ। तत्रापि बलिनः पूर्वं तत्साम्ये बहुप्रदाः। तत्साम्येपि प्रयच्छंति ये पूर्वं रविविप्रयुताः॥७॥ एवं द
शाव्यवस्थायां अंतर्दशां पाकग्रहज्ञानेवसंततिलकेनाह। एकर्क्षगोर्धमपहृत्य ददाति तुल्यं स्वं त्र्यंशत्रिकोण
गृहगः स्मरगः स्वरांशं। पादं फलस्य चतुरस्रगतस्तहोराः स्वैवं परस्परगताः परिपाचयंति। उ दशापतिना
सहैकर्क्षगो ग्रह एकस्मिन् राशौ अवस्थितो दशापतिदत्तां तद्दशाकालस्यार्धं तदपहृत्य स्वेरात्मीयदशागु
णैः परिपाचयति। सहोराः। होरालग्नं। उदसहिताः परस्परमन्योन्यं त्र्यंशमिति। त्रिकोणगृहगो नवपंचमस्था
नयोरन्यतमस्थः दशापतिदत्तां तद्द्व्यंशकालात् तृतीयंभागं स्वगुणैः पाचयति। स्मरगः सप्तमस्थो द
शापतिदत्तां तद्दशाकालात्ततकौसप्तरांशं सप्तमागमपहृत्य स्वैर्दशागुणैः परिपाचयति। पादं फलस्य
ति। दशापतेः सकाशाद् दकहादिस्थोग्रहः परिपाचयति। अत्र दशापतेः प्रथमं संकल्पनीं तत्र चापश्चादेके

स्तगादिस्थितानां कराद्यायस्माद्दशापतेः यो भाग आगच्छति। तदनुसारेणादयो भागाः शोधाणे भव
ति। अथैकस्मिं स्थाने बहवो ग्रहा भवंति। तदा तेषां मध्ये यो बलवान् स एवैकः परिपाचयति। नान्ये कथमेतदु
वगम्यते। उच्यते। एकवचननिर्देशात्। एकर्क्षगोऽर्द्धमपहृत्य ददाति स्वमित्यादिकात्। न केवलमिहैवार्येणै
कवचननिर्देशः अतोयावस्थाल्पजातकेपि च तथा। वा। एकर्क्षगोर्द्धं त्र्यंशं त्रिकोणयोः सप्तमे तु सप्तमांशं चतुरस्र
योस्तु पादं पाचयति। गतोग्रहः स्वगुणैः। न केवलं यावनतेगवर्यदानामप्येकवचननिर्देशोस्ति। तथा च भग
वान् गार्गिः। एकर्क्षसंस्थितः सोऽर्द्धं त्रिभागं त्रिकोणगः। सप्तमस्थः सप्तभागं पादं चतुरस्रसंस्थितः। लग्नेन स
हिताः सर्वे ह्यन्योन्यफलदायकाः। यवनेश्वरस्याप्येवं। कालोर्द्धभागे कपृष्ठाश्रितस्य तदर्द्धभागं लग्नतश्चतु
र्थे। त्रिभागं भागी चतुष्कोणसंस्थस्तदर्द्धभाकस्यार्द्धपथकुत्रिकोणस्यास्तमे सप्तमं भागं भागी। स्थिता ग्रह
श्चारवशाद्गृहस्य। एवं सर्वत्रैकवचननिर्देशः। तस्मादेवं ज्ञायते। यन्त एक एवांशकं हरो भवति न स
र्वे इति। तथा च सत्यः। अर्द्धं तृतीयमर्द्धं च तथार्द्धं स्वार्द्धं सप्तमं भागं। एकर्क्षनवपंचमचतुरस्रे निव
नाश्च सप्तानां। दद्युर्ग्रहा ग्रहाणां स्वदशास्वंतर्दशाख्यानां। फलकालालानिभिरविधिक्रमेण ते यास्वते
प्येवं। एकर्क्षगो बलवान् भागहारो मित्रतो रिपोर्वापि। मित्रं च शुभं पापफलं तस्मिन्काले रिपुर्नैव। तथाच ८६

मयः। एकर्क्षगोपगतानां यो भवति बलाधिको विशेषेण। एकः स एव दत्ते नान्ये तत्र स्थिता विहगाः इति॥
लग्नेपि अन्यांशापहारित्वं प्राप्तमत्र बलभेदाग्रहः स्थितो भवति तदा लग्नग्रहयोर्यो बलवान् स एवैकः पचि
तमंशमपहरति नेतर इति। अन्ये सर्वेषामेकादिराशिगतमिंद्रवज्रयाहि नामंतर्दशाभागमिच्छंति। अन्ये तु
नः एकएव भागं गृहीत्वा तद्भागस्यैकर्क्षकानां भागी स्यात् तद्भागमिच्छंतीति॥ ७॥ अथ दशापरिकल्पना
ज्ञानमिंद्रवज्रयाह। स्थानान्यथैतानि सवर्णयित्वा सवर्णयेत् धः छेदविवर्जितानि। दशाब्दपिंडे गुणको यथो
क्तश्छेदस्तदैक्येन दशाप्रभेदः। धनर्णादिकान् भागान् स्थानशब्देनोच्यंते। तेषामर्द्धादिकानां भागानां सवर्णना
कार्या। सवर्णनाम हरच्छेदनामादरयमुत्पाद्य ततः स्थानानि सर्वाणि स्थानानि अधः छेदविवर्जितानि कार्याणि
। छेदानयास्यदृत्यर्थः। उपरिस्थिता राशयो यथासंभवं अत्यंशगुणकारा भवंति। छेदस्तदैक्येन तेषां राशीनां
मैक्येन संयोगेन छेदः भागहारो भवति। कस्मिन् गुणकारा भागहाश्च इत्याह। दशाब्दपिंडे वर्षसमूहे तं
नेतदुक्तं भवति। दशाब्दान् पृथक् पृथक् गुणकारैः संगुण्य छेदेन विभज्यावाप्तं वर्षाद्यंतर्दशा भवति। त
थोदाहरणं। दशापतिर्नैवमहद्केवलकश्चिद्ग्रहास्थितः। अन्यस्थाने तु न कश्चित् स्थितः। तत एवापहारा
। तत्र दशापते रूपमेकस्यार्द्धं रूपमेकं न्यस्तं॥ एवमर्द्धहरस्य रूपस्यार्द्धं रूपेन्यान्यसः॥ १२ अत्र

परस्परं षेदगुणावेतौ राशी कर्त्तव्यौ। २ २ १ २ अतो जाता एतावेव छेदाद्भूतौ छेदहीनौ। २ ॥ २ ॥ एतौ गुणकारौ अनयोर्योगः॥ ३ एष स्तागहरः अत्र दशापतिः दशायुर्दाय॥ ३ एतदाल्पो संगुण्य त्रिनिर्विनड्यावाङ्ग फलं॥ २ इयं मूलदशापतेरंतर्दशा। अथ पुनरेव मूलदशापतिवर्षाणि॥ ३ एकेन संगुण्य त्रिनिर्विनड्या वाङ्ग फलं। १ इयं दशापतिनाम्ह्येकराशिव्यवस्थितस्यांतर्दशा। एवं मूलदशापतिदत्तांतर्दशाकाल
। एकराशिये गेन ग्रहेणोर्ध्वपाचितो भवति। अस्यांतर्दशाकालद्वयस्य योगो जातः। ३ मेव मूलदशेति॥
॥ ८॥ अथ दशापतेर्नवपंचमस्थानयोरेकस्मिन् स्थाने कश्चिद्ग्रहः स्थितो भवति न द्वितीये न दशापति
नाम्हानं तु चतुरश्रयह्योः। नवमसप्तमेतदान्यास्मे॥ १ २ १ ३ एतौ परस्परं छेदहतौ ३ ३ १ ३ छेदहीनौ ३॥
१॥ एतौ गुणकारौ एकौ भणौ ४। एष स्तागहारः मूलदशापतिशायः॥ ४ अस्य त्रिगुणस्य चतु
र्निर्नगिम पहृत्या वाङ्गं ३ एषा त्रिकोणस्थस्यांतर्दशेति। एवं मूलदशापतिदत्तांतर्दशाकालं त्रिकोण
स्थेन ग्रहेण हृतागम हृत्यपाचितं भवति। अस्य दशाकालद्वयस्य योगः॥ ४ जातो मेव मूलदशे ८१
ति। अथ दशापतेश्चतुर्थाष्टमयोरेकस्मिन् स्थाने कश्चिद्ग्रहो भवति न द्वितीये नव दशापतिना
सह न त्रिकोणयोर्नच सप्तमे तदान्यासमः। १ २ १ ४ परस्परं छेदहतौ॥ ४ ४ १ ४ छेदहीनौ १४॥ १॥ एतौ गु

णकारौ एकीभूते ५ एषस्तागहरः मूलदशापतिदाय॥ ५ अस्य चतुर्गुणस्य पंचभिर्निर्गमपहृत्या वाङ्गं ॥ ४ मू
लपदशापतेरंतर्दशाकालः। अथ मूलदशापतिदायस्य ५ एकगुणस्य पंचभिर्निर्गमहृत्या वाङ्गं॥ १
एषा चतुरस्रस्थस्यांतर्दशेति। एवं मूलदशापतिदत्तां दशा कालस्य चतुरस्रस्थेन पादमहृत्य पाचितं
भवति। अस्यांतर्दशाकालद्वयस्य योगः॥ ५ जातो सेव मूलदशेति। अथ दशापतेः सप्तमस्थाने कश्चिद्ग्रहो भ
वति न दशापतिना सह न त्रिकोणयोर्न धनं चतुरश्रयोस्तदान्यासः॥ १ १ परस्परं छेदहतावेतौ ७ ७ १ छेद
हीनौ ७॥ १॥ एतौ गुणकारौ एकीभूतौ ८ एषस्तागहरः दशापतिदायः ८ अस्य सप्तगुणस्याष्टभिर्नगि
मेपहृत्या वाङ्गं॥ ७ इयं मूलदशापतेरंतर्दशाकालः। मूलदशापतिदायस्यास्यैकगुणस्याष्टभिर्निर्गमप
हृत्या वाङ्गं। ३ इयं मूलदशापतेः सप्तमस्थानस्थस्यांतर्दशा एवं मूलदशापतिदत्तांतर्दशाकालात् सप्तमस्ता
गः सप्तमेन पाचितो भवति। अस्यांतर्दशाकालद्वयस्य योगः॥ ८ जातो सेव मूलदशेति। एवमेकस्मिन्
दशाविकल्पे अत्रादौ मूलदशापतेरंतर्दशा भवति तदनंतरं भाहरस्य॥ ८॥ अथ दशापतिः सह ना
कस्मिन्नराशौ कश्चिद्भवत्य परस्य पुनर्नवपंचमयोर्मध्ये कस्मिन्नु भवति। न द्वितीये न चतुरस्रयोर्न च सप्त
मे तदान्यासः॥ १ १ २ १ ३ ३ एतेराशायः परस्परं छेदहताः॥ ६ ३ ६ २ ६ छेदहीनाः॥ ६। ३॥ २ एते गुणकाराः एकी

नतातारर एषनागहरे ॥ अथदशापतिदाय ॥ १ ॥ अस्य षड्गुणस्यैकादशानि नागमपहृत्यावाप्तं ॥ १ ॥ इय
मर्धपावकस्यैकस्यास्यांतर्दशा ॥ पुनरपिमूल ॥ दशापतिदायस्यास्य ॥ ४ ॥ स्यास्य द्विगुणस्यैका दशानि
र्नागमपहृत्यावाप्तं ॥ इयंत्रिकोणस्थस्यांतर्दशा ॥ पुनरपिपतेरर्द्धं तदेकगृहावस्थितः पाथप
ति ॥ त्रिनागं त्रिकोणाय ॥ इति ॥ अंतर्दशात्रयस्ययोगः ॥ ज्ञातमासैवमूलदशेति ॥ अथदशापतिना
महैसदैकस्मिन्राशौकश्चिन्नवत्यपरस्य अवतुरस्य ॥ योर्मध्यमदेकस्मिन्नच द्वितीये ॥ न च त्रिकोणयो
र्नवसप्तमेनतदान्यामा ॥ १ २ ४ ॥ एतेपरस्परछेदहताज्ञाताः ॥ ८ ८ ८ ॥ छेदहीना ॥ ७ ॥ ४ ॥ २ ॥ एतेगुण
हाराः ॥ एकीकृता ॥ १४ ॥ एषनागहरे ॥ अथदशापतिदायस्यास्य ॥ १४ ॥ अष्टगुणस्यचतुर्द
शनि नागमपहृत्यावाप्तं ॥ ८ ॥ इयंमूलदशापतेरंतर्दशा ॥ पुनरपिमूलदशादायस्य ॥ स्य ॥ चतुर्दशानि
नागमहृत्यावाप्तं ॥ ४ ॥ इयमर्द्धपावकस्य पुनरपिमूलदशापतिदायस्या ॥ १४ ॥ द्विगुण ॥ स्य चतुर्दशानि
गमपहृत्यावाप्तं ॥ २ ॥ इयंचतुर्दशीनागपावकस्य चतुरस्रस्य दशा ॥ अत्र दशापतेयद्यर्द्धतदेकका
वस्थितः पावति ॥ चतुर्नागं चतुरस्रगतः ॥ अंतर्दशात्रयस्यास्य योगः ॥ १४ ॥ ज्ञातामेवमूलदशेति ॥ ८ ॥
अथदशापतिनासहैकस्मिन्राशौकश्चिन्नत्यपरश्चसप्तमेनान्यैश्चस्था ॥ नेत्र नदान्यास ॥ १ २ १ ॥ ८८

एतेपरस्परछेदहताज्ञाताः ॥ २ ७ २ ॥ छेदहीनाज्ञाताः ॥ १४ ॥ ७ ॥ २ ॥ एतेगुणकाः ॥ एकीकृताः ॥ २३ ॥ एषनागहरे ॥ अथदशा
दायस्यास्य ॥ २३ ॥ चतुर्दशगुण ॥ १४ ॥ २४ ॥ स्यत्रयोविंशत्यानागमपहृत्यावाप्तं ॥ १४ ॥ इयंमूलदशापतिदशांतर्दशा ॥ पु
नरपिमूल ॥ दशादायपति दशादायस्यास्य २३ सप्तगुणस्यत्रयोविंश ॥ त्यानागमपहृत्यावाप्तं ॥ ७ ॥ इयंपाव
स्यसप्तमस्थस्यांतर्दशा ॥ पुनरपिमूलदशादायस्यास्य २३ द्विगुणस्यत्रयोविंशत्यानागमप ॥ हृत्यावा
प्तं ॥ २ ॥ इयंसप्तमस्थस्यसप्तमनागपावकस्येति दशात्रयस्यास्य योगः ॥ ज्ञातामेवमूलदशा ॥ अथदशा
पते ॥ त्रिकोणगृहयोरपियहोव्यवस्थितोनवति ॥ नान्येस्थाने पतदास्म ॥ १ ३ ३ ॥ एतेराशयः परछेद
हताःज्ञाताः ॥ ९ ३ ३ ॥ छेदहीनाः ॥ ९ ॥ ३ ॥ ३ ॥ एतेगुणकाराः ॥ एकीकृताः ॥ १५ ॥ ९ ३ ३ ॥ एषनागहरे ॥ दशाप
तिदायस्यास्य ॥ १५ ॥ नवगुणस्यपंचदशानि नागमपहृत्यावाप्तं ॥ ९ ॥ इयंमूलदशापतेरंतर्दशा ॥ पु
नरपिमूलदशापतिदायस्यास्य ॥ १५ ॥ त्रिगुणस्यपंचदशानि नागमप ॥ हृत्यावाप्तं ॥ ३ ॥ इयंत्रिकोण
स्थस्यांतर्दशा द्वितीयस्यैव ॥ ३ ॥ अस्यांतर्दशात्रयस्ययोगः ॥ १५ ॥ ज्ञातामेवमूलदशेति ॥ अथन्यासः ॥
१ १ १ ॥ एतेपरस्परछेदहताः ॥ १२ ४ ३ ॥ छेदहीनाः ॥ १२ ॥ ४ ॥ ३ ॥ एतेगुणकाराः ॥ एकीकृताः ॥ १९ ॥ एष
नागहरे ॥ अथदशापतिदायस्यास्य ॥ १९ ॥ द्वादशगुणस्यैकोनविंशत्यानागमपहृ

स्यावाप्तं॥ १ ॥ इयं मूलदशापतेरंतर्दशा॥ पुनर्दशापतिस्यास्य २९ त्रगुणस्यैकोनविंशांशागमपहृत्याना
गमपहृ ८ ॥ स्यावाप्तं॥ ४ ॥ इयं तृकोणस्थस्य तृतीयस्ताग पाचकस्यां तर्दशा॥ पुनरपि दशापति दायस्यास्य २९
त्रिगुणस्यैकोनविंशांश ८ ॥ त्यासागमपहृत्यावाप्तं॥ ३ ॥ इयं चतुरस्रस्थस्य चतुर्नागपाचकस्यांतर्दशा॥ अथां
तर्दशात्रयस्य योगः॥ १९ ॥ ज्ञातामेव पुनर्मूलदशा ८ ॥ ॥ अथ दशापतेस्त्रिकोणाया मध्ये कस्मिन्
स्थाने कश्चिद्ग्रहो यत्स ८ ॥ सप्तमे तदान्यासः॥ | २ २ | २१ ३ | ३ ७ | एतेराशयः परस्परछेदहताजाताः॥ | २१ २१ | ७ २१ | ३ २१ | एतेछे
दहीनाः॥ २१॥७॥३॥ एते गुणकाराः॥ एकी | २ | ३ | ७ | कृताः॥ ३१ एषनागहरः॥ दशापतिदाय स्या॥
स्य | २९ ८ | एकविंशत्या गुणितस्यैकत्रिंशतानकभस्यावाप्तं॥ २१ ॥ इयं मूलदशापतेरंतर्दशा॥ पुनर्दशापति
दा ८ यस्यास्य २९ त्रिनिर्गुणितस्यैकत्रिंशतानागमपहृत्या ८ ॥ ७ ॥ सप्तनिर्गुणितस्यावाप्तं॥ ७ ८ ॥ इयं त्रिना
गपाचकस्यांतर्दशा॥ पुनर्दशापदायस्यास्य॥ ३ २९ त्रिनिर्गुणितस्यैकत्रिंशतानागमपहृत्याप्तं॥ ३ ८ ॥ इयं सप्त
मस्थस्य सप्तमनागपाचकस्यांतर्दशा अंतर्दशात्रयस्य योगः॥ २९ ॥ ज्ञातामेव मूलदशा॥ ८ ॥ यत्र दशाप
तेश्चतुरस्रयोरेव ग्रहोस्थितो नान्यत्र तदान्यासः॥ | १ १ | ४ | ४ | एतेरा ८ शयः परस्परछेदहताः॥ | १९ १९ | ४ १९ | ४ १९ | ८९
छेदहीनाः॥ १९॥४॥४ एते गुणकारा एकीकृता | १ | ४ | ४ | २४ मूलदशापतेरंतर्दशा॥ पुनरपि

छेदहीनाः॥ १९॥४॥४॥ एते गुणकाराः एकीकृताः॥ २७ एषनागहरः॥ मूलादशापतिवर्षाण्येतानि षोडशान्ति॥
मं गुणय चतुर्विंशत्यानागमपहृत्यावाप्तं॥ १६ ॥ इयं मूलदशापतेरंतर्दशा॥ पुनरपि दशावर्षाणि॥ १६ चतुर्भिः संगुणय
चतुर्विंशत्यानागमपहृत्याप्तं॥ ३ ॥ इयं चतुर्थनागपाचक॥ अथ यत्र दशापतेश्चतुरस्रयोर्मध्ये कस्मिन्
कश्चिद्ग्रहो भवति॥ सप्तमेन्यस्तदा ८ न्यासः॥ | १ १ | २ ४ | १ ७ | एतेराशयः परस्परछेदहताजाताः॥ | २८ २८ | ७ २८ | ४ २८ | छे
दहीनाः॥ २८॥७॥४॥ एते गुणकाराः॥ एकीकृ | १ | ४ | ७ | ताः॥ ३९ एषनागहरः॥ अथ मूलदशा प
तिवर्षाणि १६ एतान्यष्टाविंशत्या गुणयित्वापकोनविंशत्यानागमपहृत्याप्तं॥ २५ ॥ इयं मूं॰ | ४ ६ | इयं मूलदशाप
तेरंतर्दशा॥ पुनरपि दशावर्षाणि १६ चतुर्भिः संगुण्य एकोनविंशत्या भ ४ ॥ २० ४ ॥ शारिते॥ नागमपहृत्या॥ २१
प्तं॥ ३ ६ ॥ इयं सप्तमनागपाचकस्यांतर्दशा॥ अंतर्दशात्रययोगः॥ ३६ ॥ ज्ञातामेव मूलदशेति॥ त्रिविकल्पो॥ अ
थ ५ ॥ दशापतिनामैकस्मिन्हेकराशौ कश्चिद्ग्रहावस्थितः॥ द्वयो ८ स्त्रिकोणायास्तत्रन्यासः॥ | १ ३ | १ २ | १ ३ | १ ३ | एते
रा २५ शयः परस्परछेदहताः॥ | २८ २८ | ९ २८ | ६ २८ | ६ २८ | छेदहीनाः॥ २८॥९॥६॥६॥ एते गुण
काराः॥ एकीकृताः॥ ३९ एषना गहरः॥ अथ मूलदशापतिवर्षाणि १६ अतः प्राग्वत्तंते
तर्दशान्यासः॥ | ६ ८ | ३ ८ | ३ ८ | ३ ८ | अस्यांतर्दशाचतुष्टयस्य योगः॥ १६ ज्ञातामेव मूलदशेति॥ अथ यत्र दशा॥

पतिनामहे कस्मिन्राशौ कश्चिद्यवस्थितः त्रिकोणयोर्मध्यादेकस्मिन्कोऽपि व्यवस्थितस्तस्य चतुरस्रयोर्मध्या
देकस्मिन्नेव नान्यत्र तदान्यासः॥

१	१	१	१
१	२	३	४

एते राशयः परस्परहता जाताः

२४	१२	८	६
२४	२४	२४	२४

छेदहीनाः॥ २४॥८॥१२॥८॥६॥ एते गुणकाराः एकीकृताः ५० एषु त्रिंशागहरेऽथ मूलदशा पतिवर्षाणि ३९ अतः प्राग्वत्तस्योऽन्तर्दशा॥

७	८
३	७
१०	१०
६८	२४

अस्यां तद्दशा चतुष्टयस्य योगः ३६ जातामेवमूलदशा॥ अथ द्वदशा पतिनामहे करराशौ कश्चिद्व्यवस्थितस्त्रिकोणयोर्मध्यादेकस्मिन्नन्यः स स्त्रिमे स्थितो नान्यत्र तदान्यासः॥

१	१	१	१
१	२	३	७

एते राशयः परस्परहताः

४२	२२	१४	६
४२	४२	४२	४२

छेदहीनाः॥ ४२॥२१॥१४॥६॥ एते गुणकाराः एकीकृताः ८३ षत्रांगहरे मूलदशा ३९ अतः प्राग्वत्तस्योऽन्तर्दशा॥

२८	९	५	२
२	१	०	७
१८	९	२९	६
६	२	२	५२
२४	१०	२९	०

अस्यां तद्दशा चतुष्टयस्य योगः ३९ जातामेवमूलदशा॥ अथ यत्र दशापतिनामहे करराशौ कश्चिद्व्यवस्थितोऽन्योऽन्ययोश्चतुरस्रयोस्तन्यासः॥

१	१	१	१
१	२	४	६

एते राशयः परस्परहता जाताः

२४	१२	८	८
३३	३२	२२	३३

छेदहीनाः॥ ३३॥२४॥८ ।८। एते गुणकाराः एकीकृताः ८९ एषु त्रिंशागहरे मूलदशा २९ अतः प्राग्वत्तस्योऽन्तर्दशा॥

[illegible]

ऽत्र चतुष्टयस्य योगः २९ जातामेवमूलदशा॥ ८॥ अथ द्वदशा पतिनामहे करराशौ कश्चिद्यवस्थितान्योन्यश्चतुरस्रयोर्मध्यादेकस्मिन्नन्यः स स्त्रिमे तदान्यासः॥

१	१	१	१
१	२	४	७

एते परस्परछेदहताः॥

५६	२८	१४	८
५६	५६	५६	५६

छेदहीनाः॥ ५६॥२८॥१४॥८॥ एते गुणकाराः एकीकृताः १०६ षत्रांग हरे मूलदशा १९ अतः प्राग्वत्कर्मवत्तस्योऽन्तर्दशा॥

२९	९	७	२
०	९	९	८
६	६	९	१८
६	३	१	९
५८	२४	५२	९

अस्यां तद्दशा चतुष्टयस्य योगः ३९ जातामेवमूलदशा इति॥ ८॥ अथ त्रिकोणयोर्द्वयोः कश्चित् चतुरस्रयोर्मध्यादेकस्मिन् तदान्यासः॥

१	१	१	१
१	२	३	४

एते परस्परछेदहता जाताः॥

३६	१२	१२	९
३६	३६	३६	३६

छेदहीनाः॥ ३६॥१२॥१२॥९॥ एते गुणकाराः एकीकृताः ६९ एषहरे मूलदशा २३ अतः प्राग्वत्कर्मवत्तस्योऽन्तर्दशा॥ १२॥४॥४॥३॥ अस्यां तद्दशा चतुष्टयस्य योगः २३ जातामेवमूलदशा इति॥ अथ यदा दशापतेस्त्रिकोणयोर्मध्यादेकस्मिन् स्थितोऽस्ति द्वयोश्चतुरस्रयोस्तदान्यासः॥

१	१	१	१
१	३	४	६

एते परस्परछेदहता जाताः॥

४८	१६	१२	१२
४८	४८	४८	४८

छेदहीनाः॥ ४८॥१६॥१२॥१२॥ एते गुणकाराः एकीकृताः ८८ एषहरे मूलदशा २२ प्राग्वत्कर्मवत्तस्योऽन्तर्दशा १२॥४॥३॥३॥ अस्यां तद्दशा चतुष्टयस्य योगः २२ जातामेवमूलदशा॥ ८॥ अथ यत्र दशापतेस्त्रिकोणयोर्मध्यादेकस्मिन्कश्चित्स्थि

तस्युत्तरस्त्वयोरप्येकस्मिन् सत्त्वमेवं तदान्यासः

१/२	१/३	१/४	१/७

एते परस्परछेदहता जाताः

४२/८४	२८/८४	२१/८४	१२/८४

छेदहीनाः ४२।।२८।।२१।।१२।। एते गुणकाराः।। कोन्नताः १४५ एषां हरः। मूलदशा।। ३६ अतः प्राग्वत्कर्मैव तस्यान्तर्दशा।

२०	६	५	२
२०	११	२	११
७	२२	२९	२२
५२	३७	५८	३३

अस्यान्तर्दशाचतुष्टयस्य योगः। ३६ जाता मेव मूलदशा।। ३६।। अथ दशापतेश्चतुरस्य योः स्थितत्सत्त्वमेवं तदान्यासः।

१/१	३/४	१/४	१/७

एते परस्परछेदहता जाताः

२८/२८	७/२८	७/२८	४/२८

छेदहीनाः २८।।७।।७।।४। एते गुणकाराः। एकीकृताः ४६ एषां हरः। मूलदशा। अतः प्राग्वत् अथवा छे

११२/११२	२८/११२	२८/११२	१६/११२

दहीनाः।।११२।।२८।।२८।।१६ एते गुणकाराः। एकीकृताः १८४ एषां हरः। मूलदशा अतः प्राग्वत्कर्मैव तस्यान्तर्दशा।।

२१	५	५	३
२०	५	५	३
२८	२२	२२	२६
६१	१०	२०	५८

अस्यान्तर्दशाचतुष्टयस्य योगः ३६ जाता मेव मूलदशा ३६ एवं चतुर्विकल्पाः। अथ पंचत्वेष्वन्यासादेवमहादशा नं बोधव्यं न्यासः।।

१/१	१/२	१/३	१/२	१/४

छेदेनानेन ४।।७।।न्यासः।। गुणकाराः। ४२।।२१।।१४।।१४।। ६।।त्वा गहरः।।८९

१/२	१/२	१/४	१/४	१/७

छेदेनानेन ५६ गुणकाराः।५६।२८।।१४।१४।।८ हरः।।१२०।।न्यासः।।

१/१	१/२	१/३	१/४

१/७

छेदेना ८९

नेन ८४ गुणकाराः। ८४।।२८।।२१।।२१।।१२।।हरः।।१६६ न्यासः।।

१/१	१/२	१/३	१/४	१/४

छेदहीनानेन २४४ गुणकाराः।। १४४।।४८।।४८।।३६।।३६।।हरः ३१२ एवं पंचविकल्पाः।। अथ षड्विकल्पाः।न्यासः।।

१/१	१/२	१/३	१/३

१/४	१/७

छेदेनानेन २५२ गुणकाराः। २५२।।१२६।।८४।।८४।।६३।।३६ हरः।।६४५ न्यासः।।

१/१	१/३	१/३	१/४

१/४	१/७

छेदेनानेन २२८ गुणकाराः। १६८।१६८ गुणकाराः। १६८।८४।५६।४२।४२ २४ हरः। ४४६ न्यासः।।

१/२	१/२	१/३	१/३	१/४	१/४	१/७

छेदेनानेन । गुणकाराः ८४।२८।२१।२१।१२ हरः।।१८४।। एवं यावं तो दशाध्याय इति ष। ड्विकल्पाः। न्यासः।।

१/१	१/२	१/३	१/३	१/४	१/४	१/७

छेदेनानेन णा १६८ गुणकाराः। १६८।८४।५६।५६।४२।४२।२४ हरः।४७२ एवं यावन्तो दशादा
यो ह्यारान्तवन्ति। तावदेतत्कर्मानोपपद्यत इति। एकविकल्पो नास्ति। द्विविकल्पाश्चत्वारः।। त्रिविकल्पाः स
प्त। चतुर्विकल्पा नव। पंचविकल्पाः सप्त। षड्विकल्पाश्चत्वारः। सप्तविकल्प एकः। एवं द्वात्रिंशद्विकल्पाः। य
त्र बहवः पाचका भवन्ति। तत्र प्रथमं मूलदशापतेरेवान्तर्दशापाचको भवति। परं यएव दशाविभाग
क्रमः। स एवान्तर्दशाविभागक्रमः। यस्याद्यो दशापाचकत्वं तस्यैवान्तर्दशापाचकत्वं। यस्य पश्चात्तस्य
पश्चादिति। दशापतिक्रमपरिपाट्या यस्यान्तर्दशापाचकत्वं न प्राप्तं तस्य न वक्तव्यं। तदनन्तरं यस्य प्रा

स्तस्यैव वक्तव्यास्त्रिकाप्यमूलदशापतेरंतर्दशा दद्यात्ततः परमेकस्य ददाति । ततस्त्रिकोणगतस्य । ततश्च
तुरस्रगतस्य ततस्सप्तमगस्य । त्रिकोणचतुरस्रयोर्यदा ग्रहौ तदा तयोर्यो बलाधिकस्तस्यादौ न घा उक्तं । यस्मा
न्नगवान् गार्गिः । आदाद्यंतर्दशा पाकोत्नवत्येव दशापतेः । ततः परं तु वक्तव्यं । दशापादस्वफलानुरूपा संज्ञा
येतालीयेनाह । सम्यग्बलिनः स्वतुंगस्तागे संपूर्णा बलवर्जितस्य रिक्ता । नीचांशगतस्य शत्रुतागे ज्ञेया निष्ट
फला दशा प्रसूतौ ॥ ५ पुरुषस्य जन्मकाले यो ग्रहः सम्यक् बलवान्नवति श्चर्वक्तौ सर्वैर्बलैर्युक्तो न्न
वति । तस्य संबंधिनी दशा संपूर्णानाम्नी नवति । न केवलं यावत् स्वतुंगस्तागावस्थितस्य परमोच्चगतस्या
पि संपूर्णनाम्नी दशा नवति । सम्यग्बलिन इत्युक्तं पुनः स्वतुंगस्तागवचनेनैतत् ज्ञापयति । यतः परमो
च्चगतो ग्रहो न्यो बलकारणैर्युक्तो न नवति तथापि तस्य संबंधिनी दशा पूर्णैव । संपूर्णदशायामंतर्दशा
यां वा काले शारीरारोग्यधनवृद्धिनिः पुरुषो वर्द्धते । अथ सम्यग्बलैर्युक्तो न नवति किं विहीनबलस्तदा
तस्य संपूर्णनाम्नी दशा न नवति । अथ परमोच्चगतो न नवति । केवलमेवोच्चराशिगतो नवति । तदा ९२
तस्य दशा पूर्णैव नवति । पूर्णायां च दशायां च काले धनलान्नमवाप्नोति । तन्नारोग्यं । बलवर्जितस्य
ग्रहस्य रिक्तानाम्नी दशा नवति । यश्च नीचराशौ स्थितस्तस्य रिक्तैव रिक्ता दशाकालेऽंतर्दशाकाले च धन

हानिमवाप्नोति । नीचांशगतस्येति । नीचांशे नीचराशिनवनागे गतस्थितो नवति । शत्रुनागगतः शत्रुनवां
शं यः स्थितो नवति । तस्य दशा अनिष्टफला ज्ञेया ज्ञातव्या । अनिष्टफलां तर्दशाकाले धनहानिमना
रोग्यं च प्राप्नोति । अत्र नगवान् गार्गिः । सर्वैर्बलैरुपेतस्य परमोच्चगतस्य च । संपूर्णा सा दशा ज्ञेया
धनारोग्यविवर्द्धनी । स्वोच्चराशिगतस्याथ किंचिद्बलयुतस्य च । पूर्णानाम दशा ज्ञेया धनवृद्धिकरा शुन्न
ना । सर्वैर्बलैर्विहीनस्य नीचराशिगतस्य च । रिक्ता नाम दशा ज्ञेया धनरोग्यनाशस्य कारिणी । यः
स्यात् परनीचस्थस्तथा चारिनवांशके । तस्यानिष्टफला नाम्नी बंधनानर्थवादिनी ॥ छ ॥ अथ दशांतर्द
शा ६ नरूपेण वक्ष्यामः ॥ ॥ अथ स्वतुंगाद्वरोहणंनाम नवेश्वास्वदृष्टवसांगो । आरोहिणी निम्नपरिच्युतस्य
नीचारिनागेष्वधमा नवेश्च ॥ ७ तुंगात्परमोच्चाद्भ्रष्टच्युतस्यावरोहिणी नाम्नी दशा ज्ञेया । दशापरमोच्च
नागांतादारभ्य यावत्परमनीचनागादिमत्वांतरे राशिकर्कं तत्रावस्थितग्रहेणया दत्ता दशा वांतर्दशा या
सावरोहिसंज्ञा नवति । यस्मात्परमोच्चाद्भ्रंशं प्रत्यहमधः पतरा इति विकल्पते । यावत्परमनीचमि
ति । अपरोहिसंज्ञा च दशा अधमफला नवति । यस्मादयं पति । संज्ञानुरूपाणि फलान्यपथैषामिति । म
ध्यमा नवेत् सा सुहृद् च युतांगश इति । सौ चावरोहिणी यत्र तत्र राशौ सुहृत्पस्थितेन सुहृन्नागमित्रांशके

बंधिनि नूर्वांशकस्थेन दत्ता मध्यैव। आरोहिणी निम्नपरिभ्रुतस्येति। निम्नात्रीचापतत्परिभ्रुतस्य चलितस्य
ग्रहस्यारोहिणी नाम दशा भवति। परमनीचांतरागादारभ्य यावत्परमोच्चरागांतरं तावत्तरे राशिषट्केत
अपि वस्थितेन ग्रहेण या दत्ता दशा अंतर्दशा वा सा आरोहिणी नाम्नी भवति। यस्मात्परमनीचाद्गुणं
प्रत्यहं तावदारोहतीति ग्रहः परिकल्प्यते यावत्परमोच्चमिति। आरोहिणी च श्रेष्ठफला भवति। नी-
चारिसांशा इति। सैवारोहिणी यत्र तत्र राशौ स्वनीचराशावुपगतेन दत्ता अधमा नाम्नी भवति। एवं य-
श्री त्र तत्र राशौ परिसारकस्थेन दत्ता सेव नाम्नी भवति। शर्वशात्रुनवांशस्थेकेन दत्ता अनिष्टफलेस्य क्रो-
मधुना सैवाधमाधमेति। तत्किमेतदित्युच्यते। अपरोहिणी शत्रुनवांशकस्थेन दत्ता अनिष्टफला ज्ञे-
या। आरोह्यधमा अनयोः कः फलभेदः। उच्यते। अनिष्टफलाफलमशुभं प्रयच्छति। अधमाशुभमे-
वाल्पमिति। एवमेवावरोहिसंज्ञा यदा मध्यसंज्ञा भवति। तदा सैवानिष्टफलं संलभते। आरोहिणीय-
दा मध्यसंज्ञा भवति। तदा सैव शूर्णेति कुर्या संज्ञा ज्ञेया। अत्र भगवान् गार्गिः। उच्चनीचांतरस्थस्य द- ७३
शास्यादवरोहिणी। तस्यामल्पमवाप्नोति फलं क्लेशानुभूतं नरः॥ मित्रोच्चांशकस्थस्य मध्यामध्य

फलाशुभा। नीचोच्चमध्यगस्योक्तं श्रेष्ठावारोहिणीदशा। सैवाधर्मामाख्या भवति नीचराशौ अंशगस्य तु। आरो-
हिणी वेदधमा भवेत् श्रेष्ठफला तदा। आरोहिणी मध्यफला संशर्णा परिकीर्तिता इति॥ ०॥ अथांतर्दशासंज्ञा उन-
रप्युपजातिकयाह। नीचारिसांशसमवस्थितस्य शस्त्रे गृहे मध्यफलादि द्वि दिष्टा। संज्ञानुरूपाणि कफलान्यथै-
षां दशासु वक्ष्यामि फलोपयोगं॥ ७ शस्त्रानि गृहाणि स्वोच्चमूलत्रिकोणयो आत्मीयस्येत्र मित्रराशौ ताणि तेष्ववस्थितेन
ते५ नीचराश्यंशके रिसागे शत्रुनवांशके समवस्थितेन च ग्रहेण या दत्ता दशा अंतर्दशा सा मिश्रफलानाम्नी॥ मिश्र-
फलाशुभाशुभं मिश्रं फलं प्रयच्छति। व्याधिमेतमथागिममवमादि। अर्थादिव शस्त्रराशिगनाम्ना। अशास्ना-
नीचराशयाः तस्मेन स्वोच्चमित्रमूलत्रिकोणात्मवर्गे नवांशकस्थेनापि दत्ता मिश्रफले व भवति। संज्ञानुरूपा-
णि स्वनामसदृशानि फलानि स्यात्ते दशासु वज्ञेयानि। तद्यथा। संशर्णा त्यंत श्रेष्ठफला पूर्णा श्रेष्ठफला अध-
माशुभाल्पफलदा। रिक्ता अर्थापहारिणी अनिष्टफलदा त्यर्थमशुभकारिणी। मिश्रफला शुभमशुभं च फ-
लं प्रयच्छति। अथैषां दशास्थितिः अथ शस्त्राने तथैषां आदित्यानां ग्रहाणां दशासु यथोपयोगमुत्त-
रत्र वक्ष्यामि। यथा येन प्रकारेणोपयुज्यते। तथा तत्कथयिष्यामि। कस्यामंतर्दशायां किं फलमुपपुज्यत
इति॥ ०॥ अथ लग्नदशायाः शुभाशुभज्ञानं वैतालीयेनाह। उत्सयेधममध्यपूजिता दृक्काणेश्वरनेशुभा

क्रमात्॥ चरतुलेष्वसमास्थिरक्रमाद्वाराया: परिकल्पिता दशा:॥७॥ चरेषु द्विस्वभावराशौ लग्नगते द्रेक्काण-
क्रमेणासममध्यमेष्टफला दशा ज्ञेया। प्रथमद्रेक्काणे जातस्याधमा। अशोभना। अनिष्टफला॥ द्वितीये मध्य-
मा। मिश्रफला। तृतीये इष्टिता श्रेष्ठफला॥ चरलग्ने चरराशौ व्युत्क्रमेण तेन प्रथमद्रेक्काणे श्रेष्ठा। द्वितीये
इष्टा श्रेष्ठफला तृतीये समा मध्यमा॥ एवं होरालग्नस्य दशा परिकल्पिता उक्तेति॥८॥ अधुना नैसर्गिकाणां
ग्रहाणां दशाकालं शार्दूलविक्रीडितेनाह। एकं द्वौ नव विंशति धृति कृती पंचाशदेषां क्रमाच्चन्द्रारेंदुजशुक्र-
जीवदिनकृद्दिवाकरीणां समा:। स्वैः स्वैः शुभफलानि सर्गजनिता: पंक्तिदशायाः क्रमात्। अंते लग्नदशा
शुभेति यवना नेच्छंति केचित्तथा॥९॥ एकाद्याः समाः एकादीनां वर्षाणि चंद्रादीनां यथाहि तानि नैसर्गिका-
णां तद्यथा। जन्मसमयाद्वारभ्य एकसमां संवत्सरं एकवर्षं चंद्रस्य। एवं द्वयं ततः परं नवेंदुजस्य। एवं द्वादश
ततः परं विंशति शुक्रस्य एवं द्वात्रिंशत्। ततः परं धृतयः अष्टादश जीवस्य गुरोः। एवं पंचाशत् ततः परं कृ-
तिसंख्या विंशति दिनकृतः सूर्यस्य। एवं सप्ततिः ततः परं पंचाशद्दिवाकरेः सौरस्य एवमेकविंशत्यधि-
कं वर्षशतं। एते शुभनिसर्गाधिपेषु ग्रहेषु बलरूपवयस्थितेषु वतद्दशासु च शोभनानि फलानि फलीन- ९५
चंति। हीनबले अनुपचयस्थेष्वशोभनानि। एतत्सर्वदा चिंत्यं यतो निसर्गवशाद् इति संवाद इति। तथा

यवनेश्वरः। ततोपत्नोगः शशिनो वयस्य नैमस्य विद्यो दशनानुजन्म। बौधं तु शिष्यापदकालमाहुः। शमैथुने छाउलित
प्रवृत्ति शुक्रे तद्विविधिश्चर्वदि श्रुमा मध्यमा देवगुरोर्वदंति। रवेर्यथार्थापरमत्यमस्मात् सौरं जनार्दनगकालमाहुः। इ-
ति। नैसर्गिकस्य दशाकालस्य प्रयोजनमाह। स्वैः स्वैः शुभफलानि सर्गजनितेरिति। तत्र यस्य ग्रहस्य संबंधिनी कृता पू-
र्वविधिना सत्ता दशा अंतर्दशा वा सा यदि नैसर्गिका कथिता: स्वैः स्वैर्वर्षैर्युज्यते। स्वां दशाकाले न समकालं भव-
ति। तदा या बकाले तस्य संबंधिनी दशा अंतर्दशा भवति। तस्या: शुभफलपाको भवति तस्मात् शुभा परिपूर्णा-
फलपंक्ति:। पाको भवति क्रमात् परिपाद्यया वर्द्धते। नाव बहु फलेत्यर्थः। अत्र केचिद्वदंति। पूर्वविधिनाजा-
तस्य शुभा तदा शुभफलमत्यर्थं। प्रयत्नत्यन्यथा शुभा तदा शुभमत्यर्थमिति। तथा युक्तं। यस्माद्यवनेश्वरः।
श्रेष्ठाः पदशास्वे वयमिश्रहस्य। इति तथा च सत्यः। एकाह्निका शशी स्याह्निककुजो द्वादशाह्निका: सौ-
म्य: द्वात्रिंशाद्गुरुभृगुगुरुश्चकथितः। शतस्यार्द्धं समप्तत्यह्नः सूर्यो विंशत्यधिकः। शनैश्चरो हृद्रातः। वय-
सोऽन्तराणि वैषां स्व दशा नैकर्षिकाला:। स्वं स्वं वयस्तं सदशांग्रहाः समामाद्यदे हिनोकालं रक्षणपो-
षणे शस्वता दशाःस्तु यथासंख्यं। अथ लग्नदशा नैसर्गिककालं पुराणयवनमतमाह। तेअंते लग्नदशो-
ति। विंशत्यधिकाद्वर्षशतादूर्ध्वं यदि कस्यचिदायुषः कालो भवति। तदा सकालः सर्व एव लग्नस्य नैसर्गि-

कानवाता तास्मिन्कालेपुराणे वनानां मतेन लग्नदशा शोभना भवति विंशत्यधिकाद्वर्षशतात् इत्यनेनोक्त
तोऽनवगम्यते। उच्यते। तदयकालस्यानुग्रहपरिगृहीतत्वात् लग्नस्यानवकाशादेवात्र अथान्यः कश्चि
त्। यथा विंशत्यकावर्षशतादिकं यस्यायुर्नास्ति किं तस्य लग्नमाने सर्ग्निको दशा नास्ति। उच्यते। नास्त्येव।
न केवलं यावद्वर्षसमाप्तेन इदं यस्यायुर्नास्ति तस्य शनैश्चरसंबंधी दशाकालो नास्ति। यस्य पंचाशद
धिकं नास्ति तस्यादित्यस्य किमपि नास्ति। एवमन्येषामपि योज्यं। ननु विंशत्यधिकं वर्षशतं पर
मायुः। अत ऊर्द्ध्वं जीवितावस्थायां वा। कोलग्नस्य नैसर्गिको दशाकालः। उच्यते पूर्वमेवाख्यातं। यथा विंश
त्यधिकं वर्षशतं परमायुः। त्रैराशिकार्थमर्कादीनामायुर्ज्ञानार्थं प्रदर्शितं। न तस्मात् अवस्थमानादायु
षः परं संभवतीति। यदा मीनलग्ने बलिनि मीनांशके वक्रस्थितः तो भवति सर्वेषु यदा यत्र तत्र राशौ
मीनांशकावस्थितो भवति। किंतु विडंबगताः केचिद्वक्रिणः स्युः तदा मीनलग्ने द्वादशवर्षाणि ददाति
। स एव बलयुक्तो वा द्वन्त्यानि द्वादशवर्षाणि। यहा अके कोमीनांशकांशकं तत्स्थो वा द्वादशवर्षाणि
भवंति। एवं वज्रादीनां षण्णां शतं षोडशाधिकं संभवति। आदित्यसूत्र विंशति। लग्नस्य पंच। ८५
विंशति। एवमेकोनत्यशतदयं समत्रषष्ट्याधिकं भवति। न वेतावत्प्रमाणकालं कश्चिज्जीवत्य
स्य

८५

मानो न हवंति। योगमप्यातिङ्लेनत्वात्। कश्चित् दृश्यन एवानेदंतिके विज्ञनथेति। तांलग्नदशामंतेके।
विदाचार्याः ऋतिकार्तिश्चनृतया स्वथानेनैव प्रकारेण शुभाशुभमिति। तेन देंति। यस्माद्बलवेलग्नस्य य
द्यं तेन दृशात्संवंति। द्रेष्काणवशात् शुभाशुभं भवति। तस्माद्येआचार्यास्तेनलग्नदशां नेछंति। तेनिष्कारणमे
व नेछंति। किमागमग्रंथानां कारणेन उच्यते। य एव आचार्या लग्नदशां नेच्छंति। तवागमं त्यक्त्वा यथादर्शि
तकारणमुपन्यस्य नेच्छंति। तेन कारणदोषमुक्तं। तथा वक्ष्यत कार्तिः। अत्र लग्नदशासु लेतिवचनानेन तद्
क्तानां मतं तस्मिन्नृहीनबलेयतो त्यसमयेमास्यादतो न घ्यते। एतद्वक्ष्यत कीर्तिकारकं गुणमुपन्यस्तं। न
वडुष्मतेन। सनैसर्गिकेलग्नदशाकाले तद्दशासु संवेत्यवगतव्यं। (हो। अथ दशांतर्दशासु शुभाशुभ
ज्ञानं शार्दूलविक्रीडितेनाह। पाकस्वामिनि लग्नगे सुहृदि वा वर्गस्य सौम्यस्य वा शारद्भासु तदा दशा
त्रिदशाः षट्ठालात्सुवा पाकपे। मित्रोद्योपचयत्रिकोणमदने पाकेश्वरस्य स्थितश्चंद्रः सत्फलं को
बोधनानि कुरुते पापानि शातोन्यथा। २०। सौरसावनचांद्रतव वर्षतद्यपंचष्ट्याधिकं त्रिंशत्त्रिंशतिर्दि
नानां घटिकापंचदशाकेन सार्द्धेन भवति। सावनमुदयादुदयः। अर्कोदयास्तु नरवार्कोदयः। सा
वनमहोरात्रं। तच्च षष्टिघटिकमहोरात्रं। अहोरात्रं त्रिंशता मासः। मासा द्वादश वर्षं। एवं षष्ठ्याधिकं त्रि

निरंशतो दिनानां वर्षं। चांद्रातिथिसंयोगः। तन्मानेन षष्ट्याधिकं शतत्रयं भवति। सायनेन सौरमानं श
तत्रयं चतुःषष्ट्यं चतुष्षष्ट्यं वा शराद्यधिकं दिनानां भवंति। सौ एवं सौरमानचांद्रगणिमानानि अन्ये कस्वमते
न षष्ट्याधिकं शतत्रयं भवति। नाक्षत्रं चंद्रनक्षत्रभोगः। तद्दिनानां सप्तविंशत्या मासो भवति। शतत्रये
ण चतुर्विंशत्याधिकेन दिनानां वर्षं भवति। स्वसंशभोगोऽहोरात्रं सौरं। चांद्रमसं तिथिः। चंद्रनक्षत्र
भोगात् नाक्षत्रं परिकीर्तितं। समावरोग्रहलग्नाणामुदयादुदयोदयः। नक्षत्रमानेन मासस्यार्द्धं सप्त
विंशतिवासराः। शेषमानेषु निर्दिष्टो मासस्त्रिंशद्दिनात्मक इति। तस्मात्सावनमानेनायुर्दायगण
ना कार्या। यस्मात्सोप्यद्वेष विशुद्धमायुः कर्त्तव्यं। तच्च सावनमानं। सौरमानेन संक्रान्त्या विधिजो मासः
सावनेन त्रिंशद्भाव्रः। चांद्रो मासस्यांतिकः। सौरमधिमासयुतं चांद्रं भवति। चंद्रसूनुरात्रो नं सावनं
नं भवति। चांद्रशास्त्र नाक्षत्रं। उक्तं च। युगवर्षमासपिंडं रविमानं साधिकमासं चांद्रं। अवमही
नं सावनाम्नेदं वमहरिवितं चार्कं। एवं भवति सायनमानेनायुर्दायविधिः। तथा मयूरचित्रके ९९
गार्ग्यः। आयुर्दायविभागश्च शापघ्नितक्रियास्तथा। सावनेनैव कर्त्तव्या मत्राणामप्युपासनं। न
वक्रादियाद्वारस्याकोदियं यावदहोरात्रं। नास्तुलिरात ते सौरमहोरात्रं पच्यते। यस्तुमह्ररूपनव

मुनिनगतिथयः। शतगुणाश्च सौरेणा त्रिपतत्तुलिशरएव। जानातियस्मात्तुलशतत्रं चवर्जयित्वा। सर्वसिद्धांते
तेषु सौरमानेन रवितगणनो गसौ रमानमधिमासकयुतं। चांद्रं भवमहोरात्रमिति संज्ञा। तथा चन्नगवान्
पार्थिशसरः। सावनमहोरात्रं। गर्गेत्या। सावनेनस्मृतो मासस्त्रिंशद्भुक्ष्मकरोदयः। तथा चनदवलगुरु
ः। सावनमुदयादुदयश्चेति। एवं पुरुषस्य जन्मसमये सावनमहर्गणं ज्ञात्वा तस्मात्तिथिनक्षत्रेष्ठं दंताव
था ५ व कालिकं दिनरूपं भवति। तद्येतांत्कालिके जन्मसमये विकलेसविकलं संयोज्याहर्गणो भवति। तत्राभे
यद्घटिकादिकालो भवति तस्मातीतार्धरात्रात्परतो गणना कार्या। तस्मादिष्टदिनमानयेत्। तेनावा
र्यसूत्रेणाद्युगणोधो भवति तस्मातीतार्धरात्रात्परतो गणना कार्या। तस्मादिष्टदिनमानयेत्
। तेनाचार्यसूत्रेणाद्युगणो धो भवगुणितो दिनवरमाशावमाधिकश्चांद्रचांद्रो वजूविशुस्तुनुख
दिगाक्षमासदिने हीनः इति। एतत्खंडसाधककरणे भवति। को सौरविद्युगण इत्याह। शा
कोगणस्तुद्वारोनो र्कगुणश्चैत्रादिमाससंयुक्ता। त्रिंशद्गुणास्तिथियुत इति। अस्य षष्ट्याधिकेन
शतत्रयेण नागमपहृत्यावाप्तं करणाद्यः। शेषास्त्रिंशद्भागाश्चैत्राद्यामासाः। शेषावर्त्तमानमा
समितात्यास्तिथयः। करणाद्वैको वेगवस्तुद्वाराभ्यं योज्यातीतः शकः कालो भवति। तस्मिन् कमा

सेतस्मिन्दिने सोऽहर्गण इति। तत्रैव दशाप्रवेशः। पुनरप्यन्यमंतर्दशाकालं दिनीकृत्य तस्मिन्
योजयेत्। एवं यावत्यों ऽतर्दशा भवंति। तावदनेनैव प्रकारेण योजनीयाः। ततो ग्रहांतस्वलग्नं वगणे
येत्। अथवा अन्येन प्रकारेण कालानयनं। आदित्ये क्रियमाणे यावंतो गतगणा भवंति। तावंतो
करणप्रादारस्य गताब्दाः। तेषु करणपतितान् गुणितेन शाककालं संयोज्य स्पष्टशाककालो भवति। वर्त्त
माने वर्षे यावंत्येंशाः सूर्यः स्फुटोऽर्को भवति तावंतो मासाः सूर्यभोगातीताः। शुक्लपक्षं कृष्णपक्षं वा
तिथिनक्षत्रं वंशाघ्रात्यां ज्ञायत एव। पाकस्वामिनीत्यादि। यस्य ग्रहस्यांतर्दशाप्रवेशः। स
पाकस्वामी तावद्वा सो पाकस्वा यावेत्तस्यांतर्दशामेकः पाकस्वाम्यंतर्दशाप्रवेशस्य प्रवेशलग्नगो
भवति। यदा तदा तस्य संबंधिन्यंतर्दशा प्रारब्धा। शुभदा शोभना भवति। अथवा तात्कालिकः
स्वामिनो यः सुहृन्मित्रं तस्मिन्नपि दशाप्रवेशकाललग्नगे शोभना दशा वक्तव्या। अथवा दशा
व्रपि २ पतेः प्रवेशवातायोवर्गस्तस्मिंल्लग्ने दशा शोभना। अथवा अन्यस्मिन् सौम्ये शुभग्रहे तत्कालल ९७
ग्नगेंऽतर्दशा प्रारब्धा शोभनैव। अथवा पाकपे दशापतौ तात्कालिकलग्नात्त्रिदशषष्ठान्ते
स्तृतीयषष्ठदशमैकादशस्थानानामन्यतमस्थेव शोभना दशा वक्तव्या। यद्यप्यत्र सामान्ये

श्री

नोक्तं। प्रारब्धा शुभदा दशा। तथापि शत्रुयाधिशत्रुदशायां प्राप्ताविष्टफलप्रदा। अथ मित्राधिमित्रदशायां शो
भोति। शोभनतमा। मदशामित्यक्तफलदो हिमत्। एतदपि चिंतनीयं। अनेन प्रकारेण यदि शुभफलदांतर्द
शा भवति। किं वा कस्मिंश्चिद्दिवसे पूर्वस्त्रांतर्दशा मध्ये शुभफलावाप्तिरित्यत्र संदेहव्यदासार्थमाह। मित्रे
ष्टोपचये त्यादि। पाकेश्वरस्य दशापतेः प्रतिराशौ संचरतः तत्कालयोग्रहा मित्रं तत्क्षेत्रस्थितश्चंद्रमा भवति
यदि तदा सत्फलबोधनानि कुरुते। शुभफलानि प्रकटीकरोति। अत्र यस्मिन्नहनि यस्मिन्नुदये। गृहेवार
वशात् चंद्रमा भवति तस्य गृहस्याधिपतिर्भवति सचेत्तस्मिन्नहनि पाकपतेः तात्कालिकं मित्रं
भवति तदा चंद्रमाः पाकपतेर्मित्रक्षेत्रस्थो ज्ञेयः। तथा पाकपतेः स्वोच्चराशिस्थः। सत्फलबोधनानि कु
रुते। न केवलं पाकपतेरुपचयस्थानगतो पि त्रिषडेकादशाद्दशमस्थानानामन्यतमस्थः। त्रिकोणगो नव
पंचमस्थानस्थो भवति। तथा मदनेमप्त मेव स्थितः। एतेषु निर्दिष्टस्थानेष्वेतमस्थानस्थश्चंद्रमाः शुभला
यां दशायां सत्फलबोधनानि कुरुते। ज्ञायते केषां फलानि त्यज्योच्यते। मित्रोच्चोपचयत्रिकोणमद
नेयस्मिन्स्थाने पाकेश्वरस्य चंद्रमा स्थितः। सराशिर्जन्मनि यो सावश्रमीत्र ॠडुत्तदष्टफलं बोधय
ति। विशेषेण पाठितमिति। अत्रण अस्मादुक्तप्रकारादन्यथा पाकपतेस्तत्काले शत्रुगृहे तन्नीचराशौ

३

वादशायति नाम सहेकराशेर्वा स्थितस्तथा द्वितीयचतुर्थादिभवादशमस्थानानामन्यतमस्थानस्थो भ
वति। तदा शुभफलानां पापानि फलानि प्रकटीकरोति। विशेषेण दशापतिमिति। अनिष्टं मन्त्रकोऽव
र्धकृत। ग्रिश्रदशायामिति बोधो पवयादि सफलबोधनाधिकृते। शत्रुनीचादिषु शुभफलानां त
थावत्तगवान् गार्गिः। यद्धाशिसंस्थः शीतांशुस्तत्र तत् परिकीर्तितः। मराशिर्जन्मकाले वयोनावस्तक्रं
नवत्तत्। शरीरादितन्तं सौख्यं वक्ष्यं बलयोगतः। अनिष्टराशिसंस्थस्तु तत्रावानाम शोननामिति॥ ६॥
अथांतर्दशाप्रवेशकाले चंद्राक्रांतराशिवाशेन शुभज्ञानं शाईलविक्रीडितेनाह। धारशाहिमगोर्दशा
स्वगृहगे मनार्थसौख्यावहा कोने द्रूषयति स्त्रियं बुधगृहे विद्यासुहृद् दिन्नदा। दुर्गारण्यपथालये च वि
करी सिंहे सितर्स्रे तदा कुम्भे दासबैगकुंभयोर्गुरुगृहे मानार्थसौख्यावहा॥ ११॥ धारशादिमगोरिति
यस्य तस्य ग्रहस्यांतर्दशाप्रवेशसमये हिमगोश्चंद्रस्य गृहग आत्मीयक्षेत्रस्थो कर्कटे धारशाप्रविष्ट
तदा मोख्यार्थमानावहा भवति। सौख्यं सुखना वा। अर्थो धनं। मानं शृजावा वहति करोति। कोनेजेनाम
ले त्रेमे रवहस्थिकयोरन्यतमव्यवस्थिते चंद्रे प्रहृत्तां तर्दशास्त्रियं दूषयति। परपुरुषसक्तं स्त्रीदोषमुत्पा ९८
दयति। बुधगृहे मिथुनकन्ययोरन्यतमस्थे चंद्रे प्रहृत्तांतर्दशास्त्रियं दूषयति। परपुरुषसक्तं स्त्रीदो

षमुत्पादयति। बुधगृहे मिथुनकन्ययोरन्यतमस्थे चंद्रे प्रहृत्ता विद्यासुहृन्नदा भवति। विद्याशास्त्रानुरतिसुहृद्दोमि
त्राणि वित्तं धनं ददाति। सिंहस्थे चंद्रे दुर्गारण्ये पथि वग्रामे आलये च गृहसमीपे त्रासं करोति। सितार्कशुक्रराशौ वृ
षतुलयोरन्यतमस्थे तदा मिष्टान्नोज्य प्रदा भवति। मृगकुंभयोर्मकरघटयोरन्यतमस्थे प्रहृत्ता कुम्भीयंदाकुत्सितां
स्त्रियं ददाति। गुरुगृहे धन्विमीनयोरन्यतमस्थे चंद्रे मसिद्धारशा मानार्थसौख्यानां लाभो भवति। नानाविधमर्थं
अर्थो धनं सौख्यं सुखलाभं प्रयच्छति। एवं शुभदा शुभकाले प्रवृत्ता शुभतरा भवति। अशुभा शुभे अशुभकाले प्र
वृत्ता अशुभतरा भवति। अशुभा शुभकाले प्रवृत्ता मध्यमा। शुभाप्यशुभकाले प्रवृत्ता मध्यमा। एवं शुभाशुभ
वकारणानि यान्युक्तानि तानि तस्यांतर्दशानां शुभाशुभत्वाभिश्रफलत्वं परिकल्पनीयमिति॥ ८॥ अथांतर्द
शायां शुभाशुभफलदर्शनार्थं शार्दूलविक्रीडितेनाह। सौर्य स्वं नख दंत चर्म कनक क्रौर्याध्वचौर्याहवैर्वैरस्यांते
र्यम ज स्वसुघमर तिः ख्यातिः प्रतोपोन्नतिः। नार्याद्विवधनारिशस्त्ररुजातास्तु क्रूरोऽनवाप्यापदः स्यागी पाप
रतिः स्व तस्य कल्पलहो कुक्रोडपीडामया॥ १२॥ सौर्य स्वमिति। सूर्यस्येयं सौरी। तस्यांतर्दशायां प्रांतर्दायां वा
नखचर्मदंतकनकक्रौर्याध्वचौर्याहवैः करणभूतैः स्वं धनं प्राप्नोति। नखं सुगंधद्रव्यं फणिगं करंजं वा
दंतो हस्तिदंतादि। चर्म व्याघ्रादीनां। कनकं सुवर्णं क्रौर्यं हिंसा चौरता अध्वमार्गः नृपो राजा। आहवः संग्र

मः।एतैर्धनंप्राप्नोति।तैस्सहसुखंनावना।धैर्यंशुभाशुभफलप्राप्तौहर्षविषादयोरनतिभवः।अजस्रमवैनवर
तमुद्यमरतिःकस्मात्तेपरतैरख्यातिः।कीर्त्तिःप्रतापेनशौर्येणप्रभवंति।शत्रूणामनन्यशत्रुनियहात्कीर्तिनीतिः।एता
न्यादित्यशुभदशायांपुरुषस्यभवंति।अथाशुभदशायांनार्थप्रुत्रेति।नार्याजायायाःपुत्राःसुताःधनंवि
त्तंअरिःशत्रुःशस्त्रमायुधमादि।कृतनुगभिः।नृपोराजा।एभ्यउद्भूतास्त्वन्यव्यापदोविशेषेणापदोभवं
ति।त्यागीवनभवंति।हृत्तहृदयं।कोष्ठमुदरं।हृदयोदरपीडाआमयरोगाश्चभवंति।मिश्रफलायामुभय
दशा १ फलमपिसूर्यफलं॥छ।अथेंदुदशायांशुभाशुभफलंशार्दूलविक्रीडितेनाह।इंदोःप्राप्यदशांफलानिल
तेमंत्रद्विजात्सुहृत्वानीक्षुक्षीरविकारवस्त्रकुसुमक्रीडातिलान्नान्यश्रमैःनिद्रालस्यमृदुद्विजामररतिःस्त्री
जन्ममेधाविताकीर्त्यर्थोपिवयस्तयोर्वा।बलिभिर्वैरंस्वपक्षेणवा।धूइंदोश्चंद्रमसोदशांवयावस्थांप्राप्यल
भामंत्रद्विजात्सुहृत्वानिफलानिलभंते।मंत्रैःशैववैष्णवादिवाणक्यविहितोवावैदिकोवाद्विजातयोब्रा
ह्मणापत्यसंभूतास्तुत्पन्नानिकेवलंयाविविक्षुविकारात्गुडात्क्षीरविकाराद्दध्यादिकात्पयस्त्रेभ्योव ९९
स्त्रस्यकुसुमेभ्यःक्रीडाभ्यःक्रीडाभ्यःतिलेभ्यःअन्नात्।श्रमाद्व्यायामात्एतेभ्यःशुभदशाशुभफलानिप्राप्नु
वंति।अथाशुभदशायांफलानि॥निद्रालस्येति।निद्रायामालस्येचरतिः।शक्तिर्भवति।स्त्रीजन्मकन्याप्र

शु ९८१

सूतिः।मेधाविताबुद्धिवृद्धिः।कीर्त्तिर्यशः।अर्थानांधनानांउपचयोशुभायांक्षयः।अशुभायांबलिभिर्वीर्यवद्भिःस्वपक्षे
णात्मीयबंधुभिःसहवैरंभवति।मिश्रयोरुभयमपि॥छ।अथभौमदशायांशुभाशुभफलंशार्दूलविक्रीडितेनाह।भौमस्या
रिविमर्दनूपमहज्जोक्षित्याविकाजैर्धनंप्रद्वेषःसुतमित्रदारसहजैर्विद्वद्गुरुद्वेषिता।तृष्णासृक्ज्वरमंगपित्तजोनिता
रोगाःपरस्त्रीकृताःप्रानिपापरतिःतैरमनिरतैःपारुष्यतेक्षानि।व।रधभौमस्येति॥ ॥भौमस्यक्षितिजस्यकेनधन
वति।अरिविमर्दनशत्रुप्रथमेननृपोराजामहज्जोक्षाता।क्षितिभूः।आविकाजैराविकमंभूतैः।आजैःछागमंभूतैः
एतैररिविमर्दादिभिर्धनंप्राप्नोति।एतत्शुभदशायां।अथाशुभायां।सुताःपुत्राःमित्राणिसुहृदः।दाराःकलत्रं।म
हज्ज्ञातरः।एतैःसहप्रद्वेषोवैरं।विद्वद्भिःपंडितैर्गुरुभिर्गौरवसहितैःप्रद्वेषिताअप्रीतिः।तृष्णातृट्।अ
सृयंक्तं।ज्वरःप्रसिद्धःअंगोऽंगावयवादेःस्फुटनं।पित्तंधातुप्रसिद्धं।एतैर्जनिताउत्पादितारोगाभवंति।परस्त्री
णाभिक्षुतावाछत्यंअन्येरोगाःपरस्त्रीकृताभवंति।परस्त्रीरोगाअन्यप्रसंगेनप्रहादिकाःअतिप्रसंगा
द्वाउत्सयाकृतावा।अथवातत्कृतमूलकर्मोद्भियाभयाभवंति॥छ।अथबुधदशायांशुभाशुभफलंशार्दूलवि
क्रीडितेनाह।बौधंदौत्यसुहृद्गुरुद्विजधनंविद्वत्प्रशंसायशोयुक्तिद्रव्यसुवर्णविसरमहीसौभाग्य
मौक्षरव्यात्रयः।हास्योपासमनकौशलंशलंमतिवयोधर्मक्रियाभिर्जयः।पारुष्यश्रमबंधमानसप्रुचः

पीडा च दोषत्रयात् ॥१५॥ बुधस्येयं बौधी । तस्यां बौध्यां दीप्तेय इत्तं बेन सुहृद्भ्यो मित्रेभ्यो गुरुभ्यः पूज्याहेभ्यो द्विजेभ्यो
ब्राह्मणेभ्यो धनं प्राप्नोति । विद्वद्भ्यः पंडितेभ्यः प्रशंसा स्तुतिः । यशः कीर्तिश्च भवति । युक्तिः रीतिः रीतिकांस्यादिः सुवर्णं
कनकं केसरो अश्वविशेषः । महान् । सौभाग्यं सर्वजनवाल्लभ्यं भोगाप्यसुखभावः । एषामत्र योगा भवंति ।
हास्यं परोपहासः । उद्यमनं सेवा । अनयोः कौशलं पटुता । मतिश्च यो बुद्धिवृद्धिः । धर्मयुक्तानां क्रियाणां सिद्ध
यो भवंति । एतच्छुभदशायां । अथाशुभदशायां । पारुष्येत्यादि । पारुष्यं परुषवचनता । श्रमः खेदः । बंधो बंधनं ।
मानसासुखं मनःशोकदोषाः एते भवंति । धातुत्रयाद्वातपित्तश्लेष्मणां प्रकोपात्पीडा व्याधिश्च जायते । मि
श्रायामुभयमपि ॥ छ ॥ अथ जीवदशायां शुभाशुभफलं शार्दूलविक्रीडितेनाह । जैव्यां मानगुणोदयो प्रति
वयाः कांति प्रतापोन्नतिर्माहात्म्योद्यममंत्रनीतिनृपतिश्लाघाप्यायमंत्रैर्धनं । हेमाश्वात्मजकुंजरांबरचय
शांतिश्च सन्नृमिपैः । श्रमोहागहनाश्रमश्रवणरुग्वैरंविधर्माश्रितैः ॥१६॥ जीवस्येयं जैवी । तस्यां मानगुण
दयः मानं प्रज्ञा गुणा विद्या शौर्यादयः एषामुदयः प्रादुर्भावः । मतिश्च यो बुद्धिवृद्धिः । कांतिः कमनीयता ।
प्रतापेन पुरुषार्थेनोन्नतिः प्रभावः । शत्रूणां नीतिः । महात्म्यं परोपकारशीलता । केचिदर्थमाहुः । १००
उद्यमः उत्थानः । शीलता । मंत्रैर्वेदिकैरन्यैर्वा नीत्या वाणक्यादिकृतया अन्येन नीतिशास्त्रेण वा नृपति

जात दाराधनेन स्वाध्ययेन पाठनमंत्रजापेन एतैर्धनं वित्तं प्राप्नोति हेमसुवर्णं अश्वस्तुरगाः आत्मजाः पुत्राः कुंजरा हस्ति
नः अंबराणि वस्त्राणि एषां चयो बाहुल्यं । सन्नृमिपैर्बहुगुणवद्भिर्नृपैः सह प्रीतिः स्नेहं च प्राप्नोति । एतच्छुभदशायां । अथाशु
भा । श्रमेत्यादि । श्रमं वस्तुग्रहनात्मकं । कुहस्तं यत्नतर्कयतः श्रमः खेदो भवति । गहनं गूढं तद्गहनं गहनस्त्यज्यत्यर्थः । श्रव
णरुक्कर्णरोगः । वैरंविधर्माश्रितैरिति । धर्मबाह्यैः पुरुषैः सह वैरं । मिश्रायामुभयमपि ॥ छ ॥ अथ शुक्रदशायां
शुभाशुभं शार्दूलविक्रीडितेनाह । शौक्र्यां गीतरतिः प्रमोदसुरभिद्रव्यान्नपानांबरैः स्त्रीरत्नद्युतिमन्मथो
पकारणज्ञानेष्टमित्रागमाः । कौशल्यक्रयविक्रये कृषिनिधिः प्राप्तिर्धनस्यागमो द्वंद्वोवीशनिषादधर्मरहि
तैः वैरं स्वस्वःस्नेहता ॥१७॥ शुक्रस्येयं शौक्री तस्यां गीतरतिः गीतशक्तिः प्रमोदस्य हर्षस्य सुरभीणां गंधद्रव्याणां
अन्नस्य भोजनस्य पानस्यांबरस्य अंबराणां वस्त्राणां स्त्रीणां योषितां द्युतेः कांतेः मन्मथोपकरणानां कामोप
भोगानां शय्यादीनां विज्ञानस्य योगशास्त्रस्य । इष्टानां प्रियाणां सुहृदामागमो लाभश्च योगा भवंति । कुशलः सुश
क्षितः । कुशलस्य भावः कौशल्यं । श्रेयो वा कौशल्यमनीष्टासु क्रियासु श्रेष्ठत्वं । क्रयविक्रये कृषिकर्म ७२
णां निधिर्निधानं । परैर्यत्स्थितं भूमौ वा धस्थापनं तस्मिन्निधिः तत्प्राप्तिर्लाभः । एतेरर्थानामागमा उत्पन्ना भवं
ति । तच्छुभदशायां । अथाशुभदशायां । द्वंद्वोवीशेति द्वंद्वेन बहुभिः सह उवीशेन सक्कानिः । षादेनां त्यजाविना
ने

क्षाणिघातेनधर्मरहितैःपापयुक्तैरेतैःसहवैरंप्राप्नोति।शुचस्तेहतःस्नेहाद्बुधः।शोकानवंति।यतस्तेहानजवा
न्।शोकान्प्राप्नोति।मिश्रायमुत्तमयमपि॥७॥शनैश्चरदशायांशुभाशुभफलंशार्दूलविक्रीडितेन।सौरींप्राप्यखरो
ष्ट्रपक्षिमहिषीवृद्धांगनावाप्तयश्श्रेणीग्रामपुराधिकारजनितश्रद्धांबुधान्यागमः।श्लेष्मेर्ष्यानिलकोपमोहमलिन
व्यापन्नितंद्राश्रमात्भृत्यापत्यकलत्रभर्त्सनमपिप्राप्नोतिचव्यंगतां।१८सौरींप्राप्येति।सौरीशनैश्चरीदशांप्रा
प्यखरागर्दभाउष्ट्राकरभापक्षिणःश्येनादयःमहिषीप्रसिद्धाःवृद्धांगनावृद्धस्त्री।एतेषामवाप्तयोलाभान्भवं
ति।बहूनांसमानजातीयानांपातःश्रेणीतस्यमधिकारोनियुज्यते।ग्रामेवापुरेवा।एवंश्रेणीग्रामपुराधिकारज
नितांतदुत्पन्नांश्रद्धांमानंप्राप्नोति।कुधान्यानांकोद्रवादीनांलाभआगमोभवति।एवंशुभदशायां।अथाशुभा
यां।श्लेष्मेर्ष्येति।श्लेष्मणाकफेनईर्ष्ययामत्सरेणअनिलेनवायुनाकोपेनमोहेनक्रोधेनचित्तमेवमलिनतया
मलीनसत्वेनव्यापन्निर्विपत्तु।निद्रालस्ययोरंतरवर्त्तते।यस्माद्ध्वंसनं।हृदयेव्याकुलीभावोयच्चोढव्यगौरवं
।मनोशुद्धिबुद्धिप्रसादध्वंसितंद्रायालक्षणंविद्युपश्रमः।खेदः।एतान्प्राप्नोति।भृत्यपत्याःकर्मकर्मकरेत्पःकलत्रे १०१
त्यो।स्तार्यान्यःभर्त्सनंतर्जनंप्राप्नोति।व्यंगतामंगवैदं।व्याधिनानष्टकरणं॥७॥मिश्रायामुत्तमयमपि॥७॥अ
थैकैकस्मिन्वृत्तेदशाशुभाशुभानिफलान्युक्तानि।तेषांविषयविभागलग्नदशाफलंचोपजातिकयाह।द

शाशुभाशुभान्युक्तानिकुर्वंत्यनिष्टसंज्ञाश्चशुभानिचैवं।मिश्राशुमिश्रदशाफलानि।होराफलंजन्मपतेःसमानं।१९
शुभाशुभान्यामिश्रवंदशाःशुभःसर्वामेवोक्तं।तथाजन्मकालेउपचयराशिस्थानिर्मलमूर्त्तयःस्पष्टागतयश्चयेग्रहास्तेषा
मपिदशाशुभा।येचापचयस्थाहताःरूक्षाःस्वल्पमूर्त्तयस्तेषामप्यशुभादशा।तथाचयवनेश्वरः।निशाकरादित्यवि
लग्नानांतत्कालयोगादधिकंबलंयः।बिभर्त्तितस्यादिदृश्यते।साशेषास्ततः।शेषबलक्रमेण।योयोऽधिकोयःप्र
थमोदितोवाग्रहःसपूर्वंविपाचितोदशाः।बलाधिकायांयदिकेंद्रसंस्थाःसर्वेसमेशेषानुयथोपदिष्टाः।श्रेष्ठादशास्वव
यमिग्रहस्यस्वोच्चेस्थिताकालबलान्विताश्च।मूलत्रिकोणेषुस्वगृहाश्चमध्यामित्राश्रिताजन्मगृहाश्रितावा।नीचां
शिलंगोताज्जिताचाथाद्योपरिधूमविवर्णरूक्षात्।जन्मेशराशौनिधनारिनेष्टादशाद्यापद्यतेमानवकुदोषदास्यात्
।एवंदशास्वाशुभाशोभनाशुदशाशुग्रहाःशुभफलानिश्वंति।दशाफलदृष्टेयान्यपिहितानितान्येवभवंति।एत
च्चपतिसूत्रभस्मात्निव्याख्यातं।तथाचसत्यः।जन्मन्युपचयस्थानेषुसंस्थितामव्यंगास्सुस्निग्धराः।श्रेष्ठंफलं
विदधुर्ग्रहाक्रमात्स्वादशांप्राप्य।अन्येनिहिताःरूक्षाऽल्पमूर्त्तयोप्यपचयर्क्षसंस्थाश्चदशाविहितंनेष्टंग्रहा
ःप्रयच्छंति।होराफलंलग्नपतेःसमानमिति।होरायांलग्नस्यांतर्दशाफलंलग्नपतेर्लग्नाधिपस्यसमानंतुल्यं
।यथामेषलग्नेजातस्यभौमदशाफलं।वृषलग्नेजातस्यशुक्रदशाफलं।एवमन्येष्वपिवक्तव्यं।किंतुद्रेष्काणव

शा लुप्तफलायां शुभफलमशुभयोमशुभं मिश्रायां मिश्रमिति। अथ पूर्वं यद् दशारिष्टाउक्तास्तेषां भंगाः प्रोक्ताः। मार
कस्यां। यद्वेशो बलवान् खेटः शुभैर्वा मिनिरीक्षितः। सौम्यारिमित्रवर्गस्थो मृत्युलग्ननवैर्न दा॥ अंतर्दशाधिनाथस्य विब
लस्य दशा न दा। बलिनः स्याद्यदा संगोऽबाध्योतस्य वक्रकं। युद्धे च विजयी तस्मिन् ग्रहयोः शुभ सा यदा। दशायां नवेक
ष्टस्वोच्चादिषु संस्थितश्चेति॥ ६॥ अथान्येषामपि फलानां दशास्वतिदेशार्थं शालिन्याह। संध्यायां यस्य यद्द्रव्यमुक्तं कर्म
जीवो यश्च यस्योपदिष्टः। नष्टस्थानालोकयोगोद्भवं च तत् सर्वं तस्य योग्यं दशायां॥ २०॥ यस्य ग्रहस्य संज्ञायां संध्यायां यस्य
यद्द्रव्यमुक्तं। ताम्रं स्यान्मणिहेम इत्यादिना ग्रंथेनोक्तं। तस्य कथितस्य द्रव्यस्य शुभदशायां प्राप्तिर्योज्या। अशुभायां
हानिः। तथा कर्माजीवो यस्य ग्रहस्योपदिष्टो जातकेऽभिहितः। अथ हानिः। पितृपितृपत्नीत्यादिः। तस्य ग्रहदत्तस्य क
र्माजीवस्य तदंतर्दशायामेवाभिव्यक्तिर्भवति। नावफलं वक्ष्यति। शरस्तद्वो विकलनयनो निघृणो केतनुः स्त इत्यादिना।
तथा प्रथितसुतरोटनौल्यविक्रय गड इत्यादिना। तथा मेषे स्वक्षितिमिरनयन इत्यादिः। आलोकफलं दृष्टिफलं वे
दे नृपतिबुधाविस्यादिः योगोद्भवं नाभसयोगान्मुक्तास सर्वयोगे शुभयोगकर्तृस्योधमध्यमा यो बलवान् सः स्वफलयो १०२
गेऽधमेव फलं ददाति। नाभसयोगाः सकलदशास्वपि फलप्रदा भवति। तत्रैव वक्ष्यति। इति निगदित योगाः सार्द्ध
फलैरिह नाभसाः। नियतफलदा चिंत्या ह्येते समस्तदशास्वपीति। एवमाद्यमुक्तं तत्सर्वं निरवशेषं तस्य ग्रहस्य दशा

यां॥ ७॥ अथ यस्य जातस्य कर्म पूर्वगणितं तस्य शरीरादिछायां दृष्ट्वा ग्रहदशाज्ञानमिंद्रवज्रयाह॥ ७॥ छायां महाभूतकृतां
च सर्वे स्वभिव्यंजयंति स्वदशामवाप्य। क्ष्मांबुनि वाद्यं बरजान् गुणांश्च नासास्यदृक्त्वक्श्रवणानुमेयान्॥ २१॥ पूर्वमुक्तं शि
नां३ खिभूषपयोमरुद्गणा वासिनो भूमिसुतादयः क्रमेण। तत्रादित्यवंशो विश्वंबुधसितस्य वैर्वा नत्रयः कथ्य इह स्वदशामात्मी
यदशामहाभूतकृतां छायां ग्रहो निव्यंजयति। प्रकटीकरोति। छायाशब्देन देहशरीरशोभाभिधीयते। तथा च लोके
सच्छायो यं वर्त्तत इति अभिधीयते। एवमात्मीयदशायां पृथिव्यादिमहाभूतजनितां शरीरछायां व्यंजयति। प्रकटी
करोति। सर्व एव अभिवाद्यं बरजा ग्रहवशाद् भवंति। क्ष्मा पृथिवी। अंबु वरुणः। अग्निर्भानाग्नानः। वायुरनिलः।
अंबरमाकाशं। एभ्यो जाते त्ये आत्मछायां तद्गुणांश्च करोति। तं यथासंख्यं नासास्यदृक्त्वक्श्रवणानुमे
यान्। पार्थिवी छाया पार्थिवं गुणं गंधमभिव्यंजयति। नासानुमेयं। घ्राणेनोपलभ्यते। अथाप्यं गुणं रसमभि
व्यंजयति। तच्चास्यानुमेयं आस्य शब्देन हि जिह्वा ज्ञेया। तया रसस्योपलब्धिः। आस्यग्रहणं वात्र हन्वानुभ्रोध
तत्सतं। आग्नेयी आग्नेयं गुणं रूपमभिव्यंजयति। तत् दृगनुमेयं। वायवी वायव्यं गुणं स्पर्शगुणमभिव्यंजय
ति। श्रवणानुमेयं कर्णेनोपलभ्यते। एतदुक्तं भवति। त्वगनुमेयं स्पर्शेनोपलभ्यते। नाभसी नाभसं गुणं
शब्दमभिव्यंजयति। श्रवणानुमेयं कर्णेनोपलभ्यते। एतदुक्तं भवति। यदा शुभं गंधाद्युरूपो भवति तद

बुधस्तत्प्रतापार्थिवीछाया। यदा मृष्टरसतोजः पुरुषो भवति। तदा चंद्रशुक्रयोरन्यमन्तता आप्याछायाज्ञेया
। यदा नीवरूपवान् कांतः पुरुषो भवति। तदा तौ सूर्यत्वेता आग्नेयी छाया ज्ञेया। यदा स्पर्शेन मृदुर्भवति।
तदा शनिः सता वायवीछाया ज्ञेया। यदा वाक्यवचनं कर्णसुखकरं भवति। तदा जीवस्तत्ता नाभसीछाया विशेषेण ल-
क्षणमावार्येण संहितासु निदिष्टं॥ छा॥ छायाशुभफलानि निवेदयंति। लक्ष्म्यामनुष्यपशुपालिभ्रुलक्षणैर्जैः। तेजोगु-
णान्वहिरपि प्रकाशयंति। दीपप्रभा स्फुटिकरत्नघटासितेव॥ स्निग्धद्विजत्वग्नखरोमकेशछाया सुगंधा च मही समु-
त्था। तुष्ट्यर्थलाभाभ्युदयानु करोति। धर्मस्य वाहन्यहनि प्रवृद्धिं॥ स्निग्धा सिता च हरिता नयनाभिरामा सौभाग्यमा-
र्दवसुखाभ्युदयान् करोति। सर्वार्थसिद्धिजननी जननीव चाप्या छाया फलं तनुभृतां शुभमादधाति। चंडाधृष्या प्र-
सन्देमाग्निवर्णा युक्ता तेजोविक्रमैः सप्रतापैः। आग्नेयीति प्राणिनां स्याज्जयाय क्षिप्रं सिद्धिं वांछितार्थस्य धत्ते
। मलिनपरुषकृष्णा पापगंधानिलोत्था जनयति वधबंधव्याध्यनर्थार्थनाशानं। स्फुटिकसदृशरूपा भाग्यपु-
रूपा सुदारा निधिरिव गगनोत्था श्रेयसां च प्रवर्णा॥ छा॥ अन्ये वायवीं छायां वर्जयित्वा सर्वास्ववछायासु शुभफलमुक्तं। तत्र-
यः शुभफले यमशुभफले ति दशा ज्ञायते। तत्तज्ज्ञानार्थमाह। मंतरात्मा भावस्वरूपं मालिन्याह। शुभफलदशायां तादृगे-
वांतरात्मा बहु जनयति। पुंसां सौख्यमर्थागमं च। कथितफलविपाके स्वकीये वर्तमानां परिणमति फलो। क्रमयावि

१०३

तास्ववीर्यैः॥२२॥ शुभफलं ददाति यः स शुभफलदः। तस्य ग्रहस्य या दशा तस्यामंतरात्मा देहस्थः परमात्मा विद्रूपस्तादृगेव
शुभो भवति। पुरुषस्य तस्य तस्यैव छाया दर्शिता॥ ग्रहदशाकाले बहुविधमनेकप्रकारं सौख्यं सुखभावमर्थागमं धनला-
भं च जनयत्युत्पादयति। अथ दिवा शुभदशायां पुरुषस्यांतरात्मा यदि शुभो भवति। तदा छायादर्शितग्रहज्ञाता तादृशु-
भफला। सा वा सौख्यमनार्थागमं च बहुकारं जनयति॥ अथ यां मिश्रं वा यात्रायां वदस्यति। न मित्रानुवेशस्तमदेहें-
द्रियमहत्तरं। तज्जो हेतु शरीरस्थ त्रिकालफलविचक्षणं। जायते न मनोनाथेनाभिकाशावभिनंदति। तस्मात्सर्वात्म-
नायात्तरत्नमेयं यथा मनः। शुभाशुभानि सर्वाणि निमित्तानि स्युरेकतः। एकतश्च मनःशुद्धिः शुद्धं ज्ञायावदमि-
ति। कथितफलविपाकेति। ग्रहाणां दशासु यानि फलानि शुभाशुभानि कथितान्युक्तानि। तानि यः पुरुषो भुंक्ते
तस्य पुरुषस्य ग्रहस्य सत्का दशा वर्ततइति ज्ञेयं। एवं वर्त्तमानां दशां तर्कयेद्बुध्येदित्यर्थः। एवं छायावशेनांत-
त्मा रात्मवशेन वा गणितज्ञातस्य दशां वदेत्। अथ सौरदशायक्तायां यद्गतमुक्तं। न च शुभायामप्यनेके कार्यं गवंह-
हेऽशुभदशायां शुभायां निधेः प्राप्तिरुक्ता। सा चापि न दृष्टा। तदर्थमाह। परिणमति फलोक्तिः। स्वप्ने केविशु-
भफलदशायां तादृगेवांतरात्मा इति पठंति। परिज्ञैवं व्याचक्षते। यथा शुभायां दशायां अंतरात्मा अंतर्दे-
शापि शुभा यदि भवति तदा बहु जनयति। पुंसां सौख्यमर्थागममिति। अथ यदि च शुभायां दशामंतरात्मा

तर्द्दशाऽसौ ख्यमनर्थायामेव। बद्धजनर्घंति। अनेन व्याख्यानेन शुभायामशुभायां वा शुभाशुभमिश्रफलं प्रय
च्छति। नवैतदिष्यते। यस्मादुक्तं। एकस्य ग्रहस्य योगो ह्यपहृत्य ददाति शुभमिति। अथ दशापतेः फलमपहृत्यऽन्तर्द्दशा
पतिरेव स्वं फलं ददातीत्येवं गन्तव्यं। अन्यथापहृत्येप्यनर्थकं स्यात्। इति तस्मात्पूर्वपाठः श्रेयान्। द्वितीयप्र
मादपाठः। प्रथमपाठ विनाशायांशुभानां शुभनवमनुमातुं न शक्यते इति॥ ८॥ अथैव ग्रहदत्तयोः फलयोर्नाशो भवा
ति। भिन्नदशानां च बहूनामपि पंक्तिरेव भवतीत्येतद्दर्शयन्नतिलकेनाह। एकग्रहस्य सदृशफलयोर्विरोधेनाशं ब्र
जेद्यदधिकं परिपच्यते तत्। नान्योग्रहसदृशमन्यफलं हि न भिन्नयोः स्वां स्वां दशामुपजाताः स्वफलप्रदाः स्युः॥ ८॥ अ
सर्वाण्येव फलानि नानासु वर्ज्यस्वदशायां ग्रहाः प्रयच्छन्तीत्युक्तं। तत्रैकेन ग्रहेण यदा सदृशं विरुद्धं च फलद्वयं प्रदा
तं भवति। तस्मिन् सदृशे तुल्ये फलयोर्विरोधे सति नाशमभावं तस्य फलद्वयस्य वदेत्। ब्रूयात्। कीदृशं विरुद्ध
मित्यत्रोच्यते। यथा कश्चिद्ग्रहः कयापि युक्त्या दशाफलादिना सुवर्णदो भवति। स एवान्यया युक्त्या अष्टकवर्गफ
लयोगफलभावफलानामन्यतमेन सुवर्णापहारी भवति। तदा फलद्वयेपि सुवर्णसंबन्धोस्तीति सादृश्यं। सुवर्ण १०५
दानापहरणादिति विरोधः। एवमेकस्य ग्रहस्य सदृशफलयोर्मध्ये यदधिकं तत्परिपच्यते भवति। यथा क
श्चिद्ग्रहो निर्दिष्टप्रकारद्वयेन सुवर्णदः। सर्व एव। प्रकारैकेन सुवर्णदस्तदापहरणस्याधिकत्वादपह

रत्येव न ददाति। अथ सुवर्णापहारी रूप्यदश्च तथापि हेमदृशो सदृशो सदृशाद्वा यदधिकं परिपच्यते। सुवर्णापहारी रूप्य
दश्च भवतीति केचित्। नान्यो ग्रह इति। अन्येग्रहेण दत्तं सदृशं विरोध्य फलं नान्यो ग्रहो हि नस्ति परिहरति। यथा कश्चिद्ग्र
हः सुवर्णदो भवति। अन्यः सुवर्णापहारी तदा सुवर्णदः स्वदशायां सुवर्णदः। सुवर्णापहारी स्वदशायां सुवर्णमपहर
ति। अनेनैतदुक्तं भवति यद्येको ग्रहः। सदृशफलयोर्विरोधे समयस्य जन्मान्तरे फलनाशो न वेत्। अत्र विरुद्धयोरपि
फलयोर्नाशं वदेत्। यतः सुवर्णदो ग्रहः स्वात्मीयां दशामुपगतः प्राप्तः सुवर्णलाभं करोति। सुवर्णापहारी स्वदशां स्वदशा
मुपगतः सुवर्णमपहरतीति। यतः शुभफलो ग्रहः स्वदशायां शुभानि फलानि ददाति। अशुभः स्वदशायामशु
भमिति। एतदष्टवर्गफलं विनात्रैकस्य ग्रहस्य सदृशयोरपि तुल्ययोः फलयोर्नाशो न विद्यते। तं यथा भवि
ष्यति। तथैव वक्ष्यामः॥ ८॥ इति भट्टोत्पलविरचितायां बृहज्जातकविवृतौ दशान्तर्दशाध्यायोऽष्टमः॥ ॥ ८॥ ॥
अथाष्टवर्गाध्यायं व्याख्यास्यामः। तत्रैवान्तर्दशाफलमिति पूर्वमेवोक्तं। तद्दशानानन्तरमस्मिन्नस्याष्टकवर्ग
फलस्यावसरः। लग्नाष्टमाः। सर्वे ग्रहास्तेस्यः सकाशादेकस्य ग्रहस्य च। वारवशाद्राशौ विवरतः शुभाशुभफ
लमष्टवर्गे निरूप्यते। तत्रादावेवादित्यादित्याष्टकवर्गमाह। शार्दूलविक्रीडितेनाह। स्वादर्कः प्रथमायबं
धुनिधनद्व्याज्ञातपोऽङ्गनगोवक्रात्स्वादि क्रतव्व्येय रविजाद्भुक्राम्भरांत्यादिषु। जीवाद्धर्मसुतायशत्रुषु दश

आयारिगः शीतगोरप्येवं त्यनपः। सुतेषु च बुधस्त्र यमास्त्वबंधं त्यगः। १ यत्र राशौ जन्मसमये भुक्तः षस्यादित्यो नव
ति। तस्माद्गमिनः सवादित्यः प्रथमाय बंधुनिधनधी ज्ञातयोद्यूनगः प्रथमैकादशचतुर्थाष्टमद्वितीयदशमं नवमस
प्तमेषु। १।११।४।८।२।१०।९।७।। एतेषु स्वस्थानेषु स्थानादर्कः शुभः। चकारादिदं येप्येवादित्यः स्वस्थाच्छुभः। तेप
वक्रादंगारकात्।।१।११।४।।८।२।१०।।९।७।। एतेप्येवस्थानेषु सौराच्छुभः। शुक्रात्स्मरांत्यारिषु। सएवार्कः स्मरांत्यारिषु द्वि
सप्तमद्वादशषष्ठे शुभः। दिशआयारिगः। शीतगो सीतगो स्वं जात्। दशआयारिगः। दशमतृतीयैकादशषष्ठेषु।। १०।।
१३५: ३।११।६।। एतेषु स्थानेषु दशमतृतीयैकादशषष्ठे तथा चतुर्थद्वादशस्थानेषु। १०।३।११।६।४।१२।। एतेषु लग्नाच्छुभ एतेषु १०।३।
दः फलोर्कः। तथा च मत्स्यः। स्वस्थानादिव मकरा। तृतीयषष्ठांत्यसंत्रिकोणानि हि चेष्टं।। ३।६।१२।५।। एतानि वर्ज ११।६।१२।
यित्वा वराहमिहिरदर्शितानि स्थानानि ज्ञातानि।।१।११।४।८।।२।१०।९।७।। सौरस्य तु सहजारिसुतान्त्य ६।५ बुधः शुभः
ज्ञानि हि चेष्टं इत्यनुवर्तते।।३।६।१२।५।। एतानि वर्जयित्वा। तान्येव वराहमिहिरदर्शितानि स्थानानि ज्ञातानि।१
।।११।।४।।८।।२।।१०।।९।।७।। चंद्राद्दशमैकादशतृतीयषष्ठोपगः शुभः सूर्यः। १०।।११।३।।६।। जीवस्त्रिकोणषष्ठगः १०५
तथैकादशाष्टमे। ९।।५।।११।।६।। प्रथमद्वितीयसप्तमचतुर्थनिधनाविनाशशीनुं सौम्यादिष्टः।।१।।२।।७।।४।।
८।। एतानि वर्जयित्वा तान्येव वराहमिहिरदर्शितानि स्थानानि।१०।।३।।११।।६।।१२।।९।।५।। कुजस्तु मदशो

जीवाद्धर्मसुतायशत्रुषु ९।५।११।६ शुभः ४५

र्कपुत्रेण।१।।११।४।।८।।२।१०।।७।। दशमैकादशषष्ठतृतीयमंत्यचतुर्थगो लग्नात्।१०।।११।।६।।३।।१२।।४।। शुक्र
स्थानान्तुरिव चतुरविः षट्समष्टद्वादशेषु नवतीष्टः।।६।७।।१२ तथा च स्वल्पजातके। केंद्राष्टहिमवेप्यर्कस्यात्।।१।४।।१०
।४।।११।।८।।२।।९।। आर्किसौम्ययोश्च शुभः। आर्किः।१।४।।७।।१०।।११।।८।।२।।९।। सौमः।१।४।।७।।१०।।११।।८।।२।।९।। ए
तेषु सौमाच्छुभः। षट्सप्तांत्येषु सितात्।६।।७।।१२।। एतेषु शुक्राच्छुभः। षडापधीधर्मगो जीवात्।६।।११।।५।।९।।उपचं
यगोर्कस्वं जात्।३।।६।।११।।१०।। उपचयनवमांत्यधीषु युतः सौम्यात्।३।।६।।१०।।११।।९।।१२।।५।। लग्नादुपचयबं
धुव्ययः स्थितः शोभनः प्रोक्तः।३।६।१०।।११।।४।।१२।। इति सूर्याष्टवर्गः।।७।। अथ चंद्राष्टकवर्गार्थं शार्दूलविक्रीडि
तेनाह।। लग्नात्षड्दशायगः सधनधीधर्मेषु वाराच्छशीघ्रा। स्वादिषु मा षुम सप्तसुखे षडायधीस्थोयमात्।।
धी आयाष्टमकंटकेषु च बुधात् जीवाद्व्ययायाष्ट - गः। केंद्रस्थश्च सितात्तु धर्मसुखधी आयास्पदद्यूनगः
।।२।।राशी चंद्रः। लग्नात् षट्त्रिदशायगः। षट्तृतीयदशमैकादशेषु।६।३।।१०।।११ एतेषु स्थानेषु लग्नाच्छु
भः। सधनधीधर्मेषु वारात्। आराज्जीमात् उपचेव षट्त्रिदशायेषु सधनधीधर्मेषु द्वितीयपंचमनवमसहितेषु।
।६।३।।१०।।११।।२।।५।।९।। स्वामास्वादिषु। सप्तमव्ययमाम्सहिते च षट्त्रिदशायेषु।६।३।।१०।।११।।७।।१।। एते
षु स्थानेषु स्वादात्मीयस्थानाच्छुभः। मा षुम सप्तसुखेर वेरादिसात्। पप्येवमाष्टम सप्तसु।६।।३।।१०।।११।।८।।७।।

षष्ठ आयधामोयमानुरानैश्वरात् षष्ठ तृतीयैकादशपंचमस्थाः ॥६॥३॥११॥५॥ शुभाः ॥ धीआयाष्टमकेंटके
शुक्रबुधमन्दबुधस्थानात् ॥५॥३॥११॥८॥२॥४॥७॥१०॥ एतेषु शुभाः ॥ जीवाद्यायाद्याष्टगाः केंद्रस्थश्च ॥१२॥११॥८॥४
॥७॥१०॥ शुभाः सिताच्च धर्मसुखधीआयास्पदानंगगाः सितात् शुक्रात् ॥९॥४॥५॥३॥११॥१०॥७॥ एतेषु शुभाः
॥ तथा चसत्याः षष्ठैकादश सप्तम तृतीयदशमादिसंस्थितश्चंद्रः ॥६॥११॥७॥१॥१०॥२॥ सत्यादिष्टाः सौरस्य तु
सहजारिसुतापसहितएव ॥३॥६॥५॥११॥ रिपुनिधनसहजसप्तमदशैकादशमंस्थितसूर्यात् ॥६॥८॥३॥
७॥१०॥११॥ लग्नात् तृतीयदशमारिलाभसंस्थाः शुभाः चंद्रः ॥३॥६॥१०॥११॥ लग्नात् सुतकर्मधर्मलाभधनरिपुराशिगाः
कुजादिष्टाः ॥२॥५॥१०॥९॥११॥२॥६॥ जीवात् तृतीयषष्ठद्विनवसुतवर्जिस्थेष्टाः ॥३॥६॥२॥९॥५॥ एतानि वर्ज
यित्वा नान्येव वराहमिहरपठितानि ॥१२॥११॥८॥१॥४॥७॥१०॥ स्थानानि ज्ञातानि ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ प्रथमद्वितीयषष्ठाष्टमांत्यवर्जितेषु नार्थवा
दिष्टाः ॥१॥२॥६॥८॥१२॥ एतानि वर्जयित्वा तान्येव अपठितानि स्थानानि ज्ञातानि ~~[illegible]~~ ॥११॥
~~[illegible]~~ ॥४॥३॥१०॥५॥११॥७॥९॥ षष्ठधननवमं पञ्चमवर्जितेषु बुधस्त्ववशान्तश्च ॥६
॥२॥९॥५॥१२॥ एतानि वर्जयित्वा तान्येव वराहमिहरपठितानि स्थानानि ज्ञातानि ॥१॥३॥४॥७॥८॥१०॥११॥ १०६

॥१॥ कुजाच्च नवधीस्वात् ॥३॥६॥११॥१०॥९॥५॥१॥ सूर्यश्चाष्टास्पदगः ॥३॥६॥११॥१०॥८॥७॥ त्रिषडायसुतेषु सूर्यसुता
त् ॥३॥६॥११॥५॥ ज्ञात् केंद्रत्रिसुतायाष्टगो ॥१॥४॥७॥१०॥३॥५॥११॥८॥ गुरोर्व्ययायमृत्युकेंद्रेषु ॥१२॥११॥८॥१
॥४॥७॥१०॥ त्रिचतुःसुतनवदशमसप्तमायगश्चंद्रमाः शुक्रात् ॥३॥४॥५॥९॥१०॥७॥११॥ चंद्रस्याष्टवर्गः ॥ ७ ॥
अथ सौमाष्टवर्गः शार्दूलविक्रीडितेनाह ॥ वक्रस्वपदत्रये थिना भतनये धाद्याद्धिके श्रद्याच्च शादिद्विफलेषु केंद्र
निधनप्राप्त्यर्थगः स्वात्शुभः धर्मायाष्टमकेंद्रगो र्कतनयात् ज्ञानूषड्धीलाभगः शुक्रात्सव्ययलाभमृत्युषु
गुरोः कर्मान्त्यलाभारिसु ॥ खकोंगारकः इनादादित्यात् पदत्रयेषु - मतनये ॥३॥६॥११॥१०॥५॥ एतेषादि
त्यात् शुभः आद्याधिकेषु दयात् उदयलग्नादे ते प्येवो पदत्रये षाद्यादिकेषु प्रथमस्थानसहितेषु ॥३॥६॥११॥१०॥१॥ शु
बो भः एष्वेपदत्रयेषु द्विद्विफलेषु दशमस्थानवर्जितेषु चंद्राच्छुभः ॥ एतदुक्तं भवति ॥ चंद्राद्दशमो न अशोभनं फलं ना
थवा भनं फलं ददाति ॥३॥६॥११ केंद्रनिधनप्राप्त्यर्थगः स्वात्शुभः ॥ स्वादात्मीयस्थानात् ॥१॥४॥७॥८॥११॥२॥ ए
तेषु शुभः ॥ धर्मायाष्टमकेंद्रगो र्कतनयात् ॥९॥११॥८॥१॥४॥७॥१०॥ एतेषु शनैश्चराच्छुभः ॥ ज्ञात षट्त्रिला
भगः ॥६॥३॥५॥११॥ एतेषु बुधाच्छुभः ॥ शुक्रात्सव्ययलाभमृत्युषु ॥६॥१२॥११॥८॥ एतेषु शुक्राच्छुभः ॥ गुरोः क

मं त्यलाभारिषु॥१०।१२।।११।।६॥ एतेषु जीवाच्छुभः॥ तथा च मत्यः॥ द्वादशनवपंचमतृतीयषष्ठाद्दिनाकु
जस्त्रिषष्ठस्वाख्यस्थानाकुजः॥११।९।।५।।३।।६।। एतानि वर्जयित्वा तान्येव वराहमिहिरपठितानि स्थानानि॥
११।२।।८।।२।।४।।७।।१०।। सौरस्य तु नवमाम्याधिके पत्रसौषु एष्वेव द्वितीयस्थानं विना नवमाधिकेषु॥११
।९।।८।।२।।४।।७।।१०।। सोमस्तृतीयपंचमदशषष्ठाद्यमः॥ सूर्यत्रिदशष्ठ॥३।।५।।५।।६।।११।। चंद्राज्जन्मध्यमोद
शमषष्ठतृतीयाल्लाभेषु॥६।।३।।११।। दशमैकादशषष्ठान्त्यगाः शशिनो गुरुस्थानात्॥१०।।११।।६।।१२।। षष्ठे
कादशपंचमतृतीयगं शुभः सौम्यात्॥६।।११।।५।।३।। अंत्योपांत्याष्टमगाः कुजाः शशिनः शुक्रात्॥१२।।११।।८
।।६।। प्रथमैदशादशारिषु महजोपगत्व होरात्॥१।।११।।१०।।६।।३।। तथा च यत्स्यजातके॥ सोमः स्वाध्ययगे
ष्टके द्वगः॥१२।।१।।८।।१४।।७।।१०।। व्ययषट्सुतेषु धनत्॥३।।१२।।६।।५।। जीवाद्भौमो व्ययशत्रुधी
येषु॥१०।।११।।६।।१२ इनादुपचयसुतेषु॥३।।६।।११।।१०।।५।। लग्नादुपचयतनुषु॥३।।६।।११।।१०।।१।। त्रि १०१
षडायेषु श्री॥३।।६।।११।। षंडुतस्मो दशमो चंद्रस्थानादुपचयेषु दशवर्जितेषु सः॥ दशमे त्र्यस्तोपिनः
नवति॥३।।६।।११।। नगुजो त्यषडाष्टयोः॥१२।।६।।८।।११।। षमिताकेन्द्रायनवक्स्थेषु॥१।।४।।७।।१०

।।१।।४।।७।।१०।।११।।९।।८।। सोमस्याष्टकवर्गः॥ अथ बुधस्याष्टकवर्गार्थं शार्दूलविक्रीडितेनाह॥ व्यायाष्टतप
ःसुखेषु तृगुरुजात्मसत्वात्मजे षंडजः॥ माज्ञात्स्येष्वयमारयोर्व्ययरिपुप्राप्त्यष्टगो वाक्पतेः॥ धर्मायारिसुतव्यये
षु मदितुः स्वाज्ञाद्यकर्मत्रिगः षट्स्वायोष्टसुखास्यदेषु हिमगोः साद्येषु लग्नाद्बुधः॥ धर्मायाष्टतपः सुखेषु षिति
षंडुजो बुधः तृगुजात्सुक्रान्था या ष्टमतपः सुखेषु नगुजात्मत्यात्मजेषु द्वितीयप्रथमैकादशाष्टमनवमच
तुर्थपंचमेषु॥२।।१।।११।।८।।९।।४।।३।।५।। माज्ञात्स्वेषु यमारयोः॥ द्वितीयप्रथमैकादशाष्टमनवमचतुर्थदशम
सप्तमेषु॥२।।१२।।६।।११।।८।। एतेषु रहस्येतेः शुभः॥ धर्मायारिसुतव्ययेषु मदितुः॥ नवमैकादशषष्ठपंचमद्वाद
शेषु॥९।।११।।६।।५।।१२ एतेषु आदित्याच्छुभः॥ स्वाज्ञाद्यकर्मत्रिगः॥ स्वादात्मीयस्थानात् एषु स्थानेषु धमीद्वि
साद्यकर्मत्रिकेषु॥९।।११।।६।।४।।१२।।१।।१०।।३ एतेषु स्वाच्छुभः॥ षट्स्वायाष्टसुखास्यदेषु हिमगोश्चंद्रात्॥६
।।२।।११।।८।।४।।१०।। एतेषु शुभः॥ साद्येषु लग्नाच्छुभः॥ षष्ठद्वितीयैकादशाष्टमचतुर्थदशमप्रथमेषु लग्नात् जन्म
लग्नात्॥६।।२।।११।।८।।४।।१०।।१।। एतेषु शुभः॥ तथा च मत्यः॥ स्वास्वाद्भसितनयो द्वितीयसप्तमचतुर्थनिधना
भिहिवेष्टः॥२।।७।।४।।८।। एतानि वर्जयित्वा तान्येव वराहमिहिरकथितानि स्थानानि जातानि॥१।।३।।५।।
६।।९।।१०।।११।।१२ सूर्यस्य त्रिकोणारिषु तांत्यनमेवमस्तः॥१२।।६।।५।।१२।।९। आत्मजसहजषष्ठपञ्चिमं हिया

॥५॥३॥६॥१२॥मंडले बुधस्त्विष्टाः॥१॥२॥४॥७॥८॥९॥१०॥११॥मौरास्यां स्थानादवि कल्प्याष्टास्त्र नियमेन॥५॥
३॥६॥१२॥एतानि वर्जयित्वा तान्येव वराहमिहर पठितानि स्थानि जातानि॥१॥२॥४॥७॥८॥९॥१०॥११॥लग्नाच्छु
क्रोये शुभ शस्य ते ते शुभं दज स्तम्भ्य॥६॥७॥१०॥१२॥एतानि वर्जयित्वा तान्येव वराहमिहर पठितानि स्थानानि
जातानि॥१॥२॥४॥७॥१॥८॥९॥१०॥११॥लग्नादिष्टाः शुक्रो रिपुसप्तमदशम पठिमानूहित्वा॥६॥
७॥१०॥१२॥ ५ ॥३॥३॥स्तो॥१२एतानूहित्वा॥१॥२॥४॥७॥८॥९॥१०॥११॥शुभ नः॥श्रंत्योपांत्याष्टमशत्रुनेशुव॥१२
॥११॥८॥९॥तथाच सत्यतो जीवात् दशमार्थलाभनः॥षष्ठाष्टमे शुवं द्राशुय युवु॥१०॥२॥१॥६॥८॥४॥र्थेशु सू लू
नाच्छेश्रोधूनां त्यसह दशन वमसुनारिव र्जैशु॥७॥१२॥३॥९॥५॥१एते शुस्थाने शुलग्नाच्छुसः॥ते षेव स्थाने शुशु
क्रस्थानाच्छुधाः शुनो न वति॥शुक्राष्टवर्गः पच्यते॥तथा च स्वल्पजातके॥सौम्योऽन्त्य षष्ठे नवायात्मजे शु॥१२॥६
॥९॥११॥५॥इनात् स्वात्रितनुदशायु तेशु॥१२॥६॥७॥११॥५॥३॥१०॥चंद्रात् द्विरिपुदशा ष्टा ष्टसुखव
गतः॥२॥६॥१०॥११॥८॥४॥मादिशु विलग्नात्॥१॥६॥१०॥११॥८॥४॥४१॥प्रथमसुखायद्विनिधनधर्मेशु॥१॥४॥११
॥२॥८॥९॥३॥५॥सितात्रिधीममे तेशु॥१॥४॥११॥८॥९॥१०॥७॥मारा स्मरे शु॥१॥५॥११॥१२॥८॥९॥१०॥७॥
सौरारयोर्यथा + या रिरिशु वस्तु शु गुरोः॥१२॥११॥६॥८॥बुधस्याष्टवर्गः॥ ॥छ॥ ॥अथ जीवाष्टकवर्गश्रा

२८

MEMORIAL

ईलविक्रीडितेनाह॥दिक्स्वायाष्टमदायबंधुर्कजात् स्वाम त्रिके षंगिरात्सूर्यात्स त्रिनवेषु धीस्वनवदिग्लाभारिगो
नार्ग्रवात्॥जायायार्थनवात्मनेषु हिमगोर्मदात् त्रिषट्धीव्ययेदिग्धीषट्स्वसुखायपूर्वनवगो ज्ञात्॥सस्मरश्चोदयात्
॥५॥श्रंगिराजीवः॥कुंजादंगारात् दशमद्वितीयप्रथमोष्टमेकादशमेषु चतुर्थेषु॥१०॥२॥१॥८॥७॥४॥११॥एते
शुभाः॥स्वामत्रिके षंगिराः॥स्वादात्मीयस्थाद्देषेवमत्रिकेषु॥१०॥२॥१॥८॥११॥७॥४॥३॥शुभाः॥सूर्यात्मत्रिनवे
षु॥एषेवृदिक्स्वायादिषु॥१०॥२॥१॥८॥११॥७॥४॥३॥९॥शुभाः॥धीस्वनवदिग्लाभारिगोसार्ग्रवात्॥५॥२॥९
॥१०॥११॥एते शुशुक्राच्छुभाः॥जायायार्थनवात्मेषु हिमगोः॥७॥११॥२॥९॥५॥एते शु चंद्राच्छुभाः॥मंदात् त्रिषट्धी
व्यये॥६॥३॥५॥१२॥सौरादेते शुभाः॥दिग्धीषट्स्वसुखायपूर्वनवगोज्ञातं दितिज्ञात् बुधात्॥१०॥५॥६॥२
॥४॥११॥१॥९॥एते शुभाः॥तथा च सत्यः॥ये वु बुध येरासांच तेशु सुभाः बुधलग्नककादशात्॥ सस्मरश्चोद
दयात्॥एते षेव स्थाने शु सप्तमस्थानसहिते शु उदयात्॥१०॥५॥६॥२॥४॥११॥१॥९॥७॥एषु स्थाने शु लग्नाज्जीव
शुभाः॥तथा च सत्यः॥येषु बुधस्य शारांक स्ते शु गुरुः॥शुभफलः स्वकात् स्थानात्॥वंशाष्टवर्गः पच्यते॥षट्धन
नवमपश्चिमवर्जिते शु प्रशस्त सु॥६॥२॥९॥१२॥एतानि वर्जयित्वा जातानि॥१॥३॥४॥५॥७॥८॥१०॥११
॥अत्र पंचमद्वितीयस्थानयोर्वराहमिहरेण सह मतभेदः॥अत्र वराहमिहरेण यवनेश्वरमतमंगी

न्त्यद्वितीयस्थानस्य शुभत्वमंगीकृतं । तथा च यवनेश्वरः । स्वस्थानतः स्थानसुतार्थमानज्ञाप्ति द्वितीये च गुरु
:करोति । एवं द्वितीये शुभः । विवाददैन्याद्यगदः । त्रिकोणे तस्मात्पंचमे अशुभः । षष्ठे व्ययादिष्टो नवमात्पथिके
शुभत्वं नेष्टं ॥१॥३॥४॥५॥७॥८॥१०॥११॥९॥ अत्रापि पंचमद्वितीययोर्वराहमिहिरेण यवनेश्वरमतमंगीकृतं
। तथा च यवनेश्वरः । स्थाने रवेर्बुधद्विसुहृद्धनाप्तिं करोति जीवो धनदो द्वितीये । एवं द्वितीये शुभत्वं वराहमि
हिरेणांगीकृतं । रुग्भाजपीडाघसादिं द्व सूरिः स्यात्पंचमे इति तस्मात्पंचमे न शुभः । आत्मसे सहजे शुभ । सहजे स
त्वं विना कुजाद्यगुरुरिष्टः ॥२॥४॥५॥७॥८॥१०॥११॥ अत्रापि पंचमद्वितीययोर्वराहमिहिरेण सहमत
सेदः । तथा च यवनेश्वरः । गुरुः कुजास्थानगतो रिहं द्वितीयगस्तु द्युतिहर्षदाता तस्माद्वराहरेणांगीकृतं । ज्ञा
मित्रगो व्याध्यरिशोककारी । एवं सप्तमं नांगीकृतं । द्वादशानवमपंचमतृतीयसंज्ञे शुभः । सोरात् ॥१२॥६॥११॥
३॥ दशमैकादशनवमषष्टपंचमेतृगो जीवः ॥१०॥११॥९॥२॥६॥५ इष्टश्चंद्राज्ञामित्रं धनवं नवमसुतलाभ १०९
रुस्थेषु ॥७॥२॥९॥५॥११॥ प्रथमद्वितीयपंचमचतुर्थधर्मारिलाभदशमगः सौम्यात् ॥१॥२॥४॥५॥९॥६॥
११॥१०॥ जीवो लग्नादेवं सहजामित्रः ॥२॥४॥५॥९॥६॥११॥१०॥७॥ तथा च स्वल्पजातके । जीवो नो मार्ध्ययाष्ट
काके द्वगो ॥१२॥८॥१॥७॥१०॥ कर्मस्महर्मसहजेषु ॥२॥११॥८॥२॥४॥७॥१०॥९॥३॥ स्वात्मत्रिकेषु ॥२॥११॥८॥१

४॥७॥१०॥३॥ शुक्रान्नवदशलाभस्वधीरिपुषु ॥९॥१०॥११॥२॥५॥६॥ शशिनः स्मरत्रिकोणार्थलाभगः ॥७॥९
३२ ॥५॥२॥११॥ स्त्रिरिधीव्ययेषु ॥३॥६॥५॥१२॥ यमात् । नवदिक्षट्सुखाद्यधीस्वायशत्रुषु ॥९॥१०॥४॥१॥५॥२॥११॥६॥ मज्ञा
त्समकामकोलग्नात् ॥९॥१०॥४॥१॥५॥२॥११॥६॥७॥ जीवस्याष्टवर्गः ॥ ॥ अथ शुक्रस्याष्टवर्गं शार्दूलविक्रीडितेना
ह ॥ लग्नाद्यासुतलाभरंध्रनवमः सांत्यः शशांकाश्रितः स्वात्माज्ञेषु सुखत्रिधीनवदशाच्छिद्राप्तिगः सूर्यात् । रंध्रव्य
य यगो रवेर्नवदशाप्राप्त्यष्टधीस्थो गुरोः ज्ञाद्यायनवारिगस्त्रिनवषट्स्वागमांत्यः कुजात् ॥६॥ सितः शुक्रा ल
ग्नाद्यासुतलाभरंध्रनवमः । लग्नात्प्रभृतिस्थानं यावत् तथा लाभरंध्रनवमः ॥१॥२॥३॥४॥५॥११॥८॥९॥ ए
तेषु लग्नाच्छुभः । सांत्यः शशांकात् सितः ॥१॥२॥३॥४॥५॥११॥८॥९॥१२ शुभः । स्वात्माज्ञे शुभ आद्यात्मीयस्थाना
देवमाज्ञेषु दशमस्थानसहितेषु ॥१॥२॥३॥४॥५॥११॥८॥९॥१० शुभः । सुखत्रिधीनवदशच्छिद्राप्तिगः । सूर्याज्ञा
य त् । शनेश्वरात् ॥४॥३॥५॥९॥१०॥८॥ शुभः । रंध्रव्ययगो रवेः । सूर्यात् अष्टमे कादशा द्वादशे शुभ ॥८॥११॥१२ शुभ
: । नवदशाप्राप्त्यष्टधीस्थो गुरोः ॥९॥१०॥११॥८॥५॥ शुभः ॥ ज्ञाद्यायनवारिगः ॥२॥३॥११॥९॥६॥ एतेषु बुधेषु
नः । त्रिनवेति कुजात् । सोमात् त्रिनवषट्पंचमैकादशद्वादशेषु ॥३॥९॥६॥५॥११॥१२॥ शुभः ॥ तथा च स
त्यः ॥ स्वस्थानात् तृगुतनयः । षट्सप्तमयाष्टमेतरेषिष्टः ॥६॥७॥१२ एतानि पूर्वतः शुक्रं लवति । यानि स्थानान्यो

[illegible] पठितानि। तानि बिंदूपलक्षितानि कार्याणि यान्यशुभानि तानि रेखोपलक्षितानि कार्याणि। तेन दृष्टा-
निष्टयोर्विशेषं सर्वाशेषस्य फलपंक्तिरिति। यत्र बिंदुकं जातं तत्र शुभफलं सं(?)... यत्र चतुष्टयं तत्रार्धफलं
। यत्र द्वौ तत्र पादफलं। यत्र षट्‌ तत्रोपादानं। अशुभफलेप्येवं रेखाभिः कल्पना कार्या। यत्र चानि परमांशके-
विलग्न इत्यत्र प्रयोगजातस्यांगारकस्याष्टवर्ग उदाह्रियते। तत्राचार्यपठितानि बिंदूपलक्षितानि कार्याणि। अशु-
भितान्यशुभानि रेखोपलक्षितानि कार्याणि। तद्यथान्यामीयं। ग्रहसंस्थानलग्नं विलिख्यते। उपचयेषु च। विपलेषु
दशमस्थानं न शुभोपलक्षितं नाप्यशुभोपलक्षितं। कार्यं। अनेनैव कारणेनांगारकाष्टवर्ग उदाहृतः। वक्रस्वप-
वये बिना स तेन ये घाद्याधिके शुद्दयाद्यां। इंजादि द्विफले शुक्रे निधन बाह्यर्थगः स्याद्धनः। धर्माया अष्टमकेंद्रगो
र्कतनयात् ज्ञात् षष्ठधर्मायसगः शुक्रात् षड्व्ययलाभमृत्युषु गुरोः कूर्मांत्यलाभारिषु। अथ शुभाशुभफलवि-
शेषः क्रियते। तत्र मेषे रेखापंचकं बिंदुत्रयं च जातं। रेखा वा त्रयं बिंदुत्रयं वा पास्य देरे रेखे जाते। तस्मादेवं विधेयो-
गे जातस्य वारवशात् सुखस्थोऽङ्गारकोऽष्टकवर्गे द्वयेनाशुभो ज्ञेयः। वृषे रेखात्रयं बिंदुत्रयं च जातं। रेखात्रयं ११०
बिंदुत्रयं वाप्यस्य रेखाद्वयं जातं। तेन वृषस्थो भौमो मौला गद्वयेनाशुभो ज्ञेयः(?)। ... कथं। वृषे रेखात्रयं पंक कर्कटे रे-
खा चतुष्टयं बिंदुचतुष्टयं च जातं। तत्र न किंचिदवशिष्यते। तेन तत्स्थानं न शुभं नाप्यशुभं॥ [illegible]

वर्जयित्वान्येषु तान्येव वराहमिहिरपठितानि जातानि॥१॥३॥३॥४॥५॥११॥८॥५॥१०॥ अंत्योपांत्याष्टमगः॥१२
॥११॥८॥५ सूर्यादि शुभस्थानान्यर्कवाक्कथितः॥ सोमादंत्योपांत्यतृतीयनवमदशमशत्रुगश्चैव॥१२॥११॥३॥९॥५॥६॥द-
शमेकादशेने धनत्रिकोणसंस्थो नृगुर्जीवात्॥१०॥११॥८॥७॥५॥ सौम्यात् स्मात् सुतलाभधर्मसहजारि-
संज्ञेषु॥५॥७॥११॥३॥६॥ लग्नादि शुभः शुक्रो रिपुसप्तमदशमपश्चिमं हित्वा॥६॥७॥१०॥१२॥ एतानि वर्जि-
यित्वा तान्येव वराहमिहिरपठितानि जातानि॥१॥२॥३॥४॥५॥८॥९॥११॥ आद्यद्वितीयरिपुसप्तमांत्य-
वर्जेषु सौरात्॥१॥२॥६॥७॥१२॥ एतानि वर्जयित्वा तान्येव जातानि॥३॥४॥५॥८॥९॥१०॥११॥ तथा च स्वल्प-
जातकोऽशुक्रो लग्नादासुतव्ययरिपुवार्जेषु। सरव्ययषष्ठं जातं॥१॥२॥३॥३॥४॥५॥८॥९॥११॥ रवेः सुतात्रिधीसुखव्ययि
१॥२॥३॥४॥५॥८॥९॥११॥१२॥ स्वासाज्ञेषु॥१॥२॥३॥४॥५॥८॥११॥९॥१०॥ ... धीस्थितो जीवा-
नवकर्मरंध्रेषु॥३॥५॥४॥११॥९॥१०॥८॥ यस्वंत्यायेषु कात्॥८॥११॥१२॥ नयदि स्त्रात्ता हृधीस्थितो जीवा-
त्॥९॥१२॥११॥८॥५॥ ज्ञात्रिसुतनवायारिषु॥५॥९॥११॥६॥ धायसुतो किं वमेषु॥११॥५॥३॥६॥९॥१२
शुक्रस्याष्टवर्गः॥ ॥श्री॥ ॥अथ सौरस्याष्टवर्गः शार्दूलविक्रीडितेनाह। मंदः स्वात्रिसुता पंचकेषु
... त्रिशत्रुशुभस्थः। स्वांत्यगो मिजात्। केंद्राष्टधने ष्टिनाडुपचयेषांघ्यसुखेषोदयात्। धर्म-

यारिदशांत्यमुत्फशुबुधश्चंद्रात्त्रिषट्लाभगाः।षष्ठांत्यायगताःसितात्सुरगुरोःप्राग्वंत्यधीशात्तुभा।७मं
दःशनिःस्वादात्मीयस्थानात्तृतीयपंचमैकादशषष्ठेषुशुभफलः।३।।५।।११।।६।।साङ्गोत्यगोन्त्यमिजात्।अंगा
रस्थानादेषेवदशमश्चादशमहितेषु।३।।५।।११।।६।।१०।।१२।।केंद्रायाधनेविनात्।।१।।४।।७।।१०।।११
८।।२।।एषादित्याच्छुभः।उपचयेषाद्येसुखेचोदयात्।३।।६।।१०।।११।।४।।एषलग्नाच्छुभः।।धर्मारिदशांया
यांत्यमृत्युषुबुधात्।९।।११।।६।।१०।।१२।।८।।एतेषुबुधाच्छुभः।।चंद्रात्त्रिषट्लाभगताः।३।।६।।११।।षष्ठा
यांत्यगताःसितात्।६।।११।।१२।।एषुशुक्राच्छुभः।गुरोःप्राग्वंत्यधीशात्तुभा।११।।१२।।५।।६।।एषुजीवा
च्छुभः।तथावमत्याः।एकादशपंचमषष्ठगोऽर्कजस्तच्छुभः।सतृतीयेषु।११।।५।।६।।३।।स्थानेषुतुनिशा
करस्यपंचमवर्जितेषेषेवा।११।६।।३।।येषात्मनोरवेस्तेषुतास्करिस्मादशोरवेस्थानात्।आदित्याष्ट
कवर्गेपच्यते।स्वस्थानादिवमकरस्त्रिषष्ठांत्यत्रिकोणानिहित्वेषुः।३।।६।।१२।।९ एतानिहित्वाजाना
नि।।१।।२।।४।।९।।७।।८।।१०।।११।।अत्रचवराहमिहिरेणान्यधिकंनवमस्थानमुक्तं।तत्रयवनेश्व १११
रोधित्वात्तेनोक्तं।।तथावयवनेश्वरः।पापात्स्वदत्तंनवमोतिवर्त्तते।इति।जीवादिष्टःषट्पंचमधीश्वमे
कादशाष्ट।।६।।५।।१२।।११।।न्नाष्टसुतविजयांत्यलानदशमगःशुक्रोनवतिनृणां।३।।५।।६।।११।।१२

नोमस्थानाःशौरिः।षष्ठांत्योपांत्यगःशुक्रात्।।६।।१२।।११।।शुक्रात्।दशमैकादशषष्ठांत्यनवमाष्टगोर्कजः।।१०।।
११।।६।।१२।।९।।८।।सौम्यात्।स्थानादिष्टोलग्नाच्छुभस्तुलग्नातयथासूर्यः।आदित्याष्टकवर्गेपच्यते।दशमैकाद
शषष्ठतृतीयगोलग्नचतुर्थश्चलग्नात्।१०।।११।।६।।३।।१।।४।।तथावस्वल्पजातके।स्वाङ्गोरिस्त्रिसुताया
रिगाः।३।।५।।११।।६।।कुजाद्दंत्यकर्ममहितेषु।१२।।१०।।३।।११।।६।।स्वायाष्टकेंद्रगोर्कात्।२।।११।।८।।१।।४।।७।।
१०।।शुक्रात्।षष्ठांत्यस्थानेषु।६।।१२।।११।।त्रिषडायगःशशिसुतात्।३।।६।।११।।उदयाच्चसुत्याद्यकर्मगे।३।।६।।११
।।१।।१०।।गुरोः।५।।६।।१२।।११।।सुतषष्ठायगोरिपुदशमनवमाष्टमस्थः।१२।।११।।६।।१०।।९।।८।।सौरस्याष्ट
वर्गः।।१।।श्री।।अथाष्टवर्गनिरूपणार्थमालिन्याह।इतिनिगदितमिष्टंनेष्टमन्यद्विशेषादधिकफ
लविपाकंजन्मलग्नेत्रदद्युः।उपचयगृहमित्रस्वोच्चगैःपुष्टमिष्टंत्वपचयगृहनीचारातिगैर्नेष्टसंप
त्।।८।।इतिनिगदितमितिइत्यनेनोक्तप्रकारेणयन्निगदितमुक्तं।नेष्टमन्यत्।ननिगदितंतत्सर्वम
निष्टमिति।एतदुक्तंभवति।सादर्कःप्रथमायषं - निधनद्यूनज्ञातपोद्यूनस्थानेष्विष्टः।शेषेष्वनिष्ट
इति।एवंसर्वत्रज्ञेयं।विशेषादधिकफलविपाकं।एवमिष्टानिष्टयोर्विशेषात्संशोधनात्अधिकम
तिरिच्यते।एतज्जन्मलग्नात्।जन्मकालेयत्रस्थानेग्रहाःस्थितास्तस्मात्स्थानात्शुभाःशुभानिप्रयच्छंति

नतथाकालांतराश्रितः। एतदुक्तं भवति। यानि स्थानान्याचार्येण पठितानि। तानि बिंदूपलक्षितानि कार्याणि। यान्यशु-
भानि तानि रेखोपलक्षितानि कार्याणि। तेन द्वष्टानि शुभयोर्विशेषं त्रयाणां रोपस्य फलपंक्तिरिति। यत्र बिंद्वष्टकं जातं त- ६
त्र शुभफलं संपूर्णं। यत्र चतुष्टयं तत्रार्धफलं। यत्र त्रीणि तत्र पादफलं। यत्र षट् तत्रोपादानं। अशुभफलेप्येवं रेखाभिः कल्प-
ना कार्या। यत्र वानि परमांशके विलग्ने स्यात्तत्र प्रयोगजातस्यागारकस्याष्टवर्ग उद्दाक्रियते। तत्राचार्यपठितानि बिं-
दूपलक्षितानि कार्याणि। अपठितान्यशुभानि। रेखोपलक्षितानि कार्याणि। न ह्ययान्यासोयं। यद्व संस्थानलग्नं विलग्न-
ते। उपचयेष्वेव। विपलेषु दशमस्थानं न शुभोपलक्षितं नाप्यशुभोपलक्षितं। कार्यं। अनेनैव कारणेनांगारका-
ष्टवर्ग उदाहृतः। वृकसूपचयेष्विनामतनेषाद्याधिकेशुदयाद्यं। इज्यादि विप्रफलेषु केंद्रनिधनप्राप्तेऽर्थगःस्यात्कु-
जः। धर्मायाष्टमकेंद्रगोर्कतनया तज्ज्ञात् षड्विधलाभगः। शुक्रात् षड्व्ययलाभगतन्मृत्युषु गुरोः कर्मात्यलाभारिषु।।
अथ शुभाशुभफलविशेषः क्रियते। तत्र मेषे रेखापंचकं बिंदुत्रयं च जातं। रेखात्रयं बिंदुत्रयं वापास्य द्वे रेखे जाते ११२
तस्मादेवं विधियोगे जातस्य वारवशात् सुखस्थोऽगारकोष्टवर्गद्वयेनाशुभो ज्ञेयः। वृषे रेखात्रयं बिंदुत्रयं च जातं। रे-
खात्रयं बिंदुत्रयं वापास्य रेखाद्वयं जातं। तेन वृषस्थो भौमो भागद्वयेनाशुभो भवति। कर्कटे रेखाचतुष्टयं बिंदु-
चतुष्टयं च जातं। तत्र न किंचिदवशिष्यते। तेन तत्स्थानं न शुभं नाप्यशुभं।। सिंहे बिंदुपंचकं रेखाते।

पंचकं रेखात्रयं च जातं। तत्र बिंदुमवशिष्यते। चतुर्भागेन मतत्रस्थोऽशुभो भवति। कन्यायां रेखाषट्कं बिंदुद्वयं च जातं।
बिंदुद्वयं रेखाद्वयं वापास्य रेखाचतुष्टयं जातं। तस्मात्कन्यास्थो भौमोष्टभागचतुष्टयेनाशुभः। तुलायां रेखात्रयं बिंदु-
पंचकं। तत्र बिंदुद्वयमवशिष्यते। तेन तुलास्थो भौमोष्टकभागद्वयेन सदैवाशुभः। वृश्चिके रेखासप्तकमेको बिंदु-
र्जातः। तत्र रेखाषट्कमवशिष्यते। तस्माद्वृश्चिकस्थो भौमोष्टकभागषट्केनाशुभः। धनुषि रेखाषट्कं बिंदुद्वयं च जातं
तत्र रेखाचतुष्टयमवशिष्यते। तेनाष्टभागचतुष्टयेन धन्विस्थोगारकोऽशुभः सदैव। मकरे बिंदुपंचकं रेखा-
त्रयं च जातं। तत्र रेखाचतुष्टयमवशिष्यते। तेनाष्टभागचतुष्टये बिंदुद्वयमवशिष्यते। एवं मकरस्थोऽगारको-
ऽष्टभागद्वयेनाशुभः। कुंभे रेखाचतुष्टयं बिंदुत्रयं च जातं। अत्र चंद्रस्थात् दशमस्थानं भौमस्य समत्वाद्दशमो
बिंदुर्न जातः। तस्माद्रेखात्रयं बिंदुमात्रं त्रयं वापास्य एकारेखा जाता। तस्मात्कुंभस्थोऽष्टमभागेनैकेना-
शुभः। मीने पंचरेखाद्वयमवशिष्यते। तेन सदैव तत्रस्थोऽष्टमभागद्वयेनाशुभ इति। अस्य हृतो शुभोस्था-
पनात्। एवं शुभाशुभान्येकोनत्याष्टौ फलानि भवंति। तेषां संज्ञो धर्मं वाच्यं इति व्यपदिश्यते। तत्स्थाप्यं। यत्र
रेखाचतुष्टयं बिंदुचतुष्टयं च तत्र समं। यत्र रेखाष्टकं तत्रातीवाशुभं। यत्र बिंदुष्टकं तीव्रशुभं। एवं जन्मका-
लांतरे। शिवशनेन सर्वग्रहाणामष्टकवर्गकर्तृकाः।। तथा च बादरायणः।। एकेनयः शुभः स्यात् षड्भिः स्थानैः

सपपाद्दोभवति। यस्तु वक्तुभिरिष्टः सर्वफले कल्पनास्येवं। ननु शर्वमेव ग्रहस्य सदृशे फलयोर्विरोधेन नाशं व्रजे
द्यदधिकं परिपच्यते तदिति। यस्तु वक्तुभिरिष्टः सर्वफले कल्पनास्येकः। ननु शर्वमेव ग्रहस्य सदृशे फलयोर्वि
रोधेन नाशं व्रजेद्य दधिके। इति निगदितमिष्टं नेष्टमन्यद्विशेषादिति। उनरुक्तमुच्यते। नेतत्पुनरुक्तं। अष्टक
वर्गं विना शर्वमुक्तग्रहस्य सदृशफलयोर्विरोध इति। तत्र फलयोर्विरोध इति। तत्र फलयोर्विरोधेन नाशोत्र यत्
१६५ यथा एकोंकयापि युक्त्या सुवर्णदो भवति युक्त्यंतरेण सुवर्णापहारी भवति। यदधिकं परिपच्यते तत्। तत्रापि य
दि कारणद्वयेन सुवर्णापहारी भवति कारणेनैकेन सुवर्णदः। तथापि सुवर्णापहारी। अथ कारणद्वयेन सुवर्ण
दः। कारणेनैकेन सुवर्णापहारी। तथापि कारणद्वयस्याधिक्यात्सुवर्णद एव। एवं तत्र सदृशे फलयोर्विरोधफ
लनाशो भवति॥ न सदृशयोः॥ इह तु पुनः सदृशे फलविरोधे नाश एवेति। तद्यथा। बादरायणयवनेश्वरादि
भिरष्टकवर्गमभिहितं। अस्य ग्रहस्य स्थानादयं ग्रहस्तस्मिन्स्थाने तिष्ठमान इमानि फलानि प्रयच्छ ती
ति। तत्रासदृशान्यपि यदि तानि फलानि भवंति। तथापि तेषां शुभाशुभत्व फलविरोधे हितदेवं नाशं न दे त्व ११३
विशेषादधिक फलविपाकं जन्मनान्तरन्न दद्युरिति। यथा कश्चिद्ग्रहः केनचित्कारणेन सुवर्णदो भवत्यपरे
णरूप्यापहारी चेत्तथापि असदृशयोरपि। फलयोर्विरोधेदाहरणत्मको न शुभो नाप्यशुभ इति। सद

विकल्पनीयं। एवं स्थानाष्टकायत्र स्थाने बहुभिः शुभो भवत्यल्पैरशुभस्तत्र शुभाशुभ फलविशेषं न वाच्यं नामैकं कल
नीयं। अनेनैव स्थाकारणेन स्थानसंज्ञामात्रेण स्थानशुभमेवोक्तं। न पृथक्फलनिर्देशो वराहमिहिरेण यतः। जन्मन्या
यासदोषर्क इत्यादिः अत्रोच्यते। नवैतन्मूर्षत्वाय नार्थमति प्रसिद्धवाजोवरस्यान्यमतमेव संगीतत्योक्तं। तथा च य
रइति। तस्मादष्टफलविशेषाद्य इति रिच्यते। तदेव वक्तव्यं। यवनेश्वरेणापि पृथक्पृथक्फलनिर्देशं भवेतदेवाष्टका
वर्गं संगीतं। तद्वाक्यं। फलेष्टवर्गेष्टुत्तयापलक्ष्ये समानकल्यावफलो प्रदिष्टो। ज्यायांस्तु यस्तस्य फले विकार्यं वात्री
विधमेनैवमसुतवेव। पृथक्फलनिर्देशं तद्वा बादरायणोप्यष्टकवर्गमेवाह। कष्टश्रेष्ठ बल्पसंख्यफले वेस्याना
नाशः। फलयोस्तत्र वाच्यः। याव्यापक्तियोरिति रिक्तयोः स्यात्। स्थानेस्थाने कल्पनेयं प्रदिष्टा। उपचयगृहे त्यादि
ःलमाबंशदान्तुपचयस्थानानि। मित्रक्षेत्राणि स्वोबंच। एतानि शुभस्थानानि शुभस्थानोपलक्षणानि। उपलक्ष्य
वा तत्स्वक्षेत्रं मूलत्रिकोणं च गृह्यते। तत्र लग्नाद्दशादौ उपचयगतो ग्रहः स्वक्षेत्रस्थो मित्रक्षेत्रस्थ उच्चस्थः। मू
लत्रिकोणस्थश्च यदा तदा शुभफलं प्रयच्छति। तदात्यंतीव शुभफलं प्रयच्छति। तत्रश्री देवकीर्तिः। लग्नाद्युपच
य मंस्थश्चंद्रादा स्वगृहमूलतुंगस्थः। मित्रक्षेत्रगतो वा फलमिष्टं शुभं दद्यात्। चंद्राद्धा लग्नाद्वोपचयस्थाना

MEMORIAL

नानि शत्रुक्षेत्रनीचातितेषु स्थानेषु यदाशुभफलं प्रयच्छति। तदप्यति निकृष्टमिति। अर्थादेवशुभग्रहस्थं शु
भमेव प्रयच्छति। अशुभग्रहः शुभमल्पं किमेवंविधेषु स्थानेषु ग्रहस्य जन्मकाले स्थितिरेषां वेष्या किंवा चारवशा
त्। फलं कल्प्यत इति। उच्यते। जन्मकालिकमेवैतत्। तत्रांतरमदर्शनतः। तथा च श्रीदेवश्रीकीर्तिः। अपचय
राशौ जीवे शत्रुक्षेत्रे जन्मकाले स्यात्। यद्यप्यमदत्याद्योपि फलमतिशयनं यथाकालं। यवनेश्वरश्च। यस्तु स्वनीचा
रिगोन्यैर्जितो रिदृष्टो ल्पतनुर्विवर्णः। स तावन्नूक्षन्म अपतो बलस्थे मजन्मगो वंध्यफलो निरुक्तः। ईशाः सुहृ
त्स्वोच्चसुदृष्टिदृष्टो मित्रर्क्षजन्मापचये बलीयान्। योजातके ह्यूक्ष्मतु जन्मसंस्थो दद्यात्शुभं न वस्तुनोप्युनिष्टं। तथा
च सत्यः। जन्मन्युपचयस्थो नेएकोग्रहो ह्युपचये शुभफलः। उपचयस्थ बनोपगतापीजस्थाने पचयफल पि
काले। प्रवदनं वर्गमन्योग्रहो बलवानेव शुभमशुभं वा शुभं फलं प्रयच्छति। चंद्रस्तु शुनो बलरहितः पापफ
लो भवति। अत्र श्रीदेवकीर्तिः। शुभमशुभं स्वफलं दद्यात् बलो बलहीनस्त्वग्रहः स्व समपृष्ठं दंक शुभफलो बल
हीनश्च। तथा च सत्यः। स्नेहविहीनवपुः शुभजितस्तथा शत्रुनिसश्च संदृष्टः ग्रहः स्व फलं न दद्यात् सबलो ब १२४
लहीनश्च। ग्रहः स्व समपृष्ठ इंदंक शुभफलो बलहीनश्च। चंद्रस्तु यदीदृशः कष्टः। वराहमिहिरोपि बलानां फल
दानेऽसमर्थतां यात्रायामाह। नीचस्थाः ग्रहविजिता रश्मिनिर्मुक्ता रविरश्मयोऽक्रूराः। भुजंगा इव मं

त्रहतास्तवं त्यकार्यहमालग्नेः। यात्रायां यवनेश्वरोपि। स्ववर्गसंस्था बलिनो विशेषाद्दाय थो दिष्टफलप्रदास्युः।
नीचं जितास्वारिगृहे ल्पवीर्यास्त्रिष्टंत्य निष्टं ष्टफलप्रदास्ते। तत्र शास्त्रेषु यानि वा क्यानुच्चादिस्थानां शुभफलप्रद
प्रदर्शकानि। नीचादिस्थानामशुभफलप्रदर्शकानि। तानि जन्मसमये ज्ञेयानि। शुभानामशुभानां च फलानां ग्रह
वशेनैव पुष्टिप्रदर्शकानि। तानि चारवशात् फलदानकाले ग्रहस्य ज्ञेयानीति॥ ७॥ इति भट्टोत्पलविरचि
तायां बृहज्जातकविवृतौ जगच्चंद्रिकाभिधायां अष्टकवर्गाध्यायो नवमः॥ ॥७॥ ॥अथातः कर्माजीवा
ध्यायो व्याख्यायते। अनेन रूपेण कथं धनमवर्जितव्यमित्यस्मिन्नध्याये रूपयिष्यति॥ ७॥ अर्थप्रकार
द्वयेन धनदाता ग्रहो भवति। लग्नाच्चंद्राच्चयो दशमस्थो ग्रहः स धनदाता भवति। अथवं द्वलग्नयोर्दशमस्था
नेष्वन्येन भवतः। तदा लग्नचंद्रादित्यानां ये दशमराशयस्तेषां ये अधिपतयस्तेषु नवांशकेषु पुरुषस्य जन्म
कालेस्थितास्तेषां नवांशकानां ये अधिपतयस्ते धनदातारो भवति। किंतु लग्नाच्छशाद्ये ग्रहास्तेन्येवप्रकारेण ध
नदातारो भवंति। नेंदकांस्य इपति गांशानाथा। अन्येन प्रकारेणेति। तत्रा च वेलग्नाचंद्राद्दशमस्थो येन
प्रकारेण धनं ददातित्तत्प्रकारदर्शनार्थं वृहस्पिष्पाह। अर्थाप्तिः पितृमातृशत्रुमित्रभ्रातृस्त्रीभृत
कजनादिकाराघेः। होरेंदोर्दशमगतैर्दशमस्थानस्थैः। पितादिभ्यः अर्थाप्तिधानलब्धिविकल्पनाया।

विचिंत्य ॥ पुरुषस्य जन्मसमये द्युनाथं शतायुषादि सोदशामस्थो भवति । तदा पितृतोऽर्थाप्तिर्भवति । एवं चंद्रल
ग्नादशामे पत्नितोऽर्थाप्तिर्भवति । भौमे चंद्रलग्नयोर्दशमे भ्रातृतो रिपुतश्च बुधे यदा लदशमे जातसुहृदः । गुरोस्तात
तः सहजाताश्च क्रेस्त्री तोयोषितः । सौरे भृतकात् कर्मकरात् । अथ कश्चिद् द्युमोग्नादशामे भवत्यपरस्तं जन्मदास्थ
स्यांच्चेत्तदशायां सर्वेपि स्वास्निहितप्रकारेण धनदा भवंति । न केवलं यावद्द्युं शद्युग्ना य यदि बहवोपि दशाम
स्था भवंति तदा सर्वे एव स्वस्यां स्वस्यामंतर्दशायां सप्रकारेण धनदा भवंति । अथ लग्नाच्चंद्राच्च कश्चिद्दशमो
भवति । तदा कोऽर्थप्रदो भवति । अत्र उक्तं । नेंदुकस्य दपतिगोशनाथ द्वयात्संलग्नं इंदुश्चं दश्च अर्क आदित्य
नेंदुर्कौ द्वयस्यः प्रत्येकस्यास्य दाख्योयो राशिर्दशामइत्यर्थः । तस्ययोधिपतिर्ग्रहः सयस्मिन् वांशके यतः
स्थितः ॥ तस्य योनाथः स्वामी तस्य वक्ष्यमाणया वृत्त्यिस्त्र याद्रव्याधनप्रदो भवति । एवं लग्नाच्चंद्रार्कादपि
वक्तव्यं । अत्र केचिदेवं व्याचक्षते । यदा लग्नाच्चंद्राच्च यदा दशामस्थाग्रहा भवंति । तदा लग्नचंद्रयोर्बलवा
न्तस्य योदशमः स एवार्थप्रदो भवति । नेंदकाणां योबली तस्यास्य दपतिगोशनाथस्य द्व्यापकएवार्थप्र
दो भवतीत्येतदुक्तं । यस्मात्तत्र बलग्रहणं नास्ति । तस्मादेवं व्यापश्यति । सर्वे यमेकं भवति । पुरुषस्य बहुप्र ११८
कारधनागमदर्शनादिति । तथा च भगवान् गार्गिः । उदयाच्छशिनो वापि ये ग्रहा दशमे स्थिताः । ते सर्वे

र्थप्रदाज्ञेयाः स्वदशासु यथोदिताः । लग्नार्कशशिनाथे स्यादशामाधिपतिर्ग्रहः । यस्मिन्नवांशे तत्कालं वर्तते तस्य यः पति
: तद्वृत्याप्रवदेद्वित्तं जातस्य बहवो यदा भवंति पित्रदास्ते पि स्वदशासु विनिश्चितं इति ॥ नेंदुर्कास्य दपतिनाथवृत्ति । यदु
क्तं तदधुनाहृत्ति प्रवर्णणद्वयेनाह । अर्कांशे तृणकनकोर्णभेषजाद्यैश्चंडांशे कृषिजलजांगनाश्रयाच्च । धात्वाग्निप्रहरण
साहसैः कुजांशे सौम्यांशे लिपिगणितादिकाव्यशिल्पैः । जीवांशे द्विजविबुधाकारादिधर्मैः काव्यांशे मणिरजतादिगो
महिषैः । सौरांशे श्रमवधभारनीचशिल्पैः कर्मेशाध्युषितनवांशकर्मसिद्धिः ॥ १ ॥ अर्कांशइति ॥ नेंदर्कास्य दप
तिगांशा आदित्यासक्तोयदा भवति तदा तृणैः सुगंधैः कनकेन सुवर्णेन आजं । ऊर्णनाविकलोमभिः भेषजेनौ
षधेन आदिग्रहणात् विक्रियया रोगिपरिचर्यया च धनं प्राप्नोति । अथ चंद्रांशे कृषिजलजांगनाश्रयाच्च । नेंदर्का
स्य दपतिगांशे शकोयदा चंद्रस्य भवति तदा सप्य । कर्षकेण जलजैः शंखमुक्ताप्रवालादिभिः । स्त्रीजितेजा
नां क्रयविक्रये अंगनासमाश्रयेण एतैरेव धनमवाप्नोति । अथ कुजांशको भौमनवांशो भवति तदा
धातुभिः प्रकाशैः सुवर्णरूप्यताम्रादीनि तस्य भवंति नान्यैः । अथ धनुः समर्मनः शिला हिंगुलहरितालाल
रितालांजनप्रभृतिभिः अग्निना क्रियया प्रहरणैः खड्गकुंतभल्लैः नवापगोमल्लयेनसाहसैः समीहितकार्यका
रणैः अथवा स्वबलक्रियार्तैः धनं प्राप्नोति । अथ सौम्यांशे लिपिगणितादिकाव्यशिल्पैः । नेंदर्कास्य दपति

गांशे यदि बुधांशो भवति। तदा लिप्यक्षरविन्यासेन गणितेन आदिग्रहणाद्व्याख्यानेन यंत्रप्रयोगैः।
काव्यक्रियया शिल्पैः। चित्रपुस्तपत्रछेदश्रवीषाणमाल्यरचनागंधयुक्तिप्रवृत्तिभिर्धनमाप्नोति। जीवां
शोदित विबुधकरादिधर्मैरिति। लेहे कार्यस्य दपतिगांशे यदि जीवांशो भवति। तदा द्विजेभ्यो ब्राह्मणेभ्यो वि
बुधेभ्यो विद्वद्भ्यो वाश्चकरेभ्यः सुवर्णादीनां लक्षवणादीनां गजादीनां च समुत्पत्तिस्थानेभ्यः आदिग्रहणात्
क्रियावादेन धर्मैः यज्ञदानोपवासगुरुसेवनादिभिर्धनमवाप्नोति। अथ शुक्रनवांशको भवति। तदा म
णिभिर्वज्रमकरतपद्मरागेंद्रनीलप्रवृत्तिभिः। अथवा गजतुरंगवारादिभिः सर्वैः रजतादिग्रहणात्
सर्वैर्लोहैर्गोभिः वृषमहिषकर्मणि महिषेभ्यो माधुर्महिष्याः तेमहिष्यमहिषश्रेष्ठमहिर्धनमवाप्नोति। सौ
रांशे भ्रमेबंधतारनीचशिल्पैः सेऽर्द्ध कार्यस्य दृश्यतिगांशे यदा सौरांशो भवति। तदा श्रमेणाध्वगमनादि
केन वधेन वधघातिनया। अथवा शरीरताडनछेदयंत्रभारवहनेन नीचशिल्पैः स्वकुलानुचितैः कर्मभि
र्धनमवाप्नोति। एवं ज्ञानकालवशात् पुरुषस्य धनागमं ज्ञात्वा कालानुकालं कर्मशाचारवशात् कर्मसिद्धि ११६
माह। कर्मेशाध्युषिता नवांशकर्मसिद्धिः। कर्मस्थानस्वामीकर्मेशलग्नाद्दशमराश्यधिपः सवारवशा
द्यस्मिन् नवांशके अध्युषितो भवति तस्य यः स्वामी तस्य यानि कर्माणि अवंशे दृष्टफलनकोशने षडाद्येरि

त्यादीनि तत्समानां कर्मणां सिद्धिर्भवति। तानि प्रारब्धानि सिध्यंतीत्यर्थः। अथ केचित्कर्मेशाध्युषितसमानकर्म
सिद्धिमिति पठंति। अत्र नवांशकग्रहणं नास्ति। प्रश्नतत्वान्नवांशकस्य नवांकोशे व्याख्यातः। तथा च भगवान्गार्गिः।
लग्नात्कर्माधिपो यस्मिन्नवांशके वर्त्तते ग्रहः। चारक्रमेण तत्तुल्यं कर्मसिद्धिः समादिशेत्॥ ज्ञातज्ञातस्येदं क्रियाश्रयं
कर्मेशाध्युषितनवांशपतिकर्माणां यथादर्शितानां कालानुकालसिद्धिर्वक्तव्या। नान्येषामिति॥ ७॥ अथ ध
नागमं प्रहर्षिण्याह। मित्रारिस्वगृहगतैस्तत्समोर्थस्तुंगस्थैर्बलिनिवनास्करस्ववीर्यात्। आयस्थैरुदयधना
श्री ऋतिद्यसौम्यैः संचिंत्यं वीर्यमहितैरनेकधनस्वा। या। बंडलग्नयोर्वे दशमायहास्तदन्तावेव चयेनेदकास्य दपति
गांशनाथा ने यदि कुन्मकाले मित्रगृहे स्थिता भवंति। तदा स्वांतर्दशाकाले मित्रगृहे स्थिता भवंति। न तस्मा
देव मित्राद्धनानि प्रभवंति। अथारिगृहस्थाः शत्रुगृहगा भवंति तदा त एव। अथ स्वगृहस्थाः तदा स्वगृ
हादेव धनप्रदा भवंति। तुंगस्थैर्बलिनीति। यस्य प्रवीविधनात्तनारस्करस्य यो धनप्रदो ज्ञातः। तस्य ज
न्मकाले तस्मिन्नारस्करस्य तुंगस्थे उच्चगते मेषषष्ठे तथा च बलिनीति। यस्य पूर्वविधनात्तनास्करस्य
यो धनप्रदो ज्ञातः। तस्य जन्मकाले तस्मिन्नारस्वतुंगस्थे उच्चगते मेषषष्ठे तथा च बलिनस्य बलैः। का
लकलाद्यैर्युक्तः। तदा स पुरुषः स्ववीर्याद्धनमर्जयति। स्वविक्रमार्जितधनो भवतीत्यर्थः। आयस्थे

चिति। सौम्यैः शुभत्वं हेजन्मन्यायस्थैरेकादशस्थैः उदयधनाश्रितैर्लग्नगैर्वित्तद्वितीयस्थानगतैश्च बलसहितैर्वा
र्यवद्भिर्जातश्च नैधनवक्रातिः प्रकारैरधनं प्राप्नोति। इति संचिंत्य निश्चयं कुर्यात्। येन प्रकारेण धनार्जनमार्जनमा
कांक्षते। तेन प्रकारेण यत्नाद्देवाप्नोति। स्वर्थः। तथा च भगवान् गार्गिः। धनदा जन्मसमये मित्रारिस्वगृहोपगाः। य
स्य तस्य धनं दद्युर्मित्रारिस्वगृहोद्भवं। धनदो नाम्बरो यश्च तुंगे बलसमन्वितः। सर्वेऽजन्मनि तस्यस्या द्विजमात्मोथमा
र्जितं। लाभार्थं लग्नगैः सौम्यैर्येनयेनैव कर्मणा। धनार्जनं प्रार्थयते नयत्रामसुस्नुते इति।।८।। इति सद्दोत्पलविरचि
तायां बृहज्जातकविवृतौ जगच्चंद्रिकाभिधया कर्माजीवो नाम दशमोऽध्यायः।। ।।१०।। ।।अथातो राजयोगा
नो ध्याया व्याख्यायते। तत्रादावेव यवनानां जीवशर्मणश्च मतं। वैतालीयेनाह। प्राक्यवनाः स्वतुंगगैः क्रूरैः क्रूर
मतिर्महीपतिः। क्रूरैस्तु न जीवशर्मणः पक्षे क्षित्यधिपः प्रजायते। १ त्रिप्रभृतिषु च स्थैः नृपवंशभवा भवंति
।।श्रीराजानः। इति सर्वजातके प्रसिद्धं। तत्रैतावत्यवनानां मतं से दः। यस्य जन्मसमये क्रूरैः पापग्रहैः स्व
तुंगस्थैगैः। स्वोच्चस्थैर्जातो महीपतिर्राजा भवति। एष एवार्थो मणित्थेनाभिहितः। तथा च तद्वाक्यं। पाप ११७
ःपापमिति। स्याःस्वोच्चगतैर्धर्मवांस्तथा सौम्यैः।। व्या। मिश्रैर्मिश्रमतिः पृथ्वीशो जायते मनुजः।। क्रूरैरिति। जी
वशर्मणः पक्षे तन्मते क्रूरैः स्वोच्चगतैः। क्षितिपो राजैव न भवति। किंतु राजतुल्यो धनवान् भवति। तथा

तमर श्रे

च तद्वाक्यं पापैरुच्चगतैर्जाता भवंति नरा नृपाः। किंतु विज्ञान्विताः स्वैः स्फः क्रोधिनः कलहप्रिया इति। वराहमिहि
रस्य तु भवन मंसितं। यतस्तेनैव भामास्येन स्वल्पजातके हितं। त्रिप्रभृतिषूच्चगतैर्नृपवंशभवा भवंति राजानः। पंचादि
भिरन्यकुलोद्भवाश्च तद्वित्रिकोणगतैरिति। अथ द्वात्रिंशद्राजयोगान् वसंततिलकेनाह। वक्रार्कजार्कगुरुभिः सक
लैस्त्रिभिश्च स्वोच्चेषु षोडश नृपाः कथितैकलग्ने। द्व्येकाश्रितेषु च तथैकतमे विलग्ने स्वक्षेत्रगे शशिनि षोड
श नृमिपाः स्युः। २ वक्रार्कजार्कगुरुभिर्वक्रोऽङ्गारकः। अर्कजः सौरः। अर्कः सूर्यः। गुरुर्जीव एतैर्वक्रार्कजार्कगुरुभि
ः सकलैः समस्तैश्चतुर्भिरपि स्वोच्चेषु स्थितैः। कथितैकलग्ने एषां कथितानां चतुर्णामपि मध्यादेकैकस्मिन् लग्न
गते चत्वारो राजयोगा भवंति। त्रिभिश्चेति। तेषां मध्ये त्रिभिरुच्चगतैः स्तुवच्च मध्यादेकैकस्मिन् तमे लग्ना
गते द्वादश राजयोगा भवंति। एषां षोडश द्व्येकाश्रिते षिति। एतेषां मध्याद्द्वाभ्यामुच्चगताभ्यामनयोर्म
ध्यादेकस्मिन् लग्नगते शशिनि चंद्रमसि स्वक्षेत्रस्थे कर्कटस्थे सति। तेषामेव वक्रार्कजार्कगुरूणां मध्य
त्ग्रहद्वये स्वोच्चगते तदेकतमे लग्ने द्वादश राजयोगा भवंति। एवं एकाश्रितेषु च यतेषां मध्यादेकस्मिन्ने
कस्मिन्नुच्चाश्रिते तस्मिन्नेव विलग्नेगस्वक्षेत्रस्थे चंद्रमसि चत्वारो राजयोगा भवंति। एवं एकाश्रितेषु एषां
षोडशश्लोकश्चर्वाक्तैः षोडशभिः सह द्वात्रिंशत्। तद्यथा। मेषेऽर्कः। कर्कटे जीवः। तुले सौरः। मकरे भौमः। शो

शायथेष्टं ॥ ईदृशायां गृहसंस्थायां मेषलग्ने गते एकायोगाः। कर्कटे द्वितीयाः। तुले तृतीयाः। मकरे चतुर्थाः। एवं चक्रा
र्के गुरुसिंधमखलेः। स्वोच्चे तदेकतमेव विलग्ने च चत्वारो राजयोगाः। अथ त्रिभिः। तद्यथा। मेषेऽर्कः। कर्कटे जीवः। तुले
सौवः। शेषा यथेष्टं। ईदृशायां गृहसंस्थायां मेषलग्ने एको योगः। कर्कटे द्वितीयः। तुले तृतीयः। पूर्वैः सह सप्तः।
अथ मेषेऽर्कः। कर्कटे जीवः। मकरे सौमः। शेषा यथेष्टं। ईदृशायां ग्रहसंस्थायां मेषे एकः। कर्कटे द्वितीयः। तुले
तृतीयः। पूर्व एवं पूर्वैः सह त्रयोदश। अथ कर्कटे जीवः। मकरे सौमः। तुले सौरः। शेषा यथेष्टं। ईदृशायां ग्रहसंस्था
यां कर्कटे एकः। तुले द्वितीयः। मकरे तृतीयः। एवं षोडश योगाः। चतुर्भिस्त्रिभिश्च स्वोच्चगतैस्तदेकतमे विलग्ने
गतां। द्येकाश्रिते चित्यादित्ययोगे शुभ्रचक्रकर्कटे चंद्रमा भवति। तावद्योगनेन भवंति। तद्यथा। याश्रिते शुभग्रहे शुभ
हे उगे चंद्रे द्वादश अ। राजयोगा व्याख्यायंते। तद्यथा। मेषेऽर्कः। कर्कटे चंद्रजीवौ। शेषा यथेष्टं। ईदृशायां ग्रहसंस्था
यां मेषलग्ने एकः। कर्कटे द्वितीयः। अथ मेषेऽर्कः। कर्कटे चंद्रः। तुले सौरः। शेषा यथेष्टं। तदा मेषे तृतीयः। तुले च
तुर्थः। अथ मेषेऽर्कः। कर्कटे चंद्रः। मकरे सौमः। तदा मेषे पंचमः। मकरे षष्ठः। अथ कर्कटे चंद्रजीवौ। तुले श
नैश्चरः। शेषा यथेष्टं। तदा कर्कटे सप्तमः। तुले अष्टमः। अथ कर्कटस्थौ चंद्रजीवौ। मकरे सौमः। शेषा यथेष्टं॥ २२८
तदा कर्कटे नवमः। मकरे दशमः। अथ कर्कटे चंद्रमा भवति तुले सौरः। मकरे सौमः। शेषा यथेष्टं। तदा तु

MEMORIAL

ले एकादशमः। मकरे द्वादशमः। द्याश्रिते द्वितिगतां। अथैकाश्रिते शुभ्रा। कर्कटस्थे चंद्रे मकरस्थे सौमे। तस्मिन्नेव लग्ने चतुर्थ
ः। एवं पूर्वैः द्वादशभिः सह षोडश अशोक पूर्वोक्तैः। षोडशभिः सह द्वात्रिंशद्राजयोगा व्याख्याताः॥ ॥ छ॥ ॥ अथातस्त्व
त्रयत्रिंशद्राजयोगाननुष्टनाह। वर्गोत्तमगते चंद्रे लग्ने चंद्रे वा चंद्रवर्जिताः। चतुराद्यैर्ग्रहैर्दृष्टैः पाद्वाविंश
तिस्मृताः॥३॥ लग्ने जन्मकालिके वर्गोत्तमगते स्वनवांशकस्थ इत्यर्थः। तस्मिंश्चंद्रवर्जितैरन्यैर्ग्रहैश्चतुराद्यैर्दृष्टे चतु
र्भिः पंचभिः षड्भिर्वा विलोकमाने द्वाविंशतिराजयोगाः स्मृतान्क्रः। अथ लग्ने चंद्रेण दृश्यमाने न तयोगस्तंगः। किं
तु पश्यतां मध्येन गण्यते। स तु पश्यतु वा मा पश्यतु। अन्यैश्चतुराद्यैर्ग्रहैर्दृष्टे योगो भवति। एवं वर्गोत्तमगते
लग्ने द्वाविंशतियोगाः। एवं चंद्रे वर्गोत्तमगते चतुराद्यैर्ग्रहैर्दृष्टे द्वाविंशतिराजयोगा भवंति। एवं चतुश्चत्वारिंश
त्। अत्र लग्ने चंद्रे वा चतुर्भिर्दृश्यमाने एकयोगः। रविसौमबुधसिते द्वितीयः। रविसौमबुधसिते द्वितीयः। र
विसौमबुधसौरैस्तृतीयः। रविसौमबुधसौरैस्तृतीयः। रविसौमसितजीवसितैश्चतुर्थः। रविसौमजीवसौरैः
पंचमः। रविसौमशुक्रसौरैः षष्ठः। रविबुधजीवशुक्रैः सप्तमः। रविबुधजीव[redacted]सौमसौरष्टमः। र
विबुधशुक्रसौरैर्नवमः। रविजीवशुक्रसौरैर्दशमः। सौमबुधजीवशुक्रैरेकादशः। सौमबुधजीवसौरैर्द्वाद
श। सौमबुधशुक्रसौरैस्त्रयोदशः। सौमजीवशुक्रसौरैश्चतुर्दश। बुधजीवशुक्रसौरैः पंचदशः। सौमबुधजी
भौ

एवं चतुर्विकल्पाः। पंचदश। अथ पंचविकल्पाः। रविभौमबुधशुक्रैरेकः। रविभौमबुधजीवसौरैर्द्वितीयः। रविभौम
बुधशुक्रसौरैस्तृतीयः। रविभौमजीवशुक्रसौरैश्चतुर्थः। रविबुधजीवशुक्रसौरैः पंचमः। भौमबुधगुरुसौरैः षष्ठः। ए
वं पंचविकल्पाः। षट्खेचरैः पंचदशानि समेकविंशतिः। रविभौमबुधगुरुसितसौरैः षड्भिरेकः। एवं द्वाविंशति
लग्नात्। चंद्रादप्येवमेवं चतुश्चत्वारिंशता। परमार्थतयैतद्योगद्वयमेव। तद्यथा। वर्गोत्तमगते चंद्रे चतुराद्यैर्दृष्टे
एकः। लग्ने द्वितीयः। संख्याप्रदर्शनार्थं। अत्रैव चंद्रमसो यदि राशौ राशौ वर्गोत्तमावस्थितं निरूप्यगणितं क्रिय
ते। तदैतेषामेव योगानां चतुःषष्ट्याधिकं शतद्वयं भवति। एवं प्रत्येकस्मिन्नपि वर्गे वर्गोत्तमस्थे चतुःषष्ट्याधिकमेव भ
वति। योगशतद्वयं भवति। एवं चंद्रलग्नयोर्योगानां एकीकृतानां पंचशतान्यष्टाविंशत्यधिकानि भवंति। तथा
च मांडव्यः। विलग्नगते भवने बलयुते च वर्गोत्तमे चतुःप्रभृतिभिर्ग्रहैः शिशिरांशुवर्जितैः समालोकिते। संभवंति
पार्थिवाः खलु नृपाणपाणेरशोकदाविदपि वीरव्यातिरिपुजनो नयस्यानने॥ छ॥ अथ शिखरिण्या पंचयोगा
नाह। यमे कुंभे ज्ञे गविशशिनि तेरवतनुगे नृयुक्सिंहालिस्थैः। शशिजगुरुवक्रैर्नृपतयः। यमेंदुतुंगे १२९
मवित्रृशशिजो वृषभभवने तुलाजेंदुहेचैः मसितकुजजीवैर्नरपो। ४। यमे कुंभ इति। यमः सौरे कुंभस्थे अ
र्केस्यर्यमे खस्थे शशिनि चंद्रगविद्वेषते रवतनुगे। तेषां ग्रहाणामेकतमेन तनुगे लग्नस्थेन केवलं याव

च्छशिजगुरुवक्रैः। बुधजीवभौमैः। नृयुक्सिंहालिस्थैर्मिथुनहरिवृश्चिकस्थैः ज्ञैर्नृपतयो राजानो भवंति। चकारो
अवलुप्तो द्रष्टव्यः। तत्रैतज्ज्ञातं सौरे कुंभे रवौ मेषे मिथुने जीवे सिंहे भौमे वृश्चिके ईदृग्ग्रहसंस्थायां कुंभलग्ने एको यो
गः। मेषे द्वितीयः। वृषे तृतीयः। यमेंदुतुंगे गयमाः। सौरेंदुश्चऽज्ञः। यमेंदुतुंगे अवेनके पदंगतेनो लग्ने इत्यर्थः। मवि
ष्टशशिजो वृषभभवने कन्यायां तुलाजेंदुहेचैः। तुला प्रसिद्धा। अजो मेषः। इंदुहेचैः कर्कटः। एतैर्यथासंख्यं मसित
कुजजीवैः शुक्रभौमगुरुयुक्तैर्नरपौ द्वौ राजानौ वर्त्तते। तत्रैव ज्ञातं। तुले सौरो वृषे चंद्रः। मेषे भौमः कन्याया
मर्कबुधौ तुले शुक्रः। ईदृश्यां ग्रहसंस्थायां तुलालग्ने एको योगः। वृषे द्वितीयः। पूर्वैस्त्रिभिः सह पंच। अत्र षष्ठभव
ने लग्नां षष्ठराशौ केचिदिच्छंति। एतदुक्तं। यस्मात्तुलस्थे शुक्रे मीनस्थस्यार्कस्य संभवः। तथा च बादरायणः। तुललग्ने
मे सितसौरौ मेषे भौमो गुरुः। कुलीरगतः। कन्यायां रविशशिजौ ज्ञातो नृपतिर्वृषे चंद्रे॥ छ॥ अथान्यद्राज
योगत्रयं शिखरिण्याह। कुजे तुंगेऽर्केंदौ धनुषि यमलग्ने च नृपतिः पतिर्भूमेश्चान्यः क्षितिसुतविलग्ने सशिशि
नि सचंद्रे सौरस्थे सुरपतिगुरौ चापधरगे स्वतुंगस्थे तानावुदयमुपयाते क्षितिपतिः। प्रकुंजे तुंगे इति। कु
जो भौमः। स च तुंगे मकरगत इत्यर्थः। अर्केंदौ सूर्यशशिनौ धनुषि चापे स्थितयोः। यस्य तस्य लग्नस्योपतस्यय मेल
ग्ने शनैश्चरे लग्नगते भूरिस्थः पतिरित्यर्थः। एवंविधे योगे नृपती राजा भवति। यमलग्ने इति। मकुंजे योरन्यत

मेषलग्ने केचिद्व्याख्यातं। यमस्य लग्न इति। केचित्तु तत्र राशौ स्थिते सौरे लग्नगत इति व्याख्यातं। तद्वायुक्तं। तथा च बाद
रायणः। लग्ने सौरस्तुंगगो मेषशं आदित्यो वापं प्राप्तः। सा विरुध्यमाकं त्रितिय अथमा व्याख्यानाति। यतो मांडव्यः। आदित्यश्च
निशाकरश्च भवतो यागी शशांशौ यदि मार्दना स्फुरिणां स्व वीर्यसहितः प्राप्तो मृगे मंगलः। प्राप्नोति प्रचवस्त्र दासमु
सतीन्नृपाल चूडामणिर्नियंति प्रतिपाद्गिणो रणमुखे यस्मात्तु सतां तानादि वा पतिन्नृ मेंद्राग्न्य इति। अस्मिन्नेव योग
क्षितिसुत विलग्ने सोमे शशिनि वंडयुते लग्नगशशिनि स्थितोऽसुतोऽंगारकः। यस्मिन्नु स्वोच्चस्थांशनिर्वंडमसा
युक्तं अर्थादिवार्के धनुर्द्धरस्थे राजयोगः। तत्रैतदुक्तं। मकरलग्ने चंद्रांगारकयुते। धनुर्द्धरगते अर्के अन्यो योगः
नृमेः पतिर्भवति। राजेत्यर्थः। तत्र च बादरायणः। नानुश्रापे श्रेमंडस्रोमस्तुंग प्राप्तो लग्ने वा। सचंद्र सौरे स्त्र इति
सौरे शनैश्चरे सचंद्रशशियुते तथान्ते तञ्चस्त्रे समस्त स्थानगते तथा सुरपतिगुरौ जीवे चापधरगे धनुर्द्धरस्थे
अ जातो ॥ दित्ये स्वतुंगस्थे स्वोच्चस्थे उदयलग्नमुपयाते प्राप्ते जातः क्षितिपती राजा भवति। तत्रैतदुक्तं। मेषल
ग्ने तत्रैवार्कः। धन्विनि जीवः। तुलागतो शशि सौरो एवं विधे योगे जातो भवति। एवमत्र योगास्त्रयं।।८।। १२०
अथ शिखरिणा राजयोगद्वयमाह। वृषे सेंदौ लग्ने सविट्गुरुतीक्ष्णांशुतनये। सुहृत्क्षायास्वस्थे भवति
नियमान्मानवपतिः॥ मृगे मंदो लग्ने सहजरिपुधर्मव्ययगैः। शशांकाद्यैः ख्यातः पृथुगुणयशाः पुं

गलपतिः॥२॥ वृषो सेंदाविति। वृषगा विसेंदौ चंद्रसहिते लग्नगते सविट्गुर्विति। सविता सूर्यः। गुरुर्जीवः। तीक्ष्णांशु
तनयनः सौरः। एतैर्यथासंख्यं सुहृत्क्षायास्वस्थैः। सुहृत्स्थानं चतुर्थं जायास्थानं चं अर्थं सप्तमं। खस्थानं दशमं। एतेषु स्थि
तैर्नियमान्निश्चयान्मानवीपती राजा भवति। मृगे मंदे इति। मृगे मकरे लग्नगते तत्रस्थे मंदे सौरे सहजरिपुधर्मव्ययग
तैस्तृतीयषष्ठनमवेद्वादशस्थैः शशांकाद्यैश्चंद्रांगारकबुधजीवैः। एवं विधे योगे जातः ख्यातः सर्वविदितः पृथु
गुणयशाः। गुणाः शौर्यादयः विस्तीर्णगुणकीर्तिः। पुंगलपतिर्मनुष्यनाथो भवति। ननु शशांकाद्यैरिति उक्तं। शुक्रः क्व
गच्छतु। उच्यते। यथासंख्यात्पंचमस्थानस्याविद्यमानत्वात् शुक्रस्यादित्यपंचमत्वादनवकाशः। तत्रैतदुक्तं मक
रो लग्नः। तत्रैव सौरः। मीने चंद्रः। मिथुने भौमः। कन्यायां बुधः। धन्विनि जीवः। एवं विधे योगे जातो राजा भवति
। एवं द्वौ राजयोगौ। तथा च मांडव्यः। मृगलग्ने सौरस्त्रि मिथुनगतः शीतकिरणः कुजो युग्मे वा शशिशरनतनयः।
सुतश्चाप्यपराधगः। गुरुर्दैत्येत्यौ कीर्तिमन गतौ वारव शातः। प्रसूतो यस्यां सो भवति नरपः शुक्रसद्वशः॥ ९॥
। अथ शिखरि शिखरिणा राजयोगत्रयमाह। हयसंदौ जीवे मृगमुखगते भूमितनये स्वतुंगस्थो लग्ने भृगु
जः शशिजा वत्र नृपती सुतस्थो वक्राको गुरुशसिमितौ प्राप्ति हिबुके बुधे कन्यालग्ने भवति हि नृपो न्यापि गु
णवान्। ७ हयसंदाविति। जीवे बृहस्पतौ संदौ सचंद्रे धन्विगते धनुषि प्राप्ते मृगमुखे मकरः। मृगार्द्धपूर्वो स

कारार्इ इति वचनात् । तत्र गते लोमे स्वतुंगस्थो लग्ने गुरुः शशिलो शुक्रबुधौ स्वतुंगस्थौ स्वोच्चांशे यदा भवतः । प वंवि
धायां ग्रहसंस्थायां मीनलग्ने मशुक्रे योगकायोगः । कन्यालग्ने मबुधे द्वितीयः । सुतस्थाविति वक्राक्षी सोमसौरौ सुतस्थौ
पंचमस्थाने गतौ भवतः । तथा च गुरुः राशि मिता जीवं दृष्टा कादिके चतुर्थस्थाने । बुधे कन्यागते लग्नस्थे जातो
ऽपरो राजा गुणवान् भवति । तत्रैतत्कान्तं । कन्यालग्ने तत्रैव बुधः । मकरस्थौ शशिलो मो धनुर्द्धरस्थाश्च दजीव
शुक्रा यदा भवति । तदा जातो गुणवान् राजा भवति ॥ ७ ॥ शा अथ अशिखिरिणा राजयोगत्रयमाह । इज ऋष
संदोलग्ने घटनृगु मृगेंद्र षु महिषे सैयमो राशयोनूतमस्खलु मनुजः । शास्ति वसुधां । अजे सौरे सूनौ शशिगृह
गते वामरगुरौ सुरेज्ये वा लग्ने धरणिपतिरन्योपि गुणवान् । ऋषमाने संदोस वं द लग्ने मीनलग्ने मवंद्रे घटमृ
ग मृगेंद्र षु सहि से यमा राशयः । घटः कुंभः मृगो मकरः । मृगेंद्र सिंहः एतेषु यथासंख्य यमा राशयः स्थिते । तत्रै
तत्कान्तमीनलग्ने स्थत्रैव वंद्रः स्थितः । कुंभे सौरः । मकरे लोमः । मृगेंद्रे सिंहे ऽर्कः । एवंविधे योगे जातो नृत्य मासम
नुजो वसुधां नूमिं शास्ति । परिपालयति । राजा भवतीत्यर्थः । खलु शब्दो वाक्यालंकारे । अजे सौरे इति । अज २२१
मेषे सौरे सनोमे सूनौ लिमस्थिते । अमरगुरौ जीवे ~~जातो मुखो गुणवान् भवति~~ । शशिगृहगते कर्कटस्थे
जातो राजा गुणवान् भवति । एवं मेषलग्ने । सौगारके । कर्कटगते जीवे जातो नृपो गुणवान् भवति ॥

सुरेज्ये वा लग्ने । अथवा सुरेज्ये गुरौ कर्कटगते लग्नस्थे मखस्थे सौमौ जातो अन्यो अपरो राजा भवति गुणवांश्च
भवति । एवं मेषलग्ने सौगारके कर्कटगते जीवे जातो नृपो गुणवान् भवति । सुरेज्ये वा लग्ने । अथवा सुरेज्ये गुरौ
कर्कटगते लग्नसंस्थे मेषस्थो लोमे जातो अन्यो अपरो राजा गुणवांश्च भवति । एवमत्र राजयोगास्त्रयः ॥ ७ ॥ अथ
राजयोगं विद्युन्मालयाह । कर्किणि लग्ने तस्थे जीवे चंद्रसितज्ञैः ~~शशिशुक्र~~बुधैरायप्राप्तैः [illegible]
[illegible] मेषगतेर्के जातं विंद्याद्विक्रमयुक्तं पृथ्वीनाथं । ९ । कर्किणि कर्कटके लग्ने तत्रैव च स्थिते जीवे गुरौ चंद्रसित
ज्ञैः शशिशुक्रबुधैरायप्राप्तैरेकादशस्थानस्थैः । मेषगतेर्के आदित्ये मेषस्थिते जातं संततं पृथ्वीनाथं नृपतिं वि
विक्रमयुक्तं प्रतापसहितं विद्याज्जानीयात् ॥ ७ ॥ अथ द्रुतविलंबितेन राजयोगमाह । मृगमुखेऽर्कतये न
तनुसंस्थे क्रियकुलीर हरैयोधिपयुक्ताः । मिथुनेतौलिसहितौ बुधशुक्रौ यदि ततः पृथुयशाः पृथिवीश्वरः ॥ १०
अर्कतनये सौरे मृगमुखे मकरगते तस्मिन्नेव तनुस्थे लग्नप्राप्ते । तथा क्रियकुलीरहयाः मेषकर्किसिंहा अधि
पैर्नाथैर्युक्ताः । मेषे भौमः । कर्कटे चंद्रः । सिंहे सूर्यः । इत्यर्थः । तथा बुधशुक्रौ क्रमेण मिथुनतौलिसहितौ मि
थुने बुधः । तुलेशुक्रः । एवंविधे योगे यत्र तत्रस्थे यदि जीवे जातो भवति नरः पृथ्वीशो राजा पृथुयशाः विस्तीर्ण
कीर्त्तिर्भवति ॥ ७ ॥ अथ राज[illegible]योगमनुष्टुभाह । स्वोच्चसंस्थे बुधे लग्ने मृगो मेषरणाश्रिते । सजीवे सूर्ये निशाना

यराजामंदरयोः सुतोः॥२रविबुधयोर्वा मस्तके न्यागतनृगोः शुक्रे मेषरणाश्रिते दशमस्थानगते निशाथ वदमजीवगुरुसम
हितेत्रस्ते मजगस्थानगते मंद... शनि सौमयोमुते जातो राजा भवति। यएते राजयोगाः शोकास्तेषु वारा २
जवंशोपि जातो राजा भवति। वक्ष्यमाणेषु राजवंशजा एव राजानो भवंति। तथमलिन्याह। अपि खलकुलजाता मान
वा राज्यलाजः किमुत नृपकुलोत्थाश्च क्षमापालयोगैः। नृपतिकुलसमुत्था पार्थिवा वक्ष्यमाणे भवंति च पलि
वल्यसंज्ञनृपालपुत्राः॥२२॥ अपि खलकुलजाता इति। अपि शब्दः संभावनायां। शोकैः नृपालयोगैः कथितरा
जयोगे खलकुलजाता नीचवंशोद्भवा अपि मानवाः पुरुषाः राज्यलाजो नृपा भवंति। किमुत किं पुनर्नृ
पकुलोत्था राजकुलोत्था राजकुलसंभूतास्ते ऽवश्यं भवंत्येव। वक्ष्यमाणेषु नयोगैर्नृपसमुत्था राजवंशजाः
पार्थिवा राजानो भवंति। तेषु वक्ष्यमाणेषु नृपालपुत्रो राजवंशजः प्रभुत्वो राजवंशसमो भवति। किमु
त इति संभावनायां। अथ राजयोगानो पंचदशमिकेनाह। उच्चस्वत्रिकोणगे बलस्थे आद्ये नृपतिवंशजा नरेंद्राः
ःपंचादिभिरन्यवंशजाता हीनैर्वित्तयुतान नूमिपालाः॥२३॥ उच्चस्वत्रिकोणगैरिति। आदित्यैर्ग्रहैः स्वोच्चगते १२२
ःत्रयोग्रहाः स्वोच्चस्थायनादिसभवंति। मूलत्रिकोणस्थाने वा बलिनः कालादिबलसमेताः तदा जातानानृप
तिवंशजाता नृपतिकुलजाता राजानो भवंति। आदित्यग्रहणाद्बुधैर्निरपि पंचादिभिरन्यवंशजाता इति।

पंचादिभिर्ग्रहैः स्वोच्चस्थैर्मूलत्रिकोणगतैर्वाच्चैरन्यवंशजाता हीनाः कुलजा अपि राजानो भवंति। आदित्यग्रहणात् षड्भिः
सप्तभिरपि। हीनैः वित्तयुताः सधना भवंति। न भूमिपालाः राजानः। त्रिभिः स्वस्थैर्मूलत्रिकोणस्थैर्वा हीनबलैः काला
दिबलरहितैः राजकुलजा अपि राजानो न भवंति। किंतु राजतुल्या भवंति। चात्यामुच्चस्थास्वोमूलत्रिकोणस्थास्या
मेकेन वा बलाद्यास्यांसैकेवलाद्येन वाप्येवमेव। एवं त्रिभिश्चतुर्भिरप्युच्चस्थैर्मूलत्रिकोणस्थैर्वा हीनैर्वंशजा राजतुल्या
भवंति न राजानः। अत्र यदि ग्रहाः स्वोच्चगता मूलत्रिकोणगताः सदसंख्या संपादयंति। अथवोच्चगताः केवलं स्वत्रि
कोणगता वा तथापीति॥ अथान्यं राजयोगं विद्युन्मालयाह। रवीस्थे ऽर्के जे दोलमे नो मस्थावेकुं भेमंदे। वा
पं० चाक्षजीवे गुरौ वा पंचाक्षे राज्ञः पुत्रं विद्यात् पृथ्वीनाथं॥२४॥ लेखस्थायामिति। लेखास्थः। लेखाशब्देनोदयलेखो
च्यते। अर्के सूर्ये लेखास्थे तनुदर्शादर्थादिति न केवलं यावत् जे मेरवस्थे तत्रैव मेषलग्ने इंदौ स्थिते नो मेकुजे च्योबे मस्थे
मंदे सौरे कुंभस्थे जीवे गुरौ वा पक्षे वा पंचाक्षे धनुर्धरगते एवंविधे योगे जातं राज्ञः पुत्रं नृपसुतं पृथ्वीनाथं विद्या
त् ज्ञानी यात्। अन्यकुलजातो धनवान् अत्र केचिद्विखास्थे ऽर्के जे दोलमे इति पवंति। आदित्ये लेयस्थे सिंहगते
वं मेषस्थे लग्ने तदपि कनिष्ठविरोधः राजयोग एव भवति॥ अथान्यं राजयोगं विद्युन्मालयाह॥ स्वर्क्षे
के पातालस्थे धर्मस्थाने शशिवंशे दिङ्ग्भे वागगवाणि शोषजीतं स्वामीनमे॥२५॥ शुक्रे मित्रे स्वर्क्षे आत्मीयराशौ

स्थितेन केवलं पातालस्थे सन्नाह चतुर्थस्थानस्थो चंद्रे धर्मस्थानं गतेन नवमराशिगते शेषग्रहैः । रवि सोम बुध जीव भौ-
रैः दुश्चिक्यगा शनैः तृतीयलग्ने एकादशस्थानस्थे जातो नूनं स्वामी पृथिव्याः स्वाम्याधिपतिर्भवति । तत्रैतज्ज्ञातं । कुं-
भलग्ने वृषस्थे राहौ त्रिकोणे चंद्रे शेषा ये ग्रहा यथासंभवं मेषकुंभधन्विस्थाः । एवंविधयोगे जातो राजपुत्रो राजा ज्ञातो
राजा भवति । अन्यकुलजातो धनवान् । अथ कर्कटोदये तुले शुक्रः । मीने चंद्रे शेषाः कर्कटकन्यावृषस्थाः । एवं-
विधे योगे जातो राजपुत्रो राजा भवति । अन्यकुलजो धनवान् ॥ ७ ॥ अथान्यं राजयोगं यवनमतेनाह । सौम्ये वीर्य-
युते तनुमांस्थे वीर्याढ्ये च शुभे नवमगे सुखयाते धर्मार्थोपचयेषु शेषैः धर्मात्मा नृपजः पृथिवीशः । ८ । सौम्ये बुधे वी-
र्ययुते कालादिबलैर्युक्ते तथा तनुयुक्ते लग्नस्थे शुभे शुभग्रहे गुरुसितयोरन्यतमे यथासंभवं वीर्याढ्ये वीर्ययु-
ते शुभे याते धर्मस्थानगे नवमगे इत्यर्थः । कविरीर्याद्ये वा शुभे सुखयाते इति चतुर्थस्थानगत इत्यर्थः । अवशेषैः प-
रिशिष्टग्रहैः यथासंभवं धर्मार्थोपचयेषु स्थितैः धर्मस्थानं नवमं अर्थस्थानं द्वितीयस्थानं उपचयानि तृषडेकादश-
दशमानि एषामन्यतमस्थानस्थिते एवंविधयोगे जातो नृपपुत्रो राजपुत्रो राजा भवति । धर्मात्मा । अन्यकुल-
जो धनवान् ॥ ८ ॥ अन्यद्राजयोगद्वयं वंशस्थेनाह । वृषोदये मूर्त्तिधनारिलाभगैः शशांकजीवार्कसुतापरे
नृपः । सुखे गुरौ खे त्रिशिते तिग्मदीधितौ यमोदये लाभगते नृपोऽपरः ॥ ९ ॥ वृषोदये वृषलग्नगते तथा शशांक- २२३

जीवार्कसुतापरैः चंद्रगुरुसौरैः अपरैः रविकुजबुधसितैः यथासंख्यं मूर्त्तिधनारिलाभगैः लग्नद्वितीयषष्ठैकादशस्थैर्जातो
नृपो राजा भवति । तत्रैतज्ज्ञातं । वृषलग्ने चंद्रे मिथुनस्थे जीवे तुलास्थे सौरे । मीनस्थै रविकुजबुधसितै जातो राजपुत्रो राजा
भवति । अन्यकुलजो धनवान् । सुखे गुराविति । गुरौ जीवे सुखे चतुर्थस्थानस्थे त्रिशिते तिग्मदीधितौ चंद्रशशांकौ खे दशमस्थे
यमोदये शनैश्चरे लग्नगते । अपरे रत्नग्रहे भौमबुधशुक्रे लाभगते एकादशस्थे जातो नृपो राजा भवति । अन्यकुलजो
धनवान् ॥ ९ ॥ अथान्यद्राजयोगद्वयं वसंततिलकेनाह । मेषूरणायतनुगाः शशिमंदजीवा ज्ञारौ धने सितरवी हिबुके
नरेंद्र वक्रासितोष्णशशिसुरेज्यसितार्कसौम्या होरासुखास्त(?) रवात्रिगताः प्रजेशः ॥ १० ॥ शशिमंदजीवाः चंद्रसौर-
गुरवो यथासंख्यं मेषूरणायतनुगा दशमैकादशलग्नगाः । मेषूरणं दशमं आयमेकादशं । तनुस्थानं लग्नं । पृथु-
स्थाने पुगताः शशिमंदजीवाः । शशी चंद्रः मंदः सौरः जीवो बृहस्पतिः । ज्ञारौ बुधभौमौ धने द्वितीयस्थाने । सितरवी शुक्रार्कौ हि-
बुके चतुर्थस्थाने । एवंविधयोगे जातो नरेंद्रो नृपो भवति । तत्रैतज्ज्ञातं । दशमस्थे चंद्र एकादशे(?) सौरो लग्ने जीवो द्वितीये बुधभौ-
मौ चतुर्थे शुक्रार्कौ एवंविधयोगे जातो राजपुत्रो राजा भवत्यन्यकुलजो धनवान् । वक्रासितावितिः वक्रासितौ भौ-
मसौरौ । उष्णशशिसुरेज्यसितार्कसौम्याः चंद्रगुरुशुक्रबुधाः यथासंख्यं होरासुखास्तनवारवात्रिगाः । लग्नचतुर्थलग्न
सप्तमनवमैकादशगा भवति । तदा जातः प्रजेशो भवति । तत्रैतज्ज्ञातं । भौमसौरौ लग्नगतौ चतुर्थे चंद्रः । सप्तमजे

MEMORIAL

वोनवमेस्तुक्रोदशमेर्के॥ एकादशो बुधः। एवंविधेयोगेजातो राजपुत्रो राजा भवत्यन्यजो धनवान्॥ ॥ अथ राजयो
गेजातस्य कस्मिन् काले राज्यप्राप्तिर्भवतीतिज्ञानं स्वागतयाह। कर्मलग्नायुतपापदशायां राज्यलब्धिरथवा प्रबलस्य
। शत्रुनीचगृहपातदशायां विद्संश्रयदशा परिकल्प्या। राजयोगकर्तॄणां ग्रहाणां मध्ये तयोर्यदा कर्मयुतः लग्ना
दशमेयुतः। यश्च राजयोगकर्तॄणां ग्रहाणां मध्ये लग्नयुतो जन्मलग्नस्थः। तस्य पाकदशायां तस्य संबंधिनी या पाक
दशा तदृशा भवति तत्र तस्य राज्यश्रीलब्धिर्भवति। अत्र लग्नदशमयोरपि यदि द्वौ भवतः। तदा तयोर्यो बलवांस्तस्य द
शायां तद्दशाकाले राज्यलब्धिः। अथ बहवो भवंति। तदा प्रबलस्य। सर्वोत्तमबलस्य तद्दशाकाले राज्यलब्धिः। अ
थवा प्रबलस्येति। लग्नदशमौ यदा शून्यौ भवतः। तदा जन्मनि यः प्रबलः सर्वोत्तमः। बलस्य तद्दशाकाल एव राज्य
दः स्यात्। वक्रं च तद्दशा सु यस्मिन्न तद्दशाकाले वा रवशात्प्रति बलवान् भवति तस्यामेवांतर्दशायां राज्यप्रदो भ
वति। शत्रुनीचगृहेति। लब्धराज्यस्यापि जन्मकाले शत्रुक्षेत्रस्थेन वा नीचक्षेत्रस्थेन वांतरदशा दत्ता। तस्यां तस्मिं
श्छिद्रं। राज्यहरणं वाच्यं। सा छिद्रदशापि बलेपि तस्मिन् भवेद्भवति। मा च संश्रयसंज्ञा दशा परिकल्प्या। तस्यां तद्द
यां संश्रयः कार्योदैवयुक्तनृपसंश्रयं गुणतन्मोक्षोपि वृत्त्यातिवा। यात्रायां रिक्तोपहतदशायां चंद्रोदयनाथा। २२३
शत्रुपाकेनास्वदशेशाकारकदशा संश्रयणीयो नरेण पतिरिति। अत्र च भगवान् गार्गिः। लग्नगः कर्म २

गोवा स्यात्। दथवा प्रबलोपि यः। यस्यां स्वं तद्दशाकाले राज्यदं प्रबलो यदा। नीचारिगृहसंस्थस्य। दशायां प्रबलस्य
वाप्युति र्बलविहीनस्य तन्मोक्षो परसंश्रयादिति॥ ॥ अथ तो गिनां श्रीरदस्युपतिजन्मज्ञानं मालिन्याह। गुरुसित
बुधलग्नेमस्तमस्थेऽर्कपुत्रे वियति दिवसनाथे तो गिनां जन्म विंद्यात्। शुभबलयुतकेंद्रे क्रूरभास्थेश्च पापैर्व्रजंति श
रदस्युस्वामितामर्थलाभा। गुरुबुधसिताः जीव सोम्यशुक्राः एषां तमेऽर्कलग्नगते के पुत्रेसौरे सप्तमस्थे दिवसनाथेपि
यति। दशमस्थानगते। एवंविधेयोगे तो गिनां भोगवतां जन्म विद्यात् जानीयात्। एवंविधयोगे जाताः सदेव भोगव
न्। भवति। तस्यार्थविहीनस्यापि यतस्ततः कुतश्चिद्भोगवांश्चिर्त्तवि्वार विबुधसितलग्नइति। केचिद्विसितबुधा
नां संबंधिनि लग्नेइति व्याख्यातं। सिंहवृष। मिथुनकन्या वृषतुलालग्नेष्विति। यतो दशमस्थे ऽर्के नंदने दशमस्थे रवौ
जातो भोगवान् पूर्णो भाग्यपुरुषो भवति। शुभबलयुतेकेंद्रेषु शुभग्रहसंबंधिनो राशयस्तेषु बलाथस्यकेंद्रगता भवंति
। तैस्तथा भूतैः तथा पापैः क्रूरैर्ग्रहैः क्रूरभस्थैः क्रूरराश्याश्रितैर्यस्य जन्मनि भवति सत्र शबराणां पुलिंदानां दस्यूनां चौ
राणां स्वामित्वं व्रजति। अर्थलाकुधनवांश्च भवति। शुभबलयुतकेंद्रैरिति शुभग्रहैः बलयुतैः केंद्रगतैरिति के
चिद्व्याख्यातं। तद्वायुक्तं। यस्माद्भगवान् गार्गिः। पापस्तेऽर्कगतैः पापैः केंद्रस्थैः सौम्यराशिसितैः सबलैर्यस्य जन्म स्यात्
स्याद्दमौ दस्युनायकः॥ इति। इति भट्टोत्पलविरचितायां वृहज्जातकविवृतौ राजयोगाध्यायएकादशः॥ ॥

॥ ॥ अथातो नाभसयोगाध्यायमारभ्यते ॥ ८ ॥ नाभसानां चत्वारो विकल्पाः। आकृतियोगाः। संख्यायोगाः। आ-
श्रययोगा दलयोगो वेति। विकल्पचतुष्टयं। तत्राकृतियोगा एकोनविंशविकल्पाः। आकृतियोगाः। संख्यायोगा इ-
ति विकल्पद्वयं। आकृतियोगाः संख्यायोगाः। आश्रययोगाश्च विकल्पत्रयं। आकृतियोगाः संख्यायोगा आश्रययोगा
श्च विकल्पत्रयं। आकृतियोगाः संख्यायोगा आश्रययोगा दलयोगौ वेति विकल्पचतुष्टयं। तत्र विंशतिराकृतियोगाः।
सप्त संख्यायोगाः। त्रयश्च आश्रययोगाः। द्वौ दलयोगौ। तत्र द्वित्रिचतुर्विकल्पानां संख्याज्ञानायोपच्छंदसिकेनाह।
नवदिग्वसवस्त्रिकाग्निवेदैर्गुणिता द्वित्रिचतुर्विकल्पजाः स्युः। यवनैस्त्रिगुणा हि षट्शती सा। कथिता विस्तर-
तो हि तत्समासः ॥ १ ॥ नव प्रसिद्धाः। दिक्शब्देन दिश उच्यंते। वसवोऽष्टौ। एते यथा त्रिकाग्निवेदैर्गुणिताः। त्रिशब्दे-
न त्रय उच्यंते। अग्नयस्त्रयः। वेदाश्चत्वारः। एतैर्गुणिता नवदिग्वसवः। ते यथा। ९। १०। ८। एते यथासंख्यं द्वित्रि-
चतुर्विकल्पजा भवंति। एतदुक्तं भवति। आकृतियोगा विंशतिः। संख्यायोगाः सप्त। एवं आकृतिसंख्या-
विकल्पद्वयेन सप्तविंशतिर्योगा भवंति। आश्रययोगास्त्रयः। आकृतिसंख्याश्रयाः। तेन विकल्पत्रये-
ण विंशत्। योगौ द्वौ आकृतिसंख्याश्रयदलयोगास्तेन विकल्पचतुष्केण द्वात्रिंशत्। एवं द्वित्रि एवं द्वि- १२८
त्रिचतुर्विकल्पना योगाः स्युः। नाभस इति। यवना इति। पुराणयवनैस्त्रिगुणा हि षट्शती सा कथिता।

षण्णां शतीनां समाहारः षट्शती। सा त्रिगुणा अष्टादशशतान्युक्तानीत्यर्थः। ननु संक्षिप्तेन किमुक्तं। उच्य-
ते। नाभसयोगानामनंत्यं तथा वक्तव्यं। संस्थानमात्रमनंतकं स्यात्। द्रव्याणि नानाप्रततानि हि दृष्टेति। कथं पु-
राणयवनैरष्टादशशतान्युक्तानि उच्यते। आकृतियोगास्त्रयोविंशतिसंख्यासहिताः संख्यायोगानां स-
प्तविंशत्यधिकं शतं। एवं सार्धशतं भवति। १५०। तच्चैकं। कंलग्नराशिलग्नधिष्ण्यांकं। तस्माद्ध्रुवाद्द्वादशकेनाष्टा-
दशयोगशतानि। १८००। यस्मात् सार्धशतं द्वादशाहतमष्टादशशतानि भवंति। एतेषामुत्पत्तिमध्यायावसा-
ने प्रदर्शयिष्यामः। विदिताध्यायार्थस्य सुखावबोधत्वात्। एवं यवनैस्त्रिगुणा शतानि विस्तरतः कथितानि उ-
क्ताः। अत्रास्मिन् शास्त्रे तस्मात् समासतः संक्षेपः। ततो विस्तारस्य समो विधीयत इति। पूर्वं प्रदर्शितं। द्वात्रिंश-
देवाभिधीयते। शतफलेऽन्यफला नाम मासवान्। द्वात्रिंशत्स्वेव योगेष्वष्टादशशतान्तं ते संभवतीति ॥ ८ ॥ अ-
थाश्रययोगत्रयं दलयोगद्वयमौपच्छंदसिकेनाह। रज्जुर्मुसलं नलश्चराद्यैः सत्यस्त्वाश्रयजान् जगाद योगान्।
केंद्रैः सदसद्युतैर्दलाख्यौ स्रक्सर्पौ कथितौ पराशरेण ॥ २ ॥ चराद्यैश्चरस्थिरद्विस्वभावैर्ग्रहैः संयुक्तैर्यथासं-
ख्यं रज्जुर्मुसलं नलश्चेति योगत्रयं भवति। एवमेकस्मिन् द्विस्वभावराशौ द्वयोराश्योस्त्रये चतुर्थे वा यदा स-
र्वे ग्रहा भवंति। चरराशयः स्थिरराशयश्च सर्वे शून्या भवंति। तदा नलाख्यो योगो भवति। एतानाश्रयजान्स-

न्योगान्सत्यःसत्याचार्योऽङ्गीकृतवान्।केचित्सत्यस्त्वाश्रयजान्नेहाहयथागा।मालापंक्तिदृष्टास्मिन्
प्रकारेणआहोक्तवानिति।तथाचसत्यः।सर्वैश्चरेषुराशिषुयदास्थितास्तुशैलमाहुस्तंयोगं।जन्मनिकर्मणांयुक्तो
नामर्थमानान्यां।द्विशरीरेषुनलइतियोगोहीनातिरिक्तदेहानां।निपुणानांपुरुषाणांधनसंचयैर्भोगिनांभवति
।अत्रकेचिद्व्याख्यातं।चरराशिचतुष्केयदासर्वेग्रहाभवंति।तदारज्जुः।स्थिरराशिचतुष्केमुशलं।द्विस्वभावचतु
ष्केनलइति।तद्वायुक्तं।यतोभगवान्गार्गिः।एकोद्वौवात्रयःसर्वेचरा॰सर्वैर्युताग्रहैःवारयोगस्तदारज्जुःसर्वेषां
जन्मदोभवेत्।।स्थिराश्चेन्मुशलंनाममनित्यंजन्मभृणां।।द्विस्वभावेनलाख्यस्तुधर्मिनांपरिकीर्तितः।एवमा
श्रययोगत्रयंव्याख्यातंसत्यमतेनाह।तथाचसत्यः।चरराशिगैर्ग्रहैःरज्जुःस्थिरराशिगैस्तथामुशलं।द्वि
शरीरगतैर्योगान्नलसंज्ञस्तुनिर्दिष्टः।अथदलाख्योयोगद्वयमुच्यते।केंद्रैःसदसद्युक्तैरिति।केंद्रैर्य
थासंख्यंसदसद्युतैःसद्ग्रहैःशुभग्रहैःशुभयुतैःकेंद्रैर्दलानामयोगोभवति।तथाकेंद्रैरसद्ग्रहैःपापग्रह
युतैर्दलयोगःसर्पोनामभवति।येषुतेषुत्रिकेंद्रेषुसौम्यग्रहाबुधगुरुशुक्राभवंतिनकस्मिंश्चित्केंद्रेपा
पोभवति।तदास्रक्नामयोगोभवति।अथयेषुतेषुत्रिकेंद्रेषुपापारविसौरभौमाभवंति।नकस्मिंश्चि १२५
त्केंद्रेसौम्याग्रहोभवति।तदासर्पोनामयोगोभवति।नन्वत्रयोगद्वयंकेंद्रैःसदसद्युतैर्दलाख्यावित्युक्तं

।त्रिषुकिमितिव्याख्यातंयस्मादुक्तपक्षद्वयस्यपक्षयोश्चंद्रस्यसौम्यत्वंपापत्वंसंभवत्येवं।स्थितेयदासौम्याक्रांतेत्रिषुके
द्रेषुअक्षीणश्चंद्रमायदाभवेच्चतुर्थोभवति।अथवापापाक्रांतेषुत्रिषुकेंद्रेषुक्षीणश्चंद्रमायदाचतुर्थोभवति।त
दापिस्रक्सर्पौभवतः।ततश्चतुर्षुकेंद्रेषुकिमितिनव्याख्यातं।उच्यते।नचैतत्।यस्मादनेनैवस्वल्पजातके
उक्तं।केंद्रत्रययोगैःपापेतरैर्दलाख्यावहिश्चमालाच।अत्रसौम्यास्त्रयः।पापास्त्रयइतिकथंज्ञायते।यथा
तयोर्मध्येचंद्रमाद्वितीयोनभवति।उच्यते।नचगार्गिणोक्तं।त्रिकेंद्रगैर्यमारार्कैःसर्पोऽहिःखिन्नजन्मदा।
लोभिजन्मप्रदामालातद्वज्जीवसितेंदुजैः।अन्ययोगःपापवर्जितेषुकेंद्रेषुसर्पःसौम्यवर्जितेष्विति।कथं
ज्ञायतेबादरायणेनोक्तं।केंद्रेषुपापेषुसितज्ञजीवैःकेंद्रत्रिसंस्थैःकथयंति।मालां।सर्पस्तुसौम्येषुय
मारसूर्यैर्योगाविमौद्वौकथितौदलाख्यौ।एतौदलाख्यौयोगौस्रक्सर्पौपरस्परेणोक्तौ।उच्यते॥
अन्यैरुक्तौ।पराशरेणोक्तावित्ति।स्वशास्त्रेवराहमिहिरेणोक्तौ।तथाचमणित्थः।केंद्रत्रयगतैःपापैःसौम्यैर्वा
दलसंज्ञितौ।द्वौयोगौसर्पमालाविनेष्टेष्टफलप्रदौ।एतौएवमाश्रययोगमाह।अन्यैरुक्तमन्यैर्नोक्तमिति
।तथान्यैरुक्तंवादरायणमिहिरेणस्वशास्त्रगृहीतमेवंदलयोगद्वयंव्याख्यातं॥ ॥अथान्यैराचार्यैर्यनकार
णेनाश्रययोगत्रयंदलयोगद्वयं।चनाख्यातं।तत्कारणमुपजातिकयाह।योगाव्रजंत्याश्रयजाःसमत्वंयव

याज्ञवज्राण्डजगोलकाख्यैः॥ केन्द्रोपगप्रोक्तफलौ दलाख्यावित्याकरेणेन पृथक्फलौ तौ॥३॥ अथ यज्ञान्तरज्जुमुशलन
लयोगाः॥ अत्र तियोगैर्यज्ञवज्राण्डजगोलकाख्यैर्यूपसंज्ञविहगगोलकैरादिग्रहणाद्धंसो ऋषरा शाकटाख्यांच
गोलकाख्ये गोलियुगशूलकेदारैः संयोगैराश्रयजा योगास्तुल्यतां समं बुवन्तीत्यन्ये नौक्ताः॥ तथांतरे केनाप्याश्रय
योगा नानामेवावकाशो नास्तीति। वराहमिहिरेणोक्ताः॥ येश्रयोगैः समतां यास्यन्ति। यत्र वै तेषामवकाशः सदाप्रसा
यां ते व्याख्यास्यामः॥ केन्द्रोपगप्रोक्तफलौ दलाख्या विति दलाख्यौ योगौ केन्द्रोपगप्रोक्तफलौ केन्द्रस्थानं शुभग्रहाणां
शुभफलमुक्तमशुभानामशुभमित्यत एव तौ प्रोक्तफलौ कथितफलौ। उक्तं च। वराहमिहिरेण केन्द्रत्रिकोणेषु
शुभाः प्रशस्ताः स्थेप्यपापा नमेशुभप्रदाः स्युः॥ केन्द्रत्रिकोणगैः शुभफलैः शुभफलं भवति। मौलानोक्ताः एवं केन्द्रत्र
यगैः पापैः पापफलं भवतीति मर्पनोक्तः। एवमन्ये परे आहुः अकथयंति। यथा न पृथक्फलायुक्तार्थवा
ता। यद्यप्येवं तत्कथं वराहमिहिरेणोक्ता वित्युच्यते। नाभसयोगौ तत्त्वौ तौ तु समस्तदशास्वपि फलदौ भव
तः। यदा केन्द्रोपगानां विनाफलमंगीक्रियते। तदा स्वदशास्वेव फलं प्रयच्छंति। एतत्र पराशरादीनां मतं। ते
षां मतं यथा नाभसयोगावेतौ समस्तदशास्वपि फलदौ तेन वराहमिहिरेणोक्तौ॥ ४॥ अथ तृतीयोगानुपं १२६
वगदाशाकटविहंगशृंगाटकहलाख्यान् वसंततिलकेनाह। आसन्नकेन्द्रभवनद्वयगैर्गदाख्यस्त्वन्यस्त

गे शशाकटविहगाः खतुंबरसशृंगाटकं नवमपंचमलग्नसंस्थैः लग्नान्यगैर्हलमिति प्रवदंति तज्ज्ञाः॥ ५॥ आसन्नेति केंटव
त्रिनिकेन्द्रभवनद्वयेकंटकराशियुग्मे यदा सर्वे ग्रहा भवंति तदा गदाख्यो योगो भवति। स च तुः प्रकारः। लग्नचतुर्थे स्ति
र्वग्रहैरेकः। चतुर्थसप्तमस्थैर्द्वितीयः। सप्तमदशमस्थैस्तृतीयः। दशमलग्नस्थैश्चतुर्थः। तत्र लग्नगे विति। लग्नसप्तमगे ग्र
हे शुभसर्वैश्शुभशकटो भवति। खवं चैर्दशमचतुर्थयोः स्थितेशु सर्वग्रहेशु विहगाख्यो योगः। नवपंचमलग्नसंस्थैः स
र्वग्रहैः शृंगाटको योगः। लग्नान्यगैरिति। लग्नवर्ज्यं यथा सर्वग्रहाः परस्परं त्रिकोणगा भवंति। तदा हलमिति योग
तज्ज्ञा होराशास्त्रपंडिताः कथयंति। स च त्रिप्रकारः। द्वितीयषष्ठदशमस्थैः सर्वग्रहैः प्रथमः। तृतीयसप्तमैका
दशस्थैर्द्वितीयः। चतुर्थ्रमदशगैस्तृतीयः॥ ५॥ अथ वज्रयवकमलवापीसंज्ञं योगचतुष्टयं येतालीकेनाह। शा
व कटांडजौ वत्स्यशुभैर्वज्रं तद्विपरीतयगैर्यवकमलं तु विमिश्रसंस्थितैर्वापी तद्यदि केन्द्रबाह्यतः॥ ६॥ शाकटे
वस्थितेः शुभग्रहैरंडयवदशुभैश्च वज्रं भवति। तद्विपरीतागैर्यवः। एतदुवग्रहा यदि विपरीतं गता भवंति त
दा यवाख्यो योगो भवंति। शाकटपक्षुनाश्रंडजव त्रुनाः। अंडजो विहगः। एतदुक्तं भवति। लग्नसप्तमयोः स्थिता
श्चतुर्थदशमयोश्शुभाः स्तदा यवाख्यो योगो भवति। कमलं विति। एते रेव सौम्यपापैर्विमिश्रसंस्थितैश्चतुर्थ
पिकेंद्रस्थसमस्थितैः सर्व एव स्थग्रहैः पापाः सौम्या विमिश्रिता यदा भवंति। तदा कमलाख्यो योगो भवति। तदे

वकमलयादिकेन्द्रबाह्यतो भवति। तदा वापी एतदुक्तं भवति। सर्वैः केन्द्रबाह्ये स्थितैः पणफरापोक्लिमोप
गैस्तदेव कमलवापीसंज्ञो भवति। पणफरेषु चतुर्षापोक्लिमेषु चतुर्ष्विति॥६॥ अथ वज्रयवयोः संभवो न भव
तौ च मया शर्वशास्त्रानुसारेण कृतावित्येतदनुष्टुभाह। शर्वशास्त्रानुसारेण मया वज्रादयः कृताः। चतुर्थे भवने
सूर्यात् ज्ञसितौ भवतः कथं॥२॥ शर्वशास्त्रानुसारेण शर्वाचार्यैर्मयय वनाद्यैर्वज्राख्यो योगः। ततो यथाख्य
वज्रादय इति बहुवचननिर्देशो अन्येषामेवं प्रकाराणां। प्रदर्शनार्थं वज्रादयो योगा यद्यपि न संभवंति तथा
पि शर्वशास्त्रानुसारेण मया कृताः। तान्यनुश्रित्य मया कृता इत्यर्थः। सूर्यादादित्याच्चतुर्थे राशौ शर्वेण पश्चि
म भवा ज्ञसितौ बुधशुक्रौ कथं न भवतः। न कदाचिदर्कोदये अस्तमये वा मध्याह्नार्धरात्रयोर्बुधशुक्रौ भवतः
आदित्ये मध्यस्थे वा तयोरस्तगतयोर्वा न भवत्येव॥६॥ अथ यूपेषुशक्तिदंडाख्ययोगचतुष्टयं अनुष्टु
भाह। कंटकादिप्रवृत्तैस्तु चतुर्गृहगतैर्ग्रहैः। यूपेषुशक्तिदंडाख्या होराद्यैः कंटकैः क्रमात्॥७॥ होराद्यैः कंटकैः
क्रमात् परिपाट्या लग्नकेन्द्रमादितः स्थितैश्चतुर्षु। ग्रहेषु यथासंभवं सर्वग्रहाणां भवस्थानं भवति तदा
यूपेषुशक्तिदंडाश्चत्वारो योगा भवंति। तद्यथा लग्नद्वितीयतृतीयचतुर्थेषु यदा सर्वग्रहा भवंति तदा यूपा १२७
ख्यो योगो भवति। अथ चतुर्थपंचमषष्ठसप्तमेषु चतुर्षु यदा सर्व एव ग्रहा भवंति तदेषुः शराख्यः। अथ

सप्तमाष्टनवदशमेषु चतुर्षु यदा सर्वे ग्रहा भवंति तदा शक्तिः। अथ दशमैकादशद्वादशलग्नेषु चतुर्षु यदा सर्वे ग्र
हा भवंति तदा दंड इति॥८॥ अथातो नौकूटछत्रचापार्धचंद्राख्ययोगपंचकमनुष्टुभाह। नौकूटछत्रचापानि तद्व
त्सप्तर्क्षसंस्थितैः। अर्धचंद्रस्तु नावाद्यैः प्रोक्तस्त्वन्यर्क्षसंस्थितैः॥९॥ तदत्र नैव प्रागुक्तेन प्रकारेण लग्नकेन्द्राद्धारस्य ए
कैकस्मात्। केन्द्रात् सप्तभिर्ग्रहैः सप्तर्क्षसंस्थितैः। नौकूटछत्रचापाख्ययोगचतुष्टयं भवति। तद्यथा। लग्नद्वितीयतृ
तीयचतुर्थपंचमषष्ठसप्तमेषु यदा सर्वे ग्रहाः भवंति। तदा नौ आख्यो योगो भवति। नावाद्याः कंटके शक्ताः। तेभ्योऽ
न्यर्क्षसंस्थितैः नौकूटछत्रचापाख्ययोगचतुष्टयं भवति। येन पणफरेष्वारभ्य निरंतरसप्तसु गृहेषु यदा
सर्वे ग्रहा भवंति। तदेकप्रकाराश्चापोक्लिमेभ्यो वा तदा अर्धचंद्राख्यः। स चाष्टप्रकारः। तद्यथा। द्वितीयतृती
यचतुर्थपंचमषष्ठसप्तमाष्टमेषु सप्तसु यदा सर्वे ग्रहाः भवंति। तदेकप्रकारः। एवं तृतीयादिष्वनवमां
तेषु द्वितीयः पंचमादिषेकादशांतेषु तृतीयः षष्ठादिषु द्वादशांतेषु यदा सर्वे ग्रहा भवंति त
दाष्टम इति॥१०॥ अथ समुद्रचक्राख्यौ यौ द्वौ योगावनुष्टुभाह। एकांतरगतैरर्थात् समुद्रः षड्भाश्रितैः
विलग्नादिस्थितैश्चक्रमित्याकृतिजसंग्रहः॥[illegible]॥ अर्थात् द्वितीयस्थानादारभ्य एकांतरगतैर्ग्रहैः षड्गृहाश्रि
तैः षड्राशिषु व्यवस्थितैः। सप्तभिर्ग्रहैः समुद्राख्यो योगो भवति। तद्यथा। द्वितीयचतुर्थषष्ठाष्टमदशम

चादयोषट्सु यदा सप्तग्रहा भवंति तदा समुद्रयोगः। अनेन प्रकारेण विलग्नात् पातालमात् अन्यत्र प्रवृत्तैः कोनस्थै
ः षट्सु यदि सप्तग्रहा निरंतरं स्थिताः। चक्राख्यो योगो भवति। इत्येवं प्रकारः। तद्यथा। लग्नतृतीयपंचमसप्तमैकाद
शेषु यदा सर्वे ग्रहा भवंति तदा चक्राख्यो योगो भवति। इत्येवं प्रकारश्चाकृतिजसंग्रहदशाद्युत्पन्नानां सयुहो
व्याख्यातः॥८॥ अथ संख्यायोगसप्तकं शालिन्याह॥ संख्यायोगाः सप्तसप्तर्क्षसंस्थैरेकापायाद्वल्लकी दामि-
नी पाशः केदारशूलयोगो युगं च गोलान्यान् पूर्वमुक्तान्विहाय॥१०॥ सप्तनिर्ग्रहैः सप्तर्क्षसंस्थैः सप्तसु राशि-
षु गतैरेकापायादेकापयोगात् सप्तसंख्यायोगाः स्युः भवेयुः। ते च वल्लक्यादयो योगा लोकं ताः। तद्यथा। येषु ते-
षु सप्तगृहेषु यदा सर्वे ग्रहा भवंति। तदा वल्लकी नाम योगो भवति। अथ षट्सु येषु तेषु सप्तग्रहा भवंति त-
दा दामिनी नाम योगः। एवं पंचसु पाशः। चतुर्षु केदारः। त्रिषु शूलः। द्वयोर्युगः। एकस्मिन् गोलः। अन्यान् पूर्व-
मुक्तान् विहाय। पूर्वोक्तान्यावर्जयित्वा एते योगा भवंति। एतदुक्तं भवति। यथोक्तानां योगानां मध्ये यदि सं-
ख्यायोगस्य सादृश्यं भवति तदा संख्यायोगानां गीकार्यः स एव योगो ग्राह्यः॥८॥ अथाश्रययोगत्रय- १२८
जातानां दलयोगजातानां च फलं वसंततिलकेनाह। ईर्ष्युर्विदेशनिरतोध्वरुचिश्च रज्ज्वां मानी ध-
नी च मुशले बहुकृत्यसक्तः। व्यंगः स्थिराढ्यनिपुणो नलजः स्रगुत्थो भोगान्वितो भुजगजो बहुदुःख-

भाक् स्यात्॥११॥ ईर्ष्युर्विदेशनिरत इति। ईर्ष्युः परमर्द्धिमत्सरः। विदेशसक्तः परदेशासनसक्तः। अध्वरुचिः सत-
मटनः। ननु विदेशरुः रत एवाध्वरुचिस्तत्किमर्थं दर्शनं द्वयोर्ग्रहणमुच्यते। वदेष्येकप्रदेशाव्यासनशीलो न भ-
वति। एवं रज्ज्वाख्ये योगे जातो भवति। मानी तिगर्वितः। धनी वित्तवान् बहुकृत्ये कार्येषु शक्तो बहुकर्मारंभशील
ः। एवंविधमुशलाख्ये योगे जातो भवति। व्यंगोऽंगहीनः। विगतमंगं यस्य। स्थिरो दृढनिश्चयः। आढ्यो धनवान्
निपुणः कार्यप्रकृष्टमदक्षिः। एवंविधो नलजो नलाख्ये योगे जातो भवति। एवमाश्रययोगत्रयजातानां फलं व्या
ख्यातं। स्रगुत्थो भोगान्वित इति। स्रगुत्थः स्रक्मालायोगजो भोगान्वितो भोगासक्तो भवति। भुजगजो भुजं-
गाख्ये सर्पयोगे जातो भवति बहुदुःखभागिति नानाप्रकाराणां दुःखानां भागी भवति। केचिद् बहुवचनं
पठंति व्यंगाः स्थिराढ्यनिपुणा नलजाः स्रगुत्थाः भोगान्विता भुजगजा बहुदुःखभाज इति। इत्यपि कश्चिन्न
दोषः। एवं दलयोगद्वये जातानां फलं व्याख्यातं॥८॥ अथान्यो योगश्चाश्रययोगस्य प्रमदा समकालं यत्र दृष्ट-
ते तत्राश्रययोगस्य निराकरणार्थमनुष्टुभाह। आश्रययोगास्तु विफला भवंत्यन्यैर्विमिश्रिताः। मिश्रयोस्तत्फलं
दद्युरमिश्राः स्वफलप्रदाः॥१२॥ यत्रान्यो योगश्चाश्रययोगश्च भवति। तत्राश्रययोगा अन्येन यवादिना मिश्रा भवंति।
मिश्रत्वाद्याल्पफलो भवति। स्वफलं न प्रयच्छंति परैरन्यैर्विमिश्रिता निःफला येऽमिश्राः साहस्रं गमास्तेन

नफलं दद्युः॥ केचिन्मिश्राये स्वफलं तेषामिति पठंति। अमिश्राश्चान्ये यदा भवंति तदा स्वफलप्रदा भवंति। स्वफ
लप्रदा आत्मीयं फलं ददति। तत्र चरराशौ जन्मगते स्थिरद्विभावस्थैर्ग्रहैः अमिश्राः स्थिरलग्ने चरद्विस्वभावस्थैर
मिश्राः द्विस्वभावलग्ने चरस्थिरगतैरमिश्रा इति॥६॥ अथ गदाशकटविहगशृंगाटकहलाख्येषु योगेषु जा
तानां फलस्वरूपं वसंततिलकेनाह॥ यज्वार्थनाकुसतमर्थरुचिर्गदायां तद्वित्तुकच्छकटजः स्मरुजः कुदार
ःस्तोटनः कलहे तत्रविहगे प्रदिष्टः। शृंगाटके चिरसुखी त्वषिसत्वहलाख्ये॥४॥ यज्वा यजनशीलः। अर्थनाकु
धनानां तावजनं। सततं सर्वकालमर्थरुचिः। अर्थार्जनोद्यमशीलः। एवंविधो गदाख्ययोगे जातो भवति। त
द्वित्तुगिति। न द्वितिशाकटपरामर्शः। तद्वित्तुकच्छाकटद्वित्तुके शाकटाजीवी पेमवतीत्यर्थः। मरुजं व्या
ध्यादितः। कुभिन्नमार्थपवंधः। शाकटजः शाकटयोगे जातो भवति। स्तेतिस्तः। परसंदेशप्रापणार्थं पर
मकारागामा। अटनः परिभ्रमणशीलः। ननु हूतेनाप्यवश्यमटनेन भवितव्यं। उच्यते। परेच्छयागमनाग
मनशीलो दूतः। अयं पुनः स्वेच्छया अटनः। तदुत्तयानपिभवति। कलहरतः कलहशीलः। विहगाख्ययोगे १२९
जातो भवति। अन्यत् स्थिरं सुखी शृंगाटके व्याख्यातं। तदप्युक्तं। यस्मात् भगवान् गार्गिः। लग्ने पवमधमस्थे योगाः
शृंगाटको मतः। वयोऽन्ते सुखिनां जन्म तस्यात् स्वाड्ने घिणां। त्वषितत्कलहाख्ये योगे जातो भवति

कृषिकृद्भवति। कृषिं करोतीत्यर्थः॥६॥ अथ वज्रयवकमलवापीनां स्वरूपं वसंततिलकेनाह॥ वज्रेंत्यपूर्वसुखितः सुभगोति
शूरः। सौर्यान्वितोप्यथ यवे सुखितो वयोऽन्तः॥ विख्यातकीर्तिमितसौख्यगुणश्च पद्मे वाप्यां तनुस्थिरसुखी निधिकृन्नदा
ता॥९॥ वज्रेंत्यपूर्वसुखित इति। अंते वयान्ते सुखितो भवति। पूर्वे सुखितश्च बाल्ये सुखी यौवने दुःखितो हवेदुन
रेव सुखी भवतीत्यर्थः। सुभगः सर्वजनवल्लभः। अतीव शूरोऽतीव संग्रामधीरः। एवंविधो वज्राख्ययोगे जातो भवति
।सौर्यान्वितः। पराक्रमयुक्तः॥ अथ शब्दयात्पुरस्तात् वयोऽन्तर्वयो मध्ये अंसुखी। अंतः शब्दो मध्यपर्यायः। एवं
विधो यवाख्ययोगे जातो भवति। विख्यातकीर्तिः सर्वजनप्रसिद्धकीर्तिमान्। ननु किमपि विख्यातकीर्तिरस्ति उ
च्यते। अस्मिन् विख्याता यथा कीर्तिः पापकर्मणिः शानैरपि परं प्रख्यातकीर्तिं न प्राप्नोति। अपरमितसौख्यश्च प
रमितगुणश्च स्वगुणा विद्याशौर्यादयः। एवं पद्माख्ययोगे जातो भवति। तनुस्थिरसुखः। तनुस्वल्पं स्थिरं चिरकाल
स्थायि सुखं यस्य स्वल्पं सुखं बहुकालं भवति। निधिकृत् भूमावर्थस्थापनशीलः। न दाता कदर्यः। एवंविधो वापीसं
ज्ञे योगे जातो भवति॥१०॥ अथ यूपशरशक्तिदंडाख्ये योगचतुष्टये जातानां स्वरूपं वसंततिलकेनाह। त्यागा
त्मवान् क्रतुवरैर्यजते च यूपे हिंस्रोऽथ गुप्त्यधिपतिः शरजः शठराख्यो। नीचोऽलसः सुखधनैर्वियुतश्च शक्तौ दंडे
प्रियैर्विरहितः पुरुषोत्यहत्रिः॥११॥ त्यागात्मवानिति। त्यागी दाता आत्मवान् प्रमादी क्रतुवरैर्यजते। श्रेष्ठैर्य

ज्ञेयं जन्तेः एवंविधे इषुपाख्ये योगे जातो भवति। हिंस्र इति। हिंस्रो धरुचिः। गुह्याधिको बंधनका[illegible]
कर्ता। एवंविधः शराख्ये योगे जातो भवति। नीचोऽलस इति। नीचश्चाधमानामनुचितानां कर्मकर्त्ता। अलसः क्रि-
यामंदः। सुखधनैर्वियुतः। निःसुखो निर्धनश्च। एवंविधः शक्त्यौ योगे जातो भवति। दंड इति। प्रियैः पुत्रादिभि-
र्विरहितः। वर्जितः। अन्यवृत्तिः। दासवृत्तिः शूद्रवृत्तिरित्यर्थः। दंडाख्ये योगे जातो भवति॥ ॥ अथ नौकूटछत्र-
कार्मुकजातानां स्वरूपं वसंततिलकेनाह। कीर्त्यायुतश्चलसुखः कृपणश्च नौजः कूटे नृतक्षवनबंधनपश्च
जातः। छत्रोद्भवः स्वजनसौख्यकरोऽन्त्यसौख्यः शूरश्च कार्मुकभवः प्रथमान्त्यसौख्यः। २६। कीर्त्यायुतः ख्यातय-
शाः। चलसुखः कदाचित्सुखी कदाचिद्दुःखी। कृपणः अदाता। चशब्दः समुच्चये एवंविधे नावाख्ये योगे जातो भव-
ति। कूटे नृत इति। अनृते अप्लव नाम तिर्यग्यामी अनृतप्लवनः। असत्यानि भाषी। अनृतभाषी। बंध- पो बंधनपा-
लः। केचित् कूटानृत इति। कृपणबंधनपश्च जात इति पठंति। कृपणश्च अदाता। एवंविधः कूटाख्ये योगे जातो
भवति। छत्रोद्भव इति। स्वजनानां बंधूनां सुखं करोति सुखेन धारयति। स्वजनसौख्यकरः। वृद्धत्वे सुखितः। एवंवि-
धः छत्राख्ये योगे जातो भवति। शूरः संग्रामप्रियः। प्रथमांत्यसौख्यः। प्रथमे बाल्ये सुखी अंते वार्द्धे सुखी। एवंवि- १३०
धः कार्मुकभवश्चापाख्ये योगे जातो भवति॥ ॥ अथार्द्धचंद्रसमुद्रचक्रवज्रकीजातानां स्वरूपं वसंततिलके-

नाह। अर्द्धेंदुजः सुभगकांतवपुः प्रधानः तोयालये नरपतिप्रतिमः सुभोगी। वक्रे नरेंद्रमुकुटद्युतिरंजिताङ्घ्रिर्वीणोद्भ-
वः सुनिपुणः प्रियगीतनृत्यः। २७। सुभगः सर्वजनप्रियः। कांतवपुः दर्शनीयः। प्रधानः सर्वजनपूज्यः। एवंविधे अर्द्धेंदुजो
अर्द्धचंद्राख्ये योगे जातो भवति। नरपतिप्रतिमो राजतुल्यः। भोगी भोगवान्। एवंविधः तोयालये समुद्राख्ये योगे जा-
तो भवति। वक्र इति नरेंद्रा राजानः। तेषां मुकुटाः किरीटाः। किरीटरत्नानि तेषां द्युतिः। कांतिः तया रंजितौ विबुरितौ। अं-
घ्री पादौ यस्य राजानः तस्य पादपो भवंति। महाराजाधिराजो भवतीत्यर्थः। तपोज्ञानादियोगाज्ज्ञातः इज्यनीयो
वा। एवंविधे चक्राख्ये योगे जातो भवति। आद्यंतियो विंशतिकस्य फलं जातानां व्याख्यातं। अत्रैव नृपालसंयो-
गस्य फलं व्याख्यायते। वीणोद्भवो वीणेति निपुणः सूक्ष्मदृष्टिः गीतप्रियः। वज्रकाख्ये योगे जातो भवति॥ ॥ अथ दा-
मिनीपाशकेदारशूलजातानां स्वरूपं वसंततिलकेनाह। दातान्यकार्यनिरतः पशुपश्च दाम्नि पाशे धनार्जनवि-
शीलसभृत्यबंधुः। केदारजः कृषिकरः सुबहूपयोज्यः शूरः क्षतो धनरुचिर्विधनश्च शूले। २८। दाता उदारः।
अन्यकार्यनिरतः परोपकारसक्तः। पशुपः पशूनां रक्षिता। बहुपशुर्भवति। अथवा पशुपावे पशूनां
पालयिता रक्षिता ग्रामाधिपतिरित्यर्थः। एवंविधे दाम्नियोगे जातो भवति। पाश धनार्जन इति। धनार्जने
विशीलो धनार्जनविशीलः। असन्मार्गे यो धनार्जनं करोति। तथाभूता अस्य भृत्याः कार्मकरा वा बांधवाश्च

भवंति। एवंविधेः पाशाख्ययोगेजातोभवति। केदारजइति। कृषिकरः कृषिंकरोति। सुबहूपयोज्यः सुहृद्शोभ
नंभवाबहूनामुपयुज्यते उपकरोति। एवंविधः केदारजः केदाराख्येयोगेजातोभवति। शूरः समरधीरः। धना
र्जनेपरिगर्वबुद्धिः। हतः प्रहारितः। धनरुचिरर्थप्रियः। विधनोदारिद्रः। एवंधः शूलाख्येयोगेजातोभवति
॥७॥ अथयुगगोलकयोर्जातस्यस्वरूपं सर्वेषांनाभसयोगानांसमस्तदशास्वपिफलप्रदत्वज्ञानंहरिणा
हा। धनविरहितः पाषंडीवायुवेगवथगोलकेननिधन निधनमलिनोपेतः कुशल्पालसोटनः। इतिनि
गदितयोगाःसार्द्धफलैरिहनाः। समानियतफलदाश्चिंत्याद्येतेसमस्तदशास्वपि॥१०॥ धनविरहीतोर्थहीनः
पाषंडी। पाषंडीत्रयीत्रमार्गव्यपेतः। एवंविधोयुगाख्येयोगेजातोभवति। अथगोलकेविधनमलिनइति
अथशब्दोऽनंतर्ये। विधिनोर्थहीनः। मलिनः। मलोपेतः। शरीरमलिनः। वाससोवाअज्ञानोपेतोमूर्खः। कुशि
ल्पालोकनिंद्यशिल्पिकर्ता। अलसः। क्रियास्वपटुः। अटनोभ्रमणशीलः। नित्यवाटनोलसश्चेतिविरु
द्धः उच्यते। यद्यपिस्वरूपेणालसस्तथापिअतिलोजनक्रियामंडनंविनासंपादयितुमशक्तत्वात्अटनः २३१
एवंविधोगोलकाख्येयोगेजातोभवति। एवंसप्तसंख्यायोगफलंव्यातं। इतिनिगादियोगाइति। इत्ये
वंप्रकारोनाभसयोगाइति। फलैःसार्द्धमहनिगदिताउक्ताः। इहास्मिन्नध्याये एतेसमस्तदशास्वपिनि

यतफलदाः। सर्वकालंफलप्रदायिन्यः। विज्ञातव्याः। ननुवज्रादिव्याद्यंतसुखिनामस्त्र कथंसमस्तदशास्वपीत्युक्तं। उ
च्यते। तेषांवचनादेवयथादर्शितकालःसुखदुःखयोर्भविष्यति। येषांकालविभागोनोक्तस्तेसमस्तदशास्वपियथा
ष्यं३ दर्शितेसुखदुःखप्रदाभवंति। ननुकस्यचिक्रममयजन्मसुखेनदुःखेननैकरूपेणगच्छति। येपिभोगिनस्तेपिनानामे
दुःखैरभिभूताभवंति। येपिलेहासिनोदिव्यमनास्तेपिकदाचित्घर्माभितप्ताः शीतलासुद्रुमछायासुसुखिनमि
त्यात्मानंमन्यंते। तदेवमादिसुखदुःखंसर्वेणसंसारजातेनविपर्ययेणानुभूतेनयतेति। तत्कथंसमस्तदशास्वपियो
गाःफलप्रदाभवंति। उच्यते। नतेयोगादशाष्टकवर्गफलहंतारः। किंतुसमस्तनवाफलंदशापतिदशाष्टकवर्गाश्रि
तमपिफलंवदति। अतोयथाकालंयथायोगोपिसमग्रजन्मनिफलंददात्येवमिश्रफलानुभावेनोगिनांदृश्य
णांश्चसंभवत्येव। एवंतावन्नाभसयोगाध्यायोयथाक्रमंश्रवपरिज्ञानं। तदुच्यते। दलयोगाख्यतियोगायाःसमकालं
मुपस्थानंनास्ति। तथादलयोगेःसहआश्रययोगानांतुल्यकालमुपस्थानंनास्त्येव। अथदलयोगेःसहआकृति
योगानामपवादः। अन्यानुश्रवीकान्विहायआश्रययोगानामप्ययपवादः। आश्रययोगास्तुविफलाभवंत्यन्ये
विमिश्रिताः। तस्मात्संख्यायोगाआश्रययोगाकृतियोगैश्चाभिभूयंते। आश्रययोगेनसंख्यायोगस्यावस्थानंभ
वति। तदाश्रययोगएवभवति। नान्याश्रययोगसंख्यायोगानांतुल्यापवादः। आश्रययोगेनसंख्यायोगाःक

क्रममिनूयते। उच्यते। यदि संख्यायोगो नाश्रययोगावस्थानां भवति। तदाश्रययोगस्यावकाश एव न संभवति। आ
श्रययोगेन संख्यायोगस्याबाधमाने सति अस्त्येवास्यावकाशः। संख्यायोगस्य किं। द्वे कस्मिन् राशौ यदा सर्वे ग्रहा भ
गो३ वंति। तदाश्रययोगो न भवति। संख्यायोगो भवति। तत्र यदि आश्रययोगेन संख्यायोगो निहूयते। तदा गोलकस्या
वनकाशः। अवकाश एव न स्यात्। परिभाषेयं निरवकाशविधयः सावकाशविधीन् बाधंते। अथैकराशिल
ग्नमधिकृत्य पुराणयवनमतेन यन्मार्द्धयोगशतमुक्तं। तदधुना प्रदर्श्यते। तेषां तत्र तावत्। ये विंशतिराशि
योगा विंशतिर्थे वराहमिहिरेण हिताः। किंतु तेषां मध्ये नंदायोगेन चत्वारो योगा अभिहिताः। लग्नचतु
र्थयोर्यदा सर्वे ग्रहा भवंति तदा गदा। चतुर्थसप्तमयोर्यदा सर्वे ग्रहा भवंति तदा शंखः। सप्तमदशमयोर्यदा तदा च
क्रकः। दशमलग्नयोर्यदा तदा ध्वजः। तत्र पूर्वोक्ता विंशतिः। शंखचक्रकध्वजैः सह चतुर्विंशतिः। संख्यायोगा सप्त
विंशतिरित्यधिकं शतं एवं सार्द्धशतं राशिवाहशाकेनाष्टादशकेनाष्टादशशतानि भवंति। तत्र सप्तविंशत्यधि
कस्य संख्यायोगशतस्योत्पत्तिः प्रदर्श्यते। तद्यथा। एषां विकल्पाः सप्तसप्तविकल्प एकः। एतदेकोनतं स
प्तसप्तविंशत्यधिकं शतं भवति। एतदेव वराहमिहिरेण विवाहपटले उक्तं। द्वित्र्यादियोगान् परिहृत्य
कस्मान्नोक्तं शतं सत्रिवनं विलग्ने। इति। अथ विकल्पगणितं प्रदर्श्यते। तत्राचार्येण विकल्पगणि २२२

तं संहितायामुक्तं। पूर्वेण पूर्वेण गतेन युक्तं स्थानं विनान्त्यं प्रवदंति संख्या। इष्टं विकल्पैः क्रमशोऽभिनीयनी
ते निवृत्तिः पुनरन्यतोऽति। अत्र यावत्संख्यानां विकल्पाः क्रियंते। तदंतानेकाद्यान् उपर्युपरि स्थापयेत्। तद्यथा।
अत्र सप्तानां तिर्यगेकाद्यासप्तानां न्यासः अत्र पूर्वेण पूर्वेण गतेन युक्तं स्थानं विनान्त्यमिति। पूर्वेणाग्रिमेणाग
तत्रांतिमो पूर्वगतः। तेन पूर्वेण पूर्वेण गते नेति युक्तमुपर्युपरिस्थानं विना वर्जयित्वेत्यर्थः। प्रथममधः स्थि
तं द्वयोरपि द्वयोः क्षिपेत्। एवं त्रीणि रूपाणि जातानि। तत्रोपरि क्षिपेत्। एवं षट् जातानि। स्वोपरि चतुर्षु क्षि
पेत्। एवं दश तत्र जातानि। तानि तत्र क्षिप्रे स्वोपरि पंचसु क्षिपेत्। एवं तत्र पंचदश जातानि। तानि स्वोपरि
षट्सु क्षिपेत्। तत्रैकविंशतिर्जातानि। अत्र परं कर्मणो नावाप्तं उपरि सप्तैव स्थिता। युक्तं स्थानं विना

१
६
५
४
३
२

तं पुनरधः प्रवृत्त्यैवं तत्रापि पंचविंशतिर्जाता। पुनरपि चतुर्थे पंचत्रिंशत्। पुनस्तृतीये पंचविंशतिः। पुनर्द्वि
तीये सप्त प्रथम एव। अथान्येन प्रकारेण संख्यानयनं लोमं विनिक्षिप्य वानुलोममधः क्षिपेत्। अनुलोमं
समाहृत्यादधस्तेन विना वर्जयेत्। न्यासः। ७।७६५४३२१। अत्र सप्तानामधोरूपं भेदाः। अनेन सप्तानां ना
गमपहृत्यावाप्ताः ७। एते द्वितीयस्थानात् षट्गुणा व्याधस्थितान्यादास्यां नागमपहरेल्लब्धमेकविंशति
ः। १२३४५६७। एते तृतीयस्थानात् पंचसंगुणय्य त्रिभिर्विभजेत्। लब्धं पंच ७ त्रिंशत्। ३५ एते अथ चतुर्थस्थानस्था

ज्याप्तं। एकविंशतिः २१। एतानि द्विसंगुण्य षड्भिर्विभज्याप्तं ७। एतानि एकं संगुण्य सप्तभिर्विभज्याप्तमेकं
१ एवं एकद्वित्रिचतुःपंचषट्सप्तविकल्पाः। एवमनेन प्रकारेण विकल्पगणितं ज्ञात्वा यथेष्टसंख्यान

व्याख्याय।	७	अथ तेषां विकल्पानां लोष्टप्रस्तारेणोद्धारः कर्तव्यः। इष्टा विकल्पाः क्रमशो निनीय
ते निरूपित्रिषु	२१ ३५	नरन्यनीतिरिति। यथेष्टसंख्यानां विकल्पा विकल्पनीया नामासाद्या द्वाराणि लिखे
ता। तत्रैक	२१	विकल्पेकैकं लोष्टं विक्षितं। स चाविकल्पानुत्पादयेत्। द्विकल्पे आद्यं स्थित्वा लोष्टं विक्षि
तोऽस्त्वा द्वि	७	तीयेन च लोष्टविक्षिते सविकल्पमुत्पादयेत्। एवं त्र्यादिषु विकल्पेषु आद्यस्थिरलोष्टवि
क्षिता तत्र	१	चाग्रन्यैः स्थिरलोष्टविक्षितैः सहान्यस्या यिकल्पानुत्पादयेत्। एवं तत्राप्रथमस्यापा

मनं कार्यं। नीते निवृत्तिरिति वचनात्। उक्तं सद्दैवी शंकरेण। वर्णसंख्याककोष्ठारव्यां द्वयोर्द्वयोरपेयसं
ख्यकाः। नेयो नोन्यत्र तत्स्पूर्वस्मात्पूर्वश्चाप्यनुक्रमात्। नयोद्धामान मानात्सपूर्वतानिः। वन्तरात्। नेयंता
द्वन्द्राधाष्टकोष्ठनिष्ठा विधिर्विधेरिति। तद्यथैकविकल्पाः। आदित्यः। चंद्रः। भौमः। बुधः। जीवः। शु २३३
क्रः। सौरः। एवमेकविकल्पाः सप्त। अथ द्विविकल्पाः। रविचंद्रौ रविभौमौ रविबुधौ रविजीवौ।

रविशुक्रौ। रविसौरौ। एवमादित्येन सह षट्। शशिभौमौ। शशिबुधौ। शशिजीवौ। शशिशुक्रौ। शशिसौरौ।
एवं चंद्रेण सह पंच। भौमबुधौ। भौमजीवौ। भौमशुक्रौ। भौमसौरौ। एवं भौमेन सह चत्वारः। बुधजीवौ। बुधशुक्रौ। बु
धसौरौ। बुधेन सह त्रयः। जीवशुक्रौ। जीवसौरौ। एवं जीवेन सह द्वौ। शुक्रसौरौ शुक्रेण सह एकः। एवं विकल्पाः। ए
वं एकविंशतिः। अथ त्रिविकल्पाः। रविचंद्रभौमाः। रविचंद्रबुधाः। रविचंद्रजीवाः। रविचंद्रशुक्राः। रविचंद्रसौराः।।
एवमादित्यचंद्रयोः पंच। रविभौमबुधाः। रविभौमजीवाः। रविभौमशुक्राः। रविभौमसौराः। एवमादित्यांगा
रकयोश्चत्वारः। रविबुधजीवाः। रविबुधशुक्राः। रविबुधसौराः। एवमादित्यबुधयोस्त्रयः। रविजीवशु
क्राः। रविजीवसौराः। एवं द्वौ। आदित्यशुक्रसौराः। एवमेकः। एवमादित्येन सह दशविकल्पाः। पंचदश। चं
द्रभौमबुधाः। एवं च यथा चंद्रभौमजीवाः। चंद्रभौमशुक्राः। चंद्रभौमसौराः। एवं चंद्रभौमयोश्चत्वारः। चंद्रबुधजीवा
ः। चंद्रबुधशुक्राः। चंद्रबुधसौराः। एवं त्रयः। चंद्रजीवशुक्राः। चंद्रजीवसौराः। एवं चंद्रशुक्रसौराः। एवं चंद्रेण
सह दश। भौमेन बुधजीवाः। भौमबुधशुक्राः। भौमबुधसौराः। एवं बुधेन सह त्रयः। जीवशुक्रसौराः। १। एवं
त्रिविकल्पाः। पंचत्रिंशत्। अथ चतुर्विकल्पाः। रविबुधचंद्रभौमबुधाः। रविचंद्रभौमजीवाः। रविचंद्रभौम
शुक्राः। रविचंद्रभौमसौराः। एवं चत्वारः। रविचंद्रबुधजीवाः। रविचंद्रबुधशुक्राः। रविचंद्रबुधसौराः।

...बुधसौराः। रविभौमबुधशुक्राः। एवं त्रयः। रविभौमजीवशुक्राः। रविभौमजीवसौराः। एवं द्वौ। रवि
भौमशुक्रसौराः। एवमेकः। रविबुधजीवसौराः। रविबुधशुक्रसौराः। एकः। रविबुधजीवसौराः। रविबुधशुक्रसौराः। ए
वं द्वौ। रविजीवशुक्रसौराः। एकः। एवमादित्येन सह विंशतिः। चंद्रभौमबुधजीवाः। चंद्रभौमबुधशुक्राः। चंद्रभौ
मबुधसौराः। एवं त्रयः। चंद्रभौमजीवशुक्राः। चंद्रभौमजीवसौराः। एवं द्वौ। चंद्रभौमशुक्रसौराः। एकः। चंद्रबुधजी
वशुक्राः। चंद्रबुधजीवसौराः। चंद्रबुधजीवसौराः। एवं चंद्रमसा सह दश। भौमबुधजीवशुक्राः। भौमबुधजीव
सौराः। भौमबुधशुक्रसौराः। भौमजीवशुक्रसौराः। एवं भौमेन सह चत्वारः। बुधजीवशुक्रसौराः। एवं चतुर्विक
ल्पाः पंचत्रिंशत्। अथ पंचविकल्पाः। रविचंद्रभौमजीवाः। रविचंद्रभौमबुधशुक्राः। रविचंद्रभौमबुधसौराः। एवं
त्रयः। रविचंद्रभौमजीवशुक्राः। रविचंद्रभौमजीवसौराः। एवं द्वौ। रविचंद्रभौमशुक्रसौराः। एकः। रविचंद्रबुध
जीवसौराः। रविचंद्रबुधशुक्रसौराः। रविभौमबुधजीवसौराः। रविभौमबुधशुक्रसौराः। रविभौमजीवशुक्रसौ
राः। रविबुधजीवशुक्रसौराः। एवमादित्येन सह पंचदश। चंद्रभौमबुधजीवशुक्राः। रविभौमबुधजीवशुक्रसौरा
ः। चंद्रभौमबुधशुक्रसौराः। चंद्रभौमजीवशुक्रसौराः। चंद्रबुधजीवशुक्रसौराः। एवं चंद्रमसा सह पंच। भौमबुध २३८
जीवशुक्रसौराः। एवं पंचविकल्पाः। एकविंशतिः। अथ षड्विकल्पाः। रविचंद्रभौमबुधजीवसौराः। रविबुध

जीवशुक्रसौराः। चंद्रभौमबुधजीवशुक्रसौराः। एवं षड्विकल्पाः। सप्त। रविचंद्रभौमबुधजीवशुक्रसौराः। सप्तविक
ल्प एक एव। एवं सप्तविंशत्यधिकं विकल्पशतं व्याख्यातं॥ छ॥ इति भट्टोत्पलविरचितायां जगच्चंद्रिकाभिधानायां बृह
ज्जातकविवृतौ नाभसयोगाध्यायो द्वादशः॥ ॥छ॥ ॥अथातश्चंद्रयोगाध्यायो व्याख्यायते। तत्रादावेवार्कात्केंद्र
पणफरापोक्लिमस्थे चंद्रमसि जातस्य स्वरूपं मालिन्याह। अधमसमवरिष्ठान्यर्ककेंद्रादिसंस्थे शशिनि विनयवित्त
ज्ञानधीनैपुणानि। अहनि निशि च चंद्रे स्वेऽधिमित्रांशके वा सुरगुरुसितदृष्टे वित्तवान् स्यात् सुखी च॥१॥ अधमसमव
रिष्ठानीति। विनयो नीतिः सुशीलता। वित्तं धनं। ज्ञानं शास्त्रावबोधः। धीः बुद्धिः। नैपुण्यं कार्येषु श्रमदर्शित्वं। अ
र्कादादित्यात् केंद्रादिसंस्थे यथा। केंद्रपणफरापोक्लिमस्थे शशिनि चंद्रे जातस्य विनयं वित्तं ज्ञानं धीः। नैपुण्यान्य
धमसमवरिष्ठानि निकृष्टमध्यमोत्तमानि भवंति। एतदुक्तं भवति। यस्य जन्मन्यादित्यात् केंद्रस्थः शशी भव
ति। तस्यैतानि विनयादीन्यधमानि भवंति। अधमशब्देनैतेषामभावः। यस्माद्यवनेश्वरः। मूर्खान् दरिद्रांश्चप
लान्विशीलांश्चंद्रः प्रसूतेऽर्कचतुष्टयस्थः। यस्य जन्मनि पणफरस्थश्चंद्रः सूर्याद्भवति। तस्यैतानि मध्यमानि भवं
ति नवातिनवंतीत्यर्थः। यस्य जन्मन्यादित्याच्चंद्र आपोक्लिमस्थो भवति। तस्य विनयादीनि वरिष्ठानि भ
वंति। नवातिनवंतीत्यर्थः। यस्य जन्मन्यादित्याच्चंद्रश्चो तथा च यवनेश्वरः। कुर्यात् द्वितीये धनिनां प्रसूति

मापाद्भिमस्थुउत्ता यजानामातामहनोत्पादिवदं शान्नी निस्वांशकस्थ चधिमित्रांशकस्थ अहनि निशि वा यथावसं
ख्यं सुरगुरुसितदृष्टे जीवशुक्राभ्यामेवलोकिते जातो वित्तवान्। धनी सुखी च भोगवान् स्यात् भवेत्। एतदुक्तं भवति। य
स्याह्नि दिवा जन्म भवति चंद्रश्च यत्र राशौ स्वनवांशकस्थो भवति। अधिमित्रांशकस्थो वा सुरगुरुणा जीवेन विलोकि
तः। तदा मनुष्यो वित्तवान् सुखी च भवति। अथ यस्य निशि रात्रौ जन्म भवति चंद्रमा स्वनवांशकस्थो भवति। शुक्रेण
दृश्यते। तदा जातो वित्तवान् सुखी च भवति। अत्राहनि निशि चंद्रे स्वाधिमित्रांशकस्थे वा स्थिते यथासंख्यं सुरगु
रुसितदृष्टे केचिद्व्याचक्षते। अयुक्तमेतत्। यस्माद्भगवान् गार्गिः। स्वांशाधिमित्रस्यांशे वा संस्थितो दिवसे शशी। गुरु
णा दृश्यते तत्र जातो वित्तवान् सुखान्वितः। निश्येवं भृगुणा दृष्टः शशी जन्म निशाश्यने। विपर्यये स्थे शीतांशौ जा
यतेऽल्पधनो नरः। तथा च यवनेश्वरः। स्वांशे शशी शशांशार्यवदृष्टमूर्त्तिर्निशीश्वरोत्यत्रिकरः प्रदिष्टः। तद्वन्मानृति
करः सतस्य दृष्टो दिवा देवपुरोहितेन॥ ८॥ अथाधियोगाख्यं योगं सफलं वसंततिलकेनाह॥ सौम्यैः स्मरा
निधनेषधियोग इंदोस्तस्मिंश्चमूपसचिवक्षितिपालजन्म। संपन्नसौख्यविभवाहतशत्रवश्च दीर्घायुषो १३५
विगतरोगभयाश्च जाताः॥ ९॥ इंदोश्चंद्रात् सौम्यैर्बुधगुरुशितैः स्मरारिनिधने शुभे सप्तमषष्ठाष्टमे शुभस्थाने द्व
योरेकस्मिन् वा स्थाने सर्व एव भवंति। तदा अधियोगो भवति। अत्र केचित् षष्ठसप्तमाष्टमानां स्थानानां सौ

नां सौम्यग्रहाणां यथावस्थानां दृष्टशून्यताया योगो व्याख्यातः। तथा चुक्तं। यस्मात्कृतकीर्त्तिः। निधनं द्यूनं षष्ठं चंद्रा
नाद्यदाशुभैर्युक्तं। अधियोगः। स प्रोक्तो व्यासमस्तौ समस्तश्च पूर्वैः। व्यासमस्तौ विस्तरतो पूर्वैश्चिरंतनैराचार्यैः सवसम
धसमस्तप्रकारः प्रोक्तः कथितः। तद्यथा। षष्ठे राशौ यदा सर्वे सौम्या भवंति तदेकः। सप्तमे द्वितीयः। अष्टमे तृतीयः। षष्ठ
सप्तमयोश्चतुर्थः। षष्ठाष्टमयोः पंचमः। सप्तमाष्टमयोः षष्ठः। षष्ठसप्तमाष्टमेषु सप्तमः। एवमवस्थितेषु सौम्येष्वधि
योगाः। अर्थाद्द्वैवमवस्थितेषु पापेषु पापयोगाः। मिश्रैर्मिश्रः। तथा च श्रीदेवकीर्त्तिः। षष्ठसप्तमाष्टमसंस्थैः शुभैर्जातसौ
म्यैः शुभोऽधियोगोऽयं। पापः पापैरेवं मिश्रैर्मिश्रस्तथैवोक्तः। अधियोगजातानां फलमाह। तस्मिंश्चमूपसचिवक्षि प
ति। पालजन्मेति। तस्मिन्नधियोगे जातश्चमूपः। सेनापतिर्भवति। सचिवो मंत्री वा भवति। क्षितिपालो नृपालो रा
ज्ञा वा भवति। एषां युगपदसंभवात् पृथग्व्याख्यातं। तथा च बादरायणः। शशिनः सौम्याः षष्ठे द्यूने वा निधनसं
स्थिता वा स्फुटः। जातो नृपतिर्जयी मंत्री वा सैन्यनायको वापि तेनेव उक्तं। बुधगुरुशितैरुक्तं स्ववीर्यैर्नृपो मध्यम
वीर्यैः सचिवः। हीनवीर्यैः सेनापतिः। एषामन्यतमा अधिसंपन्नसौख्यविभवा भवंति। संपन्नमिति भूतं। सौ
ख्यं वित्तवश्चैश्वर्यं येषां ते संपन्नसौख्यविभवाः। हतशत्रवो नष्टरिपवः। दीर्घायुषश्चिरजीविनः। विगतरोगभ
याः। स्वस्थदेहा निर्भया भवंति। एवंविधे योगे जाता भवंति। केषांचिन्मते नराजयोग एव। तथा वसा

रावल्यां॥ ज्ञानं षष्ठमथाष्टमं॥ शिशिरगोः आज्ञाः समस्तास्तु ताः। क्रूराणां गोचरे। न पतितानां चाल्यया इरतः। नृपा
लं प्रनवः संयस्य जलधवेलावनांतोद्भवैः सेनामत्तकरींद्रदानसलिलं सृंगे भृङ्गैः पीयते। तथा च। अर्सैवंजामित्र
निधनमथवाशीतरुचितो गताः सर्वे सौम्यास्त्रिमिह जनयेन्नरपतिः। वृते वर्मिकं गतवति विषया दस्युपया सा॥
प्रतापिर्यस्य हालतिहरयेशत्रुसुहृशां॥ ८॥ अथ सुनफानफादुरुधराकेमद्रुमसाख्यं योगचतुष्टयं शार्दूल
विक्रीडितेनाह। हित्वार्कं सुनफानफादुरुधराः स्वांत्योभयस्थैर्ग्रहैः शीतांशोः कथितान्यथा तु बहुभिः केमद्रु
मोन्यैस्त्वसौ। केंद्रे शीतकरेथवा ग्रहयुते केमद्रुमो नेष्यते। केचित्केंद्रनवांशकेषु च वदंत्युक्तिप्रसिद्धा न ते॥ ९॥ हित्वा
र्कमिति। कं मे अर्कमादित्यं त्यक्त्वा यदा अन्यो ग्रहः कश्चित् भौमादिकः शीतांशोश्चंद्रात् स्वांत्योभयस्थो भवति॥
द्वितीयस्थो वा द्वादशस्थो वा द्विद्वादशस्थो वा भवतः। तदा सुनफानफादुरधराख्यं योगत्रयं भवति। एतदुक्तं भव
ति। अर्कं वर्जयित्वा यदान्यो ग्रहः कश्चिद्भौमादिर्द्वितीयस्थाने तदा सुनफानामयोगो भवति। अथार्कं वर्ज १२६
यित्वा चंद्राद्द्वादशे कश्चिद्ग्रहो भवति। तदा अनफानामयोगो भवति। एवं अर्कं वर्जयित्वा द्विद्वादशेग्रहा
भवतस्तदा दुरुधुरानामयोगो भवति। अत्र योगत्रयेयथादित्यो द्वितीयद्वादशे वा स्थाने भवति। तदा नयोग
भंगो भवति। किंतु योगकर्तृणां मध्ये न गण्यते। एतदुक्तं भवति। आदित्यो द्वितीयद्वादशे भवतु वा मा भवतु। भौ

मादिकस्तत्रस्थो यथा दर्शितयोगकर्त्ता भवति। एते योगा बहुभिराचार्यैः पठिताः। अन्यथा केमद्रुमो उक्तः॥ अस्माद्यो
गत्रयाद्येकोपि न भवति। तदा केमद्रुमाख्यो योगो भवति। एतदुक्तं भवति। भौमादीनां मध्ये चंद्रात् द्वितीये द्वादशे वा क
श्चिद्ग्रहो न भवति। तदा केमद्रुमाख्यो योगः। अन्येषां गर्गादीनामेवं मतं। केंद्रे शीतरेथवा ग्रहयुते केमद्रुमो नेष्यते
। अन्येषामेवं मतं। केंद्रे जन्मलग्नकेंद्रे शीतकरे चंद्रे भौमादिग्रहयुते ग्रह विरविरहितयोरपि वद्वितीयद्वाद
शस्थानयोः केमद्रुमो न भवति। केंद्रग्रहयुत इत्यत्र केचिच्चंद्रकेंद्रमेव केवलं व्याख्यातं। एवमन्ये शीतकरे कर
केंद्रे तस्मिन्नेव ग्रहयुत इति व्याख्यातं। तथा युक्तं चंद्रकेंद्रयुते चंद्रमसोऽपियोगांतर्न भवति। शीतकरे ग्रहयुत इ
त्येतदनर्थकं स्यात्। अत्र च तगवानुगार्गिः। यद्यर्थेकर्गकेंद्रगश्चंद्रादिना तानुनचेद्ग्रहाः। कश्चित्स्याद्विना चंद्रल
ग्नात्केंद्रगतोथवा। योगः केमद्रुमो नाम। तदा स्यात्सुत्रगर्हितः। भवंति निंदिता योराः दारिद्र्यामयसंयुताः। त
था च सारावल्यां सुनफानफादुरधराः क्रमेण योगाः भवंति। रविवरहितैः। विनांत्योभयस्थैः स्थेः केरवव्रम
वां धवात्विहगैः। न भवंति तदा योगाः केंद्रग्रहवर्जितं शशांकश्च। केमद्रुमो तिकष्टः शशिनि समस्तग्रहादृष्टे। ए
वं केंद्रे शीतकरेथवा ग्रहयुते केमद्रुमो नेष्यते। अन्ये आचार्या नेच्छंति। वराहमिहिरस्तु न हि तत्त्वेव। यस्मि
न्नर्थे तस्येतद्वाक्यं। अथान्यो यथा केमद्रुम इति। एवमुक्तापरमतमुक्तं। अथ परमो केंद्रे शीतकरेथवा ग्रह

द्भुतो केमद्रुमो नेष्यते स्वल्पज्ञातकेपि सुनफाद्रुरुधुरानावकेमद्रुमउक्तः। तथाचा। रविवर्जे द्वादशगैरनफा चन्द्रा द्वि
यगैः सुनफा। उभयस्थितैर्दुरुधुराकेमद्रुमसंज्ञितोन्यः। सत्यस्यापि सुनफानफाद्रुरुधुरानावेकेमद्रुमः। तथा चन
राक्य। सुनफानुनफायोगोदोरुधुरश्च इसंयुतस्तेत्रात। प्राक्शृश्रुतोग्रहेन्दुरुनयगतेस्तेशुरविवर्जाः केमद्रुमो
न्ययोगोन्यथा सवेशृद्धितं। जन्मा केचित्केन्द्रनवांशकेषिति। केचिदाचार्याः केन्द्रेशुकेचिन्नवांशकेषुयोगत्रयं
वदंति। यथा चन्द्रात् द्वितीयद्वादशोभयस्थिते ग्रहैः सुनफायोगाव्याख्याताः। तथा केचिद्बुतिकोत्तिजीवशर्मप्रभृ
तिः केन्द्रवशान्नवांशकवशाद्व्याख्याताः। एतदुक्तं भवति ताराग्रहेश्चन्द्राच्चतुर्थस्थानस्थे सुनफानदशमस्थैरनफा।
चतुर्थदशमस्थैर्दुरुधुरा। अतोन्यथा केमद्रुमो। तथा चक्रतको द्विः। चन्द्र चतुर्थस्थैः सुनफानदशस्थैः क्रा। द्विती
नफाविहगैः। उभयस्थितैर्दुरुधुराकेमद्रुमो संज्ञितोन्यः। केचित्केन्द्रनवांशकेशु उवदंति। यत्र तत्र राशौ यत्रां
शि संबंधिनि नवांशके चन्द्रमा भवति। तदा अनफा। अथ नवांशकराशे द्वितीये द्वादशे च ताराग्रहो भवतो
तदा दुरुधुरा। चन्द्रनवांशकराशितो द्विद्वादशराशीयदिग्रहरहितो भवतः। अतो अन्यथा केमद्रुमः। तथा चजी १३७
वशर्मा। यद्राशिसंज्ञेशीतांशुर्नवांशो जन्मनि स्थितः। तद्द्वितीयस्थितैर्योगाः सुनपाख्याः प्रकीर्तिताः। द्वादशैरनफा
ज्ञेयो गो ग्रहैर्द्विद्वादशस्थितैः। पोक्तो दुरुधुरा योऽन्यथा केमद्रुमः स्मृतः। उक्तिरशमिद्धानते। येषामेवंविधं

वं ८५

मतं। वैतेषामुक्तिर्लोकेन प्रसिद्धा दृष्टज्योतिषिकैर्नागीकृतं इत्यर्थः। अथ सुनफानफादुरुधुरासंख्याज्ञानमिंद्र
वज्रयाह। त्रिंशत्सरूपा सुनफानफाख्या षष्टित्रयं दौरुधुरे भेदाः। इछाविकल्पैः क्रमशो भिनीयनीते निवृत्तिः। गुरुंर
स्पना स्थितिः। ४। एकत्रिंशत्सुनफाख्या योगाः। ता एवं तत्रवानपाख्याः। षष्टित्रयं अशीत्यधिकं शतं दुरुधुराप्र
भेदानां। एषां पूर्वविधिकल्पगणितं। इछाविकल्पेरित्यादि। एतत्खोष्टप्रस्तारं पूर्वमेव नानभयोगाध्याये व्याख्या
तं। इछाविकल्पैः क्रमशः परिपाद्यालोष्टकमभिनीयते निवृत्तिः। कार्या। पुनर्नूयोन्यनीतिरित्यत्रस्थानांतरेवा
लनं। अथ सुनफादयो भौमबुधगुरुसितासिताः पंचभिनिर्ष्पाद्यंते। तस्मादिछाविकल्पाः। एवं तेषां न्यासः। ५ | अ
त्रपाचस्त्र्वेणगतेनयुक्तस्थानं विनात्यप्रवदंति संख्यामिति लब्धोजातं। ५ | अथवा | ५ ४ ३ २ १ | ३ | षा
त्र्यतसंख्योत्व संख्याजाता एवमेकविकल्पपंचद्विविकल्पाद्दश त्रिविक १० कल्पाद्दश | १ २ ३ ४ ५ | २ | री
चतुर्विकल्पापंच पंचविकल्पा एक एवमेकत्रिंशत्। तद्यथा। द्वितीयेचं ५ | शज्ञोम | १ | बुध
जीवशुक्राः। एवमेकविकल्पाः। भौमबुधौ भौमजीवौ। भौमशुक्रौ। बुधसितौ | बुधसौ | रौ। जीव
शुक्रौ। जीवसौरौ। शुक्रसौरौ। एवं विकल्पाद्दशः। अथ त्रिविकल्पाः। भौमबुधजीवाः। भौमबुधशुक्राः। भौमबुधसौ
राः। भौमजीवशुक्राः। भौमजीवसौराः। भौमशुक्रसौराः। बुधजीवशुक्राः। बुधजीवसौराः। बुधशुक्रसौराः। एवं

३।विकल्पास्त्रिंशत्॥ अथ चतुर्विकल्पाः। पंच। सोमबुधजीवशुक्रसौराः। पंचविकल्प एकः। एवमेकत्रिंशत् स्युर्नफायो-
गाः। एवमाननैद्वादशाष्टैरनफायोगा एकत्रिंशत्। अथ दुरुधुराविकल्पा। एषां लोष्ठप्रस्तारो वा स्वबुद्धिवि-
कल्प्यैः क्रमशो रचनीयेति। न्यायेनच्युतत्रिंशदेको द्वादशो। द्वितीयो द्वितीये। एवं तको द्वादशो द्वितीये द्वितीय
ः। तद्यथा। सोमबुधे १ बुधसोमौ २ सोमजीवौ ३ जीवसोमौ ४ सोमशुक्रौ। ५ शुक्रसोमौ ६ सोमसौरौ ७ सौरसोमौ
८ बुधजीवौ ९ जीवबुधौ १० बुधशुक्रौ ११ शुक्रबुधौ १२ बुधसौरौ १३ सौरबुधौ १४ जीवशुक्रौ १५ शुक्रजीवौ १६ जी-
वसौरौ १७ सौरजीवौ १८। शुक्रसौरौ १९ सौरशुक्रौ २० अथैको द्वितीयेको द्वादशो वैका। तद्यथा। सोमबुधजी-
वौ १ बुधे जीवसोमौ २ सोमौ बुधशुक्रौ। ३ बुधे शुक्रसोमौ। ४ सोमौ बुधसौरौ। ५ बुधः सौरसोमौ। ६। सोमौ
जीवशुक्रौ। ७ जीवशुक्रौ सोमः। ८। सोमौ जीवसौरौ। ९। जीवः सौरसोमौ। १० सोमशुक्रसौराः। ११ शुक्रसौरसो-
मः। १२ बुधे सोमजीवौ। १३ जीवौ सोमबुधे १४ बुधे सोमशुक्रौ १५ सोमशुक्रौ बुधः। १६ बुधे सोमसौरौ। १७ सो-
मसौरौ बुधः। १८। बुधे जीवशुक्रौ। १९ जीवशुक्रौ बुधः। २० बुधे जीवसौरौ २१ जीवसौरौ बुधः। २२ बुधशुक्रसौ-
रौ २३ शुक्रसौरौ बुधः। २४ जीवौ सोमबुधे। २५ सोमबुधे जीवः। २६। जीवे सोमशुक्रौ २७ सोमशुक्रौ जीवः।
२८ जीवौ सोमसौरौ २९। सोमसौरौ जीवः। ३० जीवौ बुधशुक्रौ। ३१ बुधशुक्रौ जीवः। ३२ जीवौ बुधसौरौ ३३

बुधसौरौ जीवः। ३४ जीवः शुक्रसौरौ ३५ शुक्रसौरौ जीवः। ३६ शुक्रौ सोमबुधे ३७ सोमबुधे शुक्रः। ३८ शुक्रौ सोमजीवौ
३९ सोमजीवौ शुक्रः। ४० शुक्रौ सोमसौरौ ४१ सोमसौरौ शुक्रः। ४२ शुक्रौ बुधजीवौ। ४३ बुधजीवौ शुक्रः। ४४ शुक्रौ बु-
धसौरौ बुधसौरौ शुक्रः। ४६ शुक्रौ जीवसौरौ ४७ जीवसौरौ शुक्रः। ४८ सौरौ सोमबुधे। ४९ सोमबुधे सौरः। ५० सौरौ
सोमजीवौ ५१ सोमजीवौ सौरः ५२ सौरौ सोमशुक्रौ ५३ सोमशुक्रौ ५४ सौरौ बुधजीवौ ५५ बुधजीवौ सौरः। ५६ सौरौ बु-
धशुक्रौ ५७ सौरः बुधशुक्रः। ५८ सौरौ जीवशुक्रौ ५९ जीवशुक्रौ सौरः ६० एवमेकत्रज्ञाताः। ८० अथैको द्वादशो द्वि-
तीये त्रयः। द्वितीये एको द्वादशो त्रयः। तद्यथा। सोमौ बुधजीवसिताः १ बुधजीवसिताः सोमः २ सोमौ बुधजीव-
सौराः ३ बुधजीवसौराः सोमः ४ सोमौ बुधशुक्रसौराः। ५ बुधशुक्रसौराः सोमः। ६ सोमौ जीवशुक्रसौराः ७ जी-
वशुक्रसौराः सोमः। ८। बुधे सोमगुरुसिताः। ९ सोमगुरुसिता बुधः। १० बुधे सोमजीवसौराः। ११ सोमजीवसौरा
बुधः। १२ बुधे सोमसितसौराः। १३ सोमसितसौरा बुधः। १४ बुधे जीवशुक्रसौराः। १५ जीवशुक्रसौरा बुधः।
१६। जीवौ सोमबुधशुक्राः। १७ सोमबुधशुक्रा जीवः। १८ जीवौ सोमबुधसौराः। १९ सोमबुधसौरा जीवः। २० एक-
मेकत्रिंशतं। १०० जीवे सोमसितसौराः। १ सोमसितसौरा जीवः। २ जीवौ बुधशुक्रसौराः। ३ बुधशुक्रसौरा जीव-
ः। धशुक्रसोमबुधजीवाः। ५ सोमबुधजीवाः शुक्रः। ६ शुक्रौ सोमबुधसौराः। ७ सोमबुधसौराः शुक्रः। ८ शुक्रौ

नोमजीवसौरा:।१९ नोमजीवसौरा:शुक्रा:।२० शुक्रो बुधजीवसौरा:।२१ बुधजीवशुक्रा:सौरा:।२२ सौर नोम बुधजी
वा:।२३ नोम बुधजीवसौरा:।२४ सौर नोम बुधशुक्रा:।२५ नोम बुधशुक्रसौरा:।२६ सौर नोमजीवशुक्रा:।२७ नोमं
जीवशुक्रसौरा:।२८। सौर बुधजीवशुक्रा:।२९ बुधजीवशुक्रा:सौरा:।३० एकत्र ३० अथ द्वितीये एकादशे च
वारा:। चत्वारो द्वितीये चैका:। तद्यथा। नोमो बुधजीवशुक्रसौरा:।१ बुधजीवशुक्रसौरा नोम:।२ बुधो नोमजीव
शुक्रसौरा:।३ नोमजीवशुक्रा सौरा बुध:।४ धजीवो नोमबुधशुक्रसौरा:।५ बुध नोमशुक्रसौरा जीवा:।६ शुक्रो।
नोमबुधजीवसौरा:।७ नोमबुधजीवसौरा शुक्र:।८ सौरो नोमबुधजीवसौरा शुक्रा:।९ नोमबुधजीवशुक्रा:
सौरा:।१० एवमेकत्र ३० अथ द्वादशे द्वावेव द्वितीये। तद्यथा। नोमबुधौ जीवशुक्रौ।१ जीवशुक्रौ नोमबुधौ।
२ नोमबुधौ जीवसौरौ।३ जीवसौरौ नोमबुधौ ४ नोमबुधौ शुक्रसौरौ ५ शुक्रसौरौ बुधजीवौ।६ बुधशुक्रौ जीवसौरौ
७ जीवसौरौ बुधशुक्रौ।८ जीवशुक्रौ बुधसौरौ।९ बुधसौरौ जीवशुक्रौ।१० एवमेकत्र १६०। अथ द्वितीये त्रयो द्व
शे त्रयो द्वितीये द्वादशे। तद्यथा। नोमबुधजीवसितसौरा:।१ जीवसितसौरा: नोमबुधौ २ नोमजीवशु २३९
क्रबुधसौरा:।३ बुधशुक्रसौरा:। नोमजीवौ।४ नोमशुक्रौ बुधजीवसौरा:।५ बुधजीवसौरा: नोमशुक्रौ ६ नोम
सौरौ बुधजीवशुक्रा:।७ बुधजीवशुक्रा नोमसौरा:।८ बुधजीवौ नोमशुक्रसौरा:।९ नोमशुक्रसौरा: बुधजी

वौ।२० एवमेकत्र २७० बुधशुक्रौ नोमजीवसौरा:।१ नोमजीवसौरा: बुधशुक्रौ २ बुधसौरौ नोमजीवशुक्रा:।३ नोमजी
वशुक्रा बुधसौरौ ४ जीवशुक्रौ नोमबुधसौरा:।५ नोमबुधसौरा: जीवशुक्रौ ६ जीवसौरौ नोमबुधशुक्रा:।७ नोमबुधशु
क्रा जीवसौरौ ८ शुक्रसौरौ नोमबुधजीवा:।९ नोमबुधजीवा: शुक्रसौरौ २० एकत्र २८० एवं दुरुधुरायोग मशीत्यधि
कं शतं। प्रदर्शितं।।७।। अथ सुनफानफयोर्जातस्य फलं मालिन्याह। स्वयमधिगतवित्तपार्थिवतत्समो वा भवति
हि सुनफायां धीधनख्यातिवांश्च। प्रभुरगदशरीर: शीलवान्ख्यातकीर्तिर्विषयसुखसुवेषो निर्वृतश्चानफायां
।।५ स्वयमधिगतवित्त इति। स्वयमात्मना अधीगतं आर्जितं वित्तं येन बाहुर्जितं धनं पार्थिवो राजा तत्समो
वा यदि राजा न भवति। तदा राजतुल्य धीर्धीर्धनख्यातिमांश्च। बुद्धिवित्तकीर्तिभिर्युक्त:। एवंविध: सुनफायां यो
जातो भवति। प्रभुरिति। प्रभुरप्रतिहताज्ञ:। अगदशरीरो निरुजदेह:। अविद्यमानागदायस्य। शील
शीलवान्। ममधिनयाहि निर्गुणो गुणैर्युक्त:। ख्यातकीर्ति:। प्रथितयशा:। जनविदितसफुसा विषयसुख
शब्द:स्पर्शरसरूपगंधा विषयास्तत्सुखैर्युक्त:। ननु किं तदतिरिक्तं सुखमस्ति। उच्यते। अस्त्रिया योगिनां।
मनसु। सुवेष:। अनुलेपनालंकरणमाल्यै:मद्रव्यधारणशीला। निर्वृतो मनोदु:खविनिर्मुक्त:। एवं नफा
यां जातो भवति।।७।। अथ दुरुधुराकेमद्रुमयोर्जातस्य स्वरूपं वसंततिलकेनाह। उत्पन्नभोगसुख

नुकूलधनवाहनाद्युपभोगान्वितो गुरुधुराधरनवः सुनृत्यः। केमद्रुममलिनदुःखितनीचस्त्वाःप्रेष्याःखलाश्च नृपतेरपि
वंशजाताः॥ ६ ॥ उत्पन्नभोगसुखसुकृत्यन्नतत्रयथोत्पन्नेर्भोगैः सुखानि भुंक्ते धनेन वित्तेन वाहनेरश्वादिभिराढ्यः
त्यागान्वितो दाता। सुनृत्यः। शोभननृत्यः। एवंविधो दुरुधुराख्ययोगे जातो भवति। केमद्रुम इति। मलिनो मलवा
साः। क्षीणाल्पमदुःखितनराराः मानमायेर्दुःखैरन्यतनीचाः स्वकुलानुचितकर्मकारकः। निःस्वो निर्धनः। प्रेष्यः
परकर्मकरः। खलो दुर्जनस्वभावः। एतेषां सुकार्थानां अन्यतमेन युक्तो भवति। यदि नृपते राज्ञो वंशे राजकुले
राजकुले जातस्तथाप्येवंविधः। केमद्रुमे जातो भवति। कृतिरत्नवक्रवचनं पठंति। केमद्रुमे मलिनदुःखितनि
स्वाः प्रेष्याः खलाश्च नृपते वंशजाता। तथापि न कश्चिद्दोषः॥ ७ ॥ एतत्रायवसुनफादिषु सामान्येन फलमभिध
येदानीं ग्रहवशाद्विशेषफलमाहमालिह। ७ साहसोर्य धनसाहसवान् महीजः सौम्यः पटुः सुवचनो निपु
णः कलासु। जीवोर्थधर्मसुखनाक् नृपपूजितश्च कामी भृगुर्बहुधनो विषयोपभोक्ता। ७ उत्साहवान्ब
लीउद्योगशीलः। सौर्यवान्रणप्रियः। धनवान्वित्तान्वितः। साहसवान्सममी हितकार्यकरः। यदाद्य १४०
कार्यं यदा कालेन विचार्य करोति यः। साहसी साहसिकः। एवंविधो महीजोऽङ्गारको यदि योगकर्त्ता भवति। त
दा जातो भवति। पटुर्दक्षः। सुवचनः शोभनवाक् सुनिपुणः नृत्यविरचनस्तकलिपिषु प्रसन्नदृष्टिः। य
दि सौम्यो बुधो योगकर्त्ता भवति। तदेवंविधो जातो भवति। अर्थभाक् धनानां भाजनं धर्मभाक् धर्मक्रियास्वनुरतः
सुखभाक् सुखी। नृपपूजितो राजमान्यः। यदि जीवो गुरुर्योगकर्त्ता भवति तदेवंविधो जातो भवति कामी कामु
कः। स्त्रीलोलः। बहुधनः। प्रभूतार्थः। विषयोपभोक्ता विषयाणामिंद्रार्थानामुपभोक्ता। उपभोगशीलः। तसुखान्वि
तः। यदि शुक्रो योगकरस्तदेवंविधो जातो भवति॥ ८ ॥ अथ शनैश्चरयोगकर्त्तरि दुरुधराख्यस्वरूपं वंशमासिद्ध
स्याह। ग्रहे जातस्य स्वरूपं पुष्पिताग्रयाह। परविभवपरिच्छदोपभोक्ता रवितनयो बहुकार्यकृद् गुणेशः। अशुभ
दुरुधोक्तिहृद्यमूर्तिर्मलिनतनुश्च शुभोन्यथान्यदूह्यं॥ ९ ॥ पराजितानां विभवानां ऐश्वर्याणां परिच्छदानां गृहवस्त्र
वाहनपरिवाराणां उपभोक्ता भवति। बहुकार्यकृतो नानाविधानां कार्याणां कर्त्ता गणेशो बहुगणस्वामी। ग
णाः संघास्तेषामनुगः। एवंविधो रवितनयः शनैश्चरो योगकरो भवति। तदा जातो भवति। अत्र योगत्रये सुनफा
नफादुरुधुराख्या एकैकस्य ग्रहस्य फलमुक्तं यथादि संभवे यादिकं फलं वाच्यं। अशुभ भदिति। दुरुधुरा
अत्रोक्ति वसेहृद्यमूर्त्तिर्हृद्यमानशरीरो अशुभग्रहनिष्ठ फलकर्ता। एतदुक्तं भवति। यस्य दिवा जन्म भवति
वंद्रमाश्च हृद्यचक्रार्द्धे भवति। तस्य जन्माशुभं भवति मृत्युरुपोदारिद्र्यादियुक्तो भवति। गलितनुरिति।
गलितनुर्हृद्यतनुः। एतदुक्तं भवति। अहश्येचक्रार्द्धे व्यवस्थित इति। एवंविधे दिवा जन्मनि यस्य वंद्र

मा भवति। तस्य शुभं जन्म। स सुरूपऐश्वर्यादिगुणयुक्तो भवति। अन्यथा अन्यदृशं। व्यक्तप्रकारादन्यथा भेव
द मसि। फलमूह्यं। स्वबुद्ध्या विकल्पनीयं। एतदुक्तं। राशौ जन्माद्दृश्यवक्राद्ये यस्य चंद्रमा भवति तस्य शुभं जन्म
। यस्य दृश्ये भवति। राशौ जन्मनि तस्य शुभं जन्म भवति॥ ॥ अथ लग्नाद्वंशदायस्योपचये सौम्यग्रहा भवंति। त
स्य फलं वनलिकेनाह। लग्नादिति। वद्वसुगा वसुमान शशांकात् सौम्यग्रहैरुपचयोपगतैः समस्तैः द्वाभ्यां मध्य
वसुमांश्च तनोद्दृन तोयामन्येष्वसमस्वपि फलेषिद मुक्तेन। यस्य जन्मनि लग्नात् सौम्यग्रहा भवंति। बुधगु
रुसिता उपचयं गता भवंति। सर्व एव। स पुरुषो अतीव वसुमान् धनवानित्यर्थः। यस्य शशांकाद्युपचयेम
व एव सौम्यग्रहा भवंति। सोपि धनवान् भवति। एवं समस्तैस्त्रिभिरेतत्फलं। द्वाभ्यां समः। यस्य वंशदायादौ
ग्रहौ सौम्यावुपचयग्रहौ भवतः। स समो मध्यमधनो भवति। अल्पवसुमांश्चेति। नातिबहुधनो अल्पधनो
भवतीत्यर्थः॥ नद्दन तोयां लग्नाद्वंशदायस्यैकः सौम्यग्रह उपचयगतो भवति। यस्य लग्नचंद्रयोः सौम्य
ग्रहा उपचयस्थाः केयापि युक्ता भवंति। सोतीव धनवान्। अन्येष्वसमस्वपि। अन्येषु परेषु सत्व शोभनेष २३५
पि फलेष्वसमस्वपि इदं फलमुक्तेन बाहुल्येन भवति। एतदुक्तं भवति। यस्य लग्नाद्वंशदायोपचयस्थाः सौ
म्यग्रहा भवंति। तस्यान्ययोगजनितमशुभमपि केमद्रुमादिकफलमभिभूयेदं शुभमेव फलमुक्त

टेन शास्त्रेण भवति। इति सहोत्पलविरचितायां जगच्चंद्रिकायां बृहज्जातकविवृतौ चंद्रयोगाध्यायस्त्रयो
दशः॥ ॥ अथातो द्विग्रहयोगाध्यायो व्याख्यायते। तत्रादित्यचंद्रादिषु केंद्रजातस्य स्वरूपं शार्दूलविक्रीडितेनाह
। तिग्मांशुर्जनयत्युषेशसहितो यंत्राश्मकारं नरं भौमेन पापरतं बुधेन निपुणं धीःकीर्तिसौख्यान्वितं। क्रूरं वाक्पति
नान्यकार्यनिरतं शुक्रेण रंगायुधैर्लब्धस्वं रविजेन धातुकुशलं भांडप्रकारेषु वा। तिग्मांशुरादित्यः। उषेशेन
चंद्रमसा सहितो युक्तः। उषा रात्रिः। उषायाः ईशः। उषेशः। रात्रिनाथः। नरं मनुष्यं यंत्राश्मकारं जनयति। यंत्रा
णि सहस्रघातितानि। अश्मानः पाषाणास्तेन क्रियासु निरतं सततं करोति एवं। भौमेन सहैकराशिगतो ऽर्को
पापरतं पापयुक्तं जनयति। बुधेन सह क्रियानिपुणं। शास्त्रे सुदक्षं(?)। धीकीर्तिसौख्यान्वितं। धी बुद्धिः कीर्तिर्यशः। सौ
ख्यं सुखस्वभावः। एतैरन्वितं संयुक्तं वाक्पतिना गुरुणा क्रूरं विषमस्य युक्तं। अन्यकार्यनिरतं परकर्मकारं ज
नयति। रंगायुधैर्लब्धमिति। शुक्रेण सहैकराशिगतो ऽर्कः। धनुःशस्त्रादिषु(?) तर्तिकासु गैरिकाद्यासु धातुष्व
कुशलं वणीतं(?)। भांडप्रकाराः समुद्रकादयः। तेषु कुशलं वा॥ ॥ अथ सोदिपु(?) केंद्रे जातस्य स्वरूपं शार्दू
लविक्रीडितेनाह। कूटस्त्रासवकुंभपण्यमशिवं मातुः सवक्रः शशी सज्ञः प्रसन्नकीवाक्यमर्थनिपुणं सौ
भाग्यकीर्त्यान्वितं। विक्रांतं कुलमुख्यमस्थिरमतिं वित्तेश्वरं सागिरा वस्त्राणां समितः क्रियादिकुशलं मा

क्रिं पुनर्न्नृसुतं। २ कूटः पण्यं॥ क्रियाणां प्रतिरूपक्रियाः ताः कार्या पण्यं नानाविक्रयं आमव यण्या ~ ५ निविक्रयक
कं न यण्यं घटविक्रयं श्रि वमाश्रयस्कारं कर्त्ता उर्जनन्या एवंविधः शशी वं देमाः सवक्रो वक्रेणागारकेण युक्तो नं
रंजनयति। मत्त इति। विक्रान्तं शत्रुजेतारं कुशलमुख्यं वंशप्रधानं। अस्थिरमतिं चपलं वित्तेश्वरं धनस्वामिनं
मां गिरा। अंगिरसा गुरुणा युक्तः शशी नरं जनयति। वस्त्राणां अंबराणां क्रियासु कुशलं तंतुवायकं आदिग्र
हणाम् आवन रंजनक्रिया विक्रयेषु विकुशलं रूसमितः। मद्यको जनयति। शुक्रेण सहैकराशिगतश्चंद्रमा ए
वं विधपुरुषं जनयति। मार्ग्गिः पुनर्न्नृसुतं। छिः संस्कृता पुनर्न्नृ। तस्याः सुतं पुत्रं मार्ग्गिणा शनैश्चरेण युक्तः शशी
नरं जनयति। पुनर्न्नूलक्षणं। परणीतानि पति हित्वा सवर्णं कामतः ~ श्रयेत्। अक्षता वा क्षता वैव पुनर्न्नूः संस्कृ
ता पुनः॥ ॥ आ। अथांगारके बुधादियुक्ते जातस्य रूपं सवृत्तयाह। मूलादिस्नेहकूटे व्यवहरति। वणिग्बाहुयो
धः। ससौम्यो पर्यध्यक्षः सजीवो भवति नरपतिः प्राज्ञविप्रो द्विजो वा। गोपो मल्लो थ दक्षः परयुवतिरतो द्यू
तसक्त्या सुरज्यो दुःखतौः सत्यसंधः सपित्र्ये तनये भूमिजे निर्दिताश्च। ३ मूलादिस्नेहकूटेषिति। ससौम्ये भूमि २५२
जे बुधेन सहिते गारके जातं एवंविधो भवति। मच वणिक् मूलादिनि व्यवहरति। मूलानि मूल पुष्प वल्क
लसार फलानि। स्नेहाः गोलादयः। एतैर्व्यवहरति। प्राज्ञविप्रो द्विजो ब्राह्मणो भवति। कूटेश्च द्रव्य प्रतिरूप

त्रिमैर्व्यवहरति। बाहयो धाबाहुयुद्धकुशलाः। एवंविधः ससौम्येन बुधेन युक्ते भूमिजे जातो भवति। युद्धाध्यक्ष इ
ति। युद्धाध्यक्षः नगराधिकृतः। अथवा नरपती राजा भवति। अथवा द्विजो ब्राह्मणः। प्राज्ञविप्रो लघुधनः। केचित्
प्राज्ञविप्र इति पठंति। सजीवेन गुरुणा जातो भवति। गोपा गोपालः। मल्लो बाहुयोधः। अथवा शासः पादे
हरलोदक्षश्चतुरः। २ परयुवतिरतः परस्त्रीप्रसक्तः। द्यूतरतः कितवः। असुरज्येन शुक्रेण युक्ते भूमिजे जातो भ
वति। असुरैरीज्यः असुरेज्यः। दुःखातौ दुःखपीडितः। असत्यसंधः। असत्येन संधा प्रतिज्ञा यस्य। अनृतभाषी
निर्दितः कुत्सितः। असूयासमायुक्तः। ससविह्वयैतये मारेण युक्ते भूमिजे जातो भवति। अथ बुधे जात आदियु
क्ते जाते चन्द्रशुक्रादियुक्ते जातस्य स्वरूपं शार्दूलविक्रीडितेनाह। सौम्ये रंगचरो बृहस्पतियुते गीतप्रियो नृ
त्यवित्। वाग्मी भूगणपः सितेन मृदुना मायापटुर्लंघकः। सद्विद्यो धनदारवान् बहुगुणः शुक्रेण युक्ते
ऽसौ। ज्ञेयः श्मश्रुकरोऽसितेन घटकृज्जातो ऽन्नकारोपि वा। सौम्ये रंगचर इति रंगचरो मल्लादि गीतप्रियो
गीतवल्लभः। नृत्तवित् नृत्तज्ञः। एवंविधः सौम्ये बुधे बृहस्पतियुते जातो भवति। वाग्मीत्यादि प्रशस्त
वाक्। प्रशस्तमवाग्मी। वचनक्रियायां परप्रत्यायनसमर्थः। भूगणपः ~ ~ भस्य गणानां संघानाम् अधि
पतिः। एवंविधो बुधे सितेन शुक्रेण सहितो जातो भवति। मायापटुः परवचनदक्षः। लंघको गुरुवत्

नीतौ कामी। एवंविधे बुधे सति भृगुनाशनैश्चरेण सहिते बुधे जातो भवति। सविद्यशीलः सविद्याशीलो भनविद्यर
ति। धनदारवान् विचित्रकलत्रसंयुतः। बहुगुणः प्रसन्नगुणः ऐश्वर्यादिगुणैर्युक्तः। एवंविधे गुरौ शुक्रेण युक्ते जा
तो भवति। स्मरकरो नापि गतः। अथवा घटसुतकुंभकारः। अथवा अन्नकारस्तूपकारः। एवंविधे गुरौ शनै मिनेर
श्चरेण जातो युक्ते गुरौ जातो ज्ञातव्यः॥ ॥छ॥ ॥ अथ शुक्रे शनैश्चरेण युक्ते जातस्वरूपं ग्रहयोगफलं बृह
ज्जातकोक्तमाह। असितसितसमागमेऽल्पचक्षुर्युवतिसमाश्रयसंप्रवृद्धवित्तः। भवति लिपिपुस्तकचित्रवेत्ता
कथितफलैः परतो विकल्पनीयः। अल्पचक्षुरल्पदृष्टिः। युवतिसमाश्रयेण स्त्रीसमाश्रयेण संप्रवृद्धं धनं
यस्य स युवतिसमाश्रयसंप्रवृद्धवित्तः। लिपिरक्षरविन्यासः। पुस्तकलेखमर्मज्ञः। चित्रमालेख्यं। एवं वेत्ता
तज्ज्ञः। एवंविधः। असितसितसमागमे शुक्रशनैश्चरसंयोगे जातः पुरुषो भवति। यदि राशिद्वये द्विग्रहयो
गो भवतः। तदा द्विग्रहयोगस्यापि फलं वक्तव्यं। अथवा राशित्रये द्विग्रहयोगत्रयं भवति। तदा द्विग्रहयोग
स्यापि फलं वक्तव्यं। कथितफलैरिति। शास्त्रां परतस्त्रयो ग्रहा यदैकराशिगता भवंति। तदा द्विग्रहयोग १४३
त्रयं फलं वक्तव्यं। तद्यथा। यद्यर्कचंद्रभौमाः एकराशिस्था भवंति। तदार्कचंद्रयोगे यत्फलमुक्तं यच्चा
दित्यांगारकयोगे फलं यच्च चंद्रांगारकयोगे फलमुक्तं। तत्फलत्रयमपि वाच्यं। एवं यथासंभवं अन्यत्रापि

ग्रहत्र-यस्यैकराशिगस्य फलं वक्तव्यं। यद्येकराशौ द्विग्रहयोगः अथवा राशित्रयेऽपि त्रिविग्रहयोगो भवतः। तदा स
र्वाणि फलानि वाच्यानीति॥छ॥ इति भट्टोत्पलविरचितायां जगच्चंद्रिकाभिधानायां बृहज्जातकविवृतौ द्विग्रहादियो
गाध्यायश्चतुर्दशः॥ ॥छ॥ ॥ अथातः प्रव्रज्यायोगाध्यायो व्याख्यायते। तत्रादावेव चतुरादिभिरेकस्थैर्ग्रहैर्जातस्य
प्रव्रज्यायोगं शार्दूलविक्रीडितेनाह। एकस्थैश्चतुरादिभिर्बलयुतैर्जाताः पृथग्वीर्यगैः शाक्याजीविकभिक्षुवृद्धचर
कानिर्ग्रंथवन्याशनाः। माहेयज्ञगुरुक्षपाकरसितप्रभाकरीनैः प्रव्रज्याबलिभिः समाः परिजितैः तत्स्वामि
भिः प्रच्युतिः॥१॥ एकस्थैरिति। यत्रतत्रराशौ चतुरादयोऽप्येकस्था यदा भवंति। सर्वेऽपि बलहीनाः तदा जातस्य प्र
घ व्रज्या नास्ति। तेषां चतुरादीनामेकत्रगानां मध्ये यद्येकोऽपि बलवान् भवति। तदैव प्रव्रज्यो भवति। यदा बहवो
भवंति बहवः प्रव्रज्या भवंति। एकमेकस्थैश्चतुरादिभिर्बलयुतैर्जाताः प्रव्रज्याभाजो भवंति। यस्मादुक्तं। प्रव्र
ज्या बलिभिः समाः। ताश्च पृथग्वीर्यगैः शाक्यादयो भवंति। वीर्यगैर्बलिभिर्ग्रहैः पृथक् समस्ता भवंति। शाक्यादी
नां माहेयादयो ग्रहा यथाक्रमेण। तद्यथा। कुजादीनामेकस्थानां मध्ये यदा माहेयो बलवान् भवति
तदा शाक्यो भवति। शाक्यो रक्तपटः। अथ चतुरादीनां मध्ये ज्ञो बुधो बलवान् भवति। तदाजीविको भवति
आजीविक एकदंडी। एवं जीवो बलवान् भवति। तदा भिक्षुर्भवति। यदा चंद्रो बलवान् तदा वृद्धः। श्रावको भव

तिः। इत्तनंगनयात् श्रावकशाक्योक्तुत्तोह्रक्ष्याः। इव श्रावकपाली शुक्रे बलिनि वकारो भवति। वरकः चक्रकरः। सौरेब
लवति निर्ग्रंथः। निर्ग्रंथो नग्नः क्षपणकः। प्रावरणादिरहितः। आदित्ये बलवति वान्याशनो भवति। वान्याशनस्तप
स्वी फलमूलाशनः। एवं क्रमात् प्रवज्यापर्यायाः। एते बंकालकमताग्राख्याताः। तथा च बंकालकाचार्यः। ता
वसिउ दिणणाहे वंदे कापालिउ सहानणीरक्तवडो सूयिसुवे सोमसुवे एक्क दंडीउ। देवगुरु सुक्ककोणाक वेणज
इ चरतं अखवणाइ। तावसिउ तापसिकः। दिणणाहे दिननाथे। सूर्ये वंदे वंदका बलिवा कापालिकः। तहा भवति
उतया भणितः। रक्तवडो रक्तपटः। सूमिसुवे। सुन्नमिसुते। सोमसुवे सोमसुते बुधे। एक्क दंडी एकदंडी। देवगु
रु बृहस्पतिः। सुक्क शुक्रः। कोणः शनैश्चरः। कवे णक्रमेण। जुईयती। वरकुवरकः। खवणइ क्षपणकः। अत्र हर
श्रावकेग्रहणं। महेश्वराश्रितानां प्रवज्यानामुपलक्षणार्थं आजीवकग्रहणं च नारायणाश्रितानां तथा च बं
कालकसंहितांतरे पठ्यते। जलणहरसुगाअ केसवसुइ रिख। स्रुणगाम गोणोसुदिखवाणंणा। अबासूरा
ई गहा कमेण णाहगाउ जलण ज्वलनः माग्निकइत्यर्थः। हर ईश्वरे भक्तः। भद्रारकः। सुगा असुगतः। बौद्ध इ १४४
त्यर्थः। केसवः केशवे भक्तः। भगवंत इत्यर्थः। सुरिक्षु तिर्मार्गरतः। मीमांसकः। ब्रह्मा ब्रह्मभक्तः। वानप्रस्थ
णगनग्नकः। क्षपणः म गोश्मुमार्गे शुद्धि ष्याणं दीक्षाणं णा अग्रा। ज्ञातव्या। सूरादि गहा सूर्यादिग्रहाः। कवे

णः क्रमेण। णाग हंउ गनाथ गतः। चन्द्रादीनामेकस्थानां मध्ये यावंतो ग्रहा बलिनो भवंति। तावंत्य एव प्रव्रज्या भ
वंति। तत्रापि प्रथमवीर्याधिकस्य संबंधिनी भवति। यस्मात् स्वल्पजातके उक्तं। प्रथमा वीर्याधिकस्यैव। वीर्योपचयक्र
मेणान्येषां क्रमात्। पराजितैस्सद्भामिभिः प्रच्युतिः। शाक्यादिप्रव्रज्यास्वामिभिर्ग्रहैः पराजितैर्ग्रहविजितैः प्रच्युतिः। ग्र
हीतां प्रव्रज्यां गृहीत्वा पुनस्त्यजति। एतच्चंद्रादीनामेकराशिगतानां मध्याद्यदैको बलवान् भवति। सच ग्रहयुद्धे अ
न्येन ग्रहेण जातककाले पराजितो भवति। तदा प्रव्रज्यां गृहीत्वा पुनस्त्यजति। त्यक्त्वा च प्रव्रज्यां मनाश्रित्ये वर्ति श्रुति।
अथ चन्द्रादीनामेकराशिगतानां मध्यात् बहवो बलिनो भवंति। ते च पराजिता तदा तस्या प्रथमे वा सर्वास्यो विच्यु
तिर्भवति। तस्माद्बलवद्ग्रहवसंख्या वर्णाः प्रव्रज्यास्ते न कर्तव्याः। अन्यः प्रव्रज्याधिपतिर्यद्यन्येन ग्रहेण जितो भ
वति। तदा तामेव प्रव्रज्यामाश्रितो म्रियते॥८॥ अथास्तमितान्यग्रहदृष्टानां ग्रहाणां चापदं वेनाली बोनाह। र
विलुप्तकरैरदीक्षिताबलिभिस्तद्भक्तयो नराः। अभियाचितमात्रदीक्षिताः विहितैरन्यनिरीक्षितैरपि। श
चंद्रादीनामेकस्थितानां यावंतो बलिनो ग्रहा भवंति। तावंतः स्वप्रव्रज्यादायकाः। तत्रापि बलिनां मध्ये यावं
तो रविलुप्तकराः अस्तमिता भवंति। तावंतः स्वकीयां प्रवृज्यां न प्रयच्छंति। किंतु तद्गतभक्तयो भवंति। तत्प्र
व्रज्या प्रव्रजितानां मध्ये भक्तिः प्रयच्छंति। रविलुप्तकर वर्षदयामयो गणयिवास्त्वेष्यं। शुक्रगुरुज्ञार्कि...

कालांशो प्रव्रज्याप्रव्रजितानां मध्ये रुत्तरोत्तरैर्भवति दृश्यादृश्याद्कर्मणा रवेरादशलिरिंडरिति। एवमादिके
कर्मणि कृते वा कदाचिद्दादित्येन सह एकराशिगो नास्तमितो भवति। कदाचित दृश्यंतरगतो ऽस्तमितो भवति
एवमस्तमयविधावस्तमितफलं वाच्यं। अनियावितेत्यादि बलिभिरित्यनुवर्त्तते। बलिभिर्निहिते ग्रहयुद्धे
न्यग्रहविजितिरन्यनिरीक्षितेरन्यग्रहस्पृष्टे। अनियावितमाचरदीक्षणप्रार्थनपराः भवंतीत्यनुवंति। श्रवु
युक्तैः पराजितैस्तस्वामिभिः प्रच्युतिरिति। तस्यायमपवादः। एतदुक्तं भवति। बलीयसा ग्रहयुद्धे ऽन्येन जितो
भवति। न केन विग्रहेण दृश्यते। तदा प्रव्रज्यां प्रार्थयमानोऽपि नाप्नोति। प्रव्रज्यां वा प्रव्रज्याप्रदग्रहात् दशा
काले प्राप्नोति। यस्य च प्रव्रज्यास्तुतिर्ज्ञाता। तस्य तदवसाने बहुवं तरंतरा सुवारवशाद्यस्मिन्नंतर्दशाका
ले बलवान् भवति। तस्मिन् काले प्रव्रज्यां दास्यति। अत्र च बंकालकाचार्यः। दिकगहाणसमकोजोहोइ
गहो बलेन संजुत्तो। तस्स दशाए दिलवालृ … हनरोण्णि संदेहो। जस्स अदिक्खदाणं। तस्स विनणिअं दशा
णासे। दिक्खाणं समकोदीक्षादानसमर्थः। जो होइ। यो भवति। ग्रहो ग्रहः। बलेन संजुत्तो बलेन संयुक्तः। त १५५
स्स दशाये तस्य दशायां दिक्खा दीक्षा। लहइ लभते। नरो नरः। णत्थि संदेहो नास्ति संदेहः। जस्सत्थायस्य
वा। दिक्खादाणं दीक्षादानं। तस्स वि तस्यापि भणियं भणितं। तशाणासं दशानाशः।। ६।। अथ यवनादि

भिरेकस्थैर्विना प्रव्रज्यायोगार्थशालिनीमाह। जन्मेशोऽन्यैर्यदि दृष्टो ऽर्कपुत्रं पश्यत्यार्किर्जन्मपं वा बलोनं। दीक्षां प्रा
प्नोत्यार्किदृक्काणसंस्थे भौमार्किशे सौरदृष्टे च चंद्रे। पुरुषस्य जन्मसमये यद्राशौ चंद्रमा भवति तस्य राशेर्योऽधिपतिः स
जन्मपतिरुच्यते। स जन्मेशोऽन्यैर्यदि दृष्टो न केन विग्रहेण दृश्यते। अदृश्यमानश्चार्कपुत्रं शनैश्चरं पश्यति। तदा
जातस्य प्रव्रज्या भवति। शनैश्चरजन्मयोर्यो बलवांस्तत्संबंधिनी तद्दशायां वा। यस्माद्गालकाचार्यः। जस्स अपिरखव
कोणं जम्मसणाहो गहेणअदिट्ठो। तस्स अदिक्खदाणं बलिणदशाहो इतकालं। जस्सअयस्य च। पिरखइ प्रेक्षते।
कोणं शनैश्चरं। जन्मसणाहो जन्मनाथः। गहेहिं एदिट्ठो ग्रहैरनदृष्टः। तस्स अस्य। तस्य च दिक्खादाणं दीक्षादानं बलि
न दशा वतिनादशा होइ भवति। तक्कालं तत्कालं। पश्यत्यार्किर्जन्मपं वा बलोनं। बलवर्जितमार्किः शनैश्चरः पश्यति। त
दा शनैश्चरक्षेत्रोक्त प्रव्रज्यायावजति। अत्र च बंकालकाचार्यः। मणिदिट्ठु बलहीणो जम्मसणाहो अ सणिगंथं। मणिदि
हे शनिदृष्टे। बलहीने बलवर्जिते। जन्मसणाहे जन्मनाथे। लणहसणित। निगंथं निर्ग्रंथ। दीक्षां प्राप्नोत्यार्किदृक्का
णसंस्थ इति। यत्र तत्र राशौ वार्किदृक्काणे चंद्रमा भवति। न केवलं यावद्भौमार्किशो भौमशनैश्चरयोरन्यतमस्य नवांश
के भवति। नान्यग्रहदृष्टः। सौरेण शनैश्चरेण दृश्यते। तदापि शनैश्चरोक्तप्रव्रज्या यान भवति। अत्र च बंगालकार्यः। को
णस्स विदिक्काणे जइ होइ ससीतदंसउ चंद्रं। मे वादिककोण असबदंसणविमुक्को। कोणस्स वे शनैश्चरस्या

पि। दिक्काणेद्रष्काणेजः श्दोश्यदि भवति। राशीनदं सगजुराशीनदं आगतः। वक्रं मेवा वक्रां शेवा। दिक्कोको
णगशेइ। अष्टहष्टशनैश्चरेणावमध्यदंसणा विमुक्तो मर्वग्रहदर्शन विमुक्तः। अवयोगत्रयेपि श्वैवर्पपवावदा
नानुवर्तनीयाः॥७॥ अथ येन योगे न जातः शास्त्रकारो भवति। येन वराज्ञा भवति त्यपि हाक्षितो भवति तद्यो
गद्वयं मालिन्याह। सुरगुरुशशिहोराश्चार्किदृष्टे सुधर्मे गुरुरथनृपतीनां योगजस्तार्थ न स्यात्। नवमभवन
संस्थे मंदगे रन्ध्रे रदृष्टे भवति नरयोगे दीक्षितः पार्थिवेंद्रः। धसुरगुरुशशिहोरास्थिति। गुरुजीवः। शशीचंद्रः।
होरालग्नं। एतास्सुसुरगुरुशशिहोरास्तुआर्किणा शनैश्चरेदृष्टाः सुअवलोकिताः। अंसुधर्मे नवमस्थाने गुरुजी
वो यदि भवति। अथ शङ्कः पादश्रेणी नृपतीनां योगजः कश्चिज्जाजयोगे यदि जातो भवति। तदा सगुरुषलीतनं
दोस्यात्। शास्त्रकृत्स्यात्। कणादे बुधपंचसिषवराहमहिरप्रतिमश्इति। सुरगुरुशशिहोरास्थितिधनुर्मीन
कर्कट लग्नेथितिकेश्चिद्व्याख्यातं तथा युक्तं यतो मां उच्चः। गते मंदालोकं गुरुशशिविलग्ने नवमस्थे गुरौ निष्य
नृप३ घं। तेष्वहयोगे नृपतयः। विजृंभंते येषां ललटस्तरधनारंस नगाजगजायो विवृक्षुणकथन पाषाणसदृशाःत २०९
थावोक्तं। गुरुशशिलग्नादृष्टाः कोणे नवनवमगा यदा जीवः। नरनाथजन्म जातः शास्त्रकारो भवति। नय
नृपतिः। अथ द्वियोगस्त्रो पस्थानं करोति। तदा राजा भवति। तीर्थकरोस्वजनकरा। शिराजस्फुटविद्व

सुरगुरुशशिहोरास्थार्किदृष्टासुधर्मे गुरुरथ्यन नृपतीनां योगजस्तीर्थकृत् स्यात्। नवमभवनसंस्थे मंदगे रन्ध्रदृष्टे भवति नरप योगे दीक्षितः पार्थिवेंद्रः ४
शनैश्चरोक्ता प्रव्रज्यां प्रव्रजति। आनि दृष्टेव जडा नेत्र मनानाथेति देव निन्द्यं गांदी हां प्राप्नोति
स्यादि॥ यत्रतत्र राशौ चंद्रमसि आर्कि दृकाणोपवस्थिते। नकेवलं यावत्। नोमाकशिजु
जसौराया रन्यत मनवीज्ञाकस्थे तस्मिंश्च सर्वग्रहाः दृष्टे शनीश्चरेणाव समाणो तदा शनैश्च
रजतां प्रव्रज्यां प्रव्रजति। तस्य जन्माधिपतिः विबलं निरीक्षते। यस्य सूर्यपार्श्वे जहान
सोपि रघनुनाथेश पहानः। वहेंव्रज्यां प्राप्नुयात्। मांदकोजवांशोक्षितः रुतत्जोदक्को
वा इषंवाधिपानुस्ले का लेदा हाप्रदो भवति। सुरगुरुशशिहोरेति। धान्चिमान कर्कलग्नाधि
ति केश्चिद्व्याख्यातं। सोरदृष्टेषु नवमे यदि जीवः। प्रत्राह्न पादपूरणो। नृपतीनां योगः क
श्चित् राजयोगे जातो भवति। स तीर्थकृत् स्यात्। कणाद बुधपंचशिखवराहमिहरब्रह्म
गुप्तप्रतिम इति। नडुतीर्थकृत्रो पि पराजयोगं प्राप्य तू राजा भवति। तत्रोच्यते। यः साधुको
त्वरूपस्पतं स नाविंभूत राजयोग तद्वशात् न भवति। नकेवलं शास्त्रकरो भवति। अ
पद्धितायोराजयोगस्तत्रोपस्थानं करोति। तदा राजा भवति। तीर्थकरश्च। जनकरा

प्रियभूषणः सुरूपः सुभगो दक्षोऽश्विनीषु मतिमांश्च। कृतनिश्चयः सत्यारोग्य दक्षः सुखितश्च भरणीषु॥१

त्रिराजा स्फीतिधनो भवति मइति। नवमभवनसंस्थे मंदगतिः। मंदगः सौरः तस्मिन्नुभे दृगलग्ना
न्नवमभवनसंस्थे अन्यैर्ग्रहैरदृष्टे नविलोकिते नरपतियोगानां मध्यादेकस्य तस्मो राजयो
गेजातो दीक्षितः प्रव्रजितः। पार्थिवस्य राजाधिराजो भवति। यज्ञतत्काले सर्वबलीतद्द
शायां दीक्षितस्य भवति। राजयोगं विना प्यर्यं प्रव्रज्यायोगः। योगेस्मिन् राजयोगवर्जा सो
राजा भवति दीक्षितस्य भवति। अन्यथा दीक्षित एव। उक्तं च। नवमस्थाने सौरो यदि स्थितः
सर्वदर्शनविमुक्तः नरनाथजो योगजातो नृपपि दीक्षान्वितो भवति। नृपयोगस्या
भाते स्मिन् दीक्षितो न जातः निःसंदिग्धं वदेत्। योगस्यास्य प्रभावेन॥ इति प्रव्र
श्रीः ज्याध्यायः॥ अथ ऋक्षशीलाध्यायो व्याख्यायते। प्रियभूषणः अलंकारवल्लभः
सुरूपः शोभनरूपः वपुष्मान् सुभगः सर्वजनानां प्रियः। दक्षः सर्वकार्यकरणः पटुर्मति
मान् बुद्धिकः। एवं अश्विनीजातः। तारकापि दया आसर्वत्र बहुवचननिर्देशात्
कृतनिश्चयः। धारको नाकर्मणां अंतगः। सत्यवान्। आरोगी निरुजः दक्षश्चतुरः।

कृतघ्नः परदाररतस्तेजस्वी कृत्तिकासु विख्यातः। रोहिण्यां सत्यशुचिः प्रियंवदः स्थिरः सुरूपश्च॥२ चपलश्चतुरो भीरुः पटुरुत्साही धनी मृगे भोगी॥ शठगर्वितश्चंडः कृतघ्नो हिंस्रः पापश्च रौद्रे॥३

सर्वतो दुःखरहितः। एवं भरणीषु बहुत्वं। बहुभोजनकरः। परदाररतः। ... तेजस्वी॥
कांतियुक्तः। विख्यातः प्रसिद्धयशाः। कृत्तिकासु जातः। सत्यशुचिः। सत्येन शुद्धदेहः। प्रिय
वदः। प्रियाभिधायी। स्थिरः अचलमतिः। सुनिश्चितबुद्धिः। एवं रोहिणीषु। चपलः क्रियास्वन
वस्थितः। चतुरो दक्षः। भीरुः भयार्त्तः। पटुः प्रवक्ता। उत्साही सोद्यमः। धनी धनवान्। भोग
वान् भोगवल्लभः। एवं मृगशिरसि। अतिवादः परकार्यविमुखो स्पलज्ञानां बलसाम
नसा यः प्रकृष्यते कार्ये तत्परः। कर्मणा अपनीतश्च। आर्द्रः समदिरुच्यते। गर्वितो अहं
कारी। चंडः कोपनो क्रूरः। कृतघ्नः। कृतं हंति। हिंस्रो वधकः। पापः पापकर्मकर्ता॥
एवमार्द्रायां जातः सुखी। दांतः शमपरः। सुखी सुखितः। सुशीलः विनयवान्
दुर्मेधा जडप्रायः। रोगभाक् पीडितदेहः। पिपासुः तृषार्त्तः। अल्पेन स्तोकेनैवा
र्जनसंतुष्टः। एवं पुनर्वसौ। शांतात्मेति। शांतात्मा रामपरो जितेंद्रियः। सुभगः
सर्वजनप्रियः। पंडितः शास्त्रवित्। धनी वित्तवान्। धर्मसंश्रितो धर्मरतः। पुष्ये जातः॥
एवं पुष्ये

दांतः सुखी सुशीलो दुर्मेधा रोगभाक्पिपासुश्च। अल्पेन च संतुष्टः पुनर्वसौ यतेन गुरु॥४

शांतात्मा सुभगः पंडितो धनी धर्मसंश्रितः पुष्ये। शठः सर्वभक्षः पापकृत कृतघ्नो धूर्तश्च भोगेषु॥५

DR. BHAU DAJI

धनी भोगी सुखपित्र नक्रोद्यमः विद्या। प्रियवाग्दाता धृतिमान् नतो नृपसेवको भाग्याढ्

परकार्यविमुखः॥ सर्वभक्षः॥ असंवेयशीलः॥ दाघाग्निर्वा॥ पापः पापानुरतः॥ उत्तरोः नुपकार
शीलः॥ धूर्तः परस्वं नादत्ते॥ एवं भौजंगे अश्लेषायां जातः॥ बहुभक्ष्यधनः। प्रभूतपरिवारवि
त्तान्वितः॥ भोगी। भोगान्वितः॥ देवानां पक्षिणां भक्तः महोत्साहः॥ एवं मघायां प्रियवाक्।
अमितमितमतवक्ता॥ दाता दानशीलः। धृतिमान् सुकांतः। अटनू भ्रमणशीलः। नृपसे
वको राजसेवानुरतः॥ एवं पूर्वाफाल्गुन्यां सुभगः सर्वजनप्रियः॥ विद्याप्रधनः। विद्यायाः
स्वं धनं यस्य। भोगी भोगान्वितः। सुखान्वितः॥ द्वितीयाफाल्गुन्यां उत्साही सोद्यमः।
धृष्टः प्रतिभायुक्तः। पानपः। पानप्रियः। आसेवानुरतः। अदृत्ताः निर्दयः। तस्करः चोरः।
एवं हस्ते। चित्रायां नानाप्रकाराणि अंबराणि धारयति। माल्यानि वा। शोभनदृष्टिः।
सुदृशश्च। एवं विशाखायां दीप्तो विनयान्वितो जितेंद्रियः॥ वणिक्क्रियाज्ञः। क्रियया
सहितः। केचित्तु रूपाज्ञ इति पठंति। प्रियवाक्। अमितमतवक्ता। धर्मात्मिसोध
र्मरतः। एवं स्वातौ ईर्षाज्ञः परर्द्धिमत्सरी। लुब्धो लोभाभिरतः। धृतिमान्। १४३

चित्रांबरमा
ल्यधरः सु
लोचनांगश्च
भवति चित्रा
यां दांतो वणि
क्क्रियावान् प्रि
यवाक् धर्म
निरतः स्वातौ
१८
ईर्ष्युर्लुब्धो
धृतिमानुदार
वचनपटुः
...
...
... विदेशवा
सी क्षुधालुरटनो नुराधभस्तु॥९

पू.
सुभगो वि
द्याप्तधनो
भोगी सुख
भाक् द्विती
यफल्गुन्यां
...
...
...
स्तो ७

सुरूपः। वचनपटुः संभाषणदक्षः। केचित्तु दर्थे इति पठंति। अर्थार्जनपटुः सुशीलः। कलहकृत् क्रोधवान्। एवंविधो विशा
खाजातो भवति॥ अनाढ्यः ईश्वरः। विदेशवासी। परदेशनिवसनशीलः। क्षुधालुः। क्षुधानसहते। अटनः परिभ्रमण
शीलः एवंविधोनुराधाजो भवति॥ अथ ज्येष्ठामूलयोर्जातस्य स्वरूपमार्यया ८॥ ज्येष्ठासु नबहुमित्रः संतुष्टो धर्म
कृत्प्रचुरकोपः। मूले मानी धनवान् सुखी च हिंस्रः स्थिरो भोगी॥ ॥ ज्येष्ठासु न बहुमित्रः। अल्पसुहृत्। संतुष्टः
संतोषशीलः। धर्मकृत् धर्मानुरतः। प्रचुरकोपो भूरिकोपः। एवंविधो ज्येष्ठासु जातो भवति॥ मानी गर्वितः। धनवान्धना
न्वितः। सुखी सुखितः। हिंस्रः अपरो न्यप्रहंति। परविघातं करोति। स्थिरः एकमतिः। भोगी भोगानुरतः। एवंविधो
मूले जातो भवति॥ पूर्वोत्तराषाढयोर्जातस्य स्वरूपमार्यया॥ इष्टानंदकलत्रो मानी दृढसौहृदश्च जलदेवे। वैश्वे
विनीतधार्मिकबहुमित्रकृतज्ञः सुभगश्च॥॥ इष्टमभिमतमानंदजनकं कलत्रं भार्या यस्य॥ गर्वितः। दृढमित्रः।
एवं जलदैवते पूर्वाषाढायां जातो भवति॥ विनययुक्तः। धर्मज्ञः। प्रभूतसुहृत्। कृतज्ञः उपकारी। सर्वजनप्रियः।
एवंविधो उत्तराषाढायां जातो भवति॥ श्रवणधनिष्ठयोराह॥ श्रीमान् श्रवणे श्रुतिमानुदारदारो धनवान्
विख्यातः। दाताढ्यः शूरो गीतप्रियो धनिष्ठासु धनलुब्धः॥ २॥ श्रिया युक्तः। श्रुतिमान् पंडितः। उदारदारायस्य।
अथवा दारेषु उदारः उदारदारः। धनवान् स्वीकः। धनगुणान्वितः। ख्यातः जनविहितः। एवंविधः श्रवणजा
तो भवति॥ दाता दानशीलः। ईश्वरः। शूरः। प्रियः। गीतवाद्यभजनः। धनलुब्धो अर्थरुचिः। एवंविधो धनिष्ठासु
जातो भवति॥ शततारापूर्वभद्रपदयोर्जातस्य स्वरूपमार्यया। स्फुटवाक् व्यसनी रिपुहा साहसिकः शततारभिषजि।

उग्रा यः नरपदास्यदि नरः स्त्री जितधनपटुदाता च ॥७॥ सत्यवाक् । स्त्र्यादिव्यसनेन पतितः । शत्रुघातकः । साहसि
कः । असमीक्षितकार्यकर्ता । दुराराध्यः । एवंविधो शतभिषग्जातो भवति ॥ उद्विग्नोऽतः खिन्नमनाः । स्त्रीभिरभिभूतः ध
नवान् । अथवा स्त्रिया जितो धनो यस्य । पटुवक्ता । अथवा धनपटुः धनार्जने चतुरः । दाता असंचयः । एवंविधः स्वजितः
परामुजातो भवति । अथोत्तराभद्रपदोद्भवस्य तस्य स्वरूपमाह ॥ वक्ता सुखी प्रजावान् जितशत्रुर्धार्मिको हितो
यायां ॥ संपूर्णांगः सुभगः शूरः शुचिरर्थवान् पौष्णे ॥१८॥ वक्ता पटुः संभाषणदक्षः । विद्यमानसुखः । बहुपुत्रः ।
जितारिः । धर्मशीलः । एवंविधो उत्तराभद्रपदासु जातो भवति ॥ संपूर्णांगः परिपूर्णांगः परिहरणीयावयवः । सर्वज
नप्रियः । संग्रामधीरः । शुचिः परधनादावलुब्धः । धनान्वितः । एवंविधः पौष्णे जातो भवति ॥ एता प्रोक्ता नक्षत्र
स्वभावा अर्थस्य सर्वविलिखात परिसर्पणार्थाः ॥ इति महोत्पलविरचितायां ... टीकायां नक्षत्रगुणाध्यायोऽष्टा १५८
दशः ॥१६॥ अथ मेषस्थचंद्रे जातस्य स्वरूपं शार्दूलविक्रीडितेनाह ॥ वृत्ताताम्रदृगुष्णशाकलघुभुक्
क्षिप्रप्रसादोऽटनः कामी दुर्बलजानुरस्थिरधनः शूरोंगनावल्लभः । सेवाज्ञः कुनखी व्रणांकितशिरा मानी
सहोत्थाग्रजः शक्त्या पाणितलेऽङ्कितोऽतिचपलस्तोये च भीरुः क्रिये ॥१॥ वृत्ते परिवर्तुले आताम्रे लोहिते
नेत्रे यस्य स वृत्तताम्रदृक् । उष्णशाकं लघु च स्वल्पं भुंक्ते । उष्णशाकलघुभुक् । उष्णभोजी । क्षिप्रप्रसा
दी शीघ्रप्रसादी हर्ति । अटनः परिभ्रमणशीलः । कामी सुरतप्रियः । दुर्बलजानुः निर्मांसजंघासंधिः । अस्थिरधनो
अस्थिरवित्तः । शूरो रणप्रियः । अंगनावल्लभः स्त्रीप्रियः । अंगनावल्लभ

कांतः स्वेच्छागतिः पृथुरुवदनः पृष्ठास्यपार्श्वांकितस्त्यागी क्लेशसहः प्रभुः ककुद्मान् कन्याप्रजः श्लेष्मलः । पूर्वैर्बंधुधनात्मजैर्
विरहितः सौभाग्ययुक्तः क्षमी दीप्ताग्निः प्रमदाप्रियः स्थिरसुहृन्मध्यांत्यसौख्यो गवि ॥२॥
भावस्य सेवाज्ञः ॥ परराधनकुशलः । कुत्सितनखः । व्रणांकितशिराः । सदिडूसदृगर्वितः ।
सहोत्थानां सहजानामग्रजो गुणप्रधानः । हस्ततले शक्त्यादिचिह्नविशेषणं । अतिचप
लः क्रियास्वनवस्थितः ॥ ... जलेऽसभयः । अथ वृषस्थे चंद्रे जातस्य स्वरूपमाह ॥ कांतः १९
कमनीयः । स्वेच्छगतिः ॥ सविलासगामी । पृथुविस्तीर्णो उरू वदनं यस्य पृष्ठपार्श्वेम
भागः । आस्यं वक्त्रं । पार्श्वे सुप्रसिद्धे । एव मन्यतमस्थाने अंकितः ॥ विच्छिन्नतः । त्यागी
दाता । क्लेशसहः कदर्थनासमर्थः । प्रभुः ॥ अपचितिहृताङ्गः ककुद्मान् स्कंधोन्नतः । कन्याप्रजः
स्त्रीजनकः ॥ कफाधिकः । पूर्वैः पूर्वैः वयसि बंधुभिर्जनैः पुत्रैर्विरहितः । वियुक्तः । सर्वज
नवल्लभः । क्षमावान् । सहिष्णुः । दीप्ताग्निः । बह्वाशास्त्रीवल्लभः । दृढमित्रः । मध्ये यौवने
अंते वृद्धत्वे च सुखितः ॥३॥ अथ मिथुनस्थे स्त्रीलोलः स्त्रीष्वभिलषुकः । सुरतकर्म
णि कुशलः ॥ रक्ताक्षः । तीक्ष्णोन्नतनेत्रः । शास्त्रज्ञः पंडितः । परकार्यसंदेशप्राप
कुटिलशिरोरुहः । पटुमतिः । शानुरधाः । हास्यं उपहास्यं इंगितपरचित्तज्ञानी । द्यूतं ग्रहे
स्त्रीलोलः सुरतोपचारकुशलस्ताम्रेक्षणः शास्त्रवित् दूतः कुंचितमूर्धजः पटुमतिर्हास्येंगितद्यूतवित् चार्वंगः प्रियवाक्
प्रभक्षणरुचिर्गीतप्रियो नृत्यवित् क्लीबैर्याति रतिं समुन्नतनसश्चंद्रे तृतीयर्क्षगे ॥३॥

एतान् जानाति। शोभनावयवः। अभिमतवक्त्रा। उन्नतनासिकः। बहुभृत्यागा तरति। भक्ष्यभो-
ज्यैः खंडैः सहास्यति। याति। उच्चतनुः सा। अपवर्कस्थे। आवक्रद्रुमे। कुटिलचरितग-
मी। समुन्नतकरिः। तुङ्गजघनः। प्रमदजितः। शोभननमित्रः। ज्योतिःशास्त्रवेत्ता। अभूतगत-
कदाचित् विधवः। कदाचित् सधनः। वंध्वत् संयुज्यते। हृस्वः। अदीर्घः। पानगलः। समासज-
कंबः। स्वस्थाना त्स्थावरूपेत्तां याति। मित्रवत्सलः। जलोपवनसक्तः। अपत्ये स्थिते तारे। अम-
र्षता शीलः। स्थूलहनुः। बृहत् हनुः। विस्तीर्णवक्त्रः। कपिलनेत्रः। स्वस्यापत्यता। स्त्रीद्वे-
षमदाद्वेष्टा। स्त्रीद्वेष्य इति। केचित् पठंति। मांसं आमिषं काननमरण्यं। नगः पर्वतः।
एते प्रिया यस्य। अकारणे यः अप्येऽप्यति रोषमुपयाति। चिरं बहुकालं। केचिद् द्व-
ड इति पठंति। क्षुत् क्षुधा। तृष्णा पिपासा। उदरं जठरं। दंताः दशनाः। मनस्विरेण न्याय-
रूपा सत्पा पादितः। उपनतः। त्यागवान् दाता। पराक्रमशीलः। स्थिरधीः एकमतिः।
सुराद्वेष्टिनमनाः। अत्यभिमानसंयुक्तः। मातुर्विधेयोऽनन्याचरूपः। भक्त इत्यर्थः॥

५४५

अपवन्यासस्थोऽपि त्रालन्नातयायत्स्प्यरचं। तेन शोभनं वा हतीह स्थिपालोग-
त्तिर्गमनं यस्याः। स्वस्तो अरतिपतितौ त्रिपिलो अंसौ स्कंधौ बाहू नु ज्ञेयस्य। सु-
स्थितः। मृदुचक्रो मृदुचाक्। सत्यरतः सत्यभाषी धार्मिकः परमार्थवादी। कलासु गात नत्यपु-
स्तकवाद्यविवेकर्मसु निपुणः। शास्त्रार्थवित् पंडितः। धार्मिको धर्मानुरक्तः। मेधावी
बुद्धिमान्। कामलोलः। परगृहैः परवेश्मनि विविधैर्धनैः संयुज्यते युक्तो भवति। अन्य-
देशाभिवासशीलः। प्रियभाषी। स्त्रीजनकः। स्वस्य पुत्रः। अत्यातमंडः। अपि तुल-
स्थे देवानां ब्राह्मणानां साधूनां प्रजनने आसक्तः। प्राज्ञो मेधावी। बुद्धिप्रज्ञानां लक्षणं।
अपतीतानां स्मृतिर्मेधा। बुद्धिस्तत्काल याहिणी। शुभाशुभविचारज्ञा प्रज्ञा चाभि-
संदा हृता। शुचिः परधनाद्यलुब्धः। योषितां वश्यः। स्यस्तुचः। सोन्नतनासिको अ-
त्यन्तनासः। कृशः चलगात्रः। तनुः शिथिलावयवः। भ्रमणशीलः। सधनः हीनां-
गो अपरिपूर्णावयवः। क्रयेषु विक्रयेषु कुशलः। सक्तः। देवद्विजभोद्विताया निधानः॥

१२८

सस्वरूपा गुप्तदेहः बंधूनां गुप्तं बिनां उपकारकृत् । हिमकाशा । तेभ्यो वा बंधुभिः स विभावि-
तः परामृतः । एवं भूतो भविता तस्य ॥ अथ वृश्चिकस्थे वृत्तपृथुलेविस्तीर्णे नयनेवक्षस्थउरोयस्य
वृत्तेपरिवर्तुले जंघे ऊरू जानुनी यस्य । जनकेर्मातृपितृभिः गुरुभिर्यपरैः सत्कारिभिः
गोत्रैर्वर्ययायुक्तेस्यविरहितोतियुक्तः शौर्यावबाल्येपाडितः । नरपतिकुलेवंशे आरा-
ध्यः पूज्यः । पिंगलः कपिलः क्रूरचेष्टो विषमस्वभावः । कोपमानः । कुंभशोकहंरव-
गः । पद्मएतेः अंकितः । छिद्रपापो लिप्तात्मा तु । अथ धनुःस्थे अतिदीर्घ आ-
स्यं मुखं शिरोधरा ग्रीवा यस्य पितृधनो जनकवित्तान्वितः । दाता कार्यज्ञः । वाय-
वानूबली । वक्ता संभाषणदक्षः । स्थूलमहद्रुमात्ता रदः दंताम्यचौ कर्णौ अ-
धरः ओष्ठः नासिका घ्राणः एतत् स्थूलं यस्य सत्कर्मोद्यतः । सर्वकार्याणामु- १८६
द्यमज्ञातः ॥ अजस्कंधः कुंचितनख वक्रोनंः ॥ समासलभुजः पीनबाहुः । प्रगल्भवान-
नवपत्तिभायुक्तः । धर्मवित् धर्मज्ञः । बंधूनामप्रीतिभाक् । बजातु ओजस्मणागुत्व-

वशनयति । सा स्त्री यस्या एकेन वगुत्तीनसाध्यः । अथ मकरस्थे नित्यं सर्वदा सत्वदारान्
सुतकलत्रं यस्य जालयति आराधयति । पास्या धर्मध्वजो दांभिकः । अधोलग्नः । अधोभागे
दुर्बलः । स्वच्छः शोभननेत्रः । क्षामकटिः । लग्नाङ्गवनः । गर्हितवचनः । उक्रयाहकः । सर्वजन-
प्रियः । क्रियास्वपटुः । शीतं न सहते । भ्रमणशीलः । सत्याधिकः । उदारचेताः । काव्यकलत्र-
विद्वान् । लुब्धो लोभात्मनि भूतः । अगम्यासु अंगनासु स्वगोत्रजासु निरूपजातिषु
ववरांगनासु वृद्धस्त्रीषु वनिरतः । आसक्तः । संत्यक्तलज्जो विमुखव्रीडः । अघृणो
निर्दयः । अथ कुंभस्थे करभगलः । उष्ट्रगलकः । सिरालुः । नसालुः । खररोमः कठि-
नरोमा । दीर्घ अस्फाला तनुर्यस्य । वरण पृथुलः । ऊरूपृथुलः । पृष्ठपृथुलः । जंघेन
पृथुलः । आस्यपृथुलः । कटिपृथुलः । बवरो महर्दः । परस्त्रीपरद्रव्यपापानि रतः
पापवयोपवयोर्युक्तः । कुसुमानि पुष्पाणि अनुलेपनं समालभंतं सुहृदो मि-
त्राणि प्रियाणि यस्य । अध्वसहः । पथिदमः । अथ मीनस्थे जलपराणामुदको

विज्ञानां मुक्ताफलानां नौविकेता। विक्रयस्वामी। दारासु कलत्रविषये च सक्तो वानु
रक्तः। समं स्वस्यं सर्वावयवपरिहर्ता। ज्ञाविरंदा। ह्निमठरारं यस्य तुंगनासिको ऽप्रस्त
व्व नासिकः। ह्रस्वकोष्ठस्त त्रिः सपत्नानां त्रातृनू अभिमानवति। परा भवति। स्त्री
जितः प्रमघवशागत वा रूद्दृष्टिः। शोभनाक्षिः। धृतिः कांतिः। निधिः भूमावरूढापि तं
मध्ये विधिवाक्ये नोभ्यते। धनं विधं एषा भोक्ता। पंडितः शास्त्रज्ञः। एवंविधो ऽस्य
राज्ञो मानावस्थे वृंदे ज्ञातो भवति। अथ घोराज्ञिस्य स्वरूपमाह। पुरुषस्य जन्मसमय
वंशेयास्मिन् राशौ व्यवस्थितः तस्मिन्न लवति तथा च तस्य च स्यवराशौयी अ
धिपतिः तस्मिंश्च बलवति सति तथा तु हि नक्षत्रेंद्रमाः स च यदि आत्मीयलग्ने
नष्टे ज्ञाक्रमयुक्तो भवेत्। एवमेतेषु यदि सबलत्वं विधत्ते। तदाय घोराज्ञि रू
पवान् रूपत्तः पुरुषो भवति। अनयासामभ्या सर्वेंद्रः कथितफलानां मुक्तस्व ८७
रूपाणामविकलानां परिपूर्णानां दाता भवति। एषां द्वयोर्मध्याद्वयोर्बलवत्ते

मध्यित ध्य [illegible] १८

मध्ययुक्तो स्वरूपं चाप्नोति। एकस्मिन्नपि तु किंचित् नैकस्मिन्न बलं भवति। राशिव
दत इति। अतोऽस्मात् वृंदात् तूपरि नि सा येय हरविसोमल गुरुसित सौराः राशि
व तूवं द्व तूपरिकल्प्याः। वृंदराशिस्वभावाः। अथ प्रथमे षड्वर्गे ज्ञातस्य स्वरूपमाह।
प्रथितः प्रख्यातः। चतुरो दक्षः। धर्मंगा ज्ञानः। अन्य वित्तः स्तोकार्थः। ज्ञास्त्र ध
रणा ज्ञाव। एवं मेषोऽत्र स्वफलं विभागे परमो ज्ञे केउक्तः। पतितदोषभाक्ज्ञातो न भव
ति। अस्य निमित्ता तु आयुधधरो भवति। तस्यान्ये आयुधहृतो ऽनुयायिनो भवंति
अन्ये ये पुनः मेषस्थे सवितरि जातस्य गुणाः पठिताः स्तान् प्राप्नोति। प्रथित
गवास्यादि॥ श्चतुरश्च भवति। वृषस्त्रैर्या सक्तोनिः सुगंधैर्द्रव्यैः पापोस्य जीवति। वनितादिटः। स्त्री द्वि
ष्टः। ये वा दम चिधो तु ज्ञाताः त्रिहिनः। एवं वृषस्थे। अथ मिथुनकर्कटसिंहकन्या
स्थे। विद्यावान् व्याकरणज्ञः। ज्योतिर्विज् ज्योतिःशास्त्रज्ञः। वित्तवान् धनी। मिथुन
स्थे तीक्ष्णः तीक्ष्णदक्षः। अस्वो दरिद्रः। परकार्यरतः। अन्येषां कर्मकर्ता। श्रमणा रथेन

अध्यासे ख थयुत्प नोसि एन्ठ न नृ हो रगोकुवंसि कीर्यानि तो जः पुनानुव कन्यास्थाउ विलेरग्रका कालिकप्रा नाप्नि तां श्रे यपुः २९

तिर्गोऽडिके अतिरतो हैरण्यकपूलीय क्रूरः साहसिकोविषार्जितधनः ... रतः॥ ३०
...ते लोके ... नखचचा... अवलि ... धनवान् ... रतः॥

नपयाधनो लोकेऽदुःखेभ्य सर्वकालसंयुक्तः। ~~अप्रियोभ्याकर्कशो~~॥ एवं कर्कटस्थे। वनमरतपांशो
जः पर्वतः॥ गोकुंभं गोवृषं एतेषु स्थानेषु रतिर्यस्य तदासक्त इत्यर्थः॥ वार्यान्वितो बली
अप्रज्ञो मूर्खः। एवं सिंहस्थे॥ लिपिरक्षररचनाविन्यासः। विविधकर्मकार्येषु सिद्ध
हिरण्ये तं। प्रसिद्धं ज्ञानं विज्ञानं तेषु ज्ञो भवति। स्त्रीवपुः। स्त्री ऋजुकायः। एवं कन्यास्थे।
अपनतुल्यवृश्चिकधान्विमकरस्थे। केमं दि कोमघपानसक्तः। मद्यकरो किरातः। अधूनि
रतः। पानिआसक्तः। हैरण्यकरः। सुवर्णकरः। नासज्ज तु अनुचितकर्मकारी। एवं तौ
लिति। क्रूरस्य भाव॥ असमाप्तकार्ये रतः विचित्रैर्जितधनः। विषप्रयोगेण र्जितधनं येन।
शास्त्राणां न पारगः। एवं वृश्चिकस्थे। सत्यरूपः। सतां वंदनायः। धनवान् वित्तयुक्तः। तीक्ष्णो निरापे
क्षः। भिषक् वैद्य प्रयोगज्ञः कारुकः। शिल्पिकर्मज्ञः। एवं धनुःस्थे। नीचः ऋजानुवितधर्मकर्म
रतः॥ अप्रज्ञो मूर्खः। क्लिष्टवणिक्। अपव्यधनी। लोभाभिभूतः। परकीयो भाग्ये विशारद
तिरतः परयोषभोक्ता। एवं मकरस्थे। अप नृनमीनस्थे। नीचऋजानुवितकर्मरतः

रातक्षोणि नृधनकुर्वश नीचोऽघटेन नेमस्नातपप हिमतोस्म स्तोमालण एपविनवा वनिताहृत्नो। मक्रूत्र मानवत्तनु प्रीतिमेविक गोलह्याति शैलहिनर निर्मितिनेम युक्तो॥ ३१

नरपतिस ... हव नृप बलि कुसधनहृ तेस्त्वीनहृ नचोरस्त्रार विषमीमव। ऋजुस्वग हेमुवविजि तान्सुहृ सुविषमान् परदाररता न ऋहकसु वषधीरूपर जीमितनेत नये॥ ३२

१४८

बोधे सह ... नयवान् विस्तु ... धर्मयुधकुशलः ... नपयोधनचीर्दे पवान् ... तस्यः ...
... मितनये विक्रतः स्ववश्यो॥ ३३

पुत्रैर्भार्यैभ्यपरिभूतः त्यक्तः। पुत्रैर्भार्यावाहन्यैनवविरहितः। अपस्यो निर्द्धनः। एवं कुंभस्थे।
तोयस्थं रत्नो त्यन्नं मुक्ताफलादि तस्यपणेन तद्विक्रयेण विभवामै स्वयं स्यवेतितादृशः।
स्त्री। भृत्यः। एवं मीनस्थोऽर्कजातो भवति। नद्यत्रमानवतनुरित्यादि। नद्यत्रमानवो
राशिपुरुषः कालांगानात्यादिना प्रदर्शितः। तुहिनांशाच्छेद्रो दिनेशाऽपादित्य एतौ स
मेतौ यस्मिन् राशौ नद्यत्रपुरुषस्य सरा शिय दिमानं गेऽवस्थितः। तत्र पुरुषस्य लक्षण
विद्रुमषकादिसमादिशेत्। वदेत्। तद्यथा। मेषस्थयोः शिरसि। वृषस्थयोर्मुखः। इत्ये
वमूह्यं। आदित्यरास्वभावः। अथमेषवृश्चिककुजस्थे कुजे नरपतिस्तस्योराज
पूजितः। परिभ्रमणशीलः। चमूपतिः सेनापतिः। वणिकः। क्रयविक्रयज्ञः। सधनो
वित्तान्वितः। दीपाल नुर्बिद्वतदेहः। चौरः तस्करः। भूतिविषयो विषयकर्णाय। एवं मे
षवृश्चिकयोः। युवतिविषयस्त्री। विषयः। सुहृत्मित्रेषु विषमा भावुर्विधयः। परयो
षिदासक्तः। कृतकज्ञः। इंद्रजालज्ञः। सुवेषः। शोभना लंकारः। भारुः सभयः। परुषः कर्कशः।

एवं वृषतुलयोः ॥ अथ मिथुनकन्या कर्कस्थो असरः। तेजस्वी। तनयवान् पुत्रयुतः। वि
सुहृत् मित्रवर्जितः। कृतज्ञः। परोपकारशीलः। गांधर्वगाते ग्रामे प्रवेशो तिगमन तत्परेव
नार्थो दिषु कुशलस्तज्ज्ञः। रूपवान् रूपशान्ता। अथ धीः याचकः। एवं मिथुनकन्यास्थे। अर्थवा
न्स धनः। सजितेयानेन प्रवादिना सम्पन्नः अर्जितं स्वांइ ब्यंयेन। सलिलेन जले
नयानेन गमनेन अधना उपार्जितः। द्रव्य। प्राज्ञो मेधावी। विज्ञोंग हीनः। खलो दु
र्जनः। एवं कर्कटस्थे। अथ सिंहधन्विमानन्तुं नमकारस्थे निःस्वो निधनः। क्लेशसहः अ
पहरः। वनांतरचरो अरण्यचारी। अन्यदारः। परिमितकलत्रः। स्वल्पापत्यः। एवं
सिंहस्थे। नैकरिपुः। अनेकशत्रुः। नरेंद्रसविरोध उभयं वा विख्यातो विदितकीर्तिः॥
उभयोर्निर्भयः। अल्पप्रजो अल्पात्मजः। एवं धन्विमानस्थे। निःस्वो दुःखसंतप्तः।
दरिद्रः। भ्रमणशीलः। अनृततरतो असत्यभाषी। निरपत्रपः। एवं कुंभस्थे। प्रभूता
पत्य प्रभूतपुत्रः। भूपो राजा राशितत्समा राजतुल्यः। एवं मकरस्थे भौमे ज्ञातो भवति। १४९

...हितः। प्रियंवदो अभिमतवक्ता। सौख्यरतः। सुखासक्तः। एवं मिथुनस्थे। न तेन तु दृकेन २
रत नास्तिक चोर निःस्वः कुस्त्री ... सत्यरतः ...
३ अथ मेषवृषवृश्चिक वृषतुलगते बुधे। ज्ञाते रूपे परस्य यशोपाने वनिरत्वा ... ३५
सक्तः। नास्तिकः। शास्त्राद् पेतकः। जारिजः। नास्तिपरलोकगतिर्यस्य। चौरस्तस्करः।
निःस्वो दरिद्रः। कुस्त्री असितनार्यः। आचार्यः उपदेशकर्ता। प्रभूतापत्य बहुकलत्र ध
नार्जनेष्टः। जनार्जनमिष्टं यस्य अभ्यर्जनेन निस्पमुद्यतः। गुरुभक्तिरतो मातृपितृ
गुरूणां भक्तः। वृषतुले। अथ मिथुनकर्कटस्थे विकत्थरनावाचाल्ये लोकवाशीत्र
स्त्रेषु विद्यासु कलासु गीतवाद्यनृत्यस्तान चित्रकर्मसु विदग्धः। अर्जितं धनं येन के
विद्याबलाज्जितस्तद्रुति। बलेन वीर्येणा अर्जितं धनं येन। स्वजनस्य आत्मीय
स्य बन्धावुः॥ एवं कर्कटस्थे। अथ सिंहकन्यास्थे स्त्रीद्वेष्यः योषितां अनभिमतः। धन
हीनः। सुखरहितः। पुत्ररहितः। भ्रमणशीलः। अज्ञो मूर्खः। वनितास्वभिलाषा। सु
परिभवो अपत्यर्थं परैरेरनिभूतः। एवं सिंहस्थे। त्यागी दाता। ज्ञः पंडितः। प्रचुरगुणाः।
प्रभूतगुणो युक्तः। विद्यायशोशौर्याद्यैः। सुखिनः क्षमावान्। सहिष्णुः। युक्तिज्ञः

सहितयाबुध गुणवान् विश्वकरो बुधकेन्द्रे। नृपतस्करः पंडितानाम वाक्यानवमत्यार्जनसेवको याः गृह्यः॥ ३८
धयोगवेत्ता विगतनयो निर्नयः। एवं कन्यास्थे। अथ मकरकुंभधन्विनीनगते पररवामेसतः। प
रद्रव्यः। अस्थो दरिद्रः। स्वीयस्वकुटुंबि। आत्मकर्मसुनिरतः। गुणवान्। परस्वयश्च गुणज्ञो जनः। येषि
वपे भरवाहरकः। एवं मकर कुंभयोः॥ नृपस्कंतो यशः पूजितः॥ नृपससमा तराजवल्लभः।
पंडितो विद्वान्। आप्तवाक्यो व्यवहारार्थवेत्ता। आज्ञम नुकूलं। वाक्यं यस्य। एवं धन्विगते
र्जिनसेवको जिमासेवकायेन। परामिप्रायज्ञः॥ अल्पशिल्पः। कुत्सितशाल्पः। एवं मीनस्थे।
बुधे जातो भवति। अथ मेषवृश्चिकवृषतुलमिथुनकन्यागते जीवे सेनानीः सेनाना
कः॥ प्रभूतधनः। प्रभूतकलत्रः। प्रभूतापत्यः। शोभनगृहस्थः। क्षमावान्। तेजसाक्रांत
दारगुप्तो। कलत्र सौख्येरन्वितोयुक्तः। एवं मेषवृश्चिकस्थे। कर्क्यांगः स्वरूपदेहः। सु
खान्वितः। धनान्वितः। मित्रान्वितः। पुत्रैरन्वितः। दातासर्वजनवल्लभः। एवं वृषतु
लस्थे। भूरिंपरिछिदः। बहुपञ्चतगरः। प्रभूतमित्रः। साचिव्ये मंत्रवे नियुक्तः। सस
चिवः। सुखयुक्तः। एवं मिथुनकन्यास्थे। अथ कर्कटसिंहधन्विमीनकुंभमकरस्थे

तत्स्वर्थवादे इति विरवः कुलपांसनः कजर्द्दी स्वबलमतिधनो नरेंद्र मूर्जः स्व जनविनुः प्रथितो नयः स्थितो स्थो ८१
रत्नानि। महायः सुताः। पुत्राः। स्वदाराः स्वकलत्रं विभवैश्वर्यं प्रज्ञा मेधा। सुखं। सुखभावसं
समन्वितः। एवं कर्कटस्थे। मंडलाधिपतिः। राजसचिवो मंत्री। सेनानायो वा। अथ बालिशवान्। एवं
धन्विमीनकुंभमकरस्थे विदिति। नावः। अधर्मरतः। अल्पवित्तः। स्तोकधनः। दुःखार्तः। एवं मक
रस्थे जीवे जातो भवति॥ अथ मेषवृश्चिकवृषतुलास्थे भृगौ परस्त्रीसक्तः। तदर्थवादेस्तासां
परस्त्रीणां अर्थवादोपराधानुवचनैः हृतवित्तो अपहृतार्थः। कुलपांसनः। कुलस
कलंकभूतः॥ एवं मेषवृश्चिकस्थे। स्वबलेनात्मवीर्येणस्वमस्यास्वबुद्ध्या धनं यस्य। रा
जवल्लभः। स्वबंधुस्वामी। प्रधानबंधुः। प्रख्यातः प्रख्यातः। अभयो निर्भयः। एवं वृष
तुलस्थे। अथ मिथुनकन्यामकरकुंभस्थे नृपकृत्यकारराजकार्यकरः। धनी। कला
ज्ञः। एवं मिथुनस्थे। अप्रतिनीचकर्मा नीचकर्मकरः। एवं कन्यास्थे। सुभगः सर्वजनप्रियः।
स्त्रीविजितः। प्रमदाक्रांतः। कुनार्यां कुत्सितनार्यां कुत्सितस्त्रियां रक्तः सक्तः। एवं मक
रकुंभस्थे। अथ कर्कटसिंहधन्विमीनस्थे हि नार्यो द्विस्त्रीकः। अथ भार्यानपरः। नारूः सभयः।
नीरुः प्रवरमद शोक ... भार्याः प्रवरसुवतिर्नैरत नयः। गतो भूज्ञः सम्पत्सु रगैर्महितो दानवगुरौ रूपे विद्या
...न्यो नृपपूजितकृजो तिसुता॥ ८२

प्रमत्तो अतिदृप्तः। अवरप्रोक्तो अतिदुःखितः। एवं कर्कटस्थे॥ योषाज्ञार्ष्यः। योषातः स्त्री
तः प्राप्तधनः। प्रवरयुवतिप्रधानः। मंदतनयो अल्पापत्यः। एवं सिंहस्थे। गतो हृद्धेः प्रच्यु
मानः सस्वधनः। एवं धन्विस्थे। पंडितः ईश्वरः। नृपेन्द्राराज्ञा प्रतिज्ञिता भवति। त्यक्ता दिता
संज्ञा यस्य सर्वजनानामतिवल्लभः। एवं मीनस्थे प्रभुक्ते। ज्ञातो भवति प्रभु कृशाशिस्थ
भावः। अथ मेषवृश्चिकमिथुनं कन्यागतेसौरे। मूर्खोऽज्ञानोपेतः। प्रमत्ताशालः
कपटवान् दांभिकः। सुहृत्मित्रविरहितः। एवं मेषस्थे। बंधबंधनात्। धवधस्ताडनं बंधो
बंधनं तो भजते। चपलक्रियास्वनवस्थितः। अघृणो निर्दयः। एवं वृश्चिकस्थे। निर्गताङ्
लज्जा यस्य। नःसुखः सुखरहितः। निःस्वो दरिद्रः। निस्तनयः पुत्ररहितः। शिखनवि
षयो अन्यालग्न। लगव्यः। रक्षापतिर्भवस्या रक्षकः। मुख्यपतिः प्रधाननायः। एवं मिथु
नकन्यास्थे। अथ वृषतुलकर्कटसिंहस्थे वैज्ञा रचगम्या [illegible] स्त्रीषु इर्ष्यसः वल्लभः।
ननु भुविभवो न प्रभूतः ऐश्वर्यपुत्रः। भूरिभार्यः प्रभूतकलत्रः। एवं वृषस्थे। ख्या १५१

[illegible] नरयानिम [illegible] रेवती [illegible] बोधे। ४४

[illegible] ८५

स्वंतः अन्य पितो नरेंद्रप्रवनेन [illegible] पुत्र जायाधनो [illegible] ग्रामाग्रे [illegible]। अन्यस्त्रीधनसंवृतः पुर [illegible] ग्रामाग्र
[illegible] मलिनः स्थिरार्थ विभवो [illegible] तः पुमान्॥ ४८

तो विदितकीर्तिः॥ गतानामसुन्मदात्तं। पुराणां नगराणां बलानां स्कंधवाराणां ग्रामाणां प्रधा
नो मान्यः। अर्थवान् सधनः। एवं तुलस्थे। अस्वो दरिद्रः। विकलदृग्गो अल्पदृतः। विरज
दन्नानम्बा। मातृस्नेहोजननी विमुक्तः। असुतः पुत्ररहितः। अज्ञो मूर्खः। एवं कर्कटस्थे। सिं
हे अनार्यो दुर्जनः। सुखवर्जितः। तनयवर्जितः। विष्टिकृतभारवाहः। एवं सिंहस्थे। अथ
धन्विमीनमकरकुंभगते ग्रामनो अंतो यस्य संस्थेतः। ग्रामेनकर्मेता तस्य मत्स्कभू
ति। अथवा अंते ग्रामनरं सुखादिकं यस्य। नरेंद्रभवाने राजगृहे प्रत्ययकः। संज्ञा
तप्रत्ययः। सत्सुतः। ग्रोभना पत्न्यः। ग्रोभनभार्यः। ग्रोभनवित्तः। पुरग्रामग्रामो
ग्रामेताः। पुराणां सैन्यानीकलस्य सैन्यस्य ग्रामाणां च अग्रता प्रधाननायकः।
एवं धन्विमीनस्थे। अन्यस्त्रीधनसंवृतः परयोषिद्भिः परधनैश्च संवृतः युक्तः। पुरा
णां बलस्य ग्रामाणां च अग्रगो प्रधाननायकः। मंदहक् अल्पदृष्टिः म
लिनोपेतः स्नानालसः। स्थिरार्थः। स्थिरवित्तः। स्थिरविभवः। स्थिरैश्वर्यः। भोग्य

अन्नसंचयशीलः॥ एवं मकरस्थे भौमे रेज्ञातो भवति। ग्रामेष्वप्येवं राशिस्थभावः॥ ए
तेषु सर्वेषु यद्दृशानि राशिषु स्वभावेषु च भवन्ति॥ राशौ तदधिपतौ च तस्मिन् बलवति जात
स्य यथोक्तं राशिस्वरूपं भवति। द्वयोरेकयोर्वा बलवतोर्मध्यमो मिश्र इति। न कस्मिंश्चिद् बलवति
न किंचिदिति। अथ मेषादिलग्ने शुभा तस्य चन्द्राक्रान्तराशिस्वरूपा इति द्रष्टव्यमाह॥ शीघ्रा
रवारस्थं चन्द्रमास्तस्य राशिना सदृशसमागमसंयोगे यस्य स्वरूपमुक्तं तत्रा तद्वदेव ज्ञेया
दिकं तन्मेषलग्नस्यापि वक्तव्यं॥ एवमन्येषु राशिषु वृषादिषु स्थिते चन्द्रमसि यदुक्तं
तद्वल्लग्नजातस्यापि वक्तव्यं। यतो मुनयः सदृशफलं प्रवदन्ति कथयन्ति। स्वरूपा
द्भावा भावते। मेषादिराशिस्थे चन्द्रे भौमाद्यैर्दृष्टे चन्द्रे नृपबुधाविः इत्यादिना य
त्। वक्ष्यमाणं तदेवमेषादिलग्नेष्वपि दृष्टिफलं वक्तव्यं। यदा लग्ने अधिपतौ
बलवति तथा लग्ने बलवति जातस्य शरीरपुष्टिर्वक्तव्या। लग्ने द्वितीये ब
लवति तदधिपतौ बलवति जातस्य धनवृद्धिर्वक्तव्या। एवं सहजादिष्वपि द १५२

पिद्वयोर्भावनाथयोर्बलहीनयोरस्य भावस्य हानिर्वक्तव्या॥ यदा एकोऽस्य बलवान्
तदा मध्यमो भावो वाच्य इति॥ बृहज्जातकटीकायां राशिफलाध्यायः॥ छ॥ अथातो दृष्टि श्रीः
फलाध्यायो व्याख्यायते॥ तत्र मेषवृषमिथुनकर्कटस्थे चन्द्रे जातस्य स्वरूपमाह।
चंद्रे नृपबुधाविकत्यादि॥ ज्ञाद्या भौमाद्यः॥ मेषस्थे चन्द्रे भौमदृष्टे नृपो राजा भवति
बुधदृष्टे धीः पंडितः। जीवदृष्टे नृपोपमः। राजतुल्यः॥ शुक्रदृष्टे गुणवान् केचित्
धनिनिरिति पठन्ति। शनिदृष्टे स्तेनः। चोरः। अर्कदृष्टे अधनो दरिद्रः। एवं मेषलग्ने
पि। गवि वृषस्थे चन्द्रे भौमदृष्टे निःस्वो दरिद्रः॥ बुधदृष्टे स्तेनः चोरः। जीवदृष्टे न्
मान्यः प्रज्यः॥ केचिन्नृपाद्य इति पठन्ति॥ नृपो राजा। सर्व आढ्य ईश्वरः। शु
क्रदृष्टे नृपो राजा सौरदृष्टे धनवान्। सूर्यदृष्टे प्रेष्यो दासः। एवं वृषलग्नेपि मि
थुनस्थे चन्द्रमसि भौमदृष्टे आयो व्यवहारी। लोहधातुकृतः। बुधदृष्टे पार्थिवो
राजा। जीवदृष्टे पंडितः। शुक्रदृष्टे अभीभयरहितः। केचिद्धीरिति पठन्ति॥

अधीः अल्पबुद्धिमान्। सौरदृष्टे तन्तुवायः॥ वेश्मपराक्रमः। रविदृष्टे अधनो दरिद्रः। एवं मिथु
नलग्नेऽपि॥ अथ कर्कटस्थे चन्द्रे॥ भौमदृष्टे योधो भवति॥ बुधः क्रूरालेषु दृष्टे कविः॥ जीवदृ
ष्टे पण्डितः॥ शुक्रदृष्टे राजा। अयोपजीवी सूर्यदृष्टे चक्षुरोगार्दितः॥ एवं कर्कलग्नेऽपि। अ
थ सिंहकन्यातुलवृश्चिकस्थे चन्द्रे बुधादिदृष्टे सुरूपं॥ बुधदृष्टे चन्द्रमसि सिंहस्थे ज्योतिःशास्त्र
वेत्ता। जीवदृष्टे ईश्वरः॥ शुक्रदृष्टे राजा। सौरदृष्टे नापितः। [illegible] भौमरविदृष्टे नृपोऽन्योऽपि राजा
भौमदृष्टे [illegible] अधिपतिः एवं सिंहलग्नेऽपि कन्यागतेषु बुधदृष्टे नृपो राजा। जीवदृ
ष्टे स्त्री[illegible]प्रायः। स्त्रियमाश्रित्य जीवति। एवं कन्यालग्नेऽपि। [illegible] तुलस्थे बुधदृष्टे रा
जा। जीवदृष्टे सुवर्णकारः। शुक्रदृष्टे वणिक् क्रयविक्रयज्ञः। शेषे सौरभौमरविदृष्टे हिंसो
ने रतः [illegible] कर्मण्याप्राणिघातकः स्यात्। एवं तुलालग्नेऽपि वृश्चिकस्थे बुधदृष्टे युग्मजन
कः। द्वयोः पिता जात एव। एवं युग्मपिता द्विपितृक इति केचित्। जीवदृष्टे न[illegible] प्र
[illegible]। शुक्रदृष्टे रजको रागहृत्। सौरदृष्टे व्यङ्गोऽङ्गहीनः। रविदृष्टे दरिद्रः। भौमदृ १५३
ष्टे राजा। एवं वृश्चिकलग्नेऽपि। अथ धनुर्मकरकुम्भमीनस्थे बुधादिदृष्टे [illegible] धनु
[illegible]

तनुस्थे चन्द्रे बुधदृष्टे सदम्भो दाम्भिको मिथ्याधर्मध्वजः। शठः परकार्यविमुखः। एवं धनुर्लग्नेऽपि। म
करस्थे चन्द्रे बुधदृष्टे अल्पवान् [illegible] राजाधिराजो जीवदृष्टे राजा। शुक्रदृष्टे पण्डितः। सौरदृष्टे [illegible]
श्वर्यवान्। रविदृष्टे दरिद्रो नो दरिद्रः॥ भौमदृष्टे राजा। एवं मकरलग्नेऽपि। कुम्भस्थे बुधदृष्टे राजा।
जीवदृष्टे राजतुल्यः। शुक्रदृष्टे परस्त्रीसक्तः। [illegible] भौमसौररवीर्यदृष्टे अन्यदारनि
रत एव। एवं कुम्भलग्नेऽपि। मीनस्थे बुधदृष्टे उपहासं करोति जानाति। जीवदृष्टे राजा शुक्रदृष्टे प
ण्डितः। शनिरविभौमदृष्टे पाप एव भवति। एवं मीनलग्नेऽपि। दृष्टिफलं चन्द्रस्य [illegible] नोक्त
म्॥ तत्र चन्द्रदृष्टे लग्नफलं नोक्तं। कस्मादित्युच्यते। होरास्वामी गुरुणेवीक्षित [illegible]
ति। तत्र कर्कटवर्जमन्यलग्ने चन्द्रदृष्टे हीनबलो भवति। हीनबलं चादत्त्वा [illegible] फलः।
[illegible] मुक्त्वा तु चन्द्रभवनं लग्नगतं शिशिरकिरणो संदृष्टे अयमशुभफलं निर्दिष्टं दृष्टाया
[illegible] जन्म समवेता। अथ होराद्रेष्काणद्वादशांशभागावस्थितचन्द्रस्य ग्रहदृष्टिफलमाह। रवेहोरा
[illegible] नास्ति तो रतिः। [illegible] राजा [illegible] होरा ~~[illegible]~~
पापो [illegible] पापोऽपि ते॥१३॥

ति लग्नं नवमस्य वाऽइमिति वचनात् । होरायाऽईन्रास्त्रेत्राः तस्य त्र्यंशः द्रेष्काणे होरार्द्धं दलं । यत्र
तत्र राशौ यस्यां होरायां वंश्म सि स्थितः । सर्वग्रहैर्दृश्यते । तदा सुन करः । तेन वार्द्धं होरा
स्थ बुधं रूक्षवंशो यत्र तत्र राशौ पास्तते रर्द्ध होरा स्थे ग्रहैर्दृष्टः । अपर्याद्विवं वेश्मरा स्थे दृष्टो सु
न करः । अपर्यादिवा र्द्ध होरा स्थे दृष्टोः सु नकरो भवति । यो यो तत्पति मिरिति । यत्र तत्र राशौ
यस्मिन् द्रेष्काणो स्थितश्चंद्रस्तस्य यो पतिः स्ते न दृष्टः ~~तस्य पतिना~~ दृष्टश्चंद्रः शास्पते
स्तूयते सुनकर इत्यर्थः । अन्यैः सुनय ग्रहैर्दृष्टः सुनः । पापैर्मध्यः । ठा सुहृद्भवनागे रवि
मित्र क्षेत्रस्थे ग्रहैर्वा द्विताः दृष्टश्चंद्रः शास्पते स्तूयते । अपर्यादि वस्वभवनगैर्दृष्टः सुनः
अपर्यादेवा रिभवनगै र्दृष्टो सुनकरः । यद्यपि सामान्ये नोक्तं एवं फलं लग्नेपि योज्यं । य
स्त्रोक्तमित्यादि । मेषादिराशिस्थे वंश्म सि यत् दृष्टिफलं प्रोक्तं तदेव मेषादिद्वादशांशा
करस्थे वंशे वा स्ति वंशे अपि बुधा वित्यादि । एवं लग्नद्वादशांशा वंशेपि तत्रापि कर्काट द्वा
दशांशं विना वंशे दृष्टिरयो मनां । सूर्याद्यैरित्यादि । अतोस्मात्परं ग्राशि निवंशे

५४

Left-margin notes (upper folio):

एवं लग्नेपि
सामान्ये
नोक्तं

अपर्यादेवा
चकरनवि
सुराजो
त्रिपुरे
पोष्य वा

कुलेहज्जिकति तिज्ञौ राशिस्थे । स्वपोऽन्य दारस्तकाव्याविदः स्थितौ त्सत्क्रोप्यतं स्तुस्वपरोन्यक्र तत्र गृह्य

Top margin note (lower folio):

नी धोहि स्त्र गस्तु यो रविवांश मंत्रिहे मुद्रि निपुणः रा सौति स्थितेरो स्वीराज्य गात्र धन लुब्ध स्वच्छ स्वी घोस्वकल्प निर

तात्पनि प्रमाणोप

सूर्याद्यैर्दृष्टेन वांशोषु स्थितं ज्ञेयं । एवं लग्नेपि कर्कटनवांशावं । अथ मेषदृष्टि वृषतु ल
नवांशावस्थे चंद्रे अप वर्गाद्वि दृष्टे फलमाह ॥ मेष नवांशा द्वि स्थिव नवांशा करस्थे वंदुरे वि
दृष्टे आरक्षयो नगररक्षाधिकृतः । भौमदृष्टे वधरुचिः । बुधदृष्टे वा स्तुसुद्धो कुत्राज । जा
वदृष्टे राजा । शुक्रदृष्टे स्पर्धवान्नृत्यः । सौरदृष्टे कलहरतः । सूर्य दृष्ट्यादि । वृषनवा
शा तुल नवांशोवा रविदृष्टे मूर्षः । भौमदृष्टे परदाररक्तः । बुधदृष्टे काव्यरतः कवि तूवाद्य
वितुद्धति पठंति । जावदृष्टे सत्काव्यरत तूणो मनकाव्य कर्ता । शुक्रदृष्टे सुखासक्तः ।
सौरदृष्टे परदाररगामी ॥ अथ मिथुनकन्यावांश नयीशास्थे चंद्रे फलमाह ॥
मिथुनकन्यानवांशस्थे चंद्रे फलमाह ॥ मिथुनकन्यानवांशस्थे चंद्रे अपर्कदृष्टे रंग
सोसेन ध्याद्रिको भवति । भौमदृष्टे तस्करः । बुधदृष्टे कविराजः । जावदृष्टे सचिवः ।
शुक्रदृष्टे गेयवित् । सौरदृष्टे शाल्पनिपुणः । कर्कनवांशांकस्थे सूर्ये दृष्टे तराद्रैः । भौम
दृष्टे धनलुब्धः । नृपतिः । बुधदृष्टे तपस्वी । जावदृष्टे नरव्य प्रधानः । सितदृष्टे

१५५

यायम्ः॥ स्याच्चित्रि निर्बद्धनीयः॥ सौरदृष्टे त्वल्पनिरतः॥ पापैस्सन्नः॥ अपसिंहस्य धन्विमानस्थे सिं-
हांशकस्थे चंद्रे अर्कदृष्टे सक्रोधः॥ भौमदृष्टे नराधिपतिसमानसराजवल्लभः॥ बुधदृष्टे निधि
ज्ञो निष्किंचनः याप्रः॥ गुरुदृष्टे अप्रतिहताज्ञः॥ शुक्रदृष्टे अपुत्रः॥ सौरदृष्टे क्रूरकर्मनिरतः॥
धन्विमीनांशकस्थे सूर्यदृष्टे विख्यातपौरुषः॥ भौमदृष्टे सेनामें दंशाकाते [illegible] दृष्टे स्वनामिष्ट
बुधदृष्टे उपहास्यकर्त्ता॥ जीवदृष्टे मंत्री॥ शुक्रदृष्टे विकामः॥ पुत्ररहितः॥ सौरदृष्टे वृद्धरा-
जः॥ धर्मेरतिः॥ अथ मकरकुंभनवांशकस्थे चंद्रे सूर्यदृष्टे अल्पधनवान्॥ भौमदृष्टे वि-
धमाने धने दुःखितः॥ बुधदृष्टे पानसक्तो गर्वितः॥ जीवदृष्टे आत्मीयकर्मतापनुरक्तः॥ कु-
ज्ञानुरक्तसकर्मरतः॥ शुक्रदृष्टे स्त्री [illegible] दृष्टे वल्लभः॥ सौरदृष्टे आढ्यः॥ एतन्नवांशकवशा-
त्सर्वदृष्टे लग्नेपि वक्तव्यं॥ किंतु कर्कटनवांशं विना चंद्रदृष्टिः यस्य ज्ञो मानो॥ मानो तद्द्वादशि
इति॥ मानो आदित्यचंद्रादियस्स्वदृष्टे तद्वत् बंधत दृष्टिफलं॥ एवमादित्यस्य चंद्रस्य नवांशक
व्यवस्थितस्य तयोग्रहदृष्टेः फलं तु त्वों अपपांशो ननवांशकदृष्टिफलस्य विशेषणमाह॥

दृष्टा
स्या
रा स्त
स्था ४

[illegible] स्य [illegible] मेषु [illegible]

फलमिष्टफलं ददाति ८

नवांशकस्यावस्थितवशेनास्मिन्नवांशकदृष्टिफलं द्विप्रकारमुक्तं शुभमशुभं च। यथा आर दि
कर इति। शुभं च धरु विदिस्य शुभं॥ तत्र वर्गोत्तमनवांशकगते चंद्रे ग्रहदृष्टिजं फलं अ
शुभमुक्तं पुनस्तत्पुष्टमतीव शुभं भवतीति। स्वांशकस्थे यत् शुभमुक्तं तत् मध्यं स्वल्पं। प
रनवांशावस्थिते यत् शुभं तत् लघुस्तोकं ज्ञेयं। एवं शुभफलस्य पुष्टतामध्यतालघुता
अशुभमप्यनेन क्रमेण। अशुभमनिष्टं च स्य फलं तदुक्तं क्रमेण विपरीतेन ज्ञेयं। तेन पर
नवांशकस्थस्य चंद्रस्य यदशुभं दर्शनफलं तदतीवाशुभं। स्वनवांशकस्थस्य मध्यमं
वर्गोत्तमांशकस्थस्य लघुस्तोकं। एवं लग्नादिस्य योर्ध्वकल्पना निरिंदुः समुद्दिष्ट
वद्धमेइति। अतं यदिवारात्रौ नवांशकदृष्टिफलयोरप्यसदैव प्रक्रिमा प्नोति
नेत्रांशकफलो बलवति रात्रौ दर्शनफल बाधनाय माह। वीर्यान्वितद्द्रति। यस्मि
न्नवांशेऽप्यवस्थितश्चंद्रो लग्नो वा तस्य नवांशकस्य यो अधिपतिः स बलवान्
तदा निरूपणाद्धि मूर्वं फलं निवारयति। किं सर्वमेव रात्रौ लक्ष्यास्य फलं। होरादेधा १५६

[illegible] फलं स्य यतो। निधृतपरे चंद्रे तुलस्थे मेषे मत्स्ये [illegible] मिथुनस्थे [illegible] नीचेऽपि स्थः रात्रिः [illegible] गते बुधस्य

ताद्द्वादशभागे स्थितस्य। एतदुक्तं भवति। नवांशकपतिः बलवान् रात्रौ [illegible] अ
वांशकफलमेव ददाति। अथवा अंशकपति बलवान् भवति तदा राशौ [illegible] ताद्यो
ता फलेऽउ तेवाच्ये॥ एवं चंद्रलग्नयोरनयोरपि आदित्यस्यापि नवांशकेक्षणफलमेव
वक्तव्यं। यस्मात्तस्य रात्रौ लक्षणफलमिति नोक्तं॥ इति बृहज्जातक टीकायां दृष्टिफलाध्यायः॥ श्री:॥
अथातो भावाध्यायो व्याख्यायते। तत्रादावेवादित्यस्य लग्नस्थितौ यस्थस्य फल
माह। शूरस्तब्धइति। संग्रामे प्रियस्तब्धश्चिरकार्यकृत्। विकल नयनो हानि दृष्टिः॥
निर्घृणो निर्दयः। एवं विधोऽर्के लग्नस्थे जातो भवति। एवं तावत् सर्वलग्नस्थे सवित
रि सामान्यफलं। मेषलग्ने सूर्ये क्लिः। पुनः सस्वः स्वावः तिमिरबहुरोगो निड
सिंहः। सिंहस्थे वार्के तत्र लग्नस्थे रात्र्यंधः। आदित्यस्य नीचं तुलं। तस्मिन् लग्न
गते तत्रस्थे अर्के अंधो दरिद्रश्च। कर्कलग्ने तत्रस्थे चार्के बुध्यता [illegible] लग्नादि
तीयेऽर्के भूताढ्यः। अपहृतधनो राज्ञा हृतस्वः। वक्त्ररोगी मुखरोगपीडितश्च। मति

मतिनिक्रमवीमत्नीयगेर्य [illegible] विमुखः [illegible] नमा [illegible]

स्वः [illegible] दृग्योन [illegible] तद्धने अर्के तोजादि योर

तथ त्वात् पति न सुरि[illegible]॥३

विक्रमपराक्रमौ एतौ विद्यते यस्य। तृतीयेऽर्के एवं सुखरहितः। पीडितमानसो निरु
द्वेगः। एवं चतुर्थे। अप्रसूतो विपुत्रः। धनवर्जितो दरिद्रः। एवं त्रिकोणे पंचमे च नवा
नु भाणि नाशनिर्जितः॥ षष्ठे शत्रुजातंतुतिपठंति। अपपसप्तमात् दशान्तु भ
समाह। सप्तमे: र्केस्त्रीभि: परिभवंगतः। घाष्टः। केचित्तु मदनेदु तिपठंति। अष्टमे
अपत्यात्मजः। अपत्यापत्यः। विकलेक्षणा दृष्टचक्षुः। नवमे सुतार्थसुखभाक्
पुत्रा धनं सुखभावः। एषां भोगी। केचित्तु धर्म इति पठंति। ख दशमे सुखमैश्व
र्य भाक् सुखिनोऽत्र जा भवति। एकादशो बहुवित्तः। द्वादशे पतितः। स्वकर्मपरि
भ्रष्टः। अधादिस्वकारः। अथ पूर्वेंदे लग्नोद्दितो यत्तृतीयचतुर्थ पंचमषष्ठस्थे
स्वस्त्रमाह॥ मूकोनाकूहीनः। अपत्यतो लग्नत्रयेषु स्याद्वे एकाराजडः। अपडु
तिपक्षा अंधो नचहीनः। तु वितर्केन कृतबाधिरः। श्रोत्रेंद्रियहीनः। व्यक्षो दा ५७
सः। एषा मनुष्यनामाज्ञातव्यं इंदु लग्नस्थे भवति। एतन्मे च वृष केकर्टवत्स भेषी

विशेषमाह॥ कर्कटस्थे लग्ने चंद्रे वित्तवान्। मेषलग्ने चंद्रे बहुपुत्रः॥ चंद्रस्थो च लग्ने वृषलग्ने
तत्रस्थे सत्योर्थवान् भवति। द्वितीये बहुकुटुंबी। तृतीये हिंस्रः। चतुर्थपंचमे तत्स्थोऽत्र भावा
न्वितस्तेन सुखे सुखान्वितः॥ पंचमे पुत्रान्वितः॥ वैकारि बहुशत्रुः। मृदुकायः सुकुमारशरी
रः॥ मृदुरग्निर्नातिप्रदीप्ताग्निः मंदमंदाता मे पुनर्श्री द्युगः॥ तीक्ष्णः उग्रस्वभावः। अलसः
क्रियास्वपटुः॥ एवं षष्ठे। अपपलग्नात् सप्तमद्वादशांतं [illegible]माह॥ ईर्ष्युः परर्द्धिमत्सरः॥
ताम्रमदोऽतिमदः॥ सप्तमे बहुधाज्ञः। चपलबुद्धिरस्थिरः। व्याध्यर्दितो रोगपीडितः॥
अष्टमे भोगार्थं सर्वजनवाच्छ्यं अथात्मजाः पुत्राः मित्राणि सुहृदः। बांधवाः स्व
जनाः॥ धनवित्तमेषां भागी भवति। चंद्रे नवमान्विते निष्पत्ति निष्पादनं सर्वत्रमुपैति। न
वति। धर्मेता धनेन लुब्धः शौर्य गुणबलेन युतः। कर्क्कटे गे दशमस्थे चंद्रे भवति ख्यातः
सर्वजनप्रसिद्धः॥ भावगुणान्वितः॥ एकादशो भावो ज्ञानस्थानं ते न तज्ञ बाध्वितः स
स्नाइत्यर्थः॥ एवं विधोर्द्विनगते एकादशस्थे भवति। क्षुद्रो हिंस्रभावेऽंगहीनोऽवयवरहितः॥

कृतगुणापरितोषकविचष्टो

एवं द्वादशस्थे चंद्रे भवति। चंद्रवारः॥ अथ लग्नादिस्थितयोर्भौमबुधयोः स्वरूपमाह॥ ल
ग्ने भौमे प्रहारादिना क्षततनुः विक्षतशरीरः। धनगे कदन्नः। उत्सितस्त्रीधर्मवान् पापप
रतः॥ अन्येषु परिशिष्टस्थानेषु मकरध्वजतिमः। तृतीयचतुर्थपंचमषष्ठदशमैकादश
द्वादशेषु यान्येवार्कस्य फलानि तान्येव भौमस्यापि वक्तव्यानीति॥ विक्रमवानित्यादि
भौमवारः। विद्वद्गीतास्यादि। बुधे लग्नगते विद्वान् पंडितः। द्वितीये धनवान्। तृतीये
खलः। चतुर्थे कर्षैत्तात्र खलो दुर्जनः। चतुर्थे पंडितः॥ पंचमे मंत्री॥ षष्ठेऽशत्रुः॥ विगतशत्रुः।
सप्तमे धर्मज्ञः॥ अष्टमे विख्यातगुणः॥ नवमदशमैकादशद्वादशस्थानेषु अर्कवत्फ
लानि। बुधवारः॥ अथ लग्नादिस्थस्य जीवस्य फलमाह॥ लग्ने गुरौ विद्वान् पंडि
तः॥ द्वितीये शोभनवचनः। तृतीये कृपणोऽदाता। चतुर्थे सुखी। पंचमे बुद्धिमान्।
षष्ठे विगतरिपुः॥ सप्तमे पितुः सकाशादधिकः। अष्टमे कुलानुचितकर्मका ५८
री। नवमे विघ्नमानतपाः। दशमे सवित्तः। एकादशे सल्लाभः। द्वादशे खलक्रूरचेष्टः॥

सुखि... लग्ने त्रिपथगतो ... सुरतेषु नतमगते सुखिमोऽग्रगुरुवदतो न्यष्टस्वधनो

बृहस्पतिवारः॥ लग्नादिस्थस्य शुक्रस्य फलमाह॥ स्मरनिपुणः कामकुशलः। सुखि
तः संजातसुखः। एवं लग्नस्थे शुक्रे। कलत्रवत्त्वभः॥ सुरतानि लाभी॥ एवं सप्तमपंच
मस्थे जातसुखः। गुरुवदतोन्येषु ष्टमगृहेषु द्वितीयचतुर्थषष्ठाष्टमनवमदशमैका
दशद्वादशेषु गुरुवत्फलानि योज्यानि व्याख्यानि। सधनोऽन्ये। अंत्येमीनगते शुक्रेऽय
त्रतत्रचित्तवान्भवति। गुरुवदन्यत्रस्थक्षेत्रे विलोस्यादितिपठंति। शुक्रवारः॥ अथ
लग्नादिगतस्य सौरस्य फलमाह॥ अदृष्टार्थो नित्यं दरिद्रः॥ रोगी व्याध्यर्दितः। म
दनवशागो स्त्रीवशगः॥ अत्यंतमलिनो मलोपेतः। शैशवे बाल्ये व्याध्यर्दितः।
सविपत्सुते लग्नगतेऽलसवाक्। अत्र व्याख्यानार्थः। यदा तुलमकरकुंभे तदा बोध
मयुक्तः। एवं लग्नगे सौरे गणेषु राजतुल्यो ग्रामाणां वाधिपत्ति सुविद्वान् पंडितः॥
बाल्यंगतः शोभनावयवः। केचिद्सुहृत्स्य दोषस्थ इति पठंति। तदयुक्तं यस्माद्
सा राजस्थी। स्थो ... भवन इत्ति॥ अथ लग्नादिषु भावेषु स्थितानां ग्रह

तां विशेषफलमाह। लग्नप्रभृतिद्वादशस्थानेषु फलमुक्तमेतत्तु वक्ष्ये। लग्नं देहादि
नावैरिति। लग्नं शरीरं देह इति परिकल्प्यं। एवं कुटुंबसहोदादेः पश्चिन्त्या। अत्र राशि
भावानुपरिकल्प्यौ॥ लग्नाद्द्वादश भावाः। भावस्थो ग्रहः पुष्टिं रुजां वा करोतीति विवे
दितव्यं विंत्यं। सुहृदरिपरकीयस्त्वर्क्षतुंगस्थितानी फलमनुपरिविंत्यमिति॥ सुहृ
त्क्षेत्रं मित्रभं अरिशत्रुभं॥ परकीयमुदासीनं। स्वर्क्षमात्मीयक्षेत्रं तुंगमुच्च
भं। एतेषु स्थानेषु फलमनुपरिविंत्यं। मित्रक्षेत्रस्थो ग्रहो भाववृद्धिं करोति। शत्रु
क्षेत्रे हानिरप्येवं। उदासीने न वृद्धिः न हानिः। स्वक्षेत्रे मूलत्रिकोणे वस्योच्चे वृद्धिं
करोति भगवान् गार्गिः॥ नीचस्थ रिपुग्रहस्थो भावविनाशकृत्। उदासीनग्रहेम
ध्यो मित्रस्वर्क्षत्रिकोणगः स्वोच्चगः। स्वग्रहेऽवरूपं भाववृद्धिषु करः स्मृतः। इति स
त्यावार्यः। पुनः समुपचय विपत्ती सौम्यपापेषु सत्त्वं वपयति॥ यस्मिन् भावे १५९
सौम्या स्तस्य समुपचय वृद्धिं कुर्वंति पापो वित्त हानिं कुर्वंति। विपरीतं विसामनेषु।

षादशस्थाने सौम्या व्ययहानिं कुर्वंति। पापा व्ययवृद्धिं कुर्वंति। षाष्ठे सौम्याः शत्रुवृ
द्धिं कुर्वंति पापाश्च शत्रुहानिं कुर्वंति॥ अधुना ग्रहकुंडलिकाफलस्य विशेषफलमाह
ग्रहस्य फलं द्विविधमुक्तं शुभमशुभं वा। यत्र यत् शुभफलं तत्स्वोच्चस्थः पूर्णं फलं प्रय
च्छति। मूलत्रिकोणस्थः पादोनं स्वक्षेत्रस्थः अर्द्धं पादादप्यल्पं। नीचस्थो स्तमितश्च
न किंचिदपि। एवं शुभं षड्विधकारेण अशुभं षड्विधकारेण। एवं व्याख्यं एतत् अ
शुभग्रहाणां एतदेवाशुभाख्यमुक्रमेण। तत्रास्तिमीतनीचस्थश्चाशुभफलं संपूर्णं
प्रयच्छति। शत्रुक्षेत्रस्थः पादोनं। मित्रेऽर्द्धं। शत्रुक्षेत्रस्थः पादफलं। स्वत्रिकोणस्थः
पादादप्यल्पं। उच्चस्थो न किंचिदपि। जातककाले ग्रहस्थावस्थानात् फलं वाच्यं। द
शा एकवर्गफलवक्तिकाले शुभमशुभं वा फलं। दृष्ट्वा तत्काले बलादेव न प्रयच्छति
एतच्च पूर्वमेव व्याख्यातं। तथा चोक्तं। तत्कालं बलयुक्तो यदि भवति दशापतिस्त
स्य फलमनुभवक्तव्यं निश्चयेन परिपूर्णं॥ इति होरायां तत्कृते नावाऽध्यायः॥ ७ ॥

श्रीः

अथ पाद्मययोगाध्यायो व्याख्यायते॥ तस्यादावयस्य फलमाह। एकस्मिन्नुच्चे त्रिगे ग्रहे स्वे च भ-
सत्तुल्ययोः स्वच्छेत्रस्थयोः स्वभुजाधिकः। त्रिषु स्वच्छेत्रभेषु बंधूनां प्रभुः। चतुर्षु धनी। पंच-
सु सुखी। षट्सु नृपसमानात् भूपतिरिव भूपस्तत्सम इति। सुतः सुराज्ञा। एवं विध एको त्रिगश्च्चा-
स्वच्छेत्रगतेषु जातो भवति। एकस्मिन्नुमि वच्छेत्रस्थे परविभवपोष्यः परार्थजीवी। द्वयोः
सुहृत्पोष्यः। त्रिषु स्वपोष्यो ज्ञातिपोष्यः। चतुर्षु बंधुपोष्यो भ्रातॄणां पोष्य इत्यर्थः। पंचसु
गणस्वामी। षट्सु बजस्वामी। सप्तसु राज्ञा। अथ योगस्य तस्य द्वितीयस्य फलमाह॥ एको प्य-
त्रिगतो ग्रहो मित्रदृष्टः सन् राज्ञां नंदनयति। एवमेको ग्रहो ऽत्रिगतो मित्रयोगा-
न्मित्रयुक्त इत्यर्थः। सौमित्रयुक्तः त्रिगतः प्रचुरधनसंयुतं नरं जनयति। सिद्धः
सर्वत्रप्राप्तप्रभुः। एवं वसुरिस्य एक वृद्धिरित्यनुवर्तते। यस्य जन्मनि एकः शत्रु-
च्छेत्रगो नीचगो वा स विवसुदरिद्रो भवति। यस्य द्वौ शत्रुच्छेत्रगौ नीचगौ वा स विसु-
खो दुःखितः। यस्य त्रयः स मूढः। चित्तविभ्रम इत्यर्थः। यस्य चत्वारः सव्याधिः। इति॥ १६०

जनयति नृपमेकोप्युच्चगो मित्रदृष्टः प्रचुरधनसमेतं मित्रयोगात्सिद्धः। विसुखविसुख... धनाधि... बंधुतप्ता... दुःखितम... नाशत्रु... ईर्गेषु। २

न कुंभ जन्म ... भाग ... विष्णुगुप्त ...

यस्य पंचमः स बंधनपीडितः। षट्सु दुःखसंतप्तः॥ यस्य सप्त मध्ये धनुरितसमेतोऽव-
दुःखतबंधुरेवं दुरितः॥ तातसमेतसंयुक्तः। नीचे यद्यपि सप्तसं भवंति तथापि वक्रादिहेतु-
शास्त्रानुसारेण तस्य जोपदेशः। अथ कुंभलग्नजातस्य शुभफलमाह। तस्यानाम-
र्थः कुंभलग्न जन्म अशुभमाह॥ न शोभनमुक्तवान्। तथा वसत्यः। कुंभविलग्ने जातो
भवति नरो शोकदुःखसंतप्तः। न भागत्वे दशादिति। पुरा यवनाः भागभेदाद्वादशभा-
गभेदाज्जन्म निशुभदा नवदंति। यस्य तस्य लग्नस्य कुंभ षष्ठद्वादशभागे जन्म निशुभं तेते
तेषां मतं कुंभलग्ने। तथा वृत्तमतानुसारिणा श्रीमत्काकीर्तिनाप्युक्तं। सर्वस्मिन् लग्न-
गते कुंभे न द्विरसांशको भवयदा भवति शश्चौनतदा सुखितः। परान्नतो जीवी भवेत्पु-
रुष इति। विष्णुगुप्तव्याख्याकार आह। एकस्यां वा तदहति। यदुक्तं भागगते हसे कुंभलग्न-
ग्नं जन्म निशुभं। तत्केस्य ततः घारा से लग्नशतस्य कुंभ षष्ठद्वादशभागो नास्ति पितुः स
र्वस्वेवास्ति। स यदि कुंभ षष्ठद्वादशभागे यदि नस्युनः स वा त्वेव लग्नोक्तानि निरस्य कानिचित्

तस्मादिति षस्तंगात् उक्ते भ लग्नमेवास्तु भं॥ न तद्भाग भेदा इति। तथा च नवांसो उक्तं भद्वादशभागो लग्नगतो न चन्द्रास्यते यवनैः। यद्येवं सर्वेषां लग्नगतानां भनिषेधफलं सर्वशास्त्रकाराणां तन्मतं। तस्मात् उक्ते न विलग्नो जन्मन्यस्तु मो न न तद्भागे इति। अधुनाहोरास्वामीफलमाह। असद्ग्रहाः पापाइत्येषुः असत्सु असमभेषु विषमराशिष्वर्कस्थितेषु नक्तं च यावदिने शहोरामिति त्यहोरायां तेषु चान्येषु विषमराशिषु पापाः प्रथमाद्विस्था यदा न भवंति। तदाजातः रव्यातः सर्वत्र सिद्धो भवति। महोद्यम बलार्थयुतः। महत्सु कार्येषु नित्यमुद्यतः तेजस्वान् तार्थवान्। अर्थयुतो धनवान् अतितेजस्वी भवति। चांद्री शुभे षितिषु द्विपुग्मराशौ भुक्तेषु सौम्येषु चांद्री होरायां तेषु चान्येषु समराशि प्रथमार्द्धस्था यदा सौम्या भवंति तदा जातो मृदुवपुर्लोमः कुत्स्वभावः। कांतियुतो स्फूर्तिमान्। सौरव्यान्वितो सर्वजनप्रियः। बुद्धिमान्। मधुरवाक्। प्रियंवदः। एते गुणोर्युता भवति। अथ पुनरपि होरायां पापग्रहात्सौम्यवस्थानं तथापि मध्यममनुगाः। अरेषु विषमराशिषु दृगतफलमिव्द्वजयाद॥

तास्वेव होरासु सर्वे फलासु परस्परगासु नराः सर्वे फलगुणैः मध्या भवंति। विषमराशिषु चंद्रहोरावस्थानं सौम्यग्रहाणां यदा भवति तदा जाता सर्वे फलगुणा मध्यमा भवंति। अर्थादेव समराशिष्वादित्यहोरा स्थितेषु पापेषु जातपुरुषस्य सर्वे फलगुणाः भवंति। व्यस्तहोरासु विपरीतस्था शुद्धहोरासु व्यस्तस्तेषु भवनेषु स्थितेषु ग्रहेषु जातस्य मर्त्य मनुष्या उक्तगुणैर्विहीना वर्जिता भवंति। तदुक्तं भवति समराशिषु चंद्रहोरावस्थाने पापानां सोरार्क भौमानां बुधस्य पापयुतस्य चंद्रस्य कृष्णपक्षे यदा भवति तदा जातो महोद्यमबलार्थहीनो विते जात्य भवति। पापाचारश्च त्यर्थः। एवं विषमराशिषु आदित्यहोरास्थानेषु सौम्यग्रहाणां भवति तदापि जातो मार्दव कांति सौभाग्य धी मधुरवाकुहीनो भवति॥ उपग्रहस्थितिग्रहस्थाने यथा ग्रहस्थाने यथा यद्वद्बलत्वे भवति तथा फलवत्त्वमपि वक्तव्यं॥ ॥ अथ द्रेष्काणविस्थानात् चंद्रफलं शनिर्थवंसं नतिलकेनाह॥ कल्याणरूपगुणमात्मसुहृद्दृकाणे चंद्रो। न्यकल्पधनाधगुणं करोति। व्यालोद्ध तायुधचतुश्चरणोडजेषु तीक्ष्णोति हिंस्त्रगुरुतल्पगतो लशश्च॥ ॥ कल्याणरूपगुणमात्मसुहृद्दृकाणेचंद्रे ~~चंद्रमा चक्रस्थित~~ करश्च भवति। स्वात्मावद्द्रेष्काणविना अन्यद्रेष्काणवस्थाने विना अन्यद्रेष्काणवस्थिते चंद्रमाति विचारः॥ यस्मादुक्तं॥ अन्यगत

स्तु रुधिरार्द्रयुतां करोति। यस्मिन् द्रेष्काणे चंद्रमा व्यवस्थितस्तद्द्रेष्काणाधिपतिः स यदि चंद्रमसो मध्य
मस्थो भवति। तदा जातस्य मध्यमो रूपगुणो भवतः। अथ द्रेष्काणस्वामी चंद्रमसो ऽरिर्भवति तदा
जातो रूपगुणहीनो भवति। व्यालोद्यतादिव्यालद्रेष्काणस्तत्रस्थे चंद्रमसि जातो तीक्ष्णः उग्रः उग्रायु
धेति हिंस्रो भवति। प्राणिघातनस्वरूपः। चतुष्पदे चतुष्पाद्द्रेष्काणे तत्रस्थे चंद्रे जातो गुरुतल्पगो
गुरुदारगामी भवति। अंडजः पक्षिद्रेष्काणस्थे चंद्रे जातो ऽटनो ऽटनशीलो भवति। आलीय द्रेष्का
णस्थे चंद्रे व्यालादिद्रेष्काणस्थस्य भवेत्फलद्वयमपि वक्तव्यं। तत्र व्यालद्रेष्काणे वृश्चिकाद्यः वृश्चि
कद्वितीयः तुलायास्तृतीयः धन्वी प्रथमः। खगद्रेष्काणा मिथुनद्वितीयः सिंहाद्यः तुलस्तृतीयः कुं
भाद्यश्च। अत्रापि गुणद्वयोपेतभूते द्रेष्काणे स्थे चंद्रमसि फलद्वयं वक्तव्यं॥ ॥मेषादिसंस्थे नवांश
के स्वरूपविज्ञानार्थं शार्दूलमाह॥ स्तेनो भोक्ता पंडिताढ्यो नरेन्द्रः क्लीबः शूरो विष्टिकृद्दासवृ
त्तिः। पापो हिंस्रो ऽधीः स्ववर्गोत्तमांशे ध्रुवस्वामी(?) राशिवत्प्राहुरन्ये॥७॥ मेषवर्गे अन्यस्मिन्
राशौ लग्नगते मेषनवांशके जातः स्तेनश्चोरो भवति वृषवर्गे वृषनवांशे जातो भोक्ता भवति। अत्र चक्र।
एवं मिथुनवर्गे मिथुननवांशके जातः पंडितो भवति। एवं कर्कवर्गे कर्कनवांशे जातो आढ्यः ईश्वरो भवति। ए

द्वितीयपद
न्या

६२

MEMORIAL

वं सिंहवर्गे सिंहवर्गे सिंहनवांशके जातो नरेन्द्रो राजा भवति। एवं कन्यावर्गे कन्यानवांशके जातो नपुंसको भवति। पुरुषाकारहीनः। ए
वं तुलावर्गे तुलानवांशके जातो शूरः संग्रामप्रियो भवति। एवं वृश्चिकविनाशे(?) वृश्चिकांशे जातो विष्टिकृत्सर्वगृहे परकर्मकरो भारवाही वा भवति।
धननवांशे जातो दासवृत्तिः। मकरनवांशे जातः पापकर्मा भवति। कुंभवर्गे अन्यकार्ये कुंभनवांशे जातो हिंस्रो भवति। मीनव
र्गे मीननवांशे जातो ऽधीः अबुद्धिर्भवति। वर्गोत्तमांशे ध्रुवस्वामी राशिवत् एवं करोति। मेषवर्गोत्तमांशे जातः प्रधानमवर्गोत्तमनी ई
शस्वामिनो भवंति। मेषलग्ने मेषनवांशके जातः चोराणां स्वामी। वृषलग्ने वृषांशे जातो भोक्तॄणां असंचयशीलानां स्वामी भव
ति। मिथुनलग्ने मिथुनांशे जातो पंडितानां स्वामी भवति। कर्कलग्ने वर्गोत्तमनवांशे जात ईश्वराणां स्वामी। सिंहवर्गोत्तमांशे जा
तो नरेन्द्राणां स्वामी राजाधिराजो भवति। कन्यावर्गोत्तमांशे जातः क्लीबानां पौरुषहीनानां स्वामी भवति। तुलावर्गोत्तमांशे
जातः शूराणां स्वामी भवति। वृश्चिकवर्गोत्तमांशे जातो भृत्याणां स्वामी भवति। मकरवर्गोत्तमांशे जातः पापानां स्वामी भवति
॥ कुंभवर्गोत्तमांशे जातो हिंस्राणां स्वामी भवति। मीननवांशे जातो मूर्खाणां स्वामी भवति। स्वस्मिन् द्वादशांशाः। द्वि ति॥
राशि द्वादशांश राशिवत् फलानि वाच्यानि। यानि मेषादिस्थे चंद्रे फलान्यभिहितानि होरायां राशिशीलाध्याये(?) नि तान्येव मे
षादि द्वादशांशे जातस्य वक्तव्यानि॥ ॥अथ भौमादीनां त्रिंशांशे स्थितस्य योगफलं वसंततिलकेनाह॥ जायान्वि
तो बलविभूषणसत्ययुक्तस्तेजोऽतिसाहसयुतश्च कुजे स्वभागे। रोगी मृतस्वयुवतिर्विषमो ऽन्यदाररतः खलीपरिच्छ
दयुतो मलिनोऽर्कपुत्रे॥८॥ जायान्वितो भार्यान्वितः बलवीर्यविभूषणमलंकरणं। सत्यमीहार्ये(?) तेन युक्तो। तेजो
ऽतिसाहसयुक्तः तेजसा कांत्या अतिसाहसेन अत्यसमीक्षितकार्येण तया च युतो भवति। एवं भौमस्वत्रिंशां

शांशकस्थजातोभवति। रोगी। निरोगी व्याधितः। मृतास्यपुत्रवती यस्य विपन्नभार्याः इत्यर्थः। विगमकरस्व
भावः। अन्यदारारतो यशस्वी। द्रः। खी। स्ववान। परिधृत्युतः। मालिनो मधीन्ययुक्तः। एवंविधो ऽरुपु
स्व त्रसौरेत्रिंशांशकस्थजातो भवति। ननु त्रिंशांशकस्य फलमेतादृति। कथं गम्यते। अत्रोच्यते। अन्यफल
विधाने त्रिंशांशकफलग्रहणं भवतीति॥ अथ नीचबुधयोः स्वत्रिंशांशकस्थयोर्जातस्य फलं वसंततिलकेनाह॥
स्वांशेगुरोधनयशः सुखबुद्धियुक्तः स्तेजस्विसज्जनिरुद्यम भोगयेतः। मेधाकलाकपटकाव्यविवादशिल्पीशा
स्त्रार्थसाहसयुतः शशिजे तिमान्याः॥२॥ धनेनाविहीनेन यशसा कीर्त्या सुखेन निर्वृत्तया बुध्यायुक्तः। ते
जस्वी दीप्तिमान् सज्जोमान्यः। निरुद्यमो नाम। उद्यमः अव्यवसायः। भोगी संभोगशीलता। काव्यं कवित्वं। विवाद
वाक्युद्धं। शिल्पं कर्मादि शास्त्रेणयुता। साहसेनासमीक्ष्यकारित्वेन युक्तः। अतिमान्यः अतिसत्यः॥ ६३
एवंविधः शशिजे स्वत्रिंशांशकस्थजातो भवति॥ ॥अथ शुक्रे त्रिंशांशकस्थे जातस्य फलं मंदाक्रांता वृ
त्तेन भौमत्रिंशांशकस्ययोर्जातस्य फलं द्वितीयार्द्धेनाह॥ ॥स्वे त्रिंशांशे ऽब्जसुतसुखारोग्यभार्याधियु
क्तः शुक्रे तीव्राः सुललितवपुः सप्रकीर्तीन्द्रियस्थः॥ शूरस्तब्धो विषमवधकोऽसत्कुशलाढ्यो सुखिशाचार्व
गेस्त्रोरविशशियुतेष्वारसर्वांशकेषु॥१॥ ॥बज्जस्ततो प्रजातपुत्रः। सुखेन आरोग्येणभार्यया पत्न्या अथ धनेन

स्वर्वं ... यो ... गाः ... श्रुयार्यतेः आस्तिना। सर्वएवंतन्यो ... कारकाः यन्नगम्यतेषोविशेषतः।
रूपेण सुता ... नेन एतैः संयुक्तः। केचिद्धार्यार्थ इति पठंति। भार्ययाकलत्रेण तथा तीव्रः
क्रूरः। सुललिततनुः। शोभनशरीरः॥ सुप्रकाशो द्वियः। सर्वगामा विदितं दियार्पः। ए
वंशुक्रत्रिंशांशकस्थे जातो भवति। एतेषु भौमादित्रिंशकेषु अर्कचंद्रसंयुक्तेषु यथा
संख्यं फलानि। शूरस्तब्धाविति। तद्यथा। भौमत्रिंशांशकस्थे र्के जातः शूरो भवति
शूरः संग्रामप्रियः। चंद्रे स्तब्धश्चिरकर्मकारी। सौरत्रिंशांशकस्थे र्के विषमः क्रूरः चं
द्रमसि वधकः। जीवत्रिंशांशकेसत्कुणाः। चंद्रमस्याढ्यईश्वरः। बुधत्रिंशांशेर्के सुखी। चं
द्रः पंडितः। शुक्रत्रिंशांशके चार्के गः शोभनांगः। चंद्रमसाढ्यः सर्वजनप्रियः। एवमा
रप्रभृतिशाकेषु। आरो ... गाद्यः। हूर्वः प्रथमांशाकानां त्रिंशांशकानामिति॥ इति ...ता
अ तकवृत्तौ आश्रयाध्यायः॥ अथ प्रकीर्णाध्यायो व्याख्यायते। मिश्रः ... का
कउच्यते। तत्र ग्रहाणां परस्परं कारकसंज्ञामाह। स्वक्षेत्रे यो ग्रहः स्थितः यस्य
तुंगेस्वोच्चे यम्य मूलत्रिकोणे स्थितः स सर्वपदि लग्नकेंद्रकेंद्रप्राप्त्यतः स्थितो भवति

मूलत्रिकोणगतो यथा धनुषे स्थो गुरुः उच्चस्थानगतः सर्व एव ते ग्रहाः कारकाः कर्मगः
निगदिताः परस्परं लग्नगस्य ग्रहस्य

एवंविधस्य ग्रहस्य योऽप्येवंविधः केंद्रगो यदि भवति तदा तौ ग्रहावन्योन्यं परस्परं कारका
ख्यौ भवतः ॥ अनेन प्रकारेण यावंतो यावत्संख्या ग्रहा भवंति । तथापि ते सर्व एव पर
स्परं कारकाख्याः । अनेन प्रकारेण यः कर्मगः । यो भवति स्वांशे उच्चस्थाने स्व
स विशेषतो विशेषेण तेषां ग्रहाणां मध्ये कारकसंज्ञां लभते । अपतउक्तं कर्मगस्तेषां
विशेष इति । अस्योदाहरणप्रदर्शनार्थमाह । यथा कर्कोदये जातस्य लग्ने तत्स्थो वृ
हस्पतिर्वं केंद्रेऽङ्गारकः यमः सौरः अर्कः आदित्यः स दिग्बलस्य तिः । १ तत्कुजयमको
मेषस्थः कर्कटे तदा परस्परमन्योन्यं कारका निगदिताः उक्ताः ॥ अनेनैव प्रकारे
ण यावंतो भवंति तावंतः परस्परं कारकाख्याः । अनेनैवोदाहरणेनैतत्स्मृति
पादितं भवति । यथा पुरुषस्य लग्नकेंद्रं लग्नं विना स्वके त्रोच्चमूलत्रिकोणगा
अपि संतः परस्परं केंद्रगास्तदापि कारकाख्यां लभते । लग्नगस्येति । ल १६५
ग्नगस्य ग्रहस्य प्राक् लग्ने समवस्थितस्य सकलः सर्वोपि ग्रहो अंबरगो दश

स्वत्रिकोणे उच्चे भवे गुरुर्यो लग्नमदिन कर्मगः स्तु तत्कुणाले ... पि सत्यमलः ॥३

ग्र संयो / ग्रहे ऽन्नं / योगिन्हा / ने च म दृ / हे अत्र / त्र भुयये / दृ वृग्रार / या रव्य ग / हेषु याप / ति

मस्थानस्थो अंबुगश्चतुर्थस्थानस्थः कारकसंज्ञो भवति । अनेनैतदुक्तं भवति । लग्नगो ग्र
हः स्वके देव त्रिकोणोच्चेषु यद्यपि न भवति यतश्च तस्माद्दशमस्थश्चतुर्थस्थो वा भवति सोऽ
न्यस्य स्वदेत्रोच्चत्रिकोणनामन्यतमेन भवति । तथापि यो सौ लग्नगतस्तस्य दशमश्चतुर्
गोतासतस्य कारकाख्यो भवति । सोऽन्यो लग्नगतस्य वक्तेति । अपतउक्तं लग्नगतस्य स
कलोऽम्बुगोऽम्बुग अथान्यत्कारकलक्षणमाह । लग्नकेंद्रं विनाप्यवस्थितस्य ग्रहस्य यदि
कश्चित् ग्रहः कर्मगो दशमस्थानस्थो भवति स च स्वदेत्रोच्चमूलत्रिकोणनामन्यत
मो भवति तस्माद्दशमस्थस्तस्य यदि सुतादनिसर्गतो मित्रं भवति । न केवलं यावद्भु
संपन्नत्वेन मित्रं च गुणो न संयुक्तस्तात्कालिकमित्रामित्रविधिना मित्रतामेव प्राप्त
तथाविधः स ग्रहः कारकाख्यो भवति । यस्मादसौ दशमस्थस्य कारकाख्यो न भवति
कारकसंज्ञा च या प्रायानुपयुज्यते । यतस्तत्रोक्तं । रिःफो पदत्वं दशायामिति । अथ का
रकसंज्ञाप्रयोजनमाह । यद्वा लग्नं नवांशकवर्गोत्तमारभ्य जन्मवर्ज्जोऽपि वार्गोत्तमनवां

मध्ये वयसि सुखप्रदः चेंद्रस्थाने ग्रह जन्मलग्नपो दृष्टो नृपको न च दृग्गतस्तेनं तु प्रथमे अवाकाले । बृ॰टी॰

गो भवति । यस्य चतुर्षु स्थानेषु सौम्यसंज्ञा शीर्षोदये नामग्रह न तस्यापि सुखं जन्म । यस्य
जन्मनि लग्नकेंद्रचतुष्टयात् एकमप्यस्तं केंद्रं भवति । तस्यापि सुखं जन्म । अत्र सौम्यग्रहाधिष्ठा
नविशेषेणाप्यसुखं जन्म । यस्मात् कुक्रमेणैव । एकस्मिन्नपि केंद्रे उदये सौम्यान ग्रहा प्रियाश्चायां
जन्मन्यपवाकर्तृत्वं स्यात्तत् सुखं वा दुःखं वा यदि इति । यस्य जन्मनि कारकसंज्ञा ग्रहा भवंति तस्या
पि सुखं जन्म । अत्र यथा यथा गुणाधिक्यं तथा तथा सुखमतरमेव जन्म । अथायनयोत्तेन जातो
यौवने सुखी भवति । दशापतिफलपाकेन वा ॥ गुरुजीवजन्मनि यत्र राशौ चंद्रमा स्थितः त
दधिपतिर्नवये न लग्ने न जन्म तदधिपति लग्नपः एषां मध्ये तमो यस्य लग्नकेंद्र भवति त
स्य वयो मध्ये सुखप्रदो भवति । यौवने सुखी भवतीत्यर्थः । तथा च यवनेश्वरः । जन्मा
धिपो लग्नपतिश्च येषां चतुष्टयेस्थो ह्यजवानसुसुखी ॥ चतुर्थ्यु हि सुसंगतः सन्त्व
तुर्वयः कालफलप्रदः स्यात् । दृष्टो नयेत्यादि दशापति ईशाः प्रवेशाकाले दृष्टो द १६५
यराशिगो यदा भवति तदा स्वदशांते फलप्रदो भवति । अथ दशापतिः पाककाले

दिनवरा धिष्ठस्ते प्रवेशकाले गुरुत्वनवलौ मध्यमध्यमयातो । रविसुत शशिनौ विनिर्गमिस्थौ शशि तनयः
फलदस्तु मध्यका ॥ १ ॥
उभये भवति । तदा दशा अंते सर्वं प्रफलप्रदो भवति । यदा शीर्षोदये भवति तदा प्रथमदशा प्र
वेशकाले पाकदो भवति । एवं पृष्ठस्य उभयस्य च पक्तिर्व्याख्या । दशाकालं त्रिधा परिकल्प्य
स्मिन्काले तस्य पक्तिर्जाता तस्मिन्काले । आद्यंते मध्ये च । ननु वेदसंख्यानेनाधुना निकु
रुते । पापानि वा तान्यपेति । त्रिधा विभक्ते दशाकाले ज्ञेयो ग्रहे फलं दशा प्रवर्तते प्रवेश
काले तिष्ठन्नेव तस्य फलं वदस्य तत्कार्यं गम्यते । तथा च गार्गिः । आद्यंतमध्यफलदः शिरः
पृष्ठोभयोदये दशाप्रवेशसमये तिष्ठन् वाच्या दशापति । अथ सप्तवर्गस्य फलमाह । ना पुष्पिताग्रया
रवशात् पक्तिकाले यस्मिन्नुराशौ सुसमसुनेषा ष्टकवर्गफलं दिनकरः अथादिस्थः प्र
कृति । एवमेव रुधिरो भौमः गुरुसुकैरा शिमध्यपत्रि भागे ... सौर
रशशा निर्गमस्थो अंत्य ।-त्रिभागे फलदो बुधः सर्वकालं फलदः । आद्यमध्य
लेच ॥ इति प्रकीर्णकाध्यायः ॥ छ ॥ अथ निर्याणाध्यायो व्याख्यायते । तत्रादा
वेव दारस्य तस्य जन्मस्थानमाह । यस्य जन्मलग्ने ... चतुर्थं पंचमस्थाने । सु न
तत्रास्मिन् राशौ प्रवेशकाले आद्यत्रिभागे तिष्ठे तो पूर्वे प्रयच्छति ॥ ८ ॥

लग्ने सु
त्रेच जन्म
ने सु सर्वे
प्राने ...
विते ...
... दिने
... दिति
... न्यथ
... सवः
... दम
रवे रवि
... नति
... आ
... यगुआ
... नाच
नेर्मन
ति १

ग्रहेण स्वपित्ति। नावाप्तसंयुक्तं नवति। अथवा आलोकितं दृष्टं यस्य तस्य पुत्रसंभव
दस्तीति वक्तव्यं॥ पुत्रा भवंता स्वर्धाः। वंध्या एवं भवति। यस्य जन्मनि चंद्रलग्नयोः पंचम
स्थानं शुभेन स्वपतिना वा ईक्षितं न भवति तस्य पुत्रासंभवः॥ अपुत्रत्वं वक्तव्यं। अन्ये
केचिद् द्वादशप्रकारं पुत्रं कथयंति॥ औरसः। क्षेत्रजः। दत्तकः। कृत्रिमः। प्रथमप्रभवः। गू
ढोत्पन्नः। अपविद्धः। पौनर्भवः। कानीनः। सहोढः। दासीभवः॥ वंध्याद्रपि च केचिदाच
र्याः॥ अथ लग्नात् पंचमे सप्तमे स्थाने यस्य स्वपतिना नोग्रेण न वा शुभेन दृष्टं भवति
तस्य कलत्रसंपदस्तीति वक्तव्यं॥ यदा वंध्या स्याभावादि सप्तमे शुभेन स्वपतिना शु
भं दृष्टं न भवति तदा नास्तीति। एवं पुत्रस्थाने यत उक्तं। ज्ञेयो न्यथासंभवे अपुत्रक ज
न्मनु पलक्षणार्थं सर्वेषामपि तच्चादीनां भावानां लग्नाद्वंध्याद्यास्थितिरवेक्ष्या। यत्तो
द्वावप्येकतो मूर्त्तिसंज्ञौ। यवनेश्वरः। मूर्त्तिषिद्धोराशिशिजंघविघादिति पापोर्नेत्या ११६
द्वापार्श्वेः कन्यातस्मिन् लग्नगते तस्मिन् नरवानादिस्थानेष्वरोमा न स्थो भवति।

उग्रग्रहैः सितचतुरस्रसंस्थितैर्मध्यस्थिते भृगुतनये पश्चवोग्रसः। सौम्यग्रहैरदृष्टो नानिरीक्षितो जायाधने २१
दहनानिपातपातरज्जुः॥२

दारहाकजर्वघातयति। तस्य पुरुषस्य जीवत एव नार्या मरणं। तस्मिन्नेव योगे पापैर्नीचयो
रवौ अवने भूमेः पुत्रो भौमः पुत्रस्थानगतः पंचमस्थाने नक्रक्षस्थितो भवति तदा पुत्रम
रणं करोति विपन्नियर्थेति। तस्य जीवत एव वक्तव्यं॥उ॥ अथ जीवत एव नार्या मरणयोगमा
मा ह॥ उग्रग्रहाः रविसौरभौमास्तैः सिता त्तुर्थका तुर्यपासंभवं चतुरस्रसंस्थितैरथचतुर्थाष्टमग
तैर्यस्य जन्म भवति तस्य जायायधा नार्या विपत्तिर्दहनेनाग्निना भवति। तस्य जीवत
एव नार्यात्मानं अग्निना व्यापादयति। अथ पश्वोग्रयोः पापयोर्द्वयोर्मध्ये भृगुतनये सं
स्थिते जातस्य निपातेनोच्चितयतेनाकृपाद्वधो भवति तस्य जीवत एव। अथ यस्य ज
न्मनि सौम्यग्रहैः रन्यतमेन अप्रसहितेन संयुक्ते नाष्टिदृष्टः तस्य पात्रा तोजाया
वधो भवतीति। तस्य जीवत एव बंधनेनात्मानं व्यापादयति। केचिद्द्वाभ्यामेवैत द्व्या
ख्यातौ। उग्रग्रहैः सितचतुरस्रसंस्थितैरेकः। मध्यस्थिते भृगुतनये पश्चवाग्रयो
द्वितीयः। सौम्यग्रहैरदृष्टसंनिरीक्षित ततृतीयोगद्वयविशेषः जायावधो द

लग्नाद्व्यया रिगतयोः शशितिमिरयोश्चापि स्यात्सौ केतनयश्च यदि तिजन्मा द्यूनस्थयौ नवमपंचमले ...
केमो र्धि च जगार पुरी सिआतो ३

न निपातान्नः इति योग द्वयविकल्पः॥ तद्युक्तं । तस्मात् भगवान् गार्गिः वधु
र्थो ष्टमगेः शुक्रात् सौरारा ... हुताशनात्। तेषां योर्द्वयोर्मध्ये तथा शुक्राद्वि
पातनः। शुक्रसंयोग दृक्ष्ट तेषां य भार्या वध्या भवतु॥ अधुना विकलदारको यो
ग ज्ञानमाह॥ शशांकेद्युस्थितिमरश्मिः सूर्यः यस्य जन्म विलग्नाद्द्वादशस्थाने
चंद्रो भवति। षष्ठे च सूर्यः यस्य जन्म विलग्नात्। द्वादशस्थाने चंद्रो भवति षष्ठे च सू
र्यः सज्ञातः का ततो भवति। तद्भार्यापि काणा भवति। द्यूनस्थयोरिति। लग्नात् शु
क्रसूर्ययोर्द्वयोरपि सप्तमस्थयोर्नवमे वा संस्थयोः पंचमे वा तयोर्द्वयोरपि यस्य
जन्म भवति सं विकलदारमुक्तां ति कथयंति। तस्य भार्या एकांगवर्जिता भवति।
केचित्तु नवमपंचमसंस्थव्याः। शुक्रार्कयोर्यथासंख्येनैवायं योगो व्याख्यातः।
तद्युक्तं भगवान् गार्गिः। पंचमे नवमे द्यूने सहितौ शुक्रभास्करौ यस्यास्यां १६७
१६७ तां भवेद्भार्या तस्यै कांग विवर्जिता। ७॥ अपत्यस्तुतज्ञानमाह॥ कोणान्य

...सिन कुजयोर्वर्गस्तस्थे ... तिगस्थो चमेंदु स्थित्या ... रशिनोरस्तो ...
विसुतो द्विया परिणततनु ... प्रमदापतीः। ५

ष्वानेश्वरतस्मिन्नुदये लग्नगते भगुतनये शुक्रे चक्रसांधो कुर्कट वृश्चिकमान
नानामन्यतमांस्य नवांशकस्थे। नकेवलं यदि दशमे लग्ना ... स्थे एव मस्थे ...
कसंधौ भवति। तदा जातो वंध्यापतिर्भवति। वंध्या निष्फला आर्तवहीना नसुतेतिभ स्ता
ग्नांस्ये व मस्थानं यदि न केन वि सौम्यग्रहेणायुतं भवति तदा वंध्यापतिर्भवति। ए
तन्मकरवृषकन्यालग्नेषु सं भवति। अपुत्र इति वक्तव्यं। वंध्याधिप्यहा नज्ञाप
यति। यथा कौमारे भ्योदारे भ्यः पुत्रो स्यत्रि न भवति। परित्ती तायान भवति अप
वंधिकाभ्यो भवति। पापग्रहैरिति। व्ययं द्वादशं मदस्थाने सप्तमं लग्नराशि मुदय
लग्नमतेषु पापग्रहैरेव यथासंभवं स्थितैरेति त्रिषु त्रिषुस्थानेषु द्वयोरेकस्मिं चा
यथासंभवं सर्वे स्थिताः राशि निवंद्याण लग्नास्यं च मगते अस्तुतस्य अपुत्र
स्य च अभार्य विन पुत्रो न भार्या भवती स्यर्थः॥ अपपरयुवतियोगज्ञानम
ह॥ असितकुजयोः सौरभौमयोरन्यतमस्य वर्गस्थे सितेषु केतस्मिं स्थित

[illegible] ... दृष्टे दास्यां जातो

न्तस्थे सप्तमगते तयोः सौरारयोरन्यतमदृष्टे जातः। परयुवतिः परदारगामी भवति। तौ
वेत्यदि तौ यदि सौरौ एकराशिस्थितौ सेंदौ चंद्रसहितौ भवतः॥ असितज्जवर्गो अस्त
स्थः सितः तदेवक्षितः तदा जातः स्त्रियो सह पुंस्त्वो भवति तदा पुरुषः परदारेषु ग
पर च्छति। सद्भार्यापुरुषं गच्छति। भगुरुजवा त्रिनो इत्यादि॥ भगुतः शुक्रः त्वांशावदस्त
योस्थः स्थः जवंद्वयोरेकैकराशिमयोर्यत्रतत्रवास्थितयोस्तावितावासितजज्जावस्त
सप्तमस्थाने भवतः। तदा जातो नरो भार्याहीनो भवति। वस्तु तो वा न भवति। वा त्राद्रो अ
त्रवार्धेन विकल्पेन भार्या भवति। अपुत्रा॥ परिणततनूरिति। स्त्री वनास्त्री
शः स्त्री नग्नस्योरेकैकराशिगतयोरस्त सप्तमेतावेवासितज्जौ भवतः। तौ
चस्थु न दृष्टौ सौम्यग्रहेण केनचिद्दृश्यते तदा परिणततनूषमदापती भव
तः। परिणाते तनुस्यायोः एतदुक्तं भवति तस्य वृद्धः स्ववृद्धा भार्या भवति। ७॥ अ १६८
न्यान्यपतिस्थयो गानाह॥ वंशाच्छत्राइति। घ्नवास्ये दस्येश्वरः शुक्रः पापाः

क्रूरा ग्रहाः। यस्य जन्मनि चंद्रमा दशमः शुक्रः सप्तमः पापाः सर्वत्रानुवे
शः। तस्य वंशच्छित्तिर्भवति। दुर्योधनप्रायः त्रिस्याओ शाइति। शनिसुते न बुध
पुत्रो यस्त्र्यंशोदृकाणाः स यस्य शत्रोः संबंधा राशौ तस्मिन् लग्ने केन्द्रस्था नार्किणा सौ
रेण दृष्टे त्रिशो भवति। चित्रकर्मादिकर्मणा जीवति। अत्र केचिदस्मिन्नराशौ बुधो अ
वस्थितः तस्मिन्नराशौ सौरदृष्टे बुधाधिष्ठितो पि दृकाणः शनैश्चरेण दृष्टो भवति
ति निर्णयंति। तदागतचातुर्वर्ग्यस्य यथेष्टपक्षः आचार्यस्याभिमतं तस्यतो तदा
बुधः केंद्रस्थानसौरिणा दृष्टे शास्त्री भवस्येतदेवाचार्येव सुइति। अंशो ग्रहाणां
कुलस्थत् कृतवांश्च आतो अवश्यावत्ते ने तदाचार्यस्याभिप्रेतमिति। एतत्अंशग्रा
ग्रहणं कृतं। तस्मात् दृष्टिविचारः। न केवलमत्रयावद्विजन्मांशस्य चनायेन तत्सा
त्रैवमौ वा दासाद्यां। दास्याजातइत्याद्धिदित सुरगुरौ रिःफग लग्नाद्वादशस्थिते
केवलं यावसौरि भागे शनैश्चरनी चांशपि स्थिते दास्याजातो दासीपुत्रइतिवक्ष्यं॥

[illegible]

मावेऽत्रैवोदोरिति॥ लग्नात्तुरविशशिनोर्द्वयोर्मध्ये तयोः सप्तमस्थयोः सूर्यचन्द्रयोः रव्याद्ग्र
हयोः खलोकितयोर्नीचांशगतो भवति। स्वच्छलोऽनुवितः धर्मस्त इति त्यर्थः। अन्यान्या
नप्यति दृष्टयोगाभावात्। पापलोकितयोरिति। सितस्फुजनौ मौ [illegible] एतयोर्लग्नात्सप्तम
गतयोः पापदृष्टयोर्जातस्य वाधक्यं भवति सर्वत्र सिद्धः। यत्रतत्र राशौ चंद्रे कर्कटेऽष्ट
म्यंशकयोरन्यतमनवांशकस्थे तत्र वान्येन पापेन युते जाते गुह्यरोगपुरुषरोगव्या
धिः। श्वित्रं स्यादि। अशुभयोः सौरारयोः द्वादशद्वितीयगयोश्चंद्रो उदयलग्नस्थे
रव्यादित्यसप्तगे जातः श्वित्रं तु स्यव्याधिः। चंद्रे रवेर्दशमस्थे अवनिजे भौमे सप्त
मस्थे अस्मिन् योगे यद्यर्कजः सौरिः वेशगो भवति। तदा जातो विकलांगो गद
नो भवति। अन्यान्योन्यपि दृष्टयोगाभावात्। अंतः शशिन्यपि। यत्रतत्रस्थे श
शिनि अशुभयोः सौरभौमयोरंतर्मध्यस्थयोर्मकरगो स्यात्सक्षयः। शुभदृष्टिवर्जि
त्यभावो जातो भवति। स्पष्टः प्रसिद्धः एषामन्यतमे २। नरो गेणा दृष्टो भवतीत्यर्थः॥ १६९

[illegible]

शोषीति। अर्कचंद्रयोः परस्परगृहांशस्थयोः आदित्ये कर्कटराशिस्थे कर्कनवांशस्थे
वा चंद्रे सिंहस्थे सिंहनवांशस्थे वा जातः शोषी क्षयी भवति। अत्र केचित्तु परस्परगृहां
शकस्थौ दोरिति। तथा च गार्गिः। परस्परगृहे याती यदि वापि तदंशगो भवेतामर्क
शीतांशू तदा शोषी प्रजायते। कृतिके वितु। सिंहे सिंहांशके चंद्रमसि वर्के कर्कांशके
रवौ शोषी भवति। तच्चायुक्तं। द्वे च पदे इति। युगपत्तुल्यकालं तयोरेव परस्परक्षेत्रे
यदा द्वावपि भवेतां तदा शोषी भवति। एतदुक्तं भवति यदा सिंहे तावच्चंद्रो क्षि
तोऽर्कः कर्कटे वा भवतः तदा शोषी भवति। न शोषी वायुर्बलो वा॥ अन्यान्यान्य नप्य
ति दृष्टियोगाभावात्॥ अस्यमध्ये धन्विसंबंधिनिराशौ पंचमनवांशस्थे चंद्रे सितत्रव
समंदरुधिरमंदेन सौरेण रुधिरेण गारकेन यपासंभव मन्यतमेयुक्ते तान्याम
न्यतमेन दृष्टे जाते कुष्ठी भवति। यत्रतत्र राशौ कर्कटे मीनके कर्कटे कुलीरः मृगो मकरः
अजो मेषः एषामन्यतमे नवांशस्थे चंद्रे तत्र समंदरुधिरयोरन्यतमेन युक्ते

वधना रिधनव्ययस्थिता रविचंद्रारयमा मध्यात् बलवद्भिर् दोषस्त्रिकोणगतै नयनं नश्यति ॥१०

नवमाम
दृतीयधी
युता नव
सौम्यग्रहै
र्नामीरोहि
ता: निधन
च्छ्व त्रिप
तदा रदये
कान्य करा
त्रसगमे

दृष्टो वा जातः कुष्ठी भवति। यदा चंद्रः सौम्यग्रहैर्न दृष्टः यदा सौम्यग्रहैर्दृश्यते तदा कंडू वि
कारः न कुष्ठी। यातैस्त्रिकोणमिति। अजिकर्कवृषे वृश्चिककुलीरवृषे मृगे च
मकरे एतेस्त्रिके याते घाटीस्तथा व्याधिर्भवति। यस्य एतेषाम् उच्चादीनामेकत
मो नवमस्थो पंचमस्थो वा भवति स च पापानामन्यतमेन युक्तो दृष्टो वा भवति
तदा कुष्ठी स्यात्॥ अस्यान्यान्यप्याह। निधनारिधनव्ययस्थिता इति। रवि
चंद्र अंगारक शनैश्चराः एते यथा तथा येन तेन प्रकारेण। अष्टमषष्ठद्वितीय
द्वादशगास्तदा मनुष्याणां अनेकतामाध्यं जनयंति। यथा तथेति क्रमनिरासार्थं। तां
वानेत्रतां बलवद्भिर्दोषकरतौ। तेषां चतुर्णां ग्रहाणां मध्यात् यो बलवान् तस्य यो
वा तत्पित्तश्लेष्मणां मध्यात् दोषस्तत्स्तेन प्रकारेण तस्य कोपेन तस्यान्धविना
शो भविष्यति। अथान्यान्यप्याह। नवमायाइति। पापग्रहाः नवमे एकादशे
तृतीये पंचमेषु यथासंभवं युताः सौम्यग्रहैर्न दृष्टाः तथा बलवद्दोषकारणा॥ १०

उदयत्युडुपे सुरास्यगे सपिशाचो भूतमोत्रिकोणगो यो ... सोपप्लवमंडले रथाबुदयस्थे नयनापवर्जितः॥१२

संस्पृष्टः पव
नेन मृगे मु
ते धूतेवित
त्रिगुरौ सोम्य
दोवनिजो
तेस्य नयने
जीवे चित्र
स्त्रितोनद स्त्र
मुतो रमे वनि
मुते धर्मा त्म
जन्म नगे जी
यते वास्यस
र स्वयमित
ये भिलो अपमी
शीनशो।१२

नियमात् श्रवणोपघातकाः कर्तायो बाधियाकाराः अत्रास्तु भयस्थाना कं चंद्र रसौ
राः तथा लग्नात् सप्तमस्थानस्थिताः सौम्यैरदृष्टा रदवैरुत्स्यकारादं तविकार
कारकाः॥ अथान्यानप्याह॥ उदयत्युडुप इति चंद्रे लग्नगते तस्मिंश्चासुयस्य ग
राहुग्रस्ते तस्माल्लग्नादष्टुभयोः सौराद्रुपार्न नवमपंचमयोर्गतः सपिशाचो भवति
तस्य पिशाचो लग्नो भवति। एवं खानादित्ये सोपप्लवे राहुग्रस्ते तस्मिंश्चोदयस्थे
लग्नगे लग्नाद्वापापयोस्त्रिकोणगतयोर्गतो नयनापवर्जितो धः स्याद्दित्य
र्थः। अथान्यानप्याह। संस्पृष्टः पवनेन इति यस्य जन्मनि मंदः सौरो धूनेस
प्तमे जीवे लग्नगते जातः संस्पृष्टः घातान्नरो नरो भवति सोस्यादरति। अथ
निजोभोमस्तस्मिन् स्वभवनस्थे लग्नात्सप्तमस्थे गुरौ जीवे लग्नगते जातः सो
स्या विति। ततः विंतवायइस्पर्शः। तद्वदिति। अर्कसुत सौरस्तस्मिन्नुदय
लग्नस्थे अथ विनिजे धर्मात्मजगे लग्नान्नवमपंचमसप्तमास्तव्यतम

तनुर्यदा वो लग्नकरः नवम शास्त्रे ... नीचाधिपाँशाय ... एकादशो ... नराःमस्तु ...
... काम ... ॥७४

विरूतदृश्या नः पापैर्दृष्टे वृषाजदृग्मी दयेषलंति रसुताशहोरा जमेहमेघृष जेप्यिवा नवां मस्तुतगेपापै दृष्टे रवापद ष्टेऽस्तोदि यस्तुतेनैव स्याधिःकुज बिवृतःशुभ नृ॥९५	स्थैवसौन्मानदइति। केचित्तु दुर्धुर्यमोदय्य इति। अपकृष्टाणां वृद्धसहस्त्रराशिसु ते नराणां स्वरेणायुतेष्वयं द्वादशांस्थानं भागोया लेवाग्रहणात्तु सोन्मादइति। अथा न्यान्नप्याह। राशंशापोशकरइति। उन्मनियास्मिन्नवांशेवं द्वावर्तते सराशपंश कस्य स्यपःर्णःसराइपंशापउ्लकरसूर्यःशातकरसंहृः अमरइयोज्ञावरते आत्मी इष्यते सद्यामराशपधिपो नीचाधिपस्तद्वाय नावांधिपांशोष्यव स्थितैः शात्रुनवांशा केर्वा ज्ञाता दासा भवंति॥ एन्योअत्यमध्यवहुमिरिति। एन्योग्रहे अएको लपः द्वौमध्यमौ। यत्र सचारा बहवः यदांशा ग्रहाभ्यां यस्य जन्मनि एको नीचाधिपांशाक् गतो भवति। सोऽभ्युपगमेनाऽविताद्या दासत्वामुपयुज्यते। यस्य द्वौ भवतः सो प्यनेनक्रीतोऽन्येन विक्रितः सन् येन क्रीतस्तस्य दासो भवति। यस्य त्रयश्च चा रो वा स गर्भदासो भवति। दासस्य पुत्रो दास्याः पुत्रो वा लोके गृहे जातो दास इति प्रसिद्धः। अथान्यानप्याह। विरूतदर्शन इति। वृषः प्रसिद्धः। अजो मेष॥ ७८

व्ययस्तुत ॥ नधनगिरेस्त्रीमैस्त्र्यितसमानानि बंधनौ विकल्प्यः ... गतिंगाइपा ... दिवाले बलयदसौम्यनिरीक्षिते ... स्थताव...

अयो धन्वी एषामन्यतमे लग्ने पापदृष्टे क्लिन्नदशनो विरूपदंतो भवति। अन्ये तु भ
दोत्राणि पापयदृशान्नपयोर्मेषवृश्चिकमकरकुंभा एषामन्यतमे च लग्ने दृष्टे ध
न्विनिवा वृषभेपिवा लग्ने पापदृष्टे जातो खलतिः खल्वाटो भवती त्यर्थः॥ रवौ वादि
त्ये नवमसुतगे पापदृष्टे अपदृष्टबन्धो भवति। अपसारस्यनः। एवं दिनकरसुतेसौ
रे लग्नान्नवमपंचमस्थे पापैर्दृष्टे नैकव्याधिः बहुरोगो भवति। एवं कुजेनो भे
नवपंचमगे पापैर्दृष्टे विकलांगहीनो भवति॥ अथान्यानप्याह॥ व्ययस्तुत
धनधर्मगैरिति। अपसौम्यैः पापैर्दृष्टद्वादशपंचमद्वितीयनवमो यथासंभव मन्य
तमस्थानस्थैर्जातस्य निर्बंधनं भवति। संसद्धतइत्यर्थः। तत्र निबंधनं भवनं
समानं राशिसदृशं विकल्पनीयं। राशिस्तु व्यघाणिसदृशं भवनं लग्नराशि
यः घ्राणिनः सवृषं सघाता। येन प्रकारेण बध्यते तेन प्रकारेणेत्यर्थः॥
तद्यथा। मेषवृषधनुर्धारेण अन्यतमे लग्ने तरइत्यादिना भवति। मिथुन

परुषवचनोपस्माराद्यैः इति शापतौ सरवितनये वक्रेणो धृं गते परिवेषकोरवि मन ... स्पारदे नन्दन्त ... दृश्य
नाग्निवैर्नवपमनु ... दिसैर्वशोपम मध्यमाः॥७॥

त्रुलकुंभानामन्यतमे निगडैर्बध्यते। कर्कमकरसिंहानामन्यतमे लग्ने बंधनं विना दु
र्गे क्लिश्यते। वृश्चिकलग्ने भूमिगृहे बध्यते भुजगनिगडपाशभृदिति। यस्मिन्
दृक्काणे पुरुषोभिजातः स चेद्भुजगनिगडपाशभृदिति भवति। सर्पदृक्काणो निगडपाश
भृद्दृक्काणः स च पंचमपंचमनवमानामन्यतमो यस्यांशस्तस्य बंधो भवति। स च द्वाभ्यां
बलवता असौम्येनापापग्रहेणादृश्यते तथापि तस्य तद्वत्तस्मान्नं निबं
धनं तद्धत्ते नैव घकारेणाविकल्पं। भुजदृक्काणाः कर्कद्वितीयः वृश्चिकयोर्वृश्चिकद्वि
तीयः। मीनांत्यस्य निगडदृक्काणः मकराद्यः भुजगतिशङ्को भद्वित्या रव्यर्थ।
अथापस्मारापि निश्चानाह। परुषवचनइति। निशापतौ चंद्रे राशेश्चरसहिते वक्रा
लोपंगते भौमदृष्टे परिवेषगे तत्काले परिवेषतौ पुत्रे जातः परुषवचनः
अप्रियभाषी। अपस्मारार्त्तः क्षयावान् भवति। अत्र चंद्रमसः स्वक्षयः प्रकारान्तरेण ७२
तास्त्रयो दोषास्तेन चंद्रे सौरेणापुत्रे परुषवचनः। सरवितनये भौमे दृष्टे परुष

परुषवचने नरतवे ... नगनाम्नि ... तिषु ... विधनैनाशौ ... निधने ... नगता मे पतिश्च।
वचनोपस्मारार्त्त्यस्यपस्मारे ता भृत्य। सरवितनये भौमदृष्टे परिवेषयुक्ते परुषव
चनोपस्मारार्त्तः क्षयावेति। रविकुजयमैरिति। सूर्यभौमसौरा यस्य दशमनिवृत्ताम
स्थाने। सुभग्रहाणां मध्येन केनचिद्दृश्यते तदा जातो भृत्यको भवति॥
तैः पूर्वोदितैः रविकुजयमैर्वराधममध्यमो भृत्यको भवति। तेषां मध्ये विधनैक
न भृत्यकोपि वरः श्रेष्ठः। अत्र शुभग्रहे स्थिता भवति करोति। द्वाभ्यां मध्यमः। त्रिभिरधमः।
श्री। इत्यरिष्टयोगाध्यायः॥ ॥ श्रीसूर्याय नमः॥ ॥ अथ स्त्रीजातकाध्यायो व्या
ख्यायते। तत्रादावेव पुरुषजन्मोक्तफलं निर्दिशन् तदधिकं वक्तुमाह। यद्य
त्फलमिति। नरभवे पुंजन्मनि यत् यत् फलं अंगनानां स्त्रीणां अदृश्य मसं
भाव्यं तस्य तिषु भर्तृषु वदेत् ब्रूयात्। यत्फलं पुंजन्मनि वृत्तान्ताग्रहगिति यत्र
तत् स्त्रीणां क्षमं योग्यं। तत्रासामेव वक्तव्यं। यथा ... भवति। राज्यादि तत्स्या
तिषु तज्जातककाले दृष्टावक्तव्यं। पञ्चसं भवति सुभफादियोगफलं तदपि सर्वं ज

युग्मेतु लग्ने शशिनोः स्थिता स्त्री सती तन्नूषणमुता: शुक्रदृष्ट योश्च स्वक्षयोश्चमनुजाकृति शीलयुक्ता पाया वृ.टी.
द्यापयुत वीक्षितयोर्गुणोना॥२

शुभयोरेव वक्तव्यं।एवं त्रिविधानि फलानि।कानि विलग्नेस्त्रीषु।कानि त्रिरूपतिषु।कानि वि
धुभयोरपि व्याख्यातानि।अथवा समग्रं सकलं स्त्रीजातकफलं तेस्पत्तिषु विधेयं
वक्तव्यं॥ तासां मिस्यादि।तासां स्त्रीणां निधने ऽष्टमे स्थाने भर्तृणां मरणं वक्तव्यं।
यथा तथोपरिष्टाद्वक्ष्यति।अयथाक्रूरे अष्टमे विधवता।तीव पुत्रजन्मदुर्गंश्चा
स्तरचंद्रयोर्गतितत्रापि तासां यथा वक्तव्यं।यथा वक्ष्यति।तांसा तु सुभगता सौ
भाग्यं यात्रकमाविर्वित्तिर्वा तादृशस्त सप्तमे स्थाने वक्तव्यं।तदपि वक्ष्य
ति।यदुक्तं वधूनां लग्ने कुगं तत्स्वदर्शनज्ञानमाह॥युग्मेषु लग्न त्रिं त्रिनो रिति।ल
ग्नचंद्रयोरुभयोरपि युग्मेषु समानराशौ।स्थितयोः प्रकृतिस्थिता स्त्री स्व
भाव प्रकृतौस्थिता वेति।इति।तयोरेव लग्ने हूसौम्यग्रहावलोकितयोः सभ्री
लभूषणायुता भवति।शोभनं चरित्रं तदेव भूषणं अलंकरणं तेन युता।अ
थवा शोभनेन शीलेन भूषणेन युता।उक्तं स्वयोरति तयोर्लग्नेंदो विषम १३२

कन्यैव दुष्टाजनी त्वाल्पे साध्वी समाया कुचरित्र युक्ता लग्न्या स्मणदे कुचनशीं गर्ने दुष्ट च क्रा कुजीवेंज मार्गयो॥३

राशौ स्थयोर्मनुजाकृतिः शीलयुक्ता पुरुषाकार पुरुषशीला भवति।तयोर्लग्नेंदोःपा
प वा।क्षितयोः पापैर्युक्तयोः।स्त्रियो वा पापशीला भवति।गुणो नाम गुणा रहिता भवति।
उभयोर्दैवैकस्मिन्नु समराशौ नेमध्यमरूपा भवति।एवमेकस्मिन्नु शुभयुक्त यु
तेऽन्यस्मिन्नु पापयुतः सशीला भवस्य धमशीला वमिश्रस्वरूपा।एवमेकस्मिन्नु
शुभदृष्टेऽन्यस्मिन्नु पापदृष्टेपि।एवमशुभयोरपि।सौम्यासौम्ययुतयोर्दृष्टयो
श्च।अनया दिशा शेषकल्पना कार्या॥ ॥ अथ भौमक्षेत्रे लग्ने चंद्रे वा भौ
मादित्रिंशांशकस्तयोः स्वरूपमाह॥कन्यैव दुष्टेति।भौमक्षेत्रे त्रिकयो
मे रन्यतमे मेषे लग्ने चंद्रेगे वा।तत्रस्थे चंद्रे जीवे बुध भार्गवानां त्रिंशयमजा
व लसितानां एतेषु फलनिर्देशः सद्यथा।मेषवृश्चिकयोर्लग्ने चंद्रे वा
यथा भौमत्रिंशांशके लग्नगे वा कन्यैव दुष्टा भवत्यम।ऽपि पुरुषयोगं वदति
सौर[illegible]त्रिंशांशके कन्यैव दासी भवति।एवं जीवत्रिंशांशके साध्वी सुशीला

बृ॰टी॰

बुधत्रिंशांशे वेसमाया अनेकधर्मपंडिता। शुक्रत्रिंशांशके [illegible] युक्ता। दु-
ष्टा भवति। अथ शुक्रदेवयो बुधदेवयोश्च पुनर्भूरिति। अंशकेषु वक्ष्यामि
जीवंदुर्मार्गवाणां इति सर्वत्रानुवर्त्तते। असुरप्रकृतिः शुक्रस्तस्य देववृषज्जल स-
लग्ने वं दुर्गे वा भौमत्रिंशांशके दातादुष्टा विषमस्वभावा भवति। सौरत्रिंशांशके
पुनर्भूः पाणिग्रहणादन्यस्य भार्या भवति। जीवत्रिंशांशके गुणवती। बुधत्रिंशां-
शके कलासु गीतवाद्यनृत्यकुशला। शुक्रत्रिंशांशे गुणैः ज्ञातादिभिः ख्या-
ता। स्याच्चापि [illegible] बुधक्षेत्रे पुनः कन्यायां भौमत्रिंशांशके दाता कापि-
टी कपटासक्ता भवति। सौरत्रिंशांशके क्लीबसमा नपुंसकं च स्यात्। जीवत्रिंशां-
शे साध्वी। बुधत्रिंशांशके गुणाढ्या गुणबहुला। शुक्रत्रिंशांशके विकार्त्तिकामा ७४

[illegible] पतिघातिनी [illegible] गुणान्विता [illegible] असाध्वी [illegible]
विद्विषमनम्रा भवति॥ अथ चंद्रार्कजीवसौरक्षेत्राणां फलमाह। स्वच्छंदा पतिघातिनी
तौ कर्कटलग्ने वं दुर्गे वा। भौमत्रिंशांशके स्वच्छंदा यथेष्टव्यवहारिणी भवति। सौरत्रिं-
शांशके पतिघातिनी। पतिं मारयति। जीवत्रिंशांशके बहुगुणा। बुधत्रिंशांशके शि-
ल्पिनी शिल्पकर्मनिरता। शुक्रत्रिंशांशे असाध्वी कुशीला [illegible] इति। सिंहे लग्ने वं दुर्गे
भौमत्रिंशांशके वाचाला पुरुषाकारा भवति। [illegible] के [illegible] तु [illegible]
[illegible] बहुभाषिणी [illegible]। सौरत्रिंशांशके कुजरा असाध्वी। जीवत्रिंशांशके अगम्या-
गम्यपुरुषगामिनी भवति। जीवक्षेत्रे धन्विमीनयोः भौमत्रिंशांशके अनेकगुणा ब-
हुगुणा। सौरत्रिंशांशके अल्परतिः स्तोककामा। जीवत्रिंशांशे अतिगुणा अत्य-
न्तगुणावती। बुधत्रिंशांशके विज्ञानयुता। आत्म्यर्थयुक्ता। शुक्रत्रिंशांशे अस-
ती असाध्वी। अथ [illegible] मकरकुंभयोः भौमत्रिंशांशे दासी। सौरत्रिंशांशके
नीचरतिः। नीचपुरुषासक्ता। जीवत्रिंशांशके परिरता भर्तृभक्ता। बुधत्रिंशांशके
[illegible] राजकन्या। बुधत्रिंशांशके पुं [illegible] परपुरुषरताः शुक्रत्रिंशांशके +६

तं राशौ चेद्यदि घट राशि नवांशः

दुष्टादुष्टस्य भावाच्छुक्रत्रिंशांशके अपत्यभावंध्या भवति। एवमुक्तं फलं तदंशके इति यथा
त्रिंशांशके लभ्यते तदर्थमाह। [illegible] राशित्रिलग्नसमायुक्ते इति। यस्मिन्
राशौ यस्मिन् त्रिंशांशके चंद्रमा न भवति। तद्वशाद्दास्यां यो वा लग्ने भवति तद्वशाद्
कथमुच्यते। बलाबलविकल्प्ये तत्स्यादिति। चंद्रलग्नयोर्यो बलवान् तद्वशाद्वदेत्॥
उक्तं भवति। अन्यस्मिन्नु राशौ अन्यस्मिन्नु त्रिंशांशे चंद्रमा भवति। तथा अन्य
स्मिन्नु राशौ। अन्यस्मिन्नु त्रिंशांशके लग्नं तदा तयोर्बलवान् यस्मिन्नु त्रिंशां
शके भवति तद्वशात्फलं वदेत्। यो बलरहितस्तस्य फलं न भवति। अथ यस्मि
न्योगे स्त्रीभिः पुरुषाकाराभिः कर्म मदन[illegible]शमयेति तद्योगद्वयमाह। द्युकसं
स्थावसितौ अस्मितः सौरः सितः शुक्रः एते अन्योन्यांशकगतौ शुक्रसौरौ
शौ सौरः शुक्रांशगतौ दृक्संस्था वन्योन्यं परस्परत्स्येको योगः। अथवा शौक्रे य
शौ वृषतुलयोरन्यतमे लग्नगते तत्काले यदि घटराशिसंभवांशश्चांशो भनवां ७५

स्त्री त्रिंशी वदन्ति ... मति ... ति:१७

अन्ये तु ... भवने सौम्यग्रहाबलान्विते लग्ने बुधशुक्रयोः घर ... निर्दिष्ट्या ... तासां ... भवने कार्याः
... राशौ स्थिते कन्यायां ... ते ... योगकालिः

शको भवति तदा द्वितीयो योगः। एतस्मिन् योगद्वये स्त्रीभ्याभिः परस्पराभिः स्त्रीभिर्नराकृ
तिस्थिताभिः पुरुषसंस्थानिर्मदनविषानलं प्रदीप्तं कामाग्निं शामिप्रदीप्तं शांतिं नयति
उक्तं भवति। अन्या स्त्री स्वजघने चर्ममयं लिंगं बध्वा पुंवत् तस्याः रिरंसां अपनि
यति। अतो अतिकामचातुः पुरुषाः शांतिं नेतुं न शक्नोति। यथा ... मयेपतिष्यति
यदुक्तं तद्विज्ञानमाह। अन्यस्त्वेकः पुरुषस्त्रियः ती। लग्नाच्चंद्राद्वा ... सप्तमराशिः स
पद्भिरन्या सर्वग्रहवर्जिता भवति। अबलो बल ... तस्मिन् अस्त भवने
न्ये बलरहिते तथासौ स्यरनिरीक्षितौ ज्ञातायां भर्ता का पुरुषः कुत्सितः पुरुषो
भवति। अथ लग्नाच्चंद्राद्वा सप्तमे बुधसौरयोरन्य ... भागा पुरुषः क्ली
बः पुरुषाकारहीनो भवति। यस्या सराशेः सप्तमं तत ... सर्वकालं भर्ता प्रवा
सङ्गतो भवति। अर्थादेव स्थिरे नित्यं गृहस्थितः द्विःस्वभावे किंचित् प्रवास
किंचित् गृहस्थितः। त्रस्थानतरतौ कुजेतु विधवेति॥ तरतौ भौ। सूर्यस्याग्निमाग

त्यक्तैषा विधवा सप्तमहितौ मिश्रेषु नष्टे तथैव ...सुतौ ... पतिना सौम्यैः ... तावत् ... पुनर्भूः ... वृ· टी·
तावत् निजस्त्रीस्यन्यपुरुषसक्तां ... विधवा ... मिश्रैः ... इत्यर्थः ... ७८

पतिना च सहैव त्यक्ता भवति। भौमलग्नाद्वादशसप्तमगे अर्थ इति विधवा निगतभ
र्तृका। अस्मिन्नयसौरे सप्तमगते पापदृष्टे कन्यैव जरां प्रयाति ... इति। विवाहं न
प्राप्नोति। अथ वन्ध्या लग्नयोर्बलवतः सदैव वक्तव्यौ। ननु [illegible]प्तमादृष्टेत स्पजंब
पमवगम्यते। उच्यते। सप्तमस्थाने यदि मनस्सः फलं [illegible] पुनरपि जातकोई प्रा
भवति तदि कूनामाह। आग्नेये इति। एकस्मिन् पापग्रहे सप्तमगते यत्फलमनुक्तं
यदि बहवः आग्नेय्याः क्रूरग्रहाः सप्तमे भवन्ति। तदा प्रतिग्रहांशफलं स्वल्पकालेना
ग्नेयोरस्ततरांशस्थिते विधवा मृतभर्तृका भवति। मिश्रैः क्रूरै[illegible] सौम्यैश्च सप्तमस्थैः
पुनर्भवेत्। स्वपतिना परित्यक्ता अन्यभार्या भवतीत्यर्थः। क्रूरहीने बले इति। आ
दित्यांगारकसौरेतामन्यतमे लग्नगते तस्मिन् दुर्बले तथा [illegible] सर्वबलरहिते यद्य
था भौमसौम्ये दृष्टे बुधगुरुशुक्राणां मन्यतमेन दृष्टे स्वपतिना आत्मीयेन स्वप
तिना प्रोज्झिता त्यक्ता भवति। अथ योऽन्ययां गतिः। सितः शुक्रः। अवनिजो ७६

भौमारकौ ... लग्नगे सप्तमे शुक्रे मात्रा सार्धं बंधुकी ... दृष्टे कौजे ... ८०

गारकश्च एतयोः परस्परनवांशगौ यदि वत्तत्र प्रोस्थितयोः सितनवांशे भौमः भौमनवांशे शुक्र
स्तदा स्त्री परपुरुषासक्ता भवति। द्यूने चंद्र इति। तावेव सितावनिजौ सप्तमे शीतरश्मिसहितौ
चंद्रेण युतौ भवतः तदा स्त्री प्रसन्नैव भवति। किंतु भर्तुरनुज्ञया भर्तुराज्ञायेति न च स्वा
तंत्र्येणेति। अथ येन मात्रा सार्धं बंधुकी येन लग्नगे तयोनिधने वसु भगात्तद्योग त्रयमा
ह। सौरारलग्नेति। सौरर्क्षे मकरकुंभयोरन्यतमे लग्ने पद्विकयोरेतमन्यतमे लग्ने तस्मि
न्नु सेंदुशुक्रे चंद्रशुक्रयुक्ते तथा पापग्रहैः दृष्टे तदा सा बंधकी परपुरु
षगामिनी भवति। नकेवलं मात्रा सार्धं नन्यासार्धं बंधकी। कौजस्थेंशे इति। लग्नास्त
मयोरंशास्तकालं वर्तते। तत्र भौमनवांशकौ भवति। तस्मिंश्च कौजस्थेंशे शुभैरदृ
ष्टे व्याधियोनिः सरोगभगा भवति॥ यद्येवं सुभगास्तमये। तदर्थमाह। वासुत्राशौ
वल्लभा सुभगा इति। लग्नास्तमयोरांशस्तत्रस्थे शुभग्रहस्य नवांशको भव
ति। तदा वासुत्राशौ नेन नगा सत्यपर्वस्थिता भवति॥ ७॥ अथ यस्याः सप्तमीरन्यै

स्मर्जवैरागं देवा स्त्रीजोल स्या दोषन भावनेषु गौरेकेकी मोलीनसो नाम पुत्रो। विवच्चा मेष्टाण इष्यवो ये

तस्यां नाने स्वरांगा रव बुधस्तु वा क्षेत्रे तदंशावा सप्तमेत्या दृत्री भवति तद्वानमाह।

३२ सप्तमे स्वयुत्तस्य सौरद्व मकरद्वे नयो रन्यतमो भवति। तयोः संबंध नवांशोवा भर्त्री

वृद्धो मूर्खश्च भवति। अथ भौमस्य क्षेत्रे मेष वृश्चिकौ रन्यतम संबंध नवांशोवा

सप्तमे। तस्याः स्त्री जातसः। स्त्री स्पृहया तुः पक्षो भवति। सक्रोधश्च भवति। एवं शुक्र

क्षेत्रे वृषतुले तदंशो वा सप्तमे। कांता दर्शनायोः ताव सो नाग पुत्रो सर्वजनवल्लभश्च

भवति। बोध मिथुन कन्ययोस्तदंशायोः सप्तमे भर्त्ता विद्वान् पंडितो निपुणः सर्वत्र स

दनदृष्टिश्च भवति। अथ चंद्रराशौ सप्तमे तदंशोवा मातृजादिचराशावेतो वा तदा

ह। मदनवशागत इति चंद्रराशौ कर्कटे तदंशोवा सप्तमे तस्य भर्त्ता मदनवशागतो

कामानुरक्तः मृदुः कठिनश्च भवति चेद। गुरुराशौ वस्य धन्वि मीनयोः सप्तमे स

दंशोवा तदा भर्त्ता गुणवानुसौ दर्यादि गुणो जितेंद्रियो दांतश्च सूर्यस्य तदं

शोवा सप्तमे तस्या भर्त्ता अपति मृदुः अपतोवलात कठिन अतिकर्मे रत अतो व ७१

२४ सौख्यपरा राशि श्लोके अग्रे कलासु निपुणा सुखिता गुणाढ्या अन्ये मोक्षु रुचिरा सुभगा च आशा

अनेकवसु सौख्य गुणाश्च नेकुयू३

व व्यापारकरः। एवं सप्तमराशौ नवांशके वा फलं समभिहितं। तत्रान्यग्रहसंबंधी याम्याः सप्तमे

नवस्यन्य संबंध नवांशाकस्तत्र यद्यंशात् योर्वजवान् तदायं फलं वाच्यं। अथ एवं चंद्रशुक्र

योर्द्वौ द्वेयो वा लग्नगतास्त द्विता नमाह। कुर्षा चितारा ति। यस्या लग्ने लग्ने च

निःशुक्रौ वं द्वसितो सप्तमेतो भवतः। सा ईर्ष्या न्वितो जा रैश्वर्य युक्ता सुखपरा सुख्यासक्ता

भवति। है द्वौ बुधशुक्रयोस्तयोः कलासु निपुणा दक्षा सुखिता संज्ञा तसुख

गुणाढ्या गुणा बहुला भवति। शुक्रा ज्ञयो र्बुधसितयोः रुचिरा दर्शनीया। सुकांता

सुभगा भर्तृवल्लभा कलाज्ञा च भवति। यस्याः शुक्रयो पि चंद्रबुधशुक्रा लग्नगता

सा अनेक बहुसौख्य गुणा अनेकवसु मिद्धने रनेकसौख्य बहु निर्गुणोन्नयुक्ता

भवति। अपि त्राक्षा तु विद्याप्येवं कथितं। पूर्वं ता सां भर्तृ मरणं तदाह॥ क्रूरेषु नैधि

धवत्तेति। यस्याः क्रूरग्रहे अष्टमस्थाने यस्याः सा विधवा भवति। कस्मिन् उका

जन्मस्थाने। निधने चरो यस्येति। अष्टमस्था नाधिपोयस्य ग्रहस्य नवांशके भवति।

लोऽमध्यबलेबलेनरहितैः शनौ [illegible] शेषैर्यस्मिन्नितिः पुरुषिणी [illegible] रादय [illegible] बृ॰टी॰
यस्यादि दंड [illegible] सप्तमे चिन्तानाकुचिने [illegible] शास्त्रज्ञा स्त्री ब्रह्मवादिन्यपि ७५

तस्य यद्यस्तास्मिंश्च पसि विधवा विवाहात्परं तस्तस्या वैधव्यं वक्तव्यं॥ एकादौ नवमपञ्चमादि यस्त्र
यः केचिदिच्छंति क्योदशांतर्दशाकाले वयः शक्तेन ब्रूमः॥ यत्र निधनेश्वरस्य दंडनो भयोरन्यतमं
त्रौ भवति। तत्र दंडनो भयोर्वयः प्रमाणं वर्षत्रयं। तत्र प्रायः कुमारीणां विवाहासंभवत्वस्मा
दष्टमस्थानाधिपतिर्यस्यां शाकः वस्थितस्तस्यां दशायां तस्यां विवाहात्परं वैधवता प्र
दिष्टोक्ता। सस्त्विति। यस्याः क्रूरः लग्ने भवति सक्रूरः कश्चित्तु अपर्गादृष्टो येस्थाने भवति
तस्या नर्ते पुरस्तात्तु स्वयमेव मरणं भवति। यस्या जन्मनि कन्यायां मेषे च वृश्चिके। क्षि
षे हरौ सिंहे वाइंदुर्यदमाः स्यच्चंवक्तव्यं॥ अथ यस्मिन् योगे पुरुषिणी ब्रह्मवादिनी च
तदाह। शनैश्चरमध्यबलेनाति बलेन हीनबलेन पापग्रहोसुक्रबुधैर्बलरहितैः शेषै
रादिस्यमममङ्गलैः सबलैर्यत्र तत्रावस्थितैर्यदि ओजराशौ विषमराशौ उदये लग्ने भवति
तदा स्त्री पुरुषिणी पुरुषवदाचरणेन तत्काले नवयुक्ता भवति। ओजराशाविति गुरुशुक्र
भौमबुधेषु बलयुक्तेषु यथा प्राग्युग्मराशौ समे लग्ने समाराशौ भवति तदा स्त्री अनुवि ७८

यापेते नवमगतग्रहस्य [illegible] युवति [illegible] यस्तेरामेन। उदाहरणं विधौ [illegible] चिंतायामपि [illegible] च वि
धेम भेन ॥१२

ने मो विख्याता। अनेकशास्त्रतत्त्वज्ञा जातज्ञा। ब्रह्मवादिन्यपि मोदेशास्त्रतत्त्वज्ञा जायते भवति
अयेन प्रव्रज्यामाश्रयति। तदाह। पापाकाईति। सर्वेसप्तमस्थस्य ग्रहस्य पृथक्कु२फलं उक्तं। त
त्र लग्नात्सप्तमे पापग्रहे यदा अन्यः कश्चिद् ग्रहो लग्नान्नवमगतो भवति तदा सा स्त्री प्रागु
क्तं फलं न प्राप्नोति। तां पापोस्तसप्तमस्थे पापग्रहे सति नवमगतग्रहस्य तुल्यं तत्र पितोऽ
वद्यां युवतिः स्त्री निःसंशयं न उपैति प्राप्नोति। एवं स्त्रीजातके व्याख्यातं। नृष्टाद्यति। अत्र
योगा व्याख्यातास्ते वा द्वाहविवाहकाले भवंति। तदा योगोक्तं फलं वाच्यं॥ तथा वरणविधौ
कन्यायावरणप्रदानकाले। चिंतायां प्रश्नकालेष्वप्येवं सकलं विधेयं वक्तव्यं॥ यस्त्री जातके
षु नाम्नु भयोगा उक्तास्ते विवाहपटलेप्येवं सकलं विधेयं वक्तव्यं। जातकोक्तास्ते वयपाद
र्शितफलेनैवरूप्याः॥ येषां च समानां विवाहपटलोक्ते योगा व्याख्याता न विरुध्यंति तत
श्री॥ त्र वक्तव्याः॥ येन्केस्तद्विवाहपटल इति॥ इति स्त्रीजातकाध्यायः॥ अथ निर्याणाध्या
यो व्याख्यायते॥ तत्रादावेवाष्टमस्थाने ग्रहयुक्ते यथा म्रियते तदाह। मत्स्यर्म स्फगह इति॥

बलिभिर्ग्रहैर्मृत्युर्मस्त्यऽहेहृतानमृत्युर्भवति यस्य जन्म लग्नात् अष्टमस्थानं ग्रहस्य समं स्थानं प्र
त्येयो ग्रहो भवति बलवान् पश्यति तस्य धातुकोपाद्भवेन प्रकुपितेन सन्म्रियते। तद्यथा। अ
र्कस्य पित्तं चंद्रस्य वातकफौ। सौरस्य वात इति। भौमस्य पित्तं बुधस्य वातपित्तश्लेष्माणः। बृह
स्पतेः कफः शुक्रस्य वातकफौ। तत्संयुक्तेन गात्रजं इति। आदित्येन लग्नादष्टमस्थानस्य परा
मर्शः तेनाष्टमेन युक्तेन तज्जातं। तद्युजातः तत्संभूतः लग्नादष्टमराशौ यस्मिन् अंग
कालपुरुषस्य वर्तते तस्मिन्नंगे ग्रहोक्तदोषकोपात् म्रियते। नरीभि र्बहुभिर्वा यान्वितैः
सबलै र्बहुभिर्वा मृत्युः यदा बहवो वीर्यान्विता अष्टमं स्थानं पश्यंति। तावतां ग्रह
णां मुक्तदोषप्रकोपेन तेन बहवो यस्मिन् काले पुरुषांगे लग्नादष्टमराशौ वर्त
ते तस्मिन्नंगे प्रकुप्यंति निधनं कुर्वंति। अग्न्यंबुशस्त्रायुधजं इति। सूर्यादिभिरष्टमस्थान
स्थितैरग्न्यादिभिर्मृत्युर्भवति। तद्यथा। लग्नादष्टमे अर्के अग्निप्रकोपहेतुर्मृत्यु
र्भवति। चंद्रे जलहेतुकः बुधे ज्वरहेतुकः जीवे आमयं कृतः। अविज्ञात देहकृतः

क्षुत्तृड्हेतुकः। सौरे क्षुत्तृड्हेतुकः॥ एतैर्ग्रहैर्यथोक्तैरेव मृत्युः मुनेन कर्मणा भवति। यस्य निधने चरराशि
म्रियते। यस्य स्थिरराशिः स्वदेशे यस्य द्विस्वभावः सोध्वप्रदेशे पथि विपतत्यस्य। अथ शौ
र्य ज्ञानिपात कस्य जनेषु म्रियते तदाह सूर्यभौमयोः युगपत् स्व बंधुस्थयोः चतुर्थ
दशमगयोर्जातस्य शैलप्रहारेण मृत्युः। कृप इति ज्ञानेश्वर चंद्र भौम सूर्य यासंख्यं बंधुस्त
कर्मस्थितैः सौरे चतुर्थगे चंद्रे सप्तमे भौमे दशमे जातः कूपे पतितो म्रियते। कन्याया
मिति। हिमोस्तकरयोः चंद्रसूर्ययोः कन्यास्थितयोः पापग्रहदृष्टयोः स्वजनैः स्वजनात् मृ
यते। उभयोर्द्विःस्वभावराशौ लग्ने तत्र रविचंद्रौ स्यातां तदा तोयमज्जनेन जले
मग्नो म्रियते॥ ७॥ अथान्यानपि मृत्युयोगानाह। मंदे कर्कटगे ति॥ मंदे शनौ
कर्कटस्थे मृगांके चंद्रे मकरगते तदा जलोदरेण मृत्युः। शस्त्राग्निप्रभवेति विधे
मेषवृश्चिकयोरन्यतमस्थे तत्र वा शुभयोः पापयोर्द्वयोर्मध्यजातस्य शस्त्रेण।
अग्निना वा प्रभवति मृत्युः। कन्यायामिति चंद्रे कन्यायां तत्स्थे त

नवमोऽष्टमयोरस्तगयोः सौम्यग्रहैरदृष्टयोर्द्यूने ... निगडैः ... बंधनैः। कन्यायामशुभा ... मंदिरे॥४

पापद्वयमध्यगते जाते स्फुटरुधिरशोषशस्त्रोघनितो मृत्युः॥ कुजे नरके न शोषणेन वा॥ उद्धृतः॥७
त्पन्नः॥ सौरर्क्ष इति। चंद्रे मकरकुंभयोरन्यतमे तद्युते तस्मिन् पापद्वयमध्यगते रज्वाग्निपाता-
ग्निनापाताद्वा म्रियते॥ अन्यान्याह। बंधादिति। पापयोर्द्वयोर्धने नवमस्थयोः पंचमनवमस्थान
स्थयोः सौम्यग्रहैरदृष्टयोर्बंधनेन म्रियते। दृक्काणेति। लग्नादष्टमस्थाने यो राशिर्व
र्त्तते तत्र यदि पाशसर्पदृक्काणो भवति निगडो वा दृक्काणः स्यात् बंधनेन मृत्युर्भवति। भुजगपा १०
श दृक्काणाः कर्कटाद्याः वृश्चि ... [illegible] ... निगडदृक्काणः
तीयमानोऽस्य। निगडदृक्काणो मकराद्यः। कन्यायामिति। मानराशौ लग्नगते कन्यास्थे सप्तमे
स्थिते चंद्रे तस्मिन् वा शुभानन्विते केनचित् पापेन सहिते शुक्रे मेषगते सूर्ये रवौ लग्नगते
तस्य मरणं मंदिरे गृहे स्त्रीहेतुकं स्त्रीनिमित्तं विद्धि। जानीहि। अथान्यानपि मृत्युयोगानाह।
तनुरिति॥ सुखे चतुर्थे स्थाने वा निधनगे भौमे स्थिते सूर्ये पि वा चतुर्थस्थे दशमस्थे सौरे च ...
शूलोद्भिन्नः शूलभेदः तस्य मरणं। संपद्यते इति। पापैः रविभौमसौरैः ...

हिबुके ... रुधिराद्विदिनेत्रायुक्तैः ...

स्थत्रिकोणगैः पंचमनवमलग्नस्थैः। एतदुक्तं भवति। सर्वेषां पापानामेतत्त्र-
स्था न त्रयं शुभाः न्यत्रावस्थितिर्न भवति तदा जातस्य कारात् शूलोद्भिन्नतनुर्म्रियते। बंधु
स्थेति। सूर्ये लग्नाच्चतुर्थगे दशमे भौमे स्थिते तस्मिन् क्षीणचंद्रेण संवीक्षिते जात
स्य काष्ठात् शूलोद्भिन्नस्य। अस्मिन्नेव योगे चतुर्थे रवौ दशमे भौमे तस्मिन् क्षीणेन्दु
रेण दृष्टे काष्ठेन काष्ठावातेन ताडितो मरणं प्राप्नोति। अन्यानप्याह। रंध्रास्पदे आस्प-
दं दशमं अंगं लग्नं हिबुकं चतुर्थं। एतैर्यथासंख्यं क्षीणचंद्ररुधिरार्किदिनेशयुक्तैः
अष्टमे क्षीणचंद्रे अष्टमे भौमे लग्ने सौरे रवौ चतुर्थे। एवं योगे मुद्गरताडितो वा यतो
म्रियते। तैरवंति। क्षीणचंद्रमाः दशमे भौमे। नवमे सौरे लग्ने अर्के पंचमे तदा धूमेना-
ग्निना बंधनेन शरीरजकुट्टनघट्टादिना प्रहारेण वा मृत्युर्भवति। अन्यदप्याह।
बंधस्थचर्मसहिते रिति चतुर्थे भौमः सप्तमे र्कः दशमे सौरस्तस्य आयुधेन घट्ट-
त्रिखिनाग्निना हिंतिपा जकोपेन नृपकोपेन एषामन्यतमेन मृत्युर्भवति। सौरं

...ति ... रसातलगते ... ऽर्के ... सौरे ... भौमे ... रुधिरे ... भौमार्कसौरचंद्रैः यातीत
गीत ... तोज ... सौ ... गलितेषु ... रुधिरे ... भौमा ... यातः

भूमितनयैरिति। द्वितीयेऽर्के चतुर्थे चंद्रे दशमे भौमे मृतस्य क्षितेश्चंद्रे ऽभ्रमयः कीटाद्यु
त्पद्यंते। तच्च तस्य शरीरस्यांतो भवति। द्वित्रिभिः पतितैर्मृत्युः। अथान्यदाह। रवि
स्थेऽर्केऽवनिजे तिरवौ दशमे तु चंद्रे चतुर्थे घातः प्रपातात् वधो ऽथ्युरथा देयानात् पति
तस्य मृत्युः। भौमे सप्तमस्थे क्षीणे चंद्रे आदित्य आर्द्रिः सौरेऽते लग्नस्थे यंत्रोत्थाद्भव
ऽवधः। यंत्रोत्थाद्भवधः विएमध्य इति। कुजे भौमे सप्तमे सौरे मकरस्थे भयोरन्यतमे चंद्रे
चंद्रस्य जन्म भवति स विएमध्ये विष्टामध्ये म्रियते। या तैर्वेति। दशमे क्षीणाश्चंद्रः
सप्तमे सूर्यः चतुर्थे भौमः बंधाद्भयात् बंधुरिति आह्वया यस्य तच्चतुर्थं यस्य जन्म
स वा यमहणात् विएमध्ये अमेध्यमध्ये म्रियते। अथान्यदाह। वीर्यान्वितवक्रवीक्षि
त इति क्षीणचंद्रे वीर्यान्वितेन सबलेन वक्रेण भौमेन दृष्टे अपरोऽर्जो सौरेऽस्मिन्
एवं जन्मयस्य तस्य गुह्योद्भवरोगपीड्या मृत्युः भगंदराद्यो। कृमिशस्त्रदाहजः कृ
मिजशस्त्रजो दाहजो मृत्युः। अथवा भगंदरागदद्वेषात्। कृमिपातेन शस्त्रकृतघा १८९

बृ.टी.
वीर्यान्वि ... वक्रवीक्षि ... क्षीणचंद्रे ... भौमेन ... वक्रेण ... दृष्टे ... मृत्यु ... दशमे ... कृ ... १९

अस्ते रवौ सरुधिरे निधने ऽथ चंद्रे क्षीणे रसातलगते हिमगौ खगोत्थः। लग्नात्मजाष्टमतपःस्विन भौममर्कचंद्रैः ... रोधराशि
कुड्यपातैः॥१०

वा दाहेन वा क्रियमाणेन तस्य मृत्युर्भवति। अथान्यदप्याह। अस्ते रवौ सरुधिरे इति
सप्तमे आदित्ये भौमेन युक्ते सौरे ऽष्टमस्थे क्षीणचंद्रे चतुर्थे जातः खगांतो भव
ति खगः पक्षी तत्कृतो मृत्युर्भवति। तस्य मृतस्याग्निसंस्कारो न भवति। लग्नात्म
जाष्टमेति। लग्ने कूपे पंचमे भौमे अष्टमे सौरे नवमे चंद्रे तस्य शैलशिखरात्
स्पतितस्य अपति निपातेन वा कुड्यपातेन निपातेन वा मृत्युर्भवति।
अथ यस्य जन्मन्येतेषां योगानां मध्याद्न्यतमो योगो न भवति तदाष्टमस्थाने
कश्चिद्ग्रहो न भवति तदाष्टमस्थानं कश्चिद्ग्रहः पश्यति तस्यैव तत्कारणमाह। दृष्टवि
शाः कथितत्वकारणमिति। येन दृकाणेन पुमान् जातः तस्मात् यो द्वाविंशतित
मो दृकाणो भवति स खरनिः पतितैः कारणानि निमित्तं कथितः कथमित्याह। तस्या
धिपतिरित्यादि। तस्य द्वाविंशद्दृकाणस्य योऽधिपतिर्ग्रहस्तस्याग्निः अंबु आयु
धइत्यादिस्य गुणो यो हेतुः पठितः तेन निर्याणे मृत्युर्मरणं भवति। अथ ... म्निच

द्वाविंशत्य
धिकस्तुधा
रखौ दृक्का
णो निधन
स्यसूचिनि
तस्याधिप
तिर्निर्याणि
निर्याणीस्व
गुणो ग्रयत
तिर

लग्नं नवांशकं पुरुषसमानं ... मीमांसा ... देवा... विलंबः परि... ... मोह... ... समये नृ... ...
द्वि... ... त्रिगुणीश्य नैश्च। १२

राशेः स ह्य त्रिंशो द्रेष्काणो भवति तस्य राशेर्या स्वामी स च स्थैरान्नाय हेतुगुप्तौ निर्याणं
करोति स च द्वाविंशो द्रेष्काणो लग्नादष्टमराशेर्भवति। स च कर्पं ज्ञायते। यदा लग्नस्य
प्रथमो द्रेष्काणस्तदाष्टमस्यापि प्रथमः। लग्नस्य यदा द्वितीयस्तदाष्टमस्यापि द्विती-
यः। लग्नस्य तृतीयोऽष्टमस्यापि तृतीयः न केवलं यावत् व्यवस्था। अनेन क्रमेण यो-
ऽष्टमराशेर्द्रेष्काण इति। तत्रैतदुक्तं यस्योक्तयोगानामन्यतमो योगो न भवति न वा-
ष्टमं स्थानं ग्रहयुक्तं वा द्वितं तस्य द्वाविंशद्रेष्कृतो म्रियते दाह॥ होरानवांशकयुक्ते-
ति। जन्मलग्ने यो नवांशकस्तस्य योऽधिपतिर्ग्रहस्तेन यो युक्तो राशिः स यत्र राशौ स्थि-
त इत्यर्थः। तस्य राशेर्या योग्या भूमिः तस्यां भूमौ म्रियते। तद्यथा। स चेद्भौमराशिर्मे-
षो भवति तदा अधिकसंचरभूमौ म्रियते वृषो वा रभूमौ मिथुन तदा गृहे कव-
टश्च तदा भूमौ नवेत्तदा अनूप इति। येषां पुनर्योगेन जातो मरणं मुक्तं तेषां त- १८२
त्रैव न केवलं बलेन राशिभूप्रदेशो वक्तव्यः। अपि तद्योगे हेतुर्ग्रहो अतिरिति।

स लग्ननवांशाधिपतिर्यस्मिन्राशौ व्यवस्थितः तस्मिन्यद्यन्येन ग्रहेण स सस्ययो-
गो भवति तदा तस्य च या भूमिः ईदृशा दिमिर्या वा तं वपद्यपति। आदित्यहृता नव-
स्य नवांशकस्तस्यापि या भूमिस्तस्यां म्रियत इति॥ तत्र च बहुभूमिसंभवे ग्र-
हबलाद्वक्तव्या। ननु च ग्रहस्य का भूमिरुच्यते। ग्रहस्य स्वीयराशेर्या भूमिः सैवेति। न-
नु यस्य राशिद्वयं तस्य का भूमिरित्युच्यते। तत्र त्रिकोणराशेः संबंधिनी भूमिः। आदि-
त्यस्य सिंहभूमिररण्यं। भौमस्य मेषभूमिरग्न्यादिकसंचरप्रदेशाः बुधस्य कन्याभूमिर्नृप-
जीवस्य धनभूमिरश्वपूर्वाः। शुक्रस्य तुलाभूमिरापणाः सौरस्य कुंभभूमिर्गृहमिति॥
केचिदत्र देवाग्निविरहो को न्यायि न हि तस्य कारणोऽन्यादिकसंस्थानमस्तीति। एतदत्रोक्त-
नं। यत एतेषु स्थानेषु म्रियमाणा दृष्टपंत इति॥ एवमेवतत्परिकल्पितं स्यो। मोहत्वात्तिथि-
याव च्चा लो लग्नाद् चत्रिंशः पुरुषजन्मनि तावंतं कालमिति। स च लग्नराशिः
स्वपतिना दृष्टस्तदा स काल द्विगुणो वक्तव्यः। अप्यय एवमुभग्रहाणामन्य-

... यामभजलस्य संक्लेदशोषैः ... व्यालवर्गैर्विडंबितः ... त्र्यंशपतुल्यां गतिं ... [illegible]
विरचित शास्त्रानुगमनकृता विरचितं वृ १७३

तमे स्थितस्तदा स एव कालस्त्रिगुणो वक्तव्यः। अर्थाद्बलवत्स्वामिना सौम्यग्रहेण दृष्टस्तदा
षड्गुणः कालो वाच्यः॥ अथ मृतस्य शरीरपरिणामज्ञानमाह। दहनजलविमिश्रैरिति अस्म
मस्थान्नयो द्रेष्काणोऽवस्थितस्तद्वशात् शवपरिणामस्य निर्णयः। स बलगणनया द्वा वि
ज्ञो भवति स यदि दहनद्रेष्काणो भवति स यदि दहनद्रेष्काणो भवति सक्रूरो यत सौम्यग्र
हद्रेष्काणो जलनिक्षेपः। अथ मिश्रद्रेष्काणो भवति तदा शुष्यतीति लक्ष्यते। नापि जलेदि
ष्येतु सौम्यग्रहद्रेष्काणः पापयुक्तो भवति पापद्रेष्काणो वा सौम्ययुक्तो भवति तथा मि
श्रद्रेष्काणः। तथा न भवन संक्लेदरिति। अस्मिन्नार्यापाश्रितैर्व्यालवर्गैः सर्पद्रेष्काणै
वि र्विडितो भवति। श्वगालकाकादिभिर्भक्षित इत्यर्थः। एष बलवद्भुविरचितशास्त्रा
नुविस्तीर्णशास्त्रान्मया लतइति। गत्यनूकादिर्विवर्तं। म तस्य कां गतिर्भविष्यति।
कस्माल्लोकादयमागतः। आदित्यहेणका। तुलीदृग्गसाविति। अनूकत्वाह्वेना
ती तज्जन्मोच्यते। अन्यजन्मेत्यर्थः। कस्माल्लोकात् आगतस्तच्चिह्नानमाह॥ १८२

गुरुरुडुपतिशुक्रौ सूर्यभौमौ यमज्ञौ विबुधपितृतिरश्चो नारकीयांश्च कुर्युः। दिनकरशशिवीर्याधिष्ठितत्र्यंशनाथः प्रवरसम
निकृष्टास्तुंगहासादनूके॥२४

गतिरपि ... [illegible]

गुरुरुडुपतिशुक्रा विति गुरुर्जीवः शुक्रचंद्रौ सूर्यभौमौ यमज्ञौ शौरबुधौ एते विबुधपितृतिर
श्चो नारकीयांश्च कुर्युः विबुधा देवलोकः पितृलोकः प्रसिद्धः तिरश्च तिर्यक् लोकः नर
लोकः प्रसिद्धः। एतयोर्मध्ययोर्बलवान् वदेत् क्रममित्यर्थः॥ दिनकरशशिवीर्याधिष्ठितत्र्यं
शनाथादिति। दिनकरो रविः शशी चंद्रस्तयोर्मध्ये यो बलवान् तेन युक्तो यो द्रेष्काणस्त
स्य यः स्वामी तस्य यो लोकस्तस्मादागत इति वक्तव्यं। तत्र यदि गुरोर्द्रेष्काणस्तदा देवलो
कादागत इत्यर्थः। चंद्रशुक्रयोः संबंधात् पितृलोकात्। रविभौमयोस्तिर्यक् लोकात्। सौर
बुधयोर्नरकादागत इति वक्तव्यं॥ यस्मात् लोकादागतस्तत्रापि श्रेष्ठमध्यहीन
तत्र ज्ञानमाह॥ छ॥ यस्य ग्रहस्य लोकः कथितः स यद्युच्चसंस्थो भवति तदा प्रवरः प्र
धानः श्रेष्ठ इति वक्तव्यं॥ अथोच्चपातनीचमध्ये मध्यम आसीत्। अथ नी
चे व्यवस्थितस्तदा निकृष्ट अधम आसीत्। एतद्द्रेष्काणजन्मनि विज्ञेयं। अथ मृतस्य
का गतिर्भविष्यति तदाह॥ गतिरपि रिति॥ लग्नात् षष्ठसप्तमाष्टमस्थानानि ... भवति

तस्य तत्कालेऽष्टमस्थाने यो द्रेष्काणः। यस्याष्टमो यो द्रेष्काणः तयोरधिपती तयोर्मध्ये यो बल-
वान् तस्मात् केषां लोकः स्थितिरिति॥ स एव गतिस्तदा तस्य दर्शित लोके तेन गंतव्यं। अ-
थ षष्ठसप्ताष्टमस्थानानां द्वे स्थाने त्रीणि वा स यत्र गणे भवति। अथैकस्मिन्नपि द्वा-
द्यो ग्रहा भवंति। तदा तेषां यो बलवान् तस्य यो दर्शितो लोकः स तेन गंतव्यः। न
चास्तस्थिते वेस्यैकं स्थानं उक्तं। तत्र सप्तमस्थग्रहाणां तत्र षष्ठाष्टमस्थेपि स्यां ग। तिं न
यतीति किं व्याख्यातं॥ उच्यते। अस्तस्थितो वेति वा शब्दस्य शब्दस्यार्थो ज्ञेयः। न
केवलमस्तस्थितः प्रकारान्तरं रिपुरंध्रगो वेति। केचिदस्तस्थितश्चेति पठंति॥ गुरुरथो
त्याहि। अथ प्रकृतो जन्मनिवृत्तस्य तिः॥ केंद्रेषु वाष्टमे वा सर्वास्वोच्चसंस्थः दृं टके भ
वति तदा योगः॥ अथवा अंत्यभवने मीनभवने उदयति जन्मलग्ने मीनराशौ तत्र व
गुरुर्भवति। स च स्वनवभागे सौम्यनवांशके भवति। तत्र च गुरुवर्जं अन्ये ग्रहा बल
रहितास्तदा हि तादृशो योगः॥ अस्मिन् योगद्वये जातस्य मोक्षो भविष्यतीति वक्तव्यो॥ ८४

आधानजन्मापरिबोधकाले संपृच्छतो जन्म वदेद्विलग्नात्। पूर्वापरार्द्धे भवनस्य विंद्यात् भानावुदग्दक्षिणगे प्रसूतिः।

उदयति भवनेंऽत्यसौम्यभागे इत्यत्र च काशब्दात् तस्यापि यथा जन्मकाले लग्नवशाद्द-
गतिरुक्ता। तथा मरणकाले लग्नवशादपि वक्तव्या॥ इति श्रीहरजातकवृत्तौ निर्याणाध्या-
यस्त्रयोविंशः॥ अथ नष्टजन्माध्यायो व्याख्यायते॥ तत्रादावेवायनप्रसूतिज्ञान-
माह। आधानजन्मापरिबोधकाल इति। यस्य यदाधानकालो ज्ञायते तस्याधानका-
लो ज्ञायते तस्याधानकालात् पूर्वमेव जन्मकालज्ञानं व्याख्यातं। तत्कालमिंदुसहि-
तमित्यादिना। एवमाधानादिजन्मनोरपि अबोधे अज्ञातः पृच्छतः प्रष्टुर्लग्नात्
प्रश्नकाललग्नाज्जन्म वदेत्। येन लग्ने पृष्टः पृच्छति तस्य पूर्वार्द्धे प्रथमहोरा भवति
तदा पृष्टुर्भानावादित्ये उत्तरायणस्थे जन्म वक्तव्यं। मकरादिराशि[illegible]षे स्पर्शः। अ-
द्वितीया थ लग्नस्य अपरार्द्धे प्रथमहोरा भवति तदा दक्षिणायनगते रवौ जन्म वाच्यं। कर्का-
दिराशिषट्के स्पर्शः॥ अथ वर्षऋतुज्ञानमाह। लग्नदृकाणात् इति। प्रश्नकालस्य य-
दा प्रथमद्रेष्काणस्तदा यस्य लग्नराशिस्तत्रस्थगुरोर्जन्म वक्तव्यं। अथ लग्ने द्वि-

द्विव लग्नेद्वितीय प्रथमा एस्ता। लग्नाद्वा पंचमराशिस्थात्तस्य गुरोर्जन्म वक्तव्यं

श्री
जन्मति
यो तो श्रु
कुस्थि सौ
विकू जन
पतिषमे
नुमेना
श्रीभोर्व
मेयूपिना
हुषोषेर
त्यायनमो
देवर्द्ध
चायनुर

तीयद्रेष्काणस्तदा लग्नात्पञ्चमनवमराशौ तत्रस्थे गुरौ जन्म वक्तव्यं। एवं केषांचिन्मतं। तथा
प्रश्नकाले लग्ने यदा प्रथमद्रेष्काणो भवति तदा जन्मराशितो यावत्संख्ये राशौ बृहस्पतिस्ति
ष्ठति तावत्संख्यानि द्वादशवर्षाणि वक्तव्यानि। अथ लग्ने द्वितीयो द्रेष्काणस्तदा लग्ना
त्पञ्चमराशितो यावत्संख्ये राशौ बृहस्पतिर्भवति तावत्संख्या द्वादशवर्षाणि वक्तव्या
नि। अथ लग्ने तृतीयो द्रेष्काणस्तदा लग्नान्नवराशौ यावत्संख्ये राशौ बृहस्पतिर्भ
वति तदा तावत्संख्यानि वर्षाणि वदेत्। एतद्व्याख्यानं नज्ञाभने। इत्यौत्र। तेन न्यायः।
यवनेश्वरः। द्रेष्काणलग्नक्रमतस्तु राशौ गुरुर्विलग्नादि त्रिकोणगो वा तु समुद्भवे
तद्भवनक्रमेण स्याच्चारमासाद्द्विगुणं तु गतं विगण्यं। एतत्तु सामान्यसामान्यं। तथा
पि द्वादशभागक्रमेण पतितराशौ संचार्यः। तद्यथा। प्रश्नलग्नस्य प्रथमद्वादशा
भागोदयो भवति। तदा लग्नस्थे जीवे जातः द्वितीयद्वादशभागश्चेत् तदा लग्नात्
द्वितीयस्थे गुरौ जातः। एवं तृतीये यदि द्वादशभागेषु तृतीयादिषु स्थाने गुरौ॥

विकल्प्यवर्षाणि वयोनुमानादिति। एवं बृहस्पतेरवस्थानं ज्ञात्वा तस्य वयोनुमाना
त्वर्षाणि प्रकल्प्यानि। वयःप्रमाणं तु बुद्ध्वा द्वादशवर्षेषु मध्येष्वेषु विकल्पना कार्या। किम
स्मिन्नेव भगणे परिवर्त्ते ज्ञाते राशौ बृहस्पतेरवस्थानम् उत उत द्वितीयादिषु।
एवं तस्याकृतिनवेक्ष्य वयोनुमानं कर्तव्यं॥ यत्र द्वादशवर्षेषु भ्रान्तिर्भवति। तत्र
पुरुषजन्मज्ञानेन द्वादशभागेन द्वादशवार्षिकी दशा द्वादशांगेषु परिकल्प्यते तत्र द्वादशांग
स्य द्वादशवर्षज्ञानं तेन पुरुषलक्षणं पश्यते। पादौ सगुल्फौ प्रथमं प्रदिष्टं। जंघे द्वि
तीयं त्वसजानु वक्रे। मेढ्रोरू मुष्काश्च ततस्तृतीयं। नाभिः कटिश्चेति चतुर्थमाहु ॥१॥
रुदरं कथयन्ति पञ्चमं हृदयं षष्ठमथ स्तनान्वितं। अथ सप्तमं सकण्ठचुबुकं कथ
यन्ति तिलकम् अष्टमं ओष्ठकं धरे। नवमं नयने च सकर्णा सललाटं। दशमं शिरस्तथा
अस्य मेघमशुभं दशाफलं। चरणादिषु भेषु स्थानं। किंचात्र विंशत्यधिकत्वात्
वर्षं यस्य जन्मतो नास्ति तस्य नष्टजातकवर्षापायमज्ञानमेव। नास्ति एवं वर्षे

ज्ञाते षुन्नतु ज्ञानार्थमाह। ग्रीष्मोऽर्क लग्नप्रतियेन लग्नेन पृष्ठां पृच्छति। तत्र वेदर्कः सूर्य स्थि
तस्तदा दृक्काणे वा लग्ने तदा ग्रीष्मर्तौ ज्ञात इति वक्तव्यं। कथितास्त ग्रीष्मैरन्यैर्द्वाघे ग्रहे
लग्नस्थे ः कथित ग्रहोक्तर्तौ ज्ञातः। शनैश्चरो लग्ने यदा भवति तदा द्रेष्काणे वा तदा शिशि
रे ज्ञात इति वक्तव्यं। एवं शुक्रे लग्नगे द्रेष्काणे वा वसन्ते ज्ञातः। एवं भौमे ग्रीष्मे ज्ञातः। एवं रवौ.
ग्रीष्मे पूर्वं कथितः। एवं चन्द्रे वर्षासु। बुधे शरदि। जीवे हेमन्तः। यदा बहवो लग्नगता
भवन्ति। तेषां यो बलवान् तमृतुं तत्रैव ज्ञात इति वक्तव्यं। अन्यायनर्तौ हेतुरर्द्धवारानु अ
न्यस्मिन्नयने अन्यस्मिन्नतो अर्द्धवारा तऋतुः। अन्यस्मिन्नयने तदनयनासंभ
वत्वे हेतुर्भवति। तद्धेतुरर्द्धवारवशेन वक्तव्यः। एतदुक्तं भवति। सौरमानेन ऋतुर्व
क्तव्यो न चान्द्रेण। यथा शिशिरे ज्ञाते मकरकुंभयोरन्यतमराशौ सूर्यस्यावस्थानं
ज्ञेयं। एवं शेषयास्वपि ज्ञेयं। अनेन लौकिकर्त्तौ द्वौ मासौ निराकृत इति। अया
यनविलोमे [illegible] स्य ऋतुपरिवर्त्तज्ञानाय ऋतुपरिज्ञाने मासतिथिपरिज्ञानमाह। १८६

चन्द्रज्ञजीवाः परिवर्त्तनीयाः ऋतुः अयने विलोमे। द्रेष्काणलग्ने प्रथमस्तु पूर्वे मासोऽनुपाताच्च तिथिर्विकल्प्या। २

चंद्रज्ञजीवाः परिवर्त्तनीया इति। अयने विलोमे सति चंद्रज्ञसुरजीवाः शुक्राः एता ऋतुपरिवर्त्तनी
याः। शशि बुध जीवाः सित भौम शनैश्चरैरयनव्यत्ययेन व्यवस्थाप्याः। एतदुक्तं भवति
यदुत्तरायणे ज्ञाते प्रावृट्कालो ज्ञातस्तदा वसन्ते ज्ञात इति वक्तव्यं। शुक्रो चन्द्रेण प
रिवर्त्तितः। अथोत्तरायणे शरदि ग्रीष्मे ज्ञातः। अथ दक्षिणायने ग्रीष्मे ज्ञाते शा
रदि ज्ञातः। अत्र बुध रविसोमेन परिवर्त्तितो सोऽपि बुधेन उत्तरायणे हेमन्ते शि
शिरे ज्ञातः दक्षिणायने शिशिरे प्राप्ते हेमन्ते ज्ञातः। एवं जीवेन सौरो परिवर्त्तितः।
सौरे ज्ञाते जीव इति वक्तव्यं ज्ञातः। तौ मासज्ञानमाह। यस्य लग्ने यो दृक्काणो वर्त्तते त
स्य दृक्काणस्य पूर्वार्द्धे प्रथमो भागो वर्त्तते तत्र ज्ञा [illegible] ते तौ प्रथमे [illegible] मासे ज्ञात इति व मासि ४
क्तव्यं। अथ यल्लग्न दृक्काणस्य द्वितीयो भागो वर्त्तते त [illegible] मसौ ज्ञा [illegible] तौ द्वितीये मा त३
सि वक्तव्यं। अत्रापि अर्द्धावस्थानेन मासा ज्ञाताः। मा [illegible] स ज्ञात्वा तिथि ज्ञा सं२
नार्थमाह। अनुपाताच्च तिथिर्विकल्प्या कल्पनीया। त्रैराशिकात्तौ [illegible]।

अथाप ... तुल्यो ... मजन्म भाग ... टी·

लग्नस्य षड्विंशा ज्ञाता न स्याद्वा इष्टकाले नष्टं ज्ञानं तदर्थं लिखाम्यहं [illegible] तत्प्रयोजनाभा
सानं। तत्रानुपाता द्विविधौ। लिप्तात्मको घटात्मकश्च। एष निरादित्यभागः [illegible] एवमादित्यस्य राश्या
भागाद्भयांशा मासा राश्यादयस्तिथयो भागाः। यस्मिंस्तिथौ ज्ञानवर्षे यथादित्यादित्यो भवति त
स्मिंस्तिथौ जन्मेति वक्तव्यं। अथ वर्षमासोपायं तावन्मिश्रकं तथाह। अत्रापि होरापत्वं [illegible]
यं तिथ्यन्तकाले तात्कालिकेनादित्येन यावंतो भागा भुक्तास्तावंतश्च क्षपतिपत्प्रभृति ज्ञात
मासस्य तिथयो भुक्ता वाच्याः। अथ च वां द्वमानेमकरमासे ज्ञाते माघमासो ज्ञातः एवमान्येषु मा
सकल्पना। तथा च मतिर्थः। पूर्वाकाले रविणा यावंतोंऽशाः स्फुटेन सूर्येण भुक्ता राश्यस्ति तयः स्फु
भुक्तादर्वाक् स्य मासस्य एवं दिने ज्ञाते किं रात्रौ ज्ञातं दिवा वेति तदर्थमाह। रात्रि द्युसंज्ञे [illegible]
ति। रात्रिसंज्ञाः पूर्वमेव व्याख्याताः। गजाश्चिकर्कि मिथुनादयः इत्यादिना। अत्र प्रश्नकाले
रात्रिसंज्ञो यदि भवति तदा तस्य विलोमत्वात्। दिवा जन्म वक्तव्यं। अथ द्युसंज्ञो लग्नो भ
१८७ वति तदा रात्रौ जन्म वक्तव्यं। एवं रात्रिदिनभागे दिवारात्रि भागे ज्ञाते चेलाज्ञानमाह। भागैर्भुवे १८७

केंद्र [illegible] नवांशात् [illegible] कथयंति मासं लग्नत्रिकोणोत्तमबली म्पृक् ... दिवि [illegible] टी· ५

लग्नो विकल्प्यः। यस्मिन् दिने पुरुषस्य जन्मज्ञानं तस्मिन् दिने आदित्यो ज्ञातव्यः। तत्तस्य
स्य पुरुषस्य यदि दिवा जन्म तदा तस्मादादित्यात् दिनघमातोंऽकार्यं। अथ रात्रौ जन्म रात्रि
घमातो न यस्य विलग्न भुक्तं वषकानां गुणानां कृत्वा तस्य च लग्नस्य स्याद्रात्रौ पुदयप्रमाणे
न भागमपहृत्य अवाप्तं वेलाचैवमावी। रात्रिसंज्ञे दिवासंज्ञे लग्ने यस्य वक्रा प्रमाणाः पल
र्यदि दिनमान घटिका लभ्यंते तदा लग्नभागभुक्तपलैः किं लभ्यते। तावता कालेन दिनस्य
रात्रेर्वा जन्म वक्तव्यं एवं लग्नभागो क्रमज्ञाः पटिपाद्या वेला विकल्पनीया। एवं जन्मकाल
ज्ञात्वा तस्मिन्काले लग्नहोराद्रेष्काणनवांशद्वादशांशत्रिंशांशाः कार्या। तत्कालिकाश्च ग्रहाः
तत्तोऽस्य सर्वज्ञातकोक्तं फलं निर्दिशेत्। अथ प्रथमलग्नेरेणमासज्ञानमाह। केचित् नवांशं
काधिकपितान्नवांशादिति केचित्तु आचार्या द्वादशांशाधिकपितान्तु नंद्रसंयुक्तनवांशादा
नुभुक्तां तसंज्ञं मासं कथयंति। प्रश्नकाले नवांशादर्कं द्वमा भवति तमपि नवांशादं
नवैस्तृधा परिकल्प्य तस्मिन्नवांशे द्वमाव्यवस्थितस्त्विति बंधनवांश [illegible] ततः नक्षत्रं भुक्तं सं

ह्निकेमासि तस्य जन्मवक्रत्वं। अथ च यस्य शुक्लांतसंज्ञो मासो नास्ति तस्य बृहस्पतिवरोक्त
विधिना शुक्लांतसंज्ञे। मासपरिकल्प्यः तत्रोक्तं न द्वचेला सहोदयमिति यदि वृषं गुरुर्यदि
चंद्रमा वृषनवांशके सप्तमस्यार्वाक् भवति। तदा कार्तिकमासि जात इति वक्तव्यं। अथ वृषन
वांशे तदंशात् सप्तमस्यार्द्ध भवति मिथुननवांशे तदंशात् षष्ठस्यार्वाक् यदा चंद्रो भवति। त
दा मार्गशीर्षमासि जातः। अथ मिथुननवांशकषष्ठस्यार्द्ध कर्कटनवांशके च तन्नवांश
कपंचकस्यार्वाक् चंद्रमा तदा पौषे जातः। अथ कर्कटनवांशके तदंशकपंचकस्यार्द्ध
सिंहनवांशके तन्नवांशकचतुष्टयस्यार्वाक् यदा चंद्रो भवति तदा माघमासि जातः
अथ सिंहनवांशके तन्नवांशकचतुष्टयस्यार्द्ध कन्यानवांशके तन्नवांशकसप्तमस्या
र्वाक् यदा चंद्रस्तदा फाल्गुने जातः। अथ कन्यानवांशे तन्नवांशकसप्तमस्यार्द्ध तुला
नवांशे तन्नवांशकचतुष्टयस्यार्द्ध कन्यानवांशके सप्तमस्यार्द्ध तुलानवांशे न तन्न
वांशकषष्ठस्यार्वाक् चंद्रस्तदा चैत्रमासि जातः। अथ कन्यानवांशे तन्नवांशकष १८८
तुला

ष्ठस्यार्द्ध वृश्चिकनवांशे तन्नवांशकपंचमस्यार्वाक् चंद्रस्तदा वैशाखमासि जातः। अथ
वृश्चिकनवांशे पंचकस्यार्द्ध धन्विनवांशे तन्नवांशकचतुष्टयस्यार्वाक् चंद्रस्तदा ज्येष्ठमा ज्ये २
सि जातः। अथ धन्विनवांशके तन्नवांशकचतुष्टयस्यार्द्ध मकरनवांशके तन्नवांशकत्र
यस्यार्वाक् चंद्रस्तदा आषाढमासि जातः। अथ मकरनवांशके तन्नवांशकत्रयस्या
र्द्ध कुंभनवांशके द्वयस्यार्वाक् चंद्रस्तदा श्रावणमासि जातः। अथ कुंभनवांशके तन्न
वांशद्वयस्यार्द्ध मीननवांशके तन्नवांशकपंचकस्यार्वाक् चंद्रस्तदा भाद्रपदे मासि
अथ मीननवांशके तन्नवांशद्वयस्यार्द्ध मेषनवांशके तन्नवांशषष्ठस्यार्द्ध चंद्रस्त
दा कार्तिके मासि। यस्मात् नक्षत्रिका रोहिणी कार्तिकः। मृगशिर आर्द्रा मार्गशीर्षः। पुन
र्वसुपुष्यः पौषः। अश्लेषा मघा च माघः। पूर्वफाल्गुनी उत्तराफाल्गुनी हस्तः फाल्गु
नः। चित्रस्वाती चैत्रः। विशाखानुराधा वैशाखः। ज्येष्ठामूलं ज्येष्ठः। पूर्वाषाढा उत्तराषा
ढा आषाढः। श्रावणा धनिष्ठा श्रावणः। पूर्वभाद्रपदोत्तराभाद्रपदा भाद्रपदः। रेवत्यश्विनी

अच्चिपुत्रः। यस्मात्पुत्रो विनंतुपचमम्रुपास्यमंस्थे वयदर्षमिति। एवंमुक्तो तस्यमासस्य
निर्णयः॥ मुक्तं तग्रहणो नैतस्यद्वर्षपति। यन्तु पाश्चुत्तमपञ्चं तो येननद्धवेणापुत्रः। तदुप
लक्षितोः सौमासो वक्तव्यः। यथाकार्त्तिकः मुक्तः पञ्चांतेन त्तिकारोहित्यपस्य तमेनयुक्तेका
र्त्तिकोमासइत्युच्यते। एवमन्येषामपियोज्यं। तदेतद्वेव तदुक्तं नवति। नमुक्तांतोमासो
इत्येतो मासनक्षत्रांतरवा। तथावयवनेश्वरः। मासेन्तुमुक्तप्रवतिपञ्चवृत्तपूर्वेन्द्राशा॥ म
ध्यबलोदयाहइति। तथाव यद्वाग्निसंज्ञेराशौ। तौमुः प्रश्नकालेनवांशकेस्थितस्तद्वाशि
गः पूर्णोयस्मिन् नवतिवंइमाउन्नमास निर्दिष्टः। पुरुषस्य तुपृच्छतः नक्षत्र पञ्चांतिको
मासो विज्ञेयाः त्वविपश्चिता॥ ७॥ लग्नविकोणोत्पादि। प्रश्नलग्नस्य त्रिकोणायोश्च न
वमपंचमयोर्मध्यात् तत्कालम्मुत्तमे नप्रधानेन वीर्येण बलेन युक्तस्तं नंराशिः प्रोक्त
तोतस्मिन् राशिगतेर्वंद्रमसिजातइति वक्तव्यो अंगालम्भानादिभिर्वा। कालोगानी
स्यनेनघदर्शितोयः कालेपुरुषस्तस्यांगविभागाः। तदाजनतालु अनेन विधिनाप १९९

स्पयाग्रतः। शीर्षपृष्ठोभयोदयेषु ... नायविहन्मराशिं मीनोदयेमी नमु ... कृतैयव्वि त्यो। ८
पुस्तनातः यदेवकाले पुरुषस्यांगं स्पृशति तत्स्थे चंद्रमसिजातइति वक्तव्यो। अपादि
यहणात् राशिफलैः सदृशकृर्नि सुबालोगृह्यते। अपप्रकारोंतरेणाराशिज्ञानमाह। यावदंश
त्रातकपोविलग्नात् इतिलग्नात् त्रातकस्थंश्रापतमेराशौ प्रवस्थितस्तस्मात्पुयः ताव ति
थोराशिस्तत्रस्थे चंद्रमसिजातइतिवक्तव्यो। मीनोदयो यदिमीनलग्ने चंद्रो नवति तदामीन
मुगममेव यदिस्यां मीनस्थे चंद्रमा वक्तव्यः। ननुदर्शितविधिना राशिरनेकप्रकारोयत्र
प्राप्नोति। नष्टाहृताकाराते रितिय प्रश्नोः सर्वेषांनिर्दोइयं तस्मिन्काले दृश्यते। प्रवा
तद्वक्षः यः पुरुषो नवति। अथवायस्मिन्काले मानसंस्थाने त्रुतिममानायते तदाका
राश्वकश्चिदृश्यते। यथामार्जारादिदर्शनोसंहोमममहिषादिदर्शने वृषइत्यादि। अथवा
राजपुत्ररूपपुरुषः दृष्टो नवति। अथवातस्मिन्काले वृषनानायत्र ज्ञातेराशियस्य
राशिसदृशाप्राणिनोरुतशब्दः श्रूयते। तत्रस्थे चंद्रेजातः। एवंजन्मराशिकृते लग्न
माह। होरानवांशापयमं विलग्नमितिहोरायां प्रस्तुतिलग्नयोनवांशाकस्तकाले

तेरुजंवी
राग्रधर्म
वित्नग्नेन
त्यागविं
र्णवति
चदिका
ढोतस्मा
देहावति
वाविलग्नं
ग्रहः प्रश्न
नाविति
शास्त्रभा
६।७

[illegible]

५ ज्ञा

वर्त्तते तत्र प्रतिमं समेनांशकराशिस्तस्य जन्मलग्नमस्तीति वक्तव्यं। अथवा ल
ग्नाल्लग्नद्रेक्काणाद्वा रव्यरविः सूर्यो यावत्स्थं रवेर्द्रेक्काणस्य व्यवस्थितस्तस्मात् लग्नाद्वा
रस्य तावति तथैवांशे तस्मिन्नवांशे तस्य जन्म वक्तव्यं। अथ षड्भे तु नास्मात् त्र्यधिके द्रेक्का
णे द्वादशांशकमपास्य सर्वो निर्दिश्यः। चतुर्विंशतेरधिके चतुर्विंशतिमपास्य शेषं वदेत्।
एवं शास्त्रमार्गः। शास्त्रं कथयति। न स्वमती विषयोक्तमिति। शास्त्रग्रहणेन तिथ्यति
पद्यते। उक्तं वा पृच्छालग्ननवांशकस्य यो राशिः संज्ञया समानः तस्मिन् लग्नगते रा
शौ वक्तव्यं। जन्म पृच्छतः। यच्छरव्यापगते लग्नात् द्रेक्काणो दिनस्तत्ततः तावत्संख्य
के ते लग्नराशौ वा तेषां योग चलवांस्तात्कालिकात् तस्य हि प्राग्नीतकालग्नपृष्ठ
निर्दिशेत्। अन्यत्र प्रकारांतरमाह॥ जन्मादिशेदिति लग्नगे ग्रहे जन्मादिशे
त्। प्रश्नकाले यो ग्रहो व्यवस्थितस्तं ग्रहं तात्कालिकं कृत्वा लिप्तापिंडाकार्य्यं। वी
र्यगेना। बहवो लग्नमतास्तवंति तदा ततः सलिलन्नतस्समायाम भवनो द्वादश ९०

गौसौहौ त्रिपुमाषमौक्तिमव हेयन्यामृगो यत्र मासे वर्गादि यावाप्त सप्तविषयैः शेषाः स्वसंख्यागुणाः उवारास्यु जिदै रवाः
मवक्ले सालोन्यन ह्यशी नोनित्य तो विधिर्यस्पुतैः कार्यमिदं गोलात्

गुणेन भवत्। जननात्तात्कालिकानिष्पाद्यांगुणानि गृह्य चातेषां गुणैस्तं ग्रहं यथादृष्टैः तत्काल
लिप्तापिंडीकृतं गुणयेत्। अथवा सर्वग्रहस्यो यो बलवान् ग्रहस्तात्कालिकं तस्य लिप्ता
पिंडं कृत्वा भागांगुलात् कृतं वार्कशुद्धं कारयेत्॥ द्वादशा विभजेत्॥ तत्रावशिष्टसंख्याघ्नं सख्यमत्रा
कमव शिष्टं तावत्संख्यो मेषाद्यो राश्योरा शिर्भवतितस्मिन् राशौ लग्नतो न भवत्यम्॥
अथ प्रकारांतरमाह॥ आसीनेत्यादि। आसीनः उपविष्टः। उपविष्टो यदा पृच्छति तदा जन्म
छायास्थानं सप्तमराशिस्तस्मिन् लग्नगते जन्म वक्तव्यं। अथ सुप्तसुप्तोऽपृच्छतिरायन
पतितोव्यवस्थितः। जयनिद्रास्थ तस्य प्रश्नाभावात्तत्र पतितो यदा पृच्छति। तत्र लग्नान
यच्चतुर्थं स्थानं तज्जन्म लग्नं। अथ व्यवस्थितः पृच्छति तदा भद्रास्थानं दशमो राशि
र्लग्नगतो व्ययः। उक्तं वा उत्थितो विलग्नात्प्रभुः सप्तस्य बंधु लग्नाच्च उपविष्टस्या
स्तमयो व्रजतो मेषूरण स्थानतदिति। अथ प्रकारांतरे सर्वमेव न सत्रातक व त्रि। गोसिं
हावितिर्सिंवगी गुणनीयः। तद्यथा इष्टलग्नं लिप्तापिंडीकृतं दशभिर्गुणयेत्॥

तेषां

एवं सिंहलग्ने दशाभिरेव। द्विगुणमाष्टमो मिथुनवृश्चिकौ लग्नगतौ वाष्टभिर्गुणयेत्। मेष
तुले सप्तभिर्गुणयेत्॥ कन्यामकरौ पंचभिर्गुणयेत्॥ एते यथाक्रमं संवत्सरा गुणनीयाः। शेषा
उक्ताराशयः॥ स्वसंख्या गुणाः कार्याः॥ कर्कटवृश्चिकधनुर्मीनाः कुंभेऽप्येकादशभिः मीनो
वृषे दशभिर्गुणयेत्॥ कन्यामकरौ ततस्तत्र यदि ग्रहो लग्ने भवति तदा ग्रहगुणकारणाप्येवमेव
गुणयेत्॥ गुरौ लग्नस्थे तमेव लग्नगुणाय तूररुतं दशभिर्गुणयेत्॥ तामस्यतिः शुक्रे सप्त
भिः। बुधपंचभिः शेषार विंशति सौराबुधवानू पंचभिर्गुणयेत्। अथ बहवो ग्रहा भवंति
तदा सर्वेषां गुणाकारेण गुणयेत्। एवं लाक्षालिकं लग्नं अवशेषं राशिगुणाकारेण गुणयेत्।
तत्र यदि ग्रहो भवति तदा ग्रहगुणाकारेण गुणयेत्। एवं सगुणितमेकांते स्थापयेत्।
अथ पनदत्रमाह॥ आकूयो राशिः पृथक्। एकांते स्थापितः पृथक् सप्तभिर्गुणयेत्। सप्तविंधार्य
त्रात्वा भागमपहृत्या वा तत्रेषां क्रसमं नदत्वं भवति। पुनर्नवकदाभिनिवत्रोधनाभ्या
मिति। यदि जम्मे पृष्पमद्वेषा णा स्तत्दा नवदेया दिता योदया नापित्रोंध्याः तृतीयेशो १७

वोहैमादशवेष्यधाऋतुमामास्तथैवच। अष्टमेष्ठुमासा द्विस्तिथयश्च तथास्मृताः॥१२

धाः॥ एवम क्लिन्यादिन सर्वं स्यात्। अथैव वर्षादानयनमाह॥ लाक्षालिकं लग्नं लिशापिंडीकृतं
राशिगुणाकारे ग्रहगुणाकारैश्च हतं यदेकांते स्थापितं तत्पुनरपि दशादिगुणायेत्। उक्तं नवाभि
सराशि स्थाने चतुष्टयेकार्यः॥ एकत्र दशा अन्यत्र सप्त अन्यत्र पंचए भिः पृथक् गुणाः कार्याः। स्था
न चतुष्टयेन वर्षदानविशोधनं कृत्वास्य विकल्पैर्भागमपहरेत्। वर्षादयो भवंति। अथ ज्ञाय
यतेच समाद्वाशेः कस्यानयनेकार्ये तदूनमाह। विज्ञेया दशके षष्ठ्या रतौ तत्र चतुर्वत्र नेवकु
योगिन्यात्। कृते। यदुक्तं स्वपिकस्य न क्षा वर्षादयस्तद्धा स्थाप्यते। यएतेवत्योसे राशयः
स्थापिता स्ते न दशा नविशो धनेकृते वर्ष योग्य भवंति। तत्र दशागुणास्य पृथक् स्थितस्य परमा
युर्षविंशत्यधिकशतेन भागमपहृत्य यो एकविंशति तदंकस मानाते दृष्टाः॥ षष्ठेन भागेस
तवः द्वादशा निर्मासः। एवम ष्टगुणा रशाशौ पद्मास्तिपयश्च। योसौ सप्तहृतो राशिस्तस्य दिवारा त्रिसं
बंधधाभ्यां भागमाहृत्य यद्येको विशिष्यते तदा दिवा ने किंचिदवशिष्यते तदा रात्रौ तस्यैव सप्तविंश
त्या भागे हृते त्पवशेषेन दत्रम क्लिन्यादि॥ तेसे त्यादि॥ यस्मिन्दिने जन्मज्ञानं तत्र दिनप्रमा
वर्षा द्यूनवदशानविशोधनीयाः॥ कोवशिष्यते। तं दृकसम्यस्य वर्षसंख्यामेवहरेते ४

वर्षा द्यः साविध्या धाविशो शुद्धूतने लो द्युक नवकाण विशोध वाध्याः भूयाष्ट शाविंशु लितस्व विकुल्य ना शे

दिवारात्रिप्रस्त तिचन हैत्रानय नंतथा समघेभ धुवगेष्ठु नित्यमेषा प्रत्यहयत् २३

तांद्वतिकादिकं कर्तव्यं॥ रात्रौ चेत्तदा रात्रिप्रमाणं। ततः पंचगुणस्य राशेस्तेनादिनप्रमाणेन रा
त्रिप्रमाणेन वा भागमपहृत्य योऽङ्कोऽवाप्यते तस्मिन् यूके लग्नेदिनगते रात्रिगते वा जन्मलग्नं स्यात्॥ अ
थ स्फुरणे का लेन्नान्तरायादि लग्नं कर्तव्यं। तत्रस्पष्टोरा द्रेष्काणनवांशद्वादशांशत्रिंशांशाद्या भागाः
कर्तव्याः॥ सा चालिकायहाख्या। ततो यथापालिखितेन विधिना दृष्टासकवर्गादेरालिखितस्य
निर्दिष्टः फलं वक्तव्यं॥ एवं ज्ञात्वा तद्वत्साधयेदिति॥ अथ प्रकारान्तरेण नष्टजातानयनमाह॥

१०२

संस्कार नाममात्राद्विगुणा छायांगुलैः समायुक्ता॥ त्रिनवकनष्टाः शेषं नक्षत्रं तद्धनिष्ठादि १५

संस्कारेण नाममात्राद्विगुणा छायांगुलैः समायुक्ता त्रिनवकनष्टा शेषं नक्षत्रं तदुद्दिष्टादि
॥ संस्कारेण नाममात्रा संस्कारस्योद्दिष्टेत स्यादिति पादितं। संस्कारेण पुरुषस्य नाम नक्षत्रं तस्य न
आग्रा ह्या॥ नाम्ना स्पकस्य वित्तं नाम नामादेर्मात्रां आद्येद् गृहीते। तत्र अर्द्धमात्रकः। तस्य नया
स्थित्या ताः संस्कार नाममात्रा संगृह्या द्विगुणा कार्या। ततस्तात्कालिकाभिश्छायांगुलाभिर्ग
हीत्वा ता द्विगुणमात्रा तैरंगुलैः संयुक्ता कार्या। एवं कृते यद्भवति तस्य त्रिनवकेन सप्तविंशत्या
भागमपहृत्य यः शेषांको भवति तदंकसमं तस्य धनिष्ठादितश्चारभ्य नक्षत्रं वक्तव्यं।
अथ नष्टजातानयनं प्रकारान्तरेणाह दृष्टिविवर्जितं तिथिसंख्या त्रिगुणा नवाप्तं वेदा
घ्राः॥ पंचदशाद्यास्तद्दिग्मुखान्विता धनिष्ठादि। पूर्वाभिमुखो यदा पृष्टा पृच्छति त
दा कृयोऽकस्थायः अथाग्नेय्याभिमुखस्तदा त्रयाणां। अथ दक्षिणाभिमुखस्तदा पं
चदशानां। अथ वायव्याभिमुखस्तदा सप्तविंशतिः। अथ पश्चिमाभिमुखस्तदा नवाना
ईशान्याभिमुखस्तदा षण्णां। तथा पा। एवं दिगभिमुखं चतुर्दशानां गृहीत्वा तत
तो तिथि संख्या ३ एकविंशतिः २

चतुर्दि नं गै अल भिमुख तो दि त्री पा भि भिमुख

द्वित्रि दशतिथि स पत्रिगु णा नवा प्तैर्वेदा पंचदशा द्यास्तद्दि ग्मुखान्वि ता नंध निष्ठादि ११

रक्ताम्बरा भूषणभक्ष्यचिंता कुम्भाकृतिर्वाजिमुखी तृषार्ता
एकेन पादेन च मेषमध्ये द्रेष्काणरूपं यवनो वदति ॥२

पं वदन्त्रा गुणाः कार्याः ॥ ततस्तस्मिन्यदंशौ पुरुषस्तद्दिगभिमुखस्थितः तास्तत्र अरुण्य या
न्वितो भ्रपुत्रः कार्यः। एवं कृते यद्भवति तस्य संसप्तविंशास्या नागमपहृस्ययोः को विशिष्य तेन त
वसमं तस्य धनिष्ठादिभ्य आरभ्य नक्षत्रं वक्तव्यं। अथ नष्टजातकोपसंहारमाह
इति नष्टजातकमिति इति शास्त्रउपसंहारे। नष्टजातकं बहुप्रकारं बहुभेदं विनिर्दि
ष्टं॥ अतो अस्मात् पूर्वाः सक्ति[illegible]ः शो भनष्टावेष्य श्रेयस्त्वात्॥ परीक्षिता सार्यम
पायेन यकारेण भवतिसम रूपं तस्मा ग्राह्यमिति॥ ७॥ इति भट्टोत्पलविरचितायां
बृहज्जातकवृत्तौ नष्टजातकाध्यायश्चतुर्थः॥ अथ दृकाणाध्यायो व्याख्यायते। त
त्राद्यमेषदृकाणस्य स्वरूपमाह। कट्यां सितवस्त्रवेष्टित इति। कट्यां जघनस्थे तव
वेष्टितं येन नरः कृष्णवर्णः। शक्ति मुख्ये नरक्षां कर्तुं शक्तः समर्थ एव। रौद्रो भीषणीयः।
परशुं कुठारं समुद्यतं धत्रधारयति। रक्तनेत्रः पुरुषः। एष पुरुषदृक्काणः सायुधा
नां नरस्य तस्य। अथ द्वितीयमाह। रक्ताम्बरा भूषणानामलंकार नक्ष्य भोज्यानां तत्र चिं

८	२	
९	३	१४
२१	१५	१०

इतिन ष्टजा तकमिदं ब हुप्रकारं बहु विनिर्दिष्टं अस्मात तस्य क्षिष्टाः परी क्ष्य चन्द्राय थातन्वनिं ॥७

कट्यां सित वस्त्रवेष्टितः कृष्णः शक्तः रक्षितुं रौद्रः परशुं समुद्यत यातु रक्तनेत्रो नरस्त्विति मेषाद्यः पुंस्त्रि भागः ॥१

क्रूरः क्रियाद्यः। कपिलः क्रियार्थी भग्नव्रतोऽभ्युद्यतदण्डहस्तः। रक्तानि वस्त्राणि बिभर्ति चण्डो मेषे तृतीयः कथितस्त्रिभागः॥३॥
यस्याः कुम्भाकृतिः घटाकारा। वाजिमुखी पिपासार्ता एकेन पादेन चरणेनोपलक्षितेन। द्वितीयद्रेष्काणस्य
स्वरूपं यवनाचार्यैः कथितं॥ एष च नक्षत्रद्रेष्काणः स्त्रीसंज्ञः॥ स चतुष्पदस्य स्मादाचार्यैश्चतुष्पादानु
रूपा मुखमस्य चतुष्पाद्दृकाणा इति व्याख्याताः॥ तथा वेगमुखा अश्ववेगदृकाणाः॥ अथ तृतीय
क्रूरो विषमस्वभावः। कपिलः पिंगलः। क्रियार्थी कर्मस्वभिलाषुकः। भग्नव्रतस्त्यक्त
जित नियमः। अभिमुख्ये उद्यतदण्डहस्तो यस्य रक्तानि वस्त्राणि धारयति। चं
डः क्रोधनः॥ एष नरः सायुधाक्षजीवसंज्ञश्च॥ अथ वृषप्रथमः। कुंचिता कुटिला
नाः कल्पिताः कवाभकत्रा यस्य घटदेह कुंभसदृशाकृतां च वस्त्र पिपासार्त्ता अन्नानेनो
नेविन्नं यस्याः अभरणानि भूषणान्यभिवांछति। सा नारी एष स्त्री सा ग्निकः। सुकस
स्व॥ अथ द्वितीयद्रेष्काणं राद्धिध्वाम्येशानयः जरद्वे गमधेनुद्रः॥ कजाद्योगासकाद्ये
विद्धकर्मा तथैतासां नः पंडितः। कृजे शाकसहिते कुशाजः शिशितः। गोपतिश्च स्वयं वृषभ
सदृशांस्कंध कुकुदमुद्धरतिधारयति। तुत्यरः पिपासार्त्तः। अजवदनः। छागवक्त्रः म
हेजधान्यगृहधेनुकक्षान्तो नांगलेसशाकेकुशालस्त्वाः स्कधमावदलिगोपतिनुषी रुतपरो अजकरनो मलवासाः ५

दिपसमकायः पांडुरदंष्ट्रः कर नसमांघ्रिः पिंगलमूर्तिः। अविमृगसोमव्याकुलचेतोत्रोषमनस्यभांत्यगतोऽयं १
जवा सोमलिनां वर १ एष नरस्य त्रुष्पदो बुधसंज्ञः स्य॥ अथ तृतीयमेदाकयो नपुनः हस्तिशरीरः
पांडुवदंष्ट्रः प्रसिद्धः हस्त्यादो नपुनसरभसंमपादं कपिजदेहः अविमृग जो नार्यद्या
ऊजं विशंयस्य धांतगतः॥ तृतीयः। एष नरः सौरसंज्ञः स्य॥ अथ मिथुनप्रथमः॥ नारी स्त्री
मन्याश्रयकर्मसाधनक्रियां सम्यगभिवांछति। स्त्रसान्विता सुरूपा। आनरणकार्ये मग्ना
कर्णाति ऊताकारा। स्वच्छा वयारूनवज्ञा अपस्वरहिता। उकृता। गुजोर्ध्वबाहुका। ऋतुमती
सार्द्रवा। एष स्त्री बुधसंज्ञः स्य। अथ द्वितीयः॥ उद्यानसंस्थ उपवने तिष्ठति कवचीसन्ना
द्धा वृत्तनारीरः। धनुष्पाणवा पदहस्तः मरो रता प्रियः॥ अस्त्राणि नाराश्च धारणे व्याज
मस्य। गुरुजनो विनितेषसहृन्नावक्रः। एष नरः सायुधः स्वहृगकाणः। शुक्रसंज्ञः स्य। अ
थ तृतीयः॥ भूखितो जंगतः सुमुद्ववत् बहुरत्नः प्रमत्तमणिः रूणां ग्रासनं कवचं सन्नाद्धं
एतौ बद्धेग्रं पितौ येन नन्द्धहेमा कवच सधनुष्कः। नत्स्वेवाद्य विषयेष जास्तु विनः चोषास्तुव
विद्याशक्तः काव्यन्त पंडितः॥ एष मिथुनरात्रौ तृतीयः। नरः सायुधः सौरसंज्ञः॥ अथ क
नवस्य वर्तितशा॥ २ उद्यानसंस्थः कवची धनुष्मान् शूरोऽस्त्रधारी गरुडासनश्च। क्रीडारतः सेकरणार्थचिंताकरोति
मध्ये मिथुनस्य राशेः॥ ८॥ भूषितो वरणाव हठ उरलो बद्ध रूप कवच सधनुष्कः। नत्स्वेवा नेत्रलास्तु चविद्याः १८

पद्मलफलनाभिपकायस्फाननेमभयुगः श्रात्तभांघ्रिः कोऽशुभस्यपरनो स्यकांतः कर्कटेशयस्तथु शीति॥ १ पद्मार्चिताम्
नैनागपु लो स्त्री के केशाः स्यता विलोमि शालापुस्ता मस्य तस्या स्थिता वमध्ये स्थिता कर्कट कस्यशु॥ ११
कंघ पमः पत्राणि वपला निवमह जानिवधारयति दीपकायो हस्ति मशरीरः। कानने चनम जल्य
य्यं दंष्ट्रनृपस्तत्रोपगत। स्थितः सरभसंहृन्नापादः। मकरसहृन्नमुखदेयकंठ। अस्य वः ए
ष सवतुष्पद नरस्वं द्व संज्ञः॥ अथ कर्कट द्वितीयः स्त्री योषित्तम् ऊर्ध्वनिरसिपद्मैः कमलैर
र्चिता। भूजिता। भोगिपुत्रा ससर्पा करलना। अतिनवयौवनोपेता। अरण्येजाता। एकांतगा
ता विरौति। आक्रोशति। पत्रा हृदस्य जारवां जलां समाश्रिता तत्र स्थिता। एष स्त्री व्या
जसंज्ञः। भौमसंज्ञः स्य। अथ कर्कट तृतीयः। भार्या ज्ञाया तस्या आभरणार्थम जं करणानि
मित्तं अर्णसि मुद्रं नौ स्थ सर्पवे। स्थितां गोगच्छति। हैमैः सौवर्णौ भूषणो रंडया रैर्युत स्त्रिपि
हास्यः विप्पित मुख॥ एष नरः व्याजो सर्पज्ञा वसंज्ञः स्य॥ अथ सिंह प्रथमः॥ शाल्म
लि वृक्षस्या पिग्रधः पक्षो जंबुकः मृगा जः श्वो सा रमेयः। नरो मनुष्यः सवमलिनैर्वस्त्र
नैरन्विता युक्तः मातृपितृ विप्रयो जितः जननीजनकरहिता। सेति क्रोशते। एष न
रस्यत्रुष्पदः। रवराशि स्तृश्चिता खिड्काता रविसंज्ञः स्य। अथ सिंह द्वितीयः हयाकृतिः
चाश्चलरूपरिश्रजे बुकौ धानरश्च गर्भसिनीवराचितः। रौतिमातृपितृ विप्रयोजितः सिंहरूप मिस्मा घयुच्यते।

इयान्त्रतिः पांडुरमा ... बिनत्ति ... जिनमीवरं नरः। ... कार्मुकाना ... नासा ...
... फलमादि ... कार्मुक ...
अन्याकारः॥ पांडुरमीषन्मुखमास्य पुष्पेनिवयः। ग्रोषनिरसि यस्य लक्ष्मा लिनेत्रम
मावर्म केवलमौर्विकं धारयति। केचित्तु लक्ष्मा लिनं बाणवंपठंति। नरो मनुष्यो दुरासद
दुःसाध्यः सिंहइव। अथान्नकार्मुकः। गृहीतधनुष्मता ग्रसोन। ता अग्रनासायस्य
एषनरः सायुधः कृपाणतिरेधायायां नतुष्यदत्नाव सन्त्कृश्य। अथसिंहत्वलायः। कृता
ननःयति नरः सायुधश्च तुष्पादः॥ कृकृपाणी। समवक्रः वानरस्तु स्याद्वेषांकरो
ति। दंडमायुधं फलमाद्यादिमां संधारयति। दीर्घश्मश्रुः। मुनयः कुटि लकेशाः। च
लायः सायुधश्च तुष्पदः नौ मसत्कृश्य। अथकन्याव्रणमः। कुमारी पुष्पप्रवृत्तीन
कुसुमहरिते नद्वाटे नत्तुंनेनो वजह्विता। मजयदि गंधेन जोपते व स्त्रैः संवृ
तांगी। प्राहृतावयवा। वस्त्राणि अंबराणि अर्पाद्धनं एषां संयोगं अनीकु
मानावांछत्ति। पुरोः फलंवां छति च। एषस्त्री हृकाराः बुधस्त्रकृश्च। अथकन्यादि
लायः॥ पुरुषो नरः प्रगृहीतलेखिनी यथा अप्रक्षराणि लिख्यंते सा लेखिनी तृपो
कुर्वात्ति कन्यद्यः॥१६॥ पुरुषः प्रगृहीतलेखनिः श्यामो वस्त्राशीर्षा यथायत्नतः॥ विपुलं च बिभर्ति कार्मुकं ६५

गौरी शुभ्रौतात्म्रदुकूलशुभासमुद्धितांकुलकच्छ्रकृतां॥ देवा सयस्त्री प्रपताप्रसन्नावरेति कन्याम तंविभागे
नोवर्णाः। वस्त्रशाराकर्पटसंयमितनूराकेचिद्धनिरा व्ययत्नत। व्ययवाचीन्नत॥ आयंष्ठवे
ञंकरोत्ति। गणयत्ति। विपुलं विस्तीर्णंधनुः कार्मुकंधारयति। मयाशतमुजसोमशरीरः। ए
षनरः सायुधः सौरसत्कृश्च। अथंतृतायः। गौरागोरवर्णा सुधूतान्यग्रा त्रियासिनूपुद्रूलेप
द विशेषनयुत्तेबादित्ता। केचिद्दुकूलहस्ता पठंति। समकृस्त सायाष्ठ। कुंतो घटकटस्तुपसि
द्धं। यहोपघामिकं लोहनांडेहस्ते यस्याः देवा जयंसुरगृहे स्त्री युवतिः प्रयाता समाहितां
शागं तुमुघ मवदंत्तिकथयंति। एषस्त्री शुक्रसत्कृश्य॥ अथतुलाप्रथमः। बाध्यंते मार्गम
ध्येपदापणो प्रस्तरकहठ्ठं तत्रस्थः समवस्थितः पुरुषो नरं तुलावानविधामानतुलः ऊ न्मा
ने ऊर्ध्वमाने तु लादिके मानेव कुडवादौ कुत्रा लस्तत्र प्रतिमानं येनमानेन प्र
त तानि परिछिद्यंते तत्तु हस्ते यस्य भांडेपत्रेय द्रव्यं विचिंतयति। तस्य मौं उस्यम ...
विचिंतयत्ति। एषनरः शुक्रसत्कृश्च॥ अथतुलाद्वितीयः। मद्धः पद्मोगृध्रमुखो गृध्रा
ननः। पुरुषो कलशं गृहीतं विनिर्गत्य चाविनिष्पति मुं विशेषेण पतितमभिवांछति। यत्
प्रतरूपं वदंति यवनाः प्रथमेतुलाया॥१९॥ कलशं विनिर्गृह्य विनिष्पतिं तु समनीज्ञतिगृध्र

बृ॰टी॰

१७६

विभी बघी तिष्ठति विचितो वने मृगान्कौ चनतलवर्मवित् धनुर्द्धरो वा नररूपभन्नरस्तु सावसानेयवनेरुहा रुता ॥३॥
क्षुधितो बुभुक्षितः । तृषितः पिपासितः कस्त्वं नाय्यसुतान् पुत्रान् मनसा चित्तेन पतिं गच्छति
एष नरूष गसं तुन्ना नेव्यरस सत्कारस्य ॥ अथ तुलस्तृतीयः । रत्न विचित्रतो मणिभिर्विभूषितो
वने ऽरण्ये मृगान् हरिणान् बिभीषयन् बिभाषं कुर्वन् तिष्ठति । काद्भुताः सौवर्ण्णत्राणं त्रारास
नं धनुः वर्म सन्नाहं तान् धारयति । फलान्याम्रादीनि मांसं आमिषं धारयति । नरो मनुष्यो
वा नरधर्म मृगकपरिठरूपं बिभर्त्ति । केचित्तु धनुर्द्धरः किं नरस्त्य मन्नर इति पठंति । किंनरा
देवयोनयो अश्वमुखाः पुरुषाः एष पुरुषो वा नराकारा भव बवतुष्पदः सायुधो बुधस्तं
च ॥ अथ प्रहेलिकः प्रथमः । नारी स्त्रीव स्त्रीवैरा भरणैः हूना वर्ज्जिता महास मुद्रान् कूजं
तरेग छति । स्थान वक्रसास्थान त्रस्पा सर्पति । बहु रूपा पादभ्रङ्गानियमितव्वरणा मनोरमा
वित्ताह्लादकरी स्त्री भौमस कार्य । अथ प्रहेलिक द्वितीयः नारी स्त्री भर्त्तृ रतते पतिं निमि
त्तं स्थान सुखानि अपि निवांछति गच्छति भुजगावृत देहः सर्पव्याघ्र शरीरा । कछपः कूर्म्मः ऊ
द्य टः तुल्यदेहा एष स्त्री व्याजोऽजीवस कार्य । अथ प्रहेलिक तृतीयः । पृपुजं विस्तीर्त्तं वि
स्यानसुखान्यपि वांछति नारी भर्त्तृरतो भुजगाश्लेष तारा कछपकुंभ सम [illegible] शरीरा एष्विय मध्य रूप मुशोति ॥२१॥ प

मनुष्यवक्त्रोश्वसमानकायो धनुर्विगृह्यायतनाश्रमस्थः। क्रतूपयोज्यानि तपस्विनश्च रक्षत्यथाद्यो धनुषस्त्रिभागः
पिटंबर्पटं कर्मनुष्यैकठपसक्तौ वक्त्रं मुखं यस्य अश्वासामेयो मृगो हरिताः मृगा तक्करकरः एषांभी
षकारो भयंकरः मलयस्य चंदनस्याकारप्रदेशे अवतिष्ठति। स वनमृगपति सिंहः॥ ए अक
र्माननः संज्ञो नरहृकाणाश्चतुष्पदंष्ट्री इसंज्ञश्च॥ अथधनुषः प्रथमः। मनुष्यवक्त्रो नर
वदनः अश्वनमानदेहः आयतं दीर्घं धनुश्चापं विगृह्य आश्रमे तिष्ठति। क्रतूपयोज्यानि
यज्ञोपकरणादीनि यज्ञभांडानि स्रुक्स्रुवादीनि तपस्विनः। तपसा नवस्तून्पयत्ति। अ
वपूरणो वे वि तूरक्षत्यथाद्यो धनुषि पठंति। एषोश्वसमानकायो धनुश्चतुष्पदानूसा
युधोऽडीवसंज्ञश्च। अथधनुर्द्वितीयः। मनोरमा चित्ताह्लादकारी चंपकपुष्पविशेषः
हेमः सुवर्णसन्निभकांति तस्समवर्णा। भद्रासने आसनविशेषे तिष्ठति। तत्रोपविष्टा
मध्यरूपा नत्रोनना। समुद्ररत्नानि सागरमणयः। विघट्टयंती चालयंती योषा स्त्री
तिष्ठति। एषा स्त्री सौम्यसंज्ञश्च। अथधनुस्तृतीयः। नरकूर्ची दीर्घश्मश्रुः। हाटकसु १०७
वर्णवं पकपुष्पविशेषः। तद्वानस्तत्सदृशो कांति वरासने निषण्णः उपविष्टः दंडहृ
स्तः॥२६॥ कूर्ची नरो हाटकचंपकाभो वरासने दंडधरो निषण्णः। कौशेयकान्युद्वहतेऽजिने च[illegible]

रोमचितो मकरोपमदंष्ट्रः सूकरकायसमानशरीरः। योक्त्रकजालकबंधनधारी रौद्रमुखो मकरप्रथमस्तु॥२७
कौशेयकानि पट्टविशेषाणि उद्वहते धारयति। अजिनं मृगचर्म। एष नरः सायुधोऽर्कस
ंज्ञश्च॥ अथमकरः प्रथमः। रोमभिसितो रोमशः। मकरतुल्यदंष्ट्रः। सूकरकायः सूकरदेहश्चाव
पुः योक्त्रकं येन बलीवर्दाद्या योक्त्रंते। जालं वहजालकः। येन पक्षिणो बाध्यंते। एतानि
धारयतीति शीलः। रौद्रमुखो विकृताननः एषपुरुषो बंधनधारित्वात्स निगडसंज्ञः क्रूरः। तस्मा
तूर्ध्व चतुष्पदात्मज्ञानैश्च रसंज्ञश्च। अथमकरद्वितीयः। कलासु अभिज्ञा अपाभिमुखे
नज्ञानाति। अब्जदलं पद्मपत्रं तद्वदायते दीर्घे अक्षिणी यस्याः सा। श्यामवर्णा लो
हाभरणं कर्णयोर्यस्याः योषा स्त्री। एष स्त्री सुक्तसंज्ञश्च। अथमकरस्तृतीयः। किंनरा
देवयोनयोश्वमुखाः पुरुषास्तत्सदृशस्तनुः। कबलेन सहितस्तूणं शरासनं चापं
धनुः कवचः सन्नाहः। एतैः संयुक्तः। कुंभं घटं रत्नमणिविचित्रं स्कंधगं अंसासक्तं
उद्वहति धारयति। एषः पुरुषः सायुधो बुधसंज्ञश्च। अथकुंभः प्रथमः। स्नेहः सौ
दिकमद्यपानविशेषः तत्संयुक्तभोजनमनशनानि एषां आगमः प्राप्तिः। तेन आकुलं
संमिश्रितः। कुंभपुरुषहती रत्नविचित्रं स्कंधगकुंभं अपरः पश्चिमः॥२९॥ स्नेहमद्यजलभोजनागमव्याकुली कृतमनाः

दग्धे शाके सशाखवेश्मो ह्यास्त्रं तानावनं । मसिनन पानेसहितौ नौऽ गृध्रमध्यगः ३१

ततं मनाक्छिन्नं यस्य । वल्कलेन सहितः कोशाकार वसनः पट्वासा ... सवर्म युक्तः गृध्र
तुल्यवक्त्रः एष खगः सौरसङ्कत्य । अथ तुलाद्वितीयः । शाकतोयं नीरं दग्धे अग्निना
तस्मिन् ... शालमलि ... ससहितः । अंगना ... ह्यासारा तु गृह्णाति । केवल
अपरतपे मल युक्तेन वस्त्रेण प्रावृता वेष्टिता । नानाप्रकारैः मृद्भिर्गतैर्मस्तकरोपितै
रूपलक्षिता । केचिद्भांडैः परिपूर्णो इति पठंति । एष स्त्री साग्निको बुधसत्कस्य । अथ तुला
नस्तृतीयः रूपामवर्णः वानरकर्णः किरीटी मौलिपुंसः । चक्रवर्म । पत्रं छदं निर्यासो वृ
क्षनिर्यासः । रूपा गुग्गुलसर्जरसाद्याः सिद्धं अन्नाद्यं । एते रसन्तां तु लिनो ह्रस्वं युक्तानि धा
रयति । मान्निसंधारयति । स्थानात् स्थानांतरं नयति । एष नरः शुक्रसत्कस्य । अथ मीना
द्यः प्रथमः कूर्मांडानि यत्नोपकरणभाजनि मुक्तामणयः भासितः शंखसिद्धाः । एतैर्मि
श्रेरकः तैः शस्त्रहस्तः आकुलः सविभूषणः सा भरणानार्याजाया तद्विभूषणार्थमर्लकर
णार्थं । अपां निधानं समुद्रं । आप्लवति गच्छति । एष नरस्तावसत्कस्य । अथ मीनद्वितीयः
पताकास्य ॥ ३३ ॥ सम्नौ ऽ मुक्तामणि शंखमिश्रैर्या स्थितालसविभूषणाङ्ग ॥ भार्या विभूषणार्थमपांनिधानं नावाप्लव

अन्यस्थिरतध्वजपताकमुपैति पोतं कूलं प्रयाति जलधेः परिवारयुक्ता ॥ वर्णेन चंपकमुखाभ्यसमा तृतीये भागो मीनस्य
अत्यन्तं रक्त उत्पलं ध्वजा पताका यस्य एवंविधं पोतं प्रवहणं तेन जलसाधः कूलं तीरं प्र
याति परिवारयुक्ता सर्वजनेनावृता चंपकपुष्पं तत्सदृशकांतिः मुखं यस्याः प्रमदास्त्री
गर्गादिभिः कथितं ॥ एष स्त्री चन्द्रसत्कस्य । अथ मीनस्तृतीयः श्वभ्रांतिके गर्तसमी
पे सर्पवेष्टितांगो भुजगावृतावयवो वस्त्रैः सहितो । अटव्यामरण्ये चौरैरन्नेन
च व्याकुलितः धुनिसो ऽ स्तरास्ताय स्य विक्रोशन्ति रुदति एष स्वमीनस्योपगत
स्मृतायदकाणः एष्ट्यास हृकाणो नौ प्रसन्तस्य । हृष्वाणप्रयोजनं प्रदेशोषु व्या
ख्यातं । तथा च यात्रायां वक्ष्यति । दृष्ट्वा व एकारवेशां गुणाः सदृक्काफलं योजयेद्द
हेतौ सौम्यस्य फलं कुंसुमयुते रत्नभांडश्चिवेष्टौ सौम्ये दृष्टे जयः स्यात् प्रहरणसहितं
पापदृष्टे च भंगः साग्नौ दग्धे च बन्धे सनिगडभुजगे पाशयुक्ते च घातः पुरित्ति अन्यथा
चास्य प्रयोजनं । चोररूपं स्थानं विज्ञानं । उक्तंच । अंगशाकातु ज्ञायते द्रव्यं द्रेष्काणैः स्तस्वरः
स्मृताः ॥ राशिमान्कालादिकं दृशान्त्यवयोजातिश्च लग्नपात् ॥ छ ॥ इति मरोस्य
चौरानलव्याकुलितोतरास्तो विक्रोशतो उत्योपगता नषस्य ॥ ३६ ॥

श्री

आदित्यदासतनयस्तदवाप्तबोधः कापित्थके सवितृलब्धवरप्रसादः। आवंतिको मुनिमतान्यवलोक्य स
विरचितायां बृहज्जातकवृत्तौ द्रेष्काणाध्यायः पंचविंशः॥ ॐ॥ अथोपसंहाराध्यायो
व्याख्यायते॥ तत्रादित्यदासाख्यस्य पितुर्नाम कपिच्छग्रामे ज्ञानागमस्याहि स्पष्ट
सांवत्सरविद्यागमस्य निवासमुक्त्वा पितानामकेदारात्रात्मनो नामवंशसंततिजं केनाह॥ आदित्य
दास इति। आदित्यदासाख्यो नाम ब्राह्मणस्तस्य तनयः पुत्रस्तस्मादेव आदि-
त्यदासः पितुर्मुखात्तदवाप्तबोधो येन कापित्थकाख्यग्रामे यो भगवान् सूर्यः स
विता तस्माल्लब्धवरः प्रसादो येन आवंतिकोऽवंतिदेशोद्भवः यस्यां वास्तव्यः।
कोऽसौ वराहमिहिरः मुनिमतानि ऋषिप्रणीतानि शास्त्राणि अवलोक्य विचा-
र्य सम्यक् यथावत् यथागमं होरां शास्त्रं रुचिरं शोभनं चकार। इतया
निति॥ अथास्याम अध्यायसंग्रहमुपजातिकयाह॥ राशिप्रभेदः प्रथमोऽध्यायः॥१
ग्रहभेदो द्वितीयः॥२। वियोनिजन्मा तृतीयः॥३। अथाधानं निषेककालश्चतु- १२९
र्थः॥४॥ जन्मविधिः पंचमः॥५। रिष्टाध्यायः षष्ठः॥६। आयुर्विभागः सप्तमः॥७
दशाकालः। जन्मपसधोमरणीतथापुरुषाः विपाकोऽष्टकवर्गसंज्ञः। कर्माजीवो राजयोगा

ख्ययोगा। आश्रयेगा। द्विग्रहाद्याश्च योगाः। प्रव्रज्यातो राशिशीलोऽथ दृष्टिर्भावस्तस्मादाश्रयो
दशा विनागोऽष्टमः॥८। अष्टकवर्गसंज्ञो नवमः॥९॥ इत्यध्यायसंग्रहं शालिन्याह॥
कर्माजीवाध्यायो दशमः॥ राजयोगाध्याय एकादशः॥११। नाभसयोगाध्यायो द्वादशः॥१२
चंद्रयोगाः सनुफायोगस्त्रयोदशमः॥१३॥ द्विग्रहयोगाध्यायश्चतुर्दशः॥१४। प्रव्रज्या-
ध्यायः पंचदशः॥१५। राशिशीलाध्यायः षोडशः॥१६॥ दृष्टिफलाध्यायः सप्तदशः॥१७
भावाध्यायोऽष्टादशः॥१८। आश्रययोगाध्याय एकोनविंशः॥१९॥ प्रकीर्णाध्या-
यो विंशः॥२०॥ अथ परोऽष्टाध्यायसंग्रहं शालिन्याह॥ ॐ॥ नेष्टा योगा इति। अनिष्टाध्या-
य एकविंशः॥ स्त्रीजातकाध्यायो द्वाविंशः॥२२॥ निर्याणाध्यायस्त्रयोविंशः॥२३॥ नष्ट-
जन्माध्यायश्चतुर्विंशः॥२४॥ द्रेष्काणफलाध्यायः पंचविंशः॥ एवं विंशतिः पंचयुक्ता
अध्यायानां जन्मनि नष्टकेतुक्ता॥ एतज्जातके। इदानीं जातके यात्रायां निबद्धम
ध्यायसंग्रहमभिधास्यन् कथयिष्यते तद्वोपजातिकयाह॥ प्रश्नास्तिथिर्नं दिवसा-
क्षणाश्च चंद्रो विलग्नं चाविलग्नभेदः। शुद्धिर्ग्रहाणां मथवोपवादो विमिश्रकाख्या
नाविंशतिः ५ चपुत्राश्वबलापामिहृदतारसंख्या॥ ग्रातात्रि॥

तनुवेपनं च॥ यस्मादयो ऽध्यायः। नष्टच विधानं। दिवसानिधानं। वारफलं मुहूर्तं नि
र्देशाः। वंशव लाध्यायः। लग्ननिश्चयः। रूपं तत्र लग्नभेदांश। होरादि षड्वर्गफलं। ग्रह
त्रेऽडलिकाफलं। अपापवादाध्यायः। मिश्रकाध्यायः। तनुवेपनं। दृष्ट्यं दृष्टं। शे
षाध्यायसंग्रहमुपजातिकायाह॥ अतः परं गुह्यकपूजनं स्यात्स्वप्नं ततः स्नानविधिः
चदिष्टः। यज्ञोग्रहाणामथ निर्गमस्य क्रमात्सदिष्टः शाकुनोपदेशाः। अतोऽस्मा त्राः।
त्गुह्यकपूजनं स्यात्। भवेत्। स्नानविधिः। यज्ञयज्ञः। अतः परं निर्गमं प्रस्थानं। कम
तूपरिपद्यात्क्रमः प्रदिष्टः। शाकुनकृतं॥ एवं यात्रायां संग्रहः॥ छ॥ अथ शोषव ल्कसं
ग्रहमुपजातिकयाह। विवाहकाले करणं ग्रहाणां प्रोक्तं पृथक् तद्द्विपुलाच शाखा
स्कंधे स्त्रिमिश्रोतिषसंग्रहोऽयं मया कृतो दैवविदां हिताय॥ विवाहपटलं। करणं
पंचसिद्धांतिका। तत्र यो ऽंकपित्तं। पृथक् विभक्तपतस्य कृत्तास्य ग्रहमुत्तासु न २००
शाकुनापविस्तारो शाखाकथिता। त्रिनिस्कंधेर तेर्गणि तहोरास्वेरयंज्योतिःशा

स्त्रसंग्रहो मया॥ वराहमिहिराचार्येणादैवविदां सांवत्सरिकाणां हितार्थं कृतो विरचि
तः। विस्तीर्ण शास्त्रात् हृष्वालोकसंक्षिप्तं मया कृतमित्येतस्मात् जित्याह॥ पृथुवि
रचितमन्यैः शास्त्रमेतत्समस्तं तदनु लघु मयेतत्तत्प्रदेशार्थमेव। कृतमिह
हि समस्तं धीविषाणामलं च मम यदि (हि) हृतदुरुक्तं सज्जनैः क्षम्यतां तत्॥ ९ एतत् समस्तं शास्त्रं
न्यै राचार्यैर्यवनेश्वरादिभिः पृथुविस्तीर्णं विरचितं कृतं। तदनु तदेव मयाल्पं तत्
देशार्थस्य स्वल्पं कृतं। तस्य देशो विषयोऽर्थः सोऽस्मिन्नप्यर्थः। हि यस्माद् यदर्थ इह अस्मिन्
शास्त्रे कृतं। धीविषाणामलस्ये बुद्धिगुणान् गानि मलोकृता विषये रागादि उक्तमे तत्। मया
चेह संग्रहे दुरुक्तमज्ञानेन मुक्तं कश्चित्तत्तत्तैः सज्जनैः पंडितैर्मम क्षम्यतां॥ इतं तय
मिति॥ अथ फलविशेषेकृतता स्यकृतयो न्यपुनः करणे सतां प्रार्थनां वसंत
तिलकेनाह॥ ग्रंथस्य यत्प्रचरतोऽस्य विनाशमेति नेष्यां द्वहुश्रुतमुखाधिगमक्रमेण
बहुश्रुतानां पंडितानां मुखात् वक्त्राद् अधिगम्य ज्ञात्वा परिपाठ्य। विदुषा पंडितेन
पद्य। मन्पागुलतमस्यापि हालतेर्वाकार्यंतत्त्वाविद्विषा। परिहृत्य रागं॥ २

१

रागं मा न्नर्थमुपहृत्य विहायकर्त्तव्यो। तथत्राः अर्थापि नयासं स्कारेण समर्थः। तथाम
यायद्य अनंतं अक्षितं ज्ञतं अस्याल्पमपरिहतं नृतं अथवा अनंतं मूलादेवन नं
तद्विधुषा कार्यं कर्त्तव्यमित्यर्थः। सतां प्रमाणा पूर्विका प्रणामांतका निर्वेतुयतः शास्त्रा
वंसाने प्रमाणं नतं॥ नमस्कारार्थमाह॥ दिनकरमुनिगुरुचरणप्रणिपाताः नृत॥
प्रसादमतिनेदं शास्त्रमुपसंगृह्णीती। नमोऽस्तु पूर्वप्रणाम्यो दिनकरोर्कस्तदादिका
सर्वेश्वयः मुनयोः व्यासवृद्धादयः। गुरुरादिस्पदासस्तेषां चरणप्रतिपानकरण
नमस्कारकरणेनयः नृत प्रसादोऽनुर्कपांने नमति बुद्धियस्य तेन मया शास्त्रमि
दं समासहृतं। तस्मात्पूर्वप्रणेतृभ्यः पूर्वशास्त्रकारेभ्यो नमोऽस्तु॥१०॥ इति नद
त्यजविरचितायां हृल्लातकवृत्तौ उपसंहारोऽध्यायः षड्विंशतितमः समाप्तः॥ छ॥
पुराविहितकर्मपाक तत्र वस्तुसंदर्शनेऽनोपचारैरितिरा प्रसर्वंधिया बुध्यामद
तिज्ञातके द्विजवरोस्य — — — — द्विविनयेन शिष्य वा उनबोधसन्मासिनीवरा २००

उ
हराचार्य नतेहोरः। नहोदधौ उपचिनानुत्यलम्बकोऽर्थस्त्येविप्रतिह्नयांविंतामतरति
विख्याताटीकेयं शास्त्रव सम्मा। सप्तग्रंथ सहस्राणि मानमस्याष्टनुष्टुभां॥२॥ प्रातिदो
षौ परिस्यज्यटीकां सम्यक् विचार्यव। उपयोग्यास्य शास्त्रे वसं ग्राह्या नोपरोधतः॥३
व्याख्येयं तन्मयास्फुटं यद्व युक्ति विवर्कितं॥ व्यांस्थावा लिखितं यद्वयत सर्वं स्फुट
तां नयेत्॥४॥ [illegible]॥ इति टीका समाप्तिमगमत्॥ छ॥ नैत्रमुहवृत्ती
यासौमेलिखित मिदं॥ छ॥ जयति सुभगमस्तिर्मुग्धहस्तावलांबि[illegible]पट। मि
तजननतापो विधुतः स्यात्मनपः। सचकित मिव ज्नद्यां सेवते यत्पदाब्जं ललितत
रकरान्यांसाधुसेवारस्येती॥ छ॥ शुभमस्तु सर्वजगतः॥ लेखकपाठकयोः शुभं भवतु॥

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 11 June, 2017

बृहज्जातक टीका महीधरी पत्र